DE LA PRONUNCIAMENT LA MEMORANDUM

1868 - 1892

ARHIVELE STATULUI DIN ROMANIA

DE LA PRONUNCIAMENT LA MEMORANDUM 1868 – 1892

Coordonator: CORNELIU MIHAIL LUNGU

Autori: LIA DRAGOMIR
IOAN DREGAN
VERONICA ILIESCU
CORNELIU MIHAIL LUNGU
GHEORGHE MUDURA
NATALIA TAMPA
CONSTANTIN VLAD
MONICA VLAICU

Redactor: IOANA ALEXANDRA NEGREANU

DE LA PRONUNCIAMENT LA MEMORANDUM

1868 - 1892

Mișcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a românilor

ARHIVELE STATULUI DIN ROMÂNIA
București, 1993

ISBN 973–95711–9–0

CUVÂNT ÎNAINTE

Memorandul şi mişcarea generată de el au reprezentat momentul de vârf al luptei de eliberare naţională a românilor din monarhia austro-ungară din a doua jumătate a secolului trecut. Evenimentele petrecute în intervalul 1892-1895, prin amploarea şi semnificaţia lor, au propulsat Partidul Naţional Român în prim-planul vieţii politice din imperiu, au validat în opinia publică din Austro-Ungaria întreaga mişcare românească devenită purtătoarea de cuvânt a milioanelor de asupriţi, sârbi, slovaci, ruteni, cehi, croaţi etc. Ele au însemnat în acelaşi timp primul avertisment de anvergură dat capului încoronat al statului asupra nemulţumirii prezente în mijlocul popoarelor care se considerau ameninţate în ceea ce aveau mai de preţ – fiinţa lor naţională.

Memorandul, prin complexitatea evenimentelor determinate, a marcat decisiv destinul comunităţii etnice româneşti pe toate planurile. A finalizat petiţionalismul, al cărui debut aparţine veacului al XVIII-lea, într-o manieră nouă, rezultată din înseşi schimbările produse în statutul românilor după 1867. A fost cea mai elocventă consecinţă a instituţionlizării în sens politic a mişcării naţionale, prin rolul asumat de către P.N.R. în solidarizarea tuturor segmentelor societăţii româneşti din monarhia habsburgică. Cu toate greutăţile inerente, provocate de factori pe care nu-i puteau controla, conducătorii partidului au demonstrat atât românilor, cât şi opiniei publice internaţionale amploarea mişcării, aderenţa populară la obiectivele pe care ei le înscriseseră în programul lor politic.

Atât *Memorandul,* cât şi celelalte acte politice, *Memoriul studenţilor, Replica* etc. au însemnat orientarea definitivă spre Europa, exprimând din acest punct de vedere un ataşament uşor de constatat la ideile democratice ale vremii. Apelul la Europa provenea din însuşi democratismul mişcării naţionale româneşti în care ideea libertăţii ocupa locul principal. Evenimentele anilor respectivi au deschis calea spre opinia publică europeană, au favorizat în timp europenizarea problemei româneşti, beneficiind în acest sens de largul concurs al României.

Anii 1892-1895 au produs o apropiere de importanţă majoră între naţionalităţile din imperiu, românilor revenindu-le din acest punct de vedere rolul principal. Tendinţele manifestate cu mult înainte de mişcarea memorandistă au fost sporadice, fără eficienţă în planul luptei politice. Abia în timpul acestor evenimente se produce instituţionalizarea cooperării dintre naţionalităţi prin Congresul din 1895. Chiar dacă formula găsită a fost efemeră, ea a demonstrat posibilităţile ample care stăteau în faţa popoarelor, identitatea dezideratelor politice fiind relevată mai cu seamă în toamna anului 1918.

Pentru Partidul Naţional, *Memorandul* şi mişcarea populară rezultată au avut consecinţe multiple. În primul rând, au demonstrat inutilitatea apelului la împăratul rămas fidel compromisului încheiat în anul 1867. Loialismul, "patriotismul" dinastic faţă de Curtea de la Viena au cunoscut o erodare continuă, locul lor fiind ocupat, firesc, de România spre care se îndreaptă de acum încolo speranţele. Momentul s-a repercutat profund asupra tuturor românilor, a dus la intensificarea pe toate planurile a luptei pentru unitate naţională. Evenimentele din Transilvania au înlăturat, după spusele lui I. Raţiu, "sentimentalismul" care exista în mişcarea naţională din România, transformând-o într-o acţiune politică pragmatică, de amploare, în care compasiunea a lăsat loc actului politico-cultural conectat, în exclusivitate, la ideea României Mari.

Mişcarea memorandistă a validat în plan politic general românesc o generaţie nouă, denumită semnificativ a Marii Uniri. În mijlocul confruntărilor aspre, au apărut numele celor care aveau să înfăptuiască, la 1 Decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu România. Tineri fiind, cu temeritatea vârstei lor, s-au angajat în lupta politică a acelor ani Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiş, Teodor Mihali, Ştefan C. Pop, I. Suciu şi mulţi alţii. A fost generaţia care a determinat, prin dinamismul ei, ruperea cu tradiţia, schimbarea tacticii şi a programului P.N.R. în anul 1905. Prin maniera conceperii acţiunii politice, prin curaj şi abilitate, ei s-au constituit în politicieni în sens modern, eliminând diletantismul şi sentimentalismul, plasând în ultimă instanţă actul politic într-un context general european. A fost, fără îndoială, una dintre urmările cele mai importante ale mişcării memorandiste. Implicarea acestei generaţii în viaţa partidului a marcat o delimitare clară între tradiţie şi inovaţie. Din acest punct de vedere, *Memorandul,* cu toate că demonstrează sfârşitul unei ere, înseamnă implicit începutul uneia noi, a "noului activism".

Anii 1892-1895 au adus pe scena acţiunii politice masa poporului român, fapt dovedit de larga audienţă a *Memorandului* în rândurile sale. Era rezultatul schimbărilor, al transformărilor petrecute în comunitatea românească, în plan economic, dar şi cultural. Clasa de mijloc îşi făcea simţită tot mai mult prezenţa, conferind P.N.R. suportul vital

pentru existenţa lui şi a mişcării naţionale în toată complexitatea manifestărilor. Conştiinţa naţională, ideea unităţii stimulate de *Memorand* şi de către mişcarea generată de el au cunoscut un proces continuu de generalizare, îngroşând rândurile celor ce aveau să înfăptuiască România Mare.

Volumul de documente, rezultat al eforturilor unui colectiv de inimoşi cercetători, istorici şi arhivişti, are menirea să îmbogăţească ampla literatură consacrată mişcării naţionale româneşti din Transilvania.

Apariţia sa în preajma centenarului procesului memorandist vine să suplinească unele goluri, să ofere cercetătorului surse documentare noi, atât de necesare în reconstrucţia trecutului poporului nostru.

Prof. univ. dr. LIVIU MAIOR

STUDIU INTRODUCTIV

Asupra luptei naţionale a românilor, în cadrul căreia un loc esenţial l-au ocupat mişcarea memorandistă, în general, şi Memorandumul din 1892, în special, istoriografia română a stăruit, în mod justificat, în mai mare măsură, în raport cu alte momente majore ale istoriei românilor[1].

---

1 Întrucât spaţiul necesar menţionării tuturor lucrărilor şi studiilor respective ar fi mult prea mare, vom enunţa doar unele din lucrările de referinţă şi acelea care au legătură mai directă cu tema ce face obiectul volumului nostru: *Memorial,* compus şi publicat din însărcinarea Conferinţei generale a reprezentanţilor alegătorilor români adunaţi la Sibiu în zilele de 12, 13 şi 14 mai st. n. 1881, Ediţiunea Comitetului, Sibiu, 1882; Teodor V.Păcăţian: *Cartea de aur, sau luptele politico-naţionale ale românilor de sub coroana ungară,* vol.IV, Sibiu, 1906, *Les problémes nationaux de l'Autriche – Hongrie, Les Romains,* Paris, 1918; *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar;* Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978; Liviu Maior, *Constituirea Partidului Naţional Român, Conferinţa din 12-14 mai 1881,* în "Studia Universitatis Babeş-Bolyai", an XV, fasc.1, 1970, fasc.106; S.Polverejan, N.Cordoş: *Mişcarea memorandistă în documente (1885-1897),* Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1973; Vasile Netea: *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională (1848-1881),* Edit. Şt.Bucureşti, 1974; Liviu Maior: *Transilvania şi războiul pentru independenţă 1877-1878,* Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1977; Teodor Pavel, *Mişcarea românilor pentru unitate naţională şi diplomaţia Puterilor Centrale (1878-1898),* vol.I, Edit. Facla, Timişoara, 1979; Antonie Plămădeală: *Lupta împotriva deznaţionalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, 1874-1898,* după acte documente şi corespondenţă, Sibiu, 1986; Nichita Adăniloaie, *Revirimentul mişcării naţionale în Transilvania şi Bucovina după războiul de independenţă,* în "Studii şi articole de istorie", 1978, 37-38, p. 91-103; Gelu Neamţu, *Transilvania şi cucerirea independenţei României (1877- 1878)* în "Acta Musei Porolissensis", 11, p. 301-308; Nicolae Bocşan, *Independenţa României rezultat al luptei poporului român,* în "Steaua", 1985, 36, nr.4, p. 2; Gelu Neamţu, *Documente privind mişcarea daco-română la Deva în 1889 şi 1905,* în "Sargetia", 1986-1987, 20, p. 354-365; Dumitru Suciu, *Aspecte ale politicii de asuprire naţională şi de maghiarizare forţată a românilor din Transilvania în timpul dualismului,* în "Anuarul Inst. de Ist. şi Arheologie", Cluj-Napoca, 1887-1988, 28, p. 289-310; Nicolae Cordoş, *Memorandul din 1892, însemnată acţiune politică din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea,* în "Revista Comisiei Naţionale Române" pentru UNESCO, 1988, 30, nr.4, p. 40- 47; Viorel Faur, *Istoricul cercetării manifestărilor memorandiste din Bihor,* "Crisia", 1988, 8, p. 423-425; Pompiliu

Cu toate acestea, numărul izvoarelor de arhivă, interne sau externe, referitoare la evoluţia mişcării memorandiste – ca expresie a luptei naţionale a românilor – este încă foarte mare, ceea ce va impune o cercetare a lor pentru punerea în valoare a tuturor dovezilor ce pot reface întregul proces al afirmării fiinţei naţionale, în cadrul căruia anii 1744-1746, 1791, 1848, 1868, 1881, 1892 nu au fost decât momente de vârf până la escaladarea piscului atins în 1918.

Din aceste considerente, iniţial, am fost şi noi tentaţi să ne încumetăm a realiza – pe baza documentelor rămase de-a lungul vremurilor – un arc peste timp: "De la Supplex Libellus Valachorum la Memorandum", un secol de luptă naţională a românilor. Dar, atât varietatea limbilor şi grafiilor în care au fost emise documentele, cât mai cu seamă numărul lor mare, ne-au determinat să ne limităm la intervalul dintre perioada imediat următoare instaurării dualismului austro-ungar şi cea premergătoare deplasării delegaţiei române, care avea să prezinte Memorandumul Curţii de la Viena.

Conştienţi de sarcina ce şi-au asumat-o, autorii volumului de faţă nutresc speranţa că el ar putea fi integrat într-o eventuală serie ce ar începe cu mult înainte de Pronunciament şi ar continua, pe aceeaşi temă, până la Unirea cea Mare.

***

Orice tratare a luptei naţionale a Românilor – fie şi numai a unor aspecte ale ei – după opinia noastră – trebuie făcută într-o firească legătură cu tot ceea ce a înseamnat afirmarea şi apărarea drepturilor ce nu se primeau în dar, ci se cuveneau unui popor căruia numai cei rău intenţionaţi puteau să-i conteste continuitatea, trăirea şi, nu în ultimă instanţă, supravieţuirea într-o zonă a lumii supusă celor mai grele încercări. Un asemenea adevăr este cu atât mai demn de subliniat şi totodată, de necontestat, atunci când vine din partea unor diplomaţi străini, ca în cazul consulului general al S.U.A. la Bucureşti, care aprecia în anul 1880, că: "Neamul românesc, cu meritele şi defectele lui, are o mare calitate – constanţa pe care o vădeşte nu numai în felul în care şi-a păstrat fiinţa, deşi ţara a fost expusă mulţi ani puterilor

---

Teodor, *Transilvania şi sentimentul unităţii naţionale,* în "Steaua", 1985, 36, p. 4; Liviu Maior, *Memorandul. Filozofia politico-istorică a petiţionarismului românesc,* Edit. Fundaţiei Culturale Române, 1992; Vasile Netea, *Istoria memorandului Românilor din Transilvania şi Banat,* Bucureşti, Fundaţia Regele Mihai (1947), p. 482; K.Hitchins, Liviu Maior, *Corespondenţa lui Ioan Raţiu cu George Bariţiu (1861-1892),* Cluj, 1970; Corneliu Lungu, *Memorandul din 1892,* în "Studii şi articole de istorie", LX-LXI, (serie nouă), 1993, p. 108-114; Eugen Brote, *Cestiunea română în Transilvania şi Ungaria,* Bucureşti, 1985; S.Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj,* în "Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", IX, 1966, p. 127-141; Ioan Slavici, *Românii de peste Carpaţi,* Edit. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993.

rivale, ci şi în modul în care aşezările sale au sporit şi s-au răspândit, atât în nordul Carpaţilor, cât şi în sudul Dunării"[1].

Având în vedere caracterul şi complexitatea luptei naţionale a românilor, se impune ca abordarea ei să se facă prin prisma a cel puţin trei puncte de vedere. Unul se referă la durata în timp, iar celelalte, la aria de cuprindere a multiplelor forme de afirmare a aspiraţiilor naţionale şi, respectiv, la condiţiile în care ele s-au exprimat. Sub aspectul vechimii, lupta românilor are rădăcini adânci, din care şi-au tras seva nu numai acţiunile de mare amploare desfăşurate în tot secolul al XIX-lea, dar şi Supplex Libellus Valachorum, precum şi cele iniţiate de Inochentie Micu-Klein.

Pe fondul unor asemenea consideraţii se impune a fi remarcat şi faptul că mişcarea memorandistă nu s-a desfăşurat în mod întâmplător, sau conjunctural şi nu a avut un simplu caracter protestatar, limitându-se doar la formularea unor nemulţumiri. Dimpotrivă, ea s-a caracterizat prin continuitate în acţiune, rigurozitate în formularea ideilor şi perseverenţă în susţinerea revendicărilor, în pofida politicii şi a obstacolelor impuse de Curţile de la Viena şi Budapesta. Analiza mărturiilor documentare poate permite să se demonstreze că acţiunile şi formele de exprimare ale luptei naţionale a românilor au beneficiat, întotdeauna, de organizare temeinică şi scopuri bine definite, care, cu timpul s-au constituit în adevărate programe politice. Edificatoare în acest sens este teza regretatului academician David Prodan, conform căreia: "Cu episcopul Ioan Inochentie Micu- Klein, însă, totul luă o altă întorsătură. Profitând de funcţia sa înaltă şi de calitatea de regalist în Dietă, obţinută în 1732, întreprinde o îndrăzneaţă şi largă luptă politică, formulând pe parcursul ei un întreg program politic, punând bazele *programului de luptă politică a poporului român din Transilvania*"[2] (sublin.).

În ceea ce priveşte aria de cuprindere a luptei naţionale – sub toate formele ei – considerăm că de cele mai multe ori aceasta a fost redusă doar la acţiunile desfăşurate în Transilvania, unde, cu adevărat, a atins cote maxime, atât sub aspect organizatoric, cât şi al intensităţii. În realitate, însă, acest proces complex a cuprins şi celelalte teritorii româneşti aflate sub stăpânire străină, precum şi nucleul rămas liber în vatra română strămoşească, de unde au fost iniţiate acţiuni similare pentru susţinerea fraţilor de acelaşi neam, fie că se numeau bănăţeni, bucovineni, ori basarabeni. În sprijinul acestei realităţi pot fi aduse suficiente argumente, dintre ele selectând o circulară a Comandamen-

---

1 *1918 la Români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe, 1879-1916,* vol.I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 110

2 Apud A.Decei, *Memoriul (Supplex Libellus) lui Inochentie Micu Klein către Regina Maria Tereza* din anul 1744, în "Anuarul Instit. de Istorie din Cluj, " X, 1967, pg.7-8

tului General Bănăţean, care, la 5 ianuarie 1857 atrăgea atenţia autorităţilor de plasă, poliţie şi poştă că: "Potrivit instrucţiunii Chesturii de poliţie cezaro-crăieşti din 28 decembrie 1856, nr.15588/1569 IV, în ultimul timp sunt expediate plicuri manifeste anonime în limba franceză, cu adresa «Către ziarişti, Bucureşti, 31 august 1856», în care este discutată problema unirii şi autonomiei Principatelor Dunărene; «ele vin» din străinătate şi anume din Anglia către ţările cu populaţie românească ale Coroanei «austriece»"[1].

Întrucât nu ne-am propus ca în studiul de faţă să abordăm lupta naţională şi mişcarea memorandistă în întreaga lor evoluţie, vom încerca să stăruim asupra principalelor aspecte oferite de documentele selectate pentru volum, după o îndelungă şi anevoioasă analiză, determinată de dificultatea renunţării la mărturii ce cuprindeau informaţii demne de o asemenea lucrare. Singura consolare într-o atare situaţie o constituie speranţa editării unui nou, dar de ce nu, unor viitoare volume. Cu toate că după titlu lucrarea ar fi trebuit să debuteze direct cu "Pronunciamentul", am considerat că, pentru ilustrarea ilegalităţii pactului dualist şi evidenţierea valului de revoltă provocat nu numai în rândul populaţiei româneşti, volumul poate să înceapă cu proiectul de memoriu destinat împăratului Franz- Josef, imediat după compromisul dintre două Curţi princiare, una în declin, cealaltă permanent avidă de putere. De altfel, poziţia fermă a românilor faţă de pericolul ce-i ameninţa, a fost exprimată cu mult înainte de 1867, când s-au demascat uneltirile puse la cale împotriva lor, dovadă în acest sens apelul membrilor români ai Dietei deschise în noiembrie 1865 la Cluj: "Ne exprimăm prea unita noastră convingere, cum că Dieta aceasta în composetuirea sa prezentă, nu e capace şi competentă de a aduce concluse cu putere de drept, deoarece nu poate da expresiune pe deplin dorinţelor celei mai mari şi mai numeroase părţi a poporaţiunii ţării, prin urmare nu poate deslega momentoasa cestiune privitoare la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, căci compunerea ei nu corespunde nici principiului de egală îndreptăţire politico-naţională, garantat prin Art.1 de Legea din anul 1863, nici principiului de egalitate de drepturi individuale"[2]. Avertismentul a fost ignorat, dar instaurarea dualismului nu a însemnat stăvilirea luptei românilor, dimpotrivă, a condus la amplificarea ei prin toate căile şi mijloacele, între ele înscriindu-se şi Pronunciamentul de la Blaj, document publicat în presa vremii şi în

---

1 Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Iugoslavia, rola 12, c.482-483 (Arhiv Voivodine – Sremski Karlovci, Srpsko Vojvodstvo; Tamiski Banat, Praesidialia Nr.30). Vezi şi *Românii la 1859, Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană*, Documente externe, vol.I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti, 1984, p. 86

2 Documentul a fost publicat în broşura: "Memorialul, compus şi publicat din însărcinarea Conferinţei generale a reprezentanţilor alegătorilor români adunaţi la Sibiu în 12-14 mai 1881", Sibiu, p. 137

lucrarea de referinţă a lui T.V.Păcăţian "Cartea de aur sau luptele politice-naţionale ale românilor de sub coroana ungară". Republicarea lui în volumul de faţă a fost impusă de faptul că, atât versiunea apărută în presa vremii, cât şi cea din lucrarea citată, conţin unele inexactităţi faţă de textul original, în ambele situaţii variantele tipărite nefiind însoţite şi de semnăturile originale ale petenţilor, prezente în volumul de faţă, ceea ce dă o notă în plus veridicităţii respectivului document. Printr-o fericită întâmplare, investigaţiile efectuate în vederea elaborării volumului au scos la iveală un document, emis în luna martie 1868, de mare valoare, după opinia noastră, pentru că prefigurează, într-un fel, Pronunciamentul, dar mai cu seamă, datorită conţinutului său, pătruns de spiritul fermei poziţii adoptate faţă de dualism de către românii ardeleni care apreciau că: "Uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-a făcut fără învoirea noastră, ba chiar în contra expresei noastre protestatări"[1]. Apreciindu-se că naţiunea română se afla pe marginea prăpastiei, în manifestul intitulat "Fraţi români", se cerea "să ne deşteptăm cu o oră mai înainte, nemaiapelând la sentimentul de dreptate al nimănui, ci cu puteri unite să ne apucăm de lucru", pentru că "prin aceasta nu numai că v-aţi făcut datoria, ci v-aţi mântuit şi de blestemul posterităţii, ce va cade asupra fiecărui român laş şi renegat"[2]. Sintetizând întreaga revoltă acumulată împotriva dualismului, într-un memoriu înaintat cancelarului austriac Beust, George Bariţiu aprecia că: "niciodată românii nu vor accepta dualismul, «chiar» cu preţul existenţei lor"[3].

Faţă de intensificarea luptei naţionale a românilor, reacţia autorităţilor de la Viena, dar, mai cu seamă a celor de la Budapesta, s-a manifestat în toate planurile, cele mai drastice fiind măsurile aplicate în scopul limitării ei. La Budapesta au fost adoptate chiar hotărâri speciale, îndreptate împotriva acţiunilor de protest ale românilor faţă de înglobarea forţată a Transilvaniei la Ungaria, respectivele acţiuni fiind socotite mişcări ce lezau integritatea statală. Lupta românilor neputând fi stăvilită sub nici o formă s-a recurs chiar la măsuri radicale, solicitându-se autorităţilor, ca în cazul comandantului jandarmeriei din Transilvania, să se treacă la crearea unor comandamente militare la Braşov şi Făgăraş pentru supravegherea şi liniştirea românilor, care reprezentau 2/3 din populaţia Transilvaniei, după cum aprecia însuşi şeful corpului de armată menţionat. Dar guvernanţii de la Budapesta, prin instituţiile puterii, între care şi justiţia, nu au ezitat să recurgă şi la alte metode şi demonstraţii de forţă, mergând până la intentarea unor procese, cum a fost cel deschis împotriva autorilor

---

1 Arh. St. Cluj, fond Primăria oraşului Turda, doc. nr. 183/1868, f. 3-4
2 Ibidem
3 Apud: Vasile Netea, *"Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea naţională (1848-1881),* Editura Ştiinţifică, 1974, p. 368

Pronunciamentului, după cum rezultă din documentul emis la 21 noiembrie 1868, actul de acuzare având ca obiect: "crima de conturbare a păcii publice"[1]. Toate măsurile aplicate nu au putut deturna atenţia opiniei publice, nici măcar a celei europene, dovadă în acest sens raportul ambasadorului belgian la Viena, care la 24 noiembrie 1868 îi transmitea ministrului său de externe că: "problema naţionalităţilor este flagelul monarhiei austro-ungare, ce va tinde să-i paralizeze toate forţele, dacă nu va fi rezolvată într-o manieră mai mult sau mai puţin satisfăcătoare"[2]. Rezolvarea problemei într-o manieră rezonabilă nu a preocupat nicidecum autorităţile vremii, dimpotrivă, după cum rezultă din raportul prefectului de poliţie al ţinutului Chioarului, înaintat ministrului de interne regal maghiar, dintr-o "datorie patriotică s-a intensificat supravegherea mişcării naţionale a românilor, cu precădere a celor ce au instigat la semnarea Pronunciamentului"[3].

Reliefată de documentele care fac obiectul temei noastre, demnă de menţionat este şi ideea că, în pofida tuturor măsurilor aplicate în perioada următoare compromisului dintre Viena şi Budapesta, valul de nemulţumiri şi proteste nu s-a manifestat doar în rândul populaţiei româneşti.După cum rezultă dintr-un memoriu al Universităţii săseşti adresat, la 9 decembrie 1868, Parlamentului şi Ministerului de Interne regal maghiar, respectiva instituţie considera de datoria ei "să dea glas cu sinceritate gravelor obiecţii apărute în toate păturile sociale pe care le reprezintă, faţă de legile adoptate de Înaltul Parlament privind *egala îndreptăţire a naţionalităţilor şi Unirea Ungariei cu Transilvania*"[4] (subl. în text). Având ca temei izvoarele de arhivă se poate afirma, fără putinţă de tăgadă, că acţiunile de protest, care s-au exprimat prin memorii, programe, conferinţe, declaraţii etc., au cuprins toate clasele, păturile şi categoriile sociale: ţărani, intelectuali, preoţi, studenţi, fie că erau organizaţi în diverse asociaţii, societăţi, uniuni etc., fie că manifestau în mod spontan. De altfel, în scopul afirmării fiinţei naţionale şi în acelaşi timp pentru a protesta împotriva politicii de maghiarizare şi deznaţionalizare duse de Austro-Ungaria, erau folosite toate prilejurile şi situaţiile posibile. Un astfel de prilej l-a oferit şi ceremonia înmormântării lui Avram Iancu, când au fost "amintite faptele de glorie" ale eroului, asemuit cu un alt martir al neamului, Horea, ceea

---

1 Arh. St. Cluj, fond personal "Ioan Micu Moldovan", nr.5158

2 Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Belgia, rola 39, cadrele 35-38 (Ministère des Affaires Etrangeres et du Commerce Exterieur, Bruxelles, Corespondance Politique, Legations, Autriche-Hongrie, nr.35)

3 rh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 81, cadrele 730–735, orig.lb.magh. (Magyar Országas Levéltár, Belügyministeriumi levéltár, K.148. Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne K.148, Acte prezidiale, 1868- XIV/D.3118, f. 18-20)

4 Arh. St. Sibiu, fond Universitatea Săsească, nr.979/1868

ce "a avut un efect deosebit asupra poporului", după cum remarca pretorul Albert Veress din Baia de Criş în raportul înaintat comitelui suprem la 24 septembrie 1872[1].

O formă mai puţin cunoscută şi chiar prezentată în literatura de specialitate este aceea a *prelegerilor* (subl. n.), sau a conferinţelor ţinute sub forma unor lecţii sau cursuri universitare, care nu au avut un simplu caracter de propagandă, ci o ţinută înaltă, am putea spune chiar academică. Din acest punct de vedere am considerat necesar să stăruim asupra unui raport al consulului austro-ungar la Iaşi, Hanswenzl, care îl informa, foarte detaliat, pe ministrul său de externe, Andrassy, despre ciclul de conferinţe şi prelegeri susţinute la Universitatea din Iaşi de către Mihai Eminescu, având ca temă "Situaţia românilor din Austro-Ungaria". Este adevărat că în calitatea sa de redactor-administrator şi corector la gazeta "Curierul de Iaşi", Mihai Eminescu a publicat o serie de cronici şi articole, între care *Românii şi Austro-Ungaria; Dualismul şi federalismul în Austro-Ungaria; Planul unor confederaţiuni balcanice*[2] etc., dar despre ciclul de conferinţe care au constituit obiectul raportului diplomatului austriac nu se fac referiri nici în lucrarea dedicată de G. Călinescu vieţii Luceafărului poeziei româneşti. Chiar dacă unele pasaje cuprinse în articolele menţionate se regăsesc şi în raportul din 5 ianuarie 1877, după opinia noastră se justifică publicarea integrală a documentului respectiv, mai cu seamă că este însoţit de comentarii şi puncte de vedere ale consulului austro-ungar. Între concluziile autorului prelegerilor, asupra cărora consulul austriac avea să insiste în raportul său, merită a fi evidenţiată aprecierea conform căreia: "Este cunoscut faptul că felul în care s-a realizat «Unirea», sau mai bine zis «fuziunea» dintre Transilvania şi Ungaria a fost împotriva voinţei şi intereselor poporului român, care forma majoritatea covârşitoare dintre locuitorii Transilvaniei". De altfel, întregul conţinut al materialelor susţinute de M.Eminescu în faţa "unui numeros public"[3] – după cum aprecia diplomatul austriac – se caracterizează prin bogăţia ideilor şi argumentelor pertinente, care, pe lângă calităţile de orator ale marelui poet pun în valoare şi pe acelea ale unui profund cunoscător al istoriei propriului său popor.

Activitatea desfăşurată de Mihai Eminescu în numele românilor bucovineni, basarabeni şi ardeleni se înscrie în contextul acţiunilor întreprinse de fraţii lor de dincoace de Carpaţi pentru sprijinul moral şi material acordat celor sortiţi să suporte stăpânirea austro-ungară şi

---

1 Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 82, cadrele 437-439 (Magyar Országos Levéltár, Belügyministeriumi levéltár, K.148. Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, K.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 6-7.)

2 G.Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Editura pentru literatură, 1964, p. 278

3 Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală, dosar 27/1877, f. 1

rusească. Dintre documentele vremii, care stau mărturie acestei realități socotim suficientă – din lipsă de spațiu – valorificarea unui raport confidențial înaintat, din Brașov, Ministerului de Interne maghiar, prin care se informa că Societățile «Arboroasa» din Cernăuți, «Petru Maior» din Pesta, precum și «Reuniunea română» din Năsăud, filială a ASTREI din Sibiu[1], au primit ajutoare din România, în valoare de peste 1.000 de galbeni.

Legăturile permanente dintre românii de pe ambele versante ale arcului Carpatin se vor amplifica în perioada premergătoare, dar mai cu seamă în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat. Evenimentele ce s-au desfășurat începând cu anul 1876, anunțând ca inevitabil conflictul armat dintre Rusia și Turcia, vor determina Ministerul de Interne maghiar să emită, încă din 1 noiembrie 1876, un Ordin prin care se cerea autorităților să urmărească cu toată atenția atitudinea românilor din Transilvania față de “rudele lor din Principatele Române”, iar în cazul unor mișcări românești să fie aplicate imediat măsurile ce s-ar fi impus[2].

Cucerirea independenței de stat a constituit pentru toți românii, indiferent în ce teritorii și sub ce stăpânire se aflau, un eveniment ce avea să marcheze intrarea într-o nouă fază a luptei lor naționale. Influența binefăcătoare a acestui mare act istoric – de care autoritățile din Budapesta s-au temut atât de mult – nu a însemnat o ușurare a sufletelor românilor aflați sub stăpânire străină, în sensul suportării cu mai mult stoicism a asupririi naționale, ci o însuflețire a lor și renașterea ideii de a trăi uniți în granițele firești ale unui popor cu o vechime milenară. Cu atât mai justificată pare stăruința cu care istoriografia românească s-a aplecat asupra ecoului războiului de independență în Transilvania și în celelalte teritorii cu populație românească majoritară, dar aflate sub dominația altora. Influența nemijlocită a dobândirii independenței de stat s-a făcut simțită prin diverse acțiuni și manifestări, desfășurate în toate provinciile românești. Pe lângă tot ce s-a publicat până în prezent, stau mărturie, în acest sens, noi documente de arhivă, dintre ele reținând atenția, în mod special, rapoartele confidențiale înaintate mult citatului Minister de Interne maghiar. Un asemenea raport, întocmit de comitele suprem al Comitatului Turda-Arieș a fost dedicat manifestărilor desfășurate la Baia de Arieș și Câmpeni cu prilejul căderii Plevnei. După cum informa autorul raportului, la Baia de Arieș, evenimentul s-a sărbătorit în ziua de 14 decembrie 1877, iar la Câmpeni o zi mai târziu, manifestanții veniți în număr mare demonstrând pentru România și eroii prin a căror

1 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr.202/1878, f. 2-3
2 Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda- Arieș, Actele comitelui suprem, nr.344/1876, f. 1

jertfă a fost consfinţită independenţa, cei căzuţi pe câmpul de luptă fiind socotiţi eroi ai tuturor românilor[1].

Pe lângă toate acestea, asupra luptei naţionale, *inclusiv a mişcării memorandiste,* un efect favorabil au avut-o şi transformările petrecute după cucerirea independenţei, îndeosebi "de când a luat naştere în imediata apropiere un regat"[2], ceea ce, după opinia diplomaţiei austro-ungare nu a făcut decât să se intensifice propaganda şi politica pentru o Românie Mare. O asemenea perspectivă a provocat puternice reacţii la Viena şi Budapesta, unde se aprecia că în rândul populaţiei române predomină credinţa că vor veni timpuri mai bune, iar oamenilor de la sate li se insufla ideea că în curând România va realiza opera de eliberare a tuturor românilor[3]. Atenţia deosebită acordată de diplomaţia austro-ungară tuturor acţiunilor întreprinse de români – demonstrată de numărul mare al rapoartelor diplomatice trimise la Viena şi Budapesta – scoate în evidenţă şi alte aspecte, între care se impun a fi menţionate: aria de manifestare şi categoriile sociale cuprinse în focul luptei naţionale. Sub acest din urmă aspect semnificativ este un raport din 7 septembrie 1881, întrocmit de ministrul austro-ungar la Bucureşti, von Hoyos, în care se referea la o discuţie purtată cu regele Carol I, căruia i-a declarat că "excesele româneşti depăşesc în exaltarea naţională graniţele admisibilului"[4]. Cu acelaşi prilej a subliniat comportamentul lipsit de tact al generalului medic-locotenent Davilla, care, la deschiderea expoziţiei de la Sibiu, şi-a afirmat ideile cu privire la Marea Dacie. Deosebit de grav, după aprecierea diplomatului austro-ungar, a fost şi faptul că el a dispus să fie îndepărtate "portretele împăratului şi împărătesei şi să fie înlocuite cu cele ale majestăţilor româneşti"[5].

Un eveniment cu implicaţii majore asupra întregii mişcări memorandiste a românilor din Transilvania l-a constituit înfiinţarea Partidului Naţional Român, care a pus bazele concentrării tuturor forţelor politice româneşti, asigurându-se, totodată, cadrul necesar desfăşurării luptei naţionale în condiţii organizatorice superioare[6]. A fost un moment deosebit şi prin adoptarea istoricului Memorial, document care sesiza opinia publică europeană să acorde atenţia cuvenită gravei probleme a românilor, concluzionând că: "Naţiunea română niciodată şi în nici o împrejurare nu se va putea împăca cu sistema dualistă, ci

---

1 Arh. St. Bucureşti, fond Ministerul de Interne, dosar 174/1878, f. 3
2 "Memorial compus şi publicat din însărcinarea Conferinţei generale a reprezentanţilor alegătorilor români...", Sibiu, 1881, pg.107
3 Ibidem
4 Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală, dosar 52/1880, f. 88
5 Ibidem
6 Liviu Maior, *Constituirea Partidului Naţional Român, Conferinţa din 12-14 mai 1881,* în "Studia Universitatis Babeş-Bolyai", an XV, fasc.1, 1970

va insista cu perseverenţă demnă pentru realizarea exactă, liberă şi bine garantată a programei sale cuprinse în cele nouă puncte ale programului partidului"[1].

Circumscrise mişcării protestatare a românilor, au fost şi vor rămâne mijloacele de propagandă utilizate de "Iredentă" prin răspândirea unor lucrări în limba română, caiete şi manuale şcolare, hărţi reprezentând "Dacia Mare", apeluri, manifeste etc. Un prilej deosebit de favorabil pentru asemenea acţiuni l-a constituit aniversarea Centenarului, în 1884, a Răscoalei lui Horea. Din multitudinea documentelor care au marcat manifestările desfăşurate cu această ocazie, demne de pus în valoare sunt cele emise de Procuratura generală din Budapesta ca urmare a sesizărilor Ministerului de Interne maghiar. În acest temei procurorul şef din Tg. Mureş raporta măsurile luate faţă de manifestul intitulat "Centenarul revoluţiunei române de la 1784", care îndemna la organizarea unor întruniri şi "pregătirea permanentă pentru luptă" în vederea "întregirii Daciei independente"[2]. După aprecierea Procuraturii generale, manifestul urmărea "agitarea suferinţelor mulţimii", respectiv să provoace o mişcare favorabilă unirii românilor, astfel ca într-o zi a dreptăţii să se lupte pentru o Dacie Mare. În acea zi, care pentru naţionalităţi va fi ziua dreptăţii, libertăţii şi bucuriei, România nu trebuie să fie o metaforă politică, ci una etnică"[3]. Manifestările dedicate comemorării răscoalei lui Horea s-au desfăşurat, practic în toată Transilvania, o amploare deosebită cunoscând-o la Zlatna, unde, după cum aprecia comandantul regal cercual de jandarmi "domneşte o agitaţie neobişnuită". Şi aici a fost lansat un apel ce s-a lipit pe tabela de publicaţii de la primărie, lângă ordinul emis de vicecomite, referitor tocmai la predarea proclamaţiilor. Această situaţie îl determina pe autorul raportului să concluzioneze că "semnatarii apelului s-au străduit ca pe lângă instigarea populaţiei să facă totodată ineficace şi ridicol Ordinul vicecomitelui"[4]. De altfel, se poate aprecia că acţiunile prilejuite de Centenarul răscoalei lui Horea luaseră o asemenea amploare, încât, odată cu măsurile raportate pentru interzicerea manifestărilor de acest gen, comitele suprem al Comitatului Turda-Arieş îşi exprima regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu "locuit exclusiv de români"[5].

Întrucât o astfel de intervenţie, după cum s-a putut remarca şi din alte documente, nu a fost singulară, se impun a fi subliniate condiţiile speciale în care a fost nevoită să se desfăşoare întreaga luptă naţională a românilor, sub toate formele şi metodele ei de exprimare. Aria de

---

1 "Memorial...", Sibiu 1882, p. 107
2 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr.744/1884, f. 4
3 Ibidem
4 Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme-Ungaria, rola 66, nr.12/1884
5 Arh. St. Cluj, fond Prefectura jud.Turda-Arieş, Prezidiale, nr.155/1885, f. 3-4

cuprindere, amploarea acţiunilor, numărul lor, ca şi participarea masivă a delegaţilor veniţi din afara graniţelor austro-ungare, ar putea crea imaginea unui cadru propice organizării şi desfăşurării unor asemenea manifestări. Realitatea a fost, însă, cu totul alta, demonstrată în mod concludent de aceleaşi mărturii documentare ce au rămas şi ne-au fost transmise peste timp. Aşa de pildă, printr-un ordin transmis comitatelor Arad, Bihor, Bistriţa-Năsăud, Făgăraş, Braşov, Alba de Jos, Solnoc Dabâca, Timiş, Sălaj, Turda-Arieş, Trei Scaune, Maramureş, Târnava-Mare, Odorhei, Târnava-Mică, Hunedoara, Caraş-Severin, Satu-Mare, se cerea ca împotriva manifestărilor iniţiate de români să fie luate "măsurile cele mai severe, dacă este nevoie, chiar cu forţa armată"[1]. Instrucţiuni riguroase erau transmise şi trupelor de jandarmi care urmau să dispună de agenţi secreţi proveniţi, fie dintre jandarmii pensionaţi, fie dintre persoane de încredere[2]. Prin activitatea lor se urmărea supravegherea cu cea mai mare atenţie a mişcărilor naţionale solicitându-se că cei angajaţi în acţiunile de constatare a delictelor să raporteze imediat pentru aplicarea măsurilor impuse de fiecare situaţie în parte [3].

Măsurile se aplicau de regulă prin implicarea tuturor eşaloanelor, mergând de la organele centrale ale puterii de stat până la nivelul autorităţilor locale. După cum rezultă dintr-o notă strict confidenţială trimisă de la Budapesta comitelui suprem al Comitatului Hunedoara, pentru stoparea "uneltirilor naţionale", au fost dislocate trupe permanente, hotărându-se încartiruirea unui batalion de pedestraşi la Abrud, care la nevoie putea fi folosit şi în Comitatul Hunedoara[4]. Au fost şi situaţii în care autorităţile locale solicitau intervenţia forţelor armate, cum a fost cazul judelui plăşii Ighiu, Köblös Miklos, care cerea dislocarea a 1-2 companii maghiare la Zlatna, Ighiu, Abrud şi Câmpeni[5], având ca motiv intensitatea mişcării românilor în zona respectivă.

Până la intervenţia armată autorităţile dispuneau de suficiente metode şi posibilităţi pentru aplicarea altor măsuri. O metodă des uzitată era cea a confiscării memoriilor, manifestelor, apelurilor, lucrărilor şi hărţilor româneşti, răspândite în rândul populaţiei, confiscarea făcându-se atât în baza articolelor 134, 140 şi 172 din Codul Penal, cât şi în temeiul unui ordin al Ministerului Justiţiei, emis la 17 mai 1867, de aplicarea lui fiind răspunzătoare organele poliţieneşti, obligate să raporteze de îndeplinirea lui Ministerului de Interne[6].

---

1 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 580/1884, f. 1
2 Ibidem, nr. 116/1886, f. 7
3 Ibidem
4 Ibidem, nr. 1065/1885, f. 1
5 Ibidem, nr. 964/1885, f. 8
6 Ibidem, nr. 116/1885, f. 7

Toate aceste măsuri, ca de altfel şi procesele intentate fruntaşilor luptei naţionale a românilor şi unor organe de presă nu au putut stăvili acţiunile întreprinse, dimpotrivă, determinând intensificarea lor şi chiar diversificarea formelor de acţiune. Între acestea tot mai mult începuseră să se răspândească *adunările itinerante,* care au făcut obiectul multor rapoarte şi informări întocmite de organele represive. Recurgerea la o asemenea metodă a fost determinată şi de perspectiva sustragerii, pe cât posibil, din corsetul măsurilor dure aplicate de autorităţi. Acestea aveau să sesizeze, însă, caracterul şi obiectivele respectivelor adunări, fapt demonstrat de un raport din 8 septembrie 1885, în care se atrăgea atenţia că spre deosebire de adunările politice, cele itinerante nu pot fi oprite, iar de supravegheat este foarte greu. În aceste condiţii – conform respectivului raport – ele se puteau desfăşura "azi în Gherla, mâine în Alba Iulia şi anual în altă parte, până când vor cutreiera partea transilvană a Ungariei, unde românii vor să creeze un centru pur românesc în care să poată continua mai cu curaj uneltirile naţionale"[1]. Realitatea era că acel centru pur românesc exista de foarte mult timp, în jurul său gravitând întreaga luptă naţională care avea să culmineze cu actul Marii Uniri din 1918.

În pofida faptului că măsurile represive ale autorităţilor erau aplicate pe fondul unei făţişe politici de maghiarizare a celorlalţi locuitori nemaghiari, efectele nu au fost cele scontate, alături de români continuând să-şi manifeste nemulţumirea şi saşii, care au adoptat o poziţie clară, în multe situaţii susţinând şi chiar aderând la acţiunile întreprinse de populaţia majoritară din teritoriile aflate sub stăpânire austro-ungară. În sprijinul demonstrării acestei afirmaţii poate fi adus un memoriu înaintat împăratului Franz- Josef, în care se exprima speranţa ca "pe viitor problema deosebit de importantă a reglementării relaţiilor de drept public ale Marelui Principat al Transilvaniei să-şi găsească o rezolvare satisfăcătoare"[2]. Având ca temei aceste consideraţii, reprezentanţii Consistoriului evanghelic din Transilvania, în frunte cu superintendentul Georg Teutsch, cereau împăratului "să binevoiască a refuza sancţiunea prea înaltă a Proiectului de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor, elaborat de subcomitetul Comisiei pentru învăţământ al Camerei Deputaţilor maghiari, care implică nesocotirea Legislaţiei confesionale transilvănene, precum şi a precizărilor esenţiale ale articolelor de Lege XLIII şi XLIV din 1868"[3].

Din documentele de arhivă se pot desprinde unele elemente comune în ceea ce priveşte punctele de vedere ale românilor şi saşilor faţă de politica dublei monarhii, iar faptul că autorităţile austro-ungare sesi-

---

1 Ibidem, dosar 860/1885, f. 7
2 Arh. St. Sibiu, fond Consistoriul evanghelic superior, C.A. din Transilvania, 380/1883
3 Ibidem

zau similitudini între poziţia adoptată de o populaţie majoritară şi cea a unei naţionalităţi mai puţin numeroase, nu face decât să confirme justeţea orientărilor lor şi legitimitatea revendicărilor formulate. În altă ordine de idei sunt demne de subliniat elementele comune, cu atât mai mult cu cât ele nu au fost emanate dintr-o propagandă iniţiată de oameni politici care ar fi dorit să-şi asigure o platformă electorală şi nici nu erau determinate de intenţia formării unui front comun împotriva naţionalităţii maghiare. Au fost atitudini, reacţii şi forme de manifestare a nemulţumirii faţă de aceeaşi politică ce-şi dovedea în mod constant anacronismul.

În condiţiile deosebit de grele în care şi-au desfăşurat întreaga luptă, la rândul lor românii au căutat ca, pe lângă intensificarea acţiunilor să asigure şi o diversificare a lor. Aşa se explică de ce, mai cu seamă după 1881, o atenţie specială s-a acordat *adunărilor electorale,* împotriva cărora ministrul de interne maghiar a emis ordine pentru interzicere, întrucât nu ar fi avut drept scop decât afirmarea aspiraţiilor lor naţionale[1]. Paralel cu aceste adunări a crescut şi numărul *întrunirilor,* în cadrul cărora se exprima protestul faţă de politica de maghiarizare, care ajunsese să se manifeste nu numai în teritoriile ocupate, dar chiar şi în Moldova, unde misionarii-sacerdoţi unguri provocaseră nemulţumirea populaţiei autohtone, după cum rezultă dintr-un raport al episcopului catolic de Iaşi, Giuseppe Camilli, înaintat la 5 ianuarie 1887 cardinalului Giovanni Simeoni[2].

Intensificarea acţiunilor iniţiate pe toate planurile de către românii aflaţi sub dominaţie străină nu a avut drept efect o scădere în intensitate a mişcării memorandiste, dimpotrivă, ea a continuat să se manifeste la aceleaşi cote înalte, iar odată cu elaborarea în 1877 a proiectului de Memorandum de către Ioan Slavici în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Naţional Român, putem aprecia că această puternică expresie a luptei naţionale a românilor a intrat într-o nouă fază ce va culmina cu anul 1892. De fapt, această acţiune se înscria în Hotărârea adoptată la şedinţa plenară a Conferinţei electorale române din 9 mai 1887, care stabilea ca obiectiv prioritar elaborarea unui *Memorial* ce urma să fie înaintat Curţii de la Viena pentru a face cunoscută situaţia reală a românilor transilvăneni şi “toate cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui”[3]. Noile iniţiative ale fruntaşilor ardeleni au avut un ecou favorabil nu numai în rândul populaţiei române din

---

1 Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Acte Prezidiale, nr.91/1883, f. 1-2

2 Arh. St. Bucureşti, Colecţia Microfilme-Vatican, rola 118, 528-529 (Archivio Sacra Congregazione de Propaganda Fide, Scriture riferite nei Congressi, Moldavia, vol. 13, f. 318

3 Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 45/1889, f. 1

Transilvania. După cum rezultă din unele documente ce au fost incluse şi în volumul de faţă s-a primit imediat adeziunea studenţilor români de la Universităţile din Viena şi Graz[1], iar de la Botoşani redactorul şef al revistei "Steaua confederaţiei balcanice" îi adresa dr. Ioan Raţiu dorinţa "triumfării cauzei românilor ardeleni"[2]. Un loc pe merit şi-au găsit în lucrare şi documentele care pun în evidenţă pregătirile, măsurile organizatorice, desemnarea membrilor[3] delegaţiei ce urma să facă deplasarea şi modul de prezentare a Memorandumului la Viena[4].

Cum era şi firesc, dacă avem în vedere şi tema enunţată în titlu, volumul a fost încheiat cu textul Memorandumului, a cărei publicare am considerat-o oportună, chiar dacă a mai văzut lumina tiparului. Acest lucru nu înseamnă că am considerat încheiată şi tratarea problemei mişcării memorandiste ca expresie a luptei naţionale a românilor. Dimpotrivă, numărul mare şi varietatea documentelor referitoare la perioada ce a urmat anului 1892, cele privind procesul intentat memorandiştilor, ca şi mărturiile despre ecoul internaţional al Memorandumului ne îndreptăţesc să sperăm că noi volume vor continua să prezinte evoluţia acestei mişcări parte integrantă a unei lupte seculare ce va fi încununată, nu fără jertfă şi sacrificii, la 1 Decembrie 1918.

Revenind asupra unei idei avansate în prima parte a studiului introductiv, referitoare la dificultatea renunţării la unele documente, în primul rând datorită lipsei spaţiului tipografic necesar, fără a face caz de munca depusă pentru a parcurge şi selecta mii de file–document, nu putem încheia scurtele noastre consideraţii trecând cu vederea spiritul de colegialitate al celor ce ne-au semnalat surse, ori ne-au pus la dispoziţie unele documente ce se încadrau în tema lucrării noastre. Ţinem să mulţumim şi pe această cale colectivelor de arhivişti de la Filialele Arhivelor Statului din judeţele: Alba, Arad, Bihor, Caraş-Severin, Covasna, Hunedoara, Maramureş, precum şi tuturor celorlalţi ce au fost alături de noi pentru a pune la dispoziţia cercetării istoriografice acest volum.

Septembrie 1993, Bucureşti

CORNELIU-MIHAIL LUNGU

---

1 Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 21, f. 38-39
2 Ibidem, f. 3-4
3 Ibidem, dosar 1, vol.II, f. 415-416
4 Ibidem, f. 419- 422

SUMMARY

The present paper sets itself the task to lay before the research workers, as well as the large audience interested in finding out the truth, on the basis of archive documents, about the role of the Memorandum movement within the national struggle of the Romanians.

As the specialized literature has not given the proper attention to this century-old struggle, the authors of this work set themselves to bring out new evidence being kept in the repository of the State Archives or coming from foreign archives, their copies being kept in the collection Microfilms of the institution charged with administering the National Archive Fund.

Although it covers a period of only 25 years, the interval chosen was particulary rich in events which enabled the Romanians under foreign rule to strongly assert the national aspirations, be they from Transylvania, Bukovina, Bessarabia and Banat.

The documents demonstrate the upsurge of the struggle which the majority population bad to carry against a minority willing to impose its authority by any means, especially after the Austro-Hungarian compromise of 1867. Noteworthy from this point of view are the Austrian, French, Belgian diplomatic reports, particularly those coming from the Vatican Archives. Illustrating the unbearable policy of Magyarization imposed by the Budapest rulers, under the patronage of the Vienna Court, the respective documents acknowledge the just character first and foremost of the Romanians struggle, but also that of other nationalities, especially the Transylvanian Saxons who expressed deep dissatisfaction with the forceful annexation of Transylvania to Hungary.

Among the aspects highlighted by the documents included in this volume, mention should be made of the special circumstances in which the actions of the Romanians and the other nationalities under the Austro-Hungarian rule had tobe carried out. The most eloquent from this viewpoint are the Orders of the Magyar Royal Ministry of the Interior, as well as the reports it received from the authorities in the occupied territories. The steps taken were very varied, ranging from the ban of any manifestations and rallies, to indictment, the employment of formers infiltrated among the population and even the intervention of the repressive forces. But all these could not halt the struggle of the Romanians which had started long before the Blaj Pronunciament and did not end with the Memorandum of 1892, a telling proof being the Great Union of December 1, 1918.

LISTA DCUMENTELOR

1. **/1867/**. Proiect de memoriu al românilor transilvăneni către împăratul Francisc Iosif I, în care sunt demonstrate drepturile istorice ale românilor ardeleni şi netemeinicia uniunii Transilvaniei cu Ungaria, săvârşită prin încălcarea prevederilor legale sancţionate de împărat, care recunoşteau egalitatea populaţiei majoritare române cu celelalte naţionalităţi: maghiari, secui, saşi.

2. **1868 martie 9, Cluj**. Adresa comisarului regal al Transilvaniei, prin care se trimite autorităţilor oraşului Turda manifestul intitulat: "Fraţi Români", solicitându-se aplicarea unor măsuri severe pentru a nu se permite răspândirea lui printre românii transilvăneni.

3. **1868 /martie/**. Manifestul intitulat "Fraţi români", având ca motto un fragment din jurământul făcut la 1848 pe Câmpia Libertăţii, în care sunt afirmate drepturile legitime ale românilor ardeleni şi este demonstrată netemeinicia Unirii Transilvaniei cu Ungaria.

4. **1868 mai 3/15, Blaj**. Pronunciamentul însoţit de semnăturile şi funcţiile fruntaşilor români, care cereau, în numele legilor sancţionate de-a lungul anilor de monarhie, autonomia Transilvaniei şi respectarea drepturilor legitime ale naţiunii române ce constituie "majoritatea precumpănitoare a locuitorilor".

5. **1868 iunie 16, Sibiu**. Raportul primarului din Sibiu înaintat comisarului regal din Cluj, referitor la vizita lui Axente Sever la Sibiu şi la discursul său ţinut în faţa tinerilor intelectuali români chemaţi să dea "proba pentru păstrarea neştirbită a drepturilor nepieritoare ale poporului" lor.

6. **1868 /iulie, Cluj/**. Scrisoarea vicenotarului tribunalului comitatens, Vasile Pop, trimisă comitelui suprem al comitatului Dăbâca, înştiinţat că s-a trecut la strângerea de semnături în scopul redactării unei petiţii, adresată Curţii de la Viena, căreia i se solicita să dispună încetarea anchetei împotriva celor ce iscăleau Pronunciamentul, să repună în vigoare legile din 1863-1864 şi să aprobe convocarea unui congres naţional al românilor.

7. **1868 octombrie 6, Baia de Criş**. Raportul comitelui suprem al comitatului Zarand înaintat ministrului de interne ungar, referitor la ancheta întreprinsă de cel de-al doilea vicecomite, Amos Francu, la Hălmagiu, în legătură cu declaraţia redactată de notarul comunal şi iscălită de 60 de români în favoarea Pronunciamentului de la Blaj.

8. **1868 noiembrie 21, Târgu Mureş**. Actul de acuzare al Judecătoriei din Târgu Mureş formulat împotriva autorilor Pronunciamentului.

9. **1868 noiembrie 24, Viena**. Scrisoarea ambasadorului belgian la Viena, Jonghe d'Ardoye, adresată ministrului afacerilor externe, Vanderstichelen referitoare la acuta problemă a naţionalităţilor din Austro- Ungaria şi responsabilitatea Ungariei pentru recrudescenţa mişcării naţionale a popoarelor asuprite cu intensitate sporită după instaurarea dualismului, considerat un triumf al maghiarimii.

10. **1868 noiembrie 30, Pesta**. Raportul prefectului Poliţiei ţinutului Chioarului înaintat ministrului de interne regal maghiar Venckheim Béla referitoare la supravegherea mişcării naţionale române şi a celor care au semnat Pronunciamentul; oportunitatea transferării regimentelor româneşti din Transilvania şi încartiruirea altora în locul lor; angajamentul de a menţine ordinea desăvârşită – inclusiv cea politică – pe tot cuprinsul ţinutului.

11. **1868 decembrie 9, Sibiu**. Memoriul Universităţii săseşti adresat Parlamentului şi Ministerului /de Interne/ regal maghiar, prin care se protestează împotriva Legii naţionalităţilor şi alipirii Transilvaniei la Ungaria.

12. **1869 ianuarie 16, Cluj**. Adresă a Comisarul regal al Transilvaniei. contele Péchy către comitele suprem al comitatului Turda, Kemény György prin care se cere să urmărească şi să prindă pe agitatorii care susţin crearea unui imperiu daco- român.

13. **1869 iunie 10, Cluj**. Circulara comisarului regal al Transilvaniei privind lucrările şi hărţile româneşti a căror circulaţie a fost interzisă prin Ordinul ministrului de interne regal maghiar.

14. **1869 decembrie 7, Cluj**. Raportul comisarului regal din Cluj, înaintat ministrului Rajner Pál de interne, referitor la indicaţiile confidenţiale date autorităţilor din Cluj, Turda şi Alba-Iulia pentru a urmări organizarea de către români a unor adunări ce ar avea drept scop redactarea unui memorandum.

15. **1869 decembrie 21, Cluj**. Adresă prin care Comisarul regal al Transilvaniei contele Péchy cere comitelui suprem al comitatului Turda Kemény György să urmărească activitatea fruntaşilor români: Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Raţiu ş.a. care pregătesc acţiuni de protest în cazul respingerii petiţiei înaintate tronului.

16. **1870 ianuarie 21, Sibiu**. Scrisoarea adresată de protopopul I. Stanciu lui Ioan Raţiu, prin care îşi exprimă părerea că este necesară constituirea unui centru în jurul căruia să se strângă întreaga mişcare naţională a românilor.

17. **1870 februarie 26, Budapesta**. Adresă a prezidiului Ministerului de Interne ungar către ministrul justiţiei, referitoare la cercetările întreprinse cu privire la originea proclamaţiei române "Horia" şi la activitatea studentului român la Torino, Drăgescu Joachim.

18. **1870 februarie, Turda**. Programul adoptat de intelectualitatea română din ţinuturile Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăştie, Sibiu şi Făgăraş privind apărarea drepturilor naţiunii române.

19. **1871 mai 16, Blaj**. Declaraţia unui grup de intelectuali români din Blaj cu privire la drepturile legitime ale naţiunii române, afirmate mai puternic după 1848.

20. **1871 decembrie 13/25, Zărneşti**. Proces-verbal întocmit cu prilejul întrunirii intelectualităţii române din zona Branului, unde s-a hotărât convocarea unei adunări naţionale, care să elaboreze un program menit să susţină şi să impulsioneze cauza naţională a românilor.

21. **1871 decembrie 23, Braşov**. Scrisoare prin careComitetul permanent al românilor solicită mitropolitului Andrei Şaguna să preia conducerea acţiunii politice a românilor transilvăneni pentru organizarea unui congres sau a unei conferinţe naţionale în care să se adopte un program de acţiune pe tărâm politico-naţional.

22. **1872 ianuarie 31, Viena**. Raport înaintat primului ministru regal maghiar, contele Lónyay referitor la activitatea societăţii "Transilvania" din Bucureşti şi rolul ei în consolidarea legăturilor dintre studenţii români aflaţi la studii în ţară şi străinătate.

23. **1872 mai 5-6, Sibiu**. Protocolul adunării intelectualilor români din Sibiu unde s-a recomandat înfiinţarea unor cluburi naţionale care să analizeze politica naţională şi să pregătească alegerile de deputaţi pentru Dietă.

24. **1872 mai 15/27, Sibiu**. Apel al Comitetului Naţional Român din Sibiu către românii din Transilvania de a manifesta o atitudine activă în afirmarea drepturilor naţionale legitime ale românilor.

25. **1872 iulie 3, Blaj**. Memoriul întocmit de George Bariţiu din însărcinarea participanţilor la conferinţa care a avut loc între 17- 29 iunie 1872, la Blaj.

26. **1872 septembrie 24, Baia de Criş**. Raportul pretorului Veress Albert din Baia de Criş, înaintat comitelui suprem, referitor la desfăşurarea

ceremonialului înmormântării lui Avram Iancu şi afirmarea, cu acel prilej, a ideii de unire a tuturor românilor.

27. **1872 octombrie 9, Buda**. Ordinul Ministerului de Interne regal maghiar trimis comitelui suprem al comitatului Zarand privind aplicarea măsurilor necesare pentru a nu mai fi arborat steagul românesc, precum s-a întâmplat la Baia de Criş, cu prilejul înmormântării lui Avram Iancu.

28. **1873 martie 14/26, Cuvin**. Protestul exprimat în cadrul adunării locuitorilor din comuna Cuvin împotriva introducerii limbii maghiare în treburile administrative ale localităţilor în care majoritatea populaţiei o formează românii.

29. **1873 martie 23, Sâmbăteni**. Protestul Corpului reprezentativ al comunei Sâmbăteni, împotriva măsurilor privind îngrădirea autonomiei comunale şi interzicerea folosirii limbii române în administraţia locală.

30. **1873 mai 1, Blaj**. Memoriul corpului profesoral al Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj, înaintat mitropolitului unit din localitate, prin care se protestează împotriva proiectelor de legi care încearcă să maghiarizeze învăţământul românesc, solicitându-se intervenţia pe lângă forurile şcolare superioare pentru abrogarea legilor respective.

31. **1873 mai 29/iunie 10, Arad**. Cerere prin care episcopul bisericii greco-orientale din comitatul Arad solicită ministrului ungar al cultelor să se înfiinţeze o catedră de limba şi literatura română la Gimnaziul principal din Arad, unde marea majoritate a elevilor sunt români.

32. **1873 septembrie 26, Timişoara**. Raportul comitelui suprem al comitatului Timiş, Ormós Zsigmond, înaintat ministrului de interne regal maghiar, referitor la o adunare populară sârbo-română şi măsurile ce se impun pentru preîntâmpinarea unor asemenea acţiuni.

33. **1874 iulie 10/22, Craiova**. Scrisoarea adresată Emiliei Raţiu, soţia lui Ioan Raţiu, de către dr.I.C. Drăgescu, în care apreciază că afirmarea cauzei naţionale a românilor depinde de modul activ în care se acţionează şi nu adoptând o atitudine de aşteptare.

34. **1874 iulie 18/30, Craiova**. Scrisoarea prin care dr.I.C.Drăgescu îi prezintă Emiliei Raţiu rolul pe care ţăranul şi femeia îl pot avea în afirmarea drepturilor naţionale ale românilor ardeleni.

35. **1875 martie 5, Budapesta**. Ordinul ministrului ungar al cultelor şi instrucţiunii publice, prin care se interzice utilizarea în şcoli a unor hărţi şi manuale de geografie şi istorie româneşti.

36. **1875 martie 22/aprilie 3, Budapesta**. Ordinul ministrului ungar al cultelor şi instrucţiunii publice prin care se interzice utilizarea în şcoli a unui manual românesc privind istoria Transilvaniei.

37. **1875 decembrie 2/14, Budapesta**. Adresa Ministerului Cultelor şi Învăţământului către episcopul Ioan Meţianu, căruia i se cere să determine parohiile române să redacteze procesele-verbale ale adunărilor în limba maghiară.

38. **1876 ianuarie 16, Cluj**. Ordin al comisarului regal al Transilvaniei prin care se cere aplicarea unor măsuri ferme împotriva "agitatorilor" care vor acţiona în scopul formării unui Imperiu daco-român.

39. **1876 februarie 5, Sibiu**. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania către împăratul Francisc Iosif I cu privire la situaţia juridică a bisericii evanghelice şi nemulţumirea acesteia faţă de politica părtinitoare a statului care neglijează legile confesionale transilvănene.

40. **1876 noiembrie 1, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne regal maghiar prin care se cere autorităţilor să urmărească cu toată atenţia atitudinea românilor transilvăneni faţă de "rudele lor din Principatele Române", iar în cazul unor mişcări româneşti să fie luate măsuri imediate.

41. **1876 noiembrie 6, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care informează autorităţile şi le cere să ia măsuri împotriva românului Petrino Dumitru, originar din Bucovina, desemnat să elaboreze o proclamaţie către toţi românii chemaţi "să se elibereze din robie pentru a se putea uni cu Principatele Române".

42. **1876 noiembrie 25, Oradea**. Raportul comitelui suprem al comitatului Bihor, înaintat ministrului de interne al Ungariei, Tisza Kálman prin care se pronunţă în favoarea desfiinţării judecătoriilor de ocol din ţinuturile Vaşcău şi Ceica, urmărindu- se astfel înăbuşirea mişcărilor naţionale "în două zone cu populaţie curat românească".

43. **1876 decembrie 1/13, Budapesta**. Adresa ministrului ungar al cultelor şi învăţământului, Trefort Agoston, către episcopul Ioan Meţianu, prin care îi comunică interzicerea folosirii cărţii de istorie a lui Ioan Tuducescu în şcolile româneşti şi suspendarea autorului din învăţământ.

44. **1876 decembrie 18/30, Craiova**. Scrisoarea lui I.C.Drăgescu adresată Emiliei Raţiu, soţia lui Ioan Raţiu, prin care îi îndeamnă pe românii din Transilvania să se unească cu croaţii şi cu boemii împotriva asupririi guvernelor de la Viena şi Pesta.

45. **1877 ianuarie 5, Iaşi**. Raportul consulului austriac la Iaşi, Hanswenzl, prin care îl informează pe ministrul de externe austro-ungar,

Andrássy Gyula, despre prelegerile susţinute de Mihai Eminescu, în faţa unui numeros public, având ca temă situaţia românilor din Austro-Ungaria.

46. **1877 februarie 25/martie 9, Budapesta**. Adresa de răspuns a ministrului cultelor şi învăţământului ungar, Trefort Agoston către consistoriul ortodox din Arad privind respingerea petiţiilor a doi învăţători români trimişi în judecată pentru utilizarea în şcoală a unor manuale de limbă română interzise de autorităţile maghiare.

47. **1877 iunie 19, Budapesta**. Ordin al Preşedinţiei de Război către comandamentele de honvezi privind măsurile ce trebuiau luate de acesta pentru oprirea tinerilor încorporabili care fugeau în România.

48. **1877 iunie 26, Budapesta**. Scrisoarea Ministerului de Interne ungar adresată contelui Andrássy Gyula, ministrul de externe, referitoare la fuga în masă a tinerilor români încorporabili în România şi la propunerea de înfiinţare a unei divizii de observare în zona Braşovului sau a Făgăraşului.

49. **1877 iulie 8, Ghimeş**. Răspunsul conducerii Institutului maghiar de carantină, dat la ordinul primit din partea Ministerului de Interne privind măsurile ce se impuneau pentru stăvilirea trecerii clandestine a recruţilor şi tinerelor din secuime, prin trecătoarea Ghimeş, în direcţia Iaşi, Bacău, Galaţi.

50. **1878 februarie 25, Braşov**. Raportul lui Szentiványi Gergely din Braşov către [ministru de interne al Ungariei] referitor la ajutoarele acordate de ASTRA diferitelor societăţi culturale române din Cernăuţi, Sibiu şi Budapesta.

51. **1878 martie 5, Budapesta**. Ordinul ministerului de interne maghiar Tisza Kálman dat comitelui suprem al comitatului Turda-Arieş, Kemény György pentru aplicarea unor măsuri ferme în vederea interzicerii manifestărilor de genul celei organizate de românii din Lupşa, care au aclamat naţiunea română.

52. **1878 octombrie 9/21, Sibiu**. Scrisoarea lui Vincenţiu Babeş către Gheorghe Pop de Băseşti] în care îl îndeamnă să prezinte în Dietă, politica nedreaptă a ungurilor faţă de români, precum şi cauza Basarabiei răpite de către ruşi.

53. **1878 noiembrie 5/17, Arad**. Scrisoarea lui Vincenţiu Babeş către [Gheorghe Pop de Băseşti] cu privire la intenţia sa de a redacta un apel şi a milita pentru afirmarea drepturilor românilor în privinţa participării la alegeri cu scopul reprezentării lor proporţionale în Dietă.

54. **1879 mai 31, Blaj**. Circulară trimisă organelor bisericeşti din subordine de către arhiepiscopul şi mitropolitul de Alba- Iulia, Ioan Vancea,

referitoare la aplicarea legii privind introducerea limbii maghiare în şcoli, măsurile necesare pentru apărarea respectivelor şcoli faţă de pericolul maghiarizării forţate.

55. **1879 iulie 4, Cluj**. Scrisoare adresată lui Gheorghe Pop de Băseşti, prin care este demonstrată necesitatea "redeşteptării conştiinţei naţionale" pentru a putea fi stăvilit procesul de deznaţionalizare şi maghiarizare forţată la care erau supuşi românii din Transilvania.

56. **1880 iulie 7/19, Sibiu**. Procesul-verbal al şedinţei Comitetului electoral din Sibiu, în care s-a hotărât reluarea apelului către toate comitetele şi cercurile electorale din Transilvania, solicitate să comunice date exacte cu privire la numărul alegătorilor români, maghiari şi saşi.

57. **1880 noiembrie 1, Sibiu**. Apel al Comitetului Electoral Central către toate municipiile, invitate să organizeze câte un comitet electoral local şi un club care să explice alegătorilor măsurile adoptate în vederea pregătirii şi desfăşurării Conferinţei generale.

58. **1880 decembrie 8, Ocna Sibiului**. Răspunsul dat la apelul Comitetului Central electoral de către Comitetul local constituit la Ocna Sibiului.

59. **1881 ianuarie 5/17, Sibiu**. Adresa redactorului-şef al ziarului "Telegraful român" prin care se aducea la cunoştinţa Comitetului Central Electoral, componenţa, după naţionalitate, a Cercului I al Sebeşului, precum şi faptul că în zona respectivă se înfiinţase un club şi un comitet electoral.

60. **1881 martie 1, Sibiu**. Dispoziţiile date de Comitetul Central Electoral tuturor municipiilor şi cercurilor electorale române din Transilvania, cu privire la modul în care urma să fie desemnaţi delegaţii pentru Conferinţa generală, convocată la Sibiu în 12 mai 1881.

61. **1881 martie 1/13, Sibiu**. Scrisoarea lui George Bariţiu adresată Comitetului Central Electoral, referitoare la modalitatea delegării reprezentanţilor românilor ardeleni la Conferinţa naţională stabilită pentru luna mai 1881.

62. **1882 mai 8/20, Budapesta**. Circulara ministrului de interne regal maghiar, prin care prefecţii transilvăneni sunt informaţi că la Ploieşti a luat fiinţă Comitetul "Iredenta", cerându-se urmărirea eventualilor agenţi ce ar veni din România, unde activează Societatea "Carpaţilor" care a chemat pe toţi românii aflaţi sub stăpânire maghiară să i se alăture.

63. **1882 iunie 16, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne regal maghiar către comitele suprem al comitatului Maramureş prin care se

dispune luarea măsurilor represive necesare împotriva celor care instigă populaţia la unirea tuturor românilor.

64. **1882 august 1, Sighişoara**. Raportul comitelui suprem al comitatului Târnava Mică, Bethlen Gábor, către ministrul de interne ungar, privind întâlnirile avute de profesorul Neagoi cu notabilităţile române din Valea Lungă şi măsurile ce trebuie întreprinse pentru contracararea activităţii desfăşurate de funcţionarii români.

65. **1882 august 2, Budapesta**. Adresă a preşedinţiei Ministerului de Interne ungar adresată ministrului justiţiei, referitoare la întrunirea secretă de la locuinţa vicejudecătorului de ocol, Roman din Sibiu recunoscut datorită legăturilor sale cu societatea “România iredentă”, fapt pentru care se solicită transferarea lui într-o zonă cu populaţie maghiară.

66. **1882 august 29, Budapesta**. Ordin al ministrului de interne regal maghiar prin care se cere prefectului judeţului Bihor Döry Iózsef să urmărească activitatea lui Iosif Vulcan implicat în acţiunile destinate “intensificării năzuinţelor naţionale ale românilor”.

67. **1882 noiembrie 2, Valea Lungă**. Raportul prim-pretorului plăşii Valea Lungă, Rez Mihály, înaintat comitelui suprem al comitatului Târnava Mică şi Mare, Bethlen Gábor, prin care îl informează asupra activităţii vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truţă, solicitându-se transferarea lui într-un post dintr-o “regiune curat maghiară”.

68. **1883 februarie 5, Sibiu**. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania, referitor la proiectul de lege privind şcolile medii şi calificarea cadrelor didactice, care contravine prevederilor legale ce stipulau că “Ungaria este gata să accepte şi să menţină toate legile deosebite şi libertăţile Transilvaniei”.

69. **1883 martie 5, Bucureşti**. Informaţii apărute în rubrica “Din Transilvania” a publicaţiei “România liberă” – exemplar confiscat de autorităţile maghiare – despre protestul exprimat şi rezoluţia adoptată în cadrul adunării românilor din districtul Hunedoara şi din Turda împotriva legii de maghiarizare.

70. **1883 aprilie 21, Budapesta**. Ordin al ministrului de interne maghiar, Tisza Kálman, prin care se cere comitelui suprem al comitatului Turda-Arieş să interzică adunările electorale ale românilor, întrucât acestea aveau drept scop afirmarea aspiraţiilor lor naţionale.

71. **1883 septembrie 2, Braşov**. Raportul comitelui suprem al comitatului Braşov Bethlen Gábor prin care îl informează pe ministrul de interne maghiar despre adunarea Astrei şi manifestările organizate cu acest prilej de către românii transilvăneni.

72. **1883 septembrie 7, Caransebeş**. Hotărârea consistorială luată conform Ordinului Ministerului maghiar de Culte şi Învăţământ nr.1319 din 1 august 1883, prin care se cere educarea tinerimii în "patriotism şi în alipirea la statul unguresc", interzicându-se purtarea de culori sau semne contrare statului maghiar şi de a se cânta cântece revoluţionare.

73. **1883 noiembrie 30, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálman trimis comitelui suprem al comitatului Turda-Arieş, Kemény György prin care cere să se ia măsurile necesare pentru a interzice acţiunile iniţiate de români în vederea comemorării lui Horea, la Alba- Iulia.

74. **1884 aprilie 15, Arad**. Apelul Comitetului Central executiv al Partidei Naţionale Române, adresat subcomitetelor cercuale şi tuturor alegătorilor din comitatul Arad, pentru a participa, cu prilejul alegerilor de deputaţi dietali, la afirmarea şi apărarea intereselor naţionale ale românilor.

75. **1884 aprilie 22, Sibiu**. Apelul către alegătorii români, convocaţi într-o conferinţă generală a Partidei Naţionale Române, în care să se definească atitudinea care urma să fie adoptată faţă de alegerile dietale.

76. **1884 mai 20, Sibiu**. Adresă semnată de George Bariţiu prin care se aduce la cunoştinţă Comitetului Executiv al Partidei Naţionale Române, intenţia de a răspândi versiunea în limba franceză a Memorandumului în mai multe ţări europene.

77. **1884 decembrie 12, Turda**. Raportul înaintat ministrului de interne maghiar, Tisza Kálman de comitele suprem al comitatului Turda-Arieş, Kémény György prin care prezintă măsurile aplicate pentru interzicerea aniversării lui Horea, exprimându-şi regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu "locuit exclusiv de români".

78. **1884, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne maghiar, trimis comiţilor supremi din Transilvania şi Banat, pentru a urmări şi interzice mişcările românilor organizate cu prilejul sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horea.

79. **1884**. Apelul intitulat "Către Români" lansat de Comitetul constituit pentru organizarea sărbătoririi centenarului Revoluţiei române de la 1784.

80. **1885 martie 12, Budapesta**. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care se cere interzicerea aniversării de către românii transilvăneni a 60 de ani de activitate a Academiei de Ştiinţe din Bucureşti.

81. **1885 mai 27, Budapesta**. Raport al Procuraturii generale maghiare, prin care se aduce la cunoştinţă Ministerului de Interne ungar că,

manifestul "Centenarul revoluţiei române de la 1784" nu poate fi încadrat la acuzaţia de înaltă trădare, întrucât el susţine "unirea tuturor românilor într-o Dacie Mare".

82. **1885 septembrie 6, Turda**. Raportul baronului Kemény György, comite suprem al comitatului Turda-Arieş către ministrul de interne maghiar, Tisza Kálman referitor la puternica influenţă avută de proclamaţia "Iredentei române" în mobilizarea populaţiei comitatului, fapt pentru care se propune întărirea forţelor poliţieneşti în mai multe comitate din Transilvania.

83. **1885 septembrie 8, Dej**. Raportul notarului şef din Dej înaintat comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, referitor la desfăşurarea adunării generale a Asociaţiei transilvane pentru literatura şi cultura poporului român, ţinută la Gherla în zilele de 29-30 august 1885.

84. **1885 septembrie 27, Ighiu**. Raportul judelui plăşii Ighiu Köblös Miklos referitor la starea de spirit a românilor din zonă, pentru a căror supraveghere solicită dislocarea a 1-2 companii militare maghiare.

85. **1885 septembrie 29, Cluj**. Raportul Comandamentului cercului de jandarmi nr.1, prin care ministrul de interne regal maghiar este informat despre răspândirea unor manifeste "instigatoare în spirit daco-român" şi măsurile întreprinse de autorităţi pentru întărirea pazei în localităţile Zlatna, Abrud, Roşia Montană, Câmpeni, Ighiu.

86. **1885 octombrie 25, Budapesta**. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care se solicită comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Banffy Dezsö să urmărească cu toată atenţia acţiunile românilor şi să aplice măsurile ce se impun, mergând până la angajarea unor indivizi de încredere, care să supravegheze mişcările naţionale.

87. **1885 octombrie, Budapesta**. Notă informativă prin care se apreciază că pentru stăvilirea acţiunilor desfăşurate de românii transilvăneni este necesar ca metoda agenţilor secreţi să fie folosită şi la nivelul jandarmeriei, prin angajarea unor "persoane adecvate" sau pensionari capabili să supravegheze mişcarea naţională.

88. **1885 decembrie 28, Budapesta**. Ordinul ministrului cultelor şi instrucţiunii publice al Ungariei, înaintat inspectorilor şcolari regali, cărora li se solicită să supravegheze cu toată atenţia starea de spirit din şcoli şi să aplice măsuri drastice pentru pătrunderea influenţei "Iredentei române" în rândul elevilor.

89. **1886 ianuarie 28, Budapesta**. Hotărârea Judecătoriei cercuale de instrucţie pentru probleme de presă din Budapesta, privind confiscarea

manifestului intitulat "Românilor", semnat de comitetul de iniţiativă al "Iredentei române".

90. **1886 iulie 28, Sighet**. Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureş înaintat ministrului de interne regal maghiar referitor la măsurile adoptate de episcopii greco- catolici români din Transilvania în urma vizitei efectuate la Sfântul Scaun din Roma, precum şi la credinţa manifestată de românii transilvăneni faţă de rege şi ţară după ce România a devenit regat.

91. **1886 septembrie 6, Târgu Mureş**. Hotărârea Tribunalului regal din Târgu-Mureş privind confiscarea şi distrugerea manifestului intitulat: "Românii de peste munţi".

92. **1887 ianuarie 5, Iaşi**. Raportul episcopului catolic de Iaşi, Giuseppe Camilli, înaintat cardinalului Simeoni referitor la netemeinicia trimiterii unor misionari unguri în Moldova, datorită nemulţumirii manifestate de populaţia autohtonă faţă de propaganda şi politica de maghiarizare desfăşurate de respectivii misionari.

93. **1887 august 19**. Scrisoare prin care scriitorul Ioan Slavici îl roagă pe George Bariţiu să îi trimită proiectul memorandumului cu notele şi observaţiile membrilor Comitetului Central al Partidului Naţional Român.

94. **1887 august 30, Sibiu**. Proces-verbal luat în şedinţa Comitetului electoral al Partidului Naţional Român în care s-a hotărât strategia elaborării Memorandumului.

95. **1887 noiembrie 29, Lugoj**. Ordinul vicecomitelui comitatului Caraş-Severin către Primăria oraşului Caransebeş, prin care se cere urmărirea modului de desfăşurare a conferinţei alegătorilor români din cercul electoral al Caransebeşului de la 1 decembrie 1887, recomandându-se aplicarea măsurilor necesare pentru împiedicarea manifestărilor naţionale.

96. **1887**. Proiect de Memorandum redactat de scriitorul Ioan Slavici în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Naţional Român din Transilvania.

97. **1888 aprilie 11/23, Budapesta**. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Orczy Béla trimis prefecţilor comitatelor, cărora li se cere să supravegheze starea de spirit a populaţiei româneşti din Transilvania pentru a nu fi influenţată de răscoalele ţărăneşti sau emisarii veniţi din România.

98. **1888 aprilie 25, Aiud**. Ordinul circular dat tuturor comandanţilor de garnizoane din Transilvania, cărora li se cerea să urmărească starea

de spirit a românilor pentru a nu fi influenţaţi de răscoalele ţărăneşti ce se desfăşurau în regat.

99. **1888 mai 12, Cluj**. Scrisoarea adresată preşedintelui Partidului Naţional Român din Transilvania, George Bariţiu căruia i se solicita convocarea cât mai grabnică a Comitetului Central electoral român pentru dezbaterea şi adoptarea Memorandumului.

100. **1888 iunie 3, Turda**. Scrisoarea lui Ioan Raţiu adresată lui Andrei Mureşianu, însărcinat cu redactarea Memorandumului căruia îi recomandă ca acest document să fie concis şi să cuprindă toate suferinţele şi drepturile românilor.

101. **1889 ianuarie 1/13, Sibiu**. Apelul adresat de George Bariţiu, preşedintele Partidului Naţional Român de Transilvania, lui Ioan Raţiu şi Iuliu Coroianu, rugaţi să sprijine realizarea hotărârii adoptate în şedinţa plenară a Conferinţei electorale române din 9 mai 1887, privind elaborarea unui **memorial**, ce urma să fie înaintat împăratului, pentru a face cunoscută starea reală a românilor transilvăneni.

102. **1889 martie 3, Sibiu**. Scrisoarea adresată de George Bariţiu lui Ioan Raţiu prin care îşi exprimă intenţiile de a relua activităţile desfăşurate pe tărâm publicistic şi politic pentru susţinerea cauzei naţionale a românilor.

103. **1889 aprilie 25, Cluj**. Scrisoarea trimisă de Iuliu Coroianu lui Ioan Raţiu, prin care îşi exprimă nădejdea în "învierea geniului neamului românesc", pentru afirmarea drepturilor sale naţionale fireşti.

104. **1889 septembrie 27, Cluj**. Scrisoarea lui Iuliu Coroianu adresată lui Ioan Raţiu, căruia îi declară că, în conjunctura internaţională foarte tulbure, fruntaşii naţiunii române au datoria să acţioneze în sensul satisfacerii drepturilor ei legitime.

105. **1889 decembrie 28, Caransebeş**. Circulara Episcopiei greco- catolice române a Caransebeşului către protopopiatele din subordine prin care face cunoscut că în unele şcoli româneşti se utilizează manuale, colecţii de cântece şi hărţi neaprobate de autorităţi.

106. **1890 august 27, Sibiu**. Scrisoarea adresată de Iuliu Coroianu preşedintelui Comitetului Naţional Român, prin care îi solicită să convoace adunarea generală la Cluj, pentru a dezbate campania declanşată de guvern împotriva presei româneşti.

107. **1890 octombrie 27, Sibiu**. Procesul-verbal al Conferinţei generale a Partidului Naţional Român din Transilvania, la care s-au hotărât redactarea şi publicarea unui memorandum în care să fie cuprinse toate drepturile legitime ale românilor ardeleni.

108. **1890 octombrie 27 Viena.**. Telegramă a studenţilor români din Viena, prin care se urează succes Conferinţei generale a Partidului Naţional Român.

109. **1890 octombrie, Sibiu.** Raportul Comitetului permanent al Partidului Naţional Român din Transilvania prezentat la Conferinţa generală din octombrie 1890, în care se subliniază metodele folosite pentru organizarea şi afirmarea drepturilor naţiunii române.

110. **1890 noiembrie 15, Sibiu.** Memoriul adresat de Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, Camerei Deputaţilor din Parlamentul ungar, prin care i se exprimă îndoielile, îngrijorările şi obiecţiile faţă de proiectul de lege privind reglementarea problemei învăţământului preşcolar.

111. **1890 decembrie 17/29, Bucureşti.** Intervenţie a senatorului G. Mârzescu, prin care solicită Senatului să intervină pe lângă guvern, în temeiul principiilor de drept internaţional pentru a determina Austro-Ungaria să înceteze persecuţiile la care erau supuşi românii transilvăneni.

112. **1891 februarie 6, Sighet.** Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureş, Lónyay János înaintat ministrului de interne maghiar, referitor la intenţia înfiinţării unei case de credit ce nu ar fi avut un scop financiar, ci unul naţional, urmărind stabilirea legăturilor între românii din comitat.

113. **1891 iunie 30, Bucureşti.** Raport al Legaţiei Franţei la Bucureşti, prin care se aduce la cunoştinţă Ministerului francez de Externe intensificarea acţiunilor de protest ale "Ligii pentru Unitatea Culturală a Românilor", împotriva unor proiecte de legi cu caracter discriminator privind învăţământul, considerându-se că "şovinismul maghiar a găsit un mijloc ingenios pentru a ajunge să maghiarizeze diferitele popoare supuse".

114. **1891 august 14, Viena.** Adresă a tinerilor studenţi români din Ungaria şi Transilvania de la Universităţile din Viena şi Graz către Comitetul Central al Partidului Naţional Român, prin care îl informează de intenţia de a redacta o replică la răspunsul dat de studenţii maghiari memoriului bucureştean.

115. **1891 octombrie 24-25, Sibiu.** Proces-verbal al şedinţei Comitetului Central Electoral al Partidului Naţional Român, în care s-a hotărât ca până la începutul anului 1892 să se definitiveze textul memorandumului.

116. **1892 ianuarie 10, Botoşani.** Scrisoarea redactorului şef al revistei "Steaua confederaţiei balcanice" din Botoşani, adresată lui Ioan Raţiu, prin intermediul căruia s-a transmis dorinţa triumfării cauzei românilor ardeleni.

117. **1892 ianuarie 25, Sibiu**. Apelul Biroului Comitetului Central al Partidului Naţional Român, prin care se solicită ca la nivelul fiecărui comitet să se constituie cluburi electorale şi organizaţii ale partidului, conform hotărârii Conferinţei naţionale.

118. **1892 martie 26, Sibiu**. Memorandumul românilor din Transilvania şi Ungaria către împăratul Francisc Iosif I, amplă analiză istorică, juridică, politică, administrativă şi culturală a situaţiei românilor din Transilvania, constituind un adevărat act de acuzare la adresa guvernanţilor de la Budapesta.

119. **1892 aprilie 27, Sibiu.**. Biroul Comitetului Central al Partidului Naţional Român invită conducerea comitetului Braşov să-şi desemneze reprezentanţii pentru delegaţia care urma să prezinte memorandumul la Viena.

120. **1892 mai 3/15, Sibiu**. Instrucţiunile Biroului Comitetului Central al Partidului Naţional Român cu privire la pregătirea deplasării, componenţa delegaţiei şi modul de prezentare a Memorandului la Viena.

121. **1892 iunie 24, Bucureşti**. Raport al ministrului belgian la Bucureşti, Forgeur, către ministrul de externe al Belgiei, în legătură cu trimiterea la Viena a unei deputăţii a românilor din Transilvania (memorandiştii). Tulburările provocate de această acţiune.

LIST OF THE DOCUMENTS

1. **/1867/**. Draft memorandum of the Romanians in Transylvania to Emperor Francisc Joseph I, in which they demonstrate their historical rights and the groundlessness of the union between Transylvania and Hungary, accomplished by the infringement of the legal provisions sanctioned by the Emperor, recognizing the majority Romanian population's equality with the other nationalities: Magyars, Szeklers and Transylvanian Saxons.

2. **March 9, 1868, Cluj**. Address of the High Commissioner of Transylvania, by which the authorities of the town Turda are sent the manifesto entitled: "Romanian Brethren" are requested to take severe measures to prevent its distribution among the Romanians in Transylvania.

3. **March, 1868**. The manifesto entitled "Romanian Brethren", having as a motto an excerpt from the oath taken on the Liberty Plains in 1848, in which are stated the legitimate rights of the Transylvanian Romanians and is demonstrated the groundlessness of the union between Transylvania and Hungary.

4. **1868, May 3/15, Blaj**. The "Pronunciament" together with the signatures and the offices held by the Romanian leaders who asked, under the laws sanctioned by the monarchy in the course of time, for autonomy of Transylvania and the observation of the legitimate rights of the Romanian nation making up "the predominant majority of the inhabitants".

5. **1868, June 16, Sibiu**. Report by the mayor of Sibiu submitted to the High Commissioner of Cluj, on Axente Sever's visit to Sibiu and his speech addressed to the young Romanian intellectuals urged to "pass muster for the untouched preservation of the ever-lasting right of their people".

6. **1868, July, Cluj**. Letter by the deputy-notary of the comitatens court, Vasile Pop, sent to the supreme gouvernor of the Comitat of Dăbâca, informing him that steps had been taken to gather signatures for drawing up a petition addressed to the Vienna Court which is asked to

order the halt of the inquiry against those who had signed the Pronunciament, to re-enact the laws of 1863-1864 and to approve the convening of a national congress of the Romanians.

7. **1868, October 6, Baia de Criş**. Report by the supreme governor of the comitat of Zarand submitted to the Hungarian minister of the interior, on the inquiry made by the second deputy governor, Amos Francu, at Hălmagiu, into the case of the petition drawn-up by the local notary and signed by 60 Romanians in favour of the Blaj Pronunciament.

8. **1868, November 21, Târgu Mureş**. Bill of indictment brought by the Târgu-Mureş Judge's office against the authors of the Pronunciament.

9. **1868, November 24, Vienna**. Letter by the Belgian ambassador in Vienna sent to the minister of foreign affairs, on the acute issue of the nationalities in the Austrian-Hungarian kingdom and Hungary's responsability for the upsurge of the national movement of the people's responsibility with an even greater intensity after the setting up of dualism, regarded as a triumph of the Magyar nation.

10. **1868, November 30, Pesta**. Report by the chief police commissioner of the county of Chioar submitted to the Hungarian royal minister of the interior, Venckheim Béla on the surveillance of the Romanian national movement and of the signatories of the Pronunciament; the advisability of a transfer of the Romanian regiments from Transylvania and the deployment of some other ones in their positions; the pledge to keep perfect order – including politically – on the entire territory of the county.

11. **1868, December 9, Sibiu**. Memorandum by the Saxon University addressed to the Royal Parliament and the Hungarian Ministry of the Interior, protesting against the Nationalities' Act and the annexation of Transylvania to Hungary.

12. **1869, January 16, Cluj**. Address by which the Royal High Commissioner of Transylvania, Count Péchy asks the supreme governor of the comitat of Turda, Kemény György to pursue and detain the activists calling for the establishment of a Dacian-Romanian empire.

13. **1869, June 10, Cluj**. Circular by the Royal High Commissioner of Transylvania on the Romanian works and maps whose circulation was banned under the Order of the Royal Magyar minister of the interior.

14. **1869, December 7, Cluj**. Report by the Royal High Commissioner of Cluj, forwarded to the Hungarian minister of the interior, Rajner Pál on the confidential instructions given to the authorities in Cluj, Turda and Alba-Iulia to watch over the organization by the Romanian of gatherings aimed at drawing up a Memorandum.

15. **1869, December 21, Cluj**. Address by which the High Commissioner of Transylvania, Count Péchy asked the supreme governor of the comitat of Turda, Kemény György to monitor the activity of the Romanian leaders Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Raţiu who were preparing protest actions if the petitions submitted to the Throne were rejected.

16. **1870, January 21, Sibiu**. Letter sent by I.Stanciu to Ioan Raţiu, in which he calls for the establishment of a centre which should rally the entire national movement of the Romanians.

17. **1870, February 26, Budapest**. Address by the presidium of the Hungarian Ministry of the Interior to the justice minister, on the investigations into the origin of the "Horia" Proclamation and the activity of a Romanian student in Torino, Drăgescu Joachim.

18. **1870, February, Turda**. Program adopted by the Romanian intellectuals in the counties of Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăştie, Sibiu and Făgăraş for the defense of the Romanian nation's rights.

19. **1871, May 16, Blaj**. Statement by a group af Romanian intellectuals in Blaj, on the legitimate rights of the Romanian nation, intensely asserted after 1848.

20. **1871, December 13/25, Zărneşti**. Minutes drawn-up on the occasion of the gathering of the Romanian intellectuals from arround the Bran area, when they decided to convene a national conference charged with working out a program aimed at supporting and promoting the Romanians' national cause.

21. **1871, December 23, Braşov**. Letter by which the Permanent committee of the Romanians asks metropolitan Andrei Şaguna to take over the guidance of the Transylvanian Romanians' political actions for the organization of a national congress of conference which should adopt a political-national program of activity.

22. **1872, January 31, Vienna**. Report presented by the Magyar Royal prime-minister, the count Lónyay on the activity of the "Transylvania" society in Bucharest and its role in consolidating the links between the Romanian Youth studying at home or abroad.

23. **1872, May 5-6, Sibiu**. The proceedings of the Romanian intellectuals' gathering in Sibiu, where a recommendation was made to set up national clubs intended to examine the national policy and to prepare the elections of deputies for the diet.

24. **1872, May 15/27, Sibiu**. Appeal of the Romanian National Committee in Sibiu to the Romanians in Transylvania to adopt an active attitude in the promotion of the Romanians' national legitimate rights.

25. **1872, July 3, Blaj**. Memorial by George Bariţiu on behalf of the participants at the conference held at Blaj, june 17 to 29, 1872.

26. **1872, September 24, Baia de Criş**. Report by county chief Veress Albert at Baia de Criş, submitted to the supreme governor, on the funeral of Avram Iancu and the voicing, on this occasion, of the idea of the union between all Romanians.

27. **1872, October 9, Buda**. Order of the Magyar Royal Ministry of the Interior sent to the supreme governor of the Zarand comitat for the enforcement of the necessary steps to prevent the hoisting of the Romanian flag (as it happened at Baia de Criş, at Avram Iancu's funeral).

28. **1873, March 14/26, Cuvin**. The protest formulated during the gathering of the inhabitants of Cuvin village against the introduction of the Magyar language in the administrative affairs in settlements where Romanians form the majority of the population.

29. **1873, March 23, Sâmbăteni**. The protest of the representative Board of Sâmbăteni commune against the measures to curtail the communal autonomy and to forbid the use of the Romanian language in local administration.

30. **1873, May 1, Blaj**. Memorial of the teaching staff of the Greek-Catholic Gymnasium in Blaj, sent to the Uniate metropolitan of the town, by which they protest against the bills aimed at introducing the Magyar language in the Romanian education and ask for his intervention to the higher school bodies to abolish the respective laws.

31. **1873, May 29/June10, Arad**. Petition the bishop of the Greek-Oriental Church in the comitat of Arad asked the Hungarian minister of religions to set up a desk for the Romanian language and literature at the main gymnasium in Arad, where the large majority of the students were Romanians.

32. **1873, September 26, Timişoara**. Report by the supreme governor of the comitat of Timiş, Ormós Zsigmond, sent to the Magyar royal minister of the interior, on a popular Serbian-Romanian gathering and the measures to be adopted to prevent such actions.

33. **1874, July 10/12, Craiova**. Dr. Drăgescu's letter to Emilia Raţiu, Ioan Raţiu's wife, in which he states that the assertion of the Romanians' national cause depends on the active manner of work rather than on the adoption of an expectative attitude.

34. **1874, July 18/30, Craiova**. Letter in which dr. I.C.Drăgescu presents Mrs. Emilia Raţiu the role which the peasants and women can play in promoting the national rights of the Romanians in Transylvania.

35. **1875, March 5, Budapest**. Order of the Hungarian minister of religions and public instructions, by which he bans the use of Romanian maps and history and geography books in schools.

36. **1875, March 22/April 3, Budapest**. Order of the Hungarian minister of religions and public instructions forbidding the use in schools of a Romanian textbook and the history of Transylvania.

37. **1875, December 2/14, Budapest**. Address of the Ministry of Religions and Education to Bishop, Ioan Meţianu, whom it asks to persuade the Romanian parishes to use the Magyar language in drawing-up the minutes of the gatherings.

38. **1876, January 16, Cluj**. The High Commissioner's of Transylvania order demanding harsh punishments against the "agitators" acting for the establishment of a Dacian-Romanian Empire.

39. **1876, February 5, Sibiu**. Memorial by the High Evangelic Consistory A.C. of Transylvania to Emperor Francisc Joseph I on the juridical situation of the Evangelic Church and its discontent with the State's biased policy neglects the Transylvanian confessional laws.

40. **1876, November 1, Budapest**. Order of the Magyar royal minister of the interior, asking the authorities to monitor closely the Transylvanian Romanians' attitude towards their "relatives in the Romanian Principalities" and, in case of Romanian actions, to take immediat measures.

41. **1876, November 6, Budapest**. Order of the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman informing the authorities and asking them to take steps against a Romanian, Petrino Dumitru, a native of Bukovina, who had been appointed to work out a proclamation to all Romanians, urged "to free themselves from bondage and unite with the Romanian Principalities".

42. **1876, November 25, Oradea**. Report of the supreme governor of the Bihor comitat forwarded to the Hungarian minister of the interior, Tisza Kálman calling for the dissolution of the county courts in Vaşcău and Ceica, acts aimed at suppressing the national movements "in two areas with entirely Romanian population".

43. **1876, December 1/13, Budapest**. Address by the Hungarian minister of religions and education, Trefort Agoston, to Bishop Ioan Meţianu, informing him of the ban on the use or Ioan Tuducescu's history textbook in schools and the author's suspension as a teacher.

44. **1876, December 18/30, Craiova**. I.C.Drăgescu's letter to Emilia Raţiu, Ioan Raţiu's wife, urging the Romanians in Transylvania to unite

with the Croats and the Bohemians against the oppression of the Vienna and Pesta goverments.

45. **1877, January 5, Jassy**. Report by the Austrian consul in Jassy, Hanswenzl, by which he informs the Austro-Hungarian foreign minister, Andrássy Gyula of Mihai Eminescu's lectures on the plight of the Romanians in Austro-Hungary, given to a numerous audience.

46. **1877, February 25/March9, Budapest**. Reply-letter of the Hungarian minister of religions and education, refort to the Orthodox consistory in Arad, on the rejection of the Romanian teachers' petition, put on trial for using at classes Romanian textbooks banned by the Magyar authorities.

47. **1877, June 19, Budapest**. Order of the Presidency of the War Ministry, regarding the measures to be taken by the Honved commands to stop the young draft-dodgers fleeing to Romania.

48. **1877, June 26, Budapest**. Letter of teh Hungarian Ministry of the Interior sent to Count Andrássy Gyula, foreingn minister on the mass escape of the young Romanian draft-dodgers to Romania and the proposal to deploy a watch-out division in the area of Braşov and Făgăraş.

49. **1877, July 8, Ghimeş**. Reply of the Board of the Magyar Institute of quarantine, to the order received from the Ministry of the Interior on the measures to be taken to halt the clandestine passage of the Szekler recruits and young women through the Ghimeş gorge to Jassy, Bacău, Galaţi.

50. **1878, February 25, Braşov**. Report by Szentivanyi Gergely of Braşov to Hungary's minister of the interior regarding the assistance provided by Astra to different Romanian cultural societies in Cernowitz, Sibiu and Budapest.

51. **1878, March 5, Budapest**. Order of the Magyar ministry of the interior, Tisza Kálman to the supreme governor of the Turda-Arieş Kemény György comitat for the enforcement of firm measures to ban manifestations similar to that held by the Romanians in Lupşa, who acclaimed the Romanian nation.

52. **1878, October 9/21, Sibiu**. Vincenţiu Babeş' letter to Gheorghe Pop de Băseşti, urging him to present the Diet the Magyars' unjust policy towards the Romanians, as well as the cause of Bessarabia annexed by the Russians.

53. **1878, November 5/7, Arad**. Vincenţiu Babeş' letter to [Gheorghe Pop de Băseşti] informing him of his intention to draw up an appeal and work for the assertion of the Romanians' rights to participate in the

elections with a view to having a proportional representation in the Diet.

54. **1879, May 31, Blaj**. Circular sent to the subordinate clerical institutions by the archbishop and metropolitan of Alba-Iulia, Ioan Vancea, regarding the implementation of the law for the introduction of the Magyar language in schools and the necessary measures for defending the respective schools against the danger of forceful Magyarization.

55. **1879, July 4, Cluj**. A letter to Gheorghe Pop de Băseşti, demonstrating the necessity of "the redemption of the national conscience" in order to stem the process of desnationalization and forced Magyarization the Romanians in Transylvania were subjected to.

56. **1880, July 7/19, Sibiu**. Minutes of the electoral Committee in Sibiu, which decided the resumption of the appeal to all the committees and electoral circles in Transylvania, asked to communicate exact data on the number of Romanian, Magyar and Saxon voters.

57. **1880, November 1, Sibiu**. Appeal of the central electoral Committee to all the cities, invited to set up a local electoral committee and a club intended to explain the voters the steps taken for the preparation and holding of the general Conference.

58. **1880, December 8, Ocna Sibiului**. The answer of the Ocna Sibiului local committee to the appeal of the Central Electoral Committee.

59. **1881, January 5/17, Sibiu**. Address by the editor-in-chief of the "Telegraful Român" daily in which the Central Electoral Committee was informed of the composition, by nationality, of Constituency I of Sebeş, as well as of the setting up of a club and an electoral committee in the respective area.

60. **1881, March 1, Sibiu**. Orders given by the Central Eelectoral Committee to all the cities and the Romanian electoral circles in Transylvania, regarding the way of appointing the delegates for the general Conference convened in Sibiu on may 12, 1881.

61. **1881, March 1/13, Sibiu**. George Bariţiu's letter to the central electoral Committee, about the procedure of appointing Romanian representatives from Transylvania for the national Conference due to be held in may 1881.

62. **1882, May 8/20, Budapest**. Circular by the Magyar royal minister of the interior, by which the Transylvanian prefects were informed that an "Iredenta" Committee was set up in Ploieşti and were asked to track the possible agents from Romania, where "The Society of the Carpathians", which called on all the Romanians to join in, was very active.

63. **1882, June 16, Budapest**. Order by the Magyar royal minister of the interior to the supreme governor of the comitat of Maramureş, requesting the adoption of repressive measures against all those who instigate the population to the union of all Romanians.

64. **1882, August 1, Sighişoara**. Report of the supreme governor of the comitat of Târnava Mică, Bethlen Gábor, to the Hungarian minister of the interior, on professor Neagoi's meetings with the Romanian officials of Valea Lungă and the measures to be taken for twarting the Romanian notabilities' activity.

65. **1882, August 2, Budapest**. Address of the presidency of the Hungarian Ministry of the Interior to the justice minister about the secret meeting held at the residence of deputy justice of peace Roman in Sibiu. He was well-known for his links with the "Irredent Romania" society and this was the reason for requesting his transfer to an area with a predominantly Magyar population.

66. **1882, August 29, Budapest**. Order by the Magyar royal minister of the interior, asking the prefect of the county Bihor, Dory Iózsef to monitor the activity of Iosif Vulcan, involved in actions aimed at "intensifying the Romanians' national aspirations".

67. **1882, November 2, Valea Lungă**. Report by the first county-chief of Valea Lungă, Rez Mihály sent to the supreme governor of the comitat of Târnava Mică and Mare, Bethlen Gábor informing him of the deputy district judge, Dumitru Truţă and demanding the latter's transfer to an office in a "purely Magyar area".

68. **1883, February 5, Sibiu**. Memorial of the High Evangelic Consistory A.C. of Transylvania, regarding the bill on secondary schools and the training of the teaching staff, which contravenes the legal provisions stipulating that "Hungary is ready to accept and to preserve Transylvania's particular laws and freedoms".

69. **1883, March 5, Bucarest**. Information published in the "From Transylvania" column of the "România liberă" paper – issue confiscated by the Magyar authorities – on the protest expressed and the resolution adopted by the meeting of the Romanians in the district of Hunedoara and in Turda against the Magyarization law.

70. **1883, April 21, Budapest**. Order of the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman requesting the supreme governor of the Turda-Arieş comitat to ban the Romanians' electoral rallies as they were aimed at asserting their national aspirations.

71. **1883, September 2, Braşov**. The Braşov comitat supreme governor's report, Bethlen Gábor informing the Magyar minister of the interior of

the "Astra" meeting and the manifestations organized on this occasion by the Transylvanian Romanians.

72. **1883, September 7, Caransebeş**. A consistorial decision taken in accordance with the Order of the Magyar Ministry of the Religions and Education no. 1319 of august 1, 1883, calling for the education of the youth in the spirit of "patriotism and the union with the Hungarian state" and forbidding the display of colours or signs contrary to the Magyar state and the rendition of revolutionary songs.

73. **1883, November 30, Budapest**. Order of the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman sent to the supreme governor of the comitat of Turda-Arieş, Kémeny György asking him to take the necessary steps to ban the actions initiated by the Romanians to commemorate Horea at Alba-Iulia.

74. **1884, April 15, Arad**. Appeal by the Executive Central Committee of the Romanian National Party addressed to the circle sub-committees and to all the voters in the comitat of Arad, urging them to participate, on the occasion of the elections for deputies to the Diet, for the assertion and defense of the Romanians' national interests.

75. **1884, April 22, Sibiu**. Appeal to the Romanian Voters, convened in a general conference of the Romanian National Party, aimed at defining the attitude to be adopted at the elections for the Diet.

76. **1884, May 20, Sibiu**. Address signed by George Bariţiu, informing the Executive Committee of the Romanian National Party of the intention to distribute the French-language version of the Memorandum in several European countries.

77. **1884, December 12, Turda**. Report sent to the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman by the supreme governor of the Turda-Arieş comitat, Kemény György explaining him the measures taken to forbid the commemoration of Horea and expressing regret an not having available an army corps in a territory inhabited "exclusively by Romanians".

78. **1884, Budapest**. Order of the Magyar minister of the interior sent to the supreme governors of Transylvania and Banat to monitor and ban the Romanians' activities of the occasion of the one hundredth anniversary of the uprising led by Horea.

79. **1884**. Appeal entitled "To the Romanians", made by the committee set up to organize the celebration of the centenerian of the Romanian revolution of 1784.

80. **1885, March 12, Budapest**. Order by the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman asking for the ban of the anniversary by the

Transylvanian Romanians of 60 years of activity of the Bucharest Academy of Sciences.

81. **1885, May 27, Budapest**. Report of the Magyar General Prosecutor's Office, informing the Hungarian Ministry of the Interior that the manifesto entitled "The Centenarian of the Romanian Revolution of 1784" cannot be charged with high treason because it advocates "the union of all Romanians within a Greater Dacia".

82. **1885, September 6, Turda**. Report by baron Kemény György, supreme governor of the Turda-Arieş comitat to the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman refering to the strong influence which the proclamation of the "Romanian Irredenta" exerted in rallying the population of the comitat, reason for which he proposes the reinforcement of the police troops in several comitats of Transylvania.

83. **1885, September 8, Dej**. Report of the Dej chief notary to the supreme governor of the comitat of Solnoc-Dăbâca, on the proceedings of the general meeting of the Transylvanian Association for the literature and culture of the Romanian people, held atGherla, august 29-30, 1885.

84. **1885, September 27, Ighiu**. Report by the judge of the Ighiu district, Köbläs Miklos on the mood of the Romanians in the area, for whose close monitoring he requests the deployment of 1-2 Magyar army companies.

85. **1885, September 29, Cluj**. Report of the Command of no.1 gendarme unit, by which the Magyar royal minister of the interior is informed about the distribution of manifests "instigating in Dacian-Romanian spirit", as well as the steps taken by the authorities to strengthen order in the towns of Zlatna, Abrud, Roşia Montană, Ighiu.

86. **1885, October 25, Budapest**. Order of the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman demanding the supreme governor of the comitat of Solnoc-Dăbâca, Banffy Dezsö to monitor, with utmost care, the Romanians' actions and to adopt the necessary measures, going as for as to employ reliable people to keep a watch upon the national movements.

87. **1885, October, Budapest**. Intelligence report stating that for stemming the actions carried by the Transylvanian Romanians it is necessary that the method of employing secret agents be also used at the level of gendarmerie, by hiring "appropiate persons" or retired people capable to monitor the national movement.

88. **1885, December 28, Budapest**. Order by the minister of religions and public instruction of Hungary, sent to the royal school inspectors, asking them to keep a careful watch upon the mood in schools and to

apply drastic measures to prevent the penetration of the Romanian Iredenta influence among the students.

89. **1886, January 28, Budapest**. Ruling of the district examining magistrate for media problems in Budapest, on the seizure of the manifestos entitled "To the Romanians", signed by the initiative committee of the Romanian Irredenta.

90. **1886, July 28, Sighet**. Report by the supreme governor of the Maramureş comitat forwarded to the Magyar royal minister, refering to the steps taken by the Greek-Catholic bishops in Transylvania following the visit paid to the Holy See, as well as to the Transylvanian Romanians' faith in the king and the homeland after Romania had become a kingdom.

91. **1886, September 6, Târgu Mureş**. Ruling of the Royal Court of Târgu Mureş on the seizure and destruction of the manifesto entitled: "The Romanians beyond the mountains".

92. **1887, January 5, Jassy**. Report by the catholic bishop of Jassy, Giuseppe Camilli, sent to the cardinal Simeoni, on the groundnessless of sending Hungarian Missionaries to Moldavia, owing to the dissatisfaction of the native population at the propaganda and Magyarization policy carried on by the respective missionaries.

93. **1887, August 19**. Ioan Slavici's letter in which he asks George Bariţiu to send him the draft memorandum together with the notes and the observations of the members of the Romanian National Party's Central Committee.

94. **1887, August 30, Sibiu**. Minutes of the meeting of the electoral Committee of the Romanian National Party which decided upon the strategy of drawing up the Memorandum.

95. **1887, November 29, Lugoj**. Order of the deputy governor of the Caraş-Severin comitat to the Townhall of Caransebeş, by which it is recommanded that the proceedings of the Romanian voters' conference of the electoral constituency of Caransebeş on December 1, 1887 be closely monitored and suggests the enforcement of the necessary steps to prevent national manifestations.

96. **1887**. Draft Memorandum drawn up by Ioan Slavici in his capacity as secretary of the Romanian National Party's Central Committee.

97. **1888, April 11/23**. Order of the Magyar royal minister of the interior, Orczy Béla sent to the comitat prefects who are asked to watch over the mood of the Romanian population in Transylvania in order not to let them be influenced by the peasant's uprisings or the emissaries coming from Romania.

98. **1888, April 25, Aiud**. Circular order to all garrison commanders in Transylvania, asking them to monitor the Romanians' mood lest they be influenced by the peasant's uprisings taking place in the kingdom.

99. **1888, May 12, Cluj**. Letter addressed to the chairman of the Romanian National Party in Transylvania, George Bariţiu in which he is asked to convene, at the soonest possible date, the Romanian electoral Central Committee to debate and adopt the Memorandum.

100. **1888, June 3, Turda**. Ioan Raţiu's letter to Andrei Mureşianu, charged with drawing up the Memorandum. The latter is recommended that the document be concise and include all the sufferings and the rights of the Romanians.

101. **1889, January 1/13, Sibiu**. George Bariţiu's appeal to Ioan Raţiu and Iuliu Coroianu, who are asked to assist in the implementation of the decision adopted in the plenary meeting of the Romanian electoral Conference of may 9, 1877, on the elaboration of a memorial which was to be forwarded to the emperor, to bring the real state of the Transylvanian Romanians to his notice.

102. **1889, March 3, Sibiu**. George Bariţiu's letter to Ioan Raţiu, in which he expresses his intention to resume his jounalistic and political activities for promoting the Romanians' national cause.

103. **1889, April 25, Cluj**. Letter addressed by Iuliu Coroianu to Ioan Raţiu, in which he voices his hope in "the revival of the Romanian nation's genius", for the assertion of its natural rights.

104. **1889, September 27, Cluj**. Iuliu Coroianu's letter to Ioan Raţiu, stating that, in the extremely troubled international circumstances, the leading figures of the Romanian nation have the duty to act towards satisfying its legitimate rights.

105. **1889, December 28, Caransebeş**. Circular of the Romanian Greek-Catholic Bishopric of Caransebeş to the subordinate archpriests informing them that in some Romanian schools are used textbooks, collections of songs and maps not approved by the authorities.

106. **1890, August 27, Sibiu**. Iuliu Coroianu's letter to the chairman of the Romanian National Party, asking him to convene the general conference in Cluj, to discuss the campaign launched by the government against the Romanian press.

107. **1890, October 27, Sibiu**. Minutes of the general Conference of the Romanian National Party in Transylvaniam which decided to draw up and to publish a memorandum comprising all the legitimate rights of the Transylvanian Romanians.

108. **1890, October 27, Vienna**. Telegram sent by the Romanian students in Vienna, wishing every succes to the Romanian National Party's General Conference.

109. **1890, October, Sibiu**. Report of the Transylvanian Romanian National Party's standing Committee submitted to the general Conference in october 1890, pointing out the methods employed in the organization and the promotion of the rights of the Romanian nation.

110. **1890, November 15, Sibiu**. Memorial addressed by the High Evangelic Consistoriy A.C. of Transylvania to the Chamber of Deputies of the Hungarian Parliament, expressing the doubts, concerns and objections to the bill on the organization of pre-school education.

111. **1890, December 17, Bucharest**. Speech by senator G. Mârzescu, in which he asks the Senate to intervene to the goverment, on the grounds of the principles od international law to induce Austro-Hungary put an end to the persecutions against the Transylvanian Romanians.

112. **1891, February 6, Şighet**. Report of the supreme governor of the Maramureş comitat, Lónyay Iános submitted to the Magyar minister of the interior, on the intention of setting up a credit bank which had no financially purpose, but a national one, aimed at establishing links between the Romanians in the comitat.

113. **1891, June 30, Bucharest**. Report of the French Legation in Bucharest, by which the foreign minister of France is informed of the intensification of the protest actions of "The League for the Cultural Unity of the Romanians", against the discriminatory bills on education, being appreciated that "the Magyar chauvinism discovered an ingenious way for the Magyarization of the various subjugated peoples".

114. **1891, August 14, Vienna**. Address of the young Romanian students in Hungary and Transylvania, at the Universities of Vienna and Graz to the Central Committee of the Romanian National Party, informing it of their intention to draft a retort to the answer of the Magyar students to the Bucharest memorial.

115. **1891, October 24-25, Sibiu**. Minutes of the meeting of the electoral CentralCommittee of the Romanian National Party, which decided to finalize the text of the Memorandum by the beginning of 1892.

116. **1892, January 10, Botoşani**. Letter by the editor-in-chief of "The Star of the Balkan Confederation" magazine of Botoşani, addressed to Ioan Raţiu, by whom is conveyed the desire for the triumph of the cause of the Transylvanian Romanians.

117. **1892, January 25, Sibiu**. Appeal by the Bureau of the Central Committee of the Romanian National Party, asking that at the level of each

committee be set up electoral clubs and party organizations, according to the decision of the national conference.

118. **1892, March 26, Sibiu.**The Romanians' Memorandum in Transylvania and Hungary, to Francisc Joseph I delailed presentation of the historical, political, administrative and cultural situation of the Romanians in Transylvania, in fact an indictment of the government in Budapest.

119. **1892, April 27, Sibiu.** The Bureau of the Central Cmmittee of the Romanian National Party invites the leadership of the comitat of Braşov to appoint its representatives for the delegation due to present the Memorandum in Vienna.

120. **1892, May 3/15, Sibiu**. Instructions by the Bureau of the Central Committee of the Romanian National Party on the preparation of the journey, the composition of the delegation and the modality of presentation of the Memorandum in Vienna.

121. **1892, June 24, Bucharest**. Report of the Belgian minister in Bucharest, Forgeur, to the foreign minister of Belgium, on the dispatch of a Transylvanian Romanians' deputation (the memorandists) to Vienna.

1 **/1867/.** Proiect de memoriu al românilor transilvăneni către împăratul Francisc Iosif I, în care sunt demonstrate drepturile istorice ale românilor ardeleni şi netemeinicia unirii Transilvaniei cu Ungaria, săvârşită prin încălcarea prevederilor legale sancţionate de împărat, care recunoşteau egalitatea populaţiei majoritare române cu celelalte naţionalităţi: maghiari, secui, saşi.

Maiestate C.R. Apostolică!

De la septembrie 1865 încoace, de când veniră bărbaţii maghiari la influenţă în guvernul Maiestăţii voastre, deşi se pronunţă solemn principiul liberei conlucrări a popoarelor spre formarea unui edificiu armonic de o constituţiune, ca idee conducătoare a noii ere, cu adâncă durere văzurăm cum se începu faţă cu românii o procedură cu totul contrarie, se ignorară de-a rândul drepturile noastre constituţionale /staverite/[1] prin legile patriei şi se inaugură în contra poporului român peste tot un sistem de contumaciare cu atât mai vătămătoriu cu cât tot pe acel timp li se ierta tuturor celorlalte popoare ale imperiului o mişcare mai liberă, până ce contumaciarea aceasta îşi află culmea în desfiinţarea independenţei Transilvaniei şi supunerea acestei ţări sub legislaţiunea ţării ungureşti şi a administraţiunii sale, sub un minister maghiar, din nou fără ascultarea şi învoirea noastră.

Grele şi triste sunt consecinţele ce vin să pice pe capul nostru şi a imperiului din pasul acesta al regimului Maiestăţii voastre; drepturile, interesele cele mai sânte, chiar existenţa noastră naţională au primit prin acela loviturile cele mai grave şi loialitatea noastră nepătată cea mai adâncă vătămare.

Uimiţi şi răniţi fiind până la suflet de lovitura neaşteptată, singur numai neclătita noastră speranţă în simţul de dreptate a Maiestăţii voastre ne dă mângâiere, iar strămoşeasca noastră credinţă şi încredere către prea înalta casă domnitoare ne dă dreptul şi ne impune datorinţa de a descoperi cu fiască încredere şi toată francheţea pericolul

1 stabilite

iminent provenitor pentru imperiu şi pentru noi din această începere şi a urgenta vindecarea până când momentul provenirii n-a trecut.

Maiestate C.R. Apostolică!

În vorbirea de tron a Maiestăţii voastre îndreptată către dieta Ungariei în 14 decembrie 1865 şi citată şi în bileturi de mână către preşedintele ministerului maghiar datat 17 februar 1867, cu ocaziunea desfiinţării Cancelariei aulice a Transilvaniei aţi binevoit a declara solemn sancţiunea pragmatică de acel teren legal ce are să servească de bază la regularea relaţiunilor de stat ale ţărilor dincoace de Laitha.

Sancţiunea Pragmatică s-a primit, însă, de către Transilvania ca şi de către o ţară de sine stătătoare, deosebit de Ungaria, şi s-a înarticulat în legile ţării, ca al 3-lea articol de lege în 1744 cu precizarea relaţiunei Transilvaniei către celelalte ţări şi regate ale împărăţiei într-acolo că Transilvania în privinţa posesiunei şi apărării comune păşeşte la o uniune nevăzută şi nedespărţită cu acele ţări şi regate, va să zică, la uniune personală.

Uniunea personală a fost dar relaţiunea Transilvaniei atât către Ungaria, cât şi către celelalte ţări şi regate ale imperiului; ce şi mai răspicat şi neresturnat se dovedeşte prin articolul de lege al 6-lea din 1791, sub titlul:"Despre legătura Transilvaniei cu Ungaria şi despre propria sa constituţiune, nesupusă altei ţări", care articol zice că atât Maiestatea sa, Francisc al II-lea, cât şi următorii aceluia din Augusta Casa Austriacă, ca regi legitimi ai Ungariei, Transilvania, ca şi când s-ar ţine de sânta Coroană ungară, o posedă, pe baza aceluiaşi drept de domnie şi ereditate, ca şi Ungaria, şi vor cârmui-o ca şi o ţară care-şi are constituţiunea sa proprie şi nu e supusă nici unei alte împărăţii şi anume *după legile şi instituţiunile ei legalmente întărite*[1], iară nu după norma altei provincii ereditare, susţinându-se uniunea nevăzută şi nedespărţită a ei cu celelalte ţări şi provincii după Sancţiunea Pragmatică în înţelesul articolului 3 din an 1774 numai încât atinge posesiunea simultană şi apărarea reciprocă (invisibili ac inseparabili cum omnibus regnis et provintiis quoad simultaneam dumtaxat possessionem et mutuam defensionem unionis nexu juxta pragmaticam sanctionem in conformitate articuli 3 anni 1744 permanente).

Acel articol se încheia cu cuvintele ca: Transilvania stă de sine şi e nedependinte de oricare altă ţară.

Ca aceasta să fie însă cu atât mai fără îndoială, dispune încă articolul/.2 din 1791 "cum că Transilvania sub pretextul acela că a ajuns sub fericitul Leopold I la Coroana Ungariei, nu se poate repune cu vătămarea drepturilor şi instituţiunilor sale municipale în puseţiu-

1 subliniat în text

nea de mai înainte şi care s-a aflat sub voievozi, *nici se poate sili la reîncorporare*[1].

Mai clar ca soarele se vede din aceste/a/ independenţa Transilvaniei de către Ungaria, ca şi de către oricare altă ţară a imperiului, şi e un adevăr istoric necontestat că Transilvania până la 1848 a rămas neştirbită în posesiunea acestei autonomii a sale, atât în privinţa legislaţiunii, cât şi în privinţa administraţiunii.

La 1848, ce e drept, s-a încercat partida maghiară a forţa uniunea reală a Transilvaniei cu Ungaria, ba chiar fuzionarea totală a acestei ţări cu scopul de a întemeia un imperiu maghiar; însă în formă legală această uniune niciodată nu s-a conchis nici s-a făptuit, după cum a şi binevoit a recunoaşte singur Maiestatea voastră în rescriptul regesc către dieta Ungariei din 25 octombrie 1861 şi în acel de către dieta transilvană din 15 iulie 1863, anume în cel din I cu cuvintele următoare: "Ce se atinge de uniunea Transilvaniei cu Ungaria conchisă fără de învoirea românilor şi a saşilor, e de însemnat mai nainte de toate că uniunea aceasta nu s-a înfiinţat niciodată cu putere de lege şi că după proclamare/a/ conclusului unilateral s-a şi desfiinţat îndată *şi are să se privească de neexecutare până atunci până când locuitorii nemaghiari ai Transilvaniei îşi văd periclitate interesele lor naţionale prin o atare uniune*[2] şi până ce nu se va da şi intereselor imperiului garanţia de lipsă.

Cum că românii în specie uniunea probată în 1848 niciodată n-au primit-o sau recunoscut-o, aducem aminte numai de protestul adunării de la Blaj din 15 mai 1848, de jurământul depus acolo de către mai mult de 40.000 de români şi de protestul repetat în adunările de la Orlat în 11, de la Năsăud în 14 şi de la Blaj în 16 septembrie 1848, sigilate cu sângele a mai multor de 40.000 de români, pia memorie a căror acte solemne naţionale şi astăzi trăieşte viu în fiii naţiunii române.

După ce au încetat terorismul maghiar, independenţa Transilvaniei de Ungaria iară s-a restituit şi aceea a existat ca ţară de sine stătătoare până astăzi.

Independenţa şi autonomia aceasta a ţării s-a recunoscut şi sancţionat din nou prin articolul de lege din 1863, cu care s-a primit diploma din octombrie 1860 şi patenta din 26 februarie 1861 între legile Marelui Principat al Transilvaniei, cum şi prin ţinerea dietelor ţării în 1863 şi 1864 şi regularea relaţiunilor de stat faţă cu imperiu şi celelalte ţări de coroană, anume şi către Ungaria, pe baza acestei independenţe.

Prin adoptarea diplomei din octombrie 1860 şi a patentei din februarie 1861 speram acum cu tot dreptul a fi ajuns la finea încurcăturilor care împiedecară exercitarea drepturilor constituţionale de la 1850

---

1 subliniat în text
2 idem

încoace; a fi regulat definitiv relaţiunile de stat ale ţării faţă cu celelalte provincii şi cu întregul imperiu, anume aşa-numitele cauze comune, spre binele şi înflorirea împărăţiei şi spre fericirea patriei; pentru ca să ne rămână cu atât mai mult timp pentru înfăptuirea reformelor arzătoare în privinţa administraţiunii politice şi judiciare a ţării şi pentru regularea altor trebi interne. Credem şi ţinem aceasta şi din acel temei, că deoarece Transilvania, în înţelesul constituţiunii sale, are a fi guvernată "numai după legile şi constituţiunile ei; în mod legal statorite", precum suntem noi îndatoraţi a le păzi, aşa sperăm că se vor păzi şi observa acelea şi din partea guvernului Maiestăţii voastre, cu toată rigoarea şi ori ce strămutare s-ar afla de lipsă, se va face numai în calea constituţională, va să zică cu coînţelegerea dietei ardelene.

Însă cu cea mai adâncă mâhnire vedem că în urma maşinaţiunilor unor partide mici din ţară, şi la cererea dietei ungare, care nu are nici un drept de a se amesteca în trebile noastre, legile acestea se desfiinţează unilateral, autonomia ţării noastre e dată de pradă maghiarismului, iară noi suntem predaţi domniei nemărginite şi nedumerite a acestuia fără nici o ascultare, cu atât mai puţin pe baza vreunei învoiri şi fără ca să se poată arăta din trecutul nostru vreun act cât de mic de neloialitate, prin care ne-am fi făcut cumva demni de pedepsirea prin aşa o tratare.

Partida maghiară şi bărbaţii ei conducători, ajunşi acum la influenţă prin cercurile mai înalte, pretind uniunea totală pe baza legilor din 1848 şi o prezintă ca şi o dorinţă a ţării, provocând adunarea din Cluj din 19 noiembrie 1865. Cum însă uniunea din 1848 nu e legală, aţi enunţat Maiestatea voastră în rescriptul din 21 iunie 1861 cu cuvintele mai sus citate. Binevoiţi a ierta, Maiestate, ca să expunem acum în cele următoare şi neadevărul acelei afirmaţiuni că adunarea deschisă la 19 noiembrie 1865 în Cluj ar fi fost reprezentanta legală a ţării şi că aceea ar fi cerut uniunea.

Adunarea clujeană des numită din 1865 n-are cerinţele legale pentru a se putea privi de o dietă a ţării, fiindcă ea a fost compusă pe baza articolului XI din anul 1790 şi 1791, care baze fuseseră deja delăturate prin legea de alegere din 21 aprilie 1863 şi care fu declarată însuşi de Maiestatea voastră prin rescriptul prea înalt din 15 iulie 1863 de nerestituit şi neaplicat prin următoarele cuvinte: "Aceea parte a Constituţiei avitice a Marelui Principat, Transilvania, care priveşte la compunerea dietei, s-a schimbat în urma ştergerii stării exempţionare a nobilimii, a robotelor şi prestaţiunilor urbariale şi în urma statoririi egalităţii de datorinţe şi drepturi civile pentru toate clasele locuitorilor ţării, aşa de esenţial, cât o dietă conchemată pe baza art.XI din anul 1790- 1791, prin care ar fi exclusă cea mai mare parte a poporului de la exercitarea drepturilor politice în contra intereselor adevărate ale ţării nu s-ar putea şi nici ea s-ar privi ca o atare adevărată prestaţiune

a poporaţiunii întregi din ţară, fără deschilinire de naştere, stare, naţionalitate şi religiune, care posedă autoritatea morală neapărat trebuincioasă pentru ca atât treburile dinlăuntru ale Transilvaniei să le deslege spre mulţumirea tuturor naţiunilor într-aceea locuitoare, cât şi în privinţa referinţelor publico-dreptoristice ale acelui Mare Principat către întreaga monarhie să aducă la îndeplinire intenţiunea noastră părintească de repetite ori răspicată". Mai încolo, adunarea aceasta se poate numi cu atât mai puţin o dietă a ţării, cu cât dânsa fu declarată, nu numai din partea românilor ci şi din partea maghiarilor, de nelegală. Majoritatea absolută a locuitorilor ţării, românii, au luat parte la ea numai spre a protesta contra compunerii unei atari adunări şi a cere o dietă legală. Toate aceste s-au expus pe larg în represintaţiunea din 18 decembrie 1865 a acelei adunări clujene subşternută Maiestăţii voastre împreună cu adresa românilor.

Faţă cu aceste premise, după ce românii sunt un popor egal îndreptăţit şi ca factor politic în constituţiunea Transilvaniei, ca şi naţiunea maghiară, secui şi saşi, prin art. de lege dietal din 1863, necontestat recunoscut, a cărui voce la schimbările făcânde în constituţiunea Transilvaniei nu se pot ignora, iară el, manifestările sale în contra unei fuziuni forţate şi peste învoirea sa a adus la cunoştinţa locurilor mai înalte de repeţite ori; după ce M/aiestatea/ /v/oastră/ atât în vorbirea de tron către dieta Ungariei din 14 decembrie 1865, cât şi în rescriptul convocator din dieta Transilvaniei din 6 octombrie 1865, aţi intonat deosebit necesitatea unei reviziuni serioase şi pătrunzătoare a articolelor respective la uniunea din 1847-48, pentru ca întrebarea aceasta să nu se deslege numai la părere după litera moartă a legilor, ci, cu privire la relaţiunile ce s-au dezvoltat între vremi în mod durător, punându-se în consonanţă cu toţi factorii de viaţă şi mijlocind excesul lor plin de încredere; după ce în fine Maiestatea voastră în rescriptul prea înalt din 21 iulie 1861 către dieta Ungariei aţi recunoscut în public marele adevăr, cum că uniunea cu Ungaria nu e executorie, până ce naţiunile nemaghiare, prin atare legătură, îşi văd interesele lor naţionale periclitate şi în rescriptul prea înalt din 25 decembrie 1865, amânând adunarea din Cluj şi concezând deputaţilor transilvăneni a merge la dieta de încoronare din Pesta, aţi declarat că prin aceasta validitatea deplină a legilor ţării până atunci aduse (aşa dară în articularea Diplomei din octombrie şi a Patentei din februarie şi Legea despre egala îndreptăţire naţională a românilor şi a limbii lor) nu se alterează nicidecât, şi că uniunea definitivă cu Ungaria, care se va putea înfăptui numai după ce vor fi regulate referinţele de stat ale ţărilor coroanei ungare întreolaltă şi către imperiu, o faceţi afară de aceea dependentă de la convenita considerare a intereselor Marelui Principat Transilvania şi de la garantarea pretensiunilor de drept ale deosebitelor naţionalităţi şi confesiuni; mărturisim că desfiinţarea

cancelariei aulice transilvănene şi supunerea Transilvaniei sub ministerul maghiar, cum şi aducerea cauzelor transilvane înaintea dietei din Pesta, spre deciziune, va să zică executarea în faptă a uniunii cu Ungaria în mod precipitat atât în respectul administraţiunii, cât şi al legislaţiunii, înainte de a dezbate chestiunea într-o dietă legală a Transilvaniei, înainte de ori ce reviziune, înainte de garantarea drepturilor naţionalităţilor nemaghiare şi anumit al românilor, cu totala contumaciere a lor, ne umple de cea mai adâncă întristare şi nespusă grijă pentru viitorul patriei şi al naţiunii noastre, loialitatea noastră documentată în toate timpurile şi sigilată cu sângele de mii şi mii a fiilor naţiunii române în cercustările cele mai grele ale Imperiului, atât din timpii mai vechi cât şi în anii 1848-1849, 1859 şi 1866, ne impune sfânta datorinţă a vă descoperi Maiestăţii voastre cu cea mai omagială supunere; că – deoarece constituţiunea ţării noastre nu permite schimbarea ei unilaterală fără de învoirea dietei legale a ţării – noi nu putem recunoaşte nici o strămutare arbitrară a acesteia, cu atât mai puţin desfiinţarea autonomiei ţării de nobis sine nobis, şi suntem siliţi a protesta sărbătoreşte în contra supunerii ţării noastre sub ministerul maghiar şi în contra oricărui amestec al legislaţiunii Ungariei în trebile ţării noastre, ca a unor organe administrative şi legislative care, după constituţiunea ţării noastre, sancţionată de Maiestatea voastră, n-au nici un drept a se amesteca în cauzele Transilvaniei şi vă rugăm prea umilit ca, spre scopul exercitării drepturilor noastre constituţionale, adică a deslegării multor afaceri urgente ale ţării – întru înţelesul prea înaltei Diplome din 20 octombrie 1860 şi în consunet cu cuvântul de tron al Maiestăţii voastre din 1 iulie 1863, cum şi cu prea umilita adresă dietală subşternută după aceea Maiestăţii voastre – să vă înduraţi a sancţiona legea electorală, votată de către dieta Transilvaniei în anul 1864 şi apoi pe baza acelei legi a demanda convocarea dietei Marelui nostru Principat, precum s-a mai cerut aceasta şi în petiţiunea noastră naţională, subşternută Maiestăţii voastre prin plenipotenţiarii Mariţiu şi dr. Raţiu în 31 decembrie 1866; iară până atunci a sista orice purcedere mai departe întru desfiinţarea legilor şi instituţiunilor administrative, cum şi legislative a ţării noastre autonome.

Arh. St. Cluj, fond T. Cipariu, doc. 472; Muzeul de Istorie al Transilvaniei, doc. M. 2383.

2

1868 martie 9, Cluj. Adresa comisarului regal al Transilvaniei, prin care se trimite autorităţilor oraşului Turda manifestul intitulat "Fraţi Români", solicitându-se aplicarea unor măsuri severe pentru a nu se permite răspândirea lui printre românii transilvăneni.

183-868

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól.

A föméltóságú magyar kir. belügyminisztériumnak e hó 3-án 1198/R sz. alattkelt intézvényével velem közölt s ide mellékelt izgató röpirat mely felsöbb helyre hatott jelentés szerint számos nyomtatott példányokban terjesztetik Bécsböl, föleg az erdélyi Románok között. Urasá godnak oly fölszolitással küldöm meg, hogy valamint egy részröl az ilyetén bujtogató és lázitó kiáltványok terjesztését éber figyelemmel kisérni, a terjesztök ellen törvényes hatalmának minden törvényes eszközeivel erélyesen fellépni s tett intézkedéseiröl engemet esetröl esetre tudomásba helyezni felelet terhe alatti kötelességének tartsa, ugy más részéröl gondosan ügyeljen és ügyeltessen fel, nehogy bármily oldalról eredhetö és bár miféle korszerütlen és bosszantó kihivások vagy ingerlések által a Románoknak ez ideig tanusitott békés és nyugodt magatartása ellenkezö irányba vezettessék.

Kolozsvártt Március 9-én 1868.

A. Péchy.

/pe verso/: Szolgál túdásul-s a szükséges elöre gyónat és figyelem tartás tekintetéböl a rendörigazgató úr r.n. közöltette.
Torda Márc.12 1868.
Szigethi.

44 el. sz.

Arh. St. Cluj, fond Primăria oraşului Turda, doc. 183/1868, f. 1- 2.

Traducere

183-868

Comisar regal

Din partea comisarului regal al Transilvaniei

Vă trimit manifestul agitator, anexat aici, adus la cunoştinţa mea prin adresa înaltului Minister regal maghiar de Interne numărul 1198 din ziua de 3, luna curentă şi care, potrivit unor informări înaintate mai sus, s-a răspândit în mai multe exemplare tipărite, din Viena,

îndeosebi printre românii din Transilvania, cu rugămintea de a urmări cu atenţie vie, pe de o parte răspândirea unor asemenea manifeste agitatoare, să luaţi măsuri severe, folosind toate mijloacele legale, ale puterii împotriva celor care le răspândesc şi să mă informaţi de la caz pe proprie răspundere. Pe de altă parte să vegheaţi cu atenţie ca nu cumva atitudinea liniştită şi paşnică, manifestată de români până în prezent să devină contrară, prin provocări şi îndemnuri nepotrivite şi supărătoare.

Cluj, 9 martie 1868

A. Péchy

Către locotenentul oraşului Turda

/Pe verso/ Dat 12 martie 1868
Pentru luare la cunoştinţă – pentru cercetare şi conformare s-a adus la cunoştinţa domnului şef al Poliţiei.
Turda, martie 12, 1868
Szigethi
Număr prez. 44/1868.

3

1868/martie/. Manifestul intitulat "Fraţi Români", având ca motto un fragment din jurământul făcut la 1848 pe Cîmpia Libertăţii, în care sunt afirmate drepturile legitime ale românilor ardeleni şi este demonstrată netemeinicia Unirii Transilvaniei cu Ungaria.

Epistola volantă

Fraţi Români!

Motto: "Jur cum că voi susţine totdeauna naţiunea noastră română pe calea dreaptă şi legiuită şi o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac şi asupriri, nu voi lupta niciodată contra drepturilor şi intereselor naţiunii române, ci voi opera legea şi limba noastră română, precum şi libertatea, egalitatea şi fraternitatea, nu voi suferi să ne asuprească nime, voi conlucra la păzirea dreptăţii, la înaintarea binelui comun, al naţiunii române şi al patriei noastre".

/Jurământul făcut pe Câmpul Libertăţii în 1848/

De secoli suferim, de secoli suntem trataţi ca străini în pământul strămoşesc. Astăzi umilinţa şi strivirea noastră a atins culme, astăzi pocalul suferinţelor noastre s-a împlut.

Am fost un corp cu viaţă şi azi suntem trataţi ca un cadavru, am fost o dată liberi, şi azi suntem mai puţin şi decât un paria indian.

Drepturile noastre sunt călcate, naţionalitatea noastră batjocorită, autonomia şi independenţa scumpei noastre patrii ucisă.

Uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-a făcut fără învoirea noastră, ba chiar în contra expresei noastre protestări, ne considerăm că noi suntem moştenii acestei patrii comune, şi tratându-ne ca pe o turmă necuvântătoare. Iată dregătoriile mai înalte sunt în mâna inamicilor noştri – care fac numai o fracţiune neînsemnată din populaţia ţării, – în mâna lor e cârma şi veniturile ţării, pe când noi nu avem alta decât umilinţă şi împilare.

Toate pretenţiunile şi aspiraţiunile noastre, pretenţiuni de justiţie şi aspiraţiuni de civilizaţiune sunt timbrate de crime; toate plângerile, toate apelurile făcute la sentimentul de dreptate al inamicilor noştri rămân fără sunet, însă cerbicia şi barbaria acestora creşte din zi în zi.

Şi cine e cauza? Aceia pe care noi i-am ales ca să fie operatorii drepturilor noastre, care în loc de a fi expansiunea conştiinţei naţionale, sunt expresiunea celei mai care nu se ruşinară a comite una din cele mai mari crime, vânzând drepturile noastre şi trădând dulcea noastră patrie. Ştim cu toţii, că aceia sunt deputaţii români ardeleni din Dieta din Pesta.

Ne aflăm pe marginea prăpastiei, suntem în pericol de a ajunge acolo cât să nu mai putem fi maieştri sorţii noastre, să nu mai figurăm ca Români în concertul popoarelor Europei; deci să ne deşteptăm cu o oră mai înainte, nu mai apelăm la sentimentul de dreptate a nimănui, ci cu puteri unite să ne apucăm de lucru.

Unire, curaj şi activitate, iată misterul mântuirii noastre!

Români! în numele a 19 secole de suferinţă, în numele venitorului nostru vă conjurăm, ca să ne apucăm de lucru, să jurăm că nu vom depune de pe capul nostru sacul cu cenuşă până când nu vom fi cu toţii liberi, independenţi.

Ora a sunat... fiecare din noi trebuie să-şi facă datoria sa. Azi trebuie să arătăm inamicilor noştri, să arătăm Europei cum că noi mai preferăm moartea, decât umilinţa şi strivirea. De astă-dată arma noastră va fi "cuvântul" şi numai atunci când cuvântul nu va mai avea nici o valoare, numai atunci ne vom demite la lupta naţiei.

Români alegători! dorinţa noastră cea mai sacră este să arătaţi lumii, că voi nu sunteţi toţi în cele ce făcură deputaţi români ardeleni, că aceştia în loc de a fi expansiunea sentimentelor voastre, sunt expansiunea trădării naţionale, de aceea să vă grăbiţi cu toţii a le da vot de neâncredere.

În sate şi cetăţi faceţi câte o coală de hârtie pe care să stea scris: "Vot de neâncredere deputaţilor români ardeleni în Dieta din Pesta". Aceasta să fie subscris de comună şi alegători. Prin aceasta nu numai că v-aţi făcut datoria ci v-aţi mântuit şi de blestemul posterităţii, ce va cade asupra fiecărui român laş şi renegat. Aşadar, înainte cu curaj şi rezoluţiune, fiţi siguri, că acel geniu, care ne-a apărat în decursul a 19

secole de probe ale suferinţei, ne va ajuta şi acum a recâştiga libertatea şi independenţa noastră.

Arma noastră este "dreptatea", deviza libertatea şi independenţa dulcei noastre Transilvanii. Români! a căror inimă mai bate pentru onoare şi demnitate naţională, pentru independenţă şi fericirea patriei noastre române, acum ori niciodată, să arătăm la lume cum că nu suntem morţi, că avem conştiinţa drepturilor noastre şi încrederea în triumful sfântei noastre cauze. Amin!

N.B. Toţi românii în a căror mână va ajunge această scrisoare sunt rugaţi a o recopia şi lăţi în toate părţile.

Arh. St. Cluj, fond Primăria oraşului Turda, doc 183 / 1868, f. 3-4.

4

1868 mai 3/15, Blaj. Pronunciamentul însoţit de semnăturile şi funcţiile fruntaşilor români, care cereau, în numele legilor sancţionate de-a lungul anilor de monarhie, autonomia Transilvaniei şi respectarea drepturilor legitime ale naţiunii române ce constituie "majoritatea precumpănitoare a locuitorilor".

Inteligenţia română adunată spre a serba aniversarea zilei de 3/15 mai, celei atât de memorabile în analele naţiunei române, pătrunsă de însemnătatea zilei, după terminarea serbării a aflat cu cale a se aduna într-o unire şi între marginile legii a discuta atât asupra situaţiei politice prezente, în care în contra voliei sale se văd aruncaţi pe sine şi naţiunea română, – cât şi ca cetăţeni credincioşi augustului său Monarh şi marele Principe, şi ţării, asupra mijloacelor ce le consideră a fi singurele corespunzătoare spre delăturarea nemulţumirilor interne, ce domnesc în naţiunea română din Transilvania şi se manifestă pe toată ziua, din toate unghiurile ţării.

Deci, preaînştiinţând lucrul la locul competent, s-a şi întrunit spre scopul preamintit.

Întrunirea formată în modul acesta, după dezbatere precum o cerea momentul obiectului, face următorul:

PRONUNCIAMENT:

considerând nemulţumirea generală, considerând pericolul preaînvederat în care ajunse naţiunea română, limba şi confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor şi nemulţumirea provenitoare de aci, considerând că acesta din urmă nu se poate delătura decât punându-se în viaţă principiile de egalitate, atât naţionale cât şi confesionale, din datorinţa către patria şi naţiunea noastră, care sunt aruncate pe marginile unui abis şi nu se pot mântui decât prin mulţimea justelor

Inteligentia romana, adunata spre a serbá aniversarii dilei de 3/15 Maiu, celei atâtu de memorabile in analele natiunei romane, retrăgendu-se de insemnatatea dilei, dupa terminarea serbarii a aflatu cu cale a se aduná intr'un-o uniune, si intre marginile legei a desbate atâtu a supra situatiunei politice presente, in care in contra voliei sale se vede aruncata pre sine si natiunea romana, — câtu si că ce tactica credentiosi augustului seu Monarchu si mare Principe, să si tierei, a supra mediacloru, ce le considera a fi singure corespondietoria spre delaturarea nemultiamirilor interne, ce domnescu in natiunea romana dein Transia, si se manifesta pre tota diua, dein tote anghiurile tierei.

Deci preinfaciendu lucrulu la loculu competente, na si intrunita spre scopulu preamenditu.

Intrunirea formata in modulu acestu-a, dupa desbatere pre cumu ó cere momentulu obiectului, face urmatoriulu.

Pronunciamentu:

considerandu nemultiamirea generale; considerandu periclulu pré invederatu in care a ajunsu natiunea romana, limba si confesiunile ei, prin starea presente a lucrurilor si nemultiamirea provenitoria de acé,

considerandu că acésta dein urma nu se póte delaturá de câtu punendu-se in vietia principiele de egalitate, atâtu natiunale câtu si confesiunale,

de si detorentia catra patria si natiunea nostra, ca ajunsu aruncate pre marginea unui abisu si nu se potu mantui de câtu prin multiamirea justelor pretensiuni a natiunei nóstre, carea face majoritatea precumpanitoria a locuitoriloru Transiei, dechiarâmu a stá neclatiti pre langa principiale si pretensiunile prochiamate serbatoresce de natiunea romana in adunarea generale si legale dela 3/15 Maiu 1848.

pretenţiuni ale naţiunii noastre, care face majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvaniei, declarăm a sta neclătiţi pe lângă principiile şi pretenţiunile proclamate sărbătoreşte de naţiunea română în adunarea generală şi legală de la 3/15 mai 1848.

Iară în specie:

1. ne pronunciămu pentru autonomia Tran/ii pe basea diplomei Leopoldine şi a Sancţiunei pragmatice, cu atâtu mai vertosu, că şi autonomia ţerilor croato-slavone e recunoscuta, deşi relaţiunea acelora câtră Ungaria a fostu cu totulu diferita de a Tran/iei.

2. ne pronunciămu pentru reactivarea articlilor de lege aduşi in dieta dela Sabiu 1863/4, prein ambii factori competenti ai legislaţiunei, sanctiunati de Majestate, publicati şi puşi in vieţia, prein cari articli naţiunea româna s'a articulatu ca naţiune regnicolaria, limba şi confesiunile ei s'au garantatu.

3. ne pronunciămu pentru redeschiderea dietei transilvane pre basea unei adeverate representaţiuni poporali, dupa dereptu şi cuvenentia, in sensulu votului datu de minoritatea romana la dieta feudala dein Clusiu anulu 1865. Că, noi dieta pestana nu o potemu considerá indereptatita a face legi valide pentru Tran/ia, nece pre Transilvanii, ce pote voru şi siediendu intr'insa, de representanti legali ai ţierei nostre.

Fiendu-că intru impregiurările presenti nu ne-a remasu altu terenu pentru a castigá micar nimdiare şi valore convictiunilor nostre politice, ne restringemu la descoperirea loru pre calea publicitatei, că celu puçinu cela-modu se ne plenimu detorentia de cetatianu, servindu totu una data şi a face unu serviciu regimului prein descoperirea franca a nemultiamirei provenitorie dein purcederea domnului intru afacerile Tran/iei.

Blasiu 6/15 Maiu 1868.

Basiliu Raţiu Prepositu Capitulului

Elia Vlassa Canonicu

Ioanne [illegible]

[illegible]

Gregoriu Mihali canonicu metropolitanu

Iară în speţă:

1. Ne pronunţăm pentru autonomia Tran/silvan/iei pe baza Diplomei leopoldine şi a Sancţiunii programatice, cu atât mai vârtos, că şi autonomia ţărilor croato-slovace e recunoscută, deşi relaţiunea acelora către Ungaria a fost cu totul diferită de a Tran/silvan/iei.

Alimpiu Blăşianu m.p.
prof. gimnasiale
Ioann Fraţila
[illegible]
[illegible]

[illegible] prof.
Iacobu [illegible]
Parochu in [illegible]
N. Solomonu m.p. prof.
Dom. C. [illegible] prof.
Petru Solomonu m.p. prof. [illegible]
Basiliu Ratiu m.p. prof.
Alesandru A. Micu m.p. prof.
Gedeone Blăşianu m.p. profesor
Stefanu Popu m.p. profes. gimn.
Vasiliu Leonida m.p. prof. gimn.
Aron Boeriu m.p. prof. gimn.
Gavrile Popu m.p. Prof.
Alesandru Neagoe m.p.
Isidoru Albini m.p.
[illegible]
G. Popu
[illegible] m.p.
Mihai [illegible] m.p.

2. Ne pronunţăm pentru reactivarea articolelor de lege aduse în dieta de la Sibiu, 1863-4, prin ambii factori competenţi ai legislaţiei, sancţionate de Maiestate, publicate şi puse în viaţă, prin care articol e naţiunea română s-a înarticulat ca naţiune regnicolară, limba şi confesiunile ei s-au garantat.

3. Ne pronunţăm pentru redeschiderea dietei transilvane pe baza unei adevărate reprezentaţiuni populare, după drept şi cuviinţă în sensul votului dat de majoritatea[1] română la dieta feudală din Cluj, anul 1865. Că noi, dieta pestană nu o putem considera îndreptăţită a face legi valide pentru Tran/silvan/ia nici pe transilvănenii ce poate vor fi şezând într-însa, de reprezentanţi legali ai ţării noastre.

Fiindcă între împrejurările prezente nu ne-a rămas alt teren pentru a câştiga încuviinţare şi valoare convicţiunilor noastre politice, ne restrângem la descoperirea lor pe calea publicităţii, ca cel puţin /în/a/ce/st mod să ne împlinim datorinţa de cetăţeni, năzuind totodată şi a face un serviciu regimului prin descoperirea francă a nemulţumirii provenite din purcederea dânsului întru afacerile Tran/silvan/iei.

Blaj, 3/15 mai 1868

Urmează semnăturile: Basiliu Ratz, preposit capitular; Elia Vlassan, canonic; Ioanne Pruncu, profesor gimnazial, Gregoriu Mihali, canonic metropolitan; Alimpiu Blasianu, profesor gimnazial; Ioanu Frăţilă, proprietar; Zacharia Branu, paroh; I.M.Moldovanu, profesor; Iacob Castogeanu, paroh în Turdaşu Român; N.Solomon, profesor; Dem.C.Farago, profesor; Petru Solomon, profesor nor.pr; Basiliu Raţiu, profesor; Alexandru M.Micu, profesor; Gedeone D.Blasianu, profesor; Stefanu Popu, profesor; Vasiliu Crisianu, profesor gimnazial; Arone Boeriu, profesor gimnazial; Gavriele Popu, profesor; Alexandru Neagoe, Isidoru Albini, oficial metrop. G.Popanu, Beniaminu Filipu, Mihai Tipograff.

Arh. St. Cluj, Colecţia de documente a Bibliotecii Centrale Blaj, orig.

5

1868 iunie 16, Sibiu. Raportul primarului din Sibiu înaintat comisarului regal din Cluj, referitor la vizita lui Axente Sever la Sibiu şi la discursul său ţinut în faţa tinerilor intelectuali români chemaţi să dea "proba pentru păstrarea neştirbită a drepturilor nepieritoare ale poporului" lor.

N[agy]szeben, 1868 június 16

A hirhedt Axente Severu N[agy] Enyed fölperzselöje és a balázsfalvi pronunciamento kovácsok egyik fáradatlan fökoriphaeusa, a magyar elem ezen engesztethetetlen ellensége e napokban látogatta meg N[agy]szebent. Itt mulatása alatt, az itteni és környékbeli, többnyire jogtudósok (Dr.Nemes, dr. Broté, dr.Korentiu, dr. Borcia) negyedéves jogászokbol, ügyvédi fogalmazokból s, a t[öbbi] álló jeunesse doreé,

---

1 Este vorba de reprezentarea minoritară, invers proporţională cu majoritatea covârşitoare a populaţiei româneşti.

szóval az oláh fiatalság értelmisége körül zsongta, dongta öt és ragaszkodását hozzája egész ostentátióval igyekezett manifesztálni.

Axente a gyöngéd figyelem és megtiszteltetés ezen jeleit viszonozni kivánvan, összegyüjté Gyulafehérvárra hazamenetele elött mult pénteken (f[olyó] h[ó] 13) este hiveit az itteni Józsefkert hüs arnyékába.

Egy külön fogadott czigányzene által eljátzott 48-ki román fölkelési reminiscentiális tábori nép és nemzeti lándzás dalok és a sürü iddogálás a kellö "Stimmung...ot" meghozván, Axente fiatal barátait alkalomszerü speech-ekel kezdé haranquirazni. A belgrádi közelebbi eseményt szörmentében érintve, szivére, köte áhitatos halgatóinak hogy a román nemzet egysége és önállósága által vezéreltetve a nagy romaiak útódaihoz méltó hazaszeretettöl áthatva, az oláh nemzet megrögzött elnyomói ellen táplált megtorlás szellemétöl lelkesitve álljanak réssen minden percben hogy egyaránt mindjájáért és mindjájon minden egyesért a szeplötlen román lobogót tántorithatlanul követni. A pillanat mely minden románt azon térre fog szólitani, hol a próbát nemzete elévülhetlen jogai csorbitatlan épségben megörzése dolgában alkalma leszen megáltani, igen közel van, közelebb mint tán gondolnak, mert események vanak készülöben melyek e pillanatot, a román nemzet tündöklö szabadságának ezredévekre bisztositó pillanatjának beáltát érlelik és siettetik.

Megjegyzendö, hogy Axente kicsit zsenirozva is érezte magát miután a mondott közkertben nem románok és voltak jelen. Axente speechére dr.Nemes válaszolt mind a jelenlévö román doyen-je vagy seniorja, biztositván a Szónokot, hogy az értelmes román ifjuság minden ha legföbb dicsöségét abba fogja helyezni, hogy a töle méltan föltételezet ragazkódást a román nemzet jogaihoz vérével és megpecsételje.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Ungaria, rola 39. c.26, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium levéltár, k.148, Elnöki iratok, 1868-XIV/a 1476, f. 3 – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1868, XIV/a 1476, f. 3)

Traducere

Sibiu, 16 iunie 1868

Celebrul Axente Sever, incendiatorul Aiudului şi unul din neobosiţii corifei ai făuritorilor Pronunciamentului de la Blaj, duşmanul de neîmpăcat al elementului maghiar a vizitat zilele acestea Sibiul. In timpul şederii sale aici, Jeunesse doreé-ul din împrejurimi, alcătuit mai ales din jurişti (dr. Nemes, dr. Broté, dr. Korentu, dr. Borcea), studenţi de drept din anul IV, funcţionari ai birourilor de avocatură şi alţii, deci

tineretul român intelectual a roit în jurul lui şi a căutat să-şi manifeste ostentativ simpatia faţă de el.

Axente voind să răspundă la semnele de tandră atenţie şi cinstire şi-a adunat simpatizanţii, vinerea trecută (13 luna curentă) seara înainte de a pleca la Alba Iulia, la umbra răcoroasă a grădinii József. Cântecele paşoptiste populare, naţionale de luptă, cântate de o orchestră de ţigani special angajată şi băutura, creând atmosfera necesară. Axente a început să-şi însufleţească tinerii prieteni cu discursuri de ocazie.

Atingând în trecere evenimentele apropiate de la Belgrad i-a încredinţat pe ascultătorii săi că, condus de interesul sfânt al unităţii şi independenţei poporului român, pătruns de un patriotism demn de urmaşii marilor români, înflăcăraţi de spiritul răzbunării nutrit împotriva asupritorilor înverşunaţi ai naţiei valahe, să stea de strajă în orice clipă pentru ca, unul pentru toţi şi toţi pentru unul, să urmeze cu neclintire purul steag român. Clipa care îl va chema pe fiecare român şi care va avea ocazia să dea proba pentru păstrarea neştirbită a drepturilor nepieritoare a«le» poporului său, este aproape, mult mai aproape decât s-ar crede, pentru că sunt în pregătire evenimente care pârguiesc şi grăbesc această clipă, clipa care va asigura pentru milenii libertatea strălucitoare a poporului român.

De remarcat că Axente s-a simţit puţin jenat dat fiindcă în numita grădină publică se aflau prezenţi şi neromâni.

La discursul lui Axente a răspuns dr. Nemeş, ca decan sau senior al tineretului român prezent, asigurând vorbitorului că tineretul român intelectual va considera ca cea mai mare glorie să-şi pecetluiască şi cu sânge devotamentul ce se pretinde de la el, faţă de drepturile poporului român.

6

1868/iulie, Cluj/. Scrisoarea vicenotarului tribunalului comitatens, Vasile Pop, trimisă comitelui suprem al comitatului Dăbâca, înştiinţat că s-a trecut la strângerea de semnături în scopul redactării unei petiţii, adresate Curţii de la Viena, căreia i se solicită să dispună încetarea anchetei împotriva celor ce iscăliseră Pronunciamentul, să repună în vigoare legile din 1863-1864 şi să aprobe convocarea unui congres naţional al românilor.

Másolat

Méltóságos báró föispán úr!

Azon bizalom és tisztelet melyel Méltoságodnak személye iránt viseltetem, arra bátoritnak hogy midön mint tapasztalatlan s a fenforgó körülmények hatásainak elég erövel ellentállani nem tudó fiatal embernek aggályaim vannak, ezek eloszlatása végett 's elveim 's meggyö-

zödésse vált nézeteimhez való szilárd ragaszkodásában megmaradás véget, méltóságod bölcsesegéhez folyamodjam.

Azt hiszem nem kerülhette el Méltóságodnak figyelmét azon actus, melynek véghezvitelére a román clerus most elökészületeket tesz. Ezen actus a f.é. augustus 11-re kitüzött g[örög] k[atolikus] érsékválasztás. E hó 23-án a szamosújvári püspök megyei esperesek saját tractusaikban synodusokat tartottak, melyekben megválasztották a tractúális jegyzöt és képviselöt, kik az esperessel együtt az érséki candidátusokra szavazni fognak. Hason synodusokat fognak tartani f.h. 30 napján a balázsfalva érsékmegyei esperesek is. Ez mind a maga rendjén van 's magából az egyházi autonomicus jog természetéböl foly, de nézetem szerint ezen jog gyakorlatának érve alatt a clericus nem volna hivatva a fennálló törvények és jogrend ellen irányzott politikát követni. Ily politikát üz azonban, midön oly nyilatkozatok (pronunciamentók, tárgyalása végett gyüjt aláirásokat melyek a mostani dolgok rendje ellen elégedetlenséget s gyülöletet támasztanak. Hogy méltóságod megérthesse mit akarok mondani, bátorságot veszek magamnak tudatni hogy néhány dézsi és szamosújvárosi román egy a Felséghez intézett folyamodványt fogalmazott, ezt minden esperesnek meg küldte, hogy a synodusra megjelenö papság által, nem külömben más polgári állásnak által aláirassák. Ezen folyamodványban kérik az illetök Ö Felségét méltoztasék intézkedni, hogy a Gazetta szerkesztöje is a pronunciamento aláiró ellen meginditott vizsgálat szüntettessék meg, az 1863/4-ki törvények hatálya restituáltassék 's egy nemzeti congreszus hivatassék össze, mely az erdélyi románok igényeit szabatositsa. Ugy hallom hogy több Synodusban az emlitett folyamodvány aláiratott's állitólag ezt fogják tenni az érsékmegyei esperesek által tartandó synodusokban is. Szamosújvárt lakó románaink is szándékoznak egy felségfolyamodványt szerkezteni's pedig ugyan azon szellemben mint a f.é. május 15-én balázsfalvi pronunciamentó. E czélbol egy conferenciát tartottak, melyben eszmecsereképpen megakarták állapitani az irány elveket melyek ezen folyamodvány készitésével szemelöll tartandók volnának. Én suaviter in modo elmondtam's elösoroltam azon okokat és indokokat melyeknél fogva egy ily folyamodványnak Ö Felségéhez való menesztését fölöslegesnek tartok. Utaltam arra hogy miután alaposan remélhetjük hogy az országgyülés nem sokára egy bölcs törvény megszavazása által ne okozunk keserüséget's ne fokozzuk szándékossan és mesterségesen az elégedetlenséget s.a.t.. Mind emelett túlsúljal birtak azok, kik a folyamodvány készitését 's fölterjesztését czélszerünek tartották's ha elkészittetik's aláiratik, rendeltetése helyére fog küldetni.

Igy álván a dolog 's látván hogy a tiszta meggyözödés szavai s az alapos indokok nem halgatatnak meg szomorú érzés fogott el, gondolván arra hogy igy még hosszú ideig kellend a testvéreknek viszálkod-

niék ' s elegendö ok nélkül egymást elkeseriteni. Öszintén megvallom Méltóságodnak, hogy ily dolgok látása szomoritólag hat rám, mind ha az ember saját meggyözödéset követi, nemzetbeliei megvetik és renegátnak tartják, ha pedig meggyözödése ellen tenne, saját emberi méltósága 's gyenge jellemet árulna el.

Ha bár érdekemben állana, hogy csak többi testvérekkel, hanem nemzetbeléimmel ezenben és állandóan megtartsam a jó viszonyt, mind azon által én saját meggyözödésem 's véremmé vált elvhüség ellen nem fogok cselekedni 's nézeteim szerint téves eljárást soha nem fogok követni, látom most tisztán hogy azért sok kellemetlenségnek leszek kitéve 's megyében, tekintettel a jövöre nehezen fogok boldogulhatni, hanem vigasztalni fog mindig az öntudat hogy meggyözödésemet 's elveimet nem tagadtam meg 's igy könnyü szivel fogom elviselni a sors által netalán rám mért szenvedéseket 's kellemetlenségeket. Alázatosan bocsanatot kérek Méltóságodtól hogy ezen sorokban, a fenneb elbeszélt dolgok által bennem gerjesztett kellemetlen érzések és aggodalmaknak adtam kifejezést, mi által egy kis könyebbülést szerzek szorongó keblemnek.

Méltóságos báró föispán úrnak alázatós szolgája

Pap László

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 81, c.678-682, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k.148, Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 Acte prezidiale, 1868 – VII-1927, f. 6-7) copie

Traducere

Copie

Stimate Domnule Baron, Comite suprem

Increderea şi respectul pe care le port Domniei voastre, mă încurajează să mă adresez înţelepciunii şi bunăvoinţei Domniei voastre, căci, fiind eu tânăr şi lipsit de experienţă şi neputând să rezist cu destulă fermitate împrejurărilor actuale am îndoieli şi pentru alungarea acestora şi pentru a rămâne neclintit în opiniile şi principiile mele devenite convingeri.

Cred că nu a putut ocoli atenţia domniei voastre acel act pentru a cărui împlinire face acum pregătiri clerul român. Acesta este alegerea mitropolitului greco catolic, hotărâtă pentru 11 august anul curent.

În 23 luna aceasta protopopii episcopatului de Gherla au ţinut sinoduri în propriile tracturi, în care au ales notarul şi delegatul tractual, care împreună cu protopopii vor vota candidaţii pentru mitro-

polie. Sinoduri asemănătoare vor ţine în a 30-a zi a lunii în curs şi protopopii mitropoliei de Blaj. Toate acestea sunt în ordine şi derivă din chiar natura dreptului autonomiei bisericeşti dar, după părerea mea, sub pretextul argumentului practicării acestui drept, clerul nu ar avea chemarea să urmeze o politică îndreptată împotriva legilor şi legalităţii existente. Ori o astfel de politică se urmează când adună semnături pentru discutarea unor declaraţii (pronunciamente) care trezesc nemulţumirea şi ura faţă de starea actuală de lucruri. Ca domnia voastră să poată înţelege ce vreau să spun, îmi iau îndrăzneala să vă dau de ştire că, câţiva români din Dej şi Gherla au conceput o petiţie adresată Maiestăţii sale, au trimis-o tuturor protopopilor, ca să fie iscălită de preoţimea care se prezintă la sinod, precum şi de alţi cetăţeni laici. In această petiţie respectivii cer ca Maiestatea sa să ia măsuri pentru ca ancheta intentată împotriva redactorului "Gazetei" şi celor care au iscălit Pronunciamentul să fie încetată, să fie redată valabilitatea legii regale din 1863-1864 şi să fie convocat un congres naţional care să precizeze pretenţiile românilor.

Am auzit că la mai multe sinoduri a fost iscălită amintita petiţie şi se presupune că aşa vor face şi la sinodul ţinut de protopopi la episcopie. Şi românii noştri care locuiesc la Gherla intenţionează să redacteze o petiţie către Maiestatea Sa şi anume în acelaşi spirit ca Pronunciamentumul de la Blaj din 15 mai anul nostru curent. In acest scop au ţinut o conferinţă, în care au discutat hotărârea principiilor directoare care să fie avute în vedere la redactarea acestei petiţii. Eu v-am spus şi înşirat én suaviter in modo acele cauze şi motive pentru care găsesc că expedierea unei astfel de petiţii către Maiestatea sa ar fi inutilă. M-am referit la faptul că în curând parlamentul va vota o lege înţeleaptă, să nu producem amărăciune şi să nu mărim intenţionat şi artificial nemulţumirea şi toate celelalte. Cu toate acestea în majoritate au fost cei care au considerat oportună redactarea şi trimiterea petiţiei şi dacă va fi concepută şi iscălită va fi trimisă la destinaţie. Aşa stând lucrurile şi văzând că vorbele curatei convingeri şi motivele întemeiate nu sunt ascultate m-a apucat un sentiment de tristeţe, gândindu-mă că aşa le va trebui încă mult timp fraţilor să se certe şi să se amărască fără destule motive unii pe alţii. Mărturisesc cu sinceritate Domniei voastre că vederea unor astfel de lucruri are un efect întristător asupra mea, ca şi cum dacă omul îşi urmează propriile convingeri, conaţionalii săi îl dispreţuiesc şi îl consideră renegat, iar dacă ar acţiona împotriva convingerilor sale, ar acţiona împotriva propriei demnităţi şi ar dezvălui un caracter slab.

Cu toate că aş avea interesul să păstrez tot timpul bunele relaţii nu numai cu ceilalţi fraţi ci şi cu conaţionalii mei, nu voi acţiona împotriva propriilor mele convingeri şi credinţei faţă de propriile mele principii şi nu voi urma vreo acţiune după opiniile mele greşite, văd clar acum

că pentru asta voi fi expus multor neplăceri în comitat, dar mă va consola conştiinţa că nu mi-am trădat convingerile şi principiile şi astfel voi suporta cu inima uşoară toate suferinţele şi neplăcerile pe care poate că soarta mi le-a pregătit. Imi cer cu umilinţă scuze de la Domnia voastră că am dat expresie, în aceste rânduri, simţămintelor neplăcute şi îngrijorării pe care le-au trezit în mine lucrurile mai sus relatate, prin care însă simt că obţin o mică uşurare inimii mele îngrijorate.

Excelenţei sale, baronului, domnului comite suprem, umila slugă

Vasile Pap

7

1868 octombrie 6, Baia de Criş. Raportul comitelui suprem al comitatului Zarand înaintat ministrului de interne ungar, referitor la ancheta întreprinsă de cel de al doilea vicecomite, Amos Frâncu, la Hălmagiu, în legătură cu declaraţia redactată de notarul comunal şi iscălită de 60 de români în favoarea Pronunciamentului de la Blaj.

7/K ex 1868

Zaránd megye föispánjától

Nagyméltóságu Báró
magy[ar] kir[ályi] Belügyminiszter Úr !

A balázsfalvi pronunciamento tárgyban f. év Augustus hó 19-én 1950 sz.a. kelt magas rendeletének megfelelendö, nem késtem e megye II-ad alispányát Francu Amost megbizni, hogy minden feltünés és hivatalos szinezet mellözésével alkalmilag nyomozná ki, menyiben való az hogy Baltescu Illés N.halmágyi jegyzö, állitólag St. Sulutz Sándor föszolgabiró s némely más megyei hivatalnokok tudomásával a kérdéses pronunciamentóra aláirásokat gyüiti?

Az alispánnak erre vonatkozó alázattal% allat ide mellékelt jelentéséböl az tünik ki miszerint Baltescu Illés N. halmágyi közsségi jegyzö, a kinyomozás ideje elött mintegy négy héttel, állitólag a környékbeli papság felszollitása folytán a pronunciamentúm mellett egy nyilatkózatott készitett, melyett semmi tüntetés nélkül mintegy 60 válogatottabb egyének és különösen a papok és tanitók a románok részéröl aláirták s mely hirlapilag is közzé tetetett továbbá hogy ezen körülmény St. Sulutz Sándor föszolgabirónak állitólag csak késöbb jutott tudomására dehogy annak különös jelentöségét nem tulajdonitott és hogy más megyei hivatalnoknak arról tudomásuk nem volt nevezetesen hogy a középponti hivatalnok részéröl ily nemü nyilatkozatok és aláirások nem tetettek.

Nagyobb bizonyosságot az ügy mibenlétéröl szerzendö, m[ult] Szeptember hó 24-én személyesen kirándultam Nagyhalmágyra s ottan meghitebb embereimtöl tudakozódva azon megyözödésére jutottam, miszerint a kérdéses nyilatkozat szerzöinek leginkább e megyebeli N[agy]halmágyi, Banesti, Csutsi, és Ocsi jegyzöségbeli papság és egy része a N[agy]halmágyi román intelligentiának tekintendö. De hogy eröll a megyei tisztvisélöknek tudomásuk nem volt és az alairásokban azok részéröl senki sem folyt belé, valamint hogy Baltescu Illés is, a nyilatkozatot csak is a felyebb emlitett papság és intelegentia felszólitására szerkesztette.

Egyébaránt Baltesku Illés jegyzö hasonnemü müvelektöli ovakodására, St. Sulutz Sándor föszolgabiró pedig nagyobb felügyeletre és mindkettö hivatali köteleségükre komolyan figyelmesztetvén van szerencsém erröl Nagyméltóságodnak alázatos jelentésemet tenni.

Fogadja Nagyméltóságod különös hódolatom nyilvánitását mellyel maradtam Körösbányán 1868 évi Október hó 6-án
Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgája

Ionescu Döme
föispán

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Ungaria, rola 81, c.582-585, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1868-IV/a-1340 (2613), f. 17-18.)

Traducere

$\frac{7}{K}$ ex 1868

De la comitele suprem al Comitatului Zarand

Excelenţă,
Domnule Baron,
Ministru de Interne regal maghiar

Conform înaltului dvoastră ordin dat la 19 august a.c. referitor la Pronunciamentul de la Blaj, m-am grăbit să-l însărcinez pe al doilea vicecomite al comitatului, Amos Frâncu, să ancheteze, fără a face senzaţie şi evitând coloratura oficială, în ce măsură Baltescu Ilie, notarul din Hălmagiu, adună semnături pentru pronunciamentul în discuţie, cu ştirea primpretorului Alexandru Sterca {uluţiu şi a altor funcţionari comitatensi.

Din raportul vicecomitelui referitor la aceasta şi anexat sub% reiese că Bǎltescu Ilie, notar comunal din Hălmagiu, cu aproximativ patru săptămâni înainte de anchetă, la invitaţia preoţimii din împrejurimi a conceput o declaraţie în sprijinul pronunciamentului iscălită fără nici o demonstraţie de 60 de indivizi mai de seamă, în special de preoţi şi învăţători din partea românilor şi care a fost făcută public şi în presă, de asemenea că această împrejurare a ajuns doar mai târziu la cunoştinţa lui Alexandru Sterca Şuluţiu, care însă nu i-a dat o prea mare importanţă, iar alţi funcţionari comitatensi nu au avut cunoştinţă despre ea şi că funcţionarii de la centru nu au dat astfel de declaraţii sau iscălituri.

Pentru a obţine mai multă certitudine în această problemă în 24 septembrie trecut am călătorit personal la Hălmagiu şi acolo interesându-mă la oamenii mei de încredere am ajuns la convingerea că autorii declaraţiei pot fi consideraţi mai degrabă preoţii din notariatele Băneşti, Vârfurile, Ociu şi o parte a intelectualităţii române din Hălmagiu, dar că funcţionarii comitatenşi n-au avut ştiinţă şi că nimeni din partea lor n-a participat la iscălire, precum şi că Băltescu Ilie a redactat declaraţia doar la somaţia mai sus amintitei preoţimi şi inteligenţii.

De altfel, atrăgându-le în mod serios atenţia celor doi asupra datoriei lor profesionale: notarului Băltescu de a se abţine de la asemenea acţiuni şi primpretorului Alexandru Sterca Şuluţiu de a dovedi mai multă vigilenţă, am onoarea să vă înaintez excelenţei voastre raportul privitor la acestea.

Primiţi Excelenţă expresia deosebitei stime cu care rămân a Excelenţei voastre preaplecată slugă,

Ionescu Dumitru, comite suprem

la Baia de Criş la 6 octombrie 1868

8

1868 noiembrie 21, Târgu-Mureş. Actul de acuzare al Judecătoriei din Târgu-Mureş formulat împotriva autorilor Pronunciamentului.

1868 noiembrie 21, Târgu-Mureş

Nr. 2487 – crim. 1868

Sentinţă de acuzare

Judecătoria Scaunului Mureşului, contra membrilor bisericii grecocatolice din Blaj, adică contra canonicului şi prepozitului Basiliu Raţiu, canonicii Gregoriu Mihali, Elie Vlassa şi mai multor profesori, asemenea contra lui Iacob Mureşianu, redactorul "Gazetei Transilvane", pentru crima de conturbare a păcii publice după investigarea şi cerce-

tarea criminală – după ascultarea opiniei fiscalului gremial – au adus sentinţa următoare:

Iacob Mureşianu, redactorul responsabil al jurnalului politic "Gazeta Transilvaniei", apărând în Braşov, Basiliu Raţiu, canonic şi prepozit greco-catolic din Blaj, Elie Vlassa şi Gregoriu Mihali, canonici greco-catolici, aşa Ioan Moldovan Micu, Gavrilă Pop şi Alexandru Micu, profesori greco-catolici din Blaj, pentru crima de conturbare a păcii publice normată în art. 65 a.b. cod penal, pe lângă lăsarea pe picior liber, pe baza art. 200 pr. pen., se pun în stare de acuzare şi sunt citaţi la pertractarea verbală finală, care se va ţine la timpul său înaintea judecătoriei acesteia. La pertractarea finală sunt de citit articolul aşa-numitului "Pronunciament" din nr.38 al "Gazetei Transilvane" a. c. (vezi nr. 1), testimoniile despre moralitatea şi averea acuzaţilor, contestaţia de registratură a lui Iacob Mureşianu (vezi nr.71.79.98).

La pertractarea finală sunt de a lua înainte nr.42 a.c., asemenea nr.crt. de la 68 până la 78 inclusiv ale "Gazetei Transilvane" (vezi n.nr.1 şi 97).

Acuzaţii sunt îndreptăţiţi contra acestei sentinţe în 24 de ore după enunţarea ei la aceasta sau la acea judecătorie care efectuează enunţarea sau înmanuarea a insinua recursul şi motivele recursului în 8 zile după insinuarea lui a le da înăuntru; mai departe, acuzaţii sunt îndreptăţiţi şi la aceea ca pentru descrierea motivelor recursului şi pentru apărarea lor la pertractarea finală a întrebuinţa un apărător, alegându-l după voia lor proprie.

Dumitru Farago, fost profesor greco-catolic în Blaj şi denumit de preot în Zlatna, pentru crima de conturbare a păcii publice, normată în citatul art.65 a.b.cod penal., asemenea, se pune în stare de acuzare; dar după ce dânsul în locuinţa sa, fără ştirea şi permisiunea judecătoriei investigatoare, ba chiar în contra promisiunii sale s-au depărtat şi nu se ştie pe unde se află acuma, după art.381 pr.pen. arestarea lui de a se rândui şi sentinţa de acuzare după sensul art.384 pr.pen. în formă circulară de cercetare de a se enunţa, se statoreşte.

Din şedinţa judecătoriei
Scaunului Mureşului, ţinută în 21 noiembrie 1868.

Nagy Samu m.p.
preşedinte

Motive

În 15 mai a.c., pentru memoria adunării populare ţinută în 15 mai 1848 în Blaj, tot acolo s-a aranjat după program o sărbătoare şi cu ocazia aceasta, sub prezidiul prepozitului Basiliu Raţiu, în sala Bibliotecii gimnaziale s-a ţinut o conferinţă a cărui scop mărturisit a fost consultarea despre starea naţiunii române.

În conferinţa aceasta s-a stabilit următorul Pronunciament:

(*urmează textul Pronunciamentului*)

În conferinţă şi aceea s-a hotărât că numitul Pronunciament să se publice pe calea jurnalisticii şi după aceasta s-a şi publicat, în 1868, 27 mai, în nr. 38 al Jurnalului politic care apare la Braşov sub redacţia responsabilă a lui Iacob Mureşianu.

Amintitul Pronunciament, purcezând dintr-aceea că confesiunile şi limba naţiunii române sunt periclitate, naţiunea asta e aruncată pe marginea unui abis şi că ar fi restrânsă de pe terenul politic, restaurarea autonomiei Transilvaniei, reactivarea articolelor de lege aduse în dieta de la Sibiu, 1863-4, prin care articole naţiunea română s-a înarticulat ca naţiune, limba şi confesiunile ei s-au garantat, şi convocarea unei diete transilvane deschilinit din acea cauză pretind că dieta pestană nu o pot considera îndreptăţită a face legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii ce poate vor fi şezând într-însa de reprezentanţi legali ai ţării.

După ce afirmarea aceea neadevărată că confesiunile şi limba naţiunii române, în urma regimului reactivat consituţionalmente, ar fi periclitată, naţiunea asta ar fi aruncată pe marginea unui abis şi restrânsă de pe terenul politic.

După ce prin articolul de lege 1847-8 VII din Pojon şi prin articolul de lege 1848 I din Cluj, Uniunea Transilvaniei cu Ungaria legalmente e proclamată şi legile acestea, articolele de lege II 1865-7 din Cluj, în deplinătatea lor s-au susţinut.

După ce Maiestatea sa, pe baza jurământului său de încoronare, şi anume prin rescriptul din anul 1867, 20 februarie din Viena, dieta din Sibiu din 1863-4 de ilegală, hotărârile ei ca pe cale ilegală aduse, de nevalide, s-au îndurat a le declara.

După ce dară Transilvania legalmente reincorporată către Ungaria numai în comune dieta pestană poate fi legalmente reprezentată şi reprezentanţii aleşi legalmente în părţile transilvane, pe baza numitelor legi fundamentale sunt reprezentanţii legali ai acestor părţi şi membri îndreptăţiţi ai dietei pestane.

După ce periclitarea limbii, confesiunilor şi naţionalităţii române faţă cu egalitatea deplină proclamată în aceste legi fundamentale, şi anume, privitoare la confesiune, în articolul de lege IX 1848 din Cluj – e o afirmaţiune nedreaptă şi îndeamnă la iritarea spiritelor.

După toate acestea, Pronunciamentul de sub întrebare, prin care dieta pestană prezentă nu se consideră de îndreptăţită a aduce legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii care iau parte într-însa de reprezentanţii legali ai ţării, încât şi publicarea Pronunciamentului pe calea jurnalistică, cuprind în sine crima conturbării păcii publice, normată în art.65 pct.a.b.cod penal provizoriu susţinută pe baza hotărârii dietale şi învoirea Maiestăţii sale, încât agitarea publică

în contra unităţii statului maghiar se face amăgire la ura în contra aceluia, se tentează animare la opunere în contra legilor sancţionate, pe lângă aceea, se face năzuinţă la cauzarea antipatiei religionare şi naţionale.

Căci legile noastre aduse pe calea constituţională, pe tot cetăţeanul într-o formă îl obligă şi civil numai legile şi pe baza acestora, decretele regeşti, şi a oficiolatelor constrâng. Atacarea validităţii legii şi cu deosebire nerecunoaşterea publică şi sărbătorească a vigorii legilor care au reactivat unitatea statului maghiar, pronunţarea aceea că reprezentanţii poporului ales pe baza legilor acestora sunt ilegali, publicarea acestor pronunţări pe calea presei, faptele aceste cuprind în sine agitarea periculoasă în contra unităţii statului, năzuinţa la cauzarea de dispreţ şi ură; asemenea şi despre intenţia rea – faţă cu astfel de fapte nu e îndoială din acea cauză că factorii Pronunciamentului să năzuiască confesiunile egal îndreptăţite care stau sub paza legii în credinţa lor religionare şi o naţiune periclitată în limba sa şi dezbrăcată de drepturile politice a o demonstra.

Fapta aceea că acuzaţii la facerea şi publicarea acestui Pronunciament au conlucrat se dovedeşte prin mărturia lor proprie, adică prepozitul şi canonicul Basiliu Raţiu recunoaşte că după repetate provocări a primit prezidiul în conferinţă, că acolo s-au primit punctele principale ale Pronunciamentului, şi anume, punctul al treilea, că-l împărtăşeşte cu totul şi că după finirea adunării şi conferinţei asupra Pronunciamentului a citit şi a şi subscris Pronunciamentul, însă /se/ exprimă clar că pentru a câştiga convingerile politice valoare, n-au alt teren decât calea publicităţii.

Canonicul Elia Vlassa a mărturisit că el a ridicat cuvânt în sensul Pronunciamentului că-l recunoaşte de corespunzător opiniei lui, pe rândul cercetării speciale voieşte a afirma aceea că în privinţa publicării Pronunciamentului ar fi fost de părere contrară, dar în rândul investigaţiunii aşa ceva n-a pomenit, ci din răspunsurile lui de atunci stă clar că, fiind de faţă până la finea adunării, în privinţa publicării pe calea jurnalistică, a convenit cu părerea majorităţii şi părerea a şi apărat-o în rândul răspunsurilor.

Canonicul Grigorie Mihali recunoaşte că Pronunciamentul în prezenţa şi cu învoirea lui s-a elaborat fiind de faţă până în finea adunării şi că chiar ca vicepreşedinte a conlucrat e fără îndoială prin mărturiile prepozitului Basiliu Raţiu însuşi şi ale altora.

Profesorul Ioan Micu Moldovan mărturiseşte că a participat la Pronunciament, că a vorbit în sensul acestuia şi îl recunoaşte de al lui; pe rândul cercetării speciale însă afirmă că în privinţa aceea că ce să se întâmple cu Pronunciamentul el, ca cel dintâi, a propus să se trimită la un deputat din dietă, dar după aceea, născându-se propunerea aceea ca numai prin jurnale să se publice, e fără îndoială că aceasta şi el a

primit-o prin cuvintele lui proprii date la protocol “Primirea propunerilor în privinţa Pronunciamentului e fapta tuturor participanţilor”. În fine, în mărturia acuzatului Iacob Mureşianu esistă un motiv de suspiciune întemeiată că el ar fi trimis Pronunciamentul la redacţia “Gazetei Transilvaniei” spre publicare.

Profesorul Pop Gavrilă mărturiseşte că după primirea punctelor Pronunciamentului şi el a fost pentru publicarea lui prin jurnale, că la executarea lui cea dintâi a şi spus verde: aşadar, apărarea lui cu ocazia cercetării speciale ca la stabilirea definitivă în privinţa asta n-ar fi fost de faţă, cu atât mai puţin are greutate, fiindcă şi aci zice că procederea consună cu părerea lui.

Profesorul Alexandru Micu recunoaşte că el în conferinţă a primit toate trei punctele Pronunciamentului, ca consunătoare cu convingerea şi părerea lui.

Iacob Mureşianu mărturiseşte că el Pronunciamentul de sub întrebare prin poşta într-o epistolă subscrisă cu M.n. cu veridicitate de la Ioan Moldovan l-a căpătat: el însuşi l-a semnat în nr.38 al “Gazetei Transilvaniei”, redactată de el; asemenea, a publicat tot în foaia aceea în numerele curente de la 68 la 78 declaraţiile care au primit Pronunciamentul şi cuprinsul Pronunciamentului şi în protocol îl recunoaşte de al lui şi în numărul 42 al “Gazetei Transilvaniei” îl numeşte credoul lui propriu şi al mai multor români.

Profesorul Dumitru Farago recunoaşte că punctul al treilea al Pronunciamentului cu convoirea comună şi cu învoirea lui s-a stabilit şi, de asemenea, a hotărât şi publicarea lui prin jurnale. În contra lui Farago stă şi motivul de suspiciune, acela că sub cercetare s-a depărtat fără permisiune din locuinţa sa, a abdicat din starea preoţească din Zlatna şi cu adevărat a fugit pe teritoriu străin.

Acuzaţii neagă însă intenţia cea rea şi iritatoare, dar abstrăgând de la aceea că asta însăşi în faptă e învelită, el dovedeşte ziua anului în care s-a făcut Pronunciamentul, locul, sărbătoarea religioasă care a înaintat aceasta, modul publicării şi aşa în privinţa asta vine în considerare art.268 proc.pen. După toate aceste, crima conturbării păcii publice obiectiv e dovedită cu totul, criminalitatea acuzaţiilor sau dovada subiectivă în sensul art.264 proc.pen., pe baza mărturiilor proprii ca motive legale de suspiciune stă dovedită şi aşa punerea lor în stare de acuzare pentru crima de conturbare a păcii publice după art.200 proc.pen. e motivată.

Dispoziţia în contra lui Dumitru Farago îşi află motivarea sa în art.381 şi 384 din proc. penală.

Locul, M.Vasarhely, 1868 în 21 noiembrie.

Columban m.p.

Arh. St. Cluj, fond personal “Ioan Micu Moldovan”, doc. 5158, orig.

9

1868 noiembrie 24, Viena. Scrisoarea ambasadorului belgian la Viena, Jonghe d'Ardoye, adresată ministrului afacerilor externe, Vanderstichelen, referitoare la acuta problemă a naţionalităţilor din Austro-Ungaria şi responsabilitatea Ungariei pentru recrudescenţa mişcării naţionale a popoarelor asuprite cu intensitate sporită după instaurarea dualismului, considerat un triumf al maghiarimii.

Légation de Belgique

Nr. 273/316

Vienne, le 24 Novembre 1868

À Son Excellence
Monsieur Vanderstichelen
Ministre des Affaires Etrangères

Bruxelles

Monsieur le Ministre,

Les questions de nationalités sont la plaie de la monarchie austro-hongroise et menacent si l'on ne parvient à les résoudre d'une façon plus au moins satisfaisante de paralyser toutes ses forces.

La Hongrie qui sous ce rapport a tant contribué aux défaites de l'Autriche éprouve à son tour aussi aujourd'hui les difficultés que présente l'entente entre les peuples d'origines diverses, réclamant leur droits et leur privilèges et devant cependant dépendre d'un centre commun.

J'ai eu l'honneur dans ma correspondance de vous faire connaître l'opposition qu'avait rencontré au sein de la diète de Pesth la loi chargée de régler les droits des nationalités qui divisent les pays de la couronne de St. Etienne. L'on a compris qu'en présence de cette opposition la loi devait etre modifiée.

L'importance de cette question a attiré toute l'atention de Deak qui a rédigé un projet tenant mieux compte des droits acquis aux différentes nationalités jusqu'à ce jour, et il semble que ce projet parviendra à obtenir l'appui de la majorité des parties intéressées. Les sections de la diète et les membres modérés des nationalités approuvent ce projet. Le comité central lui est aussi favorable. Les partis extrêmes seuls le rejettent et menacent même de quitter la Diète s'il est adopté.

Le budget de 1869 et la loi des nationalités absorberont presqu'exclusivement les travaux de la diète hongroise jusqu'à l'expiration prochaine de son mandat.

Quant à la loi des nationalités qu'elle soit votée ou non, ces questions n'en resteront pas moins pendant longtemps encore la pierre d'achop-

pement des Gouvernments quels qu'ils soient de Pesth et de Vienne. Il y a là des luttes de races, des divergeances de moeurs et d'éducation que les lois ne règlent pas, il y a des traditions, des souvenirs historiques qui une fois réveillés entraveront pendant longtemps encore la domination Madgyare en Hongrie tout aussi bien que les tendances absorbantes allemandes de ce côté-ci de la Leytha.

De là ces froissement, ces animosités politiques qui aigrissent l'opinion publique partout dans la monarchie austro-hongroise et inhérentes à une situation générale où tout semble provisoire, où rien n'est stable jusqu'à présent que l'instabilité. Chaque jour une loi nouvelle, indispensable cependant semble venir engendrer de nouveaux mécontentements. La loi militaire dont l'impopularité tient en raison des sacrifices qu'elle impose au pays et qui dépassent les forces affaiblies; et celle qui doit régler les droits des nationalités n'ont jusqu'à présent fait qu'alimenter les griefs de toutes les oppositions que rencontrent les institutions politiques nouvelles.

La partie occidentale de l'Empire se prétend sacrifiée aux Hongrois, ceux-ci attribuent aux Allemands toutes les dificultés que leur procure cette douloureuse question des nationalités, dont ils souffrent du reste tant eux-mêmes.

Ce sont les **Bach** et les **Schmerling** dit-on à Pesth qui avec leurs tentatives de centralisation ont amené la confusion actuelle. Vos aspirations nationales et separatistes exagérées leur répond-t-on ici, non sans raison, ont fait tout le mal, c'est vous Madgyares qui avez éveillé les aspirations nationales qui divisent la monarchie et qui vous menacent autant que nous-mêmes.

L'on n'a pas oublié à Vienne l'ancienne suprématie allemande détruite aujourd'hui au profit de Pesth et l'on ne peut se taire à Vienne à la pensée de la puissance ascendante de cette rivale avec laquelle il faut compter aujourd'hui comme avec une égale qui menace déjà de dominer la situation.

Le triomphe des Hongrois et le dualisme qui le constate a détruit dans la monarchie austro-hongroise la solidarité des intérêts; un danger commun pourra seul réunir ces éléments aujourd'hui divergents et donner à l'Empire cet ensemble et cette unité d'interêts à défendre qui seuls peuvent encore lui procurer la force nécessaire pour résister aux crises qui dans un avenir prochain viendront menacer son existence. Une entente cordiale basée sur la solidarité des intérêts bien compris serait aussi nécessaire pour le développement de la Hongrie que pour la consolidation de la monarchie.

Malheureusement tout un passé de luttes est là pour engendrer la méfiance réciproque. Un grand succès répondant à des aspirations communes pourra seul, s'il est possible, consolider ce dualisme qui

aujourd'hui ne représente que le triomphe du Madgyarisme sur l'ancienne centralisation allemande.

Je suis avec une respectueuse considération,
Monsieur le Ministre,

Votre obéissant et dévoué serviteur
Jonghe d'Ardoye

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Belgia, r.39, c.35-38, (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur Bruxelles. Correspondance Politique Légations, Autriche-Hongrie, dos.35)

Traducere

Viena, 24 noiembrie, 1868

Legaţia Belgiei

Nr. 273/316

Excelenţei Sale
Dl.Vanderstichelen
Ministrul Afacerilor Externe
Bruxelles

Domnule Ministru,

Problema naţionalităţilor este flagelul monarhiei austro-ungare şi ameninţă, dacă nu va fi rezolvată într-o manieră mai mult sau mai puţin satisfăcătoare, să-i paralizeze toate forţele.

Ungaria, care din acest punct de vedere a contribuit atât de mult la înfrângerile Austriei, simte, în prezent, pe propria-i piele dificultăţile pe care le presupune înţelegerea între popoare de origine diferită, care-şi cer drepturile şi privilegiile, deşi depind în acelaşi timp de un centru comun.

Am avut onoarea în corespondenţa mea să vă vorbesc despre ostilitatea cu care a fost întâmpinată de dieta din Pesta legea menită să reglementeze drepturile naţionalităţilor care formează ţările coroanei Sfântului Ştefan. S-a înţeles că-n situaţia unei atari opoziţii legea trebuie modificată.

Importanţa acestei probleme a atras întreaga atenţie a lui Deak care a redactat un proiect care ţine cont în mai mare măsură de drepturile acordate diferitelor naţionalităţi până în prezent şi se pare că acest proiect va reuşi să obţină sprijinul majorităţii părţilor interesate.

Secţiunile dietei şi membrii moderaţi ai naţionalităţilor aprobă acest proiect, chiar şi comitetul central îi este favorabil. Numai partidele extremiste îl resping şi ameninţă chiar să părăsească dieta dacă este adoptat.

Bugetul pe anul 1869 şi legea naţionalităţilor vor acapara aproape integral lucrările dietei ungare până la apropiata expirare a mandatului ei.

În ceea ce priveşte legea naţionalităţilor, fie că va fi votată sau nu, aceste probleme vor rămâne încă multă vreme piedica guvernelor oricare ar fi ele, de la Pesta şi Viena. E vorba aici de conflictele rasiale, divergenţe de păreri privind obiceiurile şi educaţia pe care legea nu le rezolvă, e vorba de tradiţii, de amintiri istorice, care o dată aduse pe tapet vor constitui multă vreme o piedică în calea dominaţiei maghiare în Ungaria cum este şi cazul tendinţelor acaparatoare germane din partea de dincoace a râului Leytha.

De aici toate aceste ofense, aceste animozităţi politice, care dezgustă opinia publică peste tot în monarhia austro-ungară şi inerente situaţiei generale în care totul pare provizoriu, în care nimic nu e stabil, până în prezent, decât instabilitatea. Zilnic o nouă lege, totuşi absolut necesară, pare să provoace noi nemulţumiri. Legea militară a cărei nepopularitate se datorează sacrificiilor pe care ea le impune ţării, depăşindu-i forţele deja slăbite, şi cea care trebuie să reglementeze drepturile naţionalităţilor nu au reuşit până acum decât să alimenteze nemulţumirea şi să sporească opoziţia pe care o întîmpină noile instituţii politice.

Zona apuseană a Imperiului se socoteşte sacrificată ungurilor, aceştia pun pe seama germanilor toate necazurile pe care le creează această dureroasă problemă a naţionalităţilor, din pricina căreia suferă de altfel ei înşişi.

La Pesta se spune că domnii Bach şi Schmeling sunt cei care datorită încercărilor lor de centralizare au provocat toată confuzia din prezent. Aspiraţiile voastre naţionale şi separatiste – li se răspunde aici, nu fără motiv, –au provocat tot răul, voi, maghiarii sunteţi cei care aţi provocat aspiraţiile naţionale care fărâmiţează monarhia şi care vă ameninţă în egală măsură.

La Viena nu s-a uitat de vechea supremaţie germană distrusă astăzi în favoarea Pestei şi nu poate fi linişte la gândul că sporeşte continuu puterea acestei rivale cu care astăzi trebuie să se trateze de pe poziţii de egalitate şi care ameninţă deja să domine situaţia.

Triumful ungurilor şi dualismul care, ca politică de stat, îl certifică, au distrus în cadrul monarhiei austro-ungare solidaritatea de interese; numai un pericol comun va putea strânge la un loc din nou aceste elemente astăzi divergente şi să redea imperiului unitatea de interese ce trebuie apărate, numai aceasta i-ar mai putea asigura forţa necesară

pentru a rezista crizelor care se vor ivi într-un viitor apropiat, ameninţându-i existenţa. O înţelegere cordială bazată pe solidaritatea intereselor bine înţelese ar fi de aceea necesară atât pentru dezvoltarea Ungariei, cât şi pentru consolidarea monarhiei.

Din nefericire un întreg trecut de confruntări vine să alimenteze neîncrederea reciprocă. Numai un nou succes, care să răspundă aspiraţiilor comune, va putea, dacă este posibil, să consolideze acest dualism care astăzi nu reprezintă decât triumful maghiarismului asupra vechii centralizări germane.

Cu respect şi consideraţie,
Al dumneavoastră supus şi devotat,
Jonghe d'Ardoye

10

1868 noiembrie 30, Pesta. Raportul prefectului Poliţiei ţinutului Chioarului înaintat ministrului de interne regal maghiar, Wenckheim Béla referitoare la supravegherea mişcării naţionale române şi a celor care au semnat Pronunciamentul; oportunitatea transferării regimentelor româneşti din Transilvania şi încartituirea altora în locul lor; angajamentul de a menţine ordinea desăvârşită – inclusiv cea politică – pe tot cuprinsul ţinutului.

129
868

Nagyméltóságu Báró's
Magyar kir[ályi] Belügyminiszter Úr!

Nagyméltóságod f[olyó] évi november 8-ikárol 2706 eln[öki] szám alatt, hozzám Nagysomkutra intézett, és onnan utánam Pestre küldött magas rendeletét Nagysomkutról való távollétem miatt csak mai nap vettem, melyre is sietek tiszteletteljesen jelenteni, miszerint már korábbi idö óta azon nagy mérvü fondorlatok és izgatások czélzatátt, melyek a szomszéd Moldva-Oláh ország kormánya és az avval szövetkezett egyes, bennlakó román honfitársaink részéröl hazánk területi épsége ellen irányoznak, hazafiui kötelességemmnek ismertem meg a Nagyméltóságod rendeletének vétele elött a kormányzatomm allati, nagyrészt románoktól lakott vidéket éber örszemekkel kisérni és szükségesnek mutatkozott figyelmi rendszabályokat leg kisebb feltünés nélkül életbe léptetni, mely elövigyázatomnak azon igen kedvezö eredménye van, hogy minden, még a jelentéktelen mozzanatok is, tudomá-

somra jutnak, 's igy hitelesen tudathatom Excellentiáddal miszerint vidékemben eddigelé a nyugalom és közrend tökéletesen kielégitö.

Nem áll ugyan vidékem még idökben sem menten az izgatásoktól, a menyiben Közép és Belsö Szolnok megyékböl, gyakorta jellenek meg vidékem rosz akaratú és fanaticus bujtogatók, – jelesen Közép Szolnok megye Szilágy – Cseh mezövárosában telepedett le egy Kozma Endre nevü veszélyes izgató, – ki néhány hónappal elébb Pesten a "Federatiunea"román lapnak hosszasan fömunkatársa vala. Ezen egyén jelenleg Közép és Belsö Szolnok 's Szatmár megyében, valamint Kövár vidékén minden nagyobbszerü magány mulatságokban megjelenvén, határtalan szenvedéllyel izgat, a magyar alkotmány ellen, eddigelé azonban Kövárban nem csak siker nélkül, söt mindenkor rendre utasitva és megszégyenitve kelle távoznia. A fentebb érintett megyékben, éppen a nevezett egyén erélyes közremüködése eszközöltte azt hogy "Pronunciamentu"-t számosan irták alá. Edigelé tehát Kövárban az izgatásoknak következései nincsenek, és ha lennének, sietni fogok azoknak megakadályozását eszközölni, és Excellentiádat az események felöl haladék nélkül értesiteni.

Tekintetel továbbá Nagyméltóságodnak fentebb idézett magas rendeletére bátor vagyok kijelenteni, miszerint igen czélszerü lenne Erdélyböl a román ezredeket eltávolitani, 's azoknak helyeikben másokat szállásolni.

A löpor eladása tekintetében a kormányzatom alatti vidékben a szükséges elövigyázati rendszabályok, igen nagy pontossággal vannak életbe léptetve, és keresztülvive.

Mi a személy bisztonságot illeti, arra nézve következökben teszem meg alázatos jelentésemet.

Midön én 1867-ik év ápril 16-ik napján Kövár vidék fökormányzatát átvettem, a vagyon és személy biztónság annyira meg vala ingatva, hogy majdnem kényszeritve valánk rögtön itélö biróság engedélyezéseiért folyamodni. Rablás, útonállás, a gyilkoságoknak minden neme, gyuitógatás napirenden valának, s ezen válságos helyzetet én a mult évben, több izben be is jelentettem Nagyméltóságodnak.

Az éber figyelem, a közbisztonsági személyzet felfrisitése és szaporitása, a kerületi és járási tisztviselöknek erélyes és gondos közremüködése, a veszélytöl vidékünket megmentette, s jelenleg a közbátorság a legkielégitöbb helyzetben áll.

Végezetül kijelentem még azt, miszerint a Nagyméltóságod által velem közlött magas rendeletet is szem elött tartva igyekezni fogok Kövár vidéket mind politikai, mind közbátorsági tekintetben a jelen helyzetben meg tartani és ekként vidékemnek és a magas kormánynak megelégedését kinyerni.

Ezen elöterjesztésem után engedje meg Excellentiád, hogy magamat magas kegyeibe ajánlhassam maradván

Nagyméltóságu Báró és Belügyminiszter Úrnak alázatos szolgája

Kelt Pesten 1868 Nov. 30-án

Újfalusy Miklós
Kövárvidék fökapitánya

Nagyméltoságu Báró Wenkheim Béla, m[agyar] kir[ályi] Belügyminiszter Úrnak

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 81, c. 730-735, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k.148, Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148, Acte prezidiale, 1868- XIV/D. 3118, f. 18-20).

Traducere

129
868

Excelenţă, Baroane şi
Domnule Ministru de Interne regal maghiar

Inaltul ordin pe care ni l-a adresat Excelenţa voastră în 8 noiembrie anul curent sub numărul 2706 prezidenţial la Şomcuţa Mare şi trimis de acolo după mine la Pesta, din cauza absenţei mele de la Şomcuţa Mare numai astăzi l-am primit, la care mă grăbesc cu stimă să raportez cum că, mai de mult cunoscând din cele mai sigure surse ţelul acelor intrigi şi instigări de amploare îndreptate de guvernul ţării vecine Moldovalahia şi a unor compatrioţi români coalizaţi cu aceasta împotriva integrităţii teritoriale a patriei noastre, am considerat ca fiind datoria mea patriotică încă înainte de a primi ordinul Excelenţei voastre, să urmăresc cu vigilenţă ţinuturile de sub conducerea mea, locuite în mare parte de români şi să pun cu discreţie în vigoare măsurile de siguranţă necesare, prevederea mea având rezultatul îmbucurător că toate mişcările, chiar cele mai nesemnificative, îmi ajung la cunoştinţă şi astfel pot s-o informez cu încredere pe Excelenţa voastră că până acum în ţinuturile mele liniştea şi siguranţa publică sunt mulţumitoare.

Ţinutul meu nu este încă nici în timpurile acestea ferit de instigări, în măsura în care din comitatele Solnocul de Mijloc şi Interior, apar adesea în ţinutul meu agitatori răuvoitori şi fanatici, în special în oraşul Cehul-Silvaniei, din comitatul Solnocul de Mijloc, s-a stabilit un instigator periculos pe nume Cosma Andrei, care mai înainte cu câteva luni a fost mult timp colaboratorul principal al revistei "Federaţiunea"

la Pesta. Acest individ actualmente fiind prezent la toate petrecerile particulare mai mari din comitatele Solnocul Interior şi de Mijloc, Satu Mare, Tinutul Chioarului, instigă cu pasiune fără margine împotriva constituţiei maghiare, până acum însă la Chioar a rămas nu numai fără succes, dar de fiecare dată a fost pus la punct şi ruşinat a trebuit să plece. In susmenţionatele comitate, tocmai intervenţia energică a numitului individ a contribuit la iscălirea de către mulţi a Pronunciamentului. Până acum deci, la Chioar, instigările nu au avut urmări şi dacă ar avea, mă voi grăbi să le împiedic şi s-o anunţ neîntârziat pe Excelenţa voastră asupra evenimentelor.

În continuare, cu privire la mai sus menţionatul înalt ordin al Domniei voastre, am îndrăzneala să afirm că, ar fi deosebit de oportună îndepărtarea regimentelor române din Transilvania şi de a încartirui altele în locul lor.

În privinţa vânzării prafului de puşcă, în ţinutul de sub comenduirea mea, am luat măsurile necesare de prevedere fiind traduse în viaţă cu mare exactitate.

În ceea ce priveşte siguranţa persoanelor, voi raporta în cele ce urmează.

Când la 16 aprilie 1867 am preluat comanda ţinutului Chioarului siguranţa persoanelor şi a bunurilor era atât de precară încât aproape că am fost obligaţi să cerem instituirea unor tribunale statariale. Furturi, jafuri, tot soiul de crime, incendieri erau la ordinea zilei, situaţie pe care eu am raportat-o anul trecut în mai multe rânduri Excelenţei voastre.

Atenţia trează, împrospătarea şi înmulţirea personalului de ordine, colaborarea fermă şi conştincioasă a funcţionarilor districtuali şi de plasă a salvat ţinutul nostru de pericol şi actualmente încrederea publică este în cea mai mulţumitoare stare.

În încheiere, mai declar că, având în vedere în faţa ochilor şi înaltul ordin transmis mie de Excelenţa voastră, mă voi strădui să menţin ţinutul Chioarului, atât din punct de vedere politic, cât şi al încrederii publice ca în prezent şi în felul acesta să merit mulţumirea ţinutului şi a înaltului guvern.

După acest raport al meu, permiteţi-mi Excelenţă să mă recomand bunăvoinţei voastre, rămânând preasupusa slugă, a domnului Baron şi ministru de interne

Emisă la Pesta la 30 noiembrie 1868

Ujfalusi Miklós
Prefectul de poliţie al Tinutului Chioarului

Excelenţei sale, baronului Wenckheim Béla, domnului ministru de interne regal maghiar.

11

1868 decembrie 9, Sibiu. Memoriul Universităţii săseşti adresat Parlamentului şi Ministerului /de Interne/ regal maghiar, prin care se protestează împotriva Legii naţionalităţilor şi alipirii Transilvaniei la Ungaria.

Hohes königliches ungarisches Gesammtministerium!
Hoher Reichstag!

Es ist ein von jedem Patrioten anerkannter Grundsatz, daß das staatanerhaltende gegenseitige Vertrauen nur dann geweckt und gekräftigt wird, wenn alle Angelegenheiten des Vaterlandes, vorzugsweise die zu den Lebensfragen desselben gehörigen, ein Gegenstand allseitiger, von dem Sittengesetz der Wahrheit sogar gebotener Erörterung sind.

Die gehorsamst gefertigte sächsische Nations Universität huldigt gleichfalls diesem Grundsatz und fühlt sich daher pflichtgemäß gedrungen, mit aufrichtiger Freimüthigkeit die gewichtigen Bedenken auszusprechen, welche in allen Schichten der von ihr vertretenen Bevölkerung des Sachsenlandes gegen die, vom hohen Reichstage beschlossenen Gesetzartikel "*über die Gleichberechtigung der Nationalitäten*" und über die"*Union Ungarns und Siebenbürgens*" aufgestiegen sind.

Der erstgenannte Gesetzartikel steht in einem solch schroffen Widerspruch gegen das hierländige, auf Staatsverträgen und Landesgesetzen beruhende Sprachenrecht, daß man aus diesem Grunde wohl mit Beruhigung die Nichtausdehnung desselben auf Siebenbürgen anhoffen dürfte, stellte sich nicht die Befürchtung des Gegentheils im Angesichte des andern Gesetzartikels über die Union als eine eben so begründete dar.

Die Nations Universität glaubt von einem ausführlichen Gesetzesnachweis über die, der Bevölkerung des Sachsenlandes hinsichtlich des Sprachengebrauchs in Gemeinde, Kirche und Schule zukommende Eigenberechtigung Umgang nehmen zu sollen, um
das hohe königlich ungarische Gesammtministerium
den hohen Reichstag
nicht mit Bekanntem und jüngst von der Repräsentanz der Stadt Kronstadt in ihrer Petition an den hohen Reichstag mit Vollständigkeit Gesagtem zu ermüden.

Sie erachtet sich aber für verpflichtet, auf die Thatsache hinzuweisen, daß darin, wie auf dem Grunde jener Eigenberechtigung sich fortentwickelnd der Sprachengebrauch innerhalb des Sachsenlandes gegenwärtig in Übung steht die verschiedenen Bewohnern desselben ihre Befriedigung finden. Hierin liegt jedenfalls ein beachtenswerthes Moment, das zu Ungunsten des neuen Nationalitätengesetzes, welches schon vor seiner Geltung bei allen nichtmagyarischen Volksstämmen

des Reiches ernste Bedenken und Besorgnisse erzeugt hat, schwer in die Waagschale fällt.

Sind nun etwa diese Besorgnisse unbegründet?

Allerdings spricht das Gesetz in seinem Eingange den beifalls werthen Grundsatz aus: "*Gleichberechtigung der Nationalitäten*"; aber dieser Grundsatz ist in der Ausführung so sehr verflüchtigt, daß er, falls das Gesetz in Vollzug gebracht werden wollte, nirgends im Leben anzutreffen wäre.

Als Summe aller Bestimmungen dieses Gesetzes ergibt sich nur dies Eine, daß die nichtmagyarischen Nationalitäten nur in Ansehung der Beschränkungen, welche ihnen für den Gebrauch ihrer Sprache auferlegt werden, jedoch nicht auch in Ansehung der Freiheit gleichberechtigt sind, welche den magyarischen Brüdern eingeräumt wird.

Um den höchst doctrinären Begriff von der "*Staatssprache*" zu Stande und zur Geltung zu bringen, macht das Gesetz den nichtmagyarischen Nationalitäten des Sachsenlandes bis in den Lebensnerv hinein Abstriche an ihrem natürlichsten, unantastbaren und unzuveräuserlichen Rechte, an ihrer Sprache und damit an ihrer Existenz.

Hiedurch wird aber selbst die Gleichberechtigung der Individuen, in welche das Gesetz die Nationalitäten absichtlich zerbröckeln will, auf die Bedeutung einer bloßen Einbildung gebracht; denn kein Individuum, das innerlich unverfälscht und ungebrochen ist, wird ein Unrecht, an seiner Sprache und damit an seinem Gefühls- und Geistesleben begangen, als ein Recht anerkennen.

Nichts anders als eine Verweisung der nichtmagyarischen Sprachen auf die engsten Kreise, in welche nur die Gewalt hin eingreifen könnte, nichts anders als eine Verhinderung des kräftigenden und veredelnden Aneinanderschlusses und Austausches im Gefühle der Stammesverwandschaft, ist dieses Nationalitätengesetz. Enthält es doch Bestimmungen, welche die nichtmagyarischen Nationalitäten nöthingen sollen, fort und fort zu Constatieren, daß sie den richtigen und gültigen Ausdruck für ihre Thätigkeit in den wichtigsten Lebensbeziehungen in der eigenen Sprache nicht geben könnten; Bestimmungen, welche für diese Nationalitäten auf den Gebrauch ihrer Sprache einen drükenden Tribut legen.

Dergleichen Zumuthungen müssen Jeden mit Entrüstung erfüllen, welcher in seiner Muttersprache nicht etwas Zufälliges sondern ein unveräußerliches Menschenrecht sieht, das unabhängig ist von dem Willen politischer Landtagsmajoritäten.

Solche Gesetzbestimmungen sind für den Bestand des ungarischen Staates kein nothwendiges Postulat, vielmehr geeignet, Gefahren nach sich zu ziehen.

Denn, daß dieser Staat mit dem Prinzip absonderlicher Nationalitäten ganz gut bestehen kann, beweiset die auf jedem Blatt der Geschich-

te verzeichnete Thatsache, daß Ungarns Freiheit und Ehre von *allen* seinen Völkern mit patriotisch opferwilliger Dranggabe ihres besten Blutes geschirmt worden ist.

Und nun sollen diese Völker als solche aufhören und als Säulen, die zur Stütze des Staatsgebäudes nicht mehr nothwendig sein sollen beseitigt werden!

Wie nahe
hohes königlich ungarisches Gesammtministerium
hoher Reichstag
liegt hiebei die Gefahr, für die Wohlfahrt des Ganzen. Denn die Wirkung des Nationalitätengesetzes wird und kann keine andre sein, als eine Gleichgültigkeit und schließlich Abneigung der in ihren heiligsten Sonderinteressen Verletzten gegen das Gemeinsame, als ein wachsendes Mißbehagen an der gegebenen Lage und im Gefolge davon das Bestreben, statt der Beschränkung die Freiheit und statt des Unrechtes das Recht zu gewinnen..

Die Früchte davon wären für uns, für das ganze Reich traurig. Wir bitten, sie nicht zur Reife kommen und deshalb schon ihren ersten Anflug, das Nationalitätengesetz, das wir niemals ein gerechtes Gesetz nennen können, wenigstens hierzulande nicht zur Wirksamkeit gelangen zu lassen.

Mit gleich ernsten Befürchtungen sieht die gehorsamst gefertigte Nations Universität auf das Unionsgesetz hin.

Wir fragen billig: welchen Inhalt müßte dieses Gesetz haben, wenn es den von Landtagen und der Krone gegebenen Versicherungen gemäß wäre?

Hienach sollte die "Universitas civitatum et sedium saxonicalium", beziehungsweise ihre autonome Rechtsstellung durch das Unionsgesetz aufs Neue gewährleistet, also auch gegen solche Verfügungen der hohen Legislative, wie sie das Nationalitätengesetz enthält, sichergestellt werden.

Also und nur also kann der VII. ungarländische Gesetzartikel von 1848 verstanden werden: daß die "besonderen Gesetze und Freiheiten Siebenbürgens, welche nebst dem, daß sie die vollständige Vereinigung nicht hindern, die *Nationalfreiheit* und *Rechtsgleichheit* begünstigen, anzunehmen und aufrecht zu halten" sind; und nur in diesem Sinne spricht der I. siebenbürgische Gesetzartikel von 1848 von der "Einfügung der *Interessen Siebenbürgens* in jene Ungarns".

In diesem Sinne gilt die Erklärung des Klausenburger Landtages vom Jahre 1865 in seiner Adresse vom 18. December: es seien hinreichende Garantien dafür, "daß die *Rechte, Interessen und Ansprüche* der einzelnen *Theile, Confessionen und Nationalitäten* Siebenbürgens bei den speziellen Unionsbestimmungen *gehörige Würdigung* finden werden".

In diesem Sinne steht das Königswort in dem aller höchsten Rescripte vom 25. December 1865: "die definitive Union beider Länder...[1] machen wir über dies von der *gehörigen Berücksichtigung der speciellen Landesinteressen* Unsers Großfürstenthums Siebenbürgen und von der *Gewährleistung* der auch durch Euch gewürdigten *Rechtsansprüche der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen...*[2] des Landes abhängig".

In gleichem Sinne gelten die, auf die Unionsfragen Bezughabenden Aufforderungen und Ermahnungen in der Thronrede vom 14. December 1865 und die entsprechenden Äußerungen des hohen Repräsentantenhauses in der Antwortsadresse.

Alle diese und andere Zusicherungen von Orten, denen doch das öffentliche Vertrauen erhalten werden sollte, und überdieß die Garantien des Inauquraldiplomes und des Krönungseides vom 8. Juni 1867 sind durch das vom hohen Reischstag beschlossene Unionsgesetz außer Acht gelassen worden.

Es wird uns nur die Aussicht auf die endliche Gewährleistung unsers Rechtes gelassen, thatsächlich aber dieses Recht genommen.

Schmerzlich werden wir in der Erwartung getäuscht, bei der Feststellung der speciellen Unionsbestimmungen wurde die Legislative in Erfüllung ihres hohen Berufs, gesetzliche Rechte zu heiligen, auch unserm wohlverbürgtem Rechte eines maßgebenden Einflusses auf die Bestellung und den Wirkungskreis unsers Oberhauptes, des Comes, die gehörige Würdigung angedeihen lassen.

Wir haben auf dieses Recht stets ein großes Gewicht gelegt und legen es noch immer darauf, weil die Würde des Nationsgrafen das Band unsrer Einheit und der Mittelpunkt aller unsrer Institutionen ist, und weil es uns die Erfahrung bestättigt hat, daß ein lebendiger Organismus, der niemals durch befehlendes Eingreifen von außen geschaffen werden kann, ein Organismus, der von innen heraus in gesunder Entwicklung sich fortbildend als wirksames Glied dem Staatswesen sich einfügen soll, auch das aus ihm selbst erwachsenen Hauptes bedarf.

Und dieses Recht wird uns nun gegen unsern sehnlichsten Wunsch, dessen Erfüllung auch in der Allerhöchsten Entschließung vom 15. April des Jahres in Aussicht gestellt wird zeitwillig entrückt, zeitweilig uns der verfassungsmäßige Einfluss auf die Bestellung unsres Hauptes ganz genommen.

In Folge dessen, befürchten wir, und in Folge der der hohen Regierung eingeräumten Ermächtigung, mit provisorischen Verfügungen in die Entwicklung und Gestaltung unsres Municipalwesens einzugrei-

---

1 aşa în text
2 idem

fen, könnte dieses in seinem organischen Zusammenhange erschüttert und in seinen wesentlichsten Institutionen gefährdet werden.

Hohes königlich ungarisches Gesammtministerium!

Hoher Reichstag!

Nicht aus Mangel aus Vertrauen in die gegenwärtige hohe Regierung, sondern im Hinblick auf die Lehre der Zeit, daß Regierungen kommen und gehen, aus Mißtrauen in das mit dem wahren Constitutionalismus unverträgliche Prinzip "der freien Hand" erheben wir gegen dies und gegen alle, mit unsrer auf Gesetz und Vertrag beruhenden Rechtsstellung unvereinbaren Bestimmungen des Unionsgesetzes unsre Stimmen und legen dagegen loyale aber entschiedene Verwahrung ein.

Das Bewußtsein des Rechtes und der Verpflichtunfig und der natürliche Lebenstrieb geben uns hiezu den Muth.

Wohl verschließen wir uns keines wegs der Einsicht, daß auch unsre Municipalrechte einer dem modernen Staatswesen angemessene Fortbildung, einer den Anforderungen der öffentlichen Verwaltung- und Rechtspflege entsprechenden Umänderungen zugeführt werden müssen, und sind gerne bereit, im eigenen Wirkungskreise hiezu beizutragen. Doch wird es auch in den Aufgaben der Legislative liegen, wie überhaupt die vorhandene Gliederung eigenthümlich gestalteter und berechtigter Gemeinden und Kirchen anzuerkennen, so auch unsrem Gebiete der Municipalautonomie die Selbstständigkeit zu verbürgen, welche die lebendige Thätigkeit dieses Organismus erfordert.

Die bis zur Stunde mitbeschworene Verfassungsurkunde des ungarischen Reichs, die bulla aurea vom Jahre 1222 verbürgt im 19. Artikel auch unser Recht; es ist, wie lange Jahrhunderte von den Mitnationen durch den Unionseid, so auch durch die Grundgesetze vom Jahre 1867 und namentlich durch den Krönungseid befestigt worden.

Oder sollte der Pfeiler des historischen Rechtes, auf welchem sich die Erfolge der Bestrebungen des gegenwärtigen Reichstages stützen, nicht auch in so weit Achtung und Bewahrung verdienen, als er dem sächsischen Municipium, diesem "membrum sacrae coronae" zu Gute kommt?

Oder sollten die neuen Grundgesetze so schnell sich überlebt haben, daß sie schon nach wenig mehr als einem Jahre die unantastbare Grundlage der staatlichen Ordnung nicht mehr sein können?

Welcher jüngere Stein im Verfassungsgebäude soll dann noch Halt besitzen, wenn der Grund ausgehoben und verworfen wird?

Geruhe denn das hohe königlich ungarische Gesammtministerium diese unsren gewichtigen Bedenken zu erwägen und ihnen beim hohen Reichstage, an welchen wir uns gleichzeitig wenden, sowie erforderlichen Falles auch vor dem Allerhöchsten Throne geneigtes Gehör und billige Berücksichtigung zu verschaffen.

Insbesondere geruhe das hohe königliche ungarische Gesammtministerium dahin zu wirken, daß

das Nationalitätengesetz aus Siebenbürgen, dessen Interessen und speciellen Gesetzen es zu widerläuft, nicht ausgedehnt werde;

das Unionsgesetz bevor es der Allerhöchsten Sanction zugeführt wird, an den hohen Reichstag zur neuerlichen Berathung und Schlußfassung zurückgeleitet, als Grundlage hiefür aber ein neuer Gesetzentwurf ausgearbeitet werde, welcher auf dem Grunde aller in Angelegenheit der Union gepflogenen Verhandlungen eine definitive Gewährleistung der begründeten Rechte der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen dieses Landes, namentlich auch des sächsischen Municipalwesens, bezweckt.

Geruhe denn der hohe Reichstag diese unsre gewichtigen Bedenken zu erwägen und in billiger Berücksichtigung derselben durch Beschluß anzuordnen, daß das Nationalitätengesetz aus Siebenbürgen nicht ausgedehnt werde; und das Unionsgesetz einer neuerlichen Berathung und Schlußfassung zu unterziehen.

Hohes königlich ungarisches Gesammtministerium!

Hoher Reichstag!

Die Liebe zum Vaterlande, die wir von unsren Vätern geerbt haben und gleich ihnen mit den größten Opfern jederzeit besiegeln werden, heißt uns diese Bitte zu stellen.

Wir wollen des Reiches Bestand, Blüthe und Kraft; aber wir finden sie nur in der, durch gerechte Gesetze geschirmte Wohlfahrt und friedfertigen Verträglichkeiten aller seiner Theile gegeben und unverlierbar verbürgt.

Die wir ehrfurchtsvoll verharren Eines hohen königlichen ungarischen Gesammtministerium ergebene Diener

Die Universität der sächsischen Nation in Siebenbürgen

Hermannstadt, den 9.December 1868

Theodor Langer
Abgeordneter von Kronstadt
als Obmann
Karl Kauffmann
Commissionsmitglied
Friedrich Ernst
Berichterstatter

Arh. St. Sibiu, fond Universitatea săsească, nr.979/1868, concept

Traducere

Înalt Minister regal ungar!
Înalt Parlament!

Este un principiu recunoscut de către orice patriot că încrederea mutuală care susţine statele poate fi trezită şi consolidată numai atunci când toate chestiunile care privesc patria, cu deosebire cele de interes vital, formează obiectul unor dezbateri generale, impuse de însăşi legea morală a adevărului.

Universitatea Naţiunii Săseşti mai jos semnată subscrie şi ea la acest principiu şi de aceea consideră de datoria ei să dea glas cu sinceritate gravelor obiecţii apărute în toate păturile sociale pe care le reprezintă, faţă de legile adoptate de Înaltul Parlament privind *egala îndreptăţire a naţionalităţilor* şi *Unirea Ungariei cu Transilvania.*

Prima lege amintită contravine atât de flagrant dreptului local al limbii, bazat pe convenţiile statale şi legile ţării, încât din acest punct de vedere, s-ar putea nutri în linişte speranţa că ea nu va fi extinsă şi asupra Transilvaniei, numai că, dată fiind cealaltă lege, cea privind unirea, temerea de contrariu apare la fel de justificată.

Universitatea Săsească consideră că nu este acum locul să prezinte în detaliu prevederile legale datorită cărora populaţia Sachsenlandului beneficiază de *autodeterminare* privind folosirea limbii în comunităţi, biserică şi şcoală pentru a nu obosi

Înaltul Minister regal ungar

Înaltul Parlament

reamintind lucruri cunoscute, expuse integral de Reprezentanţa oraşului Braşov în petiţia ei către Înaltul Parlament.

Ea socoteşte însă de datoria ei să remarce că modul în care, pe baza amintitei autodeterminări, dreptul limbii în evoluţia sa este practicat în prezent în Sachsenland face ca cei mai diferiţi locuitori ai acestei provincii să-şi găsească satisfacţia.

Acest fapt se constituie într-un argument care atârnă greu în balanţa noii legi a naţionalităţilor, lege care încă înainte de intrarea ei în vigoare a stârnit serioase temeri şi îngrijorări la toate etniile nemaghiare din imperiu.

Sunt oare întemeiate aceste îngrijorări?

E adevărat că în introducere, legea exprimă principiul demn de toată lauda a "egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor"; numai că în cuprinsul ei, acest principiu apare atât de diluat încât, în cazul în care legea va fi pusă în aplicare, el nu ar putea fi întâlnit nicăieri în viaţă.

Rezultanta tuturor prevederilor acestei legi este una singură: aceea că naţionalităţile nemaghiare sunt egal îndreptăţite numai în privinţa îngrădirilor ce li se impun în folosirea limbii proprii, nu şi în privinţa libertăţii atribuite fraţilor maghiari.

Pentru ca ultradoctrinara noţiune a *limbii de stat* să capete consistenţă şi să fie pusă în valoare, legea taie în carne vie, prejudiciind cele mai naturale, mai intangibile, mai inalienabile drepturi ale naţionalităţilor nemaghiare din Sachsenland, prejudiciindu-le limba şi prin aceasta, existenţa.

În acest fel, însăşi egala îndreptăţire a indivizilor în care legea încearcă să fărâmiţeze naţionalităţile este redusă la o simplă iluzie, căci nici un individ cu sufletul nefalsificat şi necorupt nu va considera o nedreptate comisă asupra limbii sale şi prin aceasta, asupra vieţii sale sentimentale şi spirituale, ca pe un lucru drept.

Nimic altceva, decât o limitare a limbilor nemaghiare la cercurile cele mai înguste, în care numai forţa ar putea pătrunde, nimic altceva, decât o piedică în calea unor contacte şi a împărtăşirii sentimentelor între cei înrudiţi, care dau putere şi înnobilează, este această lege a naţionalităţilor. Căci ea conţine prevederi menite a determina naţionalităţile nemaghiare să constate iar şi iar că nu pot să dea cea mai corectă şi mai valabilă expresie pentru activitatea lor în cele mai importante relaţii de viaţă, în limba lor proprie; prevederi care constituie un tribut apăsător asupra folosirii limbii proprii pentru aceste naţionalităţi.

Astfel de constrângeri vor dezamăgi pe oricine vede în limba sa maternă nu ceva aleatoriu, ci un drept inalienabil al omului, independent de voinţa majorităţilor politice parlamentare.

Prevederi legislative de acest fel nu sunt un postulat necesar pentru stabilitatea statului ungar, ci din contră, ele pot aduce pericole. Întrucât realitatea consemnată pe fiecare foaie a istoriei demonstrează că libertatea şi onoarea Ungariei au fost salvgardate de către *toate* popoarele sale, care cu patriotism şi abnegaţie şi-au arvunit cel mai bun sânge al lor.

Şi acum, aceste popoare să-şi înceteze existenţa ca atare şi, ca nişte coloane devenite inutile pentru susţinerea edificiului statal, să fie înlăturate!

Ce aproape, deci,
Înalt Minister regal ungar
Înalt Parlament
se află pericolul care ameninţă bunăstarea întregului! Căci consecinţa legii naţionalităţilor nu va fi şi nu poate fi alta, decât indiferenţa şi, în ultimă instanţă, aversiunea celor răniţi în cel mai sfânt interes particular, faţă de interesul comun, nemulţumirea faţă de situaţia creată şi, ca urmare, năzuinţa de a dobândi în locul îngrădirii, libertatea şi în locul nedreptăţii, dreptatea.

Pentru noi şi pentru întregul regat roadele ar fi tragice. Rugăm ca ele să nu fie lăsate să se coacă, şi deci, primul semn care le anunţă, legea naţionalităţilor, pe care n-o vom putea numi nicicând o lege

dreaptă, să nu fie lăsată să intre în vigoare, cel puţin aici, în această ţară.

Cu temeri la fel de serioase, subsemnata Universitate Săsească priveşte şi spre legea Unirii.

Ne întrebăm, pe bună dreptate, ce ar trebui să cuprindă această lege, dacă ar respecta asigurările date de diete şi Coroană?

În baza acestora, legea unirii ar trebui să garanteze din nou "Universitas civitatum et sedium saxonicalium", respectiv autonomia juridică a acesteia, deci, s-o pună la adăpost chiar şi faţă de prevederi legislative, de felul celor cuprinse în legea naţionalităţilor.

Aşa şi numai aşa poate fi înţeles cel de-al VII-lea articol din legea ungară din 1848, care spune:"deosebitele legi şi libertăţi ale Transilvaniei, care, nu numai că nu împiedică unirea deplină, ci şi favorizează *libertatea naţională* şi *egalitatea în drepturi* să fie menţinute" şi numai în acest sens glăsuieşte articolul I din legea transilvăneană din 1848 despre "încadrarea intereselor Transilvaniei în cele ale Ungariei". În acest spirit trebuie interpretată şi declaraţia dietei din Cluj din anul 1865, făcută în adresa sa din 18 decembrie: că există garanţii suficiente că "drepturile, interesele şi cerinţele diferitelor părţi, confesiuni şi naţionalităţi ale Transilvaniei vor fi luate în considerare cum se cuvine la stabilirea condiţiilor speciale ale unirii".

În acest spirit este şi cuvântul regal din preaînaltul rescript din 25 decembrie 1865: "unirea definitivă a celor două ţări o considerăm în plus, dependentă de respectarea cuvenită a intereselor speciale ale Marelui nostru Principat al Transilvaniei şi de garantarea cerinţelor de ordin juridic ale diferitelor naţionalităţi şi confesiuni din ţară, la care şi voi aţi consimţit".

În acelaşi sens trebuie înţelese şi îndemnurile şi atenţionările din mesajul tronului din 14 decembrie 1865 şi părerile înaltei Camere a reprezentanţilor formulate în adresa de răspuns.

Toate aceste asigurări şi încă altele date de autorităţile care ar trebui să se bucure şi în continuare de încrederea publică şi, în plus, garanţiile oferite de diploma inaugurală şi de jurământul de încoronare din 8 iunie 1867 au fost trecute cu vederea în legea unirii adoptată de Înaltul Parlament. Ni se lasă doar perspectiva unei garantări definitive a drepturilor noastre, în fapt însă drepturile ne sunt luate.

Suntem amarnic înşelaţi în aşteptările noastre ca, la stabilirea condiţiilor speciale ale unirii, legislativul, în înalta sa misiune de a consfinţi drepturile legitime, să acorde atenţia cuvenită şi dreptului nostru, pe deplin întemeiat, de a avea un cuvânt hotărâtor de spus la numirea şi precizarea sferei de activitate a autorităţii noastre supreme, comitele.

Acest drept a avut întotdeauna şi are şi acum o mare importanţă pentru noi, pentru că demnitatea de comite al naţiunii constituie

elementul de coeziune al unităţii şi punctul central al tuturor instituţiilor noastre şi pentru că experienţa noastră ne-a confirmat că un organism viu, care nu poate fi realizat în nici un caz printr-o intervenţie dictatorială din afară, un organism care în evoluţia sa sănătoasă, din interior spre exterior, se perfecţionează spre a se integra ca un mădular activ, în organizarea statală, are nevoie de un cap crescut din el însuşi. Şi acest drept ne este acum temporar răpit, în pofida dorinţei noastre fierbinţi, a cărei împlinire este prevăzută şi în Preaînalta decizie din 15 aprilie a.c., temporar suntem frustraţi de dreptul constituţional de a participa la numirea căpeteniei noastre.

În consecinţă, şi ca urmare a împuternicirilor acordate înaltului guvern, de a interveni prin dispoziţii provizorii în evoluţia şi alcătuirea organizării noastre municipale, ne temem că această organizare ar putea fi zdruncinată în ansamblul său şi instituţiile sale esenţiale ar putea fi primejduite.

Înalt Minister regal ungar!

Înalt Parlament!

Nu din lipsă de încredere în acest guvern ori pentru că timpul ne-a învăţat că guvernele vin şi se duc, din neîncredere în principiul "mâinii libere", incompatibil cu adevăratul constituţionalism, ne ridicăm acum glasul împotriva acestor prevederi ale legii unirii, precum şi împotriva tuturor prevederilor care contravin situaţiei noastre juridice, bazate pe legi şi tratate, şi protestăm loial, dar ferm împotriva lor.

Iar conştiinţa drepturilor şi a îndatoririlor, impulsul natural al vieţii ne dau curajul s-o facem.

Nu contestăm cu nici un cuvânt faptul că şi dreptul nostru municipal necesită o perfecţionare conformă unei organizări statale moderne, o transformare corespunzătoare cerinţelor administraţiei publice şi justiţiei şi suntem gata ca, în domeniul nostru de activitate, să facem acest lucru. Va trebui însă ca şi legislativul să admită ca sarcină atât cunoaşterea în general a actualei structuri de comunităţi şi biserică, cu organizare şi drepturi specifice, cât şi garantarea pentru domeniul nostru de autonomie municipală a independenţei de care activitatea vie a acestui organ are nevoie.

Documentul instituţional al regatului ungar, Bula Aurea din 1222, inclusă în jurământ până azi, garantează în art.19 şi drepturile noastre; el a fost consfinţit prin legile organice din 1867 şi mai ales prin jurământul de încoronare, aşa cum timp de secole a fost confirmat de conaţiuni, prin jurământ de unire.

Oare stâlpul dreptului istoric, pe care se sprijină reuşitele eforturilor actualului parlament să nu merite atâta atenţie şi ocrotire, câtă i se cuvine municipium-ului săsesc, acest "membrum sacrae coronae"?

Sau noile legi organice să se fi perimat atât de repede, încât abia după un an şi ceva să nu mai poată constitui fundamentul intangibil al ordinei de stat?

Care piatră mai recentă din edificiul constituţional ar mai putea dăinui, dacă fundamentul este dezgropat şi dat deoparte?

Binevoiască, deci înaltul Minister regal ungar să cântărească aceste grave temeri ale noastre şi să mijlocească la înaltul Parlament, căruia ne adresăm deopotrivă, precum şi dacă va fi nevoie, la preaînaltul Tron, o binevoitoare ascultare şi cuvenita încuviinţare. Cu deosebire binevoiască înaltul Minister regal ungar să procedeze în aşa fel, încât

- legea naţionalităţilor să nu fie extinsă şi asupra Transilvaniei, intereselor căruia le contravine şi legilor specifice ale căreia le contravine flagrant;
- legea unirii, înainte de a fi supusă Preaînaltei Sancţiuni, să fie returnată înaltului Parlament pentru o nouă dezbatere şi încheiere, iar ca punct de plecare să fie elaborat un nou proiect legislativ, care să aibă în vedere ca pe baza tuturor tratativelor purtate în problema Unirii, să garanteze în mod definitiv drepturile întemeiate ale diferitelor naţionalităţi şi confesiuni ale acestei ţări, mai ales ale organizării municipale săseşti.

Binevoiască, deci, înaltul Palament să cântărească şi să ia în considerare obiecţiile noastre şi printr-o decizie să dispună, ca legea naţionalităţilor să nu fie extinsă şi asupra Transilvaniei, legea Unirii să fie supusă unei noi dezbateri şi formulări.

Înalt Minister regal ungar,

Înalt Parlament

Dragostea de patrie pe care am moştenit-o de la părinţii noştri, şi pe care la fel cu ei, o vom pecetlui oricând cu cele mai mari jertfe, ne determină să formulăm aceste rugăminţi.

Dorim dăinuirea, înflorirea şi puterea regatului. Dar considerăm că numai bunăstarea ocrotită prin legi drepte şi înţelegerea paşnică a tuturor părţilor sale le pot da şi garanta pentru totdeauna.

Universitatea Naţiunii Săseşti din Transilvania
Sibiu, 9 dec. 1868

Rămânem cu supunere, ai înaltului Minister regal ungar devotaţi servitori,

Theodor Langer,
Deputat de Braşov, preşedinte
Karl Kauffmann
Membru al comisiei,
Friedrich Ernst,
Raportor

12

1869 ianuarie 16, Cluj. Adresă a comisarului regal al Transilvaniei, contele Péchy către comitele suprem al comitatului Turda, Kemény György, prin care i se cere să urmărească şi să prindă pe agitatorii care susţin crearea unui imperiu dacoromân.

110-869

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól

Belügyminiszter úr ö nagyméltoságának több oldalról nyert értésülése szerint nem lehet kétkednie a felett, hogy egy Dacoromán birodalom érdekében müködö bujtogatók Erdélyben megfordulnak s valószinü, hogy ilyen izgatók a közel jövöben különösen az erdélyi részeket fogják felkeresni.

Miútán az állam egysége ellen intézett fondorkodások kideritése és a tényezök lehetö kézrekeritése a jelen visszonyok között különös figyelembe vételt igényel ennélfogva Méltóságodat a bizalom szoros határai között újból is arra kérem fel, miszerint az emlitett természetü s föleg a külföldröl származó bujtogatásokat a legéberebb és folytonos figyelem tárgyáva tenni, elöforduló esetben a tényállást és tényezöket haladék nélkül kipuhatolni, vélek szabalyszerüleg elbánni, illetöleg a további eljárás iránt innen utasitást kérni sziveskedjék.

Oly esetekben végül, ha valamely feljelentés folytán izgatók elfogatnának, a feljelentö egyén neve velem bizalmason tudatandó.

Kolozsvártt Január 16-án 1869.

G. Péchy

B. Kemény György ö mélt[ósága]

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Turda, Prezidiale, dosar 41 / 1869, f. 1

T r a d u c e r e

110-869

Comisar regal

De la comisarul regal
din Transilvania

Conform unei informaţii primite de Excelenţa sa, domnul ministru de interne, din mai multe părţi, este neîndoielnic faptul că în Transilvania circulă uneltitori ce activează în interesul unui imperiu Dacoromân şi este probabil că astfel de agitatori vor veni curând în special în ţinuturile transilvănene.

Dat fiind că descoperirea uneltirilor împotriva unităţii statului şi prinderea făptaşilor cer o deosebită atenţie în condiţiile actuale, o rog din nou pe Excelenţa voastră, în limitele unei discreţii absolute, să supravegheze permanent şi cu cea mai mare vigilenţă uneltirile de genul amintit, în special cele ce provin din străinătate, iar în cazul ivirii lor să cerceteze fără zăbavă situaţia şi făptaşii, să le aplice procedura reglementară, respectiv să binevoiască a cere de aici instrucţiuni referitoare la continuarea procedurii.

În sfârşit, în cazul în care, în urma vreunui denunţ, ar fi prinşi instigatori, numele persoanei care a făcut denunţul să-mi fie comunicat confidenţial.

La Cluj în 16 ianuarie 1868

G. Péchy
Excelenţa sa, Baronul Kemény György

13 **1869 iunie 10, Cluj.** Circulara comisarului regal al Transilvaniei privind lucrările şi hărţile româneşti a căror circulaţie a fost interzisă prin Ordinul ministrului de interne maghiar regal.

295 eln. 1869

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól

A föméltóságú magyar kir. belügyminiszterium folyó hó 4-ről 1858 eln. szám alatt kelt intezvényel, Unitatea Latina, seu causa Romanu in procesul naţionalitatilor din punctul de vedere istoric, juridic şi politic de V. Maniu, Bucureşti. Tipografia lucrătorilor associaţi. 12 Pasajul Roman. 1867, továbba "Nou atlas de geografie cuprind următoarele 7 charte: 1. Planiglob. 2. Europa. 3. Asia. 4. Africa. 5. America. 6. Oceania. 7. Dacia noragu arangiat pentru cursu scoalelor dupe Cortambert de Constantin Svedere Inginer. Ediţia a cincea. Preţul unui exemplar 33 fanti. Bucureşti Librar-Editor George Ioanid et comp. Furnizori m.s. Domnitorul Carol I" – végre Atlante Geograficu dupa L. Bonnefont Professor la Lyceul Bonaparte, membru al societăţii geografice din Paris etc. adaptat pentru scoalele romane din ordinea M. S. Carol I. Domnul Romanilor şi adauss de A. Tr. Laureanu Decanu al Facultaţii din Bucureşti etc. Parisu Lanee Editor geograf rue de la paix no. 8. Bucureşti Socec, Librar alla curte Strada Mogoşoaia nr.7 1868" cimü nyomtatványoknak terjesztését, a magyar korona integritása, és több hazai törvények érvényessége ellen is irányzott izgató tartalmuknál fogva, eltiltandónak találta.

Miröl a ns. hatóság elnöksége szükséges tudása, a hatósága területéni könyvárusok értesitése és elö forduló megszegési esetekben törvényszabta eljárás végett ezennel értesittetik.

Kolozsvárt Junuis 10-én 1869

Kir. Bisztos úr ö nagyméltóságos távollétében,
miniszteri tanácsos: Nagy

Arh. St. Cluj, fond Primăria oraşului Turda, Prezidiale, dosar 104/1869, f. 1, orig.

Traducere

Nr. prezidial 295/1869

Comisar regal

Din partea comisarului regal
al Transilvaniei

Excelenţa sa, domnul ministru de interne regal maghiar, prin ordinul său prezidial numărul 1858 din ziua de 4 luna curentă, a interzis răspândirea următoarelor tipărituri din cauza conţinutului lor instigator îndreptat împotriva integrităţii coroanei ungare şi valabilităţii mai multor legi: "Unitatea latină sau cauza română în procesul naţionalităţilor din punctul de vedere istoric, juridic şi politic" de V. Maniu, Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, 12 Pasajul Român, 1867, apoi "Nou atlas de geografie" cuprinzând următoarele 7 hărţi: 1. Planiglobul; 2. Europa; 3. Asia; 4. Africa; 5. America; 6. Oceania; 7. Dacia aranjat pentru cursul şcolilor, adaptat după Cortambert de Constantin Sveder Inginer, ediţia a cincea. Preţul unui exemplar – 33 franci, Bucureşti, Librăria-Editura George Ioanid et. comp. Furnizori M.S, Domnitorul Carol I, în sfârşit, "Atlas geografic", după L. Bonnefont, profesor la Liceul Bonaparte, membru al Societăţii geografice din Paris etc., adaptat pentru şcolile române din ordinul M.S. Carol I, domnul românilor şi adăugit de A.Treboniu Laurian, decan al Facultăţii din Bucureşti etc., Paris Lanne, editor geograf, Rue de la Paix, no 8, Bucureşti, Socec, librar la Curte, strada Mogoşoaia no. 7, 1868.

Oficialităţile au fost înştiinţate pentru luare la cunoştinţă, pentru informarea librarilor de sub jurisdicţia lor şi, în cazurile de contravenţie să se ia măsuri pe cale legală.

Cluj, la 10 iunie 1869.

În lipsa domnului comisar regal,
Consilier regal: Nagy

14

1869 decembrie 7, Cluj. Raportul comisarului regal din Cluj, înaintat ministrului ungar de interne, Rajner Pál referitor la indicaţiile confidenţiale date autorităţilor din Cluj, Turda şi Alba Iulia pentru a urmări organizarea de către români a unor adunări ce ar avea drept scop redactarea unui memorandum.

3460 XIII 3258
1351 eln. szám

K. B.

1869

Nagyméltóságu m. kir. Belügyminiszter úr,
Kegyelmes uram!

Doboka megye föispánya B. Bánffy Dániel Dr. Pap Laszló megye törvényszéki aljegyzönek hú 6-károl hozzáintézett bizalmas közleményt, mely a Románoknak a tófalvi ügy ötletéböl czélbavett legffelsöbb helyeni panaszos fellépését jelzi, nekem rövid úton bemutatván, – van szerencsém azt Nagyméltóságodnak tájekoztatást végett oly megjegyzésel felterjeszteni hogy ez ötletböl Kolozsvár, Torda és Gyulafehérvár városok elöjároit egy idejüleg bizalmasan utasitottam, miszerint a memorandum szerkesztése végett netalán czélba vett gyülekezés folyamát éber figyelemmel kisérjék, felmerülö oly jelenségek eseteiben, melyek a köznyugalom és biztonság vesszélyeztetésére szolgálnak a körülmények mivoltához képest illedelmesen és szabály szerüen járnak el, észleleteik vagy hivatalos eljárásukról pedig engem rögtön tudomásban tegyenek.

Tekintettel a személyi visszonyokra, egyszersmind Kolozs, Alsó-fehér és Torda megyék föispányainak közremüködését is igénybe vettem.

Végül tisztelettel tudatni kivánom hogy a Doboka megyei föispán nyilatkozata szerint, feljelentö nevét titokban tartani óhajtja.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem öszinte nyilványitasát.

Kolozsvártt 1869 december 7-kén

(aláirás olvashatatlan)

Belügyminiszter Rajner Pál úr ö méltóságának Budán

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Ungaria, rola 82, c. 118- 119, (Magyar Országos Levéltár Belügyminisztériumi levéltár, k. l48 Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148, Acte prezidiale, 1870-XIII- 905, f. 3+v.).

T r a d u c e r e

3460 XIII 3258
1351 nr. prez.

Comisar regal

1869

Excelenţă,
Domnule Ministru de Interne regal ungar!

Am onoarea să înaintez Excelenţei voastre spre informare nota din 6 a lunii, a vicenotarului tribunalului comitantens, Pap Vasile, prezentată mie de comitele suprem al comitatului Dăbâca B. Banffy căruia îi era adresată, în care ne informează despre plângerea la cel mai înalt nivel a românilor din cazul de la Tofalău, cu observaţia că pornind de la această idee am dat totodată indicaţii confidenţiale autorităţilor oraşelor Cluj, Turda şi Alba Iulia să urmărească cu vigilenţă desfăşurarea unor posibile adunări organizate în vederea redactării memorandumului, iar în cazul întâmplării unor evenimente care ar putea duce la tulburarea liniştii şi securităţii publice să acţioneze politicos, dar conform regulamentelor şi să-mi aducă urgent la cunoştinţă observaţiile lor sau acţiunile lor publice.

Având în vedere relaţiile personale m-am folosit totodată şi de colaborarea comiţilor supremi ai comitatelor Cluj, Alba de Jos şi Turda.

În cele din urmă, cu respect, doresc să vă informez că în conformitate cu declaraţia comitelui suprem al comitatului Dăbâca, acesta doreşte ca numele informatorului să rămână secret.

Primiţi Excelenţă, sincera expresie a deosebitului meu respect,

Cluj, la 7 decembrie 1869

ss. indescifrabil

Excelenţei sale, domnului ministru de interne, Rajner Pál, la Buda.

15

1869 decembrie 21, Cluj. Adresă prin care comisarul regal al Transilvaniei, contele Péchy cere comitelui suprem al comitatului Turda, Kemény György, să urmărească activitatea fruntaşilor români: Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Raţiu ş.a. care pregătesc acţiuni de protest în cazul respingerii petiţiei înaintate tronului.

1435 eln. szám

K.B.

Méltóságos báró föispán úr!

Az erdélyi Románok nevében az ismeretes tófalvi eset ötletéböl Ö felségéhez felterjeszteni e célbol vett panaszos kérvény kedvezötlen

eredménye esetére – mint bizalmas magán úton értesültem – bizonyos neptüntetések és mozgalmas jelenetek volna annak idejében tervben, mely mozgalom fövezetöjének Bukurestben Papiu Ilarian, Brassóban és Nagy Szebenben egy-egy igazgató, tovabá polgári és katonai föügynökök gyanánt Fehérvár vidékén a Axenti Sever, a havasokon Bálint és Nicola, Tordán és a mezöségen Dr. Raţiu, Szamosujvártt Mureşan, Balázsfalván pedig gimnáziális tanár Moldovan, fognának müködni.

Midön ezekröl Méltóságodat *a bizalom legszorosabb korlátai közt* [1] értesitem, arra hivom fel, misszerint a nevezett, illetöleg eszélyesen kifürkészendö egyéniségek fellépéseit és tevékenységét a legéberebb figyelem tárgyával tenni, az ök fennebi iránybani müködésükel kapcsolatos jelenségekröl, amennyiben állam tájékozás nyomán engem esetenként *rögtön* [2] értesitenie, a körülmények mivoltához és sürgösségéhez képest, a rend és csend fenntartása körül szabályszerüleg *azonnal* [3] is intézkedni s netán intézkedéséröl engem szintén a leggyorsabban tudósitani sziveskedjék.

Ez alkalommal az illetékltelen fegyverbitoklás meggátlása végett mult hó 9-kén 1176 eln. szám alatt kiadott rendeletem óvatos de erélyes foganatositását Méltóságodnak ismételten emlékezetébe hozom.

Kolozsvártt 1869 december hó 21- kén.

G. Péchy

Tordamegye föispánya mélt. báró Kemény György úrnak. Tordán
kiz. s.k.

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Turda, Prezidiale, doc. 588 / 1869, orig.

Traducere

Nr. prezidial 1435

Comisar regal

Domnule Baron, Comite suprem!

După cum am fost informat, pe cale confidenţială, în cazul rezultatului nefavorabil al plângerii înaintate Majestăţii sale în numele românilor din Transilvania, inspirată de cunoscutul caz de la Tofalău – ar fi în proiect provocarea anumitor demonstraţii populare şi agitaţii. În calitate de conducători principali ai mişcării vor activa: Papiu Ilarian

1 subliniat în text.
2 idem.
3 idem.

în Bucureşti, câte un director în Braşov şi în Sibiu, apoi ca agenţi principali, civili şi militari, Axente Sever în ţinutul Albei Iulii, Balint şi Nicola în munţi, dr. Raţiu la Turda şi în câmpie, Mureşan la Gherla, iar la Blaj, profesorul de gimnaziu Moldovan.

Informându-vă despre aceasta *în modul cel mai confidenţial* [1], vă solicit ca, cercetând în mod inteligent apariţia şi activitatea numitelor personalităţi, aceasta să facă obiectul celei mai vigilente atenţii. Pe baza unei informări temeinice să binevoiţi a mă încunoştiinţa *urgent* [2] de fiecare caz în parte despre apariţiile lor în legătură cu activităţile în direcţiile de mai sus. În măsura în care are importanţă din punctul de vedere al ordinii şi siguranţei statului şi în conformitate cu natura şi urgenţa împrejurărilor să luaţi *imediat* [3] măsurile regulamentare pentru menţinerea ordinii şi liniştii, iar despre măsurile întreprinse să mă informaţi de asemenea cât mai repede.

În vederea împiedicării posesiunii nepermise de arme vă reamintesc din nou cu această ocazie aplicarea cu precauţie dar ferme a ordinului meu dat în această privinţă cu nr. prezidenţial 1176 din ziua de 9 ale lunii trecute.

Cluj la 21 decembrie 1869

G. Péchy

Excelenţei sale, domnului baron Kemény György, comite suprem al comitatului Turda
Strict personal

16

1870 ianuarie 21, Sibiu. Scrisoarea adresată de protopopul I. Stanciu lui Ioan Raţiu, prin care îşi exprimă părerea că este necesară constituirea unui centru în jurul căruia să se strângă întreaga mişcare naţională a românilor.

Sibiu, 21 ianuarie 1870

Prea stimate frate!

Pe cât e timpul prezent de acomodat pentru serbări onomastice în cercuri frăţeşti şi familiale lângă căminul cald, pe atâta e de contrariu şi îngreunător spre convenirea fraţilor din depărtări la serbarea sau mai bine la aflarea căilor şi mijloacelor serbării intenţionate şi indigitate în precitata scrisoare din 17 curg.

Mie unuia îmi este absolut preste putinţă a mă îndulci de ea şi a-mi mai uşura sufletul cel apăsat şi înăduşit, luând parte activă la aflarea

1 subliniat în text.
2 idem.
3 idem.

barem a unei raze de speranţă în venitoriu. Mă aduce mai la disperaţiune descentralizarea în care ne aflăm. După părerea mea, problema noastră deocamdată are aşa margini în aflarea modalităţei: cum să delăturăm răul acesta de la noi? cum şi unde să ne aflăm în centru în giurul căruia să ne strângem şi din care apoi să lucrăm. Comitetul din Mercurea nu-l vom mai putea renvia. Să nu putem înfiinţa cu ştirea şi aprobarea guvernului o altă însoţire politico-naţională sub orice numire à la Deutscher Verein in Wien? Despre aceasta ar trebui cugetat.

Aducându-ţi cele mai cordiale mulţumite pentru salutările frăţeşti la ziua Sf. Ioan, te rog să primeşti asemine sentimente şi desideraţiuni şi de la mine şi ai mei pentu tine şi întreaga-ţi noua mult preţuita-ţi familie. La mulţi ani cei buni. Cu cari – fiind ca între fraţi nu încap "Domnii" – rămân

Al tău,
mult stimate frate,
I. Stanciu,
Protop/op/

Fratelui Ochilărescu salutări. Azi noapte aflarăm amândoi o comoară, pe care – fiind nu ştiu de cine conturbaţi – nu am putut-o dezgropa. Poate o aflaţi acolo.

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 592, f. 1, orig.

17

1870 februarie 26, Budapesta. Adresă a prezidiului Ministerului de Interne ungar către ministrul justiţiei, referitoare la cercetările întreprinse cu privire la originea proclamaţiei române "Horia" şi la activitatea studentului român la Torino, Drăgescu Joachim.

Magyar Kir Belügyminisztéri Elnökség

617 Sz./el. 1870 érkezett 2/III
Tárgy:
száma 307; kelte 26/2

A közös külügyminisztérium a "Horia" lázitó román kiáltvány esedetére nézve, ezzközlött nyomozások tárgyában üzen.

Igazságügyminiszter úrnak

N[agy] m[éltósá]godnak a "Horia" aláirással ellátott lázitó román kiáltvány tárgyában m[ult] évi november 24-én 3486 sz.a. kelt becses irata folytán nem késtem a közös külügy minisztériumot megkérni az iránt, hogy felmérült félelem mibenlétét illetöleg, mely szerint az érintett kiáltvány Drezsesku, ezelött pedig Dregits nevet viselt, már-

maros megyei illetöségü, de jelenleg Turinban lakó orvos növendéktöl származott megfelelö eszközöljön.

Ennek következtében a nevezett minisztérium m[ult] hó 26-án sz. a. kelt közleménye szerint – felszolitotta a Florenzben székelö magyar osztrák biradalmi követséget, hogy a nevezett tanuló mint szintén ama félelem alaposságára nézve magának tájekozásáért szerezze.

Az emlitett követségének ez irányban folytatott puhatolozásai azon eredményre vezettek, miszerint a turini egyetemnek negyedik tanfolyamát hallgató Dreghergi vagy Dregesku Joachim (Barit fia, 25 éves, erdélyi származásu) – Kinek Dregits vagy Drezseskuval való ugyanazonossága alig vonható kétségbe, egészen egyszerü viszavonult életet folytat és egyáltalán nem szolgáltatott eddigelé oly észleletre alkalmat, hogy politikai összeköttetések s levelezésekben állana.

Mindezekröl szükségesnek tartotam N[agy] m[éltósá]godat m[ult] évi november 16 án 3216 eln. sz.a. kelt iratom végpontyára hivatkozva, – szives tudomás vétel s kérdéses kiáltvány iránti nyomozatokkal megbizott Angyal Lajos kir. ügyész netáni további értesittetése végett tudositani

(Olvashatatlan aláirás)

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Ungaria, rola 82, c.81- 83, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k. 148- Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 –Acte prezidiale, 1870-IV-617, f. 52+v, 55).

Traducere

Prezidiul Ministerului de Interne regal maghiar

Nr. prez. 617; 1870 sosit $\frac{2}{III}$
Obiectul:
nr. 307 emis 26/2

Ministerul comun de Externe transmite în problema cercetărilor făcute referitoare la originea proclamaţiei române instigatoare "Horia".

Domnului Ministru al Justiţiei,

Ca urmare a documentului Domniei voastre, emis la 24 noiembrie anul trecut, sub numărul 3486, referitor la proclamaţia instigatoare română semnată "Horia" nu am întârziat să cer ministerului comun de externe să întreprindă cercetările corespunzătoare în legătură cu prezumţia apărută, că respectiva proclamaţie ar proveni de la un student

în medicină, Drăgescu care a purtat mai înainte numele de Drăghici, originar din Maramureş, actualmente locuind la Torino.

Drept urmare, conform adresei emise sub nr. 307 în 26 luna trecută, de numitul minister, a fost invitată ambasada imperială austro-ungară, cu sediul la Florenţa, să obţină informaţii mai detaliate referitoare la persoana numitului student precum şi la temeinicia prezumţiei respective.

Tatonările în acest sens ale menţionatei ambasade au dus la rezultatul că Dregherghi sau Drăgescu Ioachim (fiul lui Bariţ, de 25 de ani, originar din Transilvania) şi care urmează anul patru al Univesităţii din Torino şi a cărui identitate cu Drăghici sau Drăgescu nu poate fi pusă la îndoială, duce o viaţă foarte retrasă şi nu a oferit până acum ocazia de a se bănui că ar avea legături sau corespondenţă politică. Referindu-mă la punctul final al adresei mele emis la 16 noiembrie anul trecut, sub numărul 3261, am considerat necesar să o informez pe Domnia voastră pentru a lua la cunoştinţă şi pentru o eventuală informare a procurorului regal Angyal Lajos, însărcinat cu cercetările referitoare la respectiva proclamaţie.

s. s. indescifrabil III. 870

18

1870 februarie, Turda. Programul adoptat de intelectualitatea română din ţinuturile Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăştie, Sibiu şi Făgăraş privind apărarea drepturilor naţiunii române.

Programă

1) Apărarea tuturor intereselor naţiunii române în Transilvania se concede unei deputaţiuni generale de 3 membri ordinari şi 3 supleanţi. Pentru ajungerea acestui scop deputaţiunea, în înţelegerea cu inteligenţia română din toate părţile ţărei, se va îngriji despre următoarele:

a) Apărarea cauzei naţionale în congregaţiunile municipale unde românii de vor fi şi în minoritate, vor stărui în toate puterile a se propune, dezbate şi decide trimiterea de reprezentaţiuni la Maiestate pentru schimbarea sistemului de astăzi.

b) Înaintarea poporului în cultură şi promovarea intereselor materiale prin industrie, meserie şi comerciu.

c) Apărarea cauzei naţionale pre toate căile legitime prin ziaristica internă şi externă şi pre alte căi potrivite şi ducătoare la scop.

2) Deputaţiunea generală se va pune cât mai curând în strânsă legătură cu inteligenţa română din Ungaria şi Banat şi prin trimişii din sânul propriu va statori dimpreună cu ea un program drept cino-

sură pentru eluptarea drepturilor naţionale. După această înţelegere se va mijloci:

3) O coînţelegere cu românii din Bucovina şi oricare naţiune apăsată din monarhie, îndeosebi cu boemii, croaţii, sârbii, slovacii şi alţii spre a purcede cu mai multă energie şi rezultat întru eluptarea drepturilor naţionale.

4) A cerea în tot modul de a capacita pre unguri despre pericolul ce provine pentru ei şi pentru noi din sistema dualistă şi de a mijloci, dimpreună de se poate cu ei; schimbarea sistemei şi restaurarea autonomiei Transilvaniei.

5) Deputaţiunea va subşterne petiţiune de agraţiere în cauza lui Alecsandru Roman, redactorul "Federaţiunei", precum şi gravamen pentru a se delătura. Apar[1] din oficiu.

6) Afară de deputaţiunea generală se va alege în fiecare municipiu o deputaţiune de 10, sau mai mulţi membri care prin deputaţiunea generală va subşterne la locurile mai înalte plângerile şi gravaminele municipiului şi se va îngriji pentru realizarea celor zise în punctul 1.

Aceste deputaţiuni vor stărui a se înţelege cu toţi inteligenţii[2] din municipiu în cauze naţionale.

Deputaţiunea generală se alege de către întreaga inteligenţie română din patrie iară cea municipală de către inteligenţia din municipiu.

Atât pentru una cât şi pentru cealaltă alegere vor circula în municipii plenipotenţe pe cari le va subscrie inteligenţia.

7) Inteligenţii români ardeleni se obligă a fi în cauzele naţionale solidari: unul pentru toţi şi toţi pentru unul.

"Gazeta Transilvaniei" an XXXIII (1870), nr.12 din 23.II.

19

1871 mai 16, Blaj. Declaraţia unui grup de intelectuali români din Blaj, cu privire la drepturile legitime ale naţiunii române, afirmate mai puternic după 1848.

1871, mai 16, Blaj

Declaraţiune,

După nedreptăţiri seculare ce se păreau a fi corupt sâmburele şi măduva naţiunii române din această patrie, cât ca să nu se mai poată repara, veni anul 1848 şi pe neaşteptate aduse şi pentru români răsărirea unor zile mai senine, ca cele din trecut; aurora libertăţii apărând pe cer umplu pieptul lor de încredinţarea cum că servitutea caută să pice.

---

1 Publ. şi în "Federaţiunea" nr.12, din 17/5.II.1870
2 intelectualii

Atunci românii în loc de a lăsa frâu liber sentimentului ce în asemeni împrejurări naturalmente se deşteaptă şi creşte în inimile celor nedreptăţiţi şi încovoiaţi de sarcina asupririlor, au preferat a-şi lua de îndreptariu marile şi eternele principii ale dreptului raţional. Deci, în adunarea naţională ţinută la Blaj în 3/15 mai[1] au proclamat libertatea, egalitatea şi frăţietatea, declarând cum că pre aceste voiesc a-şi întemeia viitorul, conform acestora voiesc a-şi regula relaţiunile sale către naţiunile conlocuitoare.

Aşa când se planifica cu măiestrie şi se aştepta cu încredinţare apunerea totală a naţiunii române din această patrie, atunci se reînvia şi nu numai se arăta demnă de o soartă mai bună, ci încă- şi afla bazele pe care singură să poată reconstrui patria, aşa cât să presteze locuinţă solidă, sigură şi păciuită[2] pentru toţi fiii săi.

Însă, durere, programa naţiunii române din partea naţiunilor conlocuitoare nu a fost întâmpinată precum sperau românii şi precum merită după valoarea sa internă. Că naţiunile conlocuitoare dedate a domni singure, nu voiră a suferi ca şi românii să incurgă[3] la regularea destinelor patriei comune; din contră, ele continuară nedreptăţirea seculară, singure aduseră legi pre cât contrare ideilor timpului, pre atât stricăcioase binelui public şi ruinătoare pentru venitoriu.

Urmările erau inevitabile. Ele peste măsură puţin au întârziat.

Atunci şi numai atunci când politica răzimată pre mulţumirea elementului maghiar singur se arată de rătăcită, începură a se apropia de programa românilor, însă prea târziu! Patria era acum aruncată pradă unui pericol extrem.

Ce şi cât de mari rele au venit de aici preste toţi şi toată ţara, bine ştim cu toţii.

Când asprimea acestora începu a se stâmpăra, românii la toate ocaziunile în care şi-au putut manifesta ideile şi convingerile sale au arătat cum că rămân constanţi pe lângă marile şi salutarele principii proclamate în adunarea lor din 1848 şi singur de la sincera aplecare şi inducerea lor în viaţă aşteaptă fericirea patriei.

Martoră e conferinţa de la Sibiu din 1/13 ianuarie 1861 şi cea regnicolară de la Alba Iulia ţinută în 11 februarie 1861, unde tot realizarea acelei programe s-a poftit. Martoră e dieta ţinută la Sibiu în 1863-64, unde românii, participând la deprinderea puterii legislative tot spre realizarea tot acelei programe au lucrat.

Din contră, naţiunea maghiară numai până atunci a manifestat ceva aplecare de a recunoaşte şi accepta principiul egalităţii politico-naţionale, până când cerbicea ei împreună cu a noastră gemea sub jugul de

---

1 1848
2 paşnică
3 participe

fier al absolutismului şi al stărilor excepţionale; iar îndată ce i s-a deschis influenţa decidătorie asupra negocierilor de stat începu a se arăta străină acelui principiu încât aderenţa ei către egalitate scădea în proporţia în care creştea puterea ce hazardul soartei jucase pre mâna acestei naţiuni.

De aci vedem cu durere desconsiderând cele mai juste pretenţiuni de drepturi politico-naţionale ale naţiunilor conlocuitoare, de aci vedem proclamând egalitatea de lege fundamentală a statului; ori, în legile speciale prin care "egalitatea" ar fi să se aplice în mod practic legiuind pre tot locul supremaţia şi domnia pentru naţiunea maghiară, umilire şi servitute pentru celelalte naţiuni conlocuitoare; de aci vedem făcând legi de nobis, sine nobis.

Uniune fără întrebarea majorităţii precumpănitoare a locuitorilor din Transilvania şi în contra intereselor acestei majorităţi, cens greu pentru ţărani, vot viril pentru nobili şi secui, facultate de a rămâne român între pereţii casei private, impunere de a te jura ca maghiar înaintea tribunalelor şi în dietă. Iacă unele ilustraţiuni ale egalităţii precum o pun în viaţă stăpânii zilei.

Năzuinţele de germanizare ale lui Kaunitz şi Bach, cele de centralizare ale lui Schmerling şi toate dezastrele provenite din cerbicia maghiarilor, tendinţa spre supremaţie încă nu i-au învăţat şi înţelepţit a căuta fericirea patriei pre acele cărări ce singure duc spre ea. Din contră, ele se par a-i fi învârtoşat mai mult întru tendinţele spre suprematizare.

Şi noi, cu toate acestea, mai aşteptăm că timpul îi va duce la o mai bună cunoaştere, pericolele ameninţătoare la o mai fericită alegere, vedem de o parte crescând cu repeziciune extraordinară un stat forte prin cultură, forte prin industrie, dar mai forte prin concordia civilor săi; vedem pe altul scăpătând şi lunecând pentru rătăciri şi discordie; vedem de altă parte un colos în poziţiune pururea ameninţătoare – şi sperăm cum că aceste exemple, aceste pericole, cu o oră mai timpuriu vor îndupleca pre cei ce au puterea a recurge cu sinceritate la unicele mijloace de a consolida patria şi a-i asigura un venitoriu.

Deci, eram decişi a aştepta în tăcere mută venirea acestui timp, însă tăcerea noastră se tulbură. Se arăta năzuinţa de a produce manifestaţiuni, prin care să se demonstreze cum că românii ar fi mulţumiţi cu rolul de sclavi politici care singur li se acordă şi ar fi voit frăţietate fără condiţiuni.

Şi se dau unii români, care părăsind programa naţională statorită şi observată cu scumpătate neîntreruptă de la 1848, pre când drepturile naţiunii sunt călcate fără nici o cruţare, între ciocnituri de pocale proclamă înfrăţirea cu asupritorii naţiunii şi aşa în mod necalificabil deschid cale afirmaţiunii cum că naţiunea se leapădă de drepturile sale inalienabile şi, prin urmare, de sine însăşi.

O manifestaţiune de aceasta, cu mare pompă se pune în scenă la un banchet zgomotos, ţinut la Braşov în 22 aprilie.

Faţă cu aceasta şi cu de acestea – deşi suntem cum că programa politicii naţionale a naţiunii române nu între pocale se poate schimba sau modifica – totuşi, ca să prevenim pe cât e în puterea noastră amăgirea şi rătăcirea cu toate relele ce amăgirea şi rătăcirea după natura sa produce – permiţând cum că înfrăţirile fără egalitate nu pot purcede decât de la *servum pecus* şi nicidecum nu poate fi sincer şi duratoriu – ne-am ţinut de datorinţă a declara şi, prin aceasta, declarăm sărbătoreşte:

1. Cum că rămânem cu statorire pre lângă programa naţională, cum s-a aşezat în Adunarea Naţională de la 3/15 mai 1848, care s-a urmat şi în conferinţa de la Sibiu, 1/13 ianuarie 1861, şi cea regnicolară de la Alba Iulia, 11 februarie 1861, în dieta de la Sibiu, 1863-4, în votul minorităţii române de la dieta ţinută la Cluj în anul 1865, în petiţiunea aşternută la picioarele tronului în 30 decembrie 1866 şi peste tot, în toate actele românilor de la 1848 încoace.

2. Cum că numai după restatorirea autonomiei patriei noastre şi repunerea naţiunii în drepturile câştigate la 1863, pe baza perfectei egalităţi politice, naţionale şi confesionale, se poate aştepta înfrăţire adevărată, care noi cu sinceritate o dorim.

Blaj, 16 mai 1871.

Arh. St. Cluj, fond personal Ioan Micu Moldovan, nr. 5166-69, f. 1-4, orig.

20

1871 decembrie 13/25, Zărneşti. Proces-verbal întocmit cu prilejul întrunirii intelectualităţii române din zona Branului, unde s-a hotărât convocarea unei adunări naţionale, care să elaboreze un program menit să susţină şi să impulsioneze cauza naţională a românilor.

Proces verbal

Luat în adunarea inteligenţiei române din cercul Branului, ţinută la 13/25 decembrie 1871 în Zărneşti, pentru stabilirea modului de procedare, – pre viitor – întru apărarea cauzei naţionale.

Considerând că cauza noastră naţională, – cea cu atâta pietate purtată de la 1848 încoace, de conducătorii naţiunei noastre – în anii din urmă a devenit mai de tot părăsită şi prin aceasta într-o stare de tot critică.

Considerând că această stare critică – după părerea noastră – a provenit şi de acolo, că cauza naţională a ieşit din terenul legal discutându-se mai numai prin jurnalele noastre, care în loc să se fi înţeles

la un program apărat cu solidaritate, au devenit în dispute stricăcioase pomenitei cauze.

Considerând că noi şi poporul ţinutului nostru dorim şi pretindem, ca cauza naţională să fie readusă iarăşi pre terenul ei legal, şi tractată după toate formele unei cauze naţionale, în adunări publice naţionale; aşa dar din aceste consideraţiuni – la iniţiativa domnului protopop Ioan Meţianu ne-am adunat noi subscrişi la Zărneşti, ne-am constituit într-un comitet local şi după o discusiune serioasă, ne-am declarat unanim, ca pe viitor, să purcedem activ, întru apărarea cauzei noastre naţionale.

Spre acest scop am decis totdeodată, să rugăm şi să provocăm pe onorabilul nostru comitet naţional permanent, ale de congresele noastre din 1861/3 să-şi înceapă acţiunea sa, cu convocarea unei adunări naţionale pentru formularea programului activităţii sale, atât în privinţa meritului cauzei naţionale, cât şi în privinţa formei de procedare.

Nicolae Pop
Ioan Gogonea
Nicolae Grozea
Moise Nedelu
Ioan Baugala
Ioan Dan
Ioan Cojan
Moise Moşoiu
Nicolae Reitu
Ioan Balea
Ioan Gerbacea
Ioan Puşcariu
Ioan Şerban
Iosif Micu
Georgie Tănăsescu
Ioan Zarsa
Nicolae Guguianu
Nicolae Tătaru
Vartolomeu Bude
Nicodim Dan
Ioan Menecuţia
Constantin Ioanovici
Ioan Sienches

Ioan Meţianu
Nicolae Penciu
Ioan Comşa
Ioan Moşoiu
Georgie Gerbacea
Leontin Puşcariu
Nicolae Manoiu
Nicolae Zarsa
Georgie Cojan
Georgie Babesiu
Constantin Tisea
Iosif Moşoiu
Moise Ciurea
Iosif Puşcariu
Nicolae Chioniţia
Ioan Micu
Bucur Puşcariu

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane Sibiu, fond Şaguna, nr.2417/1871, copie.

21

1871 decembrie 23, Braşov. Scrisoare prin care Comitetul permanent al românilor solicită mitropolitului Andrei Şaguna să preia conducerea acţiunii politice a românilor transilvăneni pentru organizarea unui congres sau a unei conferinţe naţionale în care să se adopte un program de acţiune pe tărâm politico-naţional.

Înalt Prezidiu
al Comitetului permanent ales în Congresul Naţional Românesc
din 1861/3 în Sibiu!

În conformitate cu aci alăturat răspuns, ce l-a dat inteligenţa română din Braşov în adunarea sa de la 17 octombrie s. v. 1871 la Apelul comitetului de 7 din Sibiu, subscrisul comitet naţional vine prin aceasta în numele românilor braşoveni, a vă ruga umilit pe Excelenţia voastră, care sunteţi astăzi singurul preşedinte al Comitetului permanent ales de Congresul Naţional Românesc de la 1861/3, ca să binevoiţi a lua, cu tactul şi energia, care v-a distins totdeauna, iniţiativa în acţiunea politică a naţiunei române din Transilvania şi împreună cu comitetul a pregăti calea pentru ţinerea unui congres sau a unei conferinţe naţionale, în care naţiunea manifestându-şi dorinţele să-şi fixeze programul conduitei sale pe viitor în afacerile politico-naţionale.

Suntem încredinţaţi, Excelenţă, că această dorinţă a noastră care de altfel s-a manifestat şi se va mai manifesta, sperăm, de aci înainte şi din alte părţi ale Transilvaniei, nu o Veţi lăsa neconsiderată cu deosebire într-un timp atât de critic.

Braşov, 23 dec. 1871 s. v.

Primiţi, Excelenţă, asigurarea deplinei noastre încrederi şi stime.
Comitetului naţional prin

Bran
Iosif Puşcariu
notar

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane Sibiu, fond Şaguna, nr. 2405, 1871, orig.

22

1872 ianuarie 31, Viena. Raport înaintat primului ministru regal maghiar, contele Lonyay, referitor la activitatea Societăţii "Transilvania" din Bucureşti şi rolul ei în consolidarea legăturilor dintre studenţii români aflaţi la studii în ţară şi străinătate.

Die im Jahre 1867 in Bukarest zu Stande gekommene Gesellschaft "Transilvania" verleiht nicht unbedeutende Stipendien an junge Romanen aus Österreich-Ungarn. Der Artikel II der Vereins Statuten,

welche seiner Zeit in der offiziellen Zeitung Monitorul No. 277-ex 867 Kund gemacht worden sind, lautet:

Zwek des Vereines ist die Befestigung der brüderlichen Bände zwischen der studierenden Jugend aller Theile Romaniens durch Unterstützung romanischer Studenten aus Siebenbürgen und dessen Nebenländern.

Artikel IV lautet:

Es ist der Wunsch des Vereines, daß der von ihm unterstützte nach Vollendung der Studien fortfahre, in seiner Heimath dem Romanismus dienste zu leisten.

Aus der in den Monaten Juli-August 1871 stattgefundenen Ausschreibung des Vereines ist ferner zu entnehmen, daß mit jenen Stipendien betheilten österreichisch-ungarischen studierenden ihre Studien nicht an österreichisch ungarischen Schulen sondern an eine der Universitäten Frankreichs, Italiens oder Belgiens zu machen habe.

Aus dem Vorstehenden ist ersichtlich daß der Verein nicht humanitäre oder wissenschaftliche Zweke verfolgt, sondern viel mehr speziell national-politische. Diese Tendenzen beschränkt er nicht auf das Gebiet Romaniens, sondern sucht dieselben vorzüglich auf unserem Ländergebiete zu erwirklichen.

Um über die bisherigen Erfolge des Vereins Kentniss zu erlangen, habe ich das K.K.General Consulat in Bukarest beauftragt nachzuforschen, welche junge Romänen österreich-ungarischer Staats Angehörigkeit von dem obbedachten Vereine mit Stipendien betheilt worden sind und welche Wege dieselben eingeschlagen haben, um jene Stipendien zu erlangen.

Aus dem eingelegten Bukarester Berichte entnehme ich, daß folgende junge Leute Stipendien erhalten haben:

1. Josef Popescu, aus Secsele (siebendörfer) bei Kronstadt,
2. Nicolai Galea aus der Umgebung von Kronstadt,
3. N. Fogerassan aus Hermannstadt,
4. Antim Anderca aus Ungarn,

endlich

5. Teofil Olanesco aus der Bukowina.

Es ist bis jetzt nicht gelungen, in Bukarest zu konstatieren, auf welchen Wegen die Obbenannten ihre Konkurs Gesuche dem Vereine Transilvania zugesendet haben, – der Umstand jedoch, daß in der Konkursausschreibung vom J.1871 "*die drei literarischen Vereine jenseits der Karpaten*, zu Hermannstadt, Arad und *Csernowitz*" zur Übernahme der Concurse bestimmt erscheinen, rechtfertigt den Schluß auf die faktische Cooperation dieser Vereine.

Indem ich die Entscheidung der Frage ob die Verbindung dieser heimischen wissenschaftlichen Vereine mit dem politischen Verein "Transilvania" in Bukarest nicht eine gesetzwidrige sei, Euer Excellenz anheimzustellen mir erlaube, kann ich von meinem Standpunkte aus die Bemerkung nicht unterdrücken, daß hiedurch unsere Interessen jedenfalls eine Schädigung erleiden; denn es werden durch Vermittlung dieser Vereine Unterthanen seiner Kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät, Angehörige von Österreich-Ungarn, dem heimatlichen Bildungsgange entrükt, den vaterländischen Gefühlen entfremdet, und im Auslande: Belgien, Italien, Frankreich zu politischen Agenten des von der rothen Partei in Bukarest patronisierten spezifischen Romanismus herangezogen.

Der Gegenstand scheint nur daher wichtig genug, um mich zu der Bitte an Euer Excellenz zu veranlassen, denselben einer fachgemäßen Erörterung unterziehen zu lassen, welche Maßnahmen zur Beseitigung der angeführten Umstände sowohl gegenüber den erwähnten Vereinen als auch der im Auslande studierenden jungen Leute eventuell zu ergreifen wären.

Wien, 31 Jänner 1872

Für den Minister:
Hoffmann

Seiner
des Herrn Kön. Ungarischen Minister präsidenten, etz.
Grafen Lonyay
Excellenz

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 82, c.276-282, (Magyar Országos Leveletar, Belügyministeriumi leveltar, k.148 Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148 Acte prezidiale, 1872-XIV-798, f. 9-12).

Traducere:

Societatea "Transilvania" constituită în anul 1867 la Bucureşti acordă un număr deloc neînsemnat de burse unor tineri români din Austro-Ungaria. Articolul doi al statutelor societăţii, care la timpul lor au fost publicate în ziarul oficial "Monitorul" Nr.277 din 1867 sună astfel:

Scopul societăţii este întărirea legăturilor frăţeşti dintre tineretul studios din toate părţile României prin sprijinirea studenţilor români din Transilvania şi a ţinuturilor învecinate. Dorinţa societăţii este ca cel sprijinit de ea, după terminarea studiilor să continue să aducă în patria sa servicii românismului.

Din publicaţia concursului care a avut loc în lunile iulie-august 1871 se poate mai departe deduce, că studioşii austro-maghiari care au primit aceste burse nu vor urma şcolile austro-ungare ci una din Universităţile Franţei, Italiei sau Belgiei.

Din cele de faţă este vizibil că societatea nu urmăreşte scopuri umanitare sau ştiinţifice ci, mai degrabă, în special naţional-politice.

Nu se mărgineşte să încerce realizarea acestor tendinţe pe teritoriul României, ci cu precădere pe teritoriile noastre.

Pentru a obţine informaţii despre realizările de până acum ale societăţii, am însărcinat Consulatul General Chezaro-Crăiesc din Bucureşti să afle care tineri români cu cetăţenie austro-ungară au primit burse de la susnumita societate şi ce diligenţe au depus pentru a obţine respectivele burse.

Din raportul sosit de la Bucureşti deduc că următorii tineri au primit burse:

1. Iosif Popescu, din Săcele la Braşov
2. Nicolae Galea din împrejurimile Braşovului
3. N. Făgărăşan din Sibiu
4. Antim Anderca din Ungaria

şi în sfârşit

5. Teofil Olănescu din Bucovina.

Până acum, la Bucureşti, nu s-a reuşit să se constate pe ce cale şi-au trimis susnumiţii cererile de concurs societăţii "Transilvania", totuşi împrejurarea că, în publicaţia de concurs din anul 1871 "Cele trei societăţi literare de dincolo de Carpaţii" la Sibiu, Arad şi Cernăuţi sunt desemnate pentru preluarea concursului, întăresc concluzia unei cooperări faptice a acestor societăţi.

Permiţându-mi să las la latitudinea Excelenţei voastre întrebarea dacă legătura dintre aceste societăţi ştiinţifice autohtone şi societatea politică "Transilvania" din Bucureşti nu ar fi împotriva legii, nu pot să-mi reprim observaţia, din punctul meu de vedere, că prin aceasta, interesele noastre sunt în orice caz lezate; căci, prin mijlocirea acestor societăţi, supuşi ai Maiestăţii sale imperiale şi regal-apostolice, aparţinători Austro-Ungariei se sustrag procesului de învăţământ din patrie, sunt înstrăinaţi de sentimentele patriotice, şi în străinătate (Belgia, Italia, Franţa) sunt atraşi ca agenţi politici ai românismului specific patronat de partidul roşu[1] la Bucureşti.

Doar prin acestea chiar obiectul pare suficient de important, pentru a mă determina s-o rog pe Excelenţa voastră să-l supună unei analize de specialitate, ce fel de măsuri trebuiesc eventual luate pentru înlătu-

1 Este vorba de Partidul Liberal

rarea neajunsurilor atât faţă de menţionatele societăţi, cât şi faţă de tinerii ce studiază în străinătate.

Viena, 31 ianuarie 1872

pentru ministru,
Hoffmann

Excelenţei sale,
domnului prim-ministru regal maghiar etc.
contele Lonyay

23

1872 mai 5-6, Sibiu. Protocolul adunării intelectualilor români din Sibiu, unde s-a recomandat înfiinţarea unor cluburi naţionale, care să analizeze politica naţională şi să pregătească alegerile de deputaţi pentru dietă.

Protocolul
adunării inteligenţiei române din 5 mai 1872 la Sibiu

Iniţiativa la această adunare a luat-o Clubul naţional al districtului Făgărăş, al cărui comitet permanent, prin cartea sa de dat 14 aprilie 1872, subscrisă de către domnul Ioan Antonelli, ca vice-preşedinte, şi domnul Aron Densuşianu, ca notar, s-au adresat la fruntaşii inteligenţiei române din Transilvania, pre care îi roagă, ca fără amânare să constituie cluburi naţionale, şi acestea să trimită delegaţii lor la o consultare în cauzele politice naţionale şi asupra chestiunei alegerilor de deputaţi la dieta viitoare.

După ce s-au adunat în localul Asociaţiunei un număr frumos de inteligenţe, domnul căpitan districtual în pensie Bran Pop de Lemeny, ca preşedintele clubului făgărăşean, întăreşte, că invitaţiunile făcute sunt adevărata expresiune şi voinţă a clubului naţional din Făgaraş; iar la întrebările domnului dr. Ioan Borcia din Sibiu: că ce conclus a adus acel club în privinţa alegerilor dietale, descoperă că făgărăşenii s-au declarat a participa la alegeri.

După aceasta, inteligenţia înfăţişată, privindu-se de o adunare a tuturor românilor de faţă fiitori, cu scopul de a se înţelege între sine, şi a-şi exprima o opiniune în amintitele cauze grave naţionale, ca o directivă pentru cei ce o vor primi şi cei ce o vor afla-o de bună – roagă pre domnul Bran a purta prezidiul în adunare şi a deschide şedinţa. Domnul căpitan Bran deschide şedinţa.

Domnul Mezej, trimisul de către clubul din Alba Iulia ia cuvântul, şi declarând, că singur este pentru activitate, excepţionând asupra competinţei adunării, de a aduce vreun conclus de obligatoriu, propune:

ca să se amâne dezbaterea şi să se transpună la o conferinţă generală mare naţională, pre care să o concheme această adunare la Alba Iulia.

După multe dezbateri se naşte propunerea făcută de domnul advocat Iosif Puşcariu, trimisul clubului dn Braşov: ca adunarea să se declare pentru participare la alegerile dietale, şi numai chestiunea ţinutei politice mai departe să se concreadă unei adunări generale, apoi propunerea domnului Petru Nemesiude la Cluj: ca adunarea să se declare pentu activitate şi participare la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar celelalte chestiuni să se decidă în una conferinţă generală naţională, care să se concheme de către un comitet, ce îl va alege această adunare, şi adecă, la Sibiu sau Alba Iulia.

După multe dezbateri, mai ales formale, la care au luat parte mai toţi membrii adunării şi după ce atât domnul Mezej şi contramisul său domnul Axente Sever, cât şi domnii de o opiniune cu ei, Elia Măcelariu din Miercurea, protopopul Ioan Hania, Visarion Roman din Sibiu s-au declarat a primi propunerea domnului Nemeş, fiind timpul înaintat şi pentru clarificarea propunerilor şi a dezbaterilor meritale asupra acelora, s-au amânat lucrul pre ziua următoare.

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, fond Şaguna, nr. 2454, 1872, copie; publicat în "Telegraful Român", 1872, nr. 36; Teodor V.Păcăţian "Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară", Sibiu, 1910, vol. VI, p. 14-15.

24

1872 mai 15/17, Sibiu. Apel al Comitetului Naţional Român din Sibiu către românii din Transilvania de a manifesta o atitudine activă în afirmarea drepturilor naţionale legitime ale românilor.

Apel către Românii ardeleni

Fraţilor! Deviza poporului nostru faţă cu mişcările electorale şi cu situaţiunea politică de astăzi nu poate fi alta, decât *activitatea*, sau lupta continuă, şi solidaritatea pe terenul politic.

Activi şi solidari au fost românii din Transilvania când şi-au reclamat drepturile lor prin capii lor eclesiastici la dietele din 1791/92, şi aşa mai departe, până la 1847.

Activi şi solidari au fost ei la anul 1848, când şi-au eluptat condiţiunile de viaţă ale unei naţiuni, după directive date pe câmpul libertăţii.

Activi şi solidari au fost ei şi de aci înainte, până la anul 1865/6, până când sub conducerea capilor lor bisericeşti şi naţionali, în bună înţelegere, întruniţi în adunări şi congrese naţionale şi constituiţi într-un organ central, se consultau despre soarta naţiunii şi a ţării şi apărau interesele lor cu neobosire înaintea tronului, a guvernelor şi în diferite diete.

Activi şi solidari asemenea sunt şi fraţii noştri români din celelalte provincii ale coroanei ungare, în cauzele naţionale, – de cari ne leagă naţionalitatea şi religiunea.

În activitatea politică vedem pe toate celelalte naţiuni, pe cari o legătură comună de stat le împreună sub coroana Ungariei.

Deci conferinţa noastră naţională, ţinută în 5-6 mai, faţă cu era nouă parlamentară, din aceste privinţe şi cu atât mai vârtos a proclamat acea direcţiune a activităţii şi solidarităţii, cu cât aceea manifestată fiind în multe părţi ale ţării, s-a prefăcut în vocea poporului român.

Numai pe acel vechi teren al luptei, *al activităţii*, se va putea deci restabili solidaritatea, precum ea şi mai înainte a domnit în naţiune, şi numai aşa vom putea conta la rezultatele dorite, pe cari numai atunci şi numai până atunci le-am avut, când activitatea a fost încoronată de solidaritate.

Şi cu bucurie vă împărtăşim tuturor, că deja s-a început a se zidi temeiul acestei solidarităţi, de când ambii mitropoliţi români, zeloşi şi îngrijiţi pentru binele naţiunii, la reclamarea unei însemnate părţi a inteligenţiei române au declarat a primi cu plăcere iarăşi conducerea şi a lua iniţiativa pentru o comună înţelegere ulterioară şi aşa a îndeplini solidaritatea pretutindenea.

Este deci timpul cel mai înteţitor, să ne punem toţi pe terenul dat, să urmăm exemplul arhipăstorilor şi cu ei împreună să ne pregătim pentru lupta parlamentară, ce curând va urma, şi să *părăsim terenul cel steril al pasivităţii de până acum*.

Să nu ne descurajeze însă acea presupunere, că prin activitatea şi luptele românilor de mai înainte nu ni s-au împlinit toate dorinţele noastre.

Un om privat, sau mai mulţi, pot despera în nesuccesele lucrărilor lor. Unei naţiuni însă pline de vieaţă, ca cea română, nu i se iartă a-şi împedeca cursul natural al vieţii şi progresului ei politic, de evenimentele unui timp.

Românii anteluptători, în timpul feudalismului, deşi au prevăzut nesuccederea luptei lor, nu au desperat, ca ei după căderea acelei sisteme feudale să nu păşească cu mai mare activitate pe terenul erezit, ci ei prin luptă continuă au arătat semne de vieaţă naţională şi Europa a învăţat a-i cunoaşte.

Românii anteluptători din timpul acela, când principiile constituţionale s-au adoptat şi în imperiul austriac, în tot decursul timpului, pe când se experimenta sistemizarea unei constituţiuni, care s-a terminat la 1867, încă nu au desperat de multele schimbări în sistema de stat, ci prin luptă neobosită au dat dovezi că sunt capabili de vieaţă constituţională şi de a-şi apăra drepturile naţiunii lor sub orice împrejurări, şi prin aceasta au câştigat pentru naţiunea lor aprecierea opiniunii publice europene.

Drept aceea, dacă poporul nostru nu a desperat sub amintitele împrejurări fatale, apoi nici astăzi, sub sistema constituţională prezentă, nu poate despera, prin care i se deschide un câmp de luptă onorifică în parlamentul statului, în mijlocul reprezentanţi lor tuturor naţiunilor aceluia, în mijlocul cărora, el însuşi poporul român, prin aleşii săi, deşi deocamdată în prea mic număr, să poată arăta şi descoperi nedreptăţirile ce i s-au făcut, să-şi poată reclama drepturile sale de acolo, de unde acelea s-au vătămat, să-şi poată ridica vocea sa acolo, unde veghiază ochiul opiniunii publice europene asupra drepturilor popoarelor.

Dreptatea trebue să învingă chiar şi dacă ar apăra-o numai unul. Dreptatea şi garanţia condiţiunilor de viaţă naţională o vom pretinde însă ca membri egali ai uneia şi aceleiaşi patrii, care numai prin mulţămirea tuturora poate prospera.

Nedreptate ni s-a făcut, şi adecă peste tot, că până când în mod neconstituţional s-a casat totalminte autonomia Transilvaniei, s-a susţinut aci o lege electorală excepţională şi asupritoare pentru români. Nedreptate s-a făcut românilor mai departe cu legea pentru limbi şi naţionalităţi, cu atacarea autonomiei bisericii prin legea şcolară, şi cu restrângerea drepturilor de reprezentaţiune a poporului prin legea municipală şi comunală, iar în parte cu susţinerea unei poziţiuni exceţionale privilegiate a naţiunii săseşti în fundul regiu etc.

Românilor din fundul regiu! Să nu uitaţi, că asupririle noastre încă şi astăzi sunt duple, şi că prin urmare şi luptele şi energia voastră se cere să fie îndoită.

Legea municipală şi alte chestiuni grave, ce ating existenţa românilor de pe acest pământ vestit, vor fi unele dintre primele obiecte ale dietei proxime.

Vă sunt în recentă memorie proiectele universităţii, în contra cărora cu atâta activitate şi nu fără tot succesul au apărat interesele voastre acei puţini români, cari după cele mai nefavoritoare regulamente municipale, totuşi cu concursul vostru au putut deveni deputaţi ai universităţii.

Luaţi-vă deci exemplul de la această mică dietă şi apoi cugetaţi, oare mai bine va fi să lăsăm soarta românilor din fundul regiu în parlamentul Ungariei numai pe mâna deputaţilor saşi, sau să o apărăm noi, cu duplă putere, prin aleşii noştri?

De la ţinuta voastră va atârna sorta şi viitorul nostru!

Deci îngrijiţi-vă fraţilor cu toată seriozitatea şi virtutea *pentru alegerea deputaţilor dietali.* Întrebuinţaţi legea existentă în toate fazele ei în interesul vostru. Reclamaţi la timp dreptul cel mare de alegător. Alegeţi într-o unire pe acel român, căruia fără grijă îi puteţi concrede cauzele naţionale. Consultaţi-vă înainte şi uniţi-vă în persoana candidatului vostru, iar unde nu puteţi fi în majoritate, sprijiniţi cu

toate voturile voastre întrunite pe acel candidat străin, pe care-l veţi cunoaşte de omul dreptăţii şi interesat pentru binele tuturor popoarelor şi al ţării. Ascultaţi vocea arhiereilor naţionali şi urmaţi la o înţelegere comună, unde cu toţi să conlucrăm la stabilirea unei ulterioare procedări salutare şi la crearea unui organ conducător, căci numai aşa vom ajunge la dorita solidaritate şi la ţinta naţiunii.

Sibiu, 15/27 mai 1872

Comitetul naţional.

"Telegraful român", 1872, nr.40; Teodor V.Păcăţian, "Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară", Sibiu, 1910, p.19-22.

25

1872 iulie 3, Blaj. Memoriul întocmit de George Bariţiu din însărcinarea participanţilor la conferinţa care a avut loc între 17-29 iunie 1872, la Blaj

Memorial

Înaltul regim al Majestăţii sale imperiale şi apostolice regesc inspirat din dorinţa nobilă de a vedea şi pe naţiunea română îndestulată şi fericită, a binevoi să dea subscrişilor plăcuta ocazie de a-şi descoperi în acest respect opiniile individuale şi anume a îndelega căile şi mijloacele acelea prin care cred dânşii că dacă s-ar realiza, ar fi în stare de a împăciui spiritele, a restabili încrederea reciprocă şi a şterge efectele dureroase ale unui trecut nefericit.

Subscrişii salută această generoasă iniţiativă a regimului Maiestăţii sale cu bucurie şi o întâmpină cu promptitudine atât mai mare, cu cât cred mai mult, că precum ei, aşa şi toţi ceilalţi locuitori de naţionalitate comună din marele Principat al Transilvaniei sunt inspiraţi de aceeaşi dorinţă leală şi fierbinte de a vedea complanate toate diferendele şi delăturate cauzele care au produse şi mai produc profundă neîndestulare cu situaţia de faţă şi care fac ca naţiunea română să fie îngrijată de venitoriul său în prezent, ca şi în epocele cele mai critice.

Pentru ca cu atât mai curând să ne ajungem scopul ce ne-am propus, de a supune la cunoştinţa regimului Majestăţii sale acele căi şi mijloace, care credem noi că ar fi de natură a împăciui şi îndestula pe nefericita noastră naţiune, simţim necesitatea de îndegeta şi tot una dată a risipi unele neînţelegeri ce ni se par nouă că ar predomina şi ar produce de una şi altă parte neîncredere şi suspiciune.

S-a susţinut, pe cât ştim noi, la unele ocaziuni, că naţiunea românească nu ar voi să accepte din partea sa articolul de lege XII din anul 1867, adică acel nou pactum conventum, acel nou drept fundamental

de stat, prin care regatul Ungariei îşi regulase relaţiile sale de stat către cealaltă parte a monarhiei.

După modesta noastră opiniune, supoziţia aceasta nici într-un respect nu are loc. Nimeni pe lume n-a întrebat până astăzi pe naţiunea română din Transilvania nici ca pe una individualitate naţională, reprezentată în vreun mod sau altul şi nici ca pe una parte constitutivă în sistemul Marelui Principat al Transilvaniei, dacă dânsa voieşte sau nu să accepte sus-citata lege fundamentală de stat; pentru că despre noi se zice deputaţi de naţionalitate română din Transilvania care au participat la dieta de încoronare a Ungariei între anii 1866-1867 nu se va putea susţine niciodată, că aceia ar fi fost expresiunea voinţei naţionale. Mai înainte, la una altă ocaziune de asemenea natură, naţiunea română din Transilvania fusese întrebată de către regimul Majestăţii sale, atât prin mijlocirea unui congres naţional ţinut în aprilie 1863, cât si prin dieta Transilvaniei. Ce e drept românii Transilvaniei s-au declarat cu acea ocazie pentru unitatea imperiului în sensul celor două acte mari de stat din 20 octombrie 1860 şi 26 februarie 1861, niciodată în sensul absolutist şi totdeauna cu condiţii bine precizate de a se conserva individualitatea politică şi autonomia Marelui Principat al Transilvaniei, cum şi de a se trece în legile fundamentale de stat condiţiuni sigure de existenţă naţională pentru români. După ce Majestatea sa imperială şi regească condusă de cele mai înalte interese de stat crede că acelea sunt mai bine asigurate în sistema cuprinsă în articolul XII, noi din partea noastră nu vedem nici una cauză pentru care naţiunea noastră să nu accepte acea sistemă şi să nu voiască a se conforma ei, îndată ce în cadrul aceleiaşi va fi asigurată şi a ei individualitate naţională.

Aşadară nouă ni se pare că din cauza legii fundamentale cuprinse în articolul XII n-ar fi nici o dificultate de a preveni la scopul ce şi-a propus în: regim cu respect la naţiunea română.

A doua presupunere este pe cât am aflat noi, că românii din Transilvania ar tinde a periclita integritatea coroanei ungureşti.

Această presupunere, pe cât se aude mai des, tocmai pe atât este de vagă, încât noi nu ne putem reţine ca să nu o reducem la o simplă denunţiaţiune falsă, la calomnie inventată şi repetată de atâtea ori, de câte ori naţiunea română îşi reclamă drepturile sale în patria comună. Este lucru foarte trist, dar prea uşor de explicat, că precum în alte părţi ale lumii, aşa şi în Transilvania, unele clase de oameni dedate din timpuri vechi a domina peste români şi a-i călca pe cerbire, caută pretexte diverse, spre a-i impune jugul sub una sau altă formă. Dar nu este acesta mijlocul, şi nu va fi niciodată la nici un popor din lume ajuns la conştiinţa de sine, de a-l conserva în fidelitate către stat şi tron. Nu calomnia şi nici persecuţiile vor îndulci şi atrage pe oameni către un stat oricare. Între anii 1860 şi 1863 încă s-au mai auzit denunţiaţiuni

de natura celor atinse la locul acesta; pe atunci însă regimul Majestăţii sale a zis: Stă sub voinţa şi în puterea noastră de a satisface dorinţele românilor fără umbra de periclitare a statului aşa încât ei să se ţină de gloria şi fericirea de a fi şi a se numi concetăţeni ai acestui stat, aşa vărsa pungile şi sângele lor pentu conservarea şi înflorirea lui, şi a nu mai avea alte aspiraţii în viaţa lor.

Pe atunci regimul începuse a-şi împlini promisiunea şi românii a se simţi ceva mai fericiţi.

Cu chestiunea integritaţii Coroanei ungare se aduce în nesens şi uniunea Transilvaniei cu Ungaria, cu adus însă, că naţiunea română din Transilvania o combate la toate ocaziile.

Este prea adevărat, că nu numai inteligenţa română, ci chiar poporul a protestat la toate ocaziile în contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Se ştie, însă bine constatat din toate actele câte s-au emanat în această chestiune de la naţiunea română transilvană începând din anul 1848 până în ziua de astăzi, că românii n-au combătut uniunea în principiu, ci din contră, ei au recunoscut în toate timpurile acea uniune, care-şi are baza sa în legea fundamentală a Transilvaniei, adică în diploma leopoldină. Ceea ce nu voieşte naţiunea română şi n-a voit-o niciodată este uniunea cea improvizată, forţată, necondiţionată, acea uniune care este identică cu unificarea, cu fuziunea, cu nivelarea totală, fără pic de respect la miile de interese provinciale, locale, cum am zice exclusiv transilvane, crescute oarecum din pământul ei în cursul mai multor secole şi complicate atât de mult, încât regularea şi complanarea lor nu se poate realiza aiurea, decât numai în lăuntrul Transilvaniei, aci acasă, în o dietă provincială, pe venitoriu, ca şi în trecut, în o perioadă lungă de şapte sute de ani. Aşa, despre această specie de fuziune ţin românii că este stricăcioasă din mai multe puncte de vedere.

La locul acesta s-ar putea pune întrebarea, că dacă românii transilvăneni au recunoscut totdeauna un fel de uniune a Transilvaniei cu Ungaria şi dacă ei nu sunt străini de către ea în principiu, pentru ce n-au arătat niciodată modalitatea, condiţiile sub care ar fi ei aplecaţi să o adopte. La obiecţiunea această răspunsul este mai uşor: Românii n-au fost întrebaţi niciodată despre uniune, ci în măsura tuturor protestelor naţionale s-a făcut totul de nobis sine nobis. În anul 1863 când ar fi fost ocazia de a participa la pertractarea acestei chestiuni esenţa uniunii a fost negată chiar de regim. În anul 1865 când iarăşi regimul o dete în dezbaterea dietei din Cluj, atunci votul românilor, depus în decembrie pe masa dietei prin mitropoliţi şi prin ceilalţi membri de naţionalitate română, fu desconsiderat şi delăturat ca şi în anul 1848.

Chiar şi dieta Ungariei din anul 1848 a prevăzut în articolul VII paragraful 5 necesitatea de a se specifica condiţiunile uniunii şi a

presupus o convenţie şi un contract de stat între limitele sancţiunei pragmatice.

Ştiut este că nerespectarea acestor prevederi şi proclamarea precipitată a uniunii în dieta Transilvaniei a avut cele mai deplorabile efecte, care pe lângă o prudenţă şi moderaţie dictată de natura lucrului şi de toate conjuncturile politice de atunci, s-ar fi putut evita foarte bine şi spre soluţia tuturora.

Pe cât ne sunt nouă cunoscute opiniile şi chiar convieţiunile predomnitoare ale românilor din Transilvania, apoi ei în chestiunea uniunii văd o întrebare de viaţă şi de moarte pentru existenţa lor naţională, care-i şi ţine în grija şi ansietatea perpetuă. Din această cauză dânşii nu încetează a pretinde formularea condiţiilor uniunii, cum şi turnarea lor într-o lege fundamentală de stat care să-şi aibă valoarea sa pentru toate venitoriul şi să rămână scutită şi apărată pentru totdeauna de orice fluctuaţii şi furtuni politice, mai apărată şi mai respectată decât fusese chiar şi diploma leopoldină din anul 1691. Prin lege fundamentală de stat iar nu prin legi ca să zicem aşa, efemere, care astăzi se aduc şi peste câţiva ani se înlătură cu o majoritate tot efemeră, cred românii, că-şi vor putea conserva şi apăra existenţa lor naţională şi chiar existenţa şi înflorirea religiei lor. În aceste convieţiuni ale sale naţiunea română din Transilvania fusese confirmată chiar şi prin preaînaltele promisiuni făcute de repetate ori, şi anume prin actele de stat din 20 octombrie 1860, cum şi prin cele din 21 aprilie, 4 mai şi 15 iunie 1863.

Abstracţie făcând astă-dată de la alte condiţiuni ale uniunii care se reduc la ţara întreagă ca atribute ale autonomiei, ne vom permite a enumera la locul acesta numai acele condiţii pe care doresc românii a le vedea trecute şi asigurate într-o lege fundamentală de stat, iar acelea sunt:

A. Cu privire la politică.

1. Recunoaşterea limbii române ca limbă oficială alături cu limba maghiară în toate afacerile interne ale Transilvaniei de orice natură ar fi acelea, în modul precum s-au recunoscut în anul 1863-1864.

În partea cea mai mare a Transilvaniei funcţionarii au trebuinţă numai de două limbi, adică de cea maghiară şi de cea română. După noi un funcţionar care nu e în stare de a mai învăţa pe lângă limba maternă cel puţin încă una din cele două limbi, acela nu merită a fi pus în funcţiune publică. Acest principiu se adoptase şi în parte se şi aplicase chiar şi sub sistemul absolutist, iar sub cea numită Schmerlingiană s-a realizat cu cel mai bun succes. Din toate limbile câte se vorbesc în ţările Coroanei ungureşti, limba română este după judecata tuturor bărbaţilor competenţi cea mai uşoară. Pe deasupra, limba română stă îndată la locul al doilea, după cea maghiară, cu avuţia sa în literatură, şi ea face pe an ce merge progrese considerabile în literatură şi ştiinţă, de unde rezultă, că candidaţii pentru funcţiuni

publice au ocazii îndeajuns pentru a învăţa limba nu numai de la poporul cu care vine în contact ci şi cu ajutorul gramaticei şi lecturilor citite. Iar când această limbă s-ar propune şi în şcolile gimnaziale maghiare şi în cele germano-săseşti, precum se propune cea maghiară în gimnaziile româneşti, atunci învăţarea ei ar fi şi mai uşurată, de exemplu, precum se întâmplă în Belgia şi în Elveţia cu limbile patriei, iar de câţiva ani încoace şi în Bulgaria cu limba turcă şi cu cea bulgară. Este imposibil ca milioane de locuitori să înveţe o altă limbă de la câteva mii de funcţionari, ci aceştia trebuie să fie obligaţi a învăţa limba poporului, din ale cărui pungi îşi trag ei lefile, pensiile şi toate celelalte plăceri.

2. Vechea împărţire politică a Transilvaniei este una dintre cele mai anormale din întreaga Europă, de unde şi provin o mulţime de inconveniente, lipsă de regularitate în administraţie şi nenumărate conflicte.

Acea împărţire se poate face aşa încât cele trei elemente naţionale să fie respectate pe atâta pe cât vor suferi marile interese ale unei administraţii prompte. Necesitatea imperativă a unei împărţiri politice noi a ţării în comitate şi respectiv în scaune şi districte, s-a recunoscut de repetate ori de către dietele Transilvaniei, şi anume în dieta din anul 1863 ea a venit formulată în a cincea propoziţiune regească care a şi fost pertractată în secţiuni.

3. O lege electorală nouă, conformă şi uniformă pentru toate clasele locuitoare, adică o lege din care să lipsească orice privelegiu de clasă şi castă, precum nu lipsesc din cele două legi electorale transilvănene, adică din anul 1791 şi din anul 1848. Ambele aceste legi au produs în tot timpul cea mai adâncă nemulţumire.

4. Numirea bărbaţilor de naţionalitate română în toate funcţiile publice ale statului, fără altă favoare şi preferinţă, decât numai prin aceea pe care fiecare individ şi-o va câştiga prin calificarea sa, prin meritele câştigate în vreun serviciu şi prin cunoaşterea limbilor patriei.

B. Cu privire la biserică.

5. Libertatea şi reciprocitatea deplină a religiei românilor în Transilvania.

6. Autonomia bisericii greco-catolice cu congrese bisericeşti provinciale şi diecezane.

7. Dotarea clerului din visteria statului, sau din fonduri publice.

C. Cu privire la instrucţiunea publică.

8. Administrarea şi conducerea autonomă, liberă şi independentă de la organele statului a şcolilor elementare şi primare sau normale pe baza confesionalismului.

9. Numirea bărbaţilor de naţionalitate română la Universitatea din Cluj în număr egal.

10. Decretarea limbii române, la aceeaşi universitate, în egalitate, la predarea şi studierea ştiinţei.

11. Înfiinţarea mai multor institute publice cu limba de predare română pentru români, astfel:

a) câteva gimnazii complete,

b) câteva şcoli reale, atât superioare cât şi inferioare,

c) şcoli de agronomie dintre care una să fie împreună cu una de silvicultură,

d) un institut pentru ştiinţa mineritului şi arendarea unui ţinut în acest scop.

12. Subvenţii din visteria statului pentru ajutorarea şcolilor poporale scăpătate.

Acestea sunt punctele de pornire şi respectiv condiţiile care credem noi că se pot lua ca bază a împăciuirii spiritelor şi a unei reconcilieri durabile. De altfel rămâne cu totul la înţelepciunea înaltului regim, ca despre opiniile noastre individuale să-şi câştige convingerea deplină prin convocarea unui congres naţional de pe tot cuprinsul Transilvaniei, care să fie compus aşa, încât să se poată denumi cu tot dreptul, că el este expresia voinţei naţionale. Acest mod de informare exact despre dorinţele şi aspiraţiile naţiunii noastre ni se pare cu atât mai corect cu cât l-am aplicat de către regimul Majestăţii sale cu bun succes de repetare cu alte ocazii şi în alte timpuri; pentru că dacă la bărbaţii cei maturi ai naţiunii noastre n-a lipsit niciodată dragostea faţă de naţiunea lor, întocmai, tot aşa nu a lipsit nici sincera voinţă de a se conforma cerinţelor celor mai înalte ale statului şi a îndeplini fără ezitare marile obligaţii pe care le avem cu toţii către aceeaşi.

Arh. St. Alba, fond Mitropolia greco-catolică Blaj, Cabinetul mitropolitului, dosar 945/1872-1884, f. 67-84.

26

1872 septembrie 24, Baia de Criş. Raportul pretorului Veress Albert din Baia de Criş, înaintat comitelui suprem, referitor la desfăşurarea ceremonialului înmormântării lui Avram Iancu şi afirmarea, cu acel prilej, a ideii de unire a tuturor românilor.

1113/872

Méltóságos Gróf és Föispán úr!

Folyó hó 23-án nyert szóbeli rendeletére a méltóságos gróf és föispán úrnak az 1848/9 évi volt havasi vezér/Anführer/ Iancu Avrám temetés alkalmával történt kitüntetö eljárások bejelentése tárgyában – ezzel van szerencsém a következö hivatalos jelentésemet megtenni: Iáncu

Avrám 1872 Augusztus 11-én f. é. Körösbányán egy sütö mester ember udvarán elhalt; – reggel húlája egy kis szekérre tételék, és a megyei rabjai által elhozatott Simionás János nevü megyei árva széki ülnök szállására; mikor a megyei hivatalnokok román értelmiségéböl egy temetési rendezöség alakult. A hullát kiteritették és ott tartották Sept. 13-ig d.u. 2 óráig; mely idö alatt a részt vett hivatalnokok, és tisztviselök a temetés körül, a háznál, és azon kivül is megyei hivatal szolgát használták segistségül – taviratoztak hihetöleg az elhalt 1848/9 évi jelesebb román egyéniségekhez: mert Axentét is várták.

A rendörség a román nemzethez gyász jeletéseket, és verseket készitett, és azokat az illetöknek ki osztotta – Iánku halála nagyságát tüntették ki benne melynek egy példánya a kir. ügyészségnek kézbesittetett sept. 13-a d.u. 2 órakor a temetés megkezdetett. Számos vidéki lelkész közremüködésével a halottas háznál Miheltianu brádi g. k. esperes egy beszédet tartott az elhalt nagyságárol, erényéröl, is felángoló nemzetiszeretetéröl, felszolitja a román nemzetet az elhunytnak jelleme követésére; osze hasonlitva ötet szt. Jánoshoz és annak jellemével – a háztól fáklyás menet tisztviselök, és kir. hivatalnokok vitték mintegy 20-24-en.

A gyász szekérel Czebe község templomához vitetett a hulla, a hol levétetvén a szekérröl a román értelmiség kitünöbbjei, az elhunytnak tisztelöi felvették, és a sirhoz közel egy fél ezred éves tölgyfa árnyába letették, ahol elkezdödvén a temetési szertartás, annak végzetével Sekula György ügyvéd és tiszti ügyész egy emlék beszédet tartott, melyben az elhaltat igyekezett, halhatlanitani lenditvén a halgatóságot az elhunyt nagy román szellemének követésére, ösze tartására is kivánta hogy amit Iánku elkezdett azt ö szelleme által a román nemzet végezze is be.

Elöhozta Horia dicsötettét, és ösze hasonlitotta Jánkut szabadság közdelmeiben itt különös hatással vala a Horia név dicsötése a népre – miután még most is látszik ezen megyében az 1784 évben a megyében magyar családokat kipusztitó és irtó törekvés nyoma az utókor csak azt itt e megyében magyar és romén ajkú hagyomány után hogy Horá Zaránd megyében ölt és gyüjtött pusztitott – és kérdezés tárgya volt: miért emlitette Horát?

A szertartás után egy fényképész le kivánta fényképezni a halotti menetet. Mind ezen kitüntetések mellett a résztvevök nem voltak oly sokan, ’s nemis muttatak fájdalmat vagy bánatot az elhunytért, söt mondhatni közömbösek voltak; a mi ki tetettik onnan hogy a vidékröl kevesen jöttek a temetésre, ’s nem is érdekelte a népet halála a halottas házhoz feltétetett a temetés napján a román szinü lobogó.

Továbba alázotosan jelentem a Méltóságos föispán úrnak minként Sekula saját nyilatkozata nyomán a mondott beszédén a kir. ügyésznek át is adhatja – Melyet után alázatos tisztelettel maradok.

A Méltóságos grof Föispán úrnak alázatos szolgája Körösbányán.

Veress Albert

szolgabiró Sept. 24-én 1872.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 82, c.437-439, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, k.148 Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 6- 7).

Traducere

1113/827

Excelenţă Domnule Conte şi Comite Suprem!

Ca urmare a ordinului verbal al Domniei voastre din 23 luna în curs am onoarea să vă raportez oficial, domnule conte şi comite suprem, referitor la obiectul procedurilor distinctive întîmplate cu ocazia înmormântării lui Avram Iancu, fostul conducător din munţi, instigatorul de la 1848/1849.

Avram Iancu a decedat la 11 august[1] anul curent, la Baia de Criş, în curtea unui brutar; dimineaţa cadavrul său a fost pus pe o căruţă mică şi adus de către deţinuţii comitatului la domiciliul numitului Ion Simionaş, asesor al sedriei orfanale a comitatului; când din intelectualitatea română a funcţionarilor regali şi comitatenşi s-a alcătuit un comitet de organizare al înmormântării – au întins cadavrul şi l-au ţinut acolo până la 13 septembrie la ora 2 după masă; în care timp funcţionarii au folosit în casă şi în afara acestuia servitorul comitatului ca ajutor – au telegrafiat probabil personalităţilor mai importante ale anului 1848-1849 pentru că îl aşteptau şi pe Axente.

Organizatoprii au scris necrologuri către naţiunea română şi versuri şi le-au împărţit respectivilor. Au evidenţiat în ele măreţia morţii lui Iancu – din care un exemplar a fost înmânat procuraturii regale; la 13 seprembrie după masa la ora 2 a început înmormântarea. Cu colaborarea mai multor preoţi din provincie, Mihelţianu, protopopul grecocatolic din Brad a ţinut un discurs la casa mortuară despre măreţia şi virtuţile mortului şi despre înflăcărata sa iubire de neam. A sfătuit naţia română să urmeze exemplul răposatului, asemănându-l cu Sfîntul Ioan şi cu personalitatea aceluia, de la casă l-au adus cu torţe vreo 20-24 de angajaţi şi funcţionari regali.

Cadavrul a fost dus cu carul funerar la biserica comunei Ţebea, unde luându-l jos de pe car, cei mai însemnaţi reprezentanţi ai intelectualităţii române l-au ridicat şi l-au aşezat la umbra unui stejar bătrân de

1 corect, septembrie

jumătate de mileniu, unde a avut loc slujba mortuară, la sfârşitul căreia George Secula, avocat şi procuror militar, a ţinut un discurs comemorativ în care a încercat să-l fac nemuritor pe răposat, îndemnând ascultătorii la urmarea marului spirit român al răposatului, la unitate şi a urat ca ceea ce Iancu a început, naţiunea română, prin spiritul său, să desăvârşească...

A amintit faptele de glorie ale lui Iancu şi l-a asemănat pe Iancu în lupta sa pentru libertate – aici a avut un efect deosebit asupra poporului glorificarea numelui lui Horea – după ce, ca şi cum se mai vedea în acest ţinut urma încercărilor de pustiire şi distrugere a familiilor maghiare din comitat în anul 1784. Viitorimea ştie după tradiţia orală maghiară şi română din acest comitat că Horea a ucis, incendiat şi pustiit în comitatul Zărand şi obiectul întrebării ar fi de ce l-a pomenit pe Horea?

După ceremonie un fotograf a dorit să fotografieze procesiunea funerară.

La toate aceste onoruri participanţii nu au fost prea mulţi, şi nici nu păreau îndureraţi sau întristaţi pentru decedat, s-ar putea chiar spune că erau indiferenţi: ceea ce rezultă din faptul că din ţinut au venit puţini la înmormîntare şi poporul nici nu era interesat de moartea lui; pe casa mortuară a fost arborat steagul român.

În continuare, raportez Excelenţei voastre, domnule comite suprem, cum că puteţi preda procurorului regal discursul lui Gheorghe Secula, redactat după propria sa declaraţie.

După care cu profund respect, rămân preaplecata voastră slugă,

Veress Albert,
pretor

Excelenţei sale,
Domnului Conte, Comite Suprem

la Baia de Criş, 24 septembrie 1872

27

1872 octombrie 9, Buda. Ordinul Ministrului de Interne regal maghiar trimis comitelui suprem al comitatului Zarand privind aplicarea măsurilor necesare pentru a nu mai fi arborat steagul românesc, precum s-a întâmplat la Baia de Criş, cu prilejul înmormântării lui Avram Iancu.

4574 sz./ eln.

Másolat

A magyar királyi Belügyminisztertöl
Zaránd megye föispánjának

A Iánku Ávrám elhunytà alkalmából Körösbányán rendezett tüntetések tárgyában m[ult] hó 27-én 175 sz. a. kelt felterjesztését vettem,

s. abbol – a többi közt – arrol győzödtem meg hogy a tüntetés alkalmával a romániai zászló csak ugyan kivolt tüzve azon házra, melyben Iánku ravatala állott.

A román zászlónak – mint egy különálló szomszéd nemzet jelvényének bármily alkalommali kitüzése a magyar állampolgárság kötelébe való tartozás elleni demonstrációnak tekintendö, de e zaszló használata valamint törvényeikel ugy a magyar állam polgárság jogérzetével is annyira ellentétben áll miként annak beszüntetését az államtekintélye s a nemzet méltósága egyiránt követelik.

Felhivom tehát folyó évi szeptember hó 9-én 4345/eln. sz.a. az idegen szinek és jelvények eltávólittatására nézve általában kibocsátott bizalmas levelem kapcsában Méltóságoddat, hogy most már határozottan intézkedjék miszerint, a romániai zászlónak bármily alkalommali használata, jövöre mellöztesék.

Budán, 1872 évi október hó 9-én

Tóth Vilmos s.k.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 82, c.436, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k. 148 Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 4)

Traducere

Nr.4574/prez.

Copie

De la ministrul regal maghiar de interne
Către
Prefectul comitatului Zărand

Am primit raportul dumneavoastră cu nr. 175 din 27 luna trecută, în problema manifestărilor organizate la Baia de Criş, cu ocazia morţii lui Avram Iancu, şi, din acela, între altele, m-am convins că într-adevăr steagul românesc a fost arborat pe casa unde stătea catafalcul lui Iancu.

Arborarea în orice ocazie a steagului român, ca simbol al unei naţiuni vecine independente se consideră ca o demonstraţie împotriva apartenenţei la cetăţenia maghiară, dar folosirea acestui steag este cu atât mai potrivnică legilor noastre precum şi simţământului cetăţenesc maghiar, cu cât, interzicerea lui este cerută de prestigiul statului, cât şi de demnitatea naţiunii.

Cer deci Excelenţei voastre, pe baza scrisorii mele confidenţiale, emise la 9 septembrie anul curent, sub nr.4346 prez. referitoare la

îndepărtarea culorilor şi simbolurilor străine, ca acum să ia deja măsuri hotărâte pentru ca în viitor folosirea cu indiferent ce prilej a steagului român să fie evitată.

La Buda, în 9 octombrie 1872

Toth Vilmos,
cu propria mînă.

28

1873 martie 14/26, Cuvin. Protestul exprimat în cadrul adunării locuitorilor din comuna Cuvin împotriva introducerii limbii maghiare în treburile administrative ale localităţilor în care majoritatea populaţiei o formează românii.

Înaltul Minister Regal al teritoriului intern în Ungaria

Spectabilul domnul vicecomite al comitatului nostru Arad în data de 4 faur anul curent nr.1081 a emis o ordonaţiune către noi, şi către alte comune din comitat a căror limbă oficială în manipularea treburilor teritoriului lor, e limba română, prin care ne impune ca de aci încolo protocoalele şedinţelor noastre, referitoare la facerea preliminariului şi socotelilor comunale, să le purtăm fractomargine şi în limba maghiară.

Noi, această ordinaţiune alăturată aici sub 1% cu vătămarea autonomiei noastre comunale şi cu vătămarea dreptului nostru de naţionalitate garantată prin art. de lege XLIV emis 1865/8 §§ 20.22 n-am putut să o primim, ci în înţelesul protocolului nostru din 28 faur a.c. alăturată aici sub 2% – din motivele legale cuprinse întrânsul am remonstrat contra ei la d[omnul] vicecomite, şi am cerut să revoce de bună voie, iară din contra se privească remonstrarea noastră de apel dată şi să o suscearnă la Înaltul Minister regal de Trebi Interne.

Domnul vicecomite, însă în loc de a accepta remonstrarea noastră sau de suscerne apelata noastră la Înălţimea voastră, a respins-o prin ordinaţiunea sa alăturată în copie aici; sub 3% de datul 11 martie a.c. numărul 1991, prin care enuncia că noi în înţelesul § – lui 32 al art. de lege XVIII an 1871, n-am fi fost îndreptăţiţi de a lua sub dezbatere şi decidere ordinaţiunea sa de sub anul 1081-1873 ca atare ea se referă la administraţiunea publică de stat şi jurisdicţiune, din cauza a ordinat de odată investigaţiunea contra judelui şi notarului, pentru că aceştia concesaria dezbatere în şedinţa noastră din 28 februarie anul curent peste amintita ordinaţiune.

Deci, fiindcă domnul vicecomite comitatens, apelata noastră de sub 2% nu voiesc a o suscerne la înaltul Minister regal precum se vede în ordinaţiunea sa în copia de sub 3% nici nu e aplecat a primi recurs din partea noastră, aşa noi pe temeiul protocolului şedinţei noastre extra-

ordinare de datul 28-a martie anul curent alăturată sub 4% cu aceasta suntem siliţi şi îndrăznim a recurge dirept la Înălţimea voastră, cu umilita noastră rugare: ca luând în consideraţiune motivele noastre din protocoalele de sub 2% şi 4% şi anume ca limbii oficiale de manipulare în înţelesul §§ 20 şi 22 a art. de lege XLIV din 1865/8 să se ţină apriat şi exclusiv de treburile administraţiei interne ale comunei; că jurisdicţiunea comitatensă şi organele ei în înţelesul §lui 28 a lui legii XVIII din 1871 n-au ingerinţă în această treabă internă comunală, că §-ul 32 al legii amintite nu se poate aplica la ordinaţiunea de sub % care nu se referă la administraţiunea de stat sau jurisdicţiune ci în special la administrarea trebilor interne ale comunei, în fine că uzul limbei oficiale nu se regulează prin §-ul al 5-a al legei XLIV 1865/8 care apriat şi esclusiv numai la oficiali şi oficialităţile jurisdicţionale se referă, ci prin §§ ii 20 şi 22 ai aceleeaşi legi sunătoare despre egalitatea de naţionalitate, în înţelesul comuna îşi alege limba sa oficială, în care este îndreptăţită nu numai a-şi purta toate protocoalele şi întreaga manipulaţiune a trebilor sale şi deodată a-şi face toate corespondenţele şi exhibitele sale atât la jurisdicţiune, cât şi la guvern; din toate aceste motive dezvoltate şi mai pe larg din protocoalele noastre de sub 2 % şi 4 % şi să vă înduraţi a nimici ordinaţiunile contrare legilor şi autonomiei comunale a domnului vicecomite comitatens de sub numerele 1081 şi 1091 ex.1873 şi a ordona respectarea legilor şi autonomiei comunale şi procedarea conform acestora

Rămânem cu profundă şi omagială onoare.

Nică Suciu

În Cuvin, în 26 martie 1873

Urmează 23 semnături
Comunitatea Cuvin, Nică Ostoi, jude.

Înaltul Minister regal de Treburi al Ungariei în
Budapesta

Umilita plânsoare şi recurs a comunei Cuvin din comitatul Arad, contra ordinaţiunilor contrarii legilor şi autonomiei comunale a vicecomitelui comitatens de sub anul 1081/873 în 1091/1873 în obieptul uzului limbii oficiale în manipulaţiunea trebilor comunale.

1873

cu actu sub./.2./.3./. şi 4./.

Arh. St. Arad, Prefectura judeţului Arad, Acte administrative, nr.2208, f. 13-15

29

1873 martie 23, Sâmbăteni. Protestul Corpului reprezentativ al comunei Sâmbăteni, împotriva măsurilor privind îngrădirea autonomiei comunale şi interzicerea folosirii limbii române în administraţia locală.

Protocol

Luat în Sâmbăteni la 23 martie 1873, din partea corpului reprezentativ comunal, despre şedinţa extraordinară ţinută astăzi şi convocată la cererea unei părţi a patra din membrii săi –în obiectul ordinaţiunei domnului vicecomite comitatens datul 11 martie a.c. nr.1991/873 prin care se respinge apelata comunei din datul 23 februarie a.c. relativă la ordinaţiunea domnului vicecomite din datul 4 februarie 1873 nr. 1018/873 în obiectul uzului limbei oficiale române a comunei.

Prezenţii sunt subscrişi.

Se citeşte ordinaţiunea domnului vicecomite comitatens, Carol Tabajdi, datul 11 martie a.c. nr. 1991 pre lângă care, din motiv că §32 al Legei XVIII din 1871 nu ar ierta ca corpurile reprezentative comunale să ia sub dezbatere ordinaţiunile jurisdicţiunei comitatense şi a organelor ei relative la administraţiunea trebilor de stat şi de jurisdicţiune – se respinge protocolul apelaţional din 23 februarie a.c. al comunei şi se ordonă investigaţiunea contra judelui şi notarului comunal pentru că aceştia au conces discuţiunea asupra ordinaţiunei sale de sub nr.1081/873 îndemnând în fine comuna ca să recurgă la minister în înţelesul lui 26 din art. de lege XVIII ex.1871 după executare

Decizie

Fiindcă § 32 al art. de lege XVIII din 1871 se referă apriat numai la acele ordinaţiuni cari se ţin de administraţiunea trebilor statului şi ale jurisdicţiunei, iar nu şi despre astfel de ordinaţiuni cari se referă la trebile interne ale administraţiunei comunale;

Fiindcă dreptul de a decreta şi regla uzul limbei oficiale al manifestaţiunei trebilor comunale –în înţelesul §§ lor 20 şi 22 art. de lege XLIV ex. 1865/8 este dreptul exclusiv şi neviolabil al comunei;

Fiindcă astfel dispunerea asupra uzului limbei oficiale comunale cade apriat în sfera administraţiunei interne comunale – şi nicidecât în sfera administraţiunei aşa-numite de stat şi jurisdicţiune;

Fiindcă dar § 32 al art. XVIII ex 1871 se explică necorect prin ordinaţiunea domnului vice-comite de sub nr.1991/873 deoarece comuna a fost îndreptăţită la dezbatere şi apelată contra ordinaţiunei de sub nr. 1081 care se amesteca fără competinţa în treaba limbei oficiale ca treabă administraţiunei interne a comunei;

Fiindcă chiar din contra § 28 al art. de lege XVIII ex 1871 apriat opreşte orice amestec al jurisdicţiunei în trebile interne ale comunei, afară de cazurile din § 26 şi 27 şi afară de cazul când ingerarea jurisdicţiunei este poftită chiar din partea corporaţiunei reprezentative

comunale; de unde urmează că pe când comuna, conform §lui 22 lit.a şi h a preces cu decizul său din 23 febr. a.c. în consonanţă perfectă cu legile –vătămarea acestora s-a făcut din partea domnului vice-comite atât cu ordinaţiunea sa de sub nr.1081/873 cât şi cu cea prezentă de sub nr.1991/873, În fine

Fiindcă şedinţa extraordinară a corpului reprezentativ comunal din 23 februarie a.c. s-a ţinut în urma recercărei numărului recerut de membri comunali, şi fiindcă /judele? / şi notarul sunt subordinaţi în trebile administrative interne ale comunei întrutot representaţiei comunale, din partea căreia în înţelesul §lui 92 pot să se şi suspende de la oficiu, dacă se opun, de unde urmează că pentru decisul din 23 februarie a.c. judele şi notarul comunal nu pot fi traşi la răspundere pentru faptul corpului representativ;

Drept aceea în considerarea tuturor acestor motive, corpul representativ al comunei Sâmboteni declară cu toată onoarea că e pătruns de întristare şi părere de rău când primeşte ştire despre altcum mult onorata ordinaţiune a domnului vicecomite comitatens de sub nr. 1991/873 şi decide a face plângere directă la Inaltul Ministeriu regal al Trebilor Interne, pe lângă subscernarea protocolului de apelata din 23 februarie a.c. precum şi a protocolului prezent şi a ambelor ordinaţiuni de sub nr. 1081/873 şi 1991/873 primite prin calea procurei cerc. de Radna cu acel umilit petit[1] ca Înaltul Ministeriu regal să binevoiască a casa ambele aceste ordinaţiuni ale domnului vicecomite – care ţintesc a răsturna cu forţa dreptul autonomiei comunale relative la limba manipulaţiunei oficiale comunale bazată pre legea din 1865/8 art.XLIV § § 20.22 îndemnând pe domnul vicecomite la respectarea legilor şi autonomiei noastre comunale.

Deodată judele şi notarul comunal se îndrumă ca ordinaţiunile de mai sus în privinţa limbei oficiale nicidecât să nu se acomodeze, până când nu va fi cunoscut rezultatul plângerii adresată de loc prin calea poştei la Înaltul Ministeriu regal al Trebilor Interne.

Dat ca de asupra.

Pentru notar

Lazar, jude şi prezident
Nicolau...
Efta Gogu
Georgie Toderasiu
Lazăr Mircu
Iancu Giunchiu
x George Popi
x Iancu Păcurari
Petru....

Constantin Petroviciu
Constantin Aiudanu
Georgiu Popescu
Nuţiu Iovănescu
x Efta Vasii
Petra Paii
Iuone Suciu
x Popii

---

1 cerere, rugăminte

Dimitrie Crişanu
x Florea Zichi
x Nicu Zichi
membrii corpului represent.

x Strariciu
x Demetriu
x Florea Stancu
x Vasa Stancu
x Alexandru Perii
x Florea Papii
x Lazăr Popii
x Costa Pecican
membrii corpului represent.

Arh. St. Arad, fond Prefectura judeţului Arad, Acte administrative, doc.2208/1873, f. 13-14, orig.

30

1873 mai 1, Blaj. Memoriul corpului profesoral al Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj, înaintat mitropolitului unit din localitate, prin care se protestează împotriva proiectelor de legi care încearcă să maghiarizeze învăţământul românesc, solicitându- se intervenţia pe lângă forurile şcolare superioare pentru abrogarea legilor respective.

Excelentissime Prea Sfinţite, Domnule Arhiepiscop şi Mitropolit!

Cu câţiva ani înainte de asta se vorbea despre aducerea unei legi noi pentru reorganizarea şcolilor mijlocii din ţările de sub coroana Sfântului Ştefan şi necesitatea unei atari legi se manifestă şi prin ziarele publice.

Iară de când ministrul actual de cult şi instrucţiune publică primi portofoliul, veni la publicitate şi aceea cum că din partea Înaltului Minister ar fi fost însărcinat consiliul scolastic în capitala Ungariei cu elaborarea proiectului de lege chestionată.

Ziarele din Pesta, până aici, aduseră la publicitate mai multe proiecte şi anume: "Szabadsajto" publică un proiect de lege pentru organizarea şcoalelor mijlocii de Schwarz Gyula, reprodus şi de "Keleter"; alt proiect se mai vede şi prin "Pester Lloyd".

În aşteptare cum că şi proiectul lucrat de consiliul scolastic va să iasă la publicitate, corpul profesoral de la acest gimnaziu a amânat a-şi descoperi către Excelenţa voastră ca şi către supremul inspector al tuturor şcolilor greco-catolice din arhidieceză şi, în special, patronului acestui gimnaziu, pre îngrijirile sale, cauzate prin amintitele proiecte.

După ce însă acum se ştie cu certitudine cum că proiectul de lege Horvath Mészàros pentru organizarea şcoalelor mijlocii, apărut în Tanügy şi publicat şi în broşura separată, este elaborat consiliului scolastic, destinat a se dezbate în Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică, apoi a se propune Dietei.

Umilitul subscrisul corp profesoral, în conferinţa sa ţinută la 1 mai a.c., află de necesar a vă descoperi Excelenţei voastre, cu toată veneraţia fiiască, pericolul ce ameninţă şi urmările triste pentru toate institutele mijlocii de învăţământ ale naţiunilor nemaghiare de sub coroana Sfântului Ştefan şi între aceste şi pentru acest gimnaziu românesc supus înaltei şi înţeleptei inspecţiuni a Excelenţei voastre, în cazul când amintitul proiect s-ar ridica la valoare de lege fără modificări prin Dieta regnicolară.

În citatul proiect, capitolul 2, §5, de la litera a până la s fiind înşirate obiectele ordinare de învăţământ în gimnazii, sub litera *d* se zice: limba învăţământului (care din a V-a clasă începând pretutindenea este cea maghiară), sub e: În cele patru clase inferioare unde limba învăţământului e cea maghiară, limba germană; unde limba învăţământului nu e cea maghiară, limba maghiară. Iar în capitolul 4, §42, "Şcolile mijlocii, care nu aparţin Statului pot căpăta dreptul de publicitate numai sub acea condiţie, dacă se vor organiza după planul cuprins în capitolul 2 al acestui proiect".

După acest proiect dară

1) În gimnaziul superior pretutindenea are să fie limba învăţământului exclusiv cea maghiară, iar celelalte limbi patriotice, afară de cea germană, nici măcar obiect ordinar nu poate fi.

2) În gimnaziul de jos proiectul de-a dreptul nu se pronunţă cu privire la limba de învăţământ şi numai din context se poate înţelege că limba învăţământului în cele patru clase inferioare poate fi şi altă limbă afară de cea maghiară.

3) Şcolile mijlocii care nu sunt ale statului sunt în pericol de a-şi pierde publicitatea dacă nu se vor conforma întru toate acestei legi şi adică, între altele, dacă limba învăţământului în clasele superioare nu va fi cea maghiară.

Introducerea limbii maghiare în gimnaziile deasupra, ca limbă de învăţământ în locul limbilor naţionale, peste tot ar fi o vătămare a unuia dintre cele mai sfinte drepturi ale naţiunilor nemaghiare de sub coroana Sfântului Ştefan, ar fi una piedică culpabilă în contra progresului, aruncate, aşia zicând, cu vorba în ţinutul culturii ştiinţelor, acum pe când de pe alte ţinuturi ale nesmintitelor şi operaţiunilor lumea se încearcă a smulge şi a înlătura toate piedicele spre a înlesni calea progresului, iar cu privire la gimnaziul nostru ar fi una injuria pentru toţi românii greco-catolici din Transilvania, o lovitură adânc simţită şi o pierdere ireparabilă căci:

a) Fiecare naţiune are cel mai sfânt drept natural de a se folosi de limba sa şi a se cultiva într-însa, care drept, fiind inviolabil, statului nu numai că nu-i este iertat a-l vătăma în şcolile ridicate şi susţinute din averea proprie a naţiunilor respective, ci, din contră, este dator a-l respecta şi naţiunile a le ajuta întru deprinderea cu efectul acestui drept, ridicând însuşi statul, din mijloacele sale ce rezultă prin concur-

sul material al tuturor naţiunilor, institute cu limba de învăţământ a naţiunilor din stat, şi în modul acesta a le înlesni diverselor naţiuni progresarea în cultură şi a deştepta interesele, încrederea şi amoarea împrumutată.

b) Destinaţia şcolilor mijlocii este a procura tinerimii cunoştinţe din deosebitele ţinuturi ale ştiinţei şi în acest mod a o pregăti pentru şcoli mai înalte.

Acum, dacă se va lua în dreaptă consideraţie mulţimea şi varietatea obiectelor propunende în gimnaziul superior, chiar şi după proiectul citat, se poate oare şi numai presupune cum că şcolarii ar fi în stare a înţelege propunerile şi explicaţiile din atât de multe şi atât de variate obiecte de învăţământ în o limbă a cărei gramatică în clasele inferioare abia o vor fi parcurs-o? Poate ar reuşi să câştige cunoştiinţele necesare învăţând în o limbă care ca s-o înţeleagă ar trebui să-şi piardă tot timpul căutând prin dicţionare după înţelesul cuvintelor? Ar fi oare cu putinţă a-şi descoperi ideile sale într-o limbă în care nu posedă promptitudinea cerută pentru a se exprima? Ar fi oare în stare a face progresul cerut în studiul clasicilor elini şi români care ar trebui să-i traducă lânced şi searbăd în o limbă nedeplin înţeleasă.

Totul s-ar restrânge numai la învăţarea limbii maghiare, cu stagnarea progresului tinerimii în ştiinţă.

c) Cu privire la gimnaziul nostru, pentru că prin aceasta s-ar călca intenţii ale marelui împărat Carol VI-lea, din a cărui diplomă din 1738 apriat se vede cum că dânsul a urmărit şi scopul de a înainta cultura religioasă morală şi ştiinţifică în naţiunea română şi lăţirea sfintei uniri, care scopuri sigure prin folosirea limbii române întru instrucţiune se poate ajunge.

d) Pentru că românii ardeleni greco-catolici s-ar vedea despoliaţi de dreptul de a-şi folosi limba la acest gimnaziu întru instituţiunea tinerimii lor, care drept l-au folosit în pace şi netulburaţi de nimeni acum mai bine de un secol, în timpuri vitrege şi chiar sub absolutismul nemţesc din timpul mai de aproape trecut. Obiecţia ce s-ar face cum că şcolarii după absolvirea studiilor gimnaziale sunt totuşi siliţi a-şi continua studiile pe la academie şi universităţi cu limbă străină şi aşa, mai în urmă, totuşi, dau peste greutăţi când ei ar trebui să-şi câştige cunoştinţe mai îndeplinite spre a le putea apoi folosi în praxă, nu *aşa de ponderoasă precum s-ar părea, pentru că*

e) În răstimpul de 8 ani tinerimea în gimnaziu, prin studiul gramaticii şi prin lectura în limbile respective, prin urmare şi în cea maghiară îşi câştigă cunoştinţe mai fundate şi îndemânare de ajuns spre a se folosi de acelea la şcolile mai înalte.

La universităţi şi academie ştiinţele sunt mai grupate şi ascultătorii au de a se ocupa cu câte o specialitate, din care cauză, pe lângă cunoştinţa limbilor câştigă în şcoala mijlocie, mai uşor se dedau cu înţelegere şi învăţarea celor propuse, precum aceasta o dovedeşte încă şi de acei indivizi care prin gimnaziul nostru au fost şcolari de mijloc

iar pe la academie şi universităţi cu alte limbi de predare reuşiră cu succes îmbucurător.

Lipsa cunoaşterii limbilor patriotice s-a recunoscut totdeauna şi o recunoaştem şi noi; drept aceea propunerea limbii maghiare în şcolile din loc să şi introdus numai decât deschiderea acelor în anul 1754. Şi ea se propune şi astăzi ca studiu ordinar, însă scopul gimnaziului şi cu deosebire a gimnaziului de asupra fiind, precum s-a zis mai sus a pregăti tinerimea pentru orice ramură de ştiinţă sau facultate de la universităţi şi academie, s-ar elude pe deplin prin introducerea limbii maghiare ca limbă de învăţământ în gimnaziul nostru.

Deci, Excelentissime:

Umilitul, subscrisul corp profesoral îşi ia cutezanţa a se ruga ca Excelenţa voastră să luaţi în dreaptă considerare pericolul ce ameninţă acest institut de învăţământ român şi urmările triste pentru naţiunea română şi în special pentru românii greco- catolici, în cazul când pre intitulatul proiect de lege s-ar ridica la putere de lege, fără modificări în §5, litera d; şi în poziţia înaltă de suprem inspector şi patron al gimnaziului din loc a vă întrepune la înaltul Minister de Culte şi Instrucţiune Publică pentru modificarea paragrafului citat, în sensul ca limba învăţământului să se susţină în şcolile mijlocii, superioare şi pe viitor aşa precum a fost în trecut.

După care, cu profundă veneraţiune filiască, pe lângă sărutarea sfintei drepte, suntem ai Excelenţei voastre,

Blaj, 1 mai 1873

prea umiliţi fii.

Arh. St. Alba Iulia. fond Liceul de băieţi "Sf. Vasile cel Mare", Blaj, Acte înregistrate, actul 167/1872-1873, f. 2-6.

31

1873 mai 29/iunie 10, Arad. Cerere prin care episcopul bisericii greco-orientale din comitatul Arad solicită ministrului ungar al cultelor să se înfiinţeze o catedră de limba şi literatura română la Gimnaziul principal din Arad, unde marea majoritate a elevilor sunt români.

827/1873 Prez[idenţial][1]

Domnului Ministru de Culte[2]

Arad, 1873 június 10

A hivatalos budapesti közlöny után méltóztatott a N[agy] méltóságú m.[agyar] kir[ály] vallás és közoktatási miniszterium f[olyó] évi május

1 Aşa apare în conceptul actului..
2 Idem.

27-röl 14179 sz[ám] a[llatt] az Aradi fögimnáziumnál 1873/4 tanév kezdetétöl betöltendö tanár állomásokra pályázatot hirdeteni.

Föpásztori vezetésemre bizott nép müvelödése érdekeitöl vezettetve, nem mulaszthatom el megjegyezni hogy azon tantárgyak közt, melyekre a hirdetett pályázat kiterjesztetik, a román nyelv és irodalom be nem foglaltatnak.

Hazai kormányunk iránti hü ragaszkodásom és bizalmamnál fogva, bátor vagyok N[agy] m[éltóságú] magas intencioját azon figyelemmel érdemlö körülményre felhivni, hogy a közellevö temesvári, valamint a helybeli aradi fögimnáziumra nézve is, az e megyéket lakó túlnyomo számú román nép igényeinek megfelelöleg, a magas kormány eddig is eladózhatlan szükség gyanánt tekintette a román nyelv és irodalom elöadását. Bizonyitja ezt azon tény körülmény hogy az illetö tanszékek mind két intézetnél léteznek.

Arad megyében a megyei kormányzat által mult 1872-ik évben kiadott állam rajzi táblázat szerint a román ajknak 197309 lelket számlálnak, kik között 180168-án a keleti egyházhoz tartozván, ezek az aradi fögimnáziumnak mindig tekintélyes tanulási contingest adtak.

Ugyan azért súlyos felelöségem érzetében, melyel a föpásztori vezetésemre bizott vidékbeli nép kulturai érdékeiért részint az államnak, részint pedig egyház megyém képviseletének tartozom: bátor vagyok N[agy] m[éltósá]godat mély tisztelettel megkérni, hogy az aradi fögimnáziumnál 1873/4 év kezdetétöl szintén betöltendö román nyelv és irodalom rendes felállitása iránt kegyesen intézkedni méltóztassék.

Végül bátor vagyok megjegyezni miszerint azon esetre, ha N[agy] mé[ltóságod] magas bizalmával lehetnék megtisztelve, alulirott eléggé kedvezö helyzetben vagyok m[éltósá]god bölcs belátása szerint módózattal, oly egyént ajánlatba hozni ki képes leend feladatának teljesen megfelelni.

Episcopul Ivacicovici[1]

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă-română Arad, doc.I-118 / 1873, f. 1-2, concept.

Traducere

Nr. 827/1873 Prezidenţial

Domnului Ministru de Culte,

Arad 10 iunie 1873

Preaonoratul Minister regal maghiar al Cultelor şi Instrucţiunii publice a binevoit să publice, pe calea Buletinului Oficial din Buda-

1 Idem.

pesta, sub numărul 14179 din 27 mai anul curent, un concurs pentru ocuparea posturilor de profesori de la începutul anului şcolar 1873/4, la gimnaziul principal din Arad.

Condus de interesul cultivării poporului încredinţat arhipăstoririi mele, nu pot omite să observ că, printre acele obiecte de studiu la care se referă concursul publicat, nu este cuprinsă limba şi literatura română.

Având în vedere ataşamentul meu loial şi încrederea faţă de guvernul patriei, îndrăznesc să atrag atenţia Excelenţei voastre asupra acelei împrejurări demne de a fi menţionate, că atât în ceea ce priveşte gimnaziul principal din apropiere, de la Timişoara, cât şi cel local din Arad, conform necesităţilor poprului român majoritar în aceste comitate, înaltul guvern a considerat şi până acum ca o nevoie de neînlăturat predarea limbii şi literaturii române. Acest lucru este dovedit şi prin faptul că la ambele instituţii există catedrele respective.

Conform tabelelor statistice publicate de autorităţile comitatense în comitatul Arad în anul trecut 1872, cei de naţionalitate română numără 197309 suflete, dintre care 180168 ţinând de biserica orientală, aceştia au dat întotdeauna un contingent respectabil gimnaziului principal din Arad.

Tot de aceea, conştient de greaua răspundere ce o datorez pentru interesele culturale ale poporului din ţinutul ce-mi este încredinţat spre arhipăstorire, în parte faţă de stat, în parte reprezentanţei episcopatului meu: îndrăznesc să o rog, cu adâncă stimă, pe Excelenţa voastră să binevoiască să ia măsurile necesare pentru înfiinţarea unei catedre ordinare de limbă şi literatură română de la începutul anului 1873/4 la Gimnaziul principal din Arad.

În sfârşit, îmi permit să menţionez că, în cazul în care aş fi onorat cu încrederea Excelenţei voastre, subsemnatul sunt în situaţia destul de privilegiată de a recomanda o persoană care ar fi în stare să corespundă întru totul îndatoririlor în concordanţă cu modalitatea înţeleptei aprecieri a Excelenţei voastre.

Episcopul Ivacicovici

32 **1873 septembrie 26, Timişoara.** Raportul comitelui suprem al comitatului Timiş, Ormós Zsigmond, înaintat trimisului de interne regal maghiar, referitor la o adunare populară sârbo-română şi măsurile ce se impun pentru preîntâmpinarea unor asemenea acţiuni.

370/873

Temesmegye föispányától
Nagyméltóságú Gróf m[agyar] kir[ályi]
Belügyminiszter Úr!

A Fehértemplomban megtartani szándékoló szerb-román népgyülés tárgyában a Fehértemplomi polgármester részéröl pótlólag bemutatott jelentése a tárgyra nézve folyó évi 355 és 363 számok alatt tett fölterjesztéseimmel összefügésben / alatt mély tisztelettel és következö bizalmas jelentésem kiséretében felterjeszteni szerencsém van.

A polgármester jelentése szerint az esemény most még nagy jelentöséggel nem bir mert a szerbek és románok közt az együttes müködésére szükséges egyetértés létére nem jött, a falusi nép részvéte jelentékeny nem volt, 's a szétoszlás is legkisebb nehézség nélkül megtörtént.

A Fehértemplomhoz közel esö községek lakosai jelenteli volt csak még a népgyülésre, 's a Temesmegyéhez csatolt községböl egyedül Dubovacz volt képviselve.

Azonban ha figyelembe veszük hogy a polgármester jelentésében a Dobriczán lakozó Borischef nevü cs. kir. nyugalmazott örnagyot mint a népgyülésre megjelent falusi népesség vezetöjét és Stefanovics fehértemplomi esperest valamint a feloszlatott 14 számú határörvidéki ezredterületén lakozó nyugalmazott tiszteket határozottan terheli kikek a népség hangulatára való befoljását tagadni nem lehet és a naponta mindinkább növekedö izgatási mozgalmakkal szemben szükségesnek látom Nagyméltóságodat mély tisztelettel arra kérni: hogy Stefanovics szerb esperest féken tartása iránt, a verseczi püspökség Borischef örnagy és a többi nyugalmazott tisztek rendre utasitása iránt pedig báró Scudier altábornagy utján hathason 's annyival inkább intézkedni méltóztasék, mivel a Nagyméltóságod közbenjárása utján püspöke részéröl táviratilag tett intézkedésének jó eredménye már is bekövetkezett, mennyiben arrol értesültem hogy nevezett Miuleszku Pál lelkész a közügyekben többé nem avatkózása iránti szándékát kijelentette.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilványitását

Temesvárott 1873 évi Szeptember hó 26-án

Ormós Zsigmond föispán

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 82, c. 373-374, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, k. 148 – Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 – Acte prezidiale, 1873- III-2623, f. 37+v)

Traducere

370/873

De la comitele suprem al comitatului Timiş

Excelenţa voastră, Conte
Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

În problema adunării populare sârbo-române care se intenţiona a fi ţinută la Bela Crkva, am onoarea să înaintez împreună cu raportul meu confidenţial, raportul prezentat ulterior de primarul din Bela Crkva referitor la aceasta legat de adresele înaintate de mine sub numerele 355 şi 363, anul curent.

Conform raportului primarului, evenimentul nu are încă o mare însemnătate, pentru că între sârbi şi români nu s-a stabilit înţelegerea necesară pentru conlucrare, participarea populaţiei săteşti nu a fost semnificativă şi împrăştierea ei s-a produs fără nici o dificultate.

Doar locuitorii satelor apropiate de Bela Crkva au fost prezenţi la adunarea populară, iar din comunele anexate comitatului Timiş doar, Dubovac a fost reprezentată.

Dar dacă luăm în considerare că raportul primarului îl acuză hotărât pe numitul Borischef, locuitor din Dobrica, maior cezaro-crăiesc pensionat, a fi conducătorul sătenilor veniţi la adunarea populară ca şi Ştefanovici, protopopul din Bela Crkva, precum şi ofiţerii pensionari locuitori pe teritoriul fostului regiment 14 de graniţă, a căror influenţă asupra mulţimii nu poate fi tăgăduită, şi ţinând cont de mişcările instigatoare care cresc zilnic, consider că este necesar să o rog pe Excelenţa voastră, cu adâncă stimă, să binevoiască să ia măsuri eficiente pentru ţinerea în frâu a protopopului sârb Ştefanovici prin episcopia din Vîrşet. Pentru punerea la punct a maiorului Borischef şi a celorlaţi ofiţeri pensionari prin baronul Scudier, generalul de brigadă, cu atât mai mult cu cât în ceea ce-l priveşte pe preotul român Miulescu, în urma intervenţiei Excelenţei voastre, intervenţia făcută telegrafic de episcopul său, a avut imediat urmări pozitive, în măsura în care am fost informat că numitul preot Pavel Miulescu şi-a declarat intenţia de a nu se mai amesteca în problemele publice.

Primiţi, Excelenţă, expresia adâncii mele stime.

Timişoara, la 26 septembrie 1873

Ormós Zsigmond,
comite suprem.

33 **1874 iulie 10/22, Craiova.** Scrisoare adresată Emiliei Raţiu, soţia lui Ioan Raţiu, de către dr.I.C.Drăgescu, în care apreciază că afirmarea cauzei naţionale a românilor depinde de modul activ în care se acţionează, şi nu adoptând o atitudine de aşteptare.

Craiova, 22 / 10 iulie 1874

Draga mea Doamnă!

Când am primit epistola dumitale sigilată cu negru am fost dureros impresionat; presimţeam o nefericire.

Deschizând epistola şi cetind aceste cuvinte: "nemărginita durere ce port în animă, mă face de multe ori incapace de a putea scrie" – m-am întrebat: care să fie cauza acestei dureri? Un amic al meu, profesorul Mihali mi-a spus mai târziu că ar fi citit în "Gazeta Transilvaniei" necrologul unuia din copiii dumitale. N-a ştiut să-mi spună care. Regret din animă şi plâng împreună cu dumneata perderea scumpului dumitale copil.

Cerul ţi-a conservat pe ceilalţi, consolă-te şi trăieşte pentru ei!

Propunerea ce-mi faci Dumneata de a trata despre cauza naţională m-a încântat. Numai o femeie de animă şi de spirit ca dumneata putea să scrie astfel.

Dumneata adaugi: "într-adevăr românii nu fac nimic, dar după părerea mea nici nu prea au ce să facă fiindcă încă nu a sosit timpul[1] părerea dumitale care este? mi-ar plăcea foarte s-o ştiu".

Dumneata recunoşti un trist adevăr că românii nu fac nimica; aci sunt de acord cu dumneata. Dar că *timpul nu ar fi sosit*[2] aceasta *nu*[3] este şi opiniunea mea. Timpul îl creăm noi, timpului trebuie să-i comandăm noi, iar nu el nouă: astfel se recunoaşte un popor. Libertatea este pentru animale virile, ea nu se recâştigă cerşind-o prin tiranie. Un popor sclav trebuie să fie gata în fiece moment a face *arme*[4] din belciugul catenelor ce strâng braţul – pentru ca să combată pentru libertatea sa.

Cum se poate face aceasta, voi avea onoarea a ţi-o manifesta într-una din scrisorile următoare.

Epistola dumitale mă face să înţeleg că nu veţi mai veni la Deva. Pentru ce? Nici dumneata, nici Domnul Raţiu nu puteţi să lipsiţi de acolo.

Voi fi fericit de a vă vizita acasă. Aceasta o voi face, dacă va fi posibil înainte de adunarea asociaţiunei. La caz contrar – după Deva.

---

1 subliniat în text
2 idem
3 idem
4 idem

În momentul acesta îmi soseşte o carte din Paris: “France en progrès” par Maria Deraismes. Capitolul I intitulat: “Vae Victis” e interesant. O voi aduce cu mine în Transilvania. Vă trimit ca suvenir un portret al meu. Îmbrăţişările mele întregei familii. Terminând, te rog să-mi întinzi mâna pentru ca să ţi-o sărut.

Dr. Drăgescu

Arh. St. Bucureşti, fond Ion Raţiu, dosar.851 / 1874, f. 1-2.

34

1874 iulie 18/30, Craoiva. Scrisoarea prin care dr. I .C. Drăgescu îi prezintă Emiliei Raţiu rolul pe care ţăranul şi femeia îl pot avea în afirmarea drepturilor naţionale ale românilor ardeleni.

Craoiva, 18 / 30 iulie 1874

Draga mea Doamnă!

Voi să-mi împlinesc promisiunea ce-am avut plăcerea a-ţi da, promisiune relativă la starea actuală a românilor transilvăneni şi la ceea ce ar trebuie să facă.

Românii ardeleni în realitate sunt un popor sclav. Un astfel de popor trebuie să fie impacient, să se agite continuu, să mediteze şi să lucre pentru dezrobirea sa.

Am zis şi repet că libertatea nu se recâştiga prin *cerşire*[1]. Cerşetorul trăieşte din sfărâmăturile ce se îndura a-i da unul ori altul.

Rolul de cerşetor nu este făcut pentru un popor de talia Românului. Străbunii noştri dau şi luau: noi *nu*[2] putem cerşi!

Ar trebui ca dumneavoastră să vă gândiţi ceva mai mult la *opincă*[3] şi la *femeie*[4].

Renaşterea se începe de aici. Faceţi pe femeie bună mamă, bună consoartă şi bună *română*[5], faceţi din ţăran un om care să aibă conştiinţa demnităţii, a drepturilor şi datorlor sale: atunci aţi făcut cel mai greu şi cel mai important pas pe calea progresului şi a salvării.

Cu aceste două elemente veţi putea obţine totul. Şcoli, scrieri, conferinţe: iacă mijloacele.

Iarna ar trebui să se ţină conferinţe ştiinţifice, de educaţiune, de morală, de istoria naţională, de economie. Aceasta în toate satele şi

1 subliniat în text
2 idem
3 idem
4 idem
5 idemî

oraşele. Românii transilvăneni sunt un popor *democratic*[1] prin excelenţă, mai democratic dacât fraţii săi din România liberă.

Au animă, au curaj, au devotament; aceste trebuie cultivate cu afecţiune.

În America nu este seară în care să nu se facă vreo lectură, fie politică, fie despre arte, fie despre ştiinţă. Lumina inundă şi străbate pretutindeni, ar trebui să fie cineva orb pentru a nu deschide ochii şi a învăţa! Lucrătorul când iese din oficina sa se duce să asculte o lecţiune despre Washington ori despre noile descoperiri a lui Livingston în Africa. În Occident – să să intrăm într-o casă şi vom găsi pe femeia agricultorului făcând pâine şi unt. Seara, acestă femeie se va pune la pian, va vorbi cu noi de politică, de morală, poate chiar şi de metafizică. În America şi anima şi cugetul este în acţiune.

Termin pentru astă dată. La revedere la Deva. Îmbrăţişările mele familiei. Îţi sărut mâna cu iubire şi mă numesc al dumitale afecţionat,

Dr. I.C. Drăgescu

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 851 / 1874, f. 1-2, orig.

35

1875 martie 5, Budapesta. Ordinul ministrului ungar al cultelor şi instrucţiuni publice, Trefort Agoston, prin care se interzice utilizarea în şcoli a unor hărţi şi manuale de geografie şi istorie româneşti.

1337 szám

Vallás és közoktatási m[agyar] kir[ályi]
minisztertöl

A következö, román nyelven irt iskolai kézikönyveket, ugymint:

a) Elemente de Geografia pentru Clasele II-a şi a III-a primarie – de Gr. Vlădescu, Ed. a treisprezecea, Bucureşti, 1868. 8a.

b) Elemente de Geografia fizică şi politică etc. de M. Mihaescu, Ed. a treia, Bucureşti, 1873, 8a.

c) Istoria Românilor din timpurile cele mai vechie până în zilele noastre – etc. De Treb. Laurianu, Ed. IV. Bucureşti, 1873, 8a.

Ezen a magyarországi román iskolákban többhelyen használt kézikönyvek által megvizsgáltatván, ugy találtam, hogy azok a magyar birodalom törvényes alkotmánya s fenálló tényleges állapota ellen többhelyen elferditett, meghamisitott tanokat foglalnak magukban, miáltal a tanuló ifjuságot félre vezetik s a ferde tényekkel azokban egyszersmind ferde gondolkozását s érzelmeket ébresztenek: ugyane-

1 subliniat în text

zért van szerencsém Nagyságodat tisztelettel felhivni, hogy emlitett kézikönyveket az érintett indokokból a felügyelete alatt lévö minden tanintézetböl azonnal eltiltani méltoztassék.

Továbbá d) az: Atlante Geograficu dupa L. Bonnefont etc. adaptatu pentru Scolele romane din ordinea M.S. Carolu I. Domulu romaniloru, si adausşu de A. Tr. Laurian etc. Parisu – Bucuresci, 1868 4o czimü, egyébként becses térkép 3 és 9-ik lapjai szintén valótlan dolgokat tüntetnek elö, a mennyiböl a 3-ik lapon Magyarország Ausztriában bekebelezett tartományként van felmutatva, a 9-ik lapon pedig "Dacia moderna" czim alatt Magyarország külömbözö részei, Transilvania, Temesiana, Crisiana és Marmorosu nevek alatt "Dacia modernă" részeiül állittanak. Minélfogva ezen térkép is eltiltandó minden tanintézetek használatából mind adig, mig az emlitett két lap a valódi tényállasnak megfelelöen ki nem javittatik.

Végre: e) Manualu de Geografia pentru tinerimea romana, de la Ioanu Silviu Selagianu, Viena, 1871, 8° czimü tankönyvben is Erdély mint Magyarországgal coordinált külön országi lévén feltüntetve, s különben is e könyvben többhelyen izgatásra alkalmas történelmi vontatkozások éritetvén, ezen tankönyv is eltiltandó határozottan minden tanintézetböl.

Ugyanezen alkalommal Nagyságod becses figyelmébe ajánlom, hogy a föpásztori felügyelete alatt lévö tanintézetekben használt kézikönyvekre általában hazafias gondal lenni méltóztassék, miszerint csak oly kézi könyvek használtassanak, melyek hazánk alkotmányos jogi állapotának hivén s a különbözö ajkú honpolgárok viszonyát tárgyilagosan foglalják magukban.

Budapest 1875 évi Márczius hó 5-én

Trefort Ágoston

Nagyságos és fötisztelendö Pap András aradi püspöki vicarius úrnak.

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, Acte şcolare, doc. IV-45 / 1875, f. 1-2, orig.

Traducere

Numărul 1337[1]

De la Ministerul regal maghiar al Cultelor şi Instrucţiunii publice

Următoarele manuale şcolare scrise în limba română, şi anume:

1 Subliniat în text.

a. Elementele de geografie pentru clasele II şi a III primare – de Gr. Vlădescu, Ediţia a treisprezecea, Bucureşti, 1868, 8°

b. Elemente de Geografie fizică şi politică etc. De M. Michăescu. Ediţia a treia, Bucureşti, 1873, 8°

c. Istoria Românilor din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre – etc. de. Treboniu Laurian, Ediţia a patra, Bucureşti, 1873. 8°

Punând să fie examinate de către experţi aceste manuale utilizate în mai multe locuri în şcolile româneşti din Ungaria, am găsit că ele conţin în mai multe locuri învăţături deformate, falsificate împotriva legalei constituţii şi stări de fapt existente ale Ungariei, prin care induc în eroare tineretul studios, şi prin faptele strâmbe, trezesc totodată în el o gândire şi simţăminte strâmbe; tocmai de aceea am onoarea, Excelenţă, să vă poftesc cu respect să binevoiţi a interzice imediat manualele amintite, din menţionate motive, din toate institutele de învăţământ de sub supravegherea dumneavoastră.

Mai departe: d. filele 3 şi 9 ale hărţii, altminteri valoroase cu titlul: Atlante Geograficu după L. Bonnefont etc. adaptat pentru Şcolile române din ordinea M.S. Carol I, Domnul românilor, şi adausul de A. Tr. Laurian, etc. Paris-Bucureşti, 1868, 4°, reprezintă de asemenea lucruri neadevărate, întrucât pe fila a 3-a Ungaria este înfăţişată ca provincie încorporată în Austria, iar pe fila a 9-a, cu titlul "Dacia modernă", diversele părţi ale Ungariei sunt înfăţişate ca părţi ale "Daciei moderne", sub denumirile Transilvania, Temeşana, Crişana şi Maramureşul. Ca atare, şi această hartă se interzice a fi folosită în toate institutele de învăţământ până când cele două file amintite se vor corecta corespunzătoar stării de fapt reale.

În fine: e. Transilvania fiind prezentată şi în manualul intitulat Manualul de Geografie pentru tinerimea română, de Ioan Silviu Selăgian, Viena, 1871, 8°, ca o ţară separată coordonată cu Ungaria şi de altminteri făcându-se în cartea aceasta, în mai multe locuri, referiri istorice instigatoare, se interzice categoric din toate institutele de învăţământ şi acest manual.

Tot cu această ocazie, Excelenţă, recomand cinstitei dumneavoastră atenţii să binevoiţi a purta o patriotică grijă manualelor folosite în general în institutele de învăţământ de sub înalt pastorala dumneavoastră supraveghere, astfel ca să se utilizeze numai asemenea manuale care conţin în ele cu fidelitate stadiul juridic constituţional şi cu obiectivitate relaţiile cetăţenilor de diverse limbi, din patria noastră.

Budapesta, 5 martie 1875.

Trefort Agoston

Măritului şi revendisimului domn Andrei Pop, vicar episcopal de Arad.

36

1875 martie 22/ aprilie 3, Budapesta. Ordinul Ministrului ungar al cultelor şi instrucţiuni publice, Trefort Agoston, prin care se interzice utilizarea în şcoli a unui manual românesc privind istoria Transilvaniei.

7000 szám

A vallás és közoktatási m[agyar] kir[ályi]
minisztertöl

"Elemente de istoria Transilvaniei pentru invetiatorii şi scolele popularie române, scrise de Ioane V. Rusu " czim alatt egy Nagy Szebenben 1865-ben megjelent könyv tanittatik némely hazai román tanintézetekben.

E könyv megvizsgáltatása után ugy találtam az a történeti események hiányos, egyoldalú és némely helyeken elferditett elöadása mellett a hazai alkotmány és törvényeket, valamint a magyar államiságot ellenszenves szinezetbe tüntetni fel, s a hazában együtt lakó nemzetiségek és néposztályok közti egyetértö összehangzatra is kedvezötlen hatással bir; mi által a félrevezetett ifjúságban ferde gondolkozás és érzelmek ébresztetnek.

Ugyan azért van szerencsém Nagysagodat tisztelettel felhivni, hogy az emlitett kézi könyvet az érintett indokokbol a felügyelete alatt lévö minden tanintézetböl azonnal eltiltani méltoztassék; egyúttal hazafias gonodal lévén, hogy a felügyelete alatti tanintézetekben csak oly kézikönyvek használtassának mely hazánk történelmi eseményeit alkotmányos állapotát és fejlödését s a külömbözö ajkú vagy állású honpolgárok viszonyát hiven és tárgyilagosan foglalják magukban.
Budapest 1875-ik évi Ápril hó 3-án

Trefort Ágoston

Nagyságos és fötisztelendö Pap András aradi keleti püspoki helyettes úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă romană Arad, Carte şcolară, doc. IV-63 / 1875, f. 1-2, orig.

Traducere

Numărul 7000

De la Ministerul regal maghiar al Cultelor şi Instrucţiunii publice

În unele şcoli româneşti se predă după o carte apărută în 1865 la Sibiu, cu titlul "Elemente de istoria Transilvaniei, pentru învăţătorii şi şcoalele populare române" scrisă de Ioane V.Rusu.

După examinarea acestei cărţi, am găsit că ea, pe lângă relatarea incompletă, unilaterală şi pe alocuri deformată a evenimentelor istori-

ce, prezintă constituţia şi legile ţării, precum şi administraţia maghiară, într-o lumină potrivnică şi are o influenţă defavorabilă şi asupra armonioasei înţelegeri dintre naţionalităţile şi clasele sociale convieţuitoare; drept care, în tineretul derutat se trezesc gândire şi simţăminte strâmbe.

Tot de aceea, Excelenţă, am onoarea a vă pofti cu respect ca, din motivele menţionate, să binevoiţi a interzice imediat amintitul manual din toate institutele de învăţământ aflătoare sub supravegherea dumneavoastră având o patriotică grijă ca în institutele de învăţămînt de sub supravegherea dumneavoastră să se folosească numai asemenea manuale care conţin în ele, fidel şi obiectiv, evenimentele istorice ale patriei noastre, starea constituţională şi dezvoltarea ei şi raporturile dintre cetăţenii de diverse limbi sau stări.

Budapesta, 3 aprilie 1875

Trefort Ágoston

Către măritul şi reverendisimul domn Andrei Pop,
vicar episcopal greco-oriental

Arad

37

1875 decembrie 2/14, Budapesta. Adresa Ministerului Cultelor şi Invăţământului către episcopul Ioan Meţianu, căruia i se cere să determine parohiile române să redacteze procesele-verbale ale adunărilor în limba maghiară.

1610 eln[öki] sz[ám]

Magyar Királiyi Vallás és
Közoktatásugyi minisztertöl

Méltóságos Püspök Úr!

Az 1868: 44 t[örvény] cz[ik] 15 szerint s felsöbb egyházi testületek és hatóságok, ha ügyviteli nyelvük nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából jegyzökönyveiket egyszersmind az állam hivatalos nyelvén és hiteles forditásában kell hogy felterjesszék.

Erre nézve több egyházmegye részéröl eltérö eljárás tapasztaltatván, van szerencsém Méltóságodat tisztelettel felkérni, hogy egyházmegyei gyülések és hatóságok jegyzökönyvi kivonatainak a kormányhoz felterjesztésénél a törvény e kivánalmat szem elött tartani méltóztassék; valamint ugyanazon törvény 16§ Méltóságod s a vezérlete allati egyház részéröl eddig is figyelemben tartott.

Az egyház községek és magánosok gyanánt tekintendö lelkészek ily megszoritásnak beadványainkat joguk van a kormányhoz csak saját nyelvükön terjeszteni fel.

Tagadhatlan azonban hogy ez által, gyakorlati szempontból tekintve jelentékeny munka szaporodás és késedelem származik, a kormány részéröl várt gyors eljárás felette nehézebül s magának az illetönek is igen nagy hátránya támad, a mennyiben az ügyek gyors és egyszersmind alapos intézését késleltetni, söt olykor jó forditók hiányában azok helytelen ellátását is okozhatja.

Már pedig nemcsak a kormányzat s annak egyes ágai élén álló s az ügyekért felelös egyének, hanem az aláj uk rendelt jógi, számvevöségi, épitészeti, s tovább szakemberektöl sem lehet megvárni hogy minden hazai nyelvben jártassággal birjanak s a jelenlegi eljárás mellett gyakran egyetlen az iletö nyelvben jártas tisztviselönek távolléte vagy akadályoztatja az elintézést honapokig késlelteti.

Ezért tehát tisztelettel felkérem Méltóságodat, hogy nem parancsolólag ugyan, de az indokok felhasználatával megyözöleg oda hatni sziveskedjék, hogy az egyházmeggyében lévö egyház község és lelkész a kormányzat könnyebitése és sajat maguk érdékében, a kormányhoz intézett beadványaiknál ha nem is kizárólagosan az állam hivatalos nyelvet, de legalább saját nyelvök mellett hasábosan vagy forditás bemelléklése útján azt is használják s ugyanez azon jegyzökönyvekre nézve is eléressék, melynek nem maga az egyházi hatóság, hanem annak egyes és küldöttségel által (például vizsgálatoknál) felvétetvén, az emlitett hatóság jelentésével ide felterjesztetnek.

Teljes reményel vagyok hogy ezen nem jog megszoritását, de annak a gyakorlati élet követélményéhez mért használatát czelzó felkérésemnek Méltóságod teljes buzgalommal fog igyekezni érvényt szerezni s a fennebbi indokok álapotságárol meggyözödve az készségel járulandnak Méltóságod abeli üdvös törekvéseihez.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem öszinte nyilványitását

Budapesten 1875 évi December hó 14-én

Trefort

Méltóságos és fötisztelendö Metianu János úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română, doc.II-44 / 1875, f. 2-3, orig.

Traducere:

Număr prezidenţial 1610

Ministerul regal ungar
al Cultelor şi Învăţămîntului

Prea onorate Domn Episcop,

Din punct de vedere al supravegherii statale, potrivit 15 din Legea 44 din 1868, organele şi autorităţile clericale superioare, în cazul când limba lor de serviciu nu este limba oficială a statului, trebuie să înainteze procesele lor verbale şi în limba oficială a statului în traducere autentică.

Întrucât în acestă privinţă se constată că în unele eparhii există procedee diferite decât cel legal, am onoarea a vă ruga pe Domnia voastră ca să binevoiţi a avea în vcdere aceste cerinţe ale legii la înaintarea către guvern a proceselor-verbale ori a extraselor lor adresate în adunările ori de către autorităţiole episcopale, după cum 16 al aceleiaşi legi a fost avut în vedere şi până acum de către Domnia voastră şi organele clericale aflate sub conducerea Domniei voastre.

Parohiile şi preoţii ce urmează a fi consideraţi persoane particulare nu sunt supuşi potrivit legii unei astfel de restrângeri şi de aceea au dreptul să înainteze cererile lor adresate guvernului numai în limba lor.

Este însă de netăgăduit că astfel, din punct de vedere practic se cauzează o importantă muncă în plus şi întârziere, se îngreunează în mod deosebit rezolvarea promptă a cererilor de către guvern şi se produce un dezavantaj foarte mare şi pentru persoana respectivă, întrucât se întârzie rezolvarea promtă şi totodată temeinică a cauzelor, ba mai mult chiar, uneori poate avea ca urmare şi rezolvarea lor greşită din lipsă de traducători corespunzători.

Dar pe de altă parte nu se poate pretinde din partea persoanelor aflate în fruntea guvernului şi a celor ce se află la conducerea unor departamente, dar nici de la specialiştii subordonaţi acestora, jurişti, contabili, constructori etc., ca să cunoască toate limbile vorbite în patria noastră şi pe de altă parte datorită procedurii obişnuite în prezent absenţa ori indisponibilitatea singurului funcţionar cunoscător al limbii respective întârzie luni de zile rezolvarea.

De aceea, cu respect, rog pe Domnia voastră ca să binevoiţi, nu pe cale de ordin, ci folosind argumentele arătate, prin convingere, să determinaţi parohiile şi preoţii din circumscripţia episcopiei Domniei voastre, în vederea facilitării guvernului şi în propriul lor interes, ca în cererile lor adresate guvernului să utilizeze dacă nu în mod executiv limba oficială a statului, dar cel puţin pe lângă propria lor limbă, sau anexând traducere, s-o folosească şi pe cea oficială şi toate acestea să

se efectueze şi cu privire la procesele verbale care nu sunt dresate de către înseşi autorităţile episcopale, ci de către unele parohii ori reprezentanţi ai acestora (de exemplu cu prilejul unor cercetări) şi sunt înaintate nouă împreună cu raportul autorităţilor amintite.

Sper că această rugăminte a mea care nu urmăreşte ştirbirea unor drepturi, ci utilizarea lor potrivit cerinţelor vieţii politice, se va bucura de străduinţa Domniei voastre de a asigura traducerea ei în viaţă şiconvingându-se de temeinicia motivelor mai sus arătate şi respectivii vor sprijini străduinţele nobile în acest sens ale Domniei voastre.

Primiţi, prea onorate, expresia sinceră a stimei mele deosebite.

Budapesta, 14 luna decembrie, anul 1875.

ss. Trefort

Prea Sfinţiei sale, domnului episcop, Meţianu Ioan.

38

1876 ianuarie 16, Cluj. Ordin al comisarului regal al Transilvaniei, contele Péchy prin care se cere aplicarea unor măsuri ferme împotriva "agitatorilor" care vor acţiona în scopul formării unui imperiu daco-român.

110-869

K.B.

Az erdélyi kir. Biztostól

Belügyminiszter úr ö nagy méltóságának több oldalról nyert értesülése szerint nem lehet kételkednie a felett, hogy egy Dáco-román birodalom érdekében müküdö bujtogatók Erdélyben megfordulnak s valószinü, hogy ilyen izgatók a közel jövöben különösen az erdélyi részeket fogják felkeresni.

Miután az állam egysége ellen intézett fondorkodások között különös figyelembe vételt igényel ennélfogva Méltóságodat a bizalom szoros határai újból is arra kérem fel miszerint az említett természetü s föleg a külföldröl származó bujtogatásokat a legéberebb és folytonos figyelem tárgyává tenni, elöforduló esteben a tényállást és tényezöket haladék nélkül kipuhatolni, vélek szabályszerüleg elbánni, illetöleg a további eljárás iránt innen utasitást kérni sziveskedjék.

Oly esetekben végül, ha valamely feljelentés folytán izgatók, a feljelentö egyén neve velem bizalmason tudatandó.

Kolozsvártt Január 16án 1869.

G. Pechy

B. Kemény György ö méltósága

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Turda, Prezidiale, doc.41/1869, f. 1-2, orig.

Traducere:

Nr.110-896

Comisar regal

Din partea comisarului regal al Transilvaniei

Potrivit unor informaţii primite de domnul ministru de interne nu există îndoială asupra faptului că Transilvania va fi cutreierată în curînd de agitatori care acţionează în interesul formării unui imperiu daco-român.

Întrucât denunţarea uneltirilor împotriva integrităţii statale şi prinderea autorităţilor necesită o atenţie deosebită, în condiţiile actuale, o rog pe domnia voastră, ca în limitele severe ale confidenţei, să urmăriţi cu cea mai vie şi permanentă atenţie uneltirile de caest gen; iar mai ales pe cele provenite din străinătate, în cazul apariţiei lor să cercetaţi neîntîrziat situaţia şi factorii care au produs-o, să acţionaţi împotriva lor potrivit regulamentelor, respectiv să binevoiţi a solicita indicaţii pentru acţiunile următoare.

În cazul în care în urma vreunui denunţ sunt prinşi agitatorii, să-mi aduceţi la cunoştinţă, în mod confidenţial, numele celui care a făcut denunţul.

Cluj, 16 ianuarie 1868

Contele Péchy

Domnului baron Kemény György.

39

1876 februarie 5, Sibiu. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania către împăratul Francisc Iosif I cu privire la situaţia juridică a bisericii evanghelice şi nemulţumirea acesteia faţă de politica părtinitoare a statului care neglijează legile confesionale transilvănene.

Eure Majestät!
Allergnädigster Kaiser, König und Herr!

Es sind unlängst achtzehn Jahre gewesen, seit zum letztenmal die evangelische Landeskirche Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen, damals vertreten durch ihren in seinen Verdiensten auch von Eurer Majestät huldreichst anerkannten Superintendenten Dr. Georg Paul Binder, unmittelbar vor dem Throne erschien und Gebrauch machend von dem nie bestrittenen Rechte, sich an die Person ihres höchsten Schutzherrn auf Erden zu wenden, Dank und Bitte freudigen Vertrauens voll an den Stufen desselben niederlegte.

Dank und Bitte sind es auch heute, die sie veranlassen, nach solanger Frist wieder einmal an dieselbe Stelle zu treten. Der Dank gilt der Vergangenheit; zur Bitte drängt die schwere Sorge um die Zukunft.

Dankbar gedenkt die allerunterthänigst unterzeichnete evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen allerzeit und so auch heute der zahlreichen Beweise fürstlicher Gerechtigkeit und väterlicher Güte, mit welcher Eure Majestät nicht zugelassen haben, daß in den mannichfachen Wandlungen, welche der politischen Ordnung des Vaterlandes in den letzten Jahrzehnten beschieden waren, irgend jemals jene Grundsätze bleibend gestört würden, welche in den siebenbürgischen Religionargesetzen verwirklicht, lebendiges Zeugnis ablegen von der Weisheit derer, die sie geschaffen, und von der Gerechtigkeit jener erleuchteten Herrscher, die von Ferdinand I. angefangen bis herab zur jüngsten vielbewegten Gegenwart, ihnen den Schutz gewährten, ohne welchen die Werke der Menschen nicht zu bestehen vermögen.

So war es möglich, daß während jener Zeit, wo Eure Majestät "eine strengere Concentrirung der Regierungsgewalt" für nothwendig erachteten, das Verfassungswerk der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen auf der Grundlage jener Gesetze zu seinem Abschlusse gebracht wurde, welchen Eurer Majestät hohe Regierung bald darauf als "die glückliche und mit dem Wesen und dem Geiste der evangelischen Kirche übereinstimmende Beendigung der seit längerer Zeit diesbezüglich schwebenden Verhandlungen der evangelischen Landeskirche mit der Staatsgewalt" bezeichnete.

Dieser also consituirten Landeskirche geruhten Eure Majestät mit Allerhöchstem Handschreiben vom 19.Februar 1861, nachdem andern Landeskirchen früher schon ähnlicher Gunstbezeichnungen sich zu erfreuen gehabt, eine jährliche Dotation aus dem Staatsschatze von 16.000 Gulden Österreichischer Wehr zu bewilligen, welche, um die Erinnerung auch der spätesten Geschlechter an diese Huld lebendig zu erhalten, fortwährend an Tage ihrer Widmung in ihrem Gesammtbetrage ausgezahlt werden soll.

Und auch als später bei den neuesten staatsrechtlichen Gestaltungen der Monarchie die autonome Stellung Siebenbürgens in politischer Beziehung eine tiefgreifende Änderung erfuhr, haben Eure Majestät in dem XLIII. ungarischen Gesetzartikel vom Jahre 1868, welcher "über die detaillierte Regelung der Vereinigung Ungarns und Siebenbürgens" handelt, und nach seiner Entstehung sowohl als seinem Inhalte die Natur eines Staatsvertrages und Grundgesetzes besitzt, im §.14 auch jene Bestimmung sanctionirt und Allergnädigst unter königlichen Schutz zu nehmen geruht.

"Alle jenen Gesetze Siebenbürgens, welche auf dem siebenbürgischen Territorium und den früher sogenannten ungarländischen Thei-

len den recipirten Religionen, Kirchen und kirchlichen Behörden ihre Freiheit der Religionsübung und der Selbstregierung, ihrer Rechtsgleichheit, ihre Beziehungen unter einander und beziehungsweise ihren Wirkungskreis sichern, werdennicht nur unverletzt aufrecht erhalten, sondern zugleich auch auf die griechisch- und armenisch-katholische, sowie auf die Kirche des griechisch-orientalischen Ritus ausgedehnt."

Für so große Beweise väterlicher Huld ihres Kaisers und Königs, in dessen *persönlichen Schutz* das positive Gesetz und die Grundsätze der evangelischen Kirhe auch ihr Recht gestellt, weil des Fürsten Auge, erhaben über dem trüben Gewoge der Parteien, mit freierem Blick Recht und Verdienst zu beurtheilen vermag, fühlt sich dieselbe Eurer kaiserlich und königlich apostolischen Majestät gegenüber zu unauslöslichem Danke verpflichtet und bemüht auch sie sich mit treuer Arbeit und inbrüstigem Gebet um den Segen der allgemeinen Wohlfahrt, den das Herz des Königs begehrt und die Verblendung der Menschen oft so schwer zur Reife gelangen läßt.

Aber die Zeit, in der wir leben, läßt nicht leicht ein Gefühl der Beglückung wohlthuend ausklingen. Und so drängt sich auch uns unmittelbar an den Dank die Bitte, die leider dem Blick auf die Gegenwart und der Sorge um die Zukunft entstammt. Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen darf der Pflicht, dieser Sorge Ausdruck zu geben, sich nicht länger entschlagen, und es weiß sie nirgends vertrauensvoller niederzulegen als zu den Füßen des höchsten Stimmherrn aus seiner Kirche.

Zwar sollte es scheinen, als ob eine unverdrossene, opferwillige Culturarbeit von Jahrhunderten, als ob unverletzte Treue gegen Fürst und Gesetz, als ob Staatsverträge und Friedensbeschlüsse, als ob Gesetze und Fürsteneide mehr als genügen müßten, den Frieden ungestört zu lassen, den diese Kirche bisher im Ganzen genossen hat und dessen sie bedarf, um an ihrer Aufgabe, Frömmigkeit und Sitte, mit verbreiten zu helfen, erfolgreich weiter arbeiten zu können. Aber die Neigung zu *erhalten* und die *Fähigkeit* zu verbessern, welche erst zusammen das Wesen des Staatsmannes ausmachen, scheinen heute selten geworden zu sein, und das Ohr der leidenden und maßgebenden Persönlichkeiten in vielen Ländern bis zu den höchsten Staatsbehörden und Volksvetretungen hinauf glaubt oft den gesunden Pulsschlag des wirklichen Bedürfnisses der Zeit zu vernehmen, wo nur die krankhafte Aufregung einer vorübergehenden Tagesmeinung oder schnöde Eigensucht das Blut in rascher Bewegung setzt. Da entsteht dann die Muthlosigkeit gegenüber der Menge, und die Härte gegenüber dem Schwachen, und die Nichtachtung des Rechtes, welche schließlich die sociale und sittliche Ordnung untergräbt und natürlich auch die politische Wohlfahrt niemals schaffen kann.

Unter dieser bedenklichen Richtung der Grundsätze, von denen sich das öffentliche Leben auch anderwärts vielfach bewegen und treiben läßt, hat die evangelische Landeskirche Siebenbürgens seit einigen Jahren mannichfache und schwere Anfechtungen zu bestehen und ihre materielle Schwäche gibt sie der Tagesströmung zum willkommenen Angriffziele hin.

Schon im Jahre 1868 sah sie sich genöthigt, drohender Schädigung ihres Rechtes gegenüber sich an seine Excellenz den damaligen Minister für Cultus und Unterricht Josef Freiherr von Eötvös in einer eingehenden Vorstellung mit der vertrauensvollen Bitte zu wenden, von der Änderung der siebenbürgischen Religionargesetze absehen zu wollen. Die erleuchtete Persönlichkeit dieses Mannes entsprach den Erwartungen, die ihm die Herzen und das Wort auch des Schwachen entgegenbrachten, und der Gesetzartikel XLIII vom Jahre 1868, welcher bald darauf zu Stande kam, sicherte auch die siebenbürgischen Religionargesetze mit neuen Garantien.

Seit seinem Hinscheiden mehren sich die Erfahrungen, welche die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen befürchten lassen, daß sie sich nicht mehr jenes Wohlwollens und jenes Rechtsschutzes von Seiten maßgebender Kreise in Regierung und Reichsvertretung zu erfreuen habe, welche sie dem unbefangenen Beurtheiler gegenüber niemals verwirkt zu haben glaubt. Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium beabsichtigt nicht, gegenwärtig einzelne Thatsachen achtenmäßig auszuführen und dieselben zum Gegenstande einer besondern Klage zu machen obwohl ihm, wenn es gefordert würde, reiches Material dazu zur Verfügung steht; aber Einzelnes im Allgemeinen zu erwähnen, um daran seine Bitte zu knüpfen, darf es schon jetzt nicht umgehen.

Es ist schin traurig, daß fast nur die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen und ihre Thätigkeit und ihre Functionäre sogar in jenen *öffentlichen Blättern, welche allgemein als Regierungsorgane* angesehen werden, mit einem solchen Übelwollen behandelt werden, daß nicht die Bestreitung von Ansichten, sondern die Verhöhung und die Denunciation derselben fast eine stehende Rubrik in ihnen bilden. Trauriger noch daß im *amtlichen Verkehre* höchster Staatsorgane mit ihr in letzterer Zeit selbst die Beobachtung jener Gesetze nicht immer Platz greift, welche die Wohlanständigkeit zu allen Zeiten dictirt, so daß vor Kurzem das Landesconsistorium sich genöthigt gesehen hat bei seiner Excellenz dem Herrn Minister für Cultus und Unterricht durch eine Deputation darüber Beschwerde zu führen, daß es in Hochdesselben Umgebung an solchen Männern zu fehlen scheine, welche außer ihrem zu bezweifelnden Interesse für den Staat auch diejenigen positiven Kenntnisse der bestehenden, besonders die Religionarverhältnisse Siebenbürgens betreffenden Staatsgesetze und

Kirchenverfassungen und diejenigen persönliche Achtung dieser Gesetze und Verfassungen besäße, welche es Seiner Excellenz möglich machten, sich ihres Rathes und ihrer Arbeit ohne Gefährdung des Ansehens der hohen Staatsregierung zu bedienen. Dabei muß es allerdings nicht weniger schmerzlich berühren, daß, da schon entgegen dem durch die siebenbürgischen Religionargesetze sanctionirtem Grundsatze der Gleichberechtigung aller Confessionen doch immerhin bis jetzt bestehenden Gesetzen gemäß bloß die geistlichen Oberhäupter nicht evangelischer Kirchen auch aus Siebenbürgen Sitz und Stimme in der hohen Magnatentafel besitzen, selbst im hohen Ministerium für Cultus und Unterricht alle die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen betreffenden Angelegenheiten *ohne jede Mitwirkung* solcher Beamten ausgearbeitet und erledigt werden, denen eine gründliche Kenntniss ihrer Gesetze und Ordnungen zu Gebote stünden; daß selbst in Sachen des öffentlichen Unterrichts, bezüglich deren doch zahlreichen Beweise der Befähigung zur Mitwirkung für sie sprechen, fast nur ihr allein niemals noch Gelegenheit geboten wurde, vor Schaffung von Verordnungen oder Gesetzentwürfen, auch *ihre* Anschauungen zum Ausdruck zu bringen, ein Vorgang, der sie wiederholt in die unangenehme Lage drängte, ihre Ansichten, Bedenken und Verwahrungen dann erst aussprechen zu können, wenn der Erfolg zweifelhaft und die geschaffene Thatsache der vorurtheilslosen Beachtung des klarsten Rechtes oder der verständigsten Meinung hinderlich im Wege stand. Das war der Fall, als 1874 aus dem Kreise der magyarischen Gemeinden des Kronstädter Kirchenbezirkes die Absicht, aus der evangelischen Landeskirche A.B. auszutreten, entgegen den zu Recht bestehenden *Staats*- und Kirchengesetzen, , sich *unmittelbar* an das hohe Ministerium für Cultus und Unterricht wandte, indem dieses sofort und ohne den Organen der Kirche, aus welcher die Bezüglichen auszutreten beabsichtigten zunächst Gelegenheit auch nur Äußerung über diese Anzeige zu bieten, einen außerordentlichen Commissär zur Einleitung einer Untersuchung entsandte, welche einseitig geführt, zu höchst peinlichen Erörterungen nicht bloß über das Wesen dieser Sache, sondern auch über den formellen Vorgang des Ministeriums in derselben führen mußte, welche es der evangelischen Landeskirche gegenwärtig sehr fraglich erscheinen lassen, ob sie hinsichtlich ihrer eminent innerkirchlichen Angelegenheiten, z.B. der Bildung von Kirchenbezirken, noch diejenige Freiheit der Entschließungen thatsächlich besitze, welche ihr die formell aufrechtstehenden siebenbürgischen Religionargesetze gewähren.

Zwar widerstrebt es dem Begriffe des Rechtsstaates, daß dem positiven, in seiner Rechtskraft unbestrittenen Gesetze gegenüber und der Berufung darauf, die Entscheidungen der höchsten Staatsbehörden in speciellen Fällen mit der Herbeiziehung des schwankenden "Staatsbe-

griffes" oder der für den Schwachen nahezu werthlosen "Verantwortichkeit der Regierung" begründet werden; doch ist in mehr als einem Falle der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen gegenüber dieses Verfahren eingehalten worden, bei dem natürlich ihre gesetzliche Stellung und mit dieser die Bedingung ihrer segenreichen Culturarbeit nicht bestehen können. Das gegebene Beispiel findet dann Nachahmung bis in die untersten Kreise der Staatsorgane hinunter. Nur unlängst mußte das Landesconsistorium mit einer Beschwerde um Abhilfe sich an das Hohe königlich ungarische Finanzministerium wenden, weil die Zehntrente der evangelischen Geistlichkeit doppelter Besteuerung unterzogen und trotz der Einsprache sofort auch die Einhebung angeordnet worden war und während man die Bitte um Anstellung von evangelischen Militärgeistlichen selbst dort, wo die Zahl der dieser Kirche angehörigen Militärpersonen eine sehr große ist, abschläglich bescheidet, fordern im offenen Widerspruche mit dem Staatsgesetze römisch-katholische Militärgeistliche bei der Schließung gemischter Ehen Reverse von den Verlobten hinsichtlich der Erziehung aller Kinder in der römisch-katholischen Religion und bezeichnen in ämtlichen Actenstücken die Religionsverschiedenheit als ein "gesetzliches Hinderniss" der Eheschließung.

Die Zahl solcher Beschwerden könnte noch um ein Manchaftes vermehrt werden. Geruhe Eure Majestät allergnädigst zu gestatten, nur auf einen Punct noch hinzudeuten, der, vielleicht der wichtigste von allen, zugleich den letzten Anstoß dazu geboten hat, daß das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium überhaupt es wagen muß, gegenwärtig vor Allerhöchstdieselben mit seinen Bitten zu treten.

Mit der evangelischen Kirche aller Bekenntnisse in Siebenbürgen ist nach ihrem Wesen, ihren Grundsätzen und den bestehenden Gesetzen *die Schule* so enge verbunden, daß in einer unter dem 26.Juni 1857 an das damalige hohe k.k. Ministerium gereichten Vorstellung die evangelisch-reformirte Generalsynode offen aussprach: "Kirche und Schule in unserer Mutterkirche sind nicht zwei von einander getrennte Körper, sondern gleichzeitig sowohl der Ausfluß, das Erzeugnis, als auch die Stütze desselben religiösen Geistes", und ebenso "*die Organisation* und die *Beaufsichtigung* unserer Schulen *unter der Aufsicht der regierenden Majestät* ist immer das ausschließliche Recht unserer Mutterkirche gewesen und sie hat dasselbe durch ihre Kirchengesetze geregelt". Dasselbe Recht kommt auch der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen zu. In allen Grundgesetzen des Landes, so im sogenannten Leopoldinischen Diplome vom 4. December 1691 Punkt 1.), so in den Landtagsartikeln von 1791 und sonst wird die Schule als inden autonomen Wirkungskreis der Kirche gehörig anerkannt, so daß noch der ehemalige kaiserliche Landesgouverneur Friedrich Fürst zu Lich-

tenstein in seinem Bericht an den damaligen Minister für Cultus und Unterricht vom 12.October 1860, Zahl 2728 das als den "durch positive Landesgesetze ausdrücklich verbürgten Rechtsstand" in Siebenbürgen bezeichnete, "wornach sowohl die Errichtung neuer Schulen, als auch die Einrichtung bestehender Schulanstalten als eine wie immer geartetem Regierungseinflusse ganz entrückte, ausschließlich innere Angelegenheit der Kirche erscheint".

Da, wie wir bereits oben darauf hinzuweisen uns erlaubten, auch die ungarische Gesetzgebung seither die siebenbürgischen Religionargesetze in ihrem Rechtsbestande ausdrücklich aufrecht hält, so ist an diesem Verhältnisse bis zum Augenblick keine gesetzliche Änderung eingetreten. Nicht nur die Errichtung und äußere Erhaltung, sondern auch die *Leitung* und der *freie Gebrauch* ihrer Schulen steht unter dem höchstenSchutze, dessen eine irdische Macht überhaupt fähig ist. Noch heute gilt Artikel LV von 1791:

"...liberumque sit singularum quator Religionum Ecclesiis, earumque Patronis ubicunque in liberis scilicet Regiis civitatibus, urbibus et oppidis, villis item et possessionibus, ac aliis quibuscunque locis, sacras aedes, turres atque scholas absque ullo impedimento extrui facere, prout vigore praesentis articuli singularum Religionum Status assecurantur, quod in moderno per singulas quator Religiones actu possessorum, ac in futurum etiam quovis tempore libere exstruendorum templorum, turrium, campanarum, caemeteriorum, Collegiorum et Gymnasiorum usu nunquam turbabuntur."

Wenn trotzdem durch Regierungsverfügungen z.B. die Maturitätsprüfungen an confessionellen Mittelschulen unter die *Leitung* von Regierungsbeamten gestellt werden, wenn in neuen Gesetzesvorschlägen z.B. jenem "über die Volksschulbehörden" und "über die Organisation der Gymnasien und Realschulen" auch den Kirchen in Siebenbürgen jeder wirkliche und wesentliche Einfluß auf die von ihnen errichteten, erhaltenen und bisher unbeanstandet geleiteten Schulen entzogen, das Prüfungswesen in Betreff der Schüler und Lehrer vollständig an die Staatsbehörden gewiesen, dem Unterrichtsministerium die discretionäre Gewalt eingeräumt wird ohne die Confessionen auch nur anzuhören das Lehrziel in jeder Hinsicht allgemein verbindlich zu normieren, ja sogar die äußere Verwaltung des Schulvermögens unter die Controlle desselben gestellt und die Bevormundung so weit getrieben wird, daß selbst bei den Volksschulen den Kirchengemeinden, ohne Rücksicht auf ihren verfassungsmäßigen Organismus, vorgeschrieben wird, aus wie viel Personen der "Schulstuhl" zu bestehen habe, den sie zum Behufe der Beaufsichtigung einen Schule errichten sollen, – so ist es wohl zweifellos, daß sofern dies alles im Verordnungswege erfolgte, nach den klaren Bestimmungen der siebenbürgischen Religionargesetze ungiltig wäre, und ebenso zweifel-

los, daß wenn es zum Gesetz würde, damit nebenbei eben diese Gesetze auf's entschiedenste verletzt würden.

Die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen müßte es als schwersten und unverdientesten Schlag, der sie je getroffen, empfinden, wenn jemals der Name Eurer Majestät unter solchen Gesetzen stünde, durch welche die in ihrer segensreichen Wirksamkeit durch Jahrhunderte erprobten Religionargesetze Siebenbürgens zu den Todten gelegt würden, und sie ist fest davon überzeugt, daß auch der Staat, der in diesen Ländern noch mehr als vielerorten an die Mitarbeit der Kirche gewiesen ist, von dieser Verdrängung der letzteren an der wesentlichen Einflußnahme auf die von ihnen bisher erhaltenen Schulen, keine erfreulichen Früchte genießen würde. Die Sperrung zahlreicher Schulanstalen würde die nächste Folge sein; denn viele Schulgemeinden confessionellen Charakters würden es nicht mehr für der Mühe werth halten, ihre Schulen mit schwersten Opfern weiter zu erhalten, sobald die Gesetzgebung ihnen auf das Wesen derselben keinen weiteren Einfluß einräumte, als den, zu den übrigen Lasten, die von ihnen gefordert werden, auch noch diese zu tragen.

In einem Staate, in welchem neun Zehnttheile aller Schulen nicht aus Staatsmitteln erhalten werden und ein Überfluß an Staatseinkünften weder vorhanden ist, noch in Aussicht steht, würde aber die Ablehnung der weiteren Erhaltung derartiger confessioneller Schulen, die in Wahrheit Staatsschulen wären, schwere Verlegenheiten herbeiführen müssen und den Bildungsinteressen der Bevölkerung gewiß nicht förderlich sich erweisen.

Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium hat diese Bedenken theilweise in einer Vorstellung an Seine Excellenz den gegenwärtigen Herrn Unterrichtsminister schon unter dem 13.Mai 1874 freimüthig ausgesprochen, leider so sehr ohne wesentlichen Erfolg, daß nicht nur Grundsätze, auf welchen die letzthin dem hohen Abgeordnetenhause vorgelegten beiden oben berührten Gesetzentwürfe beruhen die gleichen geblieben sind, sondern sogar in dem dazu gegebenen Motivenberichte wohl des ungarländischen Gesetzartikels XXVI von 1790/1, welcher die bezügliche Rechtsstellung der protestantischen Kirchen Ungarns im frühern Sinne des Wortes normirt, aber mit keinem Worte der siebenbürgischen Religionargesetze Erwähnung geschiet, obgleich diese von jenen wesentlich verschieden und ebenso rechtsbeständig sind; kaum aus einem andern Grunde, als weil diesen gegenüber manches in den berührten Entwürfen nicht hätte stehen dürfen, was jetzt darin steht, und worin, wenn es Gesetzeskraft erlangen sollte, die ausführende Gewalt ein Recht finden würde, die siebenbürgischen Religionargesetze, trotzdem sie nach der Natur zweiseitiger Verträge einseitig nicht geändert werden können, doch wenigstens in dieser Hinsicht als aufgehoben zu behandeln.

Eure Majestät!

Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium ist weit davon entfernt, die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen oder irgend einen zu ihrem Gesammtorganismus gehörenden Theil derselben der *Kenntnissnahme* oder der *Aufsicht* entziehen zu wollen, die auch nach den Grundsätzen dieser Kirche *der regierenden Majestät* zusteht und die Allerhöchstdieselben auch wol durch hohen und höchsten Staatsorgane auszuüben berechtigt sind. Zu keiner Zeit hat sie dieser Beaufsichigung gegenüber die letzten Consequenzen des Wortlautes bestehender und unter das öffentliche Recht gestellter Gesetze in Anspruch zu nehmen für angemessen gefunden. Aber die Ausdehnung, welche, gewiß nicht im Sinne Eurer Majestät, die uns noch immer ein gnädiger und gerechter Schirmherr gewesen, die maßgebenden Kreise in Parlament und Regierung in der Gegenwart dem Begriffe der Aufsicht in der Praxis geben und wobei dieselbe völlig mit dem der Leitung und Regierung zusammenfällt, welche die siebenbürgischen Religionargesetze unter dem Namen der "*directio*" den autonomen Landeskirchen garantiren; die Rücksichtslosigkeit, womit eben diese Kreise sich über diese Gesetze hinwegsetzen, endlich das ganze Verfahren, die Behandlung, die Mißachtung, welche in dem allen die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen trifft und sie zu einer vielfältig bedrängten macht – das sind die zwingenden Motive, welche die den eigenen Glaubensgenossen schwer verantwortliche oberste Behörde dieser Landeskirche veranlasset haben, nach langem Zögern die Aufmerksamkeit ihres höchsten Schutzherrn auf ihren Nothstand zu lenken, im allgemeinen jene Puncte zu bezeichnen, wo sie sich am schwersten und ungerechtesten behandelt fühlt, die Quellen anzudeuten, aus denen diese Behandlung zu fließen scheint, und schlüsslich allerunterthänigst die vertrauensvolle Bitte zu stelle:

Geruhe Eure kaiserliche und königlich apostolische Majestät *den Inhalt dieser Vorstellung allergnädigst persönlich zur Kenntniss zu nehmen* und nicht zu gestatten, daß unter Mißachtung der siebenbürgischen Religionargesetze die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen in eine Stellung gebracht werde, wo es ihr weiterhin unmöglich wäre, an dem von ihr bisher ehrlich und werkthätig angestrebten Ziele religiöser und geistig-sittlicher Erziehung der Jugend und der Erwachsenen mit irgend einer Aussicht auf Erfolg fortzuarbeiten, vielmehr jede Verantwortlichkeit für die Zukunft in dieser Hinsicht ablehnen müßte.

Eure Majestät!

Beugem muß Jedermann sich der Obrigkeit, die Gewalt über ihn hat; aber die bleibende Wohlfahrt der Staaten und Völker ruht im tiefsten Grunde doch nicht auf der Gewalt, sondern auf der Treue, die aus dem Herzen stammt. Die evangelische Landskirche A.B. in Sieben-

bürgen darf in dieser Hinsicht ohne Erröthen auf ihre Vergangenheit zurückblicken und darum jetzt, wo die Sorge sie drückt, auch nicht ohne Hoffnung in einer gerechten Sache vor den Thron Eurer Majestät hintreten. Dankbar gedenkend empfangenen Schutzes und huldvoller Gewährung, flehen wir deshalb auch gegenwärtig des höchsten himmlischen Schirmes reichsten Segen auf das Haupt des geliebten Monarchen hernieder, die wir in unverbrüchlicher Treue und huldigungsvoller Ehrfurcht verharren

Eurer kaiserlich und königlich apostolischen Majestät
alleruntertänigste Diener

Das Landesconsistorium der evangelischen Kirchen A.B.
in Siebenbürgen:
Dr. Georg Daniel Teutsch
Superintendent
Franz Gebbel
Sekretär der Landeskirche

Hermannstadt, 5. Februar 1876

Fil. Arh. St. Sibiu, fond: Consistoriul evanghelich superior C.A. din Transilvania, nr. 326, 1876, orig.

Traducere

Majestatea voastră!
Preaîndurător Împărat, Rege şi Domn!

S-au împlinit de curând optsprezece ani de când Biserica evanghelică de confesiune augsburgică din Transilvania, pe atunci reprezentată de superintendentul dr. Georg Paul Binder, cel ale cărui merite au fost apreciate cu multă bunăvoinţă şi de Majestatea voastră, a păşit pentru ultima dată nemijlocit în faţa tronului şi, făcând uz de dreptul niciodată contestat, de a se adresa persoanei celui mai înalt ocrotitor al său pe pământ, a depus, cu bucuroasă încredere, pe treptele lui, mulţumiri şi rugăminţi.

Mulţumire şi rugăminte o determină şi astăzi, după un atât de îndelungat răstimp, să calce din nou în acel loc. Mulţumirea priveşte trecutul, spre rugăminte împinge grija apăsătoare pentru viitor.

Cu recunoştinţă evocă preasupus subsemnata biserică evanghelică C.A. din Transilvania azi, la fel ca întotdeauna, nenumăratele dovezi de justiţie princiară şi de bunătate pământească cu care Majestatea voastră aţi ţinut ca, în toate feluritele prefaceri care au fost hărăzite

rânduielilor politice ale patriei în ultimele decenii, să nu fie zdruncinate acele principii care, întruchipate în legile confesionale transilvănene, constituie o dovadă vie a înţelepciunii celor care le-au creat şi a simţului de dreptate a acelor stăpânitori luminaţi, care începând de la Ferdinand I şi coborând până azi, la mult agitatul prezent, le-au acordat ocrotirea fără de care lucrările omeneşti nu pot dăinui.

Aşa a fost posibil ca, în timpul când Majestatea voastră a considerat necesară "o mai riguroasă concentrare a puterii guvernamentale" alcătuirea constituţiei Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania să fie dusă la un atât de bun sfârşit, încât, curând după aceea înaltul guvern al Majestăţii voastre să- l considere "o fericită finalizare, în consonanţă cu spiritul şi esenţa Bisericii evanghelice, a tatativelor îndelung tergiversate ale Bisericii evanghelice cu putere de stat".

După punerea bazelor constituţionale, Majestatea voastră a binevoit să acorde acestei biserici, prin preaînaltul decret din 19 februarie 1861 şi după ce alte biserici se bucuraseră deja de astfel de dovezi de bunăvoinţă, o dotaţie anuală de 16.000 galbeni, care, pentru a ţine trează şi la generaţiile viitoare amintirea acestui favor, vor fi plătiţi întotdeauna, în totalitate, în ziua în care au fost acordaţi.

Şi la fel, mai târziu, când odată cu noile organizări ale dreptului public în monarhie situaţia autonomă a Transilvaniei a suferit, sub aspect politic, modificări profunde, Majestatea voastră, în cel de-al XLIII-lea articol al legii ungare din 1864, care tratează "reglementarea detaliată a unirii Ungariei şi Transilvaniei" şi care, dată fiind geneza şi conţinutul său, a dobândit calitatea de tratat interstatal şi de lege organică în §14 sancţionează şi o pune sub protecţie regală şi următoarea prevedere: "Toate legile Transilvaniei care asigură religiilor recepte şi autorităţilor eclesiastice de pe teritoriul transilvănean şi de pe cel care mai demult era numit al "părinţilor ungureşti", libertatea practicării religiei şi a autocefaliei, egalitatea şi relaţiile între ele şi respectiv sfera lor de influenţă vor fi păstrate neatinse şi chiar vor fi extinse şi asupra celor greco şi armeano-catolice, precum şi asupra ritului greco-oriental".

Pentru aceste atât de mari dovezi ale bunăvoinţei părinteşti a împăratului şi regelui său, sub a cărui *personală ocrotire*[1] este pusă atât legea pozitivă cât şi principiile bisericii evanghelice şi dreptul ei, pentru că ochiul princiar, aflat mai presus de talazurile tulburi ale partidelor, poate judeca mai limpede dreptul şi meritul, biserica evanghelică se simte obligată faţă de Majestatea voastră imperială, regală şi apostolică la recunoştinţa neatinsă şi se osteneşte şi ea prin munca susţinută şi rugăciuni fierbinţi pentru sporirea bunăstării generale, pe

---

1 subliniat în text

care inima regelui o doreşte iar orbirea omului atât de greu o lasă să se coacă.

Însă timpurile pe care le trăim lasă cu greu loc simţământului binefăcător de bucurie. Aşa se face că ne vedem constrânşi la recunoştinţă şi rugăminţi izvorâte din păcate, din privirea asupra prezentului şi din grija pentru viitor.

Preasupusul consistoriu mai jos iscălit al Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania nu mai are voie să se eschiveze de la datoria de a da glas acestor îngrijorări şi nu ştie unde le-ar putea depune cu mai multă încredere, decât la picioarele celui mai înalt ocrotitor şi al bisericii sale.

De fapt, ar trebui ca seculara muncă de culturalizare, stăruitoare şi plină de abnegaţie, fidelitatea nedezminţită faţă de prinţ şi lege, ca tratatele dintre state şi convenţiile de pace, ca legile şi jurămintele princiare să fie mai mult decât suficiente pentru ca pacea de care această biserică s-a bucurat şi de care are nevoie pentru a-şi urma şi în continuare cu succes datoria de a contribui la răspândirea evlaviei şi a bunelor moravuri, să nu fie tulburată.

Însă înclinaţia *de a păstra* şi *capacitatea*[1] de a corecta, care numai împreună formează esenţialul unui om de stat, par a fi devenit foarte rare astăzi şi urechea celor mai înalte şi influente personalităţi, din multe ţări, până la cele mai sus puse autorităţi şi reprezentante ale poporului cred adesea că simt bătaia pulsului sănătos al adevăratelor cerinţe ale timpului, acolo unde doar agitaţia bolnăvicioasă a unei efemere opinii sau egoismul dispreţuitor fac sângele să circule mai repede. Aşa apare apoi lipsa de curaj în faţa mulţimii şi duritatea în faţa celor slabi şi nesocotirea justiţiei care, în ultimă instanţă, subminează ordinea socială şi morală şi bineînţeles nu poate crea niciodată stabilitate politică.

În condiţiile acestei îngrijorătoare orientări principiale, care influenţează şi impulsionează şi sub alte multe aspecte viaţa publică, Biserica evanghelică C.A. din Transilvania are de suportat de câţiva ani multiple şi grave vătămări iar slăbiciunea ei materială o face o ţintă uşor de atins pentru agresivitatea curentului zilei.

Încă în anul 1868, fiindu-i drepturile ameninţate, ea s-a văzut nevoită să se adreseze Excelenţei sale, Josef, baron de Eötvös, pe atunci ministru al culturii şi învăţământului, adresându-i plină de încredere rugămintea de a renunţa la modificarea legii confesionale transilvănene. Luminata personalitate a acestui bărbat s-a dovedit a fi la înălţimea speranţelor puse în el de inima şi cuvântul şi ale celor slabi şi articolul XLIII din 1868, care a fost la puţin timp după aceea adoptat, a asigurat şi noua lege confesională transilvăneană cu noi garanţii.

---

1 subliniat în text

După dispariţia lui se înmulţesc experienţele care fac Biserica evanghelică C.A. din Transilvania să se teamă că nu se va mai bucura de acea bunăvoinţă şi ocrotire juridică din partea cercurilor influente din guvern şi parlament, pe care, după judecătorii imparţiali, nu crede a le fi pierdut vreodată.

Subsemnatul Consistoriu nu intenţionează ca acum să prezinte fapte izolate, pe bază de documente şi să le facă obiectul unei cereri aparte, deşi, dacă i s-ar cere, ar avea material bogat la dispoziţie. Însă acum nu poate evita, ca în context general, să amintească şi detalii, pentru a-şi putea lega de ele rugăminţile.

Este destul de trist că aproape numai Biserica evanghelică C.A. din Transilvania, cu activitatea şi funcţionarii ei, apare chiar şi în *foile oficiale*, recunoscute în general ca *organe guvernamentale*[1], tratate cu atâta necredinţă, încât nu combaterea unor părei ci zeflemeaua şi denunţarea ei, se constituie aproape într-o rubrică permanentă a acelor ziare. Şi mai trist este faptul că, în ultimul timp, în relaţiile oficiale cu ea ale unor organe de stat nu se respectă nici măcar acele legi, pe care bunăcuviinţa le dictează în toate împrejurările, aşa încât de curând Consistoriul s-a văzut nevoit ca printr-o deputăţie la Excelenţa sa, domnul ministru al cultelor şi învăţământului, să se plângă că din jurul Înălţimii sale par a lipsi acei domni, care în afara neîndoielnicei lor preocupări pentru stat, să stăpânească şi acea cunoaştere a legilor în vigoare ale statului, care privesc cu deosebire relaţiile confesionale din Transilvania, constituţia bisericească şi care să dea dovadă de acel respect personal pentru legi şi constituţie, care ar permite Excelenţei sale să se folosească de sfatul şi munca lor, fără a-şi primejdui prestigiul în faţa înaltului guvern.

În acelaşi timp, ne atinge la fel de dureros şi faptul că, în pofida principiului egalei îndreptăţiri a tutror confesiunilor, principiul sancţionat şi prin lege confesională, totuşi, în baza unor legi în viogoare şi acum, numai capii bisericilor neevanghelice, inclusiv din Transilvania, au loc şi vot în înalta tabulă a magnaţilor, ba până şi în înaltul Minister al Cultelor şi Învăţământului toate chestiunile care privesc Biserica evanghelică C.A. din Transilvania sunt elaborate şi rezolvate fără colaborarea unor funcţionari care să aibă obligaţia de a cunoaşte temeinic legislaţia şi reglementările acesteia, că până şi în problemele învăţământului public, privinţa în care există numeroase dovezi privind disponibilităţile ei pentru colaborare, aproape numai ei nu i s-a oferit niciodată prilejul ca, înaintea elaborării unor dispoziţii sau regulamente să-şi expună propriul punct de vedere, procedeu care în mod repetat a pus-o în situaţia neplăcută de a-şi exprima părerile, obiecţiile şi avertismentele abia atunci când succesul era îndoielnic şi

---

1 subliniat în text

când faptul împlinit stătea în cale şi împiedica o apreciere lipsită de prejudecăţi a celor mai limpezi drepturi sau a celei mai avizate păreri.

Acesta a fost cazul când, în 1874, din cercul comunelor maghiare din protopopiatul Braşov s-a manifestat intenţia părăsirii bisericii evanghelice, intenţie care, în pofida legilor bisericeşti şi statale, a fost adusă nemijlocit la cunoştinţa Ministerului Cultelor şi Învăţământului, iar acesta, pe loc şi fără a da organelor eclesiastice pe care cei în cauză doreau să le părăsească, ocazia ca măcar să-şi exprime părerea în legătură cu această cerere, a însărcinat un comisar extraordianr să iniţieze o anchetă care, desfăşurată unilateral, a dus inevitabil la discuţii deosebit de penibile nu numai privind esenţa problemei, ci şi modul de a proceda al Ministerului, fapte care fac ca biserica evanghelică să-şi pună foarte serios întrebarea, dacă în problemele ei de ordin intern, de exemplu, formarea de protopopiate, mai beneficiază în fapt de libertatea de decizie pe care i-o conferă formal legile confesionale transilvănene încă în vigoare.

Este adevărat că noţiunii statului de drept îi contravine faptul că, în pofida legii pozitive şi de valoare juridică necontestată şi referirii la ea, deciziile înaltelor autorităţi de stat în cazuri speciale se întemeiază pe fluctuanta "noţiune de stat" sau pe cea a "răspunderii guvernului" care pentru cel slab nu are aproape nici o valoare; cu toate acestea, în mai mult de un caz, faţă de Biserica evanghelică C.A. din Transilvania această procedură s-a aplicat, situaţie în care în mod firesc, poziţia ei egală şi odată cu ea, condiţiile pentru misiunea ei culturală plină de har nu pot exista. Exemplul dat este copiat până la cercurile inferioare ale organelor de stat. Recent chiar Consistoriul a fost nevoit să adreseze o plângere înaltului Minister regal ungar de Finanţe, pentru că partea din decimă ce revine clerului evanghelic a fost supusă unei duble impozitări şi, cu toată inteventţia, s-a dispus execuţia imediată iar, în timp ce rugămintea de angajare a unor preoţi militari evanghelici este respinsă chiar şi acolo, unde numărul militarilor aparţinând acestei religii este foarte mare, preoţii militari romano- catolici cer, în evidentă contradicţie cu legea de stat, la încheierea căsătoriilor mixte, reverse de la logodnici, privind educarea tuturor copiilor în religia romano-catolică şi consemnează în actele oficiale deosebirea de religie ca pe o "piedică legală" a încheierii căsătoriei.

Numărul acestor plângeri ar putea fi mult sporit.

Binevoiască Majestatea voastră să permită să mai insistăm asupra unui singur punct, poate cel mai important dintre toate, care a oferit un ultim imbold preasupusului subsemnat Consistoriu, obligându-l să înfăţişeze Majestăţii voastre rugăminţile sale.

Cu bisericile evanghelice de toate confesiunile din Transilvania, prin esenţa şi principiile ei, prin legile aflate în vigoare, şcoala este atât de

strâns legată, încât într-o plângere înaintată la 26 iunie 1857 de către Sinodul general evanghelic reformat a declarat răspicat: "Biserica şi şcoala în biserica noastră mamă nu sunt două corpuri separate, ci concomitent consecinţa (emanaţia), produsul precum şi sprijinul acelui spirit religios" şi, la fel, "*organizarea* şi *supravegherea* şcolilor noastre sub *auspiciile majestăţii domnitoare*[1], a fost întotdeauna dreptul exclusiv al bisericii noastre mame şi ea a reglementat acest lucru prin legile ei".

Acest drept îi revine şi bisericii evanghelice din Transilvania. În toate legile organice ale ţării, aşa în aşa-numita diplomă leopoldină din 4 decembrie 1691 (punctul 1), aşa în articolele dietale din 1791 şi în alte părţi, se recunoaşte că locul şcolii se află în interiorul sferei autonome de acţiune a bisericii aşa încât fostul guvernator imperial Friedrich, prinţ de Lichtenstein, în raportul său către ministrul de atunci al cultelor şi învăţământului din 12 octombrie 1860, nr. 2728, arăta că acest fapt este în Transilvania "o situaţie de drept garantată textual prin legi pozitive", "conform cărora atât înfiinţarea unor noi şcoli, cât şi organizarea instituţiilro şcolare existente este o problemă ieşită de sub orice influenţă, de orice natură, a guvernului, apărând ca o problemă de competenţă exclusivă a bisericii".

Întrucât, aşa cum ne-am îngăduit să arătăm mai sus şi jurisdicţia ungară a menţinut de atunci încoace valabilitatea juridică a legilor confesionale transilvănene în litera lor, până în acest moment nu a survenit nici o modificare sub acest raport. Nu numai înfiinţarea şi întreţinerea fizică, ci şi *conducerea* şi *libera folosire*[2] a şcolilor lor stă sub cel mai înalt patronaj pe care o putere pământească îl poate acorda. Şi azi mai este valabil articolul LV din 1791:

"...şi să fie îngăduit bisericilor aparţinătoare fiecăreia dintre cele patru religii, precum şi superiorilor acestora, ca în cetăţile libere, adică cetăţile regeşti în oraşe şi târguri, ca şi în sate şi domenii ori în alte locuri de orice fel să poată construi, fără nici o piedică, edificii de cult, clopotniţe şi şcoli, dat fiindcă, în temeiul prezentului articol, este garantat, pentru fiecare din cele patru religii, dreptul actual de stăpânire, şi în mod similar, oricând în viitor, nu va fi periclitat dreptul de a construi liber lăcaşe de cult, clopotniţe, clopote, cimitire, gimnazii şi colegii."

Dacă, cu toate astea, prin dispoziţii guvernamentale, examenul de maturiltate în şcolile medii confesionale se pune sub *conducerea*[3] unor funcţionari guvenamentali, dacă în noile propuneri legislative ca de exemplu, în cea referitoare la "autorităţile şcolare" şi "organizarea

1 subliniat în text
2 idem
3 idem

gimnaziilor şi a şcolilor reale" bisericilor din Transilvania li se retage orice influenţă sensibilă şi reală asupra şcolilor înfiinţate, întreţinute, şi până acum, conduse netulburat de ele, dacă problema examenelor, atât în ce-i priveşte pe elevi, cât şi pe profesori, este atribuită organelor de stat, dacă Ministerului Învăţământului îi este acordată puterea discreţionară de a stabili scopul învăţământului, fără cel puţin a asculta şi confesiunile, şi a-l impune sub toate aspectele tuturor, ba chiar şi administrarea din afară a averii şcolilor este pusă sub controlul acestuia iar tutela este împinsă atât de departe, încât până şi la şcolile populare, comunităţilor bisericeşti li se prescriu, fără a ţine cont de organismul lor constituţional, din câte persoane să fie alcătuită epitropia şcolii, pe care trebuie să o înfiinţeze pentru supravegherea propriei lor şcoli, – atunci nu mai este nici o îndoială că, atâta timp cât toate acestea s-au realizat pe calea dispoziţiilor, conform prevederilor clare ale legilor confesionale ale Transilvaniei ele nu sunt valabile, şi la fel de neîndoielnic este faptul că, dacă ele ar deveni alte legi, tocmai aceste legi ar fi încălcate în modul cel mai categoric.

Biserica evanghelică C.A. din Transilvania ar resimţi ca pe cea mai grea şi nemeritată lovitură, dacă vreodată numele Majestăţii voastre ar apărea sub vreo astfel de lege, care ar înmormânta definitiv legile confesionale ale Transilvaniei, a căror acţiune binecuvântată s-a demonstrat în curs de secole, şi ea, Biserica evanghelică, este ferm convinsă că nici statul, care este avizat mai mult ca în alte părţi, la colaborarea bisericii, nu ar obţine roade îmbucurătoare din frustrarea acesteia de dreptul de a decide asupra şcolilor pe care le-a susţinut până acum. Închiderea a numeroase şcoli ar fi prima consecinţă, căci multe comunităţi şcolare cu caracter confesional ar considera că nu merită osteneala să-şi menţină cu mari sacrificii şcolile, şi că dacă jurisdicţia nu le mai dă dreptul de a-şi spune cuvântul în legătură cu activitatea acestora, n-are rost ca în afara celorlalte poveri care li se impun, s-o mai poarte şi pe aceasta.

Într-un stat, în care nouă zecimi din toate şcolile nu sunt întreţinute din mijloacele statului şi nici în prezent, nici în perspectivă nu există o abundenţă de venituri ale statului, renunţarea la menţinerea acestui fel de şcoli confesionale, dar care ar fi în realitate şcoli de stat, ar duce obligatoriu la mari confuzii şi n-ar fi, în mod precis, favorabile interesului pentru instruirea populaţiei.

Preasupus sumbsemnatul consistoriu a dat glas cu sinceritate acestor temeri într-o petiţie adresată Excelenţei sale actualul ministru al învăţământului încă din 13 mai 1874, dar din păcate succesul a fost atât de evident nul, încât nu numai că principiile pe care se bazează cele două legi înaintate recent înaltei Camere a reprezentanţilor, au rămas aceleaşi, ci şi prin expunerea de motive aferentă este amintită legea ungară XXVI din 1790/1 care stabileşte normele juridice ale

bisericii protestante a Ungariei în vechiul sens al cuvântului, dar nu pomeneşte nici un cuvânt despre legile confesionale ale Transilvaniei, deşi acestea sunt radical deosebite de celelalte şi la fel de valabile sub aspect juridic; motivul poate fi cu greu altul, decât faptul că, ţinând cont de acestea din urmă, acele proiecte n-ar fi putut conţine lucruri pe care acum le conţin şi care, dacă vor dobândi putere de lege, vor da forţei executorii dreptul ca, deşi legile confesionale transilvănene, care prin natura lor de contracte bilaterale, nu pot fi modificate unilateral să fie privite, măcar în acest sens ca abrogate.

Majestatea voastră!

Consistoriul care preasupus iscăleşte, nu are nici pe departe intenţia de a sustrage Biserica evanghelică C.A. din Transilvania sau vreuna din părţile aparţinătoare organismului ei cunoaşterii sau controlului care revine şi în baza principiilor acestei biserici, Majestăţii domnitoare şi pe care Majestatea voastrăşi sunteţi îndreptăţită a-l exercita prin organele de stat înalte şi foarte înalte. Niciodată n-a considerat că faţă de această supraveghere s-ar cuveni să pretindă respectarea până la ultima consecinţă a literei legilor existente, subordonate dreptului public. Însă extinderea pe care precis nu în conformitate cu intenţiile Majestăţii voastre, care ne-a fost totdeauna până acum ocrotitor drept şi milostiv, cercurile influente de azi din parlament şi guvern doresc s-o dea în practică noţiunii de control, suprapunând-o pe deplin cu îndrumarea şi conducerea, pe care legile confesionale transilvănene le garantează bisericii autonome sub numele de "directio", lipsă de consideraţie cu care aceste cercuri încalcă legea, în ultimă instanţă, întreaga procedură, tratamentul, desconsiderarea care prin toate acestea loveşte Biserica evanghelică C.A. din Transilvania şi o oprimă, acestea sunt motivele care au determinat forul cel mai înalt al acestei biserici, apăsată de o grea răspundere faţă de coreligionari, ca, după îndelungi ezitări să atragă atenţia celui mai înalt al său ocrotitor asupra restriştii ei, să scoată în evidenţă în general acele puncte, în care se simte cel mai greu şi mai nedrept tratată, să indice sursele din care acest tratament face să izvorască şi în ultimă instanţă, să formuleze plină de încredere rugămintea:

Binevoiască Majestatea voastră imperială şi regal-apostolică să ia preamilostiv la cunoştinţă personal de cuprinsul acestei petiţii şi să nu permită ca, neglijându-se legile confesionale transilvănene, Biserica evanghelică C.A. din Transilvania să fie aduse într-o situaţie, în care le-ar fi imposibil de a mai continua să lucreze cu oarecare speranţă de succes în scopurile educaţiei religioase şi spiritual-morale a tineretului şi adulţilor spre care până acum a tins cu onestitate şi hărnicie, ci din contră, va trebui să renunţe la a-şi asuma orice responsabilitate pentru viitor din acest punct de vedere.

Majestatea voastră!

Oricine trebuie să se supună superiorilor, care au putere asupra sa, însă bunăstarea statornică a statelor şi a popoarelor nu rezidă în forţă, ci pe credinţă izvorâtă din inimă. Biserica evanghelică C.A. din Transilvania poate privi fără să roşească asupra trecutului său şi de aceea, acum, când o apasă îngrijorarea, poate păşi cu speranţa într-o cauză dreaptă în faţa tronului Majestăţii voastre. Amintindu-ne cu recunoştinţă de ocrotirea şi asigurările milostive, implorăm şi acum ca preaînalta binecuvântare cerească să cadă asupra capului iubitului monarh, în a cărui nedezminţită fidelitate şi credincioasă veneraţie rămânem, ai Majestăţii voastre imperiale, regale şi apostolice preasupuşi servitori,

Consistoriul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania
Dr. Georg Daniel Teutsch,
Superintendentul
Franz Gebbel,
Secretar al Bisericii

Sibiu, 5 februarie 1876

40

1876 noiembrie 1, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere autorităţilor să urmărească cu toată atenţia atitudinea românilor transilvăneni faţă de "rudele lor din Principatele Române", iar în cazul unor mişcări româneşti să fie luate măsuri imediate.

1061 szám/res.

A magyar királyi belügyminisztertöl

Méltóságos úr!

A keleti háború esélyei Magyarországot egyáltalában különösen érdekli-s ezek között elsö sorban az oláh-moldva egyesült fejedelemségek magatartása. Biztos értesülés szerint ezen fejedelemségek az öt kötelezö semlegességet megtartva eddigelé az actioba való belépésre semminemü határozó és döntö lépést nem tett, minthogy azonban ezen eshetöség sincs a keleti háború folyamában kizárva, ezzel szemben kivánom Méltóságod figyelmét ezennel felhivni.

Az eddigi tapasztalatok szerint kétségtelen a magyarországi románok elöszeretete a moldva-oláh fejedelemségi fajrokonok iránt valamint az is: hogy a magyarországi román agitátorok azon irány érdékében fognak müködni-illetöleg azt megkisérleni – melyet a fejedelemségi kormány követ. Ugyan azért felette fontos, hogy minden megyében ösmeretes román agitátorok valamint azok müködése és a

másként békés hajlamú román ajkú lakossokal való érintkezés a hatósági tisztviselök részéröl a legéberebb megfigyelés tárgyát képeze s hogy ezek minden feltünés nélkül a legszorosabb rendöri felügyelet alá helyeztessenek.

Minden egyes tisztviselö hazafias buzgalomától elvárom, hogy ezen üzelmeket illetöleg, kötelességét a haza érdekében a legpontosabb és teljes eréllyel fogok örködni, hogy a honpolgárokat békés testvéries egyetértésben önérdekü, rosz szándékú, bujtogatások által a haza kárára s egyesek hátrányára meg ne háboritasék.

Végül arra is felhivom Méltóságodat, miszserint intézkedjék, hogy mindennemü román mozgalomról hozzám azonnal részletes jelentés tétessék, hogy fontos ügyröl mindenkor teljesen tájékozva lévén Méltóságodat a tovvábi teendökre nézve, a mennyiben saját hatáskörében a törvényszabta intézkedés elégséges nem lenne-esetröl esetre kellöleg utasithassam.

Fogadja Méltóságos kiváló tiszteletem nyilványitását.

Buda-Pesten, 1876 november hó 1-én.

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Actele comitelui suprem, nr. 344 / 1876, orig.

Traducere

Numărul 1061

Confidenţial

Din partea ministrului de interne regal maghiar

Domnule!

Şansele războiului răsăritean interesează Ungaria, în general, dar în primul rând atitudinea Principatelor Române. Potrivit unei informaţii sigure aceste Principate, păstrându-şi neutralitatea la care sunt obligate nu au făcut încă nici un pas hotărâtor şi decisiv în vederea intrării în acţiune. Întrucât însă nu este exclusă nici o asemenea posibilitate, în cursul deşfăşurării războiului oriental, doresc, prin aceasta să atrag atenţia dumneavoastră în acest sens.

Potrivit celor constatate până în prezent, este neîndoielnică preferinţa românilor din Ungaria faţă de rudele lor din Principatele Române, cât şi faptul că agitatorii români din Ungaria vor acţiona – respectiv vor încerca să acţioneze – în interesul direcţiei urmate de guvernul

Principatelor. Tocmai de aceea, este foarte important ca funcţionarii publici să-i urmărească cu cea mai vie atenţie pe agitatorii români binecunoscuţi în toate comitatele precum şi activitatea lor, cât şi contactele lor cu populaţia românească, paşnică de altfel şi să fie supuşi fără vâlvă celei mai severe cercetări poliţieneşti.

Pretind din partea zelului patriotic al fiecărui funcţionar să-şi îndeplinească cu stricteţe obligaţiunile, faţă de aceste uneltiri, în interesul patriei, şi să vegheze cu toată fermitatea ca înţelegerea paşnică, frăţească dintre cetăţeni să nu fie tulburată de uneltiri egoiste, rău intenţionate, spre paguba patriei şi în detrimentul unora.

În cele din urmă, vă solicit, domnule, să luaţi măsuri ca în cazul oricărei mişcări româneşti să fiu informat pe larg, pentru ca fiind deplin informat în aceată problemă importantă pe viitor, în caz că sunt insuficiente măsurile legale din sfera dumneavoastră de activitate, să vă pot îndruma de la caz la caz.

Primiţi, domnule, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 1 noiembrie 1876

Tisza

Verso: Dat 7 noiembrie 1876
confidenţial
Nr. 344-1876
Comite suprem

41

1876 noiembrie 6, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care informează autorităţile şi le cer să ia măsuri împotriva românului Petrino Dumitru, originar din Bucovina, desemnat să elibereze o proclamaţie către toţi românii, chemaţi " să se elibereze din robie pentru a se putea unii cu Principatele Române".

1089 szám/res.

A magyar királyi belügyminisztertöl

Méltóságos úr!

Folyó hó 1-én 1061/res. szám alatt kelt köriratomra vonatkozva bizalmasan értesitem Méltóságodat, miszerint a Bukovinából kivándorolt Petrino Demeter megbizást nyert az országban lakó román honpolgárokhoz egy felhivást szerkeszteni és azt kezükhöz juttatni, melyben felhivatnak, hogy magokat a rabszolgaságtól szabaditsák fel, hogy a moldva-oláh fejedelemségekhez csatlakozhassanak.

Minek folytán felkeresem Méltóságodat, hogy ezen felhivásnak megjelenését és szetküldését a legéberebb figyelemmel kisértesse, intézkedjék továbbá, hogy az ilynemü izgató felhivások azonnal lefoglaltassanak, az azt terjesztök letartoztassanak és az illetö királyi ügyészségének átadassanak, hozzám pedig esetröl esetre távirati jelentés tétessék.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánitását.

Buda-Pesten, 1876 évi november hó 6-án

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Actele comitelui suprem, Nr. 351 / 1876.

Traducere:

Număr 1089

Rezervat

Din partea Ministerului de Interne regal maghiar

Domnule!

Urmarea circularei mele nr. 1061 din ziua de 1 luna curentă, vă informez confidenţial, domnule, că Petrino Dumitru, emigrat din Bucovina, a primit încredinţarea să redacteze şi să transmită o proclamaţie către cetăţenii români, care locuiesc în ţară, prin care sunt îndemnaţi să se elibereze de robie pentru a se putea uni cu Principatele Române.

De aceea, vă rog, domnule, să urmăriţi, cu cea mai vie atenţie, apariţia şi răspândirea acestei proclamaţii, apoi să luaţi măsuri pentru ca asemenea chemări agitatoare să fie imediat confiscate, cei care le răspândesc să fie arestaţi şi predaţi procuraturilor regale respective, iar mie să-mi trimiteţi rapoarte telegrafice de la caz la caz.

Primiţi, domnule, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 6 noiembrie 1876.

Tisza

42

1876 noiembrie 25, Oradea. Raportul comitelui suprem al comitatului Bihor, înaintat ministrului de interne al Ungariei Tisza Kálmán, prin care se pronunţă în favoarea desfiinţării judecătoriilor de ocol din ţinuturile Vaşcău şi Ceica, urmărindu-se astfel înăbuşirea mişcărilor naţionale" în două zone cu populaţie curat românească.

23-1876/eln.szám

Biharmegye föispánjtol
Belügyminiszter f[olyó] évi 53457 sz[ám]
bizalmas felhivására

Nagyméltóságú m[agyar] kir[ályi]

Miniszter Elnök és Belügyminiszter úr!

Nagyméltóságod folyó évi november hó 21-én 53457 szám alatt kelt rendelettel arra méltóztatott felhivni : hogy a nagyváradi királyi törvényszék elnökének az igazságügy miniszter úrhoz intézett elöterjesztésére, melyben a vaskóhi és magyar csékei járásbiróságok megszüntetését és a belényesi, tenkei és élesdi királyi járásbiróságokba leendö beosztását javasolja, közigazzgatási szempontból véleményezöleg nyilatkozzom.

Van szerencsém ennek következtében a fenthivatolt s velem közlött elöterjesztés visszacsatolása mellett tisztelettel nyilatkozni: miszerint a javaslatban hozott megszüntetés s illetöleg beosztási tervezet közigazgatási tekintetben kifogás alá nem esik, politikai tekintetben pedig épen kivánatos, mert ez által két félre esö tisztán román ajkú vidéken, a nemzetségi izgatásokra szolgáló alkalom megszüntetik.

Fogadja s a többi

N[agy]várad 1876 nov[ember] 25
föispán

Arh. St. Bihor, fond Prefectura judeţului Bihor, inv.25, dosar 1/1876, f. 33, orig.

Traducere

Nr. prezidenţial 23-1876

Ordinul confidenţial
nr. 53457 din a. c.
al Ministerului de Interne.

Comitele suprem al comitatului Bihor

Excelenţa voastră, Domnule Prim-Ministru şi Ministru de Interne!

Prin ordinul Excelenţei voastre nr. 53457 din 21 noiembrie a.c. mi s-a cerut să mă pronunţ, din punct de vedere administrativ, asupra

raportului înaintat, de preşedintele Tibunalului regal din Oradea Ministerului Justiţiei, prin care propun desfiinţarea Judecătoriilor de ocol regale din Vaşcău şi Ceica şi transferarea lor la judecătoriile de ocol din Beiuş, Tinca şi Aleşd.

Urmarea acesteia, pe lîngă returnarea ordinului, am onoarea să mă pronunţ că din punct de vedere administrativ nu se poate obiecta că în privinţa desfiinţării menţionate în propunere, respectiv asupra transferării proiectate, iar din punct de vedere politic sînt chiar de dorit, deoarece, astfel în două zone izolate cu populaţie curat românească, se curmă ocaziile care serveau pentru agitaţii naţionale.

Primiţi, etc.

Oradea, 25 noiembrie 1876.

Comite suprem

43

1876 decembrie 1/13, Budapesta. Adresa ministrului ungar al cultelor şi învăţământului, Trefort Agoston, către episcopul Ioan Meţianu, prin care îi comunică interzicerea folosirii cărţii de istorie a lui Ioan Tuducescu în şcolile româneşti şi suspendarera autorului din învăţământ.

28234 Szám

Méltóságos és fötisztelendö Püspök Úr!

A Tuducescu János, lippai g[örög] kel[eti] tanitó szerkesztett: "Istoria Romanilor" Manuale Didacticu pentru scolele popurale romane, Aradu, 1876, Tipografia lui Stefanu Gyulai " czimü iskolai tankönyv, az arra törvényesen hivatott község által behatóan megbiráltatván, kitünt, hogy emlitett mü nemcsak valótlan történelmi adatokat tartalmaz, de oly tanokat is hirdet, melyek az állam politikai állapotával éles ellentétben állanak, söt faji gyülölet ébresztésére s ápólására is alkalmasak – minelfogva ezen mü a Magyarországi román ajkú s minden más népiskolák használatából kitiltatik, a mü szerzöje ellen pedig a Temes vármegyei közigazgatási bizottság részéröl a szabály szerü bünvádi kereset a temesvári kir[ály] törvényszéknél megindittatott.

Miröl van szerencsém Méltoságodat hivatkozással az 1876 évi XXVIII t[örvény] cz[ik] 7§ – ára oly kérésel értesiteni, hogy emilitett elterjesztése s használata ellen a saját egyházmegyei föhatósága alatt álló román ajkú népiskolákban a meg felelö intézkedéseket megtenni és a könyv szerzöjét Tuducescu János a fentemlitett t[örvény] cz[ik] 7§ – a 5-ik pontjának utolsó kikezdése értelmében tanitoi állásától és

fizetésétöl fölfüggeszteni méltóztassék, miröl annak idején jelentést kérek.

Budapesten 1876 évi December hó 13-án.

Trefort

Méltóságos és fötisztelendö Metianu János püspök úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, acte şcolare, doc. IV-194-1876, f. 18.

Traducere:

Nr.28324

Ministerul regal ungar
al Cultelor şi Învăţămîntului

Prea onorate şi Sfinţia ta, Domnule Episcop!

Manualul şcolar redactat de învăţătorul greco-oriental din Lipova, Tuducescu Ioan, cu titlul: "Istoria Românilor, Manualele didactice pentru şcolile române, Arad, 1876, Tipografia lui Ştefan Gyulai" fiind examinat minuţios de organele competente, s-a adeverit că numita operă nu numai că conţine date istorice neadevărate, dar şi proclamă astfel de învăţăminte, care sunt în vădită contradicţie cu starea politică a statului, mai mult chiar sunt menite să trezească şi să întreţină ura de rasă. – Ca urmare această operă se interzice a fi utilizată în şcolile elementare cu limba de predare română şi în orice alte şcoli elementare din Ungaria, iar împotriva autorului operei a fost pornită acţiunea penală reglementară de către comitetul administrativ al Comitatului Timiş la tribunalul regal din Timişoara.

Despre care am onoarea a înştiinţa autoritatea episcopală cu referire la §7 al legii XXVIII din 1876 cu rugămintea să ia măsuri necesare împotriva difuzării şi folosirii operei amintite în şcoalele elementare cu limba de predare română aflătoare sub autoritatea episcopală a prea Sfiinţei tale, iar pe autorul cărţii Tuducescu Ioan în sensul §7 punctul 5, alineatul ultim din legea susmenţionată să binevoiţi a-l suspenda din postul şi salariul său, despre ceea ce rog a mi se trimite raport la timpul său.

Budapesta la 13 luna decembrie anul 1876.

Trefort

Onoratului şi preasfinţiei sale, domnului episcop, Ioan Meţianu

44

1876 decembrie 18/30, Craiova. Scrisoarea lui I.C. Drăgescu adresată Emiliei Raţiu, soţia lui Ioan Raţiu, prin care îi îndeamnă pe românii din Transilvania să se unească cu croaţii şi cu boemii împotriva asupririi guvernelor de la Viena şi Pesta.

Craiova 18/30 dec.1816

Dragă şi gentilă amică!

Iată un secol de când nu ţi-am mai scris; să nu crezi că te-am uitat, nici pe Domnia ta, nici scumpa noastră Transilvania.

Starea României până la venirea intregului şi excelentului patriot I. Brătianu, la minister, fu din cele mai deporabile. Eram atât de descorajat, sufletul mi-era atât de amărât, încât n-am avut curagiu a-ţi scrie. Azi România respiră, deşi criza este înfricoşată, deşi în jurul nostru un vulcan teribil ameninţă cu erupţiunea sa.

La voi din contra, lucrările merg foarte rău. Maghiarii, aceştia *turci creştinaţi* sunt în paroxismul nebuniei lor. Turcii au promulgat o constituţiune din cele mai liberale: drepturi egale pentru toţi, pentru musulmani şi pentru creştini; ungurii împins despotismul până la extreme. Îşi sapă ei înşişi mormântul.

Turcii astăzi arată mult simţ politic, de care fraţi lor din Ungaria sunt privaţi.

Românii din Transilvania ar fi fericiţi, dacă ar fi trataţi de către unguri aşa cum tratează turcii pe românii din Bulgaria şi din Rumelia.

Am cetit manifestul dumneavoastră, al ardelenilor către bărbaţii politici din Viena. Notaţi bine că Viena valorează cât Pesta, şi că ambele se ceartă între sine, dar sunt de acord, atunci când e vorba să asuprească pe români şi pe slavi. De altmintere aceasta este un semn de viaţă din partea dumnevoastră.

Eu cred că a-ţi face bine dacă v-aţi pune în legătură v-aţi alia cu croaţii şi chiar cu boemii. 20 milioane de români şi de slavi, la care s-ar mai adăuga şi italienii litoralului şi Tirolului aliaţi pe viaţă şi moarte, ar turbura somnul maghiaro-nemţilor.

Ar trebui să scrieţi mai mult în jurnalele străine, mai ales franceze şi italiene. Eu prepar pentru aceste jurnale un articol relativ la Transilvania.

Aş dori să-mi scrii din când în când despre cele ce se petrec la dumneavoastră. Societăţile de lectură ale damelor române, mai există? “Familia”, jurnalul, mai trăieşte? M-aţi îndatora imensamente dacă mi-aţi trimite portretele domnului Raţiu, al dumitale şi ale gentilelor dumnevoastră copiliţe.

Urându-vă sărbători fericite, îmbrăţişez pe scumpul meu amic Raţiu, şi pe drăgălaşele copile, îţi sărut mâinile cu respect şi cu iubire.

Al dumitale afecţionat,
Dr. Drăgescu

Arh. St. Bucureşti., fond Ioan Raţiu, dosar 853, f. 1-2, orig.

45

1877 ianuarie 5, Iaşi. Raportul consulului austriac la Iaşi, Hanswenzl, prin care îl informează pe ministrul de externe austro-ungar, Andrássy Gyula, despre prelegerile susţinute de Mihai Eminescu în faţa unui numeros public, având ca temă situaţia românilor din Austro-Ungaria.

Raportul nr. 3 Hanswenzl către Andrassy

Iaşi, 5 ianuarie 1877

Mihai Eminescu, profesor universitar şi redactor la ziarul "Curierul de Iaşi" a inaugurat la sfârşitul lunii noiembrie 1876 un ciclu de conferinţe publice.

Tema aleasă de Eminescu se referea la situaţia românilor din Austro-Ungaria. Un numeros public a urmărit cu maximă atenţie prelegerea, recompensându-l pe vorbitor cu ropote de aplauze.

Soluţia problemei orientale, care se răspândeşte la ora actuală în Peninsula Balcanică, a constituit motivul alegerii acestei teme de către referent.

Vorbitorul a subliniat în introducere că nu există altă soluţie, decât constituirea, unei confederaţii care să cuprindă toate popoarele ce trăiesc acolo, unde egala îndreptăţire a tuturor naţionalităţilor şi a limbilor să constituie factorul principal, pe când constituirea, statelor doar unul secundar, şi că această reformă se va săvârşi sub patronajul Rusiei şi a Austro-Ungariei, ultima reprezentând politica occidentală.

Apoi a ridicat problema poziţiei pe care trebuie s-o adopte România.

Referentul a subliniat că, pentru a ajunge la o concluzie se vede îndreptăţit să prezinte politica adoptată de Austro-Ungaria faţă de naţionalităţi, în general şi faţă de români, în special.

Această conferinţă a fost publicată în ziarul condus de el, şi pentru informarea Excelenţei voastre îmi îngădui libertatea de a traduce în limba germană problemele esenţiale care au fost abordate.

Vorbitorul a subliniat că se va restrânge numai asupra situaţiei românilor din Austro-Ungaria sub aspectul bisericii, al şcolii şi administraţiei locale.

Să ne fie îngăduit să vedem adevărata stare a lucrurilor şi să afirmăm că ideea unităţii politice a românilor, privind refacerea rega-

tului lui Decebal devenit "Dacia Traiană", aparţine teoriei, întocmai ca şi republica universală sau pacea veşnică. Românii din Austro-Ungaria au convieţuit acolo secole de-a rândul împreună cu alte naţionalităţi, dar un rol politic propriu-zis au jucat numai în perioada în care Transilvania a fost autonomă. Această autonomie care le-a conferit preponderenţă în această ţară şi-a avut însă şi neajunsurile ei. Românii din Ungaria adevărată nu au fost predestinaţi de a pune stăpânire, ci de a fi exploataţi de solgobirăii maghiari şi izolaţi prin presiunea administrativă şi financiară a adoratorilor sfântului Gül-Baba, în timp ce acuma suferind uniţi sub povara acestora, se vor putea împotrivi mai uşor.

Se ridică întrebarea, dacă şi când va sosi timpul, ca softaşii din Budapesta să fie siliţi a recunoaşte că politica lor financiară a supravieţuit manifestând numeroase asemănări cu cea turcească, dar că aceasta nu mai este viabilă. Românii vor putea trăi tihniţi alături de maghiari numai dacă va exista o autonomie cercuală şi comitatensă. Idealul românilor de pretutindeni din Dacia lui Traian este menţinerea unei reale unităţi de limbă şi a bisericii naţionale. Aceasta este Dacia ideală care se realizează cu fiecare zi şi care este preferată politicului.

Românul este înzestrat cu mult sânge rece, ca şi bătrânul roman nu admiră aproape nimic, motiv pentru care credem că nu invidiază din toată inima situaţia Ungariei ca stat; căci sinceri să fim, n-are nici un motiv de invidie. Îl supără doar neobrăzarea conlocuitorilor săi, dar nu şi puterea acestora.

În ultimul timp, ziarele maghiare au vorbit mult despre o alianţă maghiaro-română. Rămâne de constatat sub ce condiţii s-ar putea ajunge la o asemenea alianţă. Bineînţeles că în cazul de faţă nu este vorba despre un cartel încheiat între două guverne pe care ziua de mâine să-l destrame, ci despre găsirea unui modus vivendi şi a unei colaborări trainice şi permanente pe acest pământ al duşmăniei şi răutăţii, unde un popor îl devorează pe celălalt şi unde omul încearcă să-şi distrugă semenul. De aceea se pune problema numai sub aspectul dacă maghiarii se vor dovedi buni creştini (căci până acuma se pare că numai pielea le-a fost creştinată) şi nu că ne-ar lăsa în pace.

În ceea ce-i priveşte pe austrieci, chestiunea se prezintă astfel.

Nu cred să fim în stare a digera acest amalgam de evrei, germani şi slavi prezentat sub masca unor ziarişti, care propagă în ultima perioadă o politică pangermană.

Urmaşii lui Arpad nu ne pot pricinui prejudicii esenţiale, ei ne asupresc; în schimb, bastardul evreo-germano-slav este duşmanul cel mai mare pentru fiecare naţionalitate. Maghiarii cunosc zicala noastră "românul nu uită niciodată" şi ne amintim ca prin vis că un ziar maghiar a încercat să comenteze proverbul pe un ton melancolic, căci ştia, că socotelile pe care le are de făcut cu noi nu erau tocmai curate.

Maghiarii nu trebuie să se sperie, căci românul uită şi nu uită, după cum o iei. Românul urăşte numai pe aceia, care vor să-i facă de petrecanie. Spre exemplificare îi amintim pe românii stabiliţi în Turcia. Ei trăiesc sub acelaşi guvern alături de bulgari, sârbi şi greci, convieţuiesc bine cu turcii şi le ţin parte. Până şi noi cei de aici nu-i urâm pe turci, chiar dacă este cunoscut că nu ne-au dat dovezi de dragoste.

Ajunge să întrebi un maghiar pe cine urăşte pentru a şti pe cine urâm şi noi.

Credem că lucrurile sunt destul de clare, chiar dacă cuprinşi de emoţie încă n-am ajuns să facem pelerinaje la mormântul lui Gül-Baba.

Românii din Austro-Ungaria cer pentru sine numai biserică şi şcoală, pretenţie prin care nu revendică decât dreptul păstrării fiinţei naţionale.

Ceea ce românul vrea cu adevărat să aibă, este libertatea spiritului şi al conştiinţei în adevăratul sens al cuvântului. Şi deoarece spiritul şi limba sunt aproape identice, precum limba şi naţionalitatea, se înţelege de la sine că românul se vrea pe sine, îşi vrea naţionalitatea şi aceasta deplină.

Condiţiile pentru păstrarea fiinţei naţionale nu sunt prea mari. Cei mai mulţi dintre oameni nu sunt destinaţi a-şi însuşi rezultatele de vârf ale ştiinţei, în schimb fiecare simte nevoia unui tezaur sufletesc, unui sprijin moral într-o lume plină de mizerie şi durere, şi această comoară se află în limba proprie pusă la adăpost prin cărţile bisericeşti şi laice. Numai în limba proprie vechile noţiuni, istoria înaintaşilor, bucuriile şi durerile semenilor îşi croiesc drum spre inimă. Individualitatea se reflectă numai prin vorbire, prin limbă, de aceea s-au putut forma atâtea limbi care se vorbesc pe pământ.

Şi aşa se face, că toţi românii care se află pe Terra vorbesc o singură limbă, una "singulară" ca nici un alt popor, cu toate că sunt înconjuraţi de diferite popoare, şi aceasta din simplul motiv că ei aşa vor şi nu altfel.

După cum putem observa, chestiunea noastră se simplifică tot mai mult. Românii cer garantarea folosirii limbii lor pe pământul pe care trăiesc.

În faţa acestei solicitări întâlnim însă de ambele părţi ale Imperiului austro-ungar o opoziţie de neexplicat; căci ne este dat să constatăm că, românii nu apar nicăieri drept colonişti, imigranţi, oameni ce nu aparţin nimănui. Ei sunt peste tot pe unde trăiesc poporul autohton, mai vechi decât oricare dintre conlocuitori.

Astăzi, nu se mai pune problema descendenţei noastre; dac sau roman, roman sau dac este indiferent, suntem români şi gata. Nu trebuie să ne înveţe alţii, ce am fost şi ce voim să fim, vrem să fim ceea ce suntem, români. Să discutăm despre acest aspect, sau să credem că teama faţă de ruşi ne-ar putea determina să devenim germani, sau vice-versa, sau după cum cred maghiarii că de frică faţă de aceste două

naţiuni, ne-am simţi măguliţi să ne contopim cu naţiunea maghiară, toate sunt mistificări scolastice; limba şi poporul român vor pieri odată cu românul prin moarte şi fără urmaşi, dar nu va dispare prin deznaţionalizare şi renegare.

Persecutarea poporului nostru nu înseamnă distrugerea acestuia, ci împilarea lui şi înveninarea împotriva persecutorilor săi.

Deasemenea ni se pare că, nici unui neam de pe pământ nu i se cuvine un drept mai întemeiat ca românului, de a pretinde recunoaştere, căci nimeni nu este mai tolerant ca românul. Ţările Române au fost singurele, în care din timpuri străvechi fiecare era liber să se închine Dumnezeului său şi să-şi vorbească limba. Nu este ţară în care să nu se fi încercat transformarea conlocuitorilor de altă credinţă şi limbă în prozeliţi. Hughenoţii în Franţa, maurii în Spania, polonezii faţă de ruteni, maghiarii faţă de români, toţi au încercat prin constrângere şi forţă să încătuşeze popoarele conlocuitoare de dragul scopului urmărit. Românul priveşte cu acelaşi stoicism biserica catolică din Moldova, fără să-i fi trecut vreodată prin minte, să-l constrângă pe catolic pentru a trece la ortodoxism. Lipovenii au fugit din Rusia şi îşi cultivă nestingheriţi cultul pe pământul românesc. Acelaşi lucru este valabil pentru armeni, calvini, protestanţi, izraeliţi. Oricare dintre ei poate fi întrebat dacă Guvernul român a interzis funcţionarea unei şcoli sau biserici aparţinând armenilor, protestanţilor sau evreilor.

Prin urmare este dreptul nostru de a cere ca pe teritoriul nostru, pe care nimeni nu-l stăpâneşte iure belli, limba şi religia să fie respectate, precum noi le-am respectat faţă de conlocuitori.

Ce se va spune dacă afirmăm, că pe pământul românesc al Bucovinei sinagoga evreiască are o autonomie mai mare sceptrul austro- ungar, decât sub biserica românilor? Căci evreul îşi alege singur rabinul, dacă are şcoala evreiască îi poartă singur de grijă. În schimb dacă românul are nevoie de un preot, atunci Curtea de la Viena îl numeşte, dacă biserica sa posedă bunuri, acestea sunt administrate tot de Viena, dacă are şcoală, dascălii sunt numiţi tot de guvernul de la Viena. Iar Bucovina nu a fost luată prin sabie, ci dimpotrivă, prin tratate şi cu condiţia că starea lucrurilor în viaţa bisericească şi cea politică se vor păstra intacte.

Ce se va spune, dacă românii din Ungaria şi în special românii sunt trataţi într-un mod cu totul excepţional. Făcând abstracţie de faptul că Transilvania se află de nenumăraţi ani într-o adevărată stare de asediu, că în interiorul ţării se aplică o altă lege electorală şi peste tot discreţia înţelepciunii ministeriale este lăsată pe seama Pestei, poporul român este înşelat de guvernanţii săi.

Împotriva proprietăţii lor private s-au intentat procese urbariale, împotriva voinţei lor legitime s-au făcut legi electorale, în municipii s-a introdus votul personal pentru a înnăbuşi vocile locuitorilor, cu un

cuvânt, s-a creat o reţea întreagă de măsuri arbitrare prin încălcarea tuturor dispoziţiilor legale, care au mai rămas în favoarea naţionalităţilor.

Pentru a reveni la problema care a constituit punctul de plecare şi luând în consideraţie zelul cu care presa austriacă îi provoacă pe români ca la o adică să se sacrifice pentru "civilizaţie", ne va fi îngăduită întrebarea, dacă civilizaţia austro-ungară în forma sub care ne este prezentată, merită ca să ridicăm braţul în apărarea ei, dacă se pate pretinde românilor să mărşăluiască de partea unei puteri, care guvernând peste o populaţie de mai bine de 3 milioane de români, îi tratează mereu cu dispreţ; căci românii nu cer privilegii sau prerogative, ci pretind aplicarea corectă a dreptului pozitiv asupra naţionalităţilor din Ungaria; în Bucovina solicită doar libera exercitare a propriei religii, autonomia bisericii, de care se bucură numai evreii, lipovenii, calvinii, fără a mai vorbi despre autoritatea bisericii catolice în sine.

Judecând după tonul abordat s-ar putea crede că furaţi de indignare înclinăm spre exagerarea lucrurilor; de aceea vom insista în mod deosebit asupra acestui aspect.

Austria are o constituţie, dar aceea există numai pentru a fi ocărâtă de o mână de evrei şi slujbaşi care guvernează acest complex de ţări în care nimeni nu este mulţumit.

Libertatea religiei este aşa-zis garantată printr-un număr mare de dispoziţii înalte care poate se respectă faţă de alţii, dar nu şi faţă de români. Amintim astfel §1 al constituţiei din 4 martie 1849, patenta din 31 decembrie 1852, diploma din 30 octombrie 1860 şi în fine articolul 15 din legea emisă la 21 decembrie 1867, în care se spune: "Fiecare biserică recunoscută de stat are dreptul să-şi exercite cultul după credinţa sa, să-şi conducă şcolile, să administreze fondurile, proprietăţile bisericilor şi ale şcolilor şi să le întrebuinţeze după nevoi şi dorinţă". Acest articol este aplicat la lipoveni şi evrei, dar nu-şi manifestă valabilitatea şi pentru români.

De 26 de ani încoace românii din Bucovina se plimbă de la Anna la Kaiafa pe la scaunele înalte, pentru a putea exercita un drept garantat prin constituţie şi de 26 de ani umblă fără folos.

Pentru a putea înţelege anomalia dependenţei bisericii din Bucovina, este vorba de dependenţa eretică potrivnică canoanelor ritului oriental şi de influenţarea nefastă a credinţei poporului, va trebui să caracterizăm pe scurt aşa-numitul Partid Liberal constituţional din Austria.

În mozaicul acesta de etnii puse sub sceptrul unui guvern unic au apărut în viaţa publică bărbaţi, care nu aparţin unei anumite naţiuni, oameni ai interesului personal care pot fi cu aceeaşi uşurinţă maghiari, polonezi sau germani. Aceşti indivizi lipsiţi de principii comune, cu excepţia exploatării naţionalităţilor şi care n-au nimic sfânt pe lume,

se gândesc numai la ei şi formează "liberalii" din Austria. De aceea nu ne miră dacă-i vom găsi uniţi în înşelătorie pe domni, precum Giskra, miniştrii cu puterea în mână alături de evrei pripăşiţi şi antreprenori (de căi ferate)şi repet că nu ne va mira dacă descoperim că în perioada deplinei libertăţi consiliul de miniştri al Austriei s-a constituit într-un consiliu al antreprenorilor. Aproape toţi foşti miniştri liberali sunt astăzi milionari proveniţi din avocaţi fără clientelă. Cum a fost posibil?

Concomitent cu ocuparea fotoliului de ministru au ocupat fotolii în calitate de membri în administraţia tutror băncilor, a diverselor întreprinderi, care au prezentat în perioada "Krach"- ului imaginea judecăţii de apoi în învălmăşeala celor înşelaţi, a micilor capitalişti ruinaţi, un adevărat Pompei acoperit de lava Vezuviului. Austria s-s folosit de funcţionari de tot felul corupţi, fără caracter, un adevărat gunoi catilinar. Asemenea oameni au guvernat şi guvernează încă. Contingentul cel mai numeros în formarea acestui "clei al imperiului", după cum îl numesc ei, îl oferă evreii.

"Ce este Hecuba?" spune evreul, ce-i pasă lui de germanul serios, de cehul energic din Boemia, de polonezul cavaler sau rusul melancolic. Scopul său este: succesul, gloria şi banul.

Faptul că aceşti oameni îşi zic astăzi "germani" este o pură întâmplare şi trebuie pusă pe seama dezvoltării puternice a imperiului german învecinat. În Ungaria îşi spun "maghiari noi", ei n-au naţionalitate, pentru că n-au trecut şi sunt lipsiţi de istorie. Din acest motiv guvernul austriac a fost până la preluarea portofoliului de ministru de către contele de Hohenwart un guvern alcătuit din parveniţi.

După căderea contelui s-a reinstaurat un guvern al "bursei" care a fost neutralizat într-o măsură oarecare de blestemele populaţiei ruinate dintr-un capăt în celălalt al imperiului. Astfel apare ca o reacţie firească faptul că urmaşii lui Hohenwart, care n-au cunoscut respectul faţă de proprietate, să răspundă bucovinenilor "că fondul bisericii greco-orientale nu aparţine bisericii, ci guvernului".

Este greu să ne imaginăm o astfel de lipsă de pudoare. Şi la noi au fost secularizate bunuri mănăstireşti, dar numai proprietăţile bisericilor ce aparţin statului român, care a luat asupra sa fără discriminare întreţinerea tutror şcolilor, spitalelor sau a mănăstirilor importante punând capăt exploatării de către călugări străini, care s-au îmbogăţit în această ţară şi au ridicat cu banii noştri institute greceşti.

Guvernul român nu s-a gândit nicicând să ia sub administraţie proprie bunurile bisericilor catolice, protestante, ale lipovenilor sau altora, deoarece acestea nu aparţin statului român.

Până şi în Austria n-ar fi cutezat nimeni, până la apariţia acestor parveniţi, să revendice pretenţii asupra averii deţinute de o biserică independentă.

Cabinetul Hohenwart, care spre nenorocirea naţionalităţilor a fost de scurtă durată, a reuşit cel puţin să neutralizeze rapacitatea predecesorilor, chiar dacă n-a dat românilor siguranţa asupra averii deţinute, a dovedit în faţa lumii, cu ocazia unei adunări la care au participat proprietari, preoţi şi ţărani în număr de 4000 de suflete din toate colţurile Bucovinei, faptul că, drepturile vbisericii ortodoxe asupra bugetului religionar sunt incontestabile şi inatacabile. Astfel stau lucrurile.

La cedarea Bucovinei către Austria, divanul şi domnitorul Moldovei au avut grijă ca Austria să fie obligată prin actul de cesiune, ca în districtele cedate să se păstreze un staut-quo. Guvernul austriac a găsit în Bucovina o situaţie fericită sub aspectul material al locuitorilor. Aici au existat mănăstiri bogate, ţărani liberi în număr mare, mazili, ruptaşi şi răzeşi, bresle, starostii pentru negustori, cu un cuvânt, un ţinut rămas ceva în urma progresului, dar o feudalitate liniştită şi liberă. Ceea ce era tradiţional în bătrâna Moldovă era legătura dintre popor şi stat. Mazili şi ruptaşi, boieri şi scutelnici aveau obligaţia să se pună în slujba statului gratuit cu orice prilej. Acesta a fost un obicei străbun în modul de organizare al armatei.

Această legătură între domnitor şi popor a fost de neînţeles pentru noile autorităţi şi care s-au obligat de fapt să menţină acel statu-quo. Pe deasupra, aceştia speră să dezvolte din legislaţia domniei moldovene drepturi în folosul imperiului austriac. Această idee stă la baza solicitării Guvernului austriac adresată în anul 1782 divanului din Moldova prin care se cereau lămuriri juridice privind succesiunile şi moştenirile.

Din conţinutul celor 26 de întrebări reiese că noul guvern se purta ca pisica în jurul oalei cu smântână, cu scopul de a găsi posibilitatea transferării unor drepturi de proprietate asupra pământurilor deţinute de mănăstiri, răzeşi şi oraşe în folosul guvernului.

Din cuprinsul lămuririlor primite rezultă că întreaga suprafaţă a Moldovei a constituit în vremuri străvechi un domeniu domnesc, dar acesta a devenit mai târziu, prin donaţiile făcute de voevozi celor aşezaţi în oraşe şi sate proprietate particulară şi fiecare individ era îndreptăţit să dispună liber asupra avutului său, fără amestecul voevodului.

Împăratul Iosif al II-lea a emis următoarea rezoluţie, solicitată de consiliul suprem: "se ia la cunoştinţă şi la timpul potrivit se va avea de grijă ca veniturile mănăstireşti să fie întrebuinţate cu folos, dar numai în beneficiul confesiunii şi numai în acele provincii, unde au fost desfiinţate mănăstirile". Din conţinutul preaînaltei rezoluţii reiese clar că, consiliul suprem a cerut confiscarea, numai că împăratul a răspuns negativ la această solicitare, făcând o diferenţă între al meu şi al tău.

Alte garanţii privind administrarea şi folosirea bugetului religionar s-au asigurat prin rescriptele Consiliului aulic de război din 3 martie şi 8 mai 1784 adresate baronului von Enzensberg.

(urmează rescriptele)

Proprietatea diocezei de Rădăuţi, sub aspectul folosirii şi administrării acesteia, a fost garantată în mod evident.

În spiritul acestor prescripţii, numirea funcţionarilor, înfiinţarea de şcoli şi plata retribuţiilor urmau să se efectueze din dispoziţia consistoriului şi al episcopului.

Guvernul nu are de îndeplinit nici un rol decât acela de executor.

Vorbitorul citează un exemplu pentru modul în care se foloseşte averea bisericii, anume: administratorul satului Crasna, pe nume Grigorie Iliuţ, susţine că, în ciuda faptului că şcolile săteşti întreţinute de biserici din bugetul religionar au fost până în prezent şcoli confesionale, îşi pierd acest caracter, iar copiii românilor sunt înstrăinaţi naţiunii din care fac parte, deoarece în numeroase judeţe ale ţării, inspectorii şcolari sunt de altă confesiune, vorbesc altă limbă şi dispun asupra şcolilor româneşti aparţinătoare bisericii fără ca să le pese de reprezentanţii satelor sau de biserică.

Vorbitorul a subliniat că din cele relatate rezultă clar că, intenţia guvernului tinde spre transformarea şcolilor confesionale în şcoli ce nu vor mai aparţine bisericilor, iar dacă se va continua cu investirea în funcţia de inspector şcolar a unor indivizi de altă religie şi naţionalitate, românii vor fi dirijaţi în scurt timp de dascăli evrei.

Referentul trage următoarea concluzie cu privire la românii din Bucovina:

1. În ciuda faptului că libertatea fiecărui cult este garantată prin Constituţia austriacă; chiar dacă credincioşii fiecărei confesiuni sunt îndreptăţiţi să-şi administreze singuri bunurile aparţinând şcolii şi bisericii lor, românii sunt singurii de pe cuprinsul imperiului supuşi unei interpretări excepţionale a legii.

2. Cu toate că gimnaziul din Suceava, şcoala reală din Rădăuţi, şcoala normală din Cernăuţi şi altele sunt subvenţionate din bugetul religionar al Bucovinei, cadrele didactice sunt numite de ministerul de la Viena, măsură neaplicată la alt popor şi la nici o altă şcoală confesională.

Numai românilor li se aplică un regim de excepţie în privinţa şcolilor şi aceasta pentru ca limba de predare germană să se menţină în ele.

3. Conform Sfintei Scripturi şi a canoanelor bisericii ortodoxe mitropoliţii sunt aleşi. În Bucovina capul bisericii este numit în timp ce în aceeaşi ţară lipovenii îşi aleg vlădica de Fântâna Alba şi evreii pe rabinul lor. Doar românilor li se aplică un regim de excepţie.

Ar fi de prisos să vorbim despre considerentele politice urmărite prin înfiinţarea unei universităţi unde să fie puşi la loc sigur toţi profesorii

supranumerari de la liceele din Kolomeja şi Kecskemet, vom aminti doar în treacăt dezbinarea provocată de autorităţi în mod artificial între români şi ruteni.

În Bucovina trăiesc două neamuri slave: huţuli, o seminţie veche aşezată în nordul Carpaţilor şi rutenii care s-au refugiat din Galiţia aşezându-se între Nistru şi Prut.

Primul este un popor primitiv ducând o viaţă liberă şi originală, cum s-ar zice trăiesc liberi ca pasărea; până şi autorităţile austriece nu pot întreprinde aproape nimic împotriva lor, căci, dacă un vameş sau comisar districtual etc. intervine cu măsuri severe împotriva lor, aceştia dispar numaidecât.

Dar nu aceştia sunt duşmanii românilor. Dimpotrivă, ambii convieţuiesc bine, fără a vorbi unul limba celuilalt. Din această simpatie greu de explicat s-ar putea deduce că, huţuli sunt "daci slavizaţi" pe când românii, care-i înţeleg fără a le vorbi limba, sunt "daci romanizaţi".

Cei care-i duşmănesc pe români sunt rutenii veniţi din Galiţia, care s-au refugiat pe pământul Moldovei pentru a scăpa de constrângerile polonilor şi de obligativitatea serviciului militar impus de austrieci, susţinând acuma că, Bucovina le-ar aparţine şi că ei sunt adevăraţii stăpâni ai acestei ţări. Guvernul îi foloseşte pentru a-i face inofensivi pe români, râzând pe la spate, căci ştie prea bine din Analele statistice că rutenii sunt emigranţi aduşi de boierii moldoveni pe aceste locuri pentru prelucrarea pământului lor, fenomen petrecut în mod curent în Moldova până în anul 1845. Până şi în registrul contribuabililor a fost introdusă o rubrică pentru "rutenii imigraţi".

Din vechime, aceştia s-au supus de bună voie autorităţii mitropolitului de Suceava; căci preoţii lor aduşi din Polonia se hirotoniseau la Suceava; deoarece însă aceştia jucau în acelaşi timp şi rolul de iscoade pentru domnitorii Moldovei, regii Poloniei s-au văzut nevoiţi să le interzică hirotonisirea în Moldova.

Suntem de părere că serviciile secrete prestate de aceşti preoţi domnitorilor Moldovei nu poate conduce la acordarea unui drept exclusiv imigranţilor ruşi asupra bugetului religionar sau chiar asupra teritoriului Bucovinei. Pe de altă parte are şi Rusia agenţii ei printre aceşti indivizi, iar guvernul în loc să vadă adevărata faţă a lucrurilor, le încurajează aspiraţiile şi intenţionează transformarea Bucovinei într-un loc al agitaţiei ruseşti împotriva polonezilor şi românilor.

Dincolo de Prut trăiesc numeroşi români slavizaţi, cărora le recunoşti originea după fizionomie, port şi obiceiuri. Dovadă pentru aceasta ne oferă şi numele de familie, toponimicele (ex. Cuciurul mic), vechile cărţi pe care le mai găsim la biserici şi notările cuprinse în ele, din care rezultă că locuitorii acestor părţi au fost români în urmă cu 50 de ani.

Astăzi ei vorbesc numai ruseşte şi vor rămâne ruşi. Chiar dacă ei înşişi îşi zic români (valahi), vor păşi pe urmele acelor indivizi care tot români îşi zic, fără a mai cunoaşte limba română.

La întrebarea care dintre biserici a fost subordonată administraţiei austriece, vom răspunde că biserica din Bucovina a fost cea mai independentă biserică din lumea creştină, căci mitropolitul de Brăila al ţinutului transdanubian şi al ţărilor tătare, precum şi cel al Ungro-Vlahiei cu sediul la Târgovişte au fost subordonaţi patriarhului de Constantinopole.

Singura mitropolie din Moldova, anume cea din Suceava, a fost din vechime suverană şi nu depindea de nici o patriarhie; această mitropolie este mama neamului românesc, căci ei îi datorăm introducerea limbii române în biserică şi stat.

Şi această episcopie de Rădăuţi, egală în rang cu mitropolitul independent, exarhul voluntar sau patriarhul este administrată în ziua de astăzi de evrei. În şcolile aparţinând acestei episcopii, materiile se predau de profesori germani în limba germană elevilor evrei. Abia de se mai găseşte superiorul unei mănăstiri, sau pe ici pe colo, printr-o strungă de munte câte un preot, învăţători din şcolile orăşeneşti sau săteşti şi foarte rar câte un protopop care sprijinit pe istoria celor 500 de ani ai sfintei episcopii de Rădăuţi să poată spună: "că urmaşii muşatinilor sunt proprietarii acestei bucăţi de pământ şi nu evreii din Galiţia şi şvabii din Bavaria".

Despre celelalte popoare se poate spune ce se va voi, dar niciunuia nu i se poate tăgădui o anumită consideraţie, semn că fiecare naţiune însufleţeşte "religia umanităţii". Iar religia umanităţii rezistă numai în recunoaşterea existenţei unui principiu moral şi în istorie. Oare mitropolia de Suceava nu prezintă o garanţie morală? Nu a fost ea aceea care a acordat sprijin poarelor subjugate din Polonia? Oare nu ea a fost aceea care a apărat creştinismul în faţa atacurilor mahomedane? Nu s-a împotrivit oare contra reformei lui Luther şi Kalvin? Patriarhii şi mitropoliţii au tăcut în faţa pătrunderii rapide a reformei şi a neînţelegerilor. Mitropolia din Moldova şi Suceava şi-au ridicat glasul împotriva lui Luther, arătând că reforma este de prisos. Nu reforma, revenirea la viaţa tolerantă a comunităţilor bisericeşti a însemnat binecuvântarea omenirii şi eliberarea ei din năvodul materialismului şi paralogismului anticristului, după cum o propagă astăzi unii catolici în Germania.

Evreul austriac este departe de a înţelege de ce românul ţine la biserica sa, căci această mitropolie, cea mai importantă din Orient, prin sprijinul ei, a devenit astăzi obiectul de ocară în gura evreilor, germanilor şi slovacilor din Austria. Această mitropolie are în ziua de azi mai puţină autonomie decât rabinul din Sadagura, ea a devenit sub domnia

unui monarh creştin unealta politică a coteriei aflată în mâinile domnului Stremeyer.

Candela nu mai arde la căpătâiul dreptului şi într-un Hristos iubitului voevod Ştefan, biserica lui Alexandru cel Bun din Suceava este de 80 de ani o ruină. Cine mai poartă de grijă mitropoliei de Suceava şi relicvelor Sfântului Ioan? Domnitorul Mihail Grigore Sturdza i-a dat o existenţă aparte, iar Titu Maiorescu, fostul ministru al Majestăţii sale regele Carol I, a trimis la faţa locului un arhitect pentru a elabora un plan, a propune înfrumuseţarea adecvată şi construirea unei şcoli româneşti în curtea acesteia.

Acestea sunt faptele cunoscute despre această mitropolie în care îşi au reşedinţa locţiitorii mitropolitului de Moldova. În ceea ce priveşte episcopia de Rădăuţi, aceasta a devenit o mitropolie internaţională austriacă a talmudiştilor din Dalmaţia şi există perspectiva ca domnul Stremeyer s-o transforme într-o mitropolie a indienilor ţuru sau a creştinilor din Maroc.

Cuvintele defunctului boier Hurmuzaki trebuiesc privite cu toată seriozitatea, anume: "că românii din Bucovina au ajuns să apere din calea "liberalilor" din Austria ceea ce turcii şi tătarii n- au fost în stare să fure, aceasta fiind autonomia bisericii, limba şi şcoala".

Oare în voinţa de nepătruns a providenţei să se fi hotărât ca anul 1877 să devină reversul anului 1777?

Situaţii asemănătoare cu cele existente în Ungaria şi România nu există nicăieri: o dovadă în acest sens este faptul că, ambele ţări au devenit victimele unei oprimări comune. În timp ce România prin frica justificată în faţa elementelor străine şi prin recunoaşterea rănilor sale are posibilitatea să-şi dobândească puterea, de îndată ce se va înlătura această scamatorie ce distruge energiile cele mai bune, Ungaria şi-a otrăvit seva nobilă şi a subjugat popoarele din punct de vedere economic.

Deoarece aceasta nu poate concura economic cu ţările învecinate cu care este legată prin interesul oprimării naţionalităţilor, Ungaria este nevoită să-şi ofere forţele statului sau să trăiască din avocatură, căci Ungaria este după România patria birocratismului, a şarlatanilor şi a speculaţiilor murdare evreieşti. Devastarea pădurilor a dus la schimbări climatice ale mediului şi a pricinuit izbucnirea unei multitudini de epidemii; cu cât legătura economică cu Austria se va prelungi, cu atât mai mult popoarele aflate sub coroana Sfântului Ştefan vor decade în proletari şi Ungaria va fi condamnată să rămână o ţară agrară cu o existenţă mai mult decât îndoielnică. În timp ce aceasta exportă în toată lumea lână, locuitorii ţării se îmbracă cu postav produs de fabricile din Boemia şi Moravia; în timp ce exportă porcine, locuitorii ţării se hrănesc cu cârnaţi fabricaţi la Viena. Urmările acestui sistem economic vor fi aceleaşi ca şi la noi: moralitatea şi avertizarea popula-

ţieiproducătoare a ţărănimii. Este real faptul că populaţia Ungariei s-a redus în ultimii 5 ani cu 144.000 de suflete. Prin creşterea categoriei neproductive a avocaţilor, slujbaşilor şi a celibatarilor, prin constrângerea tot mai severă a ţăranilor şi proletarizarea acestuia se nasc copii nesănătoşi, sau dacă sunt apţi de viaţă, pier de foame.

Există oare o realitate mai tulburătoare decât faptul că în ţările danubiene binecuvântate de Dumnezeu cu pământ mănos, în grânarul Europei, copiii mor datorită sărăciei?

Şi toate acestea se întâmplă în Ungaria. Mortalitatea şi sărăcia ţăranului, cultivarea epuizantă şi extensivă a pământului, înmulţirea peste măsură a funcţionarilor, avocaţilor, a politicienilor fără profesie!

Celibatul întâlnit la clasele de sus, căsătoriile nesocotite încheiate la clasele de jos, la care se adaugă atmosfera poluată prin devastarea pădurilor, manifestată prin perturbarea climei care şi-a pierdut trecerea gradată de la căldură la frig şi invers, fenomenul producându-se brusc, încât numai plămânii unui cal mai sunt în stare să reziste.

Acest preţ pentru autonomia Ungariei este prea mare şi dacă întrebăm, de ce maghiarii îşi jertfesc patria şi cele 5 naţionalităţi conlocuitoare monstrului antropofag evreiesc, de ce persistă asupra alianţei cu elementele evreo-germane, atunci răspunsul este simplu: vanitatea de a domina naţionalităţile. În loc să se înţeleagă ciu acestea, să asigure lor şi celorlalţi o viaţă tihnită pe pământul părintesc, maghiarul preferă şovinismul său fără limită să devină unealta neajutorată a produselor occidentale, care-i omoară pe rând meseriile şi clasa capabilă să-şi câştige existenţa, astfel încât regatul Sfântului Ştefan format din ţărani şi funcţionari vor rămâne proletari aflaţi la cheremul, discreţia şi mila cârciumarilor evrei, până ce aceştia vor deveni bancheri la Viena.

Şi ceea ce este mai ciudat este faptul că numai populaţia curat maghiară este pe cale să se stingă. Rusul Danilewski ar putea prognostica o diagnoză asemănătoare făcută turcilor: "ei trăiesc pentru a salva popoarele slave în faţa curentului".

Dacă s-ar putea discuta cu maghiarii, atunci s-ar convinge că noi – românii – suntem slabi fără ei şi ei fără noi; văzând însă că aceştia îi asupresc cel mai aspru tocmai pe români, îi lăsăm în seama milei Domnului şi propriei lor orbiri cu care au fost pedepsiţi de demonul trufiei şi al vanităţii, căci, fără a constitui prin sine un pericol real pentru naţionalităţi, ei dispar prin unificarea cu elementele austriece.

Sau cred maghiarii că unor popoare proletarizate nu le-ar conveni umbra "protectoare" a sfintei Rusii pentru a se elibera din sclavia occidentului? sau cred că regimentele de scribălăi, vânătorii de funcţii şi avocaţi puşi pe înşelătorie ar putea opune rezistenţă unei puteri adevărate?

Oare este necesară o caracterizare mai potrivită pentru eventualitatea dispariţiei statului maghiar în cazul unei recolte proaste când populaţia ar trebui să moară de foame?

De ce să mai extindem această expunere? Nu-i putem constrânge pe maghiari să ne adopte punctul de vedere, nu-i putem sili să li se recunoască analogia dintre situaţia noastră şi a lor.

Dacă maghiarii nu vor asigura pentru sine şi celelalte naţionalităţi o viaţă demnă prin scutul legii în interior şi printr-un sistem de protejare spre exterior, atunci o vor face alţii şi adio dulce limbă maghiară! Atunci cuvintele lui Szechenyi "Ungaria nu a fost, ea abia de va deveni" se vor adeveri în sensul contrar: "Ungaria abia de-a fost şi nu va mai fi".

"Telegraful român", foaia oficială a Sanctităţii sale, mitropolitul de la Sibiu, care apare în Transilvania şi este de orientare moderată în care se urmăreşte cu statornice politica moderată dusă de neuitatul Şaguna, relatează într-un ciclu de articole tratamentul de care se bucură românii din partea fraţilor maghiari.

Redăm câteva idei:

Ce au făcut maghiarii pentru a câştiga simpatia şi inima celorlalte naţionalităţi? Ce au întreprins pentru a pregăti o alianţă sinceră între maghiari şi români?

Un răspuns detailat ar umple paginile mai multor volume. Ne vom rezuma numai asupra unor fapte.

Singura realitate viabilă care dovedeşte o apropiere este înţelegerea cu Croaţia.

Cu toate că Croaţia nu a avut nicicând legături atât de strânse cu Ungaria precum cu Transilvania, deoarece acolo nu trăiesc maghiari, i s-a acordat o charte-blanche şi autonomie de dragul portului din Fiume, situaţie cu care majoritatea ţării pare să fie nemulţumită, Ungaria obligându-se să ia asupra sa o parte însemnată din povara acesteia; numai că o parte considerabilă din locuitorii Croaţiei nu se declară satisfăcuţi.

Nu există alt fapt concret care să fi putut provoca mulţumirea naţionalităţilor.

Pentru a înnăbuşi puţinul spirit naţional, de care dau dovadă slovacii, Guvernul maghiar a dispus desfiinţarea asociaţiei literare "Matica" şi a gimnaziilor ridicate şi subvenţionate de slovaci.

Persecutarea sârbilor este mult prea bine cunoscută, încât nu ne vedem nevoiţi să insistăm asupra acestui aspect.

Locuitorii din zonele graniţelor militare (români şi sârbi) mulţumiţi de soarta lor, au fost martorii desfiinţării acestora şi reorganizarea lor împotriva prevederilor legii (art.V.§55.1840), înainte ca problema să fi fost discutată în cameră. Prin această decizie grănicerii au pierdut cea mai mare parte din pădurile şi păşunile pe care le aveau în folosinţă,

au pierdut dreptul de a distila rachiu, în aceste zone s-a introdus o administraţie şi justiţie încâlcită, pe care nimeni nu le înţelege, manipulate de oameni străini care nu cunosc specificul acelor locuri, şi pricinuind numeroase învrăjbiri şi nemulţumiri acolo unde înainte domina liniştea şi ordinea legii, astfel încât la finele unui an de administraţie maghiară, guvernul s-a văzut nevoit să trimită acolo un comisar guvernamental pentru a studia oamenii şi situaţia locului, să-i demită pe foştii funcţionari şi să numească alţii. Un lucru de peticeală după altul, care nu mulţumeşte pe nimeni, deoarece părerea poporului nu s-a cerut. Ca recompensă pentru trecerea sub arme, grănicerilor li s-au pus în spate noi şi grele poveri faţă de cele avute în perioada anterioară iar şcolile naţionale şi confesionale întreţinute din averea lor particulară au fost transformate în şcoli comunale care au fost îndepărtate de biserică împotriva voinţei proprietarilor de drept.

S-au comis o serie de greşeli. Administraţia este condusă de oameni fără tact, străini de limba şi interesele poporului. Ei sunt lipsiţi de dreptul de vot în viaţa publică. În timp ce în celelalte părţi ale ţării toate municipiile îşi aleg funcţionarii, aici posturile sunt ocupate prin numiri. Motivul nu poate fi altul decât faptul că neaflându-se acolo nici un maghiar, acesta nu s-ar putea cuibări prin alegeri, iar o administraţie fără maghiari nu se poate concepe.

Doar poporul saşilor, mai puţin numeros, aliatul privilegiat al maghiarilor înainte de anul 1848 a rămas oarecum nevătămat. Dar în cursul acestui an li s-a aşezat şi lor calpacul şi puşi pinteni.

Această măsură îi supără dar nu li va întâmpla nimic. Deoarece aceştia nu trăiesc între maghiari ci în mijlocul românilor, li s- a păstrat supremaţia asupra majorităţii teritoriului pe care se află. Vechile lor privilegii le-au asigurat avere şi intelectuali, iar cu ajutorul acestor factori puterea lor este asigurată şi pentru viitor.

După cele înfăţişate, să vedem ce s-a făcut în general în favoarea românilor.

Nici o etnie aflată sub coroana Sf. Ştefan nu este atât de desconsiderată ca românii, cu toate că aceştia formează naţiunea cea mai compactă de pe cuprinsul teritoriului pe care-l locuiesc şi ar putea fi satisfăcuţi mai uşor.

Se pare însă că, tocmai din acest motiv şi datorită tenacităţii cu care românul ţine la limba şi religia sa este considerat ca fiind cel mai primejdios de parcă întreaga lume ar fi conspirat împotriva lui. Românul nu a neîndreptăţit pe nimeni şi totuşi nu găseşte nici unde măcar bunăvoinţă. Toţi pe care soarta i-a adus în calea lor s-au străduit să-i distrugă. Are duşmani câte stele pe cer, nici un singur prieten de când este asuprit, şi ca printr-o minune nu s-a prăpădit, mai există, deşi jignit şi lovit, dar sănătos, moral şi tenace şi în pofida urmăririi sale sistematice inspiră şi astăzi teamă duşmanilor săi de secole. Nu are

altă mângâiere decât aceea de a nu fi fost compătimit de nimeni; căci este mai sănătos să fii sperietoare pentru alţii, decât să trezeşti milă.

O lume întreagă ştie că după secole de asuprire legile emise de monarh în 1863/4 prin participarea românilor au fost cele mai satisfăcătoare de care românii din Transilvania au avut parte până atunci, chiar dacă şi prin aceste legi supremaţia a fost aşezată tot în mâinile maghiarilor, pentru că nobilimea ştie să- şi pună la loc sigur averea şi inteligenţa în orice împrejurare şi în orice lege, chiar şi sub absolutismul german. Aceste legi urmau să constituie baza pentru înfrăţire adevărată şi sinceră a tuturor etniilor ce trăiesc în această ţară.

Tocmai acest lucru nu le-a convenit maghiarilor. Abia ce se realizase unificarea cu Austria, când legile au fost abrogate şi dezavuată sancţiunea împăratului.

Este cunoscut faptul că felul în care s-a realizat "unirea" sau mai bine zis "fuziunea" dintre Transilvania şi Ungaria a fost împotriva voinţei şi intereselor poporului român care forma majoritatea covârşitoare dintre locuitorii Transilvaniei. Nu este necesar să le spunem maghiarilor că acest fapt a jignit adânc sufletul poporului român, o ştie prea bine, o cunoaşte lumea întreagă.

Nu este intenţia noastră de a discuta asupra legalităţii acestui act, ci pornim la realitatea faptelor aşa cum se prezintă ele, dar vrem să dovedim esenţa tendinţelor rezultate din situaţia creată de elementele maghiare dominatoare.

Orice om cu judecată şi serios ar fi tentat să creadă că maghiarul ar încerca să uşureze durerile pricinuite românului prin faptele prezentate anterior, aşa cum se obişnuieşte între fraţi.

Într-adevăr, s-a exlicat că peste trecut s-a aruncat vălul uitării.

Numai că acest gând a devenit realitate numai pentru "honvezii" din 1848; ei au fost reabilitaţi, ofiţerii reactivaţi la cerere, cei incapabili pensionaţi, asigurându-li-se o existenţă sigură, pentru invalizi s-a construit un azil care este întreţinut din bugetul statului. Honvezii sunt preferaţi în orice post.

Românii în schimb, care au luat parte la revoluţia din 1848 sunt dispreţuiţi, conducătorii, ofiţerii până şi cei decoraţi sunt permanent insultaţi de societatea maghiară şi gazetari şi catalogaţi ca patrioţi răi, invalizii rămaşi în viaţă şi orfanii au rămas pe drumuri trăind din mila oamenilor; şi în timp ce pentru aşa-zişii martiri maghiari de la 1848 se ţin şi astăzi recviemuri cu asistenţa oficialităţilor, cei care l-au petrecut pe martirul Iancu pe ultimul său drum, care sub raportul caracterului nu este cu nimic mai prejos decât orice martir maghiar, sunt declaraţi trădători nu numai de jurnalişti, ci şi de către oficialităţi.

Deoarece Transilvania şi Ungaria s-au unificat s-ar fi gândit cineva că, camera maghiară ar putea introduce censul în legea electorală pentru teritoriul Ungariei?

S-a întâmplat contrariul; anomaliile din legea Transilvaniei au fost menţinute; censul moderat din Ungaria nu a fost extins şi asupra Transilvaniei; aici impozitul ce se plătea pentru a fi alegător sau ales a fost atât de mare, încât prejudiciu adus românilor este la fel ca şi înainte.

În timpul dezbaterilor asupra acestei legi, maghiarii, mai cu seamă cei din Transilvania, şi-au expus punctul de vedere fără sfială: elementul maghiar este primejduit prin cel românesc, chiar dacă legea maghiară va fi aplicată în Transilvania, adică, dacă se va introduce aceiaşi lege în una şi aceiaşi ţară.

Baronul Gabor Kemény s-a dovedit cel mai înverşunat duşman al românilor, el a acţionat prin toate mijloacele ca potrivit voinţei sale legea electorală să fie votată de camera maghiară. Astfel Ungaria de astăzi, care conform legilor este formată şi din Transilvania, are la bază două principii, unul mai liber valabil pentru Ungaria şi celălalt reacţionar care este opera lui Kemény Gabor, duşmanul declarat al românilor din Transilvania. Baronul Kemény Gabor, în care românii veci nu pot avea încredere, a fost recompensat cu înalta funcţie de ministru secretar de stat în Ministerul de Interne pentru atitudinea sa incorectă în camera deputaţilor şi pentru ura manifestată faţă de români; şi astăzi el conduce destinele Transilvaniei.

Se relatează despre situaţiile din municipii, învăţământ, justiţie şi introducerea forţată a limbii unde românii apar mereu dezavantajaţi.

Referitor la rotunjirea parţială a comitatelor din Transilvania se aminteşte că după noua arondare românii au fost astfel împărţiţi între elementele străine, ca să nu poată beneficia de judecător decât la Făgăraş şi până şi aici îi este îngăduit autorităţii politice să încalce legea aşa după cum s-a întâmplat deunăzi, cu ocazia alegerii comisiei administrative, anihilând astfel majoritatea românească.

Mai este cazul să vorbim despre toleranţa socială a maghiarilor, mai cu seamă a celor transilvăneni, faţă de români?

Nu o vom face, pentru că s-ar putea să ne pierdem răbdarea în tratarea cu sânge rece a acestei chestiuni şi am putea ajunge la o concluzie care i-ar apropia prea mult pe maghiarii conducători de "rudele lor moderne de sânge."

"Telegraful român" adresează în fine următoarea întrebare: "care sunt principiile în baza cărora un popor conştient de demnitatea sa ar putea închiea o alianţă sinceră cu poporul maghiar, aşa cum ni se înfăţişează ea astăzi?" Cea din urmă doreşte să ne înfăţişeze fapte drept dovezi şi nu fraze, nici legi scrise "cele enumerate de noi nu corespund realităţii" şi Dumnezeu ştie "că nu găsim nici o bază pe care s-ar putea realiza o înfrăţire adevărată şi sinceră între noi şi maghiari; nu vedem nici o egalitate cu excepţia celei de a da bani şi soldaţi, în rest pretutindeni numai înjosire, dispreţ şi urmărire nedemnă între fraţi".

Eminescu a susţinut la 14 martie 1876 o prelegere despre influenţa austriacă asupra românilor din principate, încheindu-şi expunerea cu următoarele cuvinte:

Prin urmare ne sunt necesare trei elemente;

Stabilitate, adică un regim monarhic ereditar, mai mult sau mai puţin absolutist.

Munca, adică eliminarea proletariatului funcţionăresc din viaţa publică a statului şi îndreptarea acestora către o muncă productivă.

Economia, adică un echilibru corect între folosul dobândit prin cheltuială şi sacrificiul făcut pentru acesta.

Altminteri va trebui să alegem între dominaţia austriacă şi cea rusească.

În cazul primei variante, evreii s-ar îndrepta în număr mult mai mare spre sate, faţă de cum se îndreapă astăzi; ţăranii ar deveni slugile acestora pe pământurile cumpărate de societăţi capitaliste, s-ar coloniza germani şi naţiunea va fi redusă la proletariat; în cazul al doilea, un ordin ar interzice folosirea limbii în biserică şi stat, ţăranul ar avea un trai mai bun, dar numai cu condiţia rusificării sale; fiecăruia dintre noi care doreşte să scrie, i s-ar interzice de îndată meseria, iar cei mai curajoşi ar mări numărul celor duşi în Siberia, fără a fi judecaţi, ci doar în baza unei dispoziţii administrative.

Permiteţi...

Hanswenzl

46

1877 februarie 25/martie 9, Budapesta. Adresa de răspuns a ministrului cultelor şi învăţământului ungar, Trefort Ágoston, către consistoriul ortodox din Arad privind respingerea petiţiilor a doi învăţători români trimişi în judecată pentru utilizarea în şcoală a unor manuale de limba română interzise de autorităţile maghiare.

5318 sz[am]

F[olyó] évi febr[uár] 8-án 3005/41a és 121/41b sz[ám]a[llat] kelt felterjesztésekre van szerencsém a fötiszt, Consistoriumnak a következökben válaszolni:

Az elöbbi felterjesztés azon részére, melyben állittatik hogy a Tuducescu János lippai gör[ög] ke[eti] tanitó "Istoria Românilor" czimü, eltiltott iskolai könyvben használt adatok több jeles román történetiró müveiben is benne foglaltatnak, s ennélfogva azon nézet nyilvánittatik, hogy az ily adatok helyreigazitását, a tudományos kritikára kellene bizni: erre megjegyzem, hogyha tudományos munkára nézve elisme-

rem is a nézet jogosultságát; de nem ismerhetem el teljességel, hogy a tankönyvekben s különösen gyermekek számára irt tankönyvekben foglalt tanok s adatok helyre igazitására nézve is csak a tudományos szabad kritikus volna hivatva. Az államkormányoknak, valamint minden országban, úgy hazánkban is törvényszerü kötelessége saját községei által arra vigyázni, hogy iskolákban oly tankönyvek melyek kétes hitelü és czélzatos adatokat, az állam törvényes politikai állapotával éles elentétben álló tanokat s az állampolgárok közt faj vagy osztály gyülölsége izgató érzelmeket foglalnak magokban – ne használtassanak. Ez czélja az 1876 évi 28-dik t[örvény] cz[ik] 5 pontjának.

S minthogy Tuducescu János tanitó emlitett könyve ilyennek találtatott: ezen könyvre az eltiltás s szerzöjére a bünvádi kereset alá helyezés törvényesen alkalmazott.

Egyébiránt miután az állittatik, hogy nevezett tanitó emlitett tankönyvet csak annak eltiltása elött használata: ezen körülmény, a mennyiben beigazolható lesz, az illetékes törvényszék elött nevezett tanitónak elönyére s esetleg felmentésére fog szolgálhatni. S épen ezen körülmény tekintetébe vételével a fötiszt. Consistoriumnak azon kérését, hogy többször nevezett tanitóknak hivatalától s fizetésétöl való felfüggesztését a fötisztelendö Consistorium csak a birói vádalá helyezési határozat kézbesitése után eszközölje, – teljesithetönek találtam.

Kodrian Balázs kis szent miklósi gör[ög] ke[leti] tanitóra nézve azonban engedményt nem tehetem, miután ez utóbb nevezett tanitó a kérdéses, eltiltott tankönyvet az eltiltó rendelet kihirdetése után is használta; ennélfogva reá névze a f[olyó] évi jan[uár] hó 25-én 2137 sz[ám] a[llatt] kelt rendeletemet, mint az 1876: 28 t[örvény] cz[ik] 5-ik pontjával telyesen megegyezet továbra is fentartom.

Egyszersmind van szerencsém kézbesités s szives további intézkedés végett Tuducescu János tanitónak mellékelt folyamodványt csatolványaival együtt a fötisztelendö Consistoriumhoz oly megjegyzéssel leküldeni, hogy folyamodó a lippai iskolánál elöbbi tornatanitói állomást nem kaphatja vissza.

Budapesten, 1877 évi Március hó 9-én.

Trefort

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, IV-194/1876, f. 34-35.

Traducere

Nr.5318

Ministerul regal maghiar al
Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

La memoriile nr. 3005/41 a. şi b., din februarie anul c., am onoarea a răspunde rev[erendi]ssimului Consistoriu prin cele ce urmează:

În acea parte a precedentului memoriu, în care se afirmă că datele utilizate în cartea învăţătoruui greco-ortodox Ion Tuducescu, din Lipova, intitulată "Istoria Românilor" sunt cuprinse şi în operele mai multor eminenţi istoriografi români şi în virtutea acestui fapt, se exprimă opinia că rectificarea datelor de felul acesta ar trebui lăsată în seama criticii ştiinţifice, menţionez că, chiar dacă recunosc îndreptăţirea acestei opinii cu privire la lucrări ştiinţifice, nu pot întru totul recunoaşte că numai critica liberă ştiinţifică ar fi chemată în ce priveşte rectificarea învăţăturilor, datelor cuprinse în manuale, îndeosebi în manuale scrise pentru copii. Este de datoria legală a guvernului, precum în toate ţările, aşa şi în patria noastră să vegheze prin propriile sale organe ca în şcoli să nu se utilizeze manuale care conţin date de îndoielnică autenticitate şi tendenţioase învăţături în vie contradicţie cu situaţia politică legală a statului şi simţăminte instigatoare la ură de rasă sau de clasă între cetăţeni. Acesta este obiectivul punctului 5 al Legii a 28-a din anul 1876.

Şi deoarece de felul acesta s-a găsit că este cartea învăţătorului Ion Tuducescu, în mod legal s-a aplicat cărţii acesteia interzicerea şi autorului ei intentarea acţiunii penale.

Dealtfel, deoarece se afirmă că numitul învăţător a utilizat cartea amintită numai înainte de interzicerea acesteia, împrejurarea aceasta ar putea servi înaintea tribunalului competent, în măsura în care va putea fi adeverită, în favoarea şi eventual spre achitarea numitului învăţător. Şi tocmai prin luarea în considerare a acestei împrejurări am găsit realizabilă cererea reve[erendi]simului Consistoriu ca suspendarea de mai multe ori a numitului învăţător din funcţie şi din salariu să o efectueze reverendisimul Consistoriu numai după înmânarea sentinţei judecătoreşti cu punere sub acuzare.

În ceea ce priveşte însă învăţătorul greco-ortodox Bălaş Codreanu, din Sânnicolaul Mic, nu-i pot face această concesie, deoarece acest pe urmă numit învăţător a utilizat interzisul manual în chestiune şi după promulgarea decretului de interdicţie; în virtutea acestui fapt, în ceea ce-l priveşte menţin şi pe mai departe ordinul meu cu puncul 5 al Legii 28 din 1876.

Totodată am onoarea a vă trimite rev[erendi]ssimului Consistoriu, spre înmânare şi luare de măsuri în continuare, petiţia alăturată a învăţătorului Ion Tuducescu, împreună cu anexele ei, cu observarea că

petiţionarul nu poate recăpăta postul anterior, de învăţător de gimnastică, la şcoala laică din Lipova.

Budapesta, 9 martie 1877.

Trefort

47

1877 iunie 19, Budapesta. Ordin al Preşedinţiei Ministerului de Război privind măsurile ce trebuiau luate de comandamentele de honvezi pentru oprirea tinerilor încorporabili care fugeau în România.

3105 szám/ H.M.E.

M[agyar] kir[ályi] honvédelmi minisztertöl.

A belügyminisztérium vezetésével megbizott m.kir. miniszter elnök úr Ö Nagyméltóságának folyó évi Június hó 13-án kelt 513/eln. szám alatt kelt átirandó arról értesültem, hogy az ország Király hágón túli részéböl több román fiatal ember, kik között védköteles egyén volt – az Óláh-Moldva egyesült fejedelemsége átszökött.

Hasonló esetek lehetö meggátlása végett elrendelem, hogy:

1-ör Mind a zászlóalj területeken, vagy ezen területek egyes részein, melyeken feltehetö, hogy ily átszökések elöfordulhatnának, a zászlóalj parancs[nokság] gyözödjék meg arról, vajjon az állományába tartozó egyes személyek valóban az illetö községben tartózkodnak-e vagy sem.

E czélhoz az illetékes politikai hatóságnak, az illetö helységben tartózkodó honvédek névjegyzéke azon megkereséssel küldendö át, hogy a névjegyzék "megjegyzés" rovatában kitüntese, vajjon a nevezettek a "helységben" vagy pedig "hol" tartozkódnak.

Mindazok, kiknek tartózkódási helyét az illetékes politikai hatóság határozottan ki nem tüntetheti: idézö jegyekel szolgálattételére behivandók és azokkal kik közülök 42 nap lefolyása alatt meg nem jelennek: az 1873 évi 741/eln.számú rendeletem értelmében járondó el, az ök szökevényeknek tekintendök.

2-ör Ha az illetékes politikai hatóság a megkeresésére 14 nap alatt választ nem adna akor az elöjáró hatósága utján megsürgetendö, és ha további 14 nap lefolyása alatt sem érkezik válasz, ezen eset hozzám közvetlenül feljelentendö.

3-ör A tettleges szolgálatban álló legénység a szóba forgó szökések következményeire behatóan figyelmeztetendö, szolgálatából szabadságoltak pedig csapatuktól való eltávolzásukkor felszolitandók, hogy ha tartózkodási helyükön ily nemü szökés szándéka tudomásukra jut annak meggátlását rögtöni feljelentés által lehetövé tenni szoros és elodázhatatlan köteleségüket ismerjék.

Ezen hivatalos titok gyanánt tekintendö rendeletem a IV honvéd valamenyi honvéd és parancsnokságnak közvetlenül kiadatik, és meghagyom, hogy hó végéig, mind azon zászlóalj parancsnokságok, melyek a szabadságólt állományú legénység nyilvántartásának ellenörzése véget a kérdéses névjegyzéknek kibocsátását szükségesnek tartották: az eredményröl a jelentést szolgálati utón hozzám beterjesték.

Azon szabadságolt állományú legénységre nézve, mely már tartozkodási helyéröl igazolatlanul távol lévén, tettleges szolgálattételre beidéztetik és a kitüzött bevonulási határnapon vagy ezután de 42 nap lefolyása elött vonul be mult év 2936/E.1876 számú s a parancsnokságokhoz kibocsátot rendeletem mérvadó, azaz ök, az idölegesen meg határozott létszámon felül nem vezetendök, hanem valódi tartozkodási helyük elöjegyeztetvén, anelkül, hogy ök bemutattatnának szabadságolandók és esetleg a mult évi 1219 eln. számú rendeletem értelmében megbüntetendök.

A.m. kir. honvéd kerületi parancsnokságot egyuttal felhivom, hogy az ezen rendeletem folytán netalán szükségesnek mutatkozó részletes intézkedéseket egyes zászlóalj területekre nézve saját hatáskörében tegye meg.

Budapest 1877 évi junius hó 19-én.

A miniszter helyett államtitkár.

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, Nr.4-5, orig.

Traducere

Nr. 3105

Din partea Ministerului de Război
regal maghiar

Preşedinţia Ministerului de Război

Prin rescriptul Excelenţei sale a domnului prim ministru însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne, emis la 13 iunie anul curent sub numărul prezidenţial 513, am fost informaţi că mai mulţi tineri români din partea de dincolo de Piatra Craiului, printre care erau şi unele persoane supuse serviciului militar – a dezertat în Principatele Unite.

Pentru posibila evitare a unor situaţii asemănătoare, ordon:

1. Pe teritoriul tuturor acestor batalioane sau în unele părţi ale acestor teritorii unde este de presupus că astfel de treceri ilegale ar fi posibile, şeful de batalion să se convingă dacă persoanele aparţinătoare contingentului său se află într-adevăr în respectiva localitate.

Toţi aceia cărora autorităţile politice competente nu le pot specifica locul unde se află vor fi somaţi prin ordin de chemare, iar cu aceia dintre ei care în decursul a 42 de zile nu se prezintă se va proceda conform ordinului meu cu numărul prezidenţial 741 din 1873, adică vor fi consideraţi dezertori.

2. Dacă autoritatea politică competentă nu răspunde la cerere în decurs de 14 zile, va fi somată prin forul ei superior şi dacă nici în decursul următoarelor 14 zile nu va răspunde, cazul îmi va fi raportat nemijlocit.

3. Să se atragă atenţia soldaţilor aflaţi în serviciul real, în detaliu, asupra urmărilor dezertorilor menţionate, iar cei liberaţi să fie atenţionaţi la părăsirea trupei lor că, datoria lor de nestrămutat, în cazul în care ar afla despre o astfel de intenţie de fugă în localitatea în care se află, este de a face posibilă oprirea ei printr-un denunţ neîntârziat.

Acest ordin al meu ce trebuie tratat ca secret de servici este dat direct tuturor autorităţilor şi comandamentelor de honvezi din circumscripţia a VI-a de honvezi şi dispun ca până la sfârşitul lunii viitoare *toate* acele comandamente de batalioane care au considerat necesară pentru verificarea evidenţei soldaţilor liberaţi, întocmirea listelor în cauză, să-mi înainteze pe cale ierarhică rapoartele referitoare la rezultate.

Referitor la contingentul soldaţilor liberaţi, care fiind plecaţi nemotivat din localitatea de domiciliu, au fost anunţaţi prin ordin de chemare şi se prezintă la data recrutării sau după, dar inainte de 42 de zile, se va aplica ordinul meu de anul trecut cu numărul 2936 din 1876, trimis comandamentelor, adică nu pot fi luaţi în evidenţă peste numărul stabilit ci menţionându-se localitatea unde se află, sunt consideraţi liberaţi fără ca ei să se prezinte şi eventual pot fi pedepsiţi conform ordinului 1219, prezidial, de anul trecut.

Atenţionez, totodată, Comandamentul cercual regal maghiar de honvezi că dacă, în urma acestui ordin al meu ar fi cumva necesar, să ia măsuri specifice în cazul unor batalioane aflate în subordinea sa.

Budapesta la 19 iunie 1877

În locul ministrului,
Secretar de stat

48 **1877 iunie 26, Budapesta.** Scrisoarea Ministerului de Interne ungar adresată contelui Andrássy Gyula, ministru de externe, referitoare la fuga în masă a tinerilor români încorporaţi în România şi la propunerea de înfiinţare a unei divizii de observare în zona Braşovului sau Făgăraşului.

Magyar Kir[ályi] belügyminiszteri Elnökség

560 Szám 1877

Kiadóba érkezett 21/VI

Gróf Andrássy Gyulának
magyar levél formában

A m[agyar] k[irályi] erdélyi Csendörségi parancsnok tekintettel arra hogy már több hadköteles szökött a szombszéd Oláh Moldva egyesült fejedelemségbe, tekintve hogy az erdélyi rész lakosságának két harmadrésze román s'hogy a magyar ajkú lakosság különösen a birtokos osztály váltságos jelenetektöl tartva az eshetöségekre nézve komolyan aggódik, egyrészt ezek megnyugtatására mástrészt pedig a keleti háboru folytán izgatott román nép lecsilapitására Brassó vagy Fogaras vidéken egy figyelö hadosztály felállitását kéri elrendeltetni. Miröl van szerencsém Nagy méltóságodat tudomás végett bizalmassan értesitteni.

Budapesten 1877

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 78, c. 119-120, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, K.149, Rezelvált iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.149, Acte rezervate, 1877-560, f. 1+v).

Traducere:

Preşedinţia Ministerului de Interne
regal maghiar

Nr.560/1877

sosit: 21/VI

Contelui Gyula Andrássy
sub formă de scrisoare în limba maghiară

Comandantul jandarmeriei regale maghiare din Transilvania, având în vedere faptul că mai mulţi tineri supuşi serviciului militar au fugit în principatele moldo-valahe vecine, ţinând cont că două treimi din locuitorii părţillor transilvane sunt români şi că populaţia de limbă

maghiară, mai ales în clasa moşierilor, temându-se de scene revendicative, având în vedere probabilităţile este îngrijorată în mod serios, pe de o parte pentru liniştea acestora, iar pe de altă parte pentru liniştirea populaţiei române agitată în urma războiului din răsărit, cere să fie ordonată înfiinţarea unei divizii de observare în zona Braşovului sau Făgăraşului. Despre care am onoarea să o informez pe Domnia voastră în mod confidenţial, spre luare la cunoştinţă.

La Budapesta, 1877.

49

1877 iulie 8, Ghimeş. Răspunsul conducerii Institutului maghiar de carantină, dat la ordinul primit din partea Ministerului de Interne, privind măsurile ce se impuneau pentru stăvilirea trecerii clandestine a recruţilor şi tinerelor din secuime, prin trecătoarea Ghimeş, în direcţia Iaşi, Bacău, Galaţi.

79. sz. 1877

Nagyméltóságú Magyar királyi Belügyi Minisztérium!

Vonatkozólag az 599 számú becses leiratára melyben a Plojesti cs. kir. alügynök azon jelentése közöltettik, miszerint katona köteles csavargók, nem kölömben fiatal székely leányok talaltatnak útlevél nélkül, igen igaz lehet, – dehogy a Gyimesi szoroson azon kevés idö alatt mig én szolgálatomat telyesittem, ezen szoroson elö nem fordult tiszta szivel merem alitanni, de külömben is az ezen szoroson áthaladók Moldova országi Bakó_Jassi és Galacz nagyobb városokat hallom azonban hogy ezen szoros is a szökök által megkerültetik s különösön fizetet vezetök kiséretében kik a havasok párhuzamos mellék, nem külömben zugatait igen ösmerik.

Tovább ezen kiszökést megakadályozó tüzetes javaslat tételére hivatatván fel a következökben vagyok bátor élö adni, és pedig nevezetesen:

1-ször. A menyiben ha valamely községböl valaki kiszökni szándékozik is, oly modon meg nem ejti hogy a közelebbi vér rokonával ne közölje, amely közlés azonban minden esetben oly elterjedetséget nyer, hogy a község elöjárója minden ilyes eseményekröl tudamással bir, hogy tehát a község elöjároja ilyeneket megakadályozon ugy érhetö el, ha minden egyes kiszökési esteben 50-100 forintig büntetendö lesz, a mely körülmény folytán hihetö hogy a biró nyilvántartást vezetné és a fiatalok létszámát kellö világlatban tartandja.

2-ször. Nem külömben a határszéli községek lakóival leg erélyesebb modon tudatandó lenne, miszerint az ily szököt leány szülöi mind addig börtönt szendvedök lennének, mig a szökevény elö nem kerül.

3-ször. A kiment megakadályozására a meg szaporitandó csendörség igen lényeges szólgálatot tenne.

Magy. kir. Veszteg-Intézeti vezetöség
legalázatosabb tisztelettel

Csikgyimes 1877 július 8-án

Balás Kálmán
állomás vezetö

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 661 / 1877, f. 2, orig.

Traducere

Nr.79/1877

Domnule Mnistru de Interne regal maghiar!

Referitor la ordinul Domniei voastre cu numărul 599, prin care se face cunoscut acel raport al viceagentului cezaro-crăiesc din Ploieşti conform căruia sunt găsiţi fără paşaport recruţi hoinari precum şi fete tinere din secuime, s-ar putea să fie adevărat – dar, îndrăznesc să afirm cu inima curată că acesta nu s-a întîmplat la trecătoarea Ghimeş în scurtul răstimp cât mi-am efectuat seviciul la acea trecătoare. Dar de altfel cei care trec prin această trecătoare şi se duc în oraşele mai mari ale Moldovei, la Bacău, Iaşi şi Galaţi, aud însă că şi această trecătoare este ocolită de transfugi, mai ales însoţiţi de călăuze plătite care cunosc potecile lăturalnice din munţi.

În continuare, fiind solicitat să fac o propunere detaliată pentru a opri această fugă, îndrăznesc să declar următoarele şi anume:

În primul rând. Chiar dacă cineva dintr-o comună intenţionează să fugă, nu o face fără să spună rudelor de sânge apropiate, această veste însă, de fiecare dată, se răspândeşte într-atît încît autorităţile comunale, au cunoştinţă despre toate întâmplările de acest fel, deci pentru ca autorităţile comunale să poată împidica acestea ar trebui ca în fiecare caz de fugă să se pedepsescă cu 50 pînă la 100 de florini, putându-se presupune că în urma acestei împrejurări judele ar ţine o evidenţă şi ar acorda atenţia necesară efectivului de tineri.

În al doilea rând. Nu mai puţin, ar trebui să se dea de ştire în modul cel mai ferm locuitorilor comunelor de la graniţă că părinţi fetelor fugite vor fi ţinuţi atâta timp la închisoare până ce transfugele nu apar.

În al treilea rând. Sporirea numărului jandarmilor ar aduce un seviciu esenţial în stăvilirea transfugilor.

Conducerea Institutului maghiar regal de carantină.
cu cea mai adâncă stimă,

Ghimeş, 8 iulie 1877

Balas Kalman,
şeful staţiei

50

1878 februarie 25, Braşov. Raportul lui Szentiványi Gergely din Braşov către ministrul de interne al Ungariei, referitor la ajutoarele acordate de ASTRA diferitelor societăţi culturale române din Cernăuţi, Sibiu şi Budapesta.

Kegyelmes úram!

Excellenciádnak 74 res. 878 szám alatt tisztelt rendelete folytán hivatkózzásal e tárgyban két rendbeli jelentéseimre van szserencsém Nagyméltóságodnak tiszteletteljes bizalommal megbizható utón szerzett alapján jelenti az alábiakat:

Segélyt kaptak egyenlö arányban az 100 aranyból:

1. "Arborosa" Cernovitzban;
2. "Reuniunea română" Nasaud (Nagyszódon) mely egy fiokja a Szebenben székelö erdélyi román nép és nyelv müveleti egyletnek
3. "Lectura Andrei Saguna Sibiu" (Nagy Szebenben)
4. "Petru Major Pesta" (Major Peter Pesten)

hogy ezen egyén mi végre kapta az nem volt ki puhatolható, hanem tény hogy Budapesten lakó s részent foglalkozása részint személyes összekötetésén fogva a czél felismerhetö lesz.
Melyek után mély tisztelettel vagyok Excellenciádnak
alázatos szolgája

Szentiványi Gergely

Brassó 1878 február 2-án

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 202 / 1878, f. 2-3, orig.

ASOCIATIUNEA

TRANSILVANA

PENTRU

LITERATUR'A ROMANA SI CULTUR'A POPORULUI ROMANU

Traducere:

Domnule,

Urmare onoratului ordin al Excelenţei voastre cu numărul confidenţial 74/1878 şi referitor la cele două rapoarte ale mele în această problemă, am onoarea să vă raportez cele de mai jos, pe baza unor date obţinute pe căi confidenţiale de încredere.

Au primit ajutoare în mod egal din cei 100 de galbeni:

1. "Arboroasa" din Cernăuţi;
2. "Reuniunea română din Năsăud, care este o filială a Societăţii de cultivare a poporului şi limbii române din Transilvania cu sediul la Sibiu.
3. "Lectura Andrei Şaguna" Sibiu
4. "Petru Maior" Pesta.

De ce a primit şi aceasta din urmă, nu se poate verifica, cert este că locuind la Budapesta atât din cauza ocupaţiei sale, cât şi a relaţiilor sale personale, ţelul va ieşi la iveală.

Braşov, la 25 februarie 1878

slugă prea umilă,
Szentiványi Gergely.

51

1878 martie 5, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, dat comitelui suprem al comitatului Turda-Arieş, Kemény György, pentru aplicarea unor măsuri ferme în vederea interzicerii manifestărilor de genul celei organizate de românii din Lupşa, care au aclamat naţiunea română

203 szám/res.

Méltóságós föispán úr!

Legújabban ismét értesültem, hogy Lupsa községben mult évi december hó 14 és 15-én hazaellenes tüntetés történt, nevezetesen, hogy az napok estéjén Szimonia Vaszilie pap, ennek fia Iuon tanitó, Rusz és Nicolai Nicorescu lupsai lakosok, az iskolás gyermekek, több férfi és nö ellen égö gyertyákkal énekelve jártak össze Lupsát, éltették a román nemzetet, hogy bukjék a magyar, éltették a muszka és román hadsereget a mellet puskák és pisztolyokból löttek.

Tekintettel a jelenlegi politikai helyzetre, sokkal nagyobb sulyt kell fektetnem az ily hazaellenes tüntetésekre, mintsem hogy meg engedhetném hogy azokat irányban a közigazgatási tisztviselök telyesen semlegesen viselhessék magokat legkevésbbé engedhetem pedig meg, hogy az ily tüntetések folytán oly események fejlödjenek ki a megye területén melyek sajnos következményei a multból Méltóságod elött is ellégé ismeretesek, minek folytán felhivom Méltóságodat miszerint a legerélyesebben intézkedjék hogy hazaellenes tüntetések a megye területén nem csak meg ne türessenek törvényi megtorlás nélkül, söt hogy azok mindenkor biztosan megakadályoztassanak. Ez ügy miben létéröl, valamint tett intézkedéseiröl jelentését elvárom.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvanitását

Buda-Pesten 1878 évi március hó 5-én

Tisza.

Méltóságos báró Kemény György úrnak
Egyesült Torda-Aranyos megye föispánjának

Arh. St. Cluj, fond Primăria judeţului Turda, Acte prezidiale, nr. 70 / 1878, f. 1-2, orig.

Traducere

Ministerul de Interne regal
maghiar

Nr. 203

Confidenţial

Domnule Comite Suprem!

Recent am fost informat din nou că în zilele de 14 şi 15 decembrie anul trecut s-au petrecut în comuna Lupşa o manifestare antipatriotică, şi anume, în serile amintite, preotul Simonia Vasile, fiul său învăţătorul Ioan, Rusu Vasile şi Nicolae Nicorescu, locuitori din Lupşa, în fruntea unor şcolari şi mai multor bărbaţi şi femei, au cutreierat Lupşa cântând şi purtând lumînări aprinse, ovaţionau naţiunea română, să cadă ungurul, aclamau armata rusă şi română şi în afară de aceasta trăgeau cu puşti şi pistoale.

Având în vedere situaţia politică actuală, trebuie mai degrabă să pun un accent mult mai mare pe asemenea manifestări antistatale dacât să le aprob, ca funcţionarii administrativi să poată adopta o atitudine imparţială. Cu atât mai puţin pot permite ca în urma unor asemenea manifestaţii să apară în comitat asemenea evenimente ale căror urmări sunt din păcate destul de cunoscute şi de Dumneavoastră din trecut. Deci, vă rog, domnule, să luaţi măsurile cele mai ferme ca manifestaţiile antipatriotice de pe teritoriul comitatului nu numai să nu fie permise fără sancţionarea lor legală, ci să fie întotdeauna împiedicate. Aştept raportul dumneavoastră asupra acestei probleme cât şi asupra măsurilor luate.

Primiţi, domnule expresia stimei mele.

Budapesta, 5 martie 1878

Tisza

Domnului baron Kemény Gyorgy, comitele suprem al comitatului unificat Turda-Arieş

52

1878 octombrie 9/21, Sibiu. Scrisoarea lui Vicenţiu Babeş către /Gheorghe Pop de Băseşti/ în care îl îndeamnă să prezinte în dietă politica nedreaptă a ungurilor faţă de români, precum şi cauza Basarabiei răpite de către ruşi.

Sibiu, în 9/12 oct. 1878

Mult amate frate!

Epistola ce mi-ai adresat la Budapesta, abia ieri o primi *indirect aici şi vin a-ţi răspunde la ea cu intenţie.*

Eu lipsesc de-acasă de la 28 august petrecând 38 de zile în Bucureşti, la Academie, iar de la 9 a.c. aici la Consistoriu metropolitan de la Congresul naţion/al/.

Sănătatea încă din luna lui marţiu fiindu-mi struncinată am avut chiar şi interes sanitar a absenta de la Pesta, din care cauză şi în iunie, iulie, august, am lipsit de-acolo 10 săptămâni.

Dar, spre nefericire pretutindeni, afară de cele 38 de zile în Bucureşti, am avut a ne lupta cu multe necazuri şi am înghiţit mult venin, încât morbul meu acuşi-acuşi se îngreuia, devenea chiar periculos. În fine, n-am ce să mă fac, nu pot scăpa de necazuri cari ne ameninţă toate bietele instituţiuni, întru cari ne puseserăm speranţa vanitorului!

Încât pentru propusul său din Dietă, eu l-am prevăzut şi aprobat din capul locului. Tu şi numai tu eşti chemat a ni explica orbiţilor de Dumnezeu unguri însemnătatea poziţiei pasive şi abstinenţa de la alegeri. Ia, frate, de bază cele dezvoltate în programa mea şi arată-le că patriotismul nostru le blamează din temei nemoralitatea politică lor faţă de noi. Spune-le că cu paşi repezi se apropie timpul când vor avea să ne caute şi după neghioaba lor purtare din trecut şi din prezent –nu ne vor putea găsi, ci milioanele de români se vor uita cu nepăsare la căderea lor ca şi a turcilor, sau doară ici-coalea tocmai ca şi România în rezbelul ruso-turc; vor şi contribui la nimicirea lor, măcar că voi recunoaşte că perirea lor periclita viaţa noastră!

Să nu treci cu vederea a le dovedi că dualismul cu neamţul i-a îmbrăcat în livreaua neamţului, dându-le putere şi voia a face tot răul, dar nici un bine, a-şi vătăma de moarte pe amicii naturali, dar împiedicându-i a lega fraţietate cu cei de o soartă cu ei; Spune-le că *alianţa lor cu duşmanul de moarte, cu adversariul de 360 de ani al lor* a aruncat România în braţele muscalului şi a sacrificat Basarabia făcând-o punct de pârghia muscalului, ca să ne ridice din ţiţâni, pe noi şi pe maghiari, etc.

Nu-ţi lega sau condiţiuna această dătorinţă şi apoi ieşirea ta din dietă de altcineva căci nime altul are independenţa ta, iar la noua alegere fă conform principiului de consecinţă venind sau iar tu, sau timiţând pe altul care să urmeze şi el tot asemenea.

Atâta şi nimic mai mult pot să-ţi zic. Eu de nu mă va sili starea sănătăţii să-mi cur/g/ aici agendele, apoi numai pe la mijlocul lunii novembrie voi returna.

Al tău sincer frate,
V. Babeş

Arh. St. Cluj-Napoca, fond.Gheorghe Pop de Băseşti, vol.A-C, f 6.

53 **1878 noiembrie 5/7, Arad.** Scrisoarea lui Vicenţiu Babeş către /Ghorghe Pop de Băseşti/ cu privire la intenţia sa de a redacta un apel şi a milita pentru afirmarea drepturilor românilor de a participa la alegeri în scopul reprezentării lor proporţionale în dietă

Arad, în 5 / 7 n.1878

Mult amate frate!

Mi-a fost greu a pricepe unele dintre cele ce mi s-au depeşiat din Pesta, dar unele nici nu mi-au sosit deplin exprese.

Anume, n-am priceput cum mi se cerea epitaful sau inscripţiunea pentru moment când voi nu mi-aţi comunicat nimica! Eu adecă n-am primit nici un concept ca să-l pot completa şi statori. Nici până astăzi nu ştiu nemica de aceasta.

Mai vine că eu ocupat p-aici nici nu ştiu dacă în 7-8 zile ori numai în 2-3 săptămîni voi putea fi acasă în Budapesta!

În privinţa zilei şi modului de solemnitate la mormânt am vorbit cu domnii din Sibiu, de la Asociaţiune, şi dânşii au aflat că aceea se poate ţine imediat după încheierea Asociaţiunei, însă nicidecât în mod demonstrativ ci şti, precum îţi vorbeam eu, adică glorificând pe Bărnuţiu ca pe unul carele, prevăzând pericolul cu care ne ameninţă Rusia şi Panslavismul, se necăgia şi indigna de domnii maghiari, ce nu mai voiau a pricepe acest periclu de moarte pentru ei şi pentru noi, de unde apoi a ieşit vorba de duşmănie între noi *tocmai ca şi astăzi*, pe când adevărul e că noi nu avem duşmănie ci supărare şi indignare pentru orbia celor de la putere! etc, etc.

Nota bene! Aceia şi cei din Sibiu şi cei de pe aici desvâtuesc absolut ca eu să ţin discurs acolo; fireşte după esperienţa făcută că din partea orice manifestaţiune i zice şi li se impare ofilor celor de sus!

Încât pentru ţinuta noastră faţă de alegeri am avut ocaziune a consulta pre mai mulţi împreună şi cu toţii (NB! Bariţiu la toate a participat) au recunoscut că noi nici în Ardeal nici în Ungaria şi Banat nu suntem în stare, dar nici nu putem avea vreun folos nici chiar vreun argument raţionabile de-a mai participa la alegeri şi de-a mai fi reprezentanţi în dieta domnilor, unde ei pretind n-au exclusivitate şi de unde n-a ieşit vreun bine – fie pentru noi, fie pentru ţară.

Eu am zis lui Morita Pál la masa confidenţială a mitropolitului Miron: “Noi românii din Ungaria şi Ardeal, *prezente n-avem* căci voi, ungurii, ni l-aţi răpit prin orbia sau nebunia voastră, deci, dacă mai păstrăm un pic de minte şi onoare în pieptu-mi, trebuie să ne punem toate puterile *pentru venitoriu* şi aceasta singur numai prin *cultivarea şi moralizarea* poporului nostru prin acele puţine mijloace ce ne-au mai rămas, căci voi nici în această privinţă nu ne daţi nici un ajutor. Altă politică – numai proştii sau corupţii pot să urmeze, aceia cari vor să vă

exploateze şi amăgească. Noi nu mai putem dori să ne certăm şi urăm cu voi; ergo: vă lăsăm să vă faceţi voi singuri de cap, iar noi ne căutăm de alte lucruri. Basta!

A fost vorba ca eu, cu Bariţiu şi Hodoşiu să formulez o respicaţiune în acest înţeles, dar eu de Bariţiu nemairecercat, iar de Hodoşiu neamestecabil nu m-am apucat de lucru, ceilalţi şi mai puţin. Cu toate acestea, tocmai ca să fac ceva, doresc de duminică încolo a mă retrage la careva amic din Banat, d-sa la Andrei Mocioni în Poeni, ca să-mi fac o zi liberă şi să compun un apel pe care, în propriul meu nume, să le trimit amicilor de directivă. Socot a pune accentul numai pe românii liberi de inteligenţă şi animă, iar instrumentelor şi speculaţiilor să le las calea lor care nu se votează în politică.

Cred că mă pricepi.

Atât este ce scriu şi-ţi răspund în pripă. Aici sunt foarte ocupat cu examenele la Institutul nostru teologic-pedagogic; mâine terminăm şi apoi plec; încotro? Încă nu am decis, dar te voi înştiinţa.

Al tău frate sincer,
V.Babeş

Arh. St. Cluj, fond Ghoerghe Pop de Băseşti, vol A-C f. 3-4.

54

1879 mai 31, Blaj Circulară trimisă organelor bisericeşti din subordine de către arhiepiscopul şi mitropolitul de Alba- Iulia, Ioan Vancea, referitoare la aplicarea legii privind introducerea limbii maghiare în şcoli, măsurile necesare pentru apărarea respectivelor şcoli faţă de pericolul maghiarizării forţate.

Onorate în Christos Frate!

La 22 mai a.c. sancţionându-se de către Maiestatea sa, Împăratul şi Regele Apostolic, Francisc Iosif I articolul de lege XVIII din an 1879 referitoriu la propunerea limbei maghiare ca studiu obligat în şcoalele poporale, şi publicându-se ca atare la 24 şi 25 mai a.c. în ambele camere ale dietei pestane – Ne ţinem de datorinţa, a vă atrage atenţiunea deocamdată la 4 din această lege, care dispune, ca la acele şcoale poporale, unde docenţii posedă cunoştinţa limbei maghiare, studiul acestei limbe, va avea de a se propune ca şi celelalte obiecte obligate încă din anul scolastic următoriu, carele se începe totdeauna cu 1 septembrie. Din această cauză, avem de a comite Frăţiilor voastre, ca fără întârziere să aduceţi date sigure despre toţi docenţii tractuali, cari posedă cunoştinţa limbei maghiare întru atât, cât să o poată scrie şi propune, şi apoi din notiţele procurate să faceţi consemnări exacte despre atari docenţi, şi cât mai curând să le trimiteţi încoace, ca aşa de timpuriu să putem lua măsurile necesare pentru apărarea şcoalelor

noastre de pericolul amenințătoriu, cu atât mai vârtos, căci pre venitoriu, ca motiv de a admonia și a declara școalele poporale de necorespunzătoare, va servi și neobservarea – lui de mai sus, adică nepropunerea limbei maghiare acolo, unde docentele respectiv va fi în stare de a face aceasta. Tot din cauza de mai sus vi se lasă, să fiți cu cea mai mare grijă la aceea, ca cursurile scolastice să se deschidă regulat de 1 septembrie an. școl. venit., și ca pre atunci să fie prevăzute cu docenți toate stațiunile; din care cauză și propunerile pentru curentarea stațiunilor docentuale vacante, va fi a se substerne aici cel mult până la 25 iulie a.c., ceea ce prin aceasta vi se impune cu toată strictețea.

Blaj, din ședința consistorială, ținută în 31 mai 1879 binevoitor,

Ioan Vancea m.p.
Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-iulia

Arh. St. Alba, fond Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul mitropolitului, dosar 979 / 1879, p. 1, orig.

55

1878 iulie 4, Cluj. Scrisoare adresată lui Gheorghe Pop de Băsești, prin care este demonstrată necesitatea "redeșteptării conștiinței naționale" pentru a putea fi stăvilit procesul de deznaționalizare și maghiarizare forțată la care erau supuși românii din Transilvania.

Scumpe amice!

"Nulla dies sine linea"[1] așa zice ministrul Tisza de câte ori e vorba despre români, și într-adevăr nu trece ziua în care să nu facă ceva pentru deznaționalizarea și maghiarizarea noastră. Durere că vis – a vis de acestea la noi trec zile și ani fără ca barem să ne cugetăm la apărarea și salvarea naționalității noastre în sânul națiunei însăși. Văzurăm cum a rămas lupta voastră cea eroică în dietă fără de tot succesul; văzurăm că alți pași publici, ba chiar promisiunea monarhului dispărură fără de urmă și că în văzul tuturor acestora maghiarizarea și-a rupt cale în anima[2] națiunei, în popor. Barierea ce ne-a salvat existența de 10 seculi e ruptă; procesului de disoluțiune și exterminare i s-a deschis poarta *sub scutul legei*. Șovinismul a devenit sistem oficios; persecuțiunile și terorizările nu numai că sunt tolerate dară comandate

1 "Nici o zi fără linie" lat. Pliniu. Hist. nat. Prin extensie, "consecvența asigură succesul".
2 sufletul

de sus şi aşa nimicirea noastră e pusă în lucrare cu toate puterile infernale.

Inteligenţia română nu mai poate rămâne spectator inert al acestui tiranism barbar. Umbra strămoşilor noştri, soarta viitoare a copiilor şi nepoţilor noştri pretind de la noi salvarea mamei noastre, al cărei lapte ne-a nutrit şi a cărei muncă şi diligenţă ne mai susţine şi astăzi.

În conştiinţa acestei datorinţe sânte a deliberat inteligenţa română transilvană, în 2 conferinţe ţinute în Sibiu (martie şi mai) asupra întrebării: care să fie atitudinea noastră vis – a – vis de intenţiunile de mai sus? Prin ce mijloc am putea paraliza infernala politică a celor de la putere?

S-a constatat că cel mai practicabil dar totodată şi unicul mijloc *legal* e: redeşteptarea conştiinţei naţionale, susţinerea şi nutrirea spiritului românesc în toate păturile (clasele) societăţii – aşadar înălţarea sensului de naţionalism la rangul unui cult sacrosant.

Ce priveşte specialmente ultimul atentat al şovinismului maghiar de a ne obtrude[1] limba lor prin introducerea ei forţată în şcoalele noastre, inteligenţa crede că pasul acesta se va paraliza mult prin aceea că ne vom da toată silinţa de a întinde atât familiilor cât şi singuraticilor noştri în toate clasele sociale nutrementul spiritual în limba naţională; dacă vom îngriji ca fiecare individ să afle după gradul culturii sale intelectuale tot ce se cere spre progresul intelectual, spre amplificarea noţiunilor şi cunoştinţelor sale şi spre perfecţionarea cultivării sale în cantitate şi calitate corespunzătoare spiritului timpului în dulcea sa limbă maternă. Nici unul de la cel mai mare până la cel mai mic să nu fie necesitat a căuta refugiu spre scopul acesta la mijloacele culturale şi la organele naţionalităţilor străine.

E o teză şi operă gigantică aceasta care, mai ales cu privire la generaţia noatră săracă material, se pare că covârşeşte puterile noastre. Dară le poate covârşi numai până când acelea vor fi disolute, până când cestiunea cea mare a cultului naţionalismului va fi încredinţată unor întreprinderi modeste din partea singuraticilor, care întreprinderi private vegetând de pe o zi pe alta, ba chiar făcându-şi concurenţa materialistică una celeilalte, astăzi la noi nu sunt alta decât o sărăcie molestă pentru public. Mediocritatea lor asigură organelor şi opurilor[2] străine a priori terenul şi victoria şi astfel ne fac imposibilă unica luptă ce vă poate duce la triumf – lupta cu armele dezvoltărei intelectuale a superiorităţii spirituale, cea prin care au ajuns naţiunile cele mari ale Europei ceea ce sunt.

Dară dacă ne vom întruni modestele puteri materiale şi spirituale, dacă vom îngriji ca cei ce se sacrifică sântei idei a cultului naţional să

1 a vârâ cu forţa.
2 acţiuni, activităţi

nu fie necesităţi a face din ceea ce ne este mai înalt şi mai sacru obiect de speculaţiune – marfă comercială; atunci am pus culturei naţionale un fundament natural corespunzător gusturilor /?/ şi situaţiunei noastre, am pus primul pas pentru ideea consolidărei noastre în sens naţional fără de care /consolidare/ în toţi ramii şi direcţiunile vieţei publice ne vom risipi cu timpul ca turma fără de păstori, ca farina orbului.

Aceasta e ideea principală ce tinde inteligenţia noastra a o ajunge prin consorţiul "*Furnica*", care în forma sa are să fie o asociaţiune analoagă celei maghiare cu numele "Magyar Franklin tarsulat".

Celelalte ce privesc apariţia externă a societăţii noastre le conţine aici aclusul proiect de statut la care mai adăogăm că ceea ce am dori a pune mai curând în lucrare din cele provedinte în statut e: 1) un ziar politic cotidian, care nedependent de la persoane singuratice sau clice de oarecare culoare specială, să reprezinte şi apere pur şi simplu interesele noastre naţionale; 2) un organ publicistic popular, care să răzleţească[1] lumina culturei intelectuale la popor şi semidocţii noştri în toţi ramii ştiinţei, în beletristică, economie, comerţ etc.

Foaia aceasta din urmă vom încerca a o înfiinţa cu ocaziunea proximei adunări generale a asociaţiunei pentru literatura şi cultura poporului român cu mijloacele acestei asociaţiuni; iar pentru înfiinţarea ziarului cotidian politic şi celelalte prevăzute în statut, vom cerca a pune în viaţă consorţiul "Furnica" încă în decursul acestui an.

Te rugăm, dar, scumpe amice, ai bunătatea a împărtăşi ideile noastre inteligenţiei române din Sălaj, deliberaţi şi consultaţi asupra obiectului şi ne împărtăşiţi vederile dumneavoastră cât s-ar putea mai curând. Ceea ce am dori să ştim în prima linie e: cam la câţi participanţi am putea conta în cazul înfiinţărei consorţiului în Sălaj? Fiindcă la cazul dacă nu vom putea spera de a afla în Transilvania, Banat, Ungaria şi Bucovina cel puţin 1000 de participanţi nu va fi posibil să începem cu punerea în viaţă a consorţiului.

Am dori să onorezi adunarea generală a asociaţiunei pentru cultură şi literatura poporului român din extern cu prezenţa ta. Vino, fratele meu, poporul transilvan doreşte să strângă la anima sa pe alesul cel mai brav al existenţei noastre. Iar dacă te vei rezolva să ne onorezi, Te rog nu uita că fiica ta dulce poartă crucea "Elisabeta", e dară în sens dublu o decoare[2] a naţiunei noastre. Am dori să ne fălim şi noi niţel în ochii lumei cu aceea că virtutea romană (et agere et pati)[3] s-a sădit peste seculi până la fiicele noastre.

---

1 să răspândească.
2 podoabă
3 şi a acţiona şi a suporta (efectele acţiunii), lat.

Ministrul de comerţ, Kemény, e de ieri aici; pară-mi-se că a venit ca să se delecteze în numărul cel mare (350) de docenţi români, care au venit aici ca să le toarne Tisza patriotism maghiar prin urechi în animă.

Primeşte salutările cele mai cordiale ale adictului[1] amic

Cluj, 4 iulie 1879

Arh. St. Cluj, fond Gheorghe Pop de Băseşti, vol.P-W, f. 121-122,

56

1880 iulie 7/19, Sibiu. Procesul verbal al şedinţei Comitetului Electoral din Sibiu, în care s-a hotărît reluarea apelului către toate comitetele şi cercurile electorale din Transilvania, solicitate să comunice date exacte cu privire la numărul alegătorilor români, maghiari şi saşi.

III. Proces verbal al şedinţei
Comitetului Electoral din Sibiu,
ce s-a ţinut la 19 iulie 1880.

Prezenţi: Nic. Popea ca preşedinte,

Vis. Roman, Dem. Comşia, Eug. Brote şi dr. Jos. Hodoşiu, ca secretar. Absenţi: George Bariţiu şi Zach. Boiu.

4. Se dă lectura procesului verbal din 26 octombrie 1879 şi se aprobă.
5. Domnul preşedinte comunică, că la adresa Comitetului ce s-a făcut în urma concluziei din şedinţa de la 26 octo/m/brie 1879 sub Nr. crt. 12345, către mai mulţi bărbaţi cunoscuţi din toate comitatele şi respectiv din toate cercurile electorale ale Transilvaniei, abia au răspun până acum vreo cinci inşi. Întrebă deci pe membri prezenţi cam ce paşi ar fi de a se mai face pentru a ne traga informaţiuni exacte despre numărul alegătorilor români, maghiari şi saşi din toate cercurile electorale ale Transilvaniei?

Domnul Vis. Roman zice că înainte sau fără a intra în meresul răspunsurilor ce ne-au venit de la cei cinci bărbaţi români, să ne adresăm încă o dată către acei domni care nu ne-au răspuns încă, să binevoiască a ne onora cu răspunsul, cel mult până la 30 septembrie a.c., trimiţându-ne datele ce am cerut prin adresa mai sus menţionată; sau dacă nu pot face aceata, să ne înştiinţeze mai de timpuriu spre a ne adresa către alţii.

Această opţiune, fiind susţinută şi de ceilalţi membri, se adoptă, şi executarea ei se concrede prezidului.

---

1 binevoitor, favorabil

Nemaifiind alte obiective, procesul-verbal se încheie şi şedinţa se ridică.

Sibiu, 7/19 iulie 1880

Nicolae Popea
Dr. Jos. Hodoşiu

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, dosar nr. 1, vol. I, f. 7.

57

1880 noiembrie 1, Sibiu. Apel al Comitetului Electoral Central către toate municipiile, invitate să organizeze câte un comitet electoral local şi un club care să explice alegătorilor măsurile adoptate în vederea pregătirii şi desfăşurării Conferinţei generale.

Onorate Domnule,

Domnia voastră aţi fost între cei dintâi bărbaţi ai noştri, cari în urmarea invitărilor făcute de către acest comitet electoral nu v-aţi pregetat a-i subministra o listă de alegători din municipiul Domniei voastre tocmai la timpul dorit, când aici se simţea o imperioasă trebuinţă de asemenea liste.

Pre când vă aducem prin aceasta, în numele sacrei noastre cauze, recunoştiinţa noastră cea mai sinceră, pentru generosul dumneavoastră devotament în folosul public, ne vedem necesitaţi din nou a recurge la bunăvoinţa şi patriotismul dumneavoastră în alte cestiuni, a căror dezlegare cât mai promptă este impusă acestui comitet.

S-a observat în timpul din urmă că unii alegători stau la îndoială şi întreabă că spre ce scop se cer acele extrase din listele electorale. De cumva s-ar afla şi în cercul dumneavoastră cineva, care să steie la îndoială în privinţa aceasta, sunteţi rugaţi frăţeşte ca să nu vă pregetaţi a-i încredinţa că din această colecţiune simplă de date statistice nu poate să urmeze nici un rău pentru alegători şi cu atât mai puţin pentru naţiunea noastră. Se simte însă necesitatea imperioasă de către toţi bărbaţii noştri de orice opiniune şi culoare politică, ca să ne câştigăm acele date statistice pentru orice caz, spre a vedea ceva mai limpede încai în cel mai de aproape viitoriu. Nime să nu prepună că <doar> s-ar încerca a se face nici cel mai mic pas fără ştirea şi expresa învoire a colegiilor electorale, după imformaţiuni pre cari să le reae <?> fiecare la timpul său de la o conferinţă generală, compusă în toată regula din toate cercurile în cari se află alegători români.

Pre lângă adunarea datelor statistice despre numărul alegătorilor în sensul susatins, se mai cere nesmintit ca în fiecare cerc (colegiu)

electoral, în cari se află alegători români, mulţi sau puţini, să se formeze de pe acum cluburi şi prin aceasta să se compună comitete electorale de către 3, 5 şi cel mult 7 membri dintre cei mai inteligenţi, mai activi, mai discreţi şi cari ţin în cuget curat la patria noastră naţională în alegeri. Cerând de la membri discreţiune nu facem nimic mai mult decât aceea ce fac, oriunde, toate partidele politice, cari deşi nu-şi ascund scopul final, mijloacele acţiunei însă rămân în secret până la un moment dat. Această atitudine este cu atât mai necesară la Partida noastră Naţională, cu cât ştim cu toţi/că/ la câte tentaţiuni au fost şi până acum supuşi în toate perioadele electorale, alegătorii noştri ieşiţi din mijlocul poporului românesc.

Vă invităm deci, şi vă rugăm ca în comitetul (municipiul) în care vă aflaţi dumneavoastră, să binevoiţi a lua iniţiativa spre a se compune atât un club în care să se discute din nou cestiunea alegerilor din toate punctele de vedere, cât şi un comitet care să se pună îndată în comunicaţiune cu comitetul central de aici. Acel comitet filial, pre lângă alte probleme ale căror resolvire va fi însărcinat după ţinerea conferinţei generale, va îngriji deocamdată pentru executarea oricăror instrucţiuni speciale ce ar merge de aici după împrejurări, apoi pentru convocarea clubului oricând se va afla de lipsă, în fine pentru alegerea unui delegat plenipotent, spre a participa la conferinţa generală a Partidei noastre Naţionale.

Odată comitetul dumneavoastră ales şi constituit, acela ne va trămite lista membrilor săi, care aici se va ţine în evidenţă pentru întreaga campanie electorală. Corespondenţele se vor înainta la adresa preşedinţilor respectivi, şi prin aceştia la adresa preşedintelui comitetului central de aici, trecându-se regulat într-un registru.

Sperând că ne veţi face plăcerea în interesul cauzei de a ne informa cel mult până la 15 decembrie a.c. st.n.

Suntem cu toată stima frăţească

Sibiu, 1 noiembrie 1880

Comitetul Electoral Central
N.Popea
Preşedinte

G.Bariţiu
Secretar

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, vol. 1, f. 12-13 orig.

58

1880 decembrie 8, Ocna Sibiului. Răspunsul dat la apelul Comitetului Central Electoral de către Comitetul local constituit la Ocna Sibiului.

Onorabilului Comitet Electoral Central în Sibiu

Conform hârtiei onorabilului Comitet Electoral Central cu datul de 1 noiembrie anul curent, în municipiul nostru compunându-se clubul menţionat în acea preţuită hârtie a ales Comitetul filial cestionat în persoanele: 1. Părintele Ioan Hentesiu. 2.Părintele Ioan Predoriciu, 3. Părintele Ioane Popp şi 4. Părintele Ioan Vintieleriu şi Domnii 5. Ioan Moldovean senior, 6. Ioan Cristea senior, şi 7. Isaia Oprişor, iară aceasta întrunindu-se s-a constituit aşa: că Părintele Ioan Hentesiu s-a ales ca preşedinte şi Părintele Ioan Vinţieleriu ca notariu, ceea ce a mesurat preţuitei hârtii aducându-se la cunoştinţa onorabilului Comitet Electoral Central spre ştiinţă şi conformare – suntem cu deosebită consideraţiune.

Ocna Sibiului 1880 Decembrie în 8.

Ioan Hentesiu,
Paroh greco ortodox,
Ioan Vinţieleriu,
Secretari

Onorabilului
Comitet Electoral Central
(Ilustrităţii sale, Nicolae Popea)

Arhimandrit şi Vicariu arhipiscopesc în Sibiu
N. Szebenben

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, vol. 1, f. 29-30.

59

1881 ianuarie 5/17, Sibiu. Adresa redactorului şef al ziarului "Telegraful român" prin care se aducea la cunoştinţă Comitetului Central Electoral, componenţa, după naţionalitate a Cercului I al Sebeşului, precum şi faptul că în zona respectivă se înfiinţase un club şi un comitet electoral.

Onorat Comitet Central Electoral

În urma onorificei însărcinări cu care fui onorat prin preţuita invitare din 1 noiembrie care însă mie mi-a venit la mână numai pe la sfârşitul lunii lui noiembrie a. tr., viu cu tot respectul a raporta că cerutele date abia acum le-am putut căpăta.

Acum, însă, după ce din bunătatea unui domn, care, după poziţiunea sa, a fost în stare a mi le împărtăşi cât mai autentic, mă grăbesc a le şi transpune onorat, Comitet, aşa precum urmează:

În comitatul Sibiului sunt patru cercuri electorale, afară de ale cetăţii Sibiului dintre care cel dintâi care e subîmpărţit în două, este al Sebeşului, apoi al Cristianului, al Cisnădiei şi al Nocrichului.

În cercul I al Sebeşului numărul alegătorilor după naţionalităţi se împarte astfel:

a) În despărţământul rural sunt alegători: români 173, saşi 159, maghiari 2.

b) În cetatea Sebeşului români 247, saşi 244, maghiari 27. În cercul II, al Cristianului sunt alegători: români 339, saşi 390, maghiari 2.

În cercul III, al Cisnădiei, sunt alegători: români 194, saşi 583, maghiari 0.

În cercul IV, al Nocrichului sunt alegători: români 105, saşi 484, maghiari 5.

Ce privşte partea din onorata invitare, privitoare la înfiinţarea unui club electoral şi a unui comitet în municipiul nostru, fiind ambele de mult înfiinţate, îmi permit a face simplu cunoscută împrejurarea aceasta, presupunâdu-le deja cunoscute şi onorat Comitet Central.

Al onorat Comitet Central Electoral,
plecat serv.
M. Crisean,
as. cons. şi redactor al "Telegrafului român"

Sibiu, 5 / 17 ianuarie 1881

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1 / 1881, vol.I, f. 35, orig.

60

1881 martie 1, Sibiu. Dispoziţiile date de Comitetul Central Electoral tuturor municipiilor şi cercurilor electorale române din Transilvania, cu privire la modul în care urma să fie desemnaţi delegaţii pentru Conferinţa generală, convocată la Sibiu în 12 mai 1881.

Către
Municipiile şi cercurile electorale române din Transilvania!

În urmarea măsurilor preparative luate de către acest comitet în decursul anului expirat, relative la noul termen electoral pentru dieta Ungariei, pe un alt period electoral; pe temeiul informaţiunilor înaintate de aici cu data din 1 noiembrie 1880; şi în sensul mai multor răspunsuri ajunse încoace de la un număr considerabil de colegii

electorale, Comitetul dumnevoastră Central Electoral a decis a convoca după exemplul dat în celelalte epoce electorale câte au trecut preste ţară de la 1869 încoace, *o conferinţă generală*[1] întru care să fie reprezentate, precât numai permit împrejurările, toate colegiile în care se aflã alegători de naţionalitate românească.

Conferinţa este convocată prin literele publicate pe ziua de 12 mai a. c. la Sibiu.

Spre a ajunge acest scop recunoscut peste tot de o importanţă extraordinară s-au aflat de necesitate absolută ca să vă recomandăm observarea cât mai exactă a următoarelor dispoziţiuni:

1. În fiecare cerc electoral, comitetul cercual electoral convocă o adunare a alegătorilor români pentru scopul alegerei delagaţilor la conferinţa generală.

Ziua şi locul acestei adunări o fixează comitetul convocator.

2. La adunare participă numai alegători români, verificaţi în listele electorale din anul 1880 (conform articolului de lege din anul 1874).

3. Adunarea se constituie prin alegerea unui preşedinte, unui notar şi a doi scrutători; ea procede apoi la alegerea a doi delegaţi pentru Conferinţa generală din Sibiu.

4. Delegaţii pot fi aleşi din cercul unde aparţin sau din alte cercuri electorale.

5. Despre şedinţa adunării se ia un proces-verbal care se subscrie de preşedinte, notar şi scrutători şi care se predă delegaţilor pentru verificarea alegerilor.

6. Alegerea delegaţilor se va înfăptui până cel mult 31 martie a. c. st. n., iar Comitetul cercual electoral va încunoştinţa pe Comitetul Central în Sibiu până la cel mult în 10 aprilie a. c. despre delagaţii aleşi.

7. În interesul unei proceduri solidare nu trebuie a se da delegaţilor instrucţiuni obligatorii, ci este de ajuns ca ei să cunoască opiniunea comitenţilor lor în cestiunea pentru care este convocată Conferinţa generală.

8. Este de dorit ca delegaţii să se afle la Sibiu încă în presesia conferinţei, să sosească adecă aici în 11 mai a.c.

Sibiu, în 1 martie 1881

Comitetul Central Electoral.

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, dosar I, vol. I, f. 55-56.

---

1 subliniat în text

De la G. Barițiu referentele comitetului electoral Sibiiu

MEMORIAL

COMPUS ȘI PUBLICAT

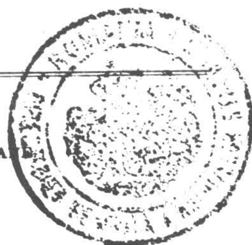
IN ÎNSĂRCINAREA CONFERENȚEI GENERALE

REPRESENTANȚILOR ALEGĔTORILOR ROMÂNI,

ADUNAȚI LA SIBIIU ÎN ḌILELE DIN 12, 13 ȘI 14 MAIU ST. N. 1881,

PRIN COMITETUL SEU ESMIS CU ACEA OCASIUNE.

SIBIIU.
TIPARIUL TIPOGRAFIEI ARCHIDIECESANE.
1882.

61

1881 martie 1/13, Sibiu. Scrisoarea lui George Bariţiu adresată Comitetului Central Electoral referitoare la modalitatea delegării reprezentanţilor românilor ardeleni la Conferinţa naţională stabilită pentru luna mai 1881.

Reverendissime!

Primesc şi eu mereu publicaţiuni de convocări de alegători de prin cercuri. Mă tem că convocarea comitetului compun pe aceeaşi zi, 12 mai va cauza confuziune la ardelenii noştri. Eu sunt silit să plec *astăzi*[1], şi nu mai pot lucra nimic pentru aici. Un nou circulariu, numai de câteva linii, ar fi de lipsă, în care să se spună ardelenilor că după ce s-a decis a se ţine şi conferinţa comună cu fraţii din Ungaria, Banat de câte 2 delegaţi ai cercurilor ardelene să fie autorizaţi a participa în mod activ şi la conferinţa comună ungaro-transilvană fără a mai alege încă alţi delegaţi.

Dorind a vă reafla în deplină sănătate şi voie bună sunt al Reverendissime voastre,

prea plecat,
G. Bariţiu

Sibiu, 13 martie 1881

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. 1, f. 48, orig.

62

1882 mai 8/20, Budapesta. Circulara Ministerului de Interne regal prin care prefecţii transilvăneni sunt informaţi că la Ploieşti a luat fiinţă Comitetul "Iredenta", cerându-se urmărirea eventualilor agenţi ce ar veni din România, unde activează "Societatea Carpaţilor" care a chemat toţi românii aflaţi sub stăpânire maghiară să i se alăture.

724 szám./res.

A m[agyar] kir[ályi]
belügyminisztertöl

MÉLTÓSÁGÓS FÖISPÁN ÚR!

Vett bizalmas értesülés szerint Plojestben egy tevékenységi bizottság alakult, a melynek föcélját az erdélyi részek meghoditása képézi.

Ezen bizottság elnöke az ottani polgármester Grigorescu, tevékeny tagjai Carjan erdélyi származású könyvkereskedö és Socalescu városi épitész, hozzájok tartozik ifj. Puskarin is. A bizottság "Irredenta"-nak nevezi magát, a magyar alattvalókkal az összekötetést bizonyos Jene-

1 subliniat în text

scu et. Comp. predeali szállitó cég tagjai közvetitik. A bizóttság titkos pénzgyüjtések folytán, nagyobb pénzösszegekkel rendelkezik, melyeket titkos ügynökök beküldésére használ fel.

Felkérem ennekfolytán Méltóságodat, hogy a hatóság alatti területén esetleg megjelenö ügynököket a legébereb figyelemmel kisértctni, s a tapasztalandókról hozzám jelentést tenni sziveskedjék.

Ez alkalommal arról is értesitem Méltóságodat, miszerint a Romániában legújabban alakult "Societatea Carpaţilor" cimü egylet a " Romania Libera" cimü lapokban, az összes magyarországi románokat felhivta, hogy egylethez csatlakozzanak; sziveskedjék az ez irányban esetleg észlelhetö mozgalmat is figyelemmel kisérni.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilványitását.

Budapesten, 1882 évi május hó 20-án.

aláirás kiolvashatatlan
/: kizárólag saját kézhez: /

Arh. St. Bihor, fond Prefectura judeţului Bihor, inv.nr. 25, dosar 2 / 1882, f. 4, orig.

Traducere

Nr.724

De la Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

Conform informaţiei confidenţiale primite, la Ploieşti a luat fiinţă un comitet de acţiune, al cărui scop principal îl reprezintă cucerirea părţilor ardelene şi alipirea lor la România.

Preşedintele acestui comitet este primarul de acolo, Grigorescu, membri activi sunt librarul Cârjan, ardelean de origine şi arhitectul orăşenesc, Socalescu, de ei ţine şi tânărul Puşcariu. Comitetul se intitulează "Iredenta", legătura cu supuşii maghiari o mijlocesc membrii unei anumite firme de transport din Predeal "Ionescu et comp". În urma colectelor secrete, comitetul dispune de sume mai mari de bani pe care îi foloseşte la trimiterea unor agenţi secreţi.

Drept urmare, o rog pe Domnia ta, ca eventuala apariţie a agenţilor în teritoriile aflate sub autoritatea dumneavoastră să fie urmărită cu cea mai mare atenţie şi în legătură cu cele constatate să binevoiţi a mă înştiinţa.

Cu această ocazie, fac cunoscut Domniei tale, în ce fel cea mai nou constituită societate din România, numită "Societatea Carpaţilor" a chemat prin gazeta "România liberă", pe toţi românii din Ungaria, să

se alăture societăţii; vă rog să binevoiţi să urmăriţi cu atenţie şi mişcarea observabilă, eventual, în această direcţie.

Primiţi, Domnia voastră, exprimarea consideraţiei mele,

Budapesta, la 29 mai 1882

ss. indescifrabilă
/strict personal/

63

1882 iunie 16, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar către comitele suprem al comitatului Maramureş prin care se dispune luarea măsurilor represive necesare împotriva celor care instigă populaţia la unirea tuturor românilor.

815 szám/res.

A m. kir. belügyminisztertöl.

Méltóságós föispán úr!

A magyar ország elleni üzelmek Romániában ismét felszinre kerültek, és pedig szervezettebb alakban mint eddig – Ugyanis két egylet alakult – a román nép faj egyesitésének elökészitésére mind kettö feladatul tüzte ki a magyarorszság területén lakó román ajkú polgárok ámitását és felizgatását.

Ezen egyletek egyike az "Irredenta" melynek föszékhely Plojest a másik a "Societate Carpaţilor" mely Bucarestben székel – az elsö egy dáciai köztársaság létesitését tüzte ki czélul, az útóbbi a Daco-román királyságot.

A kiviteli eszközök mindkét egyletnél egyenlök, izgatni magyarország területén – izgatni a haza ellenes román nemzetiségü elégedetlenek által – izgatni röpiratok, felhivások által, izgatni különösen azon tanulók által, kik Romániában folytatják tanulmányaikat és szün idöre itthon tartozkodnak a hazaellenes román papok és tanitók által.

Ezen izgatások által a kitüzött czél, mely nemkevesebb mint a Daco-román királyság vagy köztársaság határáit az erdélyi részek bekebelezésével egész a Tiszáig kiterjeszteni – nem fog eléretni – azt bisztositja a magyar nemzet ereje s nemzetközi állása.

Közérdekében azonban szükséges, hogy ily üzelmek meg kisérlése is egész erélyel megakadályoztassék – ugyan azért felkérem Méltóságodat, miszerint ezen hazaellenes üzelmeket a legéberebb figyelemmel kisérni-s azok megakadályozását érdekében a szükséges intézkedéseket esetröl esetre foganatósitani sziveskedjenek.

Azon romániai egyének nevei kik izgató üzelmekkel foglalkoznak kimutatásban foglaltattnak.

Intézkedtem, hogy a magyarországi illetöségü Romániában tanuló ifjak névjegyzéke is megküldessék – ez Méltóságodal közöltetni fog.

Ezek mindnyájnak magatartása biztos rendöri felügyelet allá lesz helyezendö – valamint az ösmeretes hazai izgatóké is – és mindnyájuk a tapasztalandókhoz képest a törvényes megtorlás mindenkor a legszigorubban alkalmazandó – s hozzám a tett intézkedésekröl valamint egyes elöfordulandó esetekröl részletes véleményes jelentés teendö.

A haza magasabb érdekéröl léven szó, nem kétlem Méltóságod talál oly egyéneket ezen hazafi kötelességet telyesitésben a legnagyobb buzgalommal fognak eljárni.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilványitását.

Buda-Pesten 1882 évi június hó 16-án.

Arh. St. Cluj, Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 815 / 1882, f. 2.

Traducere

Nr. 815

De la Ministrul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

Uneltirile din România împotriva Ungariei au ieşit din nou la iveală şi anume într-o formă mai organizată decât până în prezent. De fapt s-au înfiinţat două asociaţii pentru pregătirea unirii neamului românesc–ambele şi-au propus ca sarcină amăgirea şi agitarea cetăţenilor de naţionalitate română care trăiesc pe teritoriul Ungariei.

Una din aceste asociaţii este “Iredenta” cu sediul central în Ploieşti, cealaltă, “Societatea Carpaţilor”, care îşi are sediul la Bucureşti. Prima şi-a propus ca scop crearea unei republici dace iar cea din urmă a unui regat daco-român.

Mijloacele cu care acţionează sunt aceleaşi la ambele asociaţii: instigare pe teritoriul Ungariei, instigare împotriva patriei cu ajutorul nemulţumiţilor de naţionalitate română, instigare prin manifeste şi apeluri, îndeosebi, cu ajutorul studenţilor care îşi continuă studiile în România şi-şi petrec vacanţa acasă, instigare prin preoţi şi învăţători antipatrioţi.

Că prin aceste instigări nu se va realiza ţelul propus, care nu este mai puţin decât extinderea hotarelor republicii sau regatului daco-român până la Tisa, prin anexarea părţilor ardeleneşti, este asigurat de puterea naţiunii maghiare şi de situaţia ei internaţională.

În interesul general este însă necesar ca încercarea unor astfel de uneltiri să fie zădărnicite cu toată energia. De aceea, vă rog să urmăriţi cu cea mai mare atenţie uneltirile anti-patriotice şi să aplicaţi de la caz la caz măsurile necesare ce se impun pentru zădărnicrea lor.

Numele acelor persoane din România care se ocupă de aceste uneltiri instigatoare sunt cuprinse în tabelul .1.

Am dispus să mi se trimită şi lista studenţilor din Ungaria care învaţă în România–şi despre aceasta veţi fi înştiinţat.

Comportamentul tuturor acestora precum şi al instigatorilor cunoscuţi din ţară va fi pus sub supravegherea comisariatului de poliţie – şi pe baza celor constatate se vor aplica întotdeauna cele mai severe măsuri de reprimare legale – iar mie mi se va raporta amănunţit despre măsurile luate precum şi despre fiecare caz în parte.

Fiind vorba despre interesele superioare ale patriei, nu mă îndoiesc că Domnia voastră v-a găsi astfel de persoane care vor proceda cu cea mai mare conştiinciozitate în îndeplinirea îndatoririlor patriotice.

Vă rog, să primiţi expresia respectului meu.

Budapesta, la 16 iunie 1882

ss. indescifrabil

64

1882 august 1, Sighişoara. Raportul comitelui suprem al comitatului Târnava Mică, Bethlen Gábor, către ministrul de interne ungar, privind întâlnirile avute de profesorul Neagoi cu notabilităţile române din Valea Lungă şi măsurile ce trebuie întreprinse pentru contracararea activităţii desfăşurate de funcţionarii români.

szám 256/882

Kisküküllö megye föispánjától

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminiszter Úr!

Hivatkozva folyó évi június hó 16-án kelt, 815 szám alatt tisztelt rendeletére, van szerencsém jelenteni, miszerint július 2-án a fennti rendelethez mellékelt névsorban elöforduló Neagoi tanár Hoszúaszón megfordulva, ottani a aljárásbiró Trucza Demeter lakásán, több nótárius oláh, nevszerint Neagoi testvére, mikesszászi birtokos Neagoi Sándor, Sulutziu Brán Zacharia szancsali esperessel zárt ajtók mellett értekeztek.

Éppen a segéd szolgabiró volt az, ki magán ügyben az aljárasbirót akarván fölkeresni, rájok bukkant, és zárt ajtóknál találván, megleste kik jönek e házból ki, azután pedig vellök ebédelve elhiszem még az értékezlet hatása alatt – Neagoi többször kifakat az államiitézmény ellen, söt még azt is mondotta az ebéd végén hogy az elmult pünkösdi

ünnepek alkalmmával a balázsfalvi, lugozsi, nagyváradi és szamos ujvári oláh püspök Balázsfalván zárt ajtók mellett értekeztek, és szemrehányásként hozzá tette, hogy kár volt a vidékből és Balázsfalváról több oláhot meg nem hivni mert ezekben is bizhattak volna.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Nem azon okból teszem a jelentésemet, mintha ezen körülmény megvizsgálandó lenne; sajnos ugyan de tény hogy az oláhság között a leg megbizhatlanabb elem a hivatalnok sereg, és évek óta törekedtem az oláh hivatalnokokat oláh videkről más vidékre helyeztetni át.

Hosszúaszón emlitett Trucza Demeter Kir. aljárás biró, nagy oláh, a mellett rossz biró, feltünö, hogy daczára a tulajdonaiknak Hosszúaszón Balázsfalva tövébben lehet alkalmazásba ilyen egyén.

Ugyan ott a posta mester Macellariu nagy oláh, miként lehessen tehát egy netalálni cselszövényt ellenörizni, ha egy helyen a kir. posta mester és a kir.aljárásbiró, nemzetiségi izgatók? – világos, hogy a vidéki posta mester, a balázsfalvi társainak is jó szolgálatokat tehet.

Mindezeknél fogva kérem Nagyméltóságodat, méltoztat intézkedni, hogy ugy a kir. aljárásbiró Trucza Demeter, mint a kir. posta mester Macellariu, Hosszúaszóról mielöbb elmozdittasanak. Kiváló tisztelettel maradtam

Segesvárt, 1882 Agusztus 1

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister úr
alázatos szolgája

Gróf Bethlen Gábor
föispán

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Ungaria, rola 78, c. 645- 646, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium levéltár, k. 149, Rezelvált iratók – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 13+v).

Traducere:

De la comitele suprem
al comitatului Târnava Mică

Nr. 256/882

Domnule Ministru de Interne maghiar regal!

Referindu-mă la ordinul Domniei voastre, emis la 16 iunie anul curent sub nr. 815, am onoarea să vă raportez că la 2 iulie profesorul Neagoi, menţionat în lista anexată la ordinul de mai sus, trecând prin

Valea Lungă, s-a sfătuit, cu uşile închise, în locuinţa lui Dumitru Truţă, vicejudecător de ocol din localitate, cu mai mulţi notabili români, după nume: fratele lui Neagoi, proprietar din Micăsasa, Alexandru Neagoi, Suluţiu Bran Zaharia, protopop din Sâncel.

Tocmai ajutorul de pretor a fost cel care, vrând să-l viziteze pe vicejudecător într-o problemă particulară, a dat peste ei, găsindu-i cu uşile închise a pândit cine iese din casă, iar apoi prânzind cu ei, probabil încă sub influenţa întâlnirii – Neagoi a izbucnit de mai mute ori împotriva instituţiilor statului, ba la sfârşitul mesei a mai spus că la trecutele sărbători ale Rusaliilor episcopii români din Blaj, Lugoj, Oradea şi Gherla, au discutat la Blaj cu uşile închise şi a adăugat ca pe un reproş că a fost păcat să nu fie chemaţi mai mulţi români din împrejurimi şi din Blaj, că s-ar fi putut avea încredere în ei.

Domnule ministru! Nu fac acest raport pentru că aceste împrejurări ar putea fi verificate; este regretabil, dar este cert că din rândul românilor elementul căruia i se poate acorda cea mai puţină încredere este armata de funcţionari şi de ani de zile mă străduiesc să mut funcţionarii români din ţinuturile româneşti în alte ţinuturi.

Dumitru Truţă, judecător de plasă regal, amintit la Valea Lungă, este mare român, pe lângă aceasta rău judecător, este bătător la ochi cum poate fi angajat la Valea Lungă, lângă Blaj, o astfel de persoană, în ciuda însuşirilor sale.

Tot acolo, dirigintele poştei, Măcelariu, e mare român. Cum să poată fi deci urmărit un posibil complot când la un loc dirigintele poştei şi vicejudecătorul sunt agitatori naţionali? – E clar deci că dirigintele de poştă al ţinutului poate aduce bune servicii camarazilor săi din Blaj.

Având în vedere toate acestea o rog pe Excelenţa voastră să binevoiască să ia măsuri, pentru ca atât vicejudecătorul Dumitru Truţă, cât şi dirigintele de poştă Măcelariu să fie cât mai repede transferaţi din Valea Lungă.

Cu deosebit respect am rămas,
al Excelenţei sale, domnului ministru regal maghiar de interne
slugă preasupusă,

Contele Gabriel Bethlen, comite suprem

Sighişoara, la 1 august 1882

65 **1882 august 2, Budapesta.** Adresă a Preşedinţiei Ministerului de Interne ungar adresată ministrului justiţiei, referitoare la întrunirea secretă de la locuinţa vicejudecătorului de ocol Roman din Sibiu, recunoscut datorită legăturilor sale cu societatea "România iredentă", fapt pentru care se solicită transferarea lui într-o zonă cu populaţie maghiară.

1088 Szám /1882 érkezett VIII/2

Magyar kir[ályi] belügyministeri Elnökség

Tárgy
Száma 264, Kelte VIII/1

Kisküküllö m. föispánja jelenti hogy Popescu igazgató ott járt, továbbá hogy Román K. aljárás birónál titkos értekezlett tartatott.

Igazság[ügyi] m[agyar] k[irályi] minister úrnak hiteles feljelentés szerint Roman nagyszebeni Kir[ályi] aljárásbiró a Plojestben székelö "Romania Irredenta" czimü egylet erdély részi fömegbizottja s pénztárnoka Nevezet egylet egy dáciai Köztársaság létesitését tüzte ki végczélül, melynek határai az erdélyi részeket is bele értve a Tiszáig terjednének. Az egylet müködését megkezdette s a kitüzött cél elérésére a talajt elökészitendö az ország román ajkú lakosága között titkos izgatást akar folytatni. Nevezett aljárásbiró, müködésének figyelemmel kisérése iránt már intézkedtem azonban igen nagy ovatossággal jár el s eddig ellene nyilvánosan fellépni nem lehetett.

Van szerencsém ennek folytán Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni hogy nevezettek egy más magyar ajkú lakossággal biró vidékre leendö áthelyeztetése iránt intézkedni s tett becses intézkedéséröl engem értesiteni méltoztassék.

Fogadja etc.

Budapesta 1882

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 78, c. 636-637, (Magyar Országos Levéltár, Belügyministériumi levéltár, k. 149 Rezervált iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 4+v.)

Traducere

Nr. 1088/1882 sosit VIII/2

Preşedinţia Ministerului de Interne regal maghiar

Obiect:
Nr. 264 emis VIII/1

Comitele suprem al comitatului Târnava de Jos raportează că a trecut pe acolo directorul Popescu, precum şi că a ţinut o întrunire secretă la vicejudecătorul de ocol, Roman K.

Domnului Ministru al Justiţiei

După un denunţ credibil, Roman, vicejudecător de ocol din Sibiu, este principalul reprezentant şi casier din Transilvania al societăţii "România iredentă" cu sediul la Ploieşti. Numita societate şi-a propus ca ţel crearea unei republici în Dacia ale cărei hotare s-ar întinde până la Tisa, subînţelese fiind şi părţile transilvănene. Societatea şi-a început activitatea, iar pentru atingerea ţelului propus vrea să desfăşoare o instigare secretă în rândul populaţiei de limbă română a ţării, pentru pregătirea terenului.

Am luat deja măsurile necesare pentru observarea cu atenţie a activităţilor numitului vicejude, dar procedează cu multă precauţie, drept care nu am putut lua pe faţă atitudine împotriva lui.

Ca urmare, am onoarea s-o rog pe Excelenţa voastră să ia măsuri pentru transferarea numitului într-o altă regiune cu populaţie de limbă maghiară şi să binevoiască să mă înştiinţeze referitor la măsurile luate.

Primiţi etc.

Budapesta 1882

66

1882 august 29, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar prin care se cere prefectului judeţului Bihor, Döry Iózsef să urmărească activitatea lui Iosif Vulcan, implicat în acţiunile destinate "intensificării năzuinţelor naţionale ale românilor".

Nr.1140

Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

La masa comună organizată cu ocazia adunării generale ţinute la 7 crt. pe insula Margareta de societatea creată pentru sporirea fondului

teatral român, s-a ţinut asemenea discursuri în vederea intensificării năzuinţelor naţionale ale românilor din care s-a putut înţelege fără îndoială existenţa unui partid daco-român în judeţul Maramureş, sau cel puţin îndemnarea la crearea unui asemenea partid.

La această adunare generală au apărut mai multe persoane de pe teritoriul judeţului aflat sub conducerea dumneavoastră şi anume cetăţeanul Iosif Vulcan, domiciliat în Oradea a participat în mod activ.

Vă invit deci pe dumneavoastră să urmăriţi cu o atenţie intensă activitatea individului susnumit şi să mă informaţi în amănunte despre cea mai mică mişcare în acestă direcţie.

Primiţi, vă rog, expresia stimei mele.

Budapesta, 29 aug.1882
pt. ministru

ss. indescifrabil
secretar de stat

Domniei sale, domnului
Döry Iózsef,
prefectul judeţului Bihor – Oradea

Arh. St. Bihor, Prefectura judeţului Bihor, Cabinetul Prefectului, A.R., dosar 2 / 1882, f. 11.

67

1882 noiembrie 2, Valea Lungă. Raportul prim-pretorului plăşii Valea Lungă, Réz Mihály, înaintat comitelui suprem al comitatului Târnava Mică şi Mare, prin care îl informează asupra activităţii vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truţă, solicitându-se transferarea lui într-un post dintr-o "regiune curat maghiară".

Szám 11-882/eln.

A hosszúaszói J[árás] sz[olga]birótól

Méltóságos Gróf föispán Úr!

Hogy ezen oláh lakta vidéken mily ártalmas a Román ajkú hivatalnok alkalmazása, bizonyittékal ide mellékelve van szerencsém Szantsali Korbeán Todor és Trutza Diomednek, hosszúaszói alj[árás]biró Trutza Döme elleni feladását méltóságához tisztelettel beterjeszteni.

Ezen speciális eset a leg jobb idöben adta magát elö mert legalább felsöbb helyen belehet bizonyittani hogy a Román hivatalnok Balázsfalva közelében a népre károsabb hatásal bir mind egy kováigó Románia izgató birhatna mert ez a mig üzelmeit titokban vihetné amaz nyiltan hivatalos állása védszárnya alatt egész biztónságba viszi a mint az

idecsatolt feladásbol látható; ennél fogva miután ezen esettöl eltekintve, tapasztalt dolog hogy a Román hivatalnokba egyáltalában ha Román intenciókrol van szó bizni nem lehet s mert a hosszúaszói k. járásbirói állás még üres fedése e folytán, itten Pintsiu János Erzsébeth városi biró Gyoroszin Vazul, megyesi albiró, és Trutza Dóme hosszúaszói albiró (éppen az ki ellen a feladás tetetik) hozottak kombinácioba, kötelességemnek tartottam ezen feladott méltóságodnak kezéhez juttatni azon részletet telyes kérésel hogy:

Méltóztason hathatós befolyása által kieszközölni hogy e vidékre azaz hosszúaszóra a járás birói állásra egy egészen kiprobált magyar ember, nevezetesek ki, ki a nyelveket birja, és Trutza Döme ki mult évi Boronyai felé ügyért mely az ö elnöksége alatt ment véghez fegyelmi kereset alatt van, fegyelmi utón egy tiszta magyar vidékü állomásra tetesék hova az iredentista és Karpatilor aféle elveti nehezebben juthatnak el: ha pedig fegyelem utón helyezése nem volna kivihetö meg promotionalis el kének tetetni, mert el tekintve a Román érzelmeitöl egy jó biró is olyan magyar vidéken használható polgára lehetne e hazánknak, mig itt folytonos nationális irányú kisértéseknek lenne és van kitéve. A kérvényben emlitett másik folyamodás a felek által adatott egyenesen de a k[irályi] Táblához.

Teljes tiszteletem mellett maradtam
A méltöságos Gróf föispán úrnak leg bensöbb tisztelöje
Réz Mihály

Hosszúaszón 882 November 2-án

/sz[olga]biró/ Kis és Nagy Kküllö megye méltöságos föispája
Gróf Bethelen Gábor Úrhoz
Segesvár
Titkos jelentése Hosszúaszói f[ö]sz[olga]biró
Réz Mihálynak
A bent meg irt ügyben
3719/I.M.E.882

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Ungaria, rola 78, c.650- 653, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminiszteriumi levéltár, k.149, Rezervált iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 20+v., 23)

Traducere

Nr.11-1882

De la primpretorul plăşii, Valea Lungă.

Excelenţa voastră Conte, Domnule Prefect!

Ca dovadă, cât de dăunătoare este angajarea funcţionarilor de origine română în aceste ţinuturi locuite de români, am onoarea să înaintez cu stimă Domniei voastre plângerea lui Teodor Corbean şi Diomed Truţă din Sâncel împotriva vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truţă.

Acest caz special a survenit în cel mai potrivit moment, pentru că cel puţin se poate dovedi în locuri mai înalte că funcţionarii români din apropierea Blajului au un efect mai nociv asupra poporului, decât ar putea avea un agitator rătăcitor din România, pentru că acesta poate unelti doar în taină, pe când celălat o poate face cu siguranţă, sub aripa ocrotitoare a funcţiei, precum se poate vedea din plângerea aici anexată; ca urmare neluând în considerare acest caz, e lucru cunoscut că în funcţionarii români nu se poate avea încredere când e vorba de probleme româneşti, şi pentru că postul de judecător regal de ocol din Valea Lungă este vacant, pentru ocuparea lui, ca urmare fiind admişi în combinaţie Ion Pinciu, judecător din Dumbrăveni, Vasile Ciorosin, vicejudecător din Mediaş şi Dumitru Truţă, vicejudecător din Valea Lungă (tocmai cel împotriva căruia se face reclamaţia), am considerat că e de datoria mea să fac să ajungă în mâinile Domniei voastre această scrisoare cu cererea ca:

Să binevoiţi, să obţineţi, prin influenţa de care dispuneţi, numirea în acest ţinut, adică la judecătoria de ocol din Valea Lungă, pe postul de judecător de plasă, a unui maghiar verificat, care să cunoască limbile, iar Dumitru Truţă, care din cauza afacerii Boronyai, de sub preşedinţia sa de anul trecut se află sub anchetă disciplinară, să fie mutat disciplinar într-o regiune curat maghiară, unde revistele de genul celor iredentiste şi "Carpaţilor" ajung mai greu; iar dacă nu ar fi posibilă mutarea disciplinară, ar putea fi mutat prin promovare, căci omiţând sentimetele sale româneşti ar putea fi un foarte bun judecător, iar într-un ţinut maghiar ar putea fi un cetăţean folositor patriei, pe când aici este şi va fi în permanenţă expus ispitelor naţionale. A doua plângere amintită în cerere a fost înaintată de părţi direct la Tabla regeasacă.

Cu toată stima rămân,
Al Excelenţei sale, domnului conte şi comite suprem
Rèz Miháaly, primpretor

La Valea Lungă, 2 noiembrie 1882

/Pe verso/ Domnului comite suprem al comitatului Târnava Mică şi Mare,
Excelenţei sale contelui Bethlen Gábor
Sighişoara
Raportul confidenţial al primpretorului din Valea Lungă, Réz Mihály, în problema cuprinsă în aceasta.
3719
Preşedinţia Consiliului de Miniştri 882

68

1883 februarie 5, Sibiu. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania, referitor la proiectul de lege privind şcolile medii şi calificarea cadrelor didactice, care contravine prevederilor legale ce stipulau că "Ungaria este gata să accepte şi să menţină toate legile deosebite şi libertăţile Transilvaniei".

Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät!
Allergnädigster Kaiser und König und Herr!

In der Unterhaussitzung des ungarischen Reichstags vom 12. October 1882 hat Seine Excellenz der Herr Cultus- und Unterrichtsminister beantragt, daß der, in der letzten Session unerledigt gebliebene Gesetzentwurf über die Mittelschulen neuerdings zur Berathung und Berichterstattung dem Unterrichtsausschuß zugewiesen werde, und das Abgeordnetenhaus hat diesen Antrag angenommen.

Der Herr Cultus- und Unterrichtsminister beantragte denn damit die neue Verhandlung des "Gesetzentwurfes über den Gymnasial- und Realschulunterricht", den Hochderselbe – nachdem der am 20. März 1880 mit Motivenbericht vom 19. März von ihm eingebrachte, vom Unterrichtsausschuß zu Ungunsten der nichtmagyarischen Lehranstalten wesentlich verschärfte Entwurf am 11. Mai 1881 von der Tagesordnung abgesetzt worden war – mit Motivenbericht vom 6. October 1881 an diesem Tag vor dem Abgeordnetenhaus eingebracht hatte, der aber vom Unterrichtsausschuß des Hauses in seiner Sitzung vom 22. März 1882 abgelehnt war.

Es ist dies derselbe Gesetzentwurf, gegen den die treugehorsamste evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen in der allerunterthänigsten Vorstellung des ehrfurchtsvoll unterzeichneten Landesconsistoriums vom 23. November 1881 den Allergnädigsten Schutz Allerhöchst Eurer kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät vertrauensvoll zu erbitten sich gedrungen sah, indem sie mit ihrer Petition vom demselben Tag sich zugleich an das hohe Abgeordneten-

haus mit dem dringlichen Ersuchen um Ablehnung des Entwurfs wandte;

derselbe Gesetzentwurf,

den die ungarländische evangelische Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in ihrer Eingabe vom 4. Februar 1882 an das Subcomité des Unterrichtsausschusses als ein "Gravamen" bezeichnete jener Autonomie gegenüber, die als unerschütterliche Rechtsbasis diesen Kirchen bezüglich ihrer Mittelschulen von Friedensschlüssen und Grundgesetzen, darunter dem XXVI. Artikel von 1790/1 gewährleistet werde;

den Seine Excellenz, der Cardinal-Erzbischof von Kolotsa D. Ludwig von Haynald, zugleich im Auftrage des Cardinal-Erzbischofs von Gran D. Johann Simor, sowie als Dolmetsch der Wünsche des ganzen Episcopats in seiner Erklärung an den Unterrichtsausscuß vom 9.Februar 1882 als ein Werk zurückwies, das auf unhaltbarer und zweifellos nichtiger Grundlage aufgebaut sei;

gegen den der siebenbürgische römisch-katholische Status in seiner Eingabe an das Abgeordnetenhaus vom 23.Januar 1882 ernste Beschwerde erhob;

in dem das griechisch-katholische erzbischöfliche Oberconsistorium von Blasendorf Namens der katholischen Kirche des griechischen Ritus in seiner Eingabe vom 3.Februar 1882 an das Abgeordnetenhaus einen unvereinbaren Widerspruch sowohl gegen die siebenbürgischen Religionargesetze, als gegen den XLIV. Gesetzartikel von 1868 "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" erkannte, deshalb ernst um die Zurückweisung desselben bittend;

in dem endlich die griechisch-orientalische romänische Kirche Ungarns und Siebenbürgens in der Eingabe ihres Erzbischofs und Metropoliten Miron Roman an das Abgeordnetenhaus vom 20. Februar 1882 nicht nur eine schwere Verletzung des auch ihr gewährleisteten autonomen Rechtsstandes, sondern auch eine Gefährdung des nationalen Charakters der Kirchen nicht-magyarischer Zunge bitter beklagte, damit gleichfalls um die Ablehnung des Gesetzentwurfs und um die Anhörung für einen etwa künftig einzubringenden ersuchend.

Dieser Gesetzentwurf vom 6. October 1881 sollte also nach dem Antrag des Herrn Cultus- und Unterrichtsministers und nach dem Beschluß des Abgeordnetenhauses vom 12. October 1882 aufs neue in Verhandlung genommen werden.

Der Unterrichtsausschuß, der den Entwurf zunächst vorberathen sollte, constituirte sich in der That bereits am 12. October 1882. Nach dem Bericht aller öffentlichen Blätter ist diese Constituirung der einzige Act, den der Ausschuß in jener Sitzung vornahm. Die erste darauf folgende Sitzung hielt er am 17. Januar 1883 ab. Das in derselben aufgelesene und gegen die Einsprache einzelner Mitglieder

verificirte Protokoll enthielt: der Unterrichtsausschuß habe nach seiner Constituirung am 12. October 1882 ein Subcomité von fünf Mitgliedern über Ersuchen des Unterrichtsministers zur Umarbeitung des 1881-er Gesetzentwurfs entsendet. Gewiß ist, daß bis dahin weder von dieser Entsendung, noch von einer etwaigen Thätigkei dieses Subcomité's durch die öffentlichen Blätter etwas in weitern Kreisen bekannt worden war. Dasselbe überreichte jedoch dem Unterrichtsausschuß ein Operat, das, wie öffentliche Blätter, darunter Magyar tanügy mittheilen, auf Grundlage eines, von dem Herrn Cultus- und Unterrichtsminister ihm zugestellten, 28 Paragraphen umfassenden neuen Entwurfs von ihm, dem Subcomité, unter Mitwirkung eines dem Unterrichtsministerium angehörigen Rathes zu 103 Paragraphen erweitert worden war, und das vom Herrn Unterrichtsminister selbst approbirt sei. Es ist demnach ein neuer Gesetzentwurf, der gegen die bisherige parlamentarische Ordnung vor dem Reichstag nicht eingebracht ist, der einen Motivenbericht, aus dem die Anschauung der Regierung bezüglich dessen legaler Genesis und seiner sachlichen Ziele erkannt und beurtheilt werden könnte, nicht hat, und für den die Genehmigung der Krone wol nie nachgesucht worden ist.

Der der öffentlichen Beurtheilung gar nicht zugängliche, eben weil früher nicht veröffentlichte, diesem Landesconsistorium nur auf außerordentlichem Wege bekannt gewordene "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben", der von jenen fünf Mitgliedern des Unterrichtsausschusses verfaßt und von diesem der Verhandlung unterzogen worden ist, involvirt die absolute Negation des, den einzelnen Kirchen und insbesondere der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen bezüglich ihres Mittelschulwesens durch Landesgesetze, Friedensschlüsse, Staatsverträge, zuletzt durch den Unionsartikel (XLIII) von 1868 und durch Krönungseide gewährleisteten und sanctionirten autonomen Rechtsstandes, an dessen Stelle die fast unbeschränkte Verfügung der wechselnden parlamentarischen Regierung treten soll, die darin nicht ein Aufsichtsrecht, sondern geradezu ein, ihr bis dahin nicht zustehendes Verwaltungs- und Regierungsrecht über alle Mittelschulen zugesprochen erhält. Was in den frühern Gesetzentwürfen sich noch an Bestimmungen fand, die von irgend einer Achtung des alten Rechtsstandes zeugten und nach dieser Richtung hin von irgend einer wesentlichen Bedeutung war, ist fast durchweg ausgetilgt; übrig geblieben sind nur die Verletzungen jenes Rechtes, verschärft durch eine Reihe noch härterer, die Lebensbedingungen unserer Kirche und unserer deutschen Nationalität noch schwerer gefährdenden Verfügungen.

Schon der Gesetzentwurf vom 6. October 1881 bezeichnet gegenüber dem Gesetzentwurf vom 20. März 1880 eine außerordentlich schwere

Schädigung unseres Rechtsstandes; der neue Entwurf der Fünf-Männer des Unterrichtsausschusses geht hierin noch viel, viel weiter.

Es sei gestattet, einige Bestimmungen desselben zur Beurtheilung des Geistes, von dem er geführt wird, kurz zusammenzufassen.

Nach diesem Entwurf bestimmt der Cultus- und Unterrichtsminister für die confessionellen Mittelschulen – mit Ausnahme des Religionsunterrichtes – Umfang und Maß der obligaten Lehrgegenstände, doch als ein Minimum und nicht höher als für die staatlichen Anstalten (§8.).

Der Cultus- und Unterrichtsminister setzt im Verordnungswege das Disciplinarverfahren gegen Schüler fest (§14); die confessionellen Oberbehörden sind verpflichtet, die auf die Schüler und Lehrer ihrer Mittelschulen bezüglichen Disciplinarbestimmungen, das Verfahren mitinbegriffen, dem Minister zur Kenntnissnahme zu unterbreiten (§38).

Die Fachlehrer an den Mittelschulen dürften zu nicht mehr als 18, Zeichenlehrer zu nicht mehr als 20 wöchentlichen Stunden verpflichtet werden (§17).

Alle Lehrer, die vor diesem Gesetz nicht wenigstens 5 Jahre an einer öffentlichen Mittelschule gedient haben, müssen die Lehramtsprüfung (nach dem neuen Gesetz) binnen zwei Jahren ablegen; alle andern, nach den bestandenen Gesetzen abgelegten Prüfungen und Befähigungsdiplome werden demnach mit rückwirkender Gesetzesskraft für nichtig erklärt (§18).

Zur Maturitätsprüfung der confessionellen Mittelschulen entsendet der Minister seinen Commissär (§23), dessen Ansicht über den Erfolg der Prüfung nach dem Beschluß des Unterrichtsausschusses vom 31. Januar allein entscheidend ist.

Die Norm für die Maturitätsprüfung stellt der Minister fest; die Prüfungszeugnisse sind magyarisch anzustellen, und (auf Verlangen) nur lateinische Übersetzungen gestattet (§25).

Die Universitätsstudien für die künftigen Lehrer der Mittelschule dauern vier, beziehungsweise fünf Jahre (§54).

Die Prüfungscommissionen – auch für die Lehrer der confessionellen Mittelschulen – bestellt der Minister aus Professoren der Universität in Ofenpest und in Klausenburg (§53).

Die Prüfungsnorm, das Maß der in der Lehramtsprüfung zu fordernden Kenntnisse u.s.w. setzt der Minister im Verordnungsweg fest (§60).

Für jedes Lehrfach und alle Lehrer, wiewol sie in der Maturitätsprüfung die dort erforderliche, ihrem künftigen praktischen Bedürfniß wol entsprechende Kenntniss der magyarischen Sprache nachgewiesen haben, ist magyarische Sprache, Stilistik und Literatur, Übersicht über die Entwicklung der letzteren und Kenntniss der Hauptwerke der hervorragenden Schriftsteller Prüfungsgegenstand (§58).

Die Sprache der Lehramtsprüfung – auch für die Lehrer an ausschließlich deutschen Anstalten – ist die magyarische (§63).

Der Minister wird indessen bevollmächtigt, während der Dauer von fünf Jahren die Prüfung ganz oder theilweise auch in einer andern Sprache zu gestatten; doch muß auch in diesem Fall die magyarische Sprache und Literatur Prüfungsgegenstand sein (§64).

Alle Mittelschulen beaufsichtigt der von der Regierung ernannte Schuldistrikts-Oberdirector (§34).

Die confessionellen, municipalen, von Gemeinden, Gesellschaften, Privaten erhaltenen Mittelschulen, sowie die Confessionen und Kirchen selbst dürfen von auswärtigen Staaten und deren Herrschern oder Regierungen Aushülfe und materielle Unterstützungen in keinem Fall ansuchen oder annehmen, auch von Privaten und Gesellschaften nur in dem Fall, wenn der Unterstützende sich auf die Leitung der Anstalt und deren Lehrplan keinerlei Einfluß vorbehält noch irgend eine Bedingung stellt (§35).

Durch diese Bestimmungen werden jedoch nach dem Beschluß des Unterrichtsausschusses vom 2. Februar die, aus "ihrer kirchlichen Organisation" sich ergebenden Verbindungen der gesetzlich recipirten und mit Ertheilung von Unterricht sich befassenden römisch-katholischen Mönchsorden nicht berührt.

Wegen sittlicher Gebrechen oder einer staatsfeindlichen Richtung kann eine Mittelschule von der Regierung endgültig geschlossen werden. Über das Vermögen und die Stiftungen derselben entscheidet, falls die Stifter keine Verfügung getroffen haben, über Vortrag des Ministers Seine Majestät zu öffentlichen Unterrichtszwecken der betreffenden Confession oder Jurisdiction (§42).

Diese Bestimmungen lassen über die Ziele derjenigen, die sie aufgestellt haben, allerdings keine Zweifel übrig, erhalten das rechte und volle Licht aber erst, wenn sie vom Standpunct der Rechtscontinuität erwogen werden, für die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen insbesondere, wenn sie gemessen werden am Maßstab des, durch alle Fundamentalgesetze des Landes gewährleisteten und durch nichts verwirkten Rechtsstandes derselben, der sie seit Jahrhunderten im Besitz einer Autonomie zeigt, die die Errichtung, Organisation und Leitung der Mittelschule, die Bestimmung des Studienganges und der Prüfung der Lehrer ganz und ohne Einfluß außer ihr stehender Elemente in ihren Wirkungskreis stellte und stellt, – eine Verfassung, die aus der geschichtlichen Entwicklung des Landes erwachsen, auf dem Boden jenes Rechtes stehend, durch welches der westphälische Friede einst die Lebensbedingungen der evangelischen Kirche und Schule gewährleistete, die einzig zureichende Garantie bot und bietet, die den evangelischen und deutschen Charakter unserer Mittelschule sichert.

Warum nun und mit welchem Rechte diese beabsichtigte Confiscation der wesentlichsten Theile ihrer uralten Rechtsstellung?

Diesem neuen Angriff gegenüber sieht sich denn das ehrfurchtsvoll unterzeichnete Landesconsistorium gezwungen, in Erfüllung jener verantwortungsvollen Amtspflicht, die ihren Ausdruck in dem, von Eurer Majestät Allergnädigst zur Kenntniss genommenen Eid des Superintendenten gefunden:

"Das Beste der evangelischen Landeskirche Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen, ihren Schulen und Anstalten..., sowie aller ihrer Gläubigen aus allen ... Kräften zu befördern, ihre Rechte zu vertreten und zu wahren"

abermals vor den erhabenen kaiserlichen und königlichen Schirmherrn dieser Kirche zu treten und den gerechten Schutz Allerhöchst desselben erflehend, treugehorsamst zu bitten, Euere kaiserliche und königliche apostolische Majestät wolle die nachfolgenden Erörterung zu würdigen geruhen.

I.

Gestatten Allerhöchst Eure Majestät Allergnädigst, wenn wir in der uns aufgedrungenen Nothwehr zunächst um der Wahrheit willen wieder dem bitteren Schmerzgefühl Ausdruck geben, daß der Herr Cultus- und Unterrichtsminister die Schaffung und Anwendung gesetzlicher Bestimmungen auch auf die Mittelschulen der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen für nothwendig erachtet, deren Dringlichkeit er in seinem Motivenbericht vom 19. März 1880 und vom 6. October 1881 mit dem "unläugbar mangelhaften Zustand einiger sowol confessionellen, als Municipal- und Gemeinde-Mittelschulen dann mit "staatsfeindlichen Umtrieben", wegen deren einige Mittelschulen hätten in Untersuchung gezogen und gesperrt werden müssen, begründen und rechtfertigen will.

Das ehrfurchtsvoll unterfertigte Landesconsistorium hat bereits in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. Mai 1880 (Abschnitt III) dargelegt, daß unser Mittelschulwesen zu keiner dieser schweren Beschuldigungen je Anlaß gegeben hat; wir wiederholen hier, daß weder früher noch später irgend ein ämtlicher Act vorliegt, der auch nur eine diesbezügliche Andeutung enthalte, und müssen daher aufs neue die innere Berechtigung eines Gesetzes für unsere Mittelschulen zurückweisen, welches seine Begründung in angeblichen Schulzuständen sucht, deren Vorhandensein in unserer Landeskirche nicht nachzuweisen ist.

Wie wenig sachlich begründet überhaupt wesentliche Bestimmungen jenes Gesetzentwurfes sich zeigen, wie weit vielmehr von eigentlichen und berechtigten Erziehungs- und Unterrichtsforderungen abliegen, sei hier nur an einem Falle näher erläutert.

Der neue Gesetzentwurf fordert an den künftigen Mittelschullehrer als Bedingung der Zulassung zur Lehramtsprüfung vierjährige Universitätsstudien und darauf eine einjährige practische Verwendung an einer Mittelschule, beziehungsweise ein fünftes Universitätsjahr (§54). Die evangelische Landeskirche in Siebenbürgen verlangt von ihren Candidaten, gleich der in Österreich und im deutschen Reich geltend, ja selbst in Ungarn von der ungarischen Regierung erlassenen früheren Norm, dreijährige Universitätsstudien und der wissenschaftliche und pädagogische Stand ihrer Schulen hat, wie bereits erwähnt, der Staatsregierung nie Anlaß zu einer Beschwerde gegeben.

Diese außerordentlich große Erschwerung der Mittelschullehrerlaufbahn durch Verlängerung der Vorbereitung von drei Jahren auf fünf Jahre rechtfertigt der ministerielle Motivenbericht vom 6. October 1881, neben der Hinweisung auf die Wichtigkeit des Lehramts, vorzugsweise mit einer, in letzter Zeit hervorgetretenen Überfüllung jener Laufbahn. Der Motivenbericht sagt wörtlich:

"Die eine Ursache des, seit zehn Jahren wahrgenommenen Andranges zur Lehrerlaufbahn ist die, weil es keine Laufbahn gegeben hat, auf welcher der, aus der Mittelschule ausgetretene junge Mann seinen Zweck in kürzester Zeit und leichter hätte erreichen können und schon jetzt überschreitet die Zahl der diplomirten Lehramtscandidaten um vieles die Zahl jener, welche eine Unterkunft finden, was zu einem schon drohenden Professorenproletariat führt. Schon dieser Grund allein empfiehlt es, daß die Professorenlaufbahn erschwert werde".

Wir wollen diesmal nicht bezweifeln, daß auf dem Gebiet des staatlichen Mittelschulwesens eine Überzahl von Competenten zu dem gut besoldeten Lehramt sich dränge, wol mit in Folge der überaus reichen Unterstützung der Studien mit staatlichen Stipendien – in 4 Jahren 70.000 Gulden an 73 Candidaten und Professoren – ämtlicher Bericht des königlich ungarischen Ministeriums fürt Cultus und Unterricht an den Reichstag, Budapest 1873, S.114 -, wobei nur das eine auffällige Erscheinung ist, daß eben an den ministeriellen Gymnasien im Jahre 1880 über 30 Procent der ordentlichen Professoren und nahezu 80 Procent der Supplenten die Lehramtsprüfung nicht abgelegt hatten und so der vorgeschriebenen beruflichen Qualification entbehrten (Schwicker: Die ungar. Gymnasien. Nach amtlichen Quellen. Budapest 1881, S.345). Ja, die Zahl der Ungeprüften hatte im letzten Jahr um vier Procent zugenommen. Jedenfalls müssen wir ernste Verwahrung einlegen gegen die Anwendung einer Schulpolitik auf das Mittelschulwesen der evangelischen Landeskirche Siebenbürgens, die die Lehramtsstudien deshalb "erschweren" will, weil zu Viele sich denselben widmen, schon darum, weil dieses thatsächlich in dieser Landeskirche nicht der Fall ist.

Im Gegentheil, die durch einen staatlichen Zwang geschaffene Nothwendigkeit einer Vermehrung der Studienjahre würde hier die Folge haben, daß ein Lehrermangel einträte und eine Anzahl unserer – deutschen Gymnasien schon daran zu Grunde ginge.

Wir können Niemandem die sachliche Berechtigung zu einer solchen Verfügung über uns zuerkennen.

II.

Ebenso schwerwiegend ist, daß der ungarischen Legislative die staatsrechtliche Berechtigung abgeht, der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen die Autonomie über ihre Mittelschule, und damit wesentliche Lebensbedingungen, ohne je in irgend eine Verhandlung mit ihr eingetreten zu sein, ja ohne sie nur darüber zu hören, zu entziehen, wie dieses doch der beantragte neue "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" beabsichtigt.

Gestatten Eure Majestät auch bei diesem Anlaß Allergnädigst die Erklärung, die wir bereits in unserer allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1880 (Abschnitt IV) behufs zutreffender Beurtheilung der Haltung dieser Landeskirche in Sachen der Mittelschulfrage abzugeben für Pflicht erachteten, wie wir es schon früher, am 13. Mai 1874 in unserer achtungsvollen Zuschrift an den Herrn Cultus- und Unterrichtsminister gethan. Wenn in der That ein berechtigtes öffentliches Interesse den Staat zu Umgestaltungen oder Fortbildungen des Mittelschulwesens auf dem Boden des Rechtes und Gesetzes drängen sollte, wie diese der XXVI. Gesetzartikel von 1790/1, doch hier ausschließlich für Ungarn, in Aussicht nimmt, werden wir dem nicht hindernd im Wege stehen. "Gewiß ist es", so erklärten wir bereits am 13. Mai 1874 dem Herrn Minister, und wiederholen uns hier, "daß unsre Landeskirche berechtigten Culturforderungen und wirklichen Lebensbedingungen des Staates nie als Gegner gegenüber getreten ist und nie als solchen gegenüber treten wird. Doch selbstverständlich ist es, daß der Rechtsstaat im Fall eines solchen Bedürfnisses nicht de nobis sine nobis beschließen, sondern mit der berechtigten Kirche in jene Verhandlungen und Vereinbarungen eintreten wird, die von der Natur der Sache, der Idee des Rechts und dem Wohle beider, nach der Lehre dieser Kirche gleichmäßig nicht in menschlicher Willkür, sondern in göttlicher Anordnung wurzelnder Lebensordnungen geboten sind". "Dabei", so wiesen wir weiter hin, "wird die Kirche allerdings berechtigt sein, vom Staat, bezüglich von der Regierung zu verlangen, daß sie selbst die reinen Aufgaben der Mittelschule als einer Anstalt wahrer Wissenschaft und echter sittlich-religiöser Erziehung als leitendes Princip vor Augen habe und in der Schule oder der "Oberaufsicht über sie niemals bloße Mittel zu exclusiv-nationalen oder confessionellen Zwecken sehen und suchen werde". Auch wird es end-

lich gewiß nicht als Verstoß gegen die, namentlich in den siebenbürgischen Religionargesetzen verbürgte Gleichberechtigung der Kirchen angesehen werden können, wenn wir an solche staatliche Bestrebungen und Arbeiten des Verlangen stellen, daß darin der "Organisation" der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen nicht weniger Wohlwollen, nicht geringere Rechtsachtung entgegengebracht werde, als der "Organisation" anderer Kirchen.

Dieses treugehorsamste Landesconsistorium hat bereits in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1881 (Abschnitt I, 7 und Abschnitt II) den Rechtsstand nachgewiesen und die eingehende Begründung desselben in einer mehr als dreihundertjährigen Entwicklung durch alle vaterländischen Fundamentalgesetze dargelegt, wornach dieser Landeskirche, die ihrer Verfassung nachzugleich als Schulgemeinde eingetreten ist, in der Autonomie über ihr Schulwesen das Recht der Mittelschulen zu errichten und einzurichten, zu erhalten und zu leiten, mit Ausschluß jeder außer ihr stehenden Einflusses, als ein Grundrecht – und die Grundrechte, fundamentalia jura, waren nach der einstimmigen Rechtsanschauung der siebenbürgischen Stände und der Krone unveränderlich und unantastbar – bis zur Gegenwart zusteht.

In der That haben selbst die beiden Motivenberichte des Herrn Cultus- und Unterrichtsministers vom 19. März 1880 und vom 6. October 1881 – dem letzten, von den fünf Mitgliedern des Unterrichtsausschusses vorgelegten Entwurf fehlt leider, wie schon oben erwähnt worden ein Motivenbericht – den bezeichneten Rechtsstand zu berühren nicht unternommen, sondern die legale Befugniß zur Aufhebung desselben – de nobis sine nobis – bekanntlich mit ungarländischen Gesetzen zu begründen gesucht, mit Gesetzen, die für unsere Landeskirche nie Geltung gehabt haben und gegenwärtig nicht haben.

Involvirt schon an und für sich ein solcher Act die Initiative zu einer Verfassungsverletzung, so wird jene Anschauung, welche thatsächlich, wie der jüngste "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und über die Qualificirung der Lehrer derselben", die ungarische Legislative zu jeder Änderung oder stillschweigenden Beseitigung der, der Kirche die Autonomie über ihr Mittelschulwesen sichernden siebenbürgischen Religionargesetze für competent erachtet, noch hinfälliger, wenn die Genesis der Union zwischen Siebenbürgen und Ungarn ebenso nach der Natur der Sache, als im Licht der dieselben staats- und völkerrechtlich constituirenden Acte ins Auge gefaßt wird.

Denn damit verhält es sich folgendermaßen:

Siebenbürgen, zu keiner Zeit ein derartiger Bestandtheil Ungarns wie z.B. der Pester oder Pressburger Comitat, sondern auch vor der Schlacht von Mohatsch besondern eigenartigen Rechtes theilhaftig – Verböczy: Opus tripartitum juris consuetudinarii inclyti regni Hunga-

riae, pars tertia; Gesetzartikel des Fürstenthums Siebenbürgen I: 1744 – war Jahrhunderte lang nach jener Schlacht ein von Ungarn getrennter, unter eigenem Fürsten für sich bestehender Staat, in dem die drei recipirten Nationen, Ungarn, Sekler, Sachsen, und die vier recipirten Religionen, darunter die mit der sächsischen Nation zusammenfallende evangelische Augsburger Bekenntnisses, die vollen staatsbürgerlichen Rechte besaßen. Diese Unabhängigkeit von Ungarn änderte sich nicht, als Siebenbürgen am Schluß des 17. Jahrhunderts vertragsmäßig unter Erbfürsten aus dem erlauchten Haus Österreich, das auch die Krone von Ungarn trug, trat: "Transsilvaniam", so heißt es im VI. Artikel von 1790/1 "tam sua sacratissima Majestas, quam secuturi ejusdem ex augusta domo Austriaca succesores...[1] velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri regno subjectam juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmata...[2] gubernabunt."

Die Union zwischen Ungarn und Siebenbürgen forderte daher einen bilateralen legislativen Act, der zwischen beiden Ländern seinem Wesen nach ein Vertragsrecht schuf.

"Zur Verwirklichung dieses Zweckes" erklärte der ungarländische Reichstag im VII. Gesetzartikel von 1848: "Ungarn ist bereit *alle verschiedenen Gesetze und Freiheiten Siebenbürgens*, welche nebst dem, daß sie die vollkommene Vereinigung nicht hindern, die Freiheit der Nation und die Rechtsgleichheit begünstigen, anzunehmen und *aufrecht zu erhalten*."

Als das Jahr 1848 und was ihm folgte zu jener Union nicht geführt hatte, erachteten Eure Majestät es für nothwendig, die Vereinigung Ungarns mit Siebenbürgen mit dem Allerhöchsten Rescript vom 1. September 1865, wodurch der siebenbürgische Landtag für den 19. November nach Klausenburg einberufen werde, ebenso mit dem Allerhöchsten Rescript vom 17. September 1865, wodurch der ungarische Krönungslandtag für den 10. December nach Pest einberufen wurde, zu neuer Verhandlung zu bringen, als deren Aufgabe Euere Majestät in der Thronrede bei Eröffnung des ungarischen Reichstags am 14. December 1865 zu bezeichnen geruhten, daß "diese Fragen nicht nach dem todten Buchstaben der Gesetze eine scheinbare und zweifelhafte, sondern im Einklang mit allen lebenskräftigen Factoren durch deren vertrauensvollen Anschluß eine dauernde und nachhaltige Lösung finde".

Eine solche durfte man auch nach den öffentlichen Erklärungen des ungarischen Reichstags von 1861 und nach den, in den Verhandlungen desselben enthaltenen zahlreichen Zusicherungen seiner hervorragendsten Mitglieder hoffen, die schließlich einen Reichstag "in Ange-

---

1 aşa în text
2 idem

legenheit der Nationalitätenfrage entsandte Commission" machte. So bezeichnete sie die Elemente solcher gesetzlicher Verfügungen, welche "die Entwicklung der einzelnen Nationalitäten als Corporationen garantiren" als vorhanden auch in der "*Autonomie* der einzelnen Glaubensgenossenschaften, *welche Autonomie* sich nicht bloß auf kirchliche Angelegenheiten, *sondern auch für die innere Organisation und Führung ihrer Schulen erstreckt*" – mit der ausdrücklichen Erklärung, "daß alle Puncte, welche sich auf die kirchlichen Gemeinden und Schulen beziehen, als Ausflüsse jener unserer vaterländischen Gesetze zu betrachten sind, welche die autonome Rechte der einzelnen Confessionen normiren und deren Aufrechterhaltung ihrem vollen Inhalt nach – namentlich der die Rechte der Protestanten beider Confessionen...[1] garantirenden *Grundgesetze*...[2] wir an dieser Stelle besonders hervorgehoben haben möchten". – "Die derart festgestellten Rechte sämmtlicher auf dem Landesterritorium befindlichen Nationalitäten werden *als Grundgesetz proklamirt und unter den Schutz der Nationalehre gestellt*".

Solche öffentliche *Erklärungen und Verheißungen* des ungarischen Reichstags von 1861 lagen vor, als der nach Klausenburg einberufene siebenbürgische Landtag in seiner allerunterthänigsten Repräsentation vom 18. December 1865 Euere Majestät bat, die Vertreter Siebenbürgens behufs Wiederaufnahme der 1848 unterbrochenen Unionsverhandlungen zu dem, auf den 10. December nach Pest einberufenen Reichstag zu berufen, indem er Eurer Majestät zugleich einerseits die hiergegen abgegebene Sondermeinung der Mehrheit der sächsischen Abgeordneten, andererseits *mit der Bitte um Berücksichtigung* die Eingabe der Minderheit der sächsischen Abgeordneten unterbreitete.

Jene Sondermeinung beantragte: Der siebenbürgische Landtag möge die Bedingungen der Vereinigung von Ungarn und Siebenbürgen seinerseits nach allen Richtungen hin, besonders aberauch zur Sicherung der Rechtslage der verschiedenen Nationen und Kirchen in Siebenbürgen näher feststellen, damit diese sodann unter der Sanction der Krone durch einen gegenseitig abzuschließenden Staatsvertrag zwischen den beiden Ländern bleibend verbürgt werde.

Die von den Ständen zur Berücksichtigung empfohlene sächsische Minoritätseingabe nahm unter Anderm in Anspruch: "die in den siebenbürgischen Landesgesetzen garantirte volle Gleichberechtigung, Freiheit und absolutes Selbstgouvernement der evangelisch-lutherischen Kirche und Schule und der andern Glaubensgenossen".

---

1 aşa în text
2 idem

Hierauf geruhten Eure Majestät mit Allerhöchstem Reskript vom 25. December 1865 auf jene Represäntation des siebenbürgischen Landtags vom 18. December und die, derselben beigeschlossenen Acte Allergnädigst zu erklären:

"Es ist fortan *Unsere...*[1] *Absicht*, daß die hochwichtige Frage der *Regelung* der staatsrechtlichen Verhältnisse des Großfürstenthums Siebenbürgen...[2] einer *befriedigenden* Lösung zugeführt werde."

Indem Eure Majestät gleichzeitig "*gestatteten*", "daß der gegenwärtige Krönungslandtag Ungarns, welcher sich mit *der Regelung jener Fragen* zu befassen haben wird", von Siebenbürgen "*zur Wahrung der Landesinteressen*" beschickt werde, fügten Allerhöchstdieselben die inhaltsschwere Bestimmung hinzu:

"Die definitive Union beider Länder machen Wir überdiess von der *gehörigen Berücksichtigung* der speciellen Landesinteressen Unseresr Großfürstenthums Siebenbürgen und von der Gewährleistung der auch durch Euch gewürdigten *Rechtsansprüche der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen* und von der zweckmäßigen Regelung der administrativen Fragen des Landes abhängig".

Die staats- und völkerrechtliche Erledigung dieser Acte enthält zunächst der am 6. December 1867 von Eurer Majestät sanctionirte XLIII. Gesetzartikel von 1868 "über die detaillirte Regelung der Vereinigung Ungarns und Siebenbürgens". Die Bestimmungen desselben, beschlossen von einer Vertretung, an der auf Allerhöchst Eurer Majestät ausdrücklichen Ruf zu dem besonders bezeichneten Zwecke der "*Wahrung der Landesinteressen*" auch die Abgeordneten Siebenbürgens Theil nahmen, enthalten zweifellos ein *Staatsgrundgesetz* mit der Geltung eines bilateralen Staatsvertrags und bezeichnen den Rechtsstand der siebenbürgischen Landeskirchen in §14 folgendermaßen:

"Alle jene *Gesetze Siebenbürgens*, welche auf siebenbürgischen Gebiet und in den ehemals sogenannten ungarischen Theilen die Religions-, Ausübungs- und Selbstregierungsfreiheit der gesetzlich inarticulirten Religionsgenossenschaften, *Kirchen und Kirchenbehörden*, so auch deren Gleichberechtigung, gegenseitige Verhältnisse, und beziehungsweise deren *Wirkungskreis* gewährleisteten, werden nicht nur *unberührt aufrechterhalten*, sondern gleichzeitig auf die griechisch- und armenisch-katholische, so auch auf die griechisch-orientalische Kirche ausgedehnt".

Diese Religionargesetze Siebenbürgens, deren "unberührte Aufrechterhaltung §14 des Unionsartikels auch für die Zukunft gewährleistet, hat dieses treugehorsamste Landesconsistorium in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1880, (Abschnitt I) und vom

1 aşa în text
2 idem

23. November 1881 (Abschnitt II), Allerhöchst Eurer Majestät darzulegen für seine Pflicht erachtet. In dem *Vertrag*, den demnach die beiden, bis dahin von einander unabhängigen Länder Ungarn und Siebenbürgen in dem Staatsgrundgesetz des XLIII. Artikels von 1868, und namentlich in §14 desselben unter der Sanction der Krone mit einander schlossen, wurde denn anerkannt:

daß die siebenbürgischen Religionargesetze und die den Kirchen und Kirchenbehörden nach ihrem alten Wirkungskreise durch jene gewährleistete Autonomie über ihre Mittelschulen, welche denselben das volle, ungetheilte, durch keinen anderweiten Einfluß geschmälerte Recht der Einrichtung, Leitung und Beaufsichtigung jener Schulen sichert, jener Bedingung nicht entgegenstehen, unter der die ungarländische Legislative im VII.Artikel von 1848 erklärt hatte: "Ungarn ist bereit, *alle besondern Gesetze und Feiheiten Siebenbürgens*, welche nebst dem, daß sie vollständige Vereinigung nicht hindern, die Nationalfreiheit und Rechtsgleichheit begünstigen, *anzunehmen und aufrecht zu erhalten*; "

ja es gewährleistet jener Unionsvertrag geradezu die "unberührte Aufrechterhaltung" jener Gesetze und des gesetzlichen "Wirkungskreises der kirchlichen Behörden" auch über ihre Mittelschulen ohne allen Vorbehalt, nicht mit der geringsten Andeutung, daß etwa eine spätere wandelbare parlamentarische Majorität einer jener Kirchen gegen ihren Willen und ohne ihre Verschuldung jenen Rechtsstand ganz oder theilweise absprechen und nehmen könne, den jener Grundvertrag derselben auf Grund ihres mehr als dreihundertjährigen, staats- und völkerrechtlich gewährleisteten Besitzes aufs neue sanctionirt hatte.

Die erste Forderung aber, welche die in dem Unionsvertrag begriffenen Theile zu erheben berechtigt sind, ist die *einer loyalen Achtung, einer loyalen Vollziehung* des Gesetzes. Ist es doch der Natur der Sache nach und nur in dieser Voraussetzung beschlossen worden!

Eine einseitige Beschränkung, oder Aberkennung des, in jenem Fundamentalgesetz der evangelishen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen mit der neuen Gewährleistung der siebenbürgischen Religionargesetze abermals sanctionirten Rechtsbestandes bezüglich ihrer Mittelschule liegt daher staatsrechtlich nicht im Wirkungskreis des ungarischen Abgeordnetenhauses, beziehungsweise der ungarischen Legislative, da ihre Machtbefugniß nicht eine absolute, unbeschränkte ist.

Ein thatsächlicher, jene *moralische* – steht doch das Unionsgesetz gewiß auch "unter dem Schutz der Nationalehre!" – und *staatsrechtliche* Grenze nicht achtender Vorgang, der hier nur die Folge hätte, den confessionellen und nationalen Frieden zu stören, zugleich eine alte Culturarbeit in einem noch immer culturarmen Lande auf das schwer-

ste zu gefährden, stünde nicht mehr auf dem Boden des Rechtes, sondern auf dem der Willkür, der Gewalt und würde einst vor dem unparteiischen Urtheil der Geschichte als Wort- und Vertragsbruch gekennzeichnet werden müssen.

III.

Das treugehorsamste Landesconsistorium erfüllt daher ebensosehr eine Pflicht gegen seine Kirche, als gegen den Staat und Allerhöchst Euere Majestät, wenn es gegen eine derartige beabsichtigte Verfassungsverletzung das Wort der Beschwerde und Rechtsverwahrung erhebt, und jedes legale Mittel gebraucht, damit jener Entwurf nie zum Gesetz werde. Es sieht sich dazu um so mehr gedrängt, als derselbe der evangelischen Kirche nicht nur den, ihr zustehenden altberechtigten Einfluß auf ihre Mittelschule bis zu einem Mindestmaß nehmen will, sondern die *Verfassung der Kirche selbst als solcher in einem ihrer wesentlichsten Theile geradezu mit Zerstörung bedroht.*

Indem wir alleruntertänigst bitten, daß es uns gestattet sei, diesbezüglich auf die Ausführung in unserer Vorstellung vom 17. October 1880 (Abschnitt IV) und vom 23. November 1881 (Abschnitt I Schlußausführungen) hinzuweisen, geruhe Eure Majestät, die nachfolgende kurze Zusammenstellung Allergnädigster Erwägung zu würdigen.

Im Sinn unsers uralten Kirchenrechts und nach dem ausdrücklichen Wortlaut der gegenwärtigen Kirchenverfassung besteht zwischen unserer Schule und Kirche eine derartige Verbindung, daß mit Ausnahme einzelner besonders bestimmter Fälle Niemand zu einem geistlichen Amt gelangen kann, der nicht zuvor in einem Schulamt gedient hat.

Die Studirenden des Lehramts für die Mittelschule haben daher die Aufgabe, ihre Universitätsstudien so einzurichten, daß sie sich zugleich für das geistliche Amt der Kirche vorbereiten.

Die wissenschaftliche Befähigung der Candidaten wird durch eine, für jeden der beiden Berufskreise besonders abzulegende Prüfung vor einer, durch das Landesconsistorium aus Fachmännern bestellten Prüfungscommission ermittelt und zwar zunächst durch die, wesentlich nach dem Vorbild der österreichischen eingerichtete Lehramtsprüfung, spätestens zwei Jahre darauf durch die theologische Prüfung.

Aus den Lehrern der Mittelschule, die diese Prüfungen abgelegt, und meist zehn bis fünfzehn Jahre das Lehramt bekleidet haben – *über den Erfolg ihrer Lehrwirksamkeit und damit über den Zustand jener Schulen hat der Staat nie eine Klage geführt, vielmehr wiederholt seine Anerkennung ausgesprochen* – wird der größte Theil unserer Pfarrstellen durch die Wahl der Gemeinden besetzt.

Und wieder: dieser Zusammenhang allein ermöglicht – durch die Vorrückung der Lehrer in besser dotirte Pfarrstellen – daß von der

evangelischen Landeskirche Siebenbürgens (210.500 Seelen) fünf Obergymnasien, zwei Untergymnasien, eine Ober- und eine Unterrealschule erhalten werden können, die alle mit den erforderlichen akademischen Lehrern und mit Lehrmitteln versehen im letzten Schuljahr (1881/2) 1523 Schüler zählten, darunter 526 Nichtevangelische, 367 Nichtdeutsche, unter diesen 102 Magyaren, 161 Romänen.

Es ist unzweifelhaft, daß die Organisation unserer Kirche in einem ihrer wesentlichsten Theile geradezu zerstört wurde, wenn, wie der neue Gesetzentwurf über die Mittelschulen es beabsichtigt, Verfügungen von Staatswegen getroffen würden, welche jenen Zusammenhang zwischen Schule und Kirche thatsächlich unmöglich machen.

Was geschieht aber, wenn unser Lehramtscandidat seine Prüfung in Pest oder Klausenburg vor einer, aus Professoren dieser Universitäten bestehenden Commission, dazu in magyarischer Sprache ablegen muß.

Denn um dieses thun zu können, müßte er seine Studien an einer dieser beiden magyarischen Universitäten machen und würde thatsächlich vom Besuch der deutschen Hochschulen Wiens, der Schweiz, des deutschen Reichs ausgeschlossen. Auf diesen allein ist es jedoch möglich, sich zugleich für das Lehramt der Mittelschule und für das geistliche Amt der evangelischen Kirche auszubilden.

Diese Studienordnung aber, so wie die dadurch ermöglichte Verbindung zwischen Schule und Kirche hat sich Jahrhunderte hindurch für beide Heilsanstalsten gleich segensreich erwiesen. Eine Zerstörung dieser Organization von außen her ist, wir müssen es, so schwer es uns fällt, wiederholen, gleichbedeutend mit einem Angriff auf den Bestand dieser evangelischen Kirche, gleichbedeutend mit einer so schweren Persecution derselben, wie sie die Vergangenheit noch nie gesehen hat, und – wie sie den gnädigsten und gerechten Absichten Allerhöchst Eurer Majestät gewiß ferne liegt.

Dabei sei es zugleich gestattet, auf die schwere Culturschädigung hinzuweisen, die jenes Gesetz für unsre Kirche, unsre Schule und unser Volk in seinem Gefolge haben müßte. Daß die gegenwärtige Zahl unserer Mittelschulen bei jenem Gesetz nicht bestehen könnte, ist schon erwähnt. Abgeschnitten von den Quellen der *für uns* vor Allem naturgemäßen, weil nationalen Bildung, die uns an die deutschen Hochschulen hinweist, deren unbedingter und durch nichts beengter Besuch uns durch die altsiebenbürgischen, von keinem legislativen Act aufgehobenen Gesetze: Approbatae constitutiones regni Transsilvaniae, pars III, titulus XIV, articului I (1653), Compilatae constitutiones regni Transsilvaniae, pars III, titulus IX, articulus I (1669), sowie durch den Staatsvertrag des Leopoldinischen Diploms vom 4. December 1691 und Gesetzartikel I: 1752 genügend verbürgt ist – müßte überhaupt die deutsche Schule, die deutsche Gesittung, das deutsche

Volksthum hier allmählich verkümmern, ein Zustand, der doch weder den wahren Interessen des Landes, noch der Monarchie oder des Allerhöchsten Herrscherhauses geboten erscheint und der ebenso wenig vor dem Urtheil des Rechtes und jener Principien bestehen könnte, auf welche das ungarische Staatswesen seinerzeit gegründet wurde, und auf deren Boden allein Ungarn angesichts der europäischen Cultur und Rechtsordnung auf die fördernde Theilnahme der öffentlichen Meinung und auf gedeihliche Entwicklung wird hoffen können.

IV.

Das führt das ehrfurchtsvoll unterzeichnete Landesconsistorium zu einem weiteren Grunde, um dessentwillen, falls es von der angestammten Treue gegen die Krone und Allerhöchst Eure Majestät nicht abfallen will, nie aufhören darf, mit allen gesetzlichen Mitteln gegen jene Bestrebungen zu kämpfen, die in dem neuen "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" ihren, wenn auch nur unbewußten Ausdruck finden.

Es ist gegenüber der althistorischen Entwicklung von Ungarn und Siebenbürgen der Geist der neuen revolutionären Doctrin, die die Magyarisirung des gesamten Landes als das oberste und mit allen Mitteln zu erstrebende Ziel des Staates und der Ausübung seiner Hoheitsrechte hinstellt. Wir haben bereits in unserer Allerunterthänigsten Vorstellung vom 223. November 1881 (Abschnitt II) mit Thatsachen nachgewiesen, daß sich als tieferer Kern des Mittelschulgesetzes *die Magyarisirung der Mittelschule* herausstelle; die gegenwärtige Festsetzung desselben durch den Unterrichtsausschuß erhöht diese Gewißheit.

Es sei nur Einiges anzuführen gestattet:

Während die ministerielle Gesetzvorlage vom 20. März 1880 und vom 6. October 1881 *gegen das klare Gesetz* "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" für die Zukunft unmöglich machen sollte, daß der *Staat* eine deutsche Mittelschule errichte, *ja, wieder gegen das klare Gesetz* die Errichtung anderer als magyarischer Mittelschulen selbst Municipien und *Gemeinden* verbot, und die Errichtung von Anstalten mit anderer als magyarischer Unterrichtssprache blos Confessionen, Vereinen und Einzelpersonen zugestand, hat der Unterrichtsausschuß durch seinen Beschluß vom 24. Januar auch Vereinen und Einzelpersonen dieses Recht abgesprochen, abermals im Gegensatz gegen die unzweifelhafte Bestimmung von § 26 Gesetzartikel XLIV: 1868, welcher also lautet:

"*So wie bisher jeder Bürger des Landes* welch' immer einer Nationalität, jede Gemeinde, Kirche und Kirchengemeinde das Recht hatte, *ebenso werden sie auch fernerhin das Recht haben mit eigenen Mitteln oder im Associationsweg Elementar-, Mittel- und höherer Schulen zu errichten. Zu diesem Zwecke, und auch behufs Errichtung anderer, zur*

Förderung von Sprache, Kunst, Wissenschaft, Landwirtschaft, Handel und Gewerbe dienender Anstalten können die einzelnen Bürger des Landes unter der gesetzlichen Aussicht des Staates Gesellschaften oder Vereine bilden, nach ihrer Constituirung Statuten schaffen, im Sinn der durch die Staatsregierung bestätigten Statuten vorgehen, einen Geldfond bilden und diesem (mit diesem) gleichfalls unter der Aufsicht der Staatsregierung auch ihren gesetzlichen Nationalitätsanforderungen entsprechend gebahren.

Die auf solche Weise zu Stande gekommene Bildung- und sonstigen Anstalten – die Schulen jedoch mit Einhaltung des Volksunterrichtsgesetzes – sind gleichberechtigt mit den ähnlichen und auf derselben Stufe befindlichen Anstalten des Staates.

Die Sprache der Privatinstitute und Vereine wird durch die Gründer bestimmt".

Es ist unmöglich angesichts dieser Gesetzbestimmung nicht der Verheißung zu gedenken, der die in Angelegenheit der Nationalitätenfrage vom Reichstag 1861 entsandte Commission in ihrem, dieselben Bestimmungen enthaltenden Gesetzentwurf Ausdruck gab: "*die derart festgestellten Rechte sämtlicher auf dem Landesterritorium befindlichen Nationalitäten werden als Grundgesetz proclamirt und unter den Schutz der Nationalehre gestellt*".

Nicht weniger rücksichtslos stellt sich die Tendenz der Magyarisirung im neuen Gesetzentwurf auch in einer andern, abermals nach jener Absicht hin verschärften Bestimmung heraus.

Während *die ministerielle Gesetzesvorlage vom 20. März 1880* den vaterländischen Religionargesetzen entsprechend, den Kirchen die Bestimmung über den Bildungsgang ihrer Mittelschullehrer, damit auch den freien vollen Besuch der ausländischen Universitäten und ebenso das alte Recht ließ, Commissionen für die Lehramtsprüfung aufzustellen und die Normen hiefür festzusetzen, dem Staat blos ein Oberaufsichtsrecht vorbehaltend; während selbst *die Regierungsvorlage vom 6. October 1881* den Kirchen wenn auch unter (ungesetzlichen) Bedingungen und Einschränkungen das Recht zuerkannte, in Anstalten, die ihnen geeignet schienen, für die Bildung ihrer Lehramtscandidaten Sorge zu tragen und diese im eigenen Wirkungskreis der Prüfung unterzeichnen:

läßt der neue *vom Subcomité des Unterrichtsausschusses hergestellte Gesetzentwurf* selbst diese kargen Reste des alten religionar-gesetzlichen Rechtsstandes fallen und überträgt das Recht den Studiengang der Lehramtscandidaten zu normiren, die Prüfungsnorm für dieselben festzustellen, die Prüfung selbst durch die ihr beliebigen Organe abhalten zu lassen, ausschließlich und allein der Regierung, das ist dem Cultus- und Unterrichtsminister. Die Prüfung selbst soll mündlich und schriftlich in magyarischer Sprache abgelegt werden, auch von demje-

nigen, der nicht der magyarischen Nationalität angehört und der nie an einer magyarischen Anstalt dienen soll; nur fünf Jahre lang ist ein Dispens hievon in Aussicht gestellt; doch wird immer und in jedem Fall "magyarische Sprache und Literatur (Kenntniss der magyarischen Sprache und Stilistik), Übersicht über die Entwicklung der magyarischen Literatur und Kenntniss der Hauptwerke der hervorragendern Schriftsteller" gefordert.

Diese Forderung soll auch für die Lehrer und Lehramtscandidaten der evangelisch-deutschen Mittelschulen unserer Landeskirche gelten, wiewol diese die, vom praktischen Bedürfniß gebotene Kenntniss der magyarischen Sprache bereits in der Maturitätsprüfung nachgewiesen haben und ihnen weiterhin die deutsche Literatur für reichste, reinste und edlste Bildung eine unerschöpfliche Quelle bietet, so daß bei jener Forderung die Benützung dieser Zweifellos eine solche Beschränkung erleiden müßte, welche gewiß weder die allgemeine, noch die Fachbildung der Betreffenden zu fördern geeignet sein könnte, woraus mit Naturnothwendigkeit keine Verbesserung jener Mittelschulen folgen würde.

Doch der neue Gesetzentwurf stellt sich eben in den Dienst der Magyarisirung,

jenes Geistes, in dem der, von dem Herrn Cultus- und Unterrichtsminister dem Reichstag vorgelegte amtliche zehnte Jahresbericht über den Zustand des ungarischen Schulwesens (S.150) die Hauptstadt Budapest "des Danks der Nation" deshalb für würdig erklärt, weil keine deutsche Volksschule mehr in ihrer Mitte bestehe, wiewol sie 120.000 deutsche Einwohner zählt und der Minister für öffentlichen Unterricht nach §17 des XLIV. Gesetzartikels von 1868 "verpflichtet" ist, "in den Staatslehranstalten möglichst dafür zu sorgen, daß die Bürger einer jeden Nationalität des Landes, wenn sie in größern Massen zusammenleben, in der Nähe der von ihnen bewohnten Gegend sich in ihrer Muttersprache bilden können bis dahin, wo die höhere akademische Bildung beginnt", –

jenes Geistes, in dem der Unterrichtsausschuß 1881, wie Seitens der Regierung in der Sitzung desselben vom 22. März 1882 erklärt wurde, darum beschloß, daß die Lehramtsprüfung bloß in magyarischer Sprache abgelegt werde, weil "der ungarische Staat solche Schulen nicht dulden dürfe, deren Professoren nicht magyarisch verstehen, da dieselben erfahrungsgemäß Feinde der ungarischen Staatsidee sind und derselben Feinde erziehen".

Es ist unglaublich, daß auch der Herr Cultus- und Unterrichtsminister sich diese Motivirung angeeignet habe, wiewol die öffentlichen Blätter unwidersprochen damals diese Mittheilung brachten.

Jedenfalls erfüllen wir nur eine Pflicht der Wahrhaftigkeit, wenn wir bei diesem Anlaß hier, da uns sonst jede Gelegenheit dazu fehlt,

offen erklären, daß jene Behauptung unserer Landeskirche gegenüber eine Entstellung und Verläumdung sei.

Solcher Geist bezeichnet eben den Abfall von jenen Principien, die einst das Königreich Ungarn gegründet (Decretum S. Stephani regis, liber I caput 6; Andreae II regis decretum, articulus XIX im Corpus juris Hungarici) und von seinen größten Königen geachtet das Reich blühend gemacht haben, – den Abfall von jener Staatsweisheit, die die sächsische Nation – "at retinendam coronam" – nach Siebenbürgen gerufen und durch den Rechtsschutz, den sie ihr zu Theil werden ließ, dem Land einst einen deutschen Landesstand gegeben hat – jener Staatsweisheit, sie selbst in ihrer jüngsten, sei es auch schwächer gewordenen Triebkraft neben dem Unionsgesetz das Gesetz "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" geschaffen (Artikel XLIV; 1868), an dem wie an jenem der neue Gesetzentwurf wesentlichste und werthvollste Bestimmungen so nebenbei geradezu vernichten will.

Der Freund des Rechtes, des Vaterlandes, der Krone kann darin, mit tiefer Trauer, nur jenen *revolutionären* Geist erkennen, der seine Verkörperung in *Kossuth* gefunden. Denn ein Theil seines, seinerzeit unter Andern auch im *Pesti Hirlap* immer wieder verkündeten Programms war es bekanntlich, das Wort und That die vollständige Magyarisirung des Landes, der ganzen bürgerlichen und kirchlichen Gesetzgebung, Verwaltung, Rechtspflege, der öffentlichen Erziehung bis zu jeder Dorfschule herab forderte: "eilen wir, eilen wir! Magyarisiren wir die Kroaten, Romänen und Sachsen, sonst gehen wir zu Grunde!"

Es bedarf keines weitläufigen Beweises, daß der neue Mittelschulengesetzentwurf Geist von diesem Geiste ist, wie denn die weitere Verhandlung desselben ohne Zweifel neue Zeugnisse dafür bringt. Indem er alle Ergebnisse der geschichtlichen Entwiklung Ungarns und Siebenbürgens als nicht vorhanden ansieht, sich durch das positive, in Staatsverträgen, Friedensschlüssen, alten und neuen Fundamentalgesetzen und Königseiden wurzelnde, in jedem Rechtstaat unverletzliche Recht der evangelischen Landeskirche Siebenbürgens nicht gebunden erachtet, an die Stelle desselben vielmehr seine absolute Willkür setzt, und in dieser die deutschen Mittelschulen, die deutsche Cultur jener Kirche und ihre eigenberechtigte Organisation, damit aber wesentliche Lebensbedingungen derselben tödlich schädigt, alles aus dem vermeintlichen Recht eines separatistischen Nationalitätenprincips, das alle andern Nationen dem eigenen Volksthum unterwerfen und einverleiben will: – tritt der Gesetzentwurf eben aus dem Kreis organischer Entwicklung heraus und in den der Revolution hinüber, deren Folgen für unser Volk und unsere Kirche jener Drohung Kossuth's schmerzlich nahe kommen würden, die ar[1] am 17. März 1849 an Bem schrieb: "... werde ich keine Sachsen auf dem Gebiet der ungari-

1 aşa în text

schen Krone dulden, sondern sie alle aus dem Lande jagen, oder *alles Schutzes, aller Freiheit des Gesetzes verlustig erklären*". (Briefe L. Kossuth's an Bem. Herausgegeben von Aldar Makray. Pest 1870, S.2).

V.

Eben deshalb aber ist das treugehorsamste Landesconsistorium der unerschüttlichen Überzeugung, daß Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät, *Allerhöchstwelche dem neuen "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" die Genehmigung zur Vorlage wol nie ertheilt haben*, einem auf der Grundlage diese Entwurfs etwa erwachsenden Gesetze, auch abgesehen von der Incompetenz der Legislative dazu gegenüber den im Unionsgesetz neuerdings verbürgten siebenbürgischen Religionargesetze, wegen des in demselben liegenden totalen Bruchs mit der Vergangenheit, wegen der durch nichts verschuldeten Rechtsconfiscation, die ein solches Gesetz an der evangelishen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen vollzöge, wegen jener Culturzerstörung und Desorganisation, die im Gefolge eines solchen Gesetzes diese Kirche und ihre deutschen Bildungsstätten unausbleiblich treffen müßte, die Allerhöchst Zustimmung und Sanction zu versagen Allergnädigst geruhen würden.

Denn hoch über den wechselnden Strömungen politischer Tagesziele und einseitiger Parteileidenschaften steht die Krone und die Majestät der kaiserlichen und königlichen Autorität, nach göttlicher und menschlicher Ordnung berufen, Aller und damit auch des geringen Theiles Recht zu schützen, und nicht zuzulassen, daß unter dem Schein und unter der Form des Gesetzes irgend einem Gliede des Staates mit einem althergebrachten, vielfach gewährleisteten Fundamentalrechte zugleich solche geistige und sittliche Güter entzogen werden, die sein Wesen und seinen Bestand mit bedingen und durch die es Jahrhunderte lang in unentwegter Treue zum Aufbau des Staates, zur Macht und zum Glanz der Krone das Seine beigetragen hat.

Durch die Mittelschule, durch den in dieser lebenden Geist deutscher Wissenschaft, welche eben nur dort noch in diesen Landen Pflegestätte hat, ist die evangelische Kirche, die sächsische Nation in Siebenbürgen mit zu jenem Gliede des Reichs geworden, das in den letzten drei Jahrhunderten von Eurer Majestät erlauchten Vorfahrer, von Allerhöchst Eurer Majestät selbst erhebendste Zeugnisse ehrender Anerkennung erhalten hat.

Sollte es je geschen können, daß im Gegensatz zu jenen zahlreichen erhabenen Enunciationen der Krone und des Allerhöchsten Krönungseides, auf welche vertrauend die evangelische Landeskirche Siebenbürgens auch in der, durch den Unionsvertrag zwischen Ungarn und Siebenbürgen neu gestalteten Ordnung des Staates auf dem, noch letzthin ihr wiederholt gewährleisteten altheiligen Rechtsboden ihre treue Arbeit für die Bildung und das religiös-sittliche Leben ihres

Volkes, doch gewiß zum Aufbau des gesamten Vaterlandes, pflichtfreudig fortgesetzt hat – sollte es je geschehen können, daß dieser Rechtsboden durch den Beschluß einer Legislative, in der von allen Kirchen des Landes die protestantische allein keine Vertretung hat, zerstört wurde: so geruhen Allerhöchst Euere Majestät Allergnädigst zu erwägen, ob nicht eine zahlreiche, immer loyale Bevölkerung dadurch irre werden könnte im Glauben, daß der Staat eine sittliche Institution sei, ob nicht die evangelische Landeskirche Siebenbürgens, welche nach dem alten Recht dieses Landes die ehemalige dritte ständische Nation desselben, die Sachsen, umfaßt, in einem solchen Vorgang geradezu eine Schädigung der Autorität der Krone schmerzlich beklagen müßte, beklagen einen unheilvollen Gegensatz gegen jenes staatsbildende Princip, unter dessen Ägide das erlauchte Haus Österreich so viele Königreiche und Länder unter seiner Krone vereinte, das Princip: die Heiligkeit des Rechtes im Kleinen wie im Großen zu schützen, *allen* Volksstämmen des Reichs das gleiche Wohlwollen entgegenzubringen, *aller* Bildung und Wohlfahrt gleichmäßig zu fördern, *keinen* dem andern zum Opfer dahingeben zu lassen.

Um jenes Princip willen segnete Siebenbürgen vor zweihundert Jahren den Tag, an dem es in den Schutz und Schirm dieses erlauchten Hauses getreten, und pries sich glücklich im dankbaren Gefühl, fortan dauernd europäischer Rechtsordnung sicher zu sein: sub umbra alarum Tuarum!

Erfüllt von derselben Überzeugung und unerschüttert festhaltend an dem Glauben und dem Vertrauen auf Allerhöchst Eurer Majestät starken und gnädigen Rechtsschutz, wagt es denn die treugehorsamste evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen durch das ehrfurchtsvoll unterfertigte Landesconsistorium unter ehrebietigem Anschluß der gleichzeitig an den Hohen ungarischen Reichstag überreichten Denkschrift, abermals alleruntertHänigst zu bitten:

Allerhöchst Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät *geruhe Allergnädigst zu verfügen, daß eine Regelung des ungarischen Mittelschulwesens durch den ungarischen Reichstag nur auf Grund einer solchen Vorlage stattfinden dürfe, durch welche altgesetzliche Grundrechte der evangelischen Landeskirche A.B., sowie des deutschen Volksthums in Siebenbürgen unangetastet bleiben*;

beziehungsweise:

Allerhöchst Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät *geruhe allergnädigst, einem etwaigen, auf Grund des, vom Subcomité des Unterrichtsausschusses des ungarischen Abgeordnetenhauses vorgelegten "Gesetzentwurfes über die Mittelschulen und über die Qualification der Lehrer derselben"* mit *Beseitigung der siebenbürgischen Religionargesetze sowie wesentlicher Bestimmungen des XLIII. und*

XLIV. Gesetzartikels von 1868 beschlossenen Gesetze die Allerhöchste Sanction zu versagen.

Die wir in homagialer Ehrfurcht vertrauensvoll verharren
Allerhöchst Eurer kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät
treugehorsamste Untertanen

Das Landesconsistorium der evangelischen
Kirche Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen
D. Georg Daniel Teutsch
Superintendent
Karl Fritsch
Secretär der Landeskirche

Hermannstadt, am 5. Febraur 1883.

Arh. St. Sibiu, fond: Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, nr. 380, 1883, copie autentificată.

Traducere

Majestatea voastră Apostolică cezaro-regească!

Prea milostiv Împărat şi Rege şi Stăpân!

Excelenţa sa, domnul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice a cerut în şedinţa Camerei inferioare din Parlamentul ungar la 12 octombrie, ca proiectul de lege privind şcolile medii, rămas nerezolvat în ultima sesiune parlamentară, să fie din nou supus dezbaterii Comisiei pentru instrucţiune publică, propunere acceptată de Camera Deputaţilor.

Domnul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice a solicitat prin urmare o nouă dezbatere asupra "Proiectului de lege privind învăţământul gimnazial şi din şcolile reale", pe care Domnia sa l-a prezentat Camerei Deputaţilor, împreună cu o expunere de motive, la 6 octombrie 1881, respins de Comisia pentru instrucţiune publică în şedinţa din 22 martie 1882; – în prealabil, numitul a mai înfăţişat o expunere de motive la 20 martie 1880, iar Comisia pentru instrucţiune publică a şters de pe ordinea de zi a şedinţei din 11 mai 1881 proiectul de lege în care dezavantajele instituţiilor de învăţământ nemaghiar au fost simţitor înăsprite.

Acesta este acelaşi proiect de faţă lege de care devotata Biserică evanghelică C.A. din Transilvania s-a văzut nevoită să se încreadă protecţiei prea milostive a Majestăţii voastre apostolice cezaro-regeşti prin petiţia preasupusă din 23 noiembrie 1881, întocmită de onoratul

consistoriu, care a adresat în aceeaşi zi un memoriu înaltei Camere a Deputaţilor, cu rugămintea stăruitoare de a respinge acest proiect;

acelaşi proiect de lege, împotriva căruia biserica evanghelică de confesiune augsburgică şi helvetică din Ungaria a prezentat subcomitetului Comisiei pentru instrucţiune publică la data de 4 februarie 1882 o plângere, în care consideră proiectul "o încălcare" a autonomiei conferită acestor biserici prin drepturile date şi asigurate de lege asupra şcolilor medii prin tratate de pace şi legile organice, printre care articolul de lege XXVI din anul 1790/1;

proiectul respins la 9 februarie 1882 prin declaraţia adresată Comisiei pentru instrucţiune publică de Excelenţa sa, cardinalul-episcop de Kolocsa, D.Ludwig von Haynald, prezentată şi în numele cardinalului-episcop de Esztergom, D.Johann Simor, precum şi în numele întregului episcopat, ca fiind neîntemeiat şi ilegal;

împotriva căruia şi capii bisericii romano-catolice din Transilvania au reclamat serioase neajunsuri, cuprinse în petiţia din 23 ianuarie 1882 adresată Camerei Deputaţilor;

proiect în care Consistoriul arhidiecezan greco-catolic din Blaj a văzut încălcarea legii confesionale transilvane şi a prevederilor articolului de lege XLIV din 1868, cu privire la "egala îndreptăţire a naţionalităţilor", solicitând în numele său şi al bisericii catolice de rit grecesc, respingerea acestuia, prin memoriul din 3 februarie 1882;

prin memoriul adresat Camerei Deputaţilor la 20 februarie 1882 de către episcopul şi mitropolitul Miron Roman în numele bisericii româneşti de rit greco-oriental din Ungaria şi Transilvania, s-a deplâns amarnic încălcarea gravă a autonomiei juridice a bisericii, precum şi ameninţarea caracterului bisericilor nemaghiare organizate pe principiul de naţionalitate, solicitând respingerea proiectului de lege şi consultarea în elaborarea unui nou proiect.

La solicitarea domnului ministru al cultelor şi instrucţiunii publice şi după decizia luată de Camera Deputaţilor, proiectul de lege din 6 octombrie 1881 urma să fie din nou dezbătut la 12 octombrie 1882.

Comisia pentru instrucţiune publică s-a constituit de fapt numai la 12 octombrie 1882 şi a procedat la o deliberare preliminară. După relatările presei, constituirea acestei comisii a fost singura decizie luată cu ocazia acestei întruniri. Proxima şedinţă a avut loc pe data de 17 ianuarie 1883. Procesul verbal întocmit cu acea ocazie a fost dat citirii şi menţiona că: Comisia pentru instrucţiune publică, constituită la 12 octombrie 1882, a numit la solicitarea ministrului instrucţiunii publice un subcomitet format din cinci membri, însărcinat cu refacerea proiectului de lege din 1881. Cert este un lucru, presa n-a difuzat nici o ştire până în momentul respectiv, privind decizia ministerială sau despre activitatea acestui subcomitet. După opinia unor ziare, de pildă "Magyar tanügy", subcomitetul a prezentat Comisiei pentru instruc-

ţiune publică un document, elaborat în baza unui nou proiect al domnului ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, care cuprinde 28 de paragrafe, lărgit prin contribuţia subcomitetului şi a unui consiliu din Ministerul Instrucţiunii Publice la 103 paragrafe, document care a fost aprobat de domnul ministru al instrucţiunii publice. Prin urmare trebuie să fie vorba despre un nou proiect de lege, care nu a fost prezentat în Parlament conform regulamentului parlamentar, care nu este prevăzut cu o expunere de motive din care să rezulte punctul de vedere al guvernului privind geneza legală a acestuia şi pentru care, probabil, Coroana n-a fost solicitată să-şi dea consimţământul.

"Proiectul de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor acestora" nefiind publicat, nu a fost accesibil dezbaterii opiniei publice, iar consistoriul evanghelic a luat cunoştinţă pe căi ocolite de acest document elaborat de subcomisia celor cinci din cadrul Comisiei pentru instrucţiune publică care l-a şi dezbătut; consistoriul consideră că această măsură atrage după sine negarea absolută a dreptului la autonomie acordat şi confirmat fiecărei confesiuni, dar în special Bisericii evanghelice C. A. din Transilvania, cu privire la sistemul învăţământului mediu, prin legi organice, tratate de pace, convenţii statale – articolul de lege XLIII din 1868 – şi prin jurămintele de încoronare, care vor fi înlocuite prin puterea decizională nelimitată a guvernelor schimbătoare, cărora li se atribuie nu numai dreptul de supraveghere, ci mână liberă în supravegherea şi conducerea şcolilor medii, drepturi ce nu i-au fost date nicicând. Dacă în proiectele de lege anterioare se mai întrezăreau precizări, care dovedeau respect faţă de situaţia noastră juridică strămoşească, prezentând sub acest aspect o oarecare importanţă constituţională, în prezent aceasta este în întregime ignorată; ceea ce a rămas, sunt doar jigniri aduse acelui drept, înăsprite printr-o serie de dispoziţii care ştirbesc în mod simţitor existenţa bisericii noastre şi a naţionalităţii germane.

Proiectul de lege din 6 octombrie 1881 marchează faţă de cel din 20 martie 1880 un prejudiciu imens adus situaţiei noastre juridice; noul proiect elaborat de subcomisia celor cinci din cadrul Comisiei pentru instrucţiune publică merge însă cu mult, cu mult mai departe în acest sens.

Fie-ne îngăduit să prezentăm în rezumat câteva prevederi ale proiectului, pentru a putea înţelege spiritul în care au fost concepute:

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice este cel care stabileşte – cu excepţia învăţământului religios – proporţia şi genul materiilor obligatorii pentru şcolile medii confesionale, la un nivel minim şi nu mai mare decât pentru instituţiile de stat (§8).

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice stabileşte ancheta disciplinară împotriva elevilor pe cale dispoziţională (§ 14); autorităţile confesionale superioare sunt obligate să aducă la cunoştinţa ministru-

lui sancţiunile disciplinare aplicate elevilor şi învăţătorilor din şcolile medii, inclusiv modul lor de aplicare (§ 38).

Cadrele didactice de specialitate din şcolile medii nu pot fi obligate la un număr mai mare de 18 ore săptămânal, iar profesorii de desen să nu depăşească 20 de ore (§ 17).

Toţi învăţătorii care n-au activat cel puţin cinci ani, înaintea apariţiei acestei legi, la o şcoală medie, sunt obligaţi (conform legii) să se supună examenului de absolvire în decurs de doi ani; prin urmare, toate examenele şi diplomele de capacitate anterioare acestei legi sunt anulate retroactiv (§ 18).

Ministrul va delega un comisar-examinator (§ 23) care să asiste la examenul de maturitate din şcolile medii confesionale, iar aprecierea acestuia legată de rezultatul examenelor este hotărâtoare, conform deciziei Comisiei pentru instrucţiune publică din 31 ianuarie.

Regulamentul de desfăşurare al examenului de maturitate îl stabileşte ministrul în persoană; diplomele se redactează în limba maghiară şi (la cerere) este admisă traducerea lor numai în limba latină (§ 25).

Durata studiilor universitare va fi pentru viitorii învăţători din şcolile medii de patru ani, respectiv de cinci ani (§54).

Ministrul numeşte comisiile de examinare – inclusiv pentru învăţătorii de la şcolile medii confesionale – formate din profesori de la universităţile din Budapesta şi Cluj (§ 53).

Norma pentru examen, genul cunoştinţelor obligatorii pentru examenul de absolvire al învăţătorilor etc. se stabileşte de ministru pe cale decizională (§ 60).

Pentru toţi învăţătorii, indiferent de specialitatea lor, chiar dacă au dovedit la examenul de maturitate că posedă cunoştinţe de limbă maghiară, devin obiecte de examen: limba maghiară, dezvoltarea limbii şi literaturii maghiare, stilistica şi operele celor mai reprezentativi scriitori maghiari (§ 58).

Limba în care se susţine examenul de absolvire al învăţătorilor este cea maghiară – chiar şi pentru învăţătorii care vor preda la institute exclusiv germane (§ 63).

Ministrul este împuternicit să permită susţinerea examenelor pe durata celor cinci ani de studiu integral sau parţial şi într-o altă limbă; dar şi în aceste cazuri, limba şi literatura maghiară trebuie să constituie subiecte de examen (§ 64).

Şcolile medii sunt supravegheate de către un director şcolar districtual numit de guvern (§ 34).

Şcolile medii confesionale, municipale, cele subvenţionate de comunităţi, societăţi sau persoane particulare, precum şi confesiunile sau bisericile, nu pot cere şi nici nu pot primi ajutoare şi sprijin material de la state din afară, de la domnitori sau guvernele acestora, iar de la persoane particulare sau asociaţii numai în cazul în care donatorul nu

pretinde dreptul de a interveni sau influenţa conducerea şcolii şi planul de învăţământ sau nu revendică alte pretenţii (§ 35).

Comisia pentru instrucţiune publică a hotărât la 2 februarie că sunt exceptate de la aceste prevederi ordinele monahale romano- catolice, prin natura relaţiilor rezultate din "modul de organizare al bisericii lor" recunoscute prin lege şi care se ocupă cu împărtăşirea învăţăturii.

Guvernul poate dispune închiderea definitivă a şcolilor medii pentru abateri morale sau atitudine duşmănoasă faţă de stat. Asupra averii şi donaţiilor făcute acestor şcoli va decide, în cazul în care donatorul nu a dispus hotărâri anume, Majestatea sa, la solicitarea ministrului, acestea fiind folosite în beneficiul învăţământului public al confesiunii respective sau în justiţie (§ 42).

Aceste precizări nu pun la îndoială scopurile urmărite de cei ce le-au întocmit, dar apar în adevărata lor lumină, dacă le judecăm din prisma continuităţii juridice, în special pentru biserica evanghelică C.A. din Transilvania, dacă luăm ca îndreptar drepturile ce i-au fost date şi asigurate prin toate legile fundamentale ale ţării, în care aceasta apare de-a lungul veacurilor ca biserică autonomă cu o sferă de activitate proprie, cu dreptul de a înfiinţa, organiza şi conduce şcolile medii, dreptul de a stabili mersul studiilor şi regulamentul examenelor pentru învăţători în exclusivitate, fără influenţa elementelor din afară, – o constituţie care s-a născut din dezvoltarea istorică a acestei ţări, bazându-se pe acel drept, prin care pacea vestfalică a garantat condiţiile de viaţă pentru bisericile şi şcolile evanghelice, care singură a oferit şi oferă o chezăşie suficientă, pentru a asigura caracterul evanghelic german al şcolilor noastre.

De ce şi în numele cărui drept se trece acum la confiscarea intenţionată a acestui drept juridic moştenit din strămoşi?

Consistoriul care subscrie aici respectuos se vede nevoit în faţa acestui nou atac, ca pentru realizarea îndatoririlor de serviciu pline de răspunderi ce-i revin şi care şi-au găsit expresia în jurământul superintendentului adus la cunoştinţă Majestăţii voastre, anume:

"De a promova prin toate puterile cele mai alese bunuri ale Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, şcolile şi instituţiile... precum şi pentru toţi credincioşii ei...să susţină şi să le menţină drepturile".

Să păşească din nou înaintea stăpânului protector cezaro-regesc al acestei biserici şi implorând protecţia dreaptă a Măriei-sale, să rugăm preacredincios, ca Maiestatea voastră apostolică cezaro- regească să binevoiască a aprecia următoarea expunere.

I.

Îngăduiţi cu bunăvoinţă, prea înaltă Maiestate, dacă, constrânşi de dorinţa legitimei apărări, dăm frâu liber, de dragul adevărului, sentimentului nostru amar de durere, căci domnul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice a considerat necesară crearea şi aplicarea unor

dispoziţii legislative pentru şcolile medii ale Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, a căror transpunere urgentă o motivează şi justifică prin expunerea de motive din 19 martie 1880 şi din 6 octombrie 1881, din care rezultă "starea defectuoasă a unor şcoli medii confesionale, municipale sau comunitare şi acţiuni de agitaţii duşmănoase împotriva statului", motiv pentru care s-au întreprins anchete în unele şcoli, soldându-se cu închiderea acestora.

Consistoriul subscris a demonstrat în preasupusa prezentare din 17 mai 1880 (capitolul III), că şcolile noastre nu s-au făcut vinovate de nici una din acesta abateri grave; şi repetăm aici, că nu există nici un document oficial care să dateze din timpurile mai vechi sau mai noi, în care să fie cuprinsă chiar şi numai o aluzie de acest gen, tocmai de aceea trebuie să respingem din nou o lege care se crede îndreptăţită a se amesteca în afacerile interne ale şcolilor noastre, pe motivul unor presupuse situaţii, a căror existenţă nu poate fi dovedită în sânul bisericii noastre naţionale.

Cât de puţin obiective se înfăţişează deciziile esenţiale cuprinse în acel proiect de lege, cât de mult, chiar nepermis de mult se îndepărtează de cerinţele educaţiei şi a învăţământului propriu zis, dorim să detaliem pe baza unui exemplu.

Prin noul proiect de lege se pretinde viitorului învăţător de şcoală medie, ca o condiţie esenţială pentru a avea acces la examenul de absolvire, un studiu universitar de patru ani, după care un an de practică la liceu, practic un al cincilea an universitar (§ 54). Biserica evanghelică din Transilvania pretinde candidaţilor trei ani de studiu universitar, conform normelor în vigoare în Austria, în Germania şi chiar în conformitate cu norma anterioară dată de guvern pentru Ungaria, iar substanţa ştiinţifică şi situaţia pedagogică din aceste şcoli n-au constituit până acum prilej de reclamaţie din partea guvernului.

Această împovărare extraordinară a viitorilor învăţători prin prelungirea pregătirii lor profesionale de la trei ani la cinci ani este motivată în expunerea ministerială din 6 octombrie 1881, prin accentuarea importanţei învăţământului şi mai cu seamă printr-un surplus de învăţători. În expunerea de motive se spune textual:

"Una dintre cauzele care au dus în ultimii zece ani la o afluenţă mare în alegerea carierei de învăţător a fost aceea că n-a existat altă meserie pe care un tânăr absolvent al şcolii medii s-o fi putut dobândi mai uşor şi în timp mai scurt decât aceasta, iar la ora actuală numărul candidaţilor cu diplomă la un post de învăţător este cu mult mai mare, faţă de numărul celor ce vor găsi practic de lucru, ceea ce duce la crearea unui proletariat în rândul învăţătorilor. Deja acest motiv în sine recomandă îngreunarea carierei de învăţător".

Nu ne îndoim de faptul, că un număr mare de candidaţi competenţi se înghesuie la şcolile medii de stat unde sunt bine retribuiţi, aceasta

ca urmare a subvenţionării substanţiale a studiilor prin acordarea burselor de stat – pe durata a patru ani se acordă 70000 de guldeni pentru un număr de 73 de candidaţi şi profesori; – preluat din raportul oficial al Ministerului regal ungar pentru Culte şi Instrucţiune Publică adresat Parlamentului, Budapesta 1873, pag. 114 -, de aceea apare surprinzător, că tocmai la gimnaziile de stat 30 de procente din cadrele didactice cu catedră şi aproape o proporţie de 80 de procente din suplinitori n-au promovat în anul 1880 examenul de diplomă, fiind astfel lipsiţi de calificarea profesională necesară (Schwicker: Die ungarischen Gymnasien. Nach amtlichen Quellen. Budapesta 1881, pag. 345). Numărul celor neexaminaţi a crescut în ultimul an cu patru procente. În orice caz, protestăm cu toată seriozitatea împotriva aplicării unei politici şcolare asupra sistemului de învăţământ adoptat în şcolile medii patronate de Biserica evanghelică din Transilvania, politică ce doreşte să "îngreuneze" studiul pe motivul că ar fi prea mulţi cei care voiesc să îmbrăţişeze această carieră, situaţie neîntâlnită în sânul bisericii noastre.

Din contra, majorarea anilor de studiu, condiţionată prin metode de constrângere de către stat, ar conduce la noi la o criză de învăţători, iar o parte din şcolile noastre ar trebui închise.

Nu putem recunoaşte nimănui dreptul de a dispune asupra noastră cu astfel de decizii.

II.

La fel de grav este faptul că puterea legislativă maghiară scapă din vedere actul care confirmă dreptul public şi astfel fără a fi intrat în tratative sau fără a fi ascultat cuvântul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, îi retrage acesteia autonomia asupra şcolilor medii, frustrând-o astfel de drepturi vitale, prin propunerile ce fac obiectul noului "Proiect de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor acestora".

Permiteţi, Maiestatea voastră, şi cu acest prilej o explicaţie, pe care am expus-o în preasupusa noastră petiţie din 17 noiembrie 1880 (capitolul IV), cu privire la aprecierea corespunzătoare a poziţiei acestei biserici naţionale în chestiunea şcolilor medii, după cum am procedat mai înainte, la 13 mai 1874, prin misiva noastră respectuoasă adresată domnului ministru al cultelor şi instrucţiunii publice. Dacă statul este animat de un interes îndreptăţit în reorganizarea sau dezvoltarea învăţământului mediu pe temeiul dreptului şi al legii, în sensul articolului de lege XXVI din 1790/91, exclusiv pentru Ungaria, nu-i vom sta în cale. "Cert este", aşa am explicat domnului ministru la 13 mai 1874, şi o repetăm şi cu această ocazie, "că biserica noastră nu s-a aflat niciodată pe o poziţie de adversar şi nici nu se va afla atâta timp cât sunt în joc cerinţe culturale obiective şi chestiuni reale şi vitale ale statului. Dar este de la sine înţeles că statul de drept, confruntân-

du-se cu astfel de necesităţi, nu poate decide de nobis sine nobis, ci trebuie să intre cu biserica îndreptăţită în tratative şi înţelegeri, care sunt dictate prin însăşi natura lucrului de ideea dreptului şi bunăstării ambelor părţi". În continuare am arătat că "biserica va fi îndreptăţită să ceară din partea statului, respectiv a guvernului, să aibă în vedere ca principiu călăuzitor menirea reală a şcolilor medii, ca instituţie adevărat ştiinţifică şi de educare moral- religioasă şi că nu va vedea sau urmări niciodată prin şcoală sau conducerea acesteia un simplu mijloc de realizare a unor scopuri exclusiv naţionale sau confesionale".

În fine, nu poate fi considerată o încălcare a îndreptăţirii egale a bisericilor, garantate de legile confesionale transilvănene, dacă adresăm cererea, având în vedere aceste tendinţă şi străduinţe ale statului, ca "organizarea" Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania să nu întâmpine mai puţină bunăvoinţă şi respect faţă de drepturile ei, în comparaţie cu "organizarea" asigurată altor biserici.

Acest consistoriu devotat a dovedit prin petiţia preasupusă din 17 noiembrie 1881 (capitolul I.7 şi capitolul II) situaţia sa juridică şi a explicat motivarea amănunţită a acesteia, prin existenţa ei de peste 300 de ani pe baza legilor organice ale ţării, potrivit cărora acestei biserici, care conform constituţiei sale este organizată în acelaşi timp şi ca o comunitate şcolară, îi revine dreptul fundamental de a decide singură asupra sistemului propriu şcolar, de a înfiinţa şi organiza şcoli medii, de a le întreţine şi conduce, fiind exclusă orice influenţă venită de afară – iar aceste legi de bază, fundamentalia jura, au devenit permanente şi invincibile după ce au fost unanim şi de drept recunoscute de stările din Transilvania şi de Coroană.

Cele două expuneri de motive ale domnului ministru al cultelor şi instrucţiunii publice din 19 martie 1880 şi din 6 octombrie 1881 – pentru ultimul lipseşte din păcate proiectul celor cinci membri din Comisia pentru instrucţiune publică – nu au ţinut seama de situaţia juridică arătată, încercând să motiveze competenţa legală pentru anularea acesteia – de nobis sine nobis – numai prin legi maghiare, legi care n-au avut nicicând valabilitate asupra bisericii noastre şi nu o au nici în prezent.

Un astfel de act atrage după sine iniţiativa încălcării constituţiei şi astfel acel punct de vedere care într-adevăr îşi găseşte expresia în recentul "proiect privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor", unde puterea legislativă maghiară se consideră competentă pentru a întreprinde orice modificare sau să lichideze în tăcere legile confesionale transilvănene, care conferea bisericii autonomia asupra şcolilor medii, toate acestea devin şi mai şubrede, dacă judecăm geneza unirii între Ungaria şi Transilvania atât după natura lucrurilor, cât şi în lumina documentelor în care se vorbeşte despre dreptul de stat, libertatea şi dreptul popoarelor care au stat la baza acestuia.

Căci problema se prezintă astfel:

Transilvania n-a fost nicicând o parte componentă a Ungariei cum a fost, de pildă, comitatul Pesta sau Bratislava, ci şi înainte de lupta de la Mohács a avut parte de drepturi speciale particulare – Verböczy: Opus tripartitum juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae, partea a treia; articolul de lege I din 1744 – şi a fost secole de-a rândul după acea bătălie un stat de sine stătător, separat de Ungaria, aflat sub conducerea propriilor principii, stat în care au beneficiat de drepturi cetăţeneşti cele trei naţiuni recepte, adică maghiari, secui, saşi şi cele patru confesiuni recepte, din rândul cărora face parte şi naţiunea săsească fiind de confesiune evanghelică augsburgică. Această independenţă faţă de Ungaria nu s-a modificat nici atunci, când Transilvania a trecut, conform tratatului de la finele veacului al XVII-lea, sub principii moştenitori din Augusta Casă de Austria, care purta şi coroana Ungariei; atunci s-a precizat conform articolului VI din 1790/91: "tam sua sacristissima Majestas, quam secuturi ejusdem ex augusta domo Austriaca successores... velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri regno subjectam juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmata ... gubernabunt".

Unirea dintre Ungaria şi Transilvania avea nevoie, prin urmare, de un act legislativ bilateral, care a creat un drept contractual între ambele ţări, în funcţie de specificul acestora.

"În vederea realizării acestui scop" Parlamentul ungar a declarat în articolul VII din legea organică din 1848: "Ungaria este gata să accepte şi să *menţină deosebitele legi şi libertăţi ale Transilvaniei*, care pe lângă faptul că nu împiedică deplina unire, favorizează libertatea naţională şi egalitatea în drepturi".

După ce anul 1848 cu tot ce i-a urmat nu a condus la acea unire, Maiestatea voastră aţi socotit necesar ca Unirea Ungariei cu Transilvania să fie din nou pusă în discuţie şi prin preaînaltul rescript de la 1 septembrie 1865 a fost convocată Dieta Transilvaniei pe data de 19 noiembrie la Cluj, deasemenea prin preaînaltul rescript din 17 septembrie 1865 a fost convocată dieta ungară pentru ceremonia de încoronare la Pesta pe data de 10 decembrie, iar Maiestatea voastră aţi binevoit a arăta în mesajul Coroanei, rostit la deschiderea Parlamentului ungar la 14 decembrie 1865, că "aceste probleme nu trebuie să-şi găsească o rezolvare aparentă şi îndoielnică prin litera moartă a legii, ci una trainică şi durabilă prin acordul tuturor factorilor implicaţi, prin consimţământul acestora".

Eram îndreptăţiţi să sperăm într-un astfel de deznodământ şi după declaraţii publice ale Parlamentului ungar din 1861 şi asigurările făcute de cei mai de seamă reprezentanţi ai acestuia, care au fost prezentate în cadrul dezbaterilor; acestea şi-au găsit expresie în "Proiectul de lege, elaborat de Comisia desemnată în chestiunea naţiona-

lităţilor". Astfel s-a considerat că stipularea acestor dispoziţii juridice care "garantează dezvoltarea naţionalităţilor ca corporaţiuni" sunt valabile şi pentru "*autonomia* fiecărei confesiuni, *care autonomie* nu se extinde doar asupra chestiunilor bisericeşti, *ci şi asupra organizării şi conducerii şcolilor ei*" – cu excepţia expresă, "că toate punctele, care se referă la comunităţile bisericeşti şi la şcoli, sunt consecinţele acelei legislaţii naţionale, care normează drepturile autonome ale fiecărei confesiuni şi a căror menţinere conform legii – anume, celor ce garantează drepturile ... protestanţilor aparţinând ambelor confesiuni ... dorim să le accentuăm cu deosebire în acest loc". – "Drepturile stabilite în acest fel pentru toate naţionalităţile acestei ţări *se proclamă ca legi organice şi se aşează sub protecţia onoarei naţionale*".

În acest sens au fost făcute *declaraţiile publice şi promisiunile* de către Parlamentul ungar în 1861, când dieta Transilvaniei convocată la Cluj a rugat pe Maiestatea voastră prin reprezentanţa ei preasupusă din 18 decembrie 1865, să-i convoace pe reprezentanţii Transilvaniei în vederea reluării tratativelor de unire, întrerupte în 1848, pe data de 10 decembrie, când a fost convocat Parlamentul la Pesta, prezentând Majestăţii voastre cu aceiaşi ocazie opinia separată a majorităţii deputaţilor saşi, iar pe de altă parte *rugămintea de a lua în considerare* şi petiţia minorităţii deputaţilor saşi.

Acea opinie separată solicita ca: dieta Transilvaniei să stabilească mai îndeaproape condiţiile de unire a Ungariei cu Transilvania în toate direcţiile, în special însă pentru asigurarea situaţiei juridice a diferitelor naţionalităţi şi confesiuni existente în Transilvania, pentru ca acestea să fie garantate pururea prin convenţia statală încheiată între ambele ţări şi confirmată de Coroană.

Petiţia întocmită de către o minoritate a deputaţilor saşi şi recomandată de către stări, revendica printre altele: "garantarea deplinei egalităţi în drepturi, a libertăţilor şi o autoguvernare absoută a bisericii evanghelice luterane şi a şcolilor precum şi a celorlalte confesiuni, drepturi care le-au fost asigurate prin constituţia Transilvaniei".

Apoi a urmat declaraţia Maiestăţii voastre prin preaînaltul rescript din 25 decembrie 1865, ca răspuns la reprezentanţa dietei din Transilvania din 18 decembrie:

"Intenţia noastră este, ca şi pe viitor ..., problema deosebit de importantă a *reglementării* relaţiilor de drept public ale Marelui Principat al Transilvaniei ... să-şi găsească o rezolvare *satisfăcătoare*".

Maiestatea voastră a "îngăduit ca la dieta Ungariei convocată cu ocazia încoronării, care urma să se ocupe şi de *reglementarea acelor probleme*", să participe şi reprezentanţi ai Transilvaniei "*pentru apărarea intereselor ţării*", şi, în acelaşi timp, Măria sa a dispus clauza deosebit de semnificativă:

"Unirea definitivă a celor două ţări o considerăm dependentă de *respectarea cuvenită* a intereselor speciale ale Marelui nostru Principat al Transilvaniei şi de garantarea *cerinţelor de ordin juridic ale diferitelor naţionalităţi şi confesiuni* din ţară şi de reglementarea problemelor administrative ale ţării, la care şi voi aţi consimţit".

Legiferarea dreptului public şi naţional e cuprinsă în articolul de lege XLIII din 6 decembrie 1867, pe care Majestatea voastră l-a sancţionat în 1868: "reglementarea detaliată a unirii Ungariei cu Transilvania". Precizările acesteia, hotărâte de o reprezentanţă la care au luat parte şi deputaţi din Transilvania la chemarea expresă a Majestăţii voastre, cu scopul bine determinat de a "*păstra interesele ţării*", cuprind neîndoielnic *o lege fundamentală a statului* cu valabilitatea unui acord de stat bilateral, care exprimă situaţia juridică a bisericilor din Transilvania în § 14, după cum urmează:

"Toate acele *legi ale Transilvaniei*, care conferă pe teritoriul Transilvaniei şi în aşa numitele părţi ungurene libertatea confesională, libertatea de exercitare şi de autoadministrare a confesiunilor recepte, garantează existenţa *bisericilor şi a autorităţilor acestora*, precum şi egala îndreptăţire a lor, relaţiile reciproce şi respectiv sfera lor de activitate, se vor *păstra intacte* şi vor fi extinse şi asupra bisericilor greco- şi armeano-catolice, precum şi asupra bisericii de rit greco-oriental".

Devotatul consistoriu a considerat de obligaţia sa să prezinte Maiestăţii voastre aceste legi confesionale din Transilvania, a căror "menţinere intactă pentru viitorime a fost garantată şi prin § 14 din tratatul unirii, prin petiţia din 17 noiembrie 1880 (capitolul I) şi prin cea din 23 noiembrie 1881 (capitolul II)."

Prin tratatul încheiat de cele două ţări, Ungaria şi Transilvania, care până în momentul respectiv au fost independente una faţă de cealaltă, ale cărui prevederi au fost stipulate prin articolul XLIII din legea organică din 1868 şi respectiv în § 14 confirmat de Coroană, s-a recunoscut că:

legile confesionale din Transilvania şi autonomia conferită bisericilor şi autorităţilor eclesiastice asupra şcolilor medii care intră în sfera lor de activitate după datina şi legea strămoşească, le asigură dreptul deplin, nedivizat şi nediminuat de nici o altă influenţă, de a conduce şi a supraveghea aceste şcoli şi că nu se împotrivesc acelei condiţii, prin care puterea legislativă maghiară a declarat prin articolul VII din 1848, că: "Ungaria este gata *să accepte şi să menţină toate legile deosebite şi libertăţile Transilvaniei*, care, nu numai că nu împiedică unirea deplină, ci şi favorizează libertatea naţională şi egalitatea în drepturi";

acel tratat de unire s-a pus chezaş fără nici un fel de rezervă pentru "menţinerea intactă" a legilor şi a "sferei de influenţă a autorităţilor bisericeşti asupra şcolilor medii, drepturi date şi asigurate prin lege,

fără a menţiona prin cea mai măruntă aluzie, că o majoritate parlamentară care îşi va schimba punctul de vedere să aibă dreptul vreodată de a modifica parţial sau integral situaţia juridică a uneia dintre biserici, împotriva voinţei şi fără vina acesteia; acest drept a fost din nou confirmat în folosul bisericii noastre prin tratatul menţionat.

Prima cerinţă, faţă de care au drepturi egale toate părţile din tratatul privind unirea, este *respectul loial şi aplicarea loială a legii*. Căci numai garantarea respectării acestora au condiţionat încheierea lui!

Recunoaşterea unilaterală sau anularea drepturilor date şi asigurate Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania asupra şcolilor medii prin legea fundamentală, prin recentele garanţii acordate legislaţiilor confesionale din Transilvania care au confirmat situaţia noastră juridică, nu intră în competenţa Parlamentului ungar, respectiv a puterii legislative maghiare, deoarece puterea acestora nu este absolută şi nu este nelimitată.

Un precedent real care ar ignora limita *morală şi a dreptului public* – legea unirii se află şi "sub protecţia onoarei naţionale!" – ar avea drept urmare, tulburarea armoniei confesionale, ar aduce prejudicii grele activităţii culturale într-o ţară încă săracă sub raport cultural, iar acest fenomen nu s-ar situa pe tărâmul legii, ci al bunului plac, al puterii şi va fi odată considerat de judecata nepartinică a istoriei după încălcarea cuvântului dat şi violarea acordului încheiat.

III.

Devotatul consistoriu îndeplineşte astfel datoria pe care o are faţă de propria biserică, faţă de stat şi faţă de Maiestatea voastră, dacă îşi face auzit cuvântul de îngrijorare şi protest faţă de asemenea încălcări ale constituţiei, şi face uz de orice mijloc legal, pentru ca acel proiect să nu capete putere de lege. El se vede cu atât mai mult silit s-o facă, cu cât proiectul de lege nu intenţionează numai să retragă bisericii evanghelice dreptul strămoşesc asupra şcolilor medii până la limită, ci *ameninţă cu uşurinţă distrugerea celor mai însemnate părţi din constituţia bisericii.*

Rugând preasupuşi ca să ne fie îngăduit a reaminti petiţiile întocmite în acest sens la 17 octombrie 1880 (capitolul IV) şi din 23 noiembrie 1881 (capitolul I), rugăm pe Maiestatea voastră să onoreze scurta prezentare ce urmează, cu o apreciere binevoitoare.

În concepţia dreptului nostru bisericesc şi după cuvântul constituţiei eclesiastice actuale, între şcoala şi biserica noastră există o legătură inseparabilă, astfel că nimeni nu poate îmbrăţişa cariera eclesiastică, cu excepţia anumitor cazuri izolate, dacă nu a slujit mai întâi în şcoală.

Studenţii care se pregătesc pentru a deveni învăţători la şcolile medii au obligaţia să-şi rânduiască astfel studiile, încât să-şi desăvârşească concomitent şi instruirea pentru a sluji biserica.

Pregătirea ştiinţifică a candidaţilor este examinată de o comisie formată din specialişti desemnaţi de consistoriu, prin examene separate pentru fiecare dintre cele două sfere de activitate profesională, examenului de capacitate pentru dascăli urmându-i la cel mult doi ani cel teologic, exact după modelul valabil în Austria.

Din rândul învăţătorilor din şcolile medii care au promovat ambele examene şi care slujesc ca învăţători timp de zece până la cincisprezece ani – *împotriva succesului lor profesional şi ca atare împotriva situaţiei şcolilor respective, statul nu s-a plâns niciodată, ba dimpotrivă, şi-a exprimat în repetate rânduri recunoştinţa* – se ocupă majoritatea funcţiilor de preot prin alegerea acestora de către enoriaşi.

Şi numai această legătură asigură – prin avansarea învăţătorilor în funcţia de preot mai bine retribuită – Bisericii evanghelice din Transilvania (210.500 de suflete) posibilitatea menţinerii a cinci gimnazii cu cursuri superioare, două gimnazii cu cursuri inferioare, o şcoală reală superioară şi una inferioară, toate prevăzute cu cadre didactice necesare şi material didactic, însumând în anul şcolar 1881/82 un număr de 1523 elevi, dintre care 526 nu aparţin confesiunii evanghelice, 367 nu sunt germani, astfel 102 maghiari şi 161 români.

Fără îndoială că modul de organizare al bisericii noastre va fi de-a dreptul nimicit în structura sa, dacă, după cum stă în intenţia noului proiect de lege, statul ar dispune măsuri care ar face imposibilă acea legătură dintre şcoală şi biserică.

Acest lucru este inevitabil dacă candidaţii noştri la un post de învăţător vor fi obligaţi să-şi susţină examenul la Pesta sau Cluj în limba maghiară, în faţa unei comisii formată din profesori universitari.

Pentru a putea realiza acest lucru, ei ar trebui să-şi facă studiile la una dintre aceste două universităţi maghiare, fiindu-le astfel interzis accesul la universităţile germane din Viena, Elveţia sau Germania. Ori, tocmai acestea sunt singurele unde se pot pregăti în paralel pentru viitor dascăli şi preoţi ai bisericii evanghelice.

Acest regulament de studiu prin legătura stabilită între şcoală şi biserică s-a dovedit de-a lungul secolelor binecuvântat pentru ambele instituţii. Ne vedem nevoiţi s-o repetăm, indiferent cât de greu ne cade, că desfiinţarea acestui mod de organizare dispus din afară, ar însemna un atentat la existenţa bisericii evanghelice, sinonimic cu o persecutare violentă, cum trecutul nu l-a cunoscut nicicând; măsuri care sunt departe de intenţiile binevoitoare şi drepte ale Maiestăţii voastre.

Fie-ne îngăduit, în acelaşi timp, a ne referi asupra gravei vătămări culturale pe care ar atrage-o după sine acea lege pentru biserica, şcoala şi poporul nostru. Faptul că şcolile noastre medii nu s-au putut menţine la numărul lor actual, dacă se aplică legea, a fost deja amintit. Amputarea de la obârşie, care prin firea lucrului ne-a îndrumat spre universităţile germane, a căror frecventare ne-a fost garantată prin vechea

legislaţie transilvăneană: Approbatae constitutiones regni Transilvaniae, partea a III-a, titlul XIV, art I (1653), prin Compilatae constitutiones regni Transilvaniae, partea a III-a, titlul IX, art. I (1669), precum şi prin Diploma leopoldină din 4 decembrie 1691 şi articolul de lege I din 1752, drept neanulat printr-un act legislativ – ar avea drept consecinţă pieirea treptată a şcolilor germane, a civilizaţiei germane, a poporului german însuşi, care nu poate fi admisă de adevăratele interese ale ţării, nici de monarhie sau de Casa stăpânitoare şi care n-ar putea rezista înaintea dreptei judecăţi şi în faţa principiilor, pe temeiul cărora a fost clădit la timpul respectiv organismul statului ungar, în baza cărora singură Ungaria poate spera la o participare activă a opiniei publice la progres.

IV.

Aceasta îndrumă cu respect pe subscrisul consistoriu spre un alt motiv, din care cauză, dacă nu vrea să se abată de la loialitatea moştenită faţă de Coroană şi Maiestatea voastră, nu-i este îngăduit să înceteze lupta, folosindu-se de toate mijloacele legale împotriva acelor tendinţe, care-şi găsesc expresia în Proiectul de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor lor.

Faţă de dezvoltarea istorică a Ungariei şi a Transilvaniei se observă acum spiritul noii doctrine revoluţionare, care urmăreşte prin maghiarizarea întregii ţări scopul suprem al statului, pe care îl vede realizat prin toate mijloacele şi prin exercitarea dreptului de suveranitate. Noi am demonstrat prin fapte în petiţia noastră preasupusă din 23 noiembrie 1881 (capitolul II), că intenţia intimă a legii privind şcolile medii este de fapt *maghiarizarea acestora*; iar hotărârea recentă a Comisiei pentru instrucţiune publică ne îndreptăţeşte această certitudine.

Fie-ne îngăduită o explicaţie.

În timp ce proiectele de lege ministeriale din 20 martie 1880 şi 6 octombrie 1881 urmăreau să facă imposibilă pentru viitor "egala îndreptăţire a naţionalităţilor" prin *încălcarea legii*, în sensul că statul să înfiinţeze şcoli germane, interzicând până şi *municipiilor şi comunităţilor* acest drept, cu excepţia şcolilor medii maghiare şi permiţând crearea instituţiilor cu altă limbă de predare decât cea maghiară doar confesiunilor, asociaţiilor sau persoanelor particulare, Comisia pentru învăţământul public a confiscat asociaţiilor şi persoanelor fizice acest drept prin decizia din 24 ianuarie, prin încălcarea precizărilor din § 26 cuprins în articolul de lege XLIV din 1868, care sună astfel:

"*Aşa după cum până în prezent fiecare cetăţean al ţării* indiferent de naţionalitate, fiecare comunitate, biserică şi parohie a beneficiat de dreptul de a înfiinţa prin mijloace proprii sau prin asociere şcoli elementare, gimnazii şi şcoli mai înalte, *tot aşa vor avea dreptul şi pe mai departe*. În acest scop, precum şi pentru înfiinţarea altor instituţii pentru promovarea limbii, artei, ştiinţei, agriculturii, comerţului şi a

meşteşugului fiecare dintre naţionalităţile ţării poate înfiinţa asociaţii sau societăţi, prin respectarea legilor statului, poate să creeze statute după constituirea acestora, concepute în sensul statutelor aprobate de către stat, poate să-şi creeze un fond financiar pe care să-l folosească sub supravegherea guvernului, corespunzător prevederilor legale pentru satisfacerea necesităţilor naţionale.

Institutele de învăţământ şi de alt profil care au fost create în acest sens – la şcoli prin respectarea legii învăţământului naţional – sunt egale în drepturi cu instituţiile similare ale statului.

Limba de predare din instituţiile particulare şi asociaţii se stabileşte de către fondator".

Este inevitabil ca, faţă de această precizare a legii, să nu-ţi aminteşti de promisiunea cuprinsă în proiectul de lege prezentat de către comisia însărcinată de Parlament în anul 1861 cu problema naţionalităţilor:

"*toate drepturile stabilite pentru toate naţionalităţile ce trăiesc pe acest teritoriu se proclamă ca lege organică şi se aşează sub protecţia onoarei naţionale*".

Tendinţa de maghiarizare ce se desprinde din noul proiect de lege se înfăţişează la fel de brutală şi printr-o altă precizare, care tinde spre aceiaşi intenţie.

În timp ce *proiectul de lege ministerial din 20 martie 1880*, respectând legislaţia confesională a ţării, menţine dreptul ce revine bisericilor asupra procesului de învăţământ al profesorilor pentru şcolile medii aflate sub patronajul acestora şi prin această frecventare liberă a universităţilor străine, dreptul de a constitui comisii proprii pentru examinarea cadrelor didactice şi pentru stabilirea normelor, rezervând guvernului doar dreptul de control superior; în timp ce până şi *proiectul guvernului din 6 octombrie 1881* recunoaşte bisericilor acest drept, în pofida unor condiţii şi îngrădiri (ce contravin legii), de a se îngriji pentru formarea candidaţilor în instituţii care i se par potrivite, şi să-i supună examenelor în propria sferă de activitate:

noul proiect de lege elaborat de *subcomitetul comisiei de învăţământ* renunţă până şi la aceste rămăşiţe sărăcăcioase şi transferă toate drepturile cu privire la: normarea procesului de învăţământ al candidaţilor, stabilirea normelor pentru examen, desfăşurarea examenelor sub supravegherea organelor stabilite de acstea, sub grija exclusivă şi unică a guvernului, adică a ministrului cultelor şi instrucţiunii publice. Examenul trebuie susţinut în limba maghiară, scris şi oral, şi de către aceia care nu aparţin naţionalităţii maghiare şi care nu vor funcţiona niciodată într-o instituţie maghiară; se prevede o dispensă numai pe durata a cinci ani; dar pentru oricare dintre cazuri se pretinde "limba şi literatura maghiară (cunoaşterea limbii maghiare şi stilistica), o privire de ansamblu asupra dezvoltării literaturii maghiare şi cunoaşterea operelor celor mai de seamă scriitori".

Această obligaţie se pretinde şi din partea învăţătorilor şi a candidaţilor pentru profesorat din şcolile medii evanghelice germane ale bisericii noastre, deşi aceştia şi-au dovedit cunoştinţele de limbă maghiară, necesară pentru satisfacerea unor nevoi practice la examenul de maturitate şi pentru care literatura germană constituie un izvor nesecat pentru dobândirea educaţiei multilaterale, curate şi nobile, iar faţă de pretenţiile enumerate mai sus, aceasta ar trebui să suporte o constrângere, ceea ce n-ar contribui la promovarea culturii generale sau de specialitate a respectivului, şi nu va conduce nicidecum la îmbunătăţirea învăţământului din şcolile medii.

Noul proiect de lege se pune în slujba maghiarizării, în acel spirit, în care a fost conceput şi prezentat Parlamentului maghiar cel de-al zecelea raport anual despre situaţia şcolilor maghiare (pag. 150) de către domnul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, în care declară că "naţiunea îşi exprimă recunoştinţa" capitalei Budapesta pentru faptul că nu mai există nici o şcoală elementară germană în acest oraş, cu toate că numără 120.000 de locuitori germani şi că ministrul pentru instrucţiune publică "este obligat" prin § 17 al articolului XLIV din legea organică din 1868 "a se îngriji ca în instituţiile şcolare de stat, cetăţenii ţării aparţinând diferitelor naţionalităţi, acolo unde aceştia trăiesc într-un număr mai mare, să se poată instrui în apropierea ţinutului unde locuiesc în limba lor maternă până într-acolo de unde începe învăţământul superior academic",

în acel spirit, în care Comisia pentru instrucţiune publică a decis în 1881, conform explicaţiei date de guvern în şedinţa din 12 martie 1882, că examenul pentru dobândirea diplomei de învăţător trebuie susţinut în limba maghiară, fiindcă "statul ungar nu poate tolera şcoli ai căror profesori nu cunosc limba maghiară, deoarece experienţa a dovedit că aceştia sunt duşmani ai ideii maghiare de stat şi educă duşmani ai acestuia".

Este de necrezut, că până şi domnul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice şi-a însuşit această argumentare şi că presa a difuzat aceste ştiri.

Oricum, noi ne îndeplinim datoria faţă de adevăr, dacă declarăm cu acest prilej, căci altul nu ni se oferă, că afirmaţia respectivă vizavi de biserica noastră este o falsificare şi o calomnie.

Acest spirit accentuează renunţarea la principiile care au întemeiat odată regatul Ungariei (Decretum S.Stephani regis, cartea I, capit.6; Andreae II regis decretum, art. XIX din Corpus juris Hungarici), care fiind respectate de marii regi au făcut regatul prosper, – renunţarea la acea înţelepciune politică prin care naţiunea săsească a fost chemată – "ad retinendam coronam" – în Transilvania şi adăpostită de scutul legii a acordat ţării o reprezentanţă germană în dietă – acea înţelepciune politică, care până şi în timpurile mai apropiate a creat pe lângă

legea unirii şi legea "privind egala îndreptăţire a naţionalităţilor" (art. XLIV: 1868), ale cărei prevederi fundamentale sunt nimicite de noul proiect de lege.

Prietenul dreptăţii, al patriei, al Coroanei nu poate recunoaşte decât cu adâncă mâhnire acel spirit *revoluţionar*, care şi- a găsit întruparea în *Kossuth*. Căci o parte a programului său, publicat la timpul respectiv printre altele şi în *Pesti Hirlap*, cerea ca prin vorbă şi faptă ţara întreagă să fie maghiarizată, la fel întreaga legislaţie publică şi ecle-siastică, administraţia, justiţia, educaţia până la nivelul fiecărei şcoli săteşti: "trebuie să ne grăbim, trebuie să ne grăbim! Să-i maghiarizăm pe croaţi, români şi saşi, altminteri suntem pierduţi!"

Nu este nevoie de o dovadă minuţioasă pentru a vedea că noul proiect de lege privind şcolile medii este parte din acest spirit, iar dezbaterile pe marginea acestuia vor aduce fără îndoială noi dovezi în acest sens. Prin faptul că consideră toate rezultatele dezvoltării istorice ale Ungariei şi Transilvaniei ca fiind inexistente şi nu se socoteşte obligat faţă de dreptul Bisericii evanghelice din Transilvania, considerat în orice stat de drept inviolabil, care-şi trage rădăcinile din convenţii statale, tratate de pace, legi organice vechi şi mai noi şi jurăminte regale, aşezând mai degrabă în locul acestora bunul plac absolut, resimţit în şcolile medii germane, cultura germană a acestei biserici şi organizarea ei proprie, păgubind-o mortal în condiţiile esenţiale de viaţă, şi toate astea numai datorită pretinsului drept asupra unui principiu separatist al naţionalităţilor, care doreşte să subjuge şi să asimileze toate celelalte naţiuni de către propria naţiune, – proiectul de lege rezultă dintr-un cerc al dezvoltării organice şi trece în cel al revoluţiei, ale cărei urmări s-ar apropia dureros de mult, pentru poporul şi biserica noastră, de acea ameninţare exprimată de Kossuth într-o scrisoare adresată lui Bem la 17 martie 1849: "...nu voi răbda pe nici un sas în ţinutul Coroanei maghiare şi îi voi alunga pe toţi din ţară, sau *îi voi lipsi de protecţie şi libertate prin lege*". (Briefe L. Kossuth's an Bem. Editate de Aladar Makray, Pesta 1870, pag. 2).

V.

Devotatul consistoriu este astfel animat de convingerea fermă, că Majestatea voastră apostolică cezaro-regească *nu va aproba ci sancţiona noul "Proiect de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor"*, căci, o lege ce s-ar naşte pe baza acestui proiect, făcând abstracţie de incompetenţa legislativului faţă de legile confesionale transilvănene care i-au fost chezăşuite prin legea unirii, ar rupe total legătura cu trecutul, iar neculpabilizarea acestui proiect de lege ar duce la neîndreptăţirea Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, având drept urmare distrugerea culturii şi dezorganizarea şi astfel ar lovi adânc în biserică şi locaşurile de cultură germană.

Căci deasupra curentelor schimbătoare ale ţelurilor politice şi ale pasiunilor partinice subiective se află Coroana şi autoritatea Majestăţii voastre cezaro-regale, investită după rânduiala divină şi omenească, de a apăra dreptul tuturor şi prin aceasta şi a părţii minoritare şi să nu admiteţi, ca sub aparenţa şi conţinutul legii să se retragă unei verigi a statului, investită cu legi organice de la strămoşi încoace, astfel de bunuri spirituale şi morale, care condiţionează entitatea şi existenţa sa, prin care a contribuit secole de-a rândul cu credinţă statornică la dezvoltarea statului, la puterea şi măreţia Coroanei.

Prin şcolile medii, prin spiritul ştiinţei germane ce trăieşte în ele şi care-şi găseşte numai acolo lăcaş de cultivare în această ţară, naţiunea săsească din Transilvania a devenit acea parte componentă a imperiului, care s-a bucurat în ultimele trei veacuri de recunoştinţă din partea auguştilor înaintaşi ai Majestăţii voastre, cât şi din partea Majestăţii voastre.

De se va putea întâmpla totuşi, ca în pofida numeroaselor declaraţii ale Coroanei şi a jurământului de încoronare, în care încrezându-se Biserica evanghelică C.A. din Transilvania şi-a continuat plină de îndatorire munca pentru cultivarea şi educarea religioasă şi morală a poporului său, şi în cadrul noii ordini statale create în baza tratatului de unire între Ungaria şi Transilvania, care a recunoscut şi de această dată drepturile noastre strămoşeşti , – de se va putea întâmpla totuşi, ca acest fundament juridic să poată fi destrămat prin decizia puterii legislative, în care dintre toate confesiunile ţării doar cea protestantă nu este reprezentată, atunci Majestatea voastră binevoiască a chibzui dacă o populaţie numeroasă şi mereu loială nu s-ar putea îndoi de faptul că statul trebuie să fie o instituţie morală, dacă Biserica evanghelică din Transilvania, care după legea veche a ţării cuprinde pe cea de-a treia dintre stările Transilvaniei, saşii, ar trebui să deplângă printr-un asemenea demers vătămarea autorităţii Coroanei, să regrete o contradicţie fatală faţă de principiul sub a cărui egidă augusta Casă de Austria a unit multe regate şi ţări sub Coroana sa – de a apăra inviolabilitatea dreptului în toată dimensiunea sa, să manifeste faţă de *toate* etniile imperiului aceeaşi bunăvoinţă, să favorizeze educaţia şi prosperitatea *tuturor*, să nu accepte ca nici una să fie victima celuilalt.

Transilvania a binecuvântat, de dragul acelui principiu, în urmă cu două sute de ani ziua în care a ajuns sub protecţia şi apărarea acestei auguste Case, şi se consideră fericită în sentimentul recunoscător de a avea de-acum încolo o jurisdicţie europeană durabilă: sub umbra alarum Tuarum!

Călăuzită de aceeaşi convingere şi crezând cu neclintire în puterea protectoare a Majestăţii voastre, devotata Biserică evanghelică C.A.

din Transilvania îndrăzneşte, prin subscrisul consistoriu, care a înaintat un memoriu şi Parlamentului maghiar să vă roage preasupus:

Majestatea voastră apostolică cezaro-regală *să binevoiască a dispune ca reglementarea şcolilor medii din Ungaria să se poată efectua de către Parlamentul ungar numai pe baza unui proiect, în care să rămână neatinse vechile drepturi ale bisericii evanghelice precum şi ale etniei germane din Transilvania*;

respectiv:

Majestatea voastră apostolică cezaro-regală să *binevoiască a refuza confirmarea preaînaltă a "Proiectului de lege privind şcolile medii şi calificarea învăţătorilor" elaborat de subcomitetul Comisiei pentru învăţământ al Camerei Deputaţilor maghiari* care *implică nesocotirea legislaţiei confesionale transilvănene precum şi a precizărilor esenţiale ale articolelor de lege XLIII şi XLIV din 1868.*

Cei care rămân ai Majestăţii voastre apostolice cezaro-regale,
cu respect profund,
devotaţi supuşi,

Consistoriul evanghelic C.A. din Transilvania
D. Georg Teutsch
superintendent
Karl Fritsch
secretar

69

1883 martie 5, Bucureşti. Informaţii apărute în rubrica "Din Transilvania" a publicaţiei "România liberă" – exemplar confiscat de autorităţile maghiare – despre protestul exprimat şi rezoluţia adoptată în cadrul adunării românilor din districtul Hunedoara şi din Turda, împotriva legii de maghiarizare.

DIN TRANSILVANIA

Românii din districtul Hunedoarei (Ţara Haţegului) au ţinut sâmbăta trecută o adunare imposantă, la care au participat în număr de peste două mii. – Adunarea a protestat în contra legii de maghiarizare şi a adoptat în unanimitate următoarea rezoluţiune:

"Considerăm că Ungaria, cu părţile ce i s-au adresat, nu este stat omogen naţional, ci poliglot;

Considerând că buna-stare şi fericirea unui atare stat reclamă imperios, ca toate popoarele şi naţionalităţile să fie egal îndreptăţite şi mulţumite în cerinţele lor;

Considerând că principalul factor al prosperităţii şi îndestulării fiecărui popor sau naţionalităţi este luminarea prin instrucţiune şi ştiinţă;

Considerând că instrucţiunea este mai accesibilă fiecărui popor prin instrucţiune în limba sa maternă;

Considerând că poporul român din această patrie este conştiu de existenţa şi demnitatea sa naţională, ca popor autohton, cu drepturi şi naturali şi legali, şi ca naţiunea română de aici nu se va sinucide nici odată părăsind sorgintea sa şi timbrul său naţional genetic pe care le-a păstrat între valuri şi furtune zdrobitoare şi nimicitoare în interval de aproape 18 secoli; apoi,

Având în vedere că proiectul de lege în cestiune, vatămă eternul principiu de dreptate, după care fiecare naţiune să se poată instrui în limba sa maternă, căci vâră în şcoalele noastre româneşti dispoziţiunea d-a se propune limba maghiară a unui popor părtaş în patria comună, în limba sa genetică, cu disciplină de supraveghiere dărâmătoare, – şi ca calificaţiunea institutorilor sau profesorilor în şcoalele noastre să nu se poată obţinea decât în institute şi forme străine de sistemul nostru secular de până aci;

Având în vedere că institutele noastre de învăţământ românesc sunt legate şi unite nedespărţibil de ambele confesiuni religioase române, şi că aceste au conducerea afacerilor instrucţiunei în toate institutele româneşti de învăţământ;

Având în vedere că acest sistem de învăţământ este garantat prin legea fundamentală de stat, în legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, în legile cari confirmă autonomiile bisericelor ambelor confesiuni religioase româneşti, şi chiar în legea pentru instrucţiunea publică şi că, deşi aceste legi nu mulţumesc dorinţele şi dreptele noastre pretenţiuni, totuşi acele până astăzi nu sunt şterse;

Având în vedere că, deşi statul are imperioasă datorinţă de-a subsidia institutele româneşti de învăţământ din budgetul statului, în proporţiunea contribuţiilor băneşti solvite erariului public de către cetăţenii români, totuşi nici un singur institut de învăţământ românesc nu este nici măcar ajutorat din partea statului, ci suntem avizaţi a le susţinea din prea modestele noastre puteri;

Având în vedere că prin proiectul de lege ce se intenţionează a se valida ca lege, vedem voinţa d-a surpa absolut existenţa noastră naţională, dând curs şi dezvoltare liberă curentului sinistru din ţară, înscenat de fanatismul pentru maghiárizarea a toată populaţiunea ţării, în mod nepatriotic, şi care este un atentat condamnabil ce se comite în contra naţionalităţii noastre;

În fine, având în vedere că suprema condiţiune a bună-stărei şi înfloririi patriei nu poate să culmine în nemulţumirea absolută a unei populaţiuni a patriei în număr de aproape de trei milioane de suflete, – oricât de salutară s-ar părea acea nemulţumire elementului astăzi domnitor, naţionalităţei maghiare genetice;

În faţa ţărei, în faţa patriei, pe care mult şi cu duioşie o iubim, şi în faţa lumei protestăm cu solemnitate în contra acestei încălcări a progresului nostru în instrucţiune".

După votarea acestei rezoluţiuni, Adunarea a exprimat, la propunerea advocatului Avram Tincu, recunoştinţa sa presei române de dincolo şi dincoace de munţi pentru atitudinea ei românească în această chestiune de viaţă şi moarte pentru românii de peste munţi.

La începutul întrunirei, erau prezenţi şi câţiva unguri, desigur în scopul de-a spiona. În curând însă nu se mai simţiră în siguranţă şi au şters-o.

Felicitările noastre românilor hunedoreni.

O importantă adunare s-a ţinut în aceeaşi zi la Turda, unde s-au înfăţişat, între alţii, *peste o sută de preoţi.* – Adunarea a votat în unanimitate protestul românilor sibieni.

Iată pasagiul de căpetenie al acestui protest, pe care nu l-am dat încă în întregul său:

"Alegătorii români din ţinutul Sibiului declară:

Văzând că proiectul în cestiune, care ar trebui după firea lucrului să aibă în vedere numai cultura, este înfiltrat de şovinismul maghiarizărei, căci treptat voesc să facă din nemaghiarii din Ungaria şi Transilvania, prin urmare şi din români, material de asimilaţiune; văzând mai departe, că prin asemenea proiect se declară tocmai din partea organelor chemate a susţine pacea, liniştea şi ordinea în stat, război existenţei naţionalităţilor maghiare din Ungaria şi Transilvania, care război, într-un stat poliglot ca al nostru, nu poate avea altă consecinţă decât singura ruinare a tuturor popoarelor: protestează sus şi tare în contra proiectului de lege, privitor la şcoalele medie, ca în contra unui atentat al bazelor pe care s-au constituit raportul popoarelor din Ungaria şi Transilvania, ca în contra izvorului de nefericiri pentru toţi locuitorii de pe teritoriul coroanei ungureşti, şi în fine ca în contra unui act nepatriotic.

În scopul de-a protesta în contra legei de maghiarizare, se anunţă adunarea românilor din munţii Iancului, la Abrud, pentru ziua de 6 Martie.

Ungurii au început de altfel să se sperie de această demonstraţie împuitoare şi la Cohalm au interzis ţinerea adunării. Interdicţia a fost ilegală. Dacă s-ar mai repeta, românii sunt datori să nu o bage în seamă.

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar. 227/1883, f. 3.

70 **1883 aprilie 21, Budapesta.** Ordin al ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere comitelui suprem al comitatului Turda-Arieş să interzică adunările electorale ale românilor întrucât acestea aveau drept scop, afirmarea aspiraţiilor lor naţionale.

372 szám/res.

Méltóságos föispán úr!

Legközelebb Fogarasi városban, Brassóban, Balázsfalván, Illyesfalván, Abrudbányán, Tordán, Szászrégenben "választási gyülés " czim alatt a románok részéröl gyülések tartattak.

Mint a felterjesztett jegyzökönyvekböl, valamint a hivatalos jelentésekböl egyezöleg kitünik, ezen gyülésekben választási ügyek egyáltalán nem tárgyaltattak.

A tárgyalások alkalmmával mondott beszédek kétségkivül helyezik e gyülekezésnek igazi czélja – haza és törvény ellenes nemzetiségi üzelmek szitása volt, és ezen üzelmek állandósitása érdekében egy központi intézö bizottság, valamint helyi román bizottságok szervezése.

Ezen müködés a fennálló rendszabályok értelmében, egyáltalán meg nem engedhetö, legkevésbé engedhetö meg, hogy a választási gyülekezés ürügye alatt tartassanak ily összejövetelek.

Választási gyülekezések ugyan is csak akor tartathatnak – ha képviselö választás esete fordul elö, és akkor is csak egyes választó kerületek választói tarthatnak gyüléseket, és ezekben sem szabad más ügyek tárgyalása, mint a mely a valasztásra vonatkozik.

Mindezen gyülekezések tehát a fennálló szabályok ellenére tartattak.

Ugyan azért, mindezen gyülések határozatait megsemmisitem, a hatóságokat pedig utasitom, hogy bárhol czéloztatnak ily gyülések megtartása, az betiltassék, szükség esetén egész eréllyel megakadályoztassék.

Ezen tilalom egyáltalán nem czélozza azt, hogy bármely kérdések és ügyek gyülésekben ne tárgyaltassanak, mert ez a elöirt szabályok mellett mindenkor megengetetik – azonban ilynemü tárgyalások vagy népgyülésekben – az ezekre fennálló szabályok pontos megtartása mellett – vagy egyes helyeken, hol egyletek, politikaik vagy más czélra szolgálók alakulnak, ha azok alapszabály tervezette a kormánynak bemutattatik és azok a láttamozási záradékkal ellátttatnak – alapszabályaik értelmében szintén tarthatnak gyüléseket.

Mindezek folytán utasitandók a tisztviselök és elöjárok, hogy a népgyülésekre, mint az egyletek alakulására s müködésére vonatkozó kormányrendeleteket a legpontosabban megtartsák, és mindazt a mi

törvény és szabályellenes a legerélyesebben, személyes felelöség terhe alatt megakadályozzák.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilványitását.

Budapesten 1883 évi ápril hó 2l-én

Tisza

Méltóságos báró Kemény György úrnak.
Egyesült Torda-Aranyos megye föispánjának
Tordán
S.K.

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Prezidiale, Nr. 91/1883, f. 1-2, original.

Traducere

Nr. 372

Confidenţial

Domnule Comite Suprem!

Recent, în Făgăraş, Braşov, Blaj, Băseşti, Abrud, Turda şi Reghin, românii au ţinut adunări sub motivul "adunărilor electorale".

După cum reiese atît din procesele verbale înaintate cât şi din rapoartele oficiale, în aceste adunări nu s-au discutat de loc probleme electorale.

Discursurile rostite cu prilejul dezbaterilor denotă, fără îndoială, că scopul real al acestor întruniri a fost aţâţarea uneltirilor naţionaliste antipatriotice, iar în scopul permanentizării acestora, constituirea unui comitet de conducere central, precum şi comitete locale româneşti.

Această acţiune contravine regulamentelor în vigoare şi, cu atât mai puţin poate fi permisă folosirea motivului adunărilor electorale pentru asemenea întruniri.

Adunările electorale pot fi ţinute doar în cazul alegerilor de deputaţi şi chiar în acea situaţie doar alegătorii anumitor cercuri electorale pot ţine adunări electorale la care nu se pot dezbate alte probleme decât cele legate de alegeri.

Deci, toate aceste adunări s-au ţinut contra regulamentelor în vigoare.

De aceea, anulez hotărârile tuturor acestor adunări şi dispun oficialităţilor să interzică orice încercare de a ţine asemenea adunări, iar în caz de nevoie să se intervină cu forţa.

Acestă interdicţie nu înseamnă că în adunări să nu se discute şi alte probleme, acest lucru a fost permis şi în baza regulamentelor în vigoare;

însă în asemenea dezbateri sau adunări populare, pe lângă respectarea cu stricteţe a regulamentelor sau în unele locuri unde se constituie asociaţii cu caracter politic sau cu alt caracter, dacă proiectul regulamentului este prezentat guvernului şi au avizul acestuia, se pot ţine adunările în spiritul statutelor lor.

Ca urmare, funcţionarii şi autorităţile trebuie îndrumate să respecte cu stricteţe ordinele guvernului în privinţa adunărilor populare, cât şi a funcţionării asociaţiilor şi să interzică cu fermitate, pe proprie răspundere, orice acţiune ce ar contraveni legilor şi regulamentelor.

Primiţi, Excelenţă, expresia stimei mele.

Budapesta, 21 aprilie 1883

Tisza

Excelenţei sale, domnului barn Kemény György,
comitele comitatului unit Turda Arieş
la Turda

71

1883 septembrie 2, Braşov. Raportul comitelui suprem al comitatului Braşov, Bethlen Gábor, prin care îl informează pe ministrul de interne maghiar despre adunarea Astrei şi manifestările organizate cu acest prilej de către românii transilvăneni.

51 sz.res.

Brassó megye föispánjától

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Van szerencsém jelentést tenni a közelebbi napokban lefolyt román irodalmi társulat közgyüléséröl.

Miként az ide mellékelt névlajstromokból is látható az erdélyi román vezetök teljes számal egybegyültek és Romániából is szép számú vendégek jöttek, a rendöri bejelentések hiányoságát tekintve ezen kimutatottaknál többen is voltak de a töbiek jelentéktelen egyének.

Meg tettem minden preventiv lépést a tüntetések ellen azonban fö kép más körülmények u.m. Károl román királyi Bécsi utja lehütötte buzgalmokat és ki volt adva köztük a jelszó mérsékelt magatartására, mint nekik elözékenység részben vitesék által igyekeztem könyüvé tenni.

Aug. 28-án midön Károly átutazott értesültem arrol hogy számos román akarja az állomáson hangzatos "se treasca!" val üdvözölni, azt megelözendö az alispán és polgármester kiséretében üdvözöltem Ö Felségét ki is kegyes volt coupéjában fogadni s a vonat tartozkodásának

15 percze alatt társalogni, elinduláskor a kocsi ablakán nem mutatta magát s igy a kistüntetés elmaradt.

Az Aug. 29-én tartott megnyitó gyülésen minden a legnagyobb rendben folyt le magam is jelen voltam, a fel olvasott üdvözlö távsürgönyök közt volt egy mely "fratii Carpati" aláirással az elnöklö Bologa udv. tanácsos úrat nagy zavarban hozta s ez aláirást csak érthetetlenül elmornogta.

Aug 30-án diszebéd volt melyben csakis legális hivatalos 8 pohárr köszöntés mondott el s'ez után az ebéd bezáratott – minden tüntetés mellöztetett.

Van szerencsém ide mellékelni azoknak névsorát kiknek határszéli igazolványt adtam Szinájába menetelre.

Nem mulaszthatom el megjegyezni hogy a többi romániai vendég nagyobbára szemlelö szerepet játszottak azonban Ionescu képviselö és a határszéli bizottság tagja igen sürün érintkezett a belföldi vezetökkel és nem kétlem hogy állandó összekötetéseket is kapcsolt többekkel üzelmek céljából.

Valószinüleg ez alkalommal a román vezetök actuális politikai kérdéseket alaposan megbeszélték, de nagyon szük körben nem hiszem hogy két brassói is legyen ki megálapodásokról tudjon, azonban valószinüleg képes leszek közelebbröl az összejövetel titkos részéröl is némi jelentést tenni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilványitását.

Brassó szeptember 2-án 1883

G. Bethlen

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 735/1883, f. 1-3, orig.

Traducere

Nr. 51 Confidenţial

Din partea comitelui suprem al comitatului Braşov

Domnule Ministru!

Am onoarea să vă raportez asupra desfăşurării, în zilele trecute, a adunării generale a societăţii române de literatură.

După cum se vede şi din listele anexate, condcătorii românilor transilvăneni şi-au unit cu toţii forţele şi din România au venit oaspeţi în număr mare. Luând în considerare lacunele rapoartelor poliţieneşti,

se poate aprecia că au participat cu mult mai multe persoane decît cele menţionate, dar fără importanţă.

Am luat toate măsurile preventive împotriva demonstraţiilor dar, în special împrejurările de azi, ca vizita regelui Carol al României la Viena, a scăzut din zelul lor şi s-a răspândit printre ei cuvântul de ordine pentru o atitudine moderată.

La 28 august, când regele Carol a trecut pe aici, am fost informat că un mare număr de români intenţionează să-l salute la gară cu un răsunător "Să trăiască".

Eu am anticipat acest lucru şi în prezenţa vicecomitelui şi a primarului am salutat-o pe Majestatea sa care a binevoit să mă primească în compartimentul său, întreţinându-ne timp de 15 minute, până la plecarea trenului. În momentul pornirii nu s-a arătat la fereastră, astfel încât nu s-a mai ţinut mica manifestaţie.

La adunarea de deschiderea din 29 august, totul s-a desfăşurat în cea mai mare ordine, am paricipat şi eu, iar printre telegramele de felicitare era una semnată "Fraţii Carpaţi", care l-a pus în mare dificultate pe consilierul Bologa, care a citit semnătura murmurând neinteligibil.

În ziua de 30 august s-a ţinut o masă festivă la care nu s-au rostit decît opt toasturi legale. După închiderea ei nu s-a ţinut nici o manifestaţie.

Am onoarea să vă anexez lista persoanelor cărora le-am eliberat permise de graniţă pentru a pleca la Sinaia.

Trebuie să menţionez că ceilalţi oaspeţi din România au avut mai degrabă rolul de spectatori iar deputatul Ionescu, în schimb membru al comisiei de graniţă, care a avut contacte dese cu conducătorii din Transilvania şi nu mă îndoiesc că a stabilit legături permanente cu mai multe persoane pentru a unelti.

Probabil, cu acest prilej, conducătorii români au dezbătut pe larg actualele probleme politice dar într-un cerc foarte restrâns, nu cred că sunt doi braşoveni care să ştie de înţelegere. Dar, probabil, voi fi capabil să vă dau cîteva informaţii mai îndeaproape şi asupra părţilor secrete ale adunării.

Primiţi, Domnule, expresia deosebitei mele stime.

Braşov, 2 septembrie 1883

G. Bethlen

72 **1883 septembrie 7, Caransebeş.** Hotărârea consistorială luată conform Ordinului Ministerului maghiar de Culte şi Învăţământ nr. 1319 din 1 august 1883, prin care se cere educarea tinerimii în "patriotism şi în alipirea la statul unguresc", interzicându-se purtarea de culori sau semne contrare statului maghiar şi de a se cânta cântece revoluţionare.

Nr. 409/883

Prea Onor. Domn. Protoprezbiter
Mihai Popoviciu

în Orşova

Înaltul Ministeriu regal ungar de Culte şi de Învăţământ cu datul 1 august a.c. nr. 1319 pres, ne recerca ca în institutele care stau sub jurisdicţiunea Consistorului să stăruim, ca tinerimea să se crească în patriotism şi în alipirea către statul unguresc, anume: sub cea mai aspră răspundere să oprim tinerimea de a purta culori şi semne contrare unităţii statului unguresc, precum şi de a cânta cântece revoluţionare îndreptate în contra statului unguresc.

Decis:

Protopresbiterii, administratorii protopresbiteriali, precum şi inspectoratul şcolar din tractul Caransebeşului primesc însărcinarea de a aduce aceasta la cunoştiinţa tuturor inventatorilor şi preoţilor din tractul lor spre stricta observare.

Despre primirea acestei circulare inventatorii şi preoţii vor da reverse care apoi protopresbiterii, administratorii, precum şi inspectoratul şcolar al Caransebeşului le vor subcerne toate fără scădere Consistoriului.

Iară direcţiunilor de la institutele diecesane din loc, se extrada rescriptul ministerial în copia vidimata spre stricta observare.

Caransebeş din şiedinţia consistoriala, ţinută în 7 septembrie 1883.

Episcopul diecezan,
Ioan Popas mp

Pentru conformitate cu originalul

Mehadia, în 14 noembre 1886

Dionisie Popovici,
adm. protoprezbiter

Arh. St. Timiş, colecţia Registre parohiale, Condica de circulare a Parohiei ortodoxe-române Mehadia pe anii 1874-1889, nr. 9, p. 103 v.

73

1883 noiembrie 30, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, trimis comitelui suprem al comitatului Turda, Kemény György, prin care cere să se ia măsurile necesare pentru a interzice acţiunile iniţiate de români în vederea comemorării lui Horia, la Alba-Iulia.

1258/res

Méltóságos úr!

kizárólag saját kezeihez

Újabban vett jelentés szerint a román tulzó párti izgatók a Höraféle ünnepélyt Gyulafehérvártt 1885 február 28-án tervezik megtartani, s ez alkalommal a kivégzés helyét egy márvány kökereszttel megjelölni. Ez ünnepélyekre meghivatásokat s a költségekre gyüjtö-iveket szándékoznak kiadni.

Felhivom ennélfogva Méltóságodat, hogy ezen mozgalmat éber figyelemmel kisérni, a tapasztalandókról hozzám jelentést tenni, egyúttal pedig ezen meghivók s gyüjtöivek terjesztésének meggátlása, s az ivek s meghivók lefoglalása iránt intézkedni sziveskedjenek.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánitását.

Budapesten 1884 évi november hó 30-án

Tisza

Méltóságos Br. Kemény György úrnak
Torda – Aranyos megye föispánjának
Tordán

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Prezidiale, nr. 155-1884, f. 1, orig.

Traducere

Nr. 1258

Confidenţial
Strict personal

Domnule!

Potrivit unor informări recente, agitatorii partidei extremiste române intenţionează să organizeze sărbătorirea lui Horea la Alba Iulia în ziua de 28 februarie 1885 şi cu acest prilej să ridice la locul execuţiei o cruce de marmoră. Intenţionează să trimită invitaţii şi liste de subscripţii pentru cheltuielile prilejuite de aniversare.

De aceea, vă atrag atenţia, Domnule, să urmăriţi cu atenţie vie această mişcare şi să mă informaţi asupra celor constatate. Totodată, să opriţi răspândirea acestor invitaţii şi liste de subscripţii şi să luaţi măsuri pentru confiscarea lor.

Primiţi, Domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 30 noiembrie 1884

Tisza

Domnului baron, Kemény György, comitele suprem al comtatului Turda-Arieş
Turda

74

1884 aprilie 15, Arad. Apelul Comitetului Central Executiv al Partidei Naţionale Române, adresat subcomitetelor cercuale şi tuturor alegătorilor din comitatul Arad, pentru a participa, cu prilejul alegerilor de deputaţi dietali, la afirmarea şi apărarea intereselor naţionale ale românilor.

APEL
către sub-comitetele cercuale ale Partidei Naţionale Române
şi, în genere, către toţi alegătorii români din comitatul Aradului.

Fraţilor!

A bătut ora a unsprezecea, momentul suprem, ca să ne ridicăm din starea de umilire şi amorţeală, în care ne-au ţinut de 12 ani greutatea împrejurărilor.

Astăzi, văzându-ne în ajunul alegerilor de deputaţi dietali, trebuie să profităm de ocaziune, şi să înălţăm cu curaj şi speranţă de învingere steagul sub care să luptăm toţi în unire şi solidaritate pentru apărarea intereselor naţionale, şi pentru binele şi prosperarea patriei, ai cărei fii suntem!

Conferinţa alegătorilor români din comitatul Aradului coadunată la 10 aprilie a.c.st.n. în Arad, în număr de peste 400 de oameni, cumpănind cu maturitate starea lucrurilor, a aflat şi a recunoscut numai o singură cale pe care putem înainta în împrejurările actuale, aceasta este: programa Partidei Naţionale Române din Ungaria şi Transilvania, statorită în conferinţa electorală din Sibiu la 12-14 mai 1881, şi solidaritatea românilor pe baza acestei programe. De aceea conferinţa a adus cu unanimitate următorul concluz:

“1) Conferinţa alegătorilor români din comitatul Aradului ţine la programa naţională din Sibiu de la 1881 şi la Partida Naţională Română constituită pe baza acelei programe.

2) În faţa alegerilor viitoare se constituie un comitet central executiv în Arad, şi în fiecare cerc electoral câte un subcomitet cercual, acestea din urmă ca organe externe ale comitetului central.

3) Comitetul central se autorizează şi însărcinează ca pe baza şi în sensul programei din Sibiu să conducă alegerile de deputaţi şi să hotărască atitudinea alegătorilor români din comitat faţă cu proximele alegeri în mod solidar."

Să nu ne sfiim, nici să ne temem a lupta cu această programă, care ştie să îmbine în modul cel mai perfect interesele naţionale cu interesele patriei! O programă întemeiată pe marile principii ale secolului XIX: libertate, egalitate si frăţietate, nu poate decât să onoreze poporul şi naţiunea, care şi-o însuşesc şi stăruie pentru validitatea ei! Astfel este programa Partidei Naţionale Române, în privinţa căreia părerile oamenilor pot fi deosebite şi chiar opuse, dar un puternic simţământ este care ne ţine în strânsă unire, este: iubirea patriei comune!

Iubirea de patrie sau patriotismul face că toate părţile, oricât de opuse ni s-ar părea în stat, concurg la binele general al societăţii, precum disonanţelor în muzică concurg la acordul total, cum zice Montesquieu. Patriotismul nu este privilegiu cuiva, este legea naturei, care din disonanţa părţilor formează armonia întregului, precum părţile universului prin acţiunea unora şi reacţiunea altora formează admirabila lui unire şi armonie. Patriotismul este zelul pentru interesele generale ale patriei, de care însufleţindu-se poporul român a contribuit şi va contribui totdeauna pentru fericirea şi gloria patriei sale!

Acestea permiţând pentru orientare şi cunoaşterea situaţiunei noastre, nu ne rămâne decât să mergem cu conştiinţa liniştită pe calea ce ni-o indegetează programa Partidei Naţionale Române! Conferinţa noastră de la 10 aprilie a.c. au făcut toate preîngrijirile necesare ca la alegerile deputaţilor dietali să procedăm toţi solidari spre a putea scoate un număr posibil de deputaţi dietali români de Partida Naţională în comitatul nostru. Spre scopul acesta conferinţa a înfiinţat în centru un comitet executiv de 30 de membri şi în fiecare cerc electoral câte un subcomitet de 5 membri, alegând în comitetul central pe:

1) Ioan P. Desseanu, 2) M. B. Stănescu, 3) Nicolae Filimon, 4) Constantin Gurbău, 5) Georgiu Telescu, 6) Dr. Ioan Pap, 7) Moise Bocşian, 8) Dr.Nicolae Oncu, 9) Dr. Demetriu Magdu, 10) Dr. Georgiu Popa, 11) Simeon Desseanu, 12) Ioan Beleş, 13) Dr. Georgiu Vuia, 14) David Nicoară, 15) Teodor Ceontea, 16) Ioan Câmpianu, 17) Georgiu Purcariu, 18) Grigoriu Venter, 19) Georgiu Dogaru, 20) Aurel Suciu, 21) Pavel Truţă, 22) Terenţiu Raţiu, 23) Vasile Mangra, 24) Adalbert Mihailocivi, 25) Georgiu Feier, 26) Teodor Colovicija, 27) Mihai Veliciu, 28) Ioan Moldovan, 29) Stefan Tămăşdan, 30) Vasile Beleş;

Iar în subcomitete:

1) În cercul Şiriei: Adalbert Mihailovici, Georgiu Popovici, Ioan Morariu din Maderat, Avram Popovici din Agriş şi Ioan Cure din Covăsânţi; 2) Din cercul Boroşineului: Ioan Cornea protopop, Georgiu Feier, Georgiu Balta, Florian Monţa şi Zaharie Milianu;

3) În cercul Iosaşului: Teodor Coloja, Maxim Băşcărău, Lazar Oprea, din Vasoaea, Nicolae Butariu şi Ion Nicula din Hălmăgel;

4) În cercul Chişineului: Mihai Veliciu, Ioan Pap protopop în Chereluş, Ilie Bogzan, Gavril Lazar şi Alexandru Paşca;

5) În cercul S.Ana: Ioan Moldovan, Ioan Codreanu, Alexiu Popovici, Constantin Popovici şi Ioan Popovici din F. Varşand;

6) În cercul Peşca: Dimitrie Popa, Ştefan Tamaşdan, Ioan Cioară, Dimitrie Tamaşdan şi Lazăr Adamovici;

7) În cercul Radna: Vasilie Beleş, Dimitrie Roman, Vasilie Zorleţeanu, Iosif Vuculescu şi Paul Milovan.

În urmarea acestora Comitetul Central executiv se adresează cu amoare frăţească către toate subcomitetele cercuale şi în genere către toţi alegătorii români din comitat ca în interesul sfintei noastre cauze să sprijinească şi să susţină cu tărie şi cu credinţă programa naţională, respingând orice ademeniri, promisiuni şi terorizări, de care cineva s-ar folosi spre a vă înstrăina de programa aceasta şi a rumpe solidaritatea naţională.

Comitetul Central va face la timpul său toate dispoziţiunile şi pregătirile necesare referitoare la alegerile de deputaţi dietali, în respectivele cercuri, până atunci se recomandă tuturor perseverenţă şi statornicie, ferindu-se a face angajamente cu oricare partidă, afară de Partida Naţională.

La lucru, dar fraţilor! Cauza noastră e sfântă şi dreaptă! Tendinţa noastră e legală şi loială! Programa noastră e precisă şi clară! Păşirea noastră nu este îndreptată nici în contra Tronului nici în contra integrităţii patriei. Din moşi strămoşi românul a moştenit credinţa nestrămutată către Tron şi adevărata iubire de patrie. Dacă luptăm pentru drepturile naţionale şi îmbunătăţirea stării sociale, luptăm între marginile constituţiunei şi ale legilor cu mijloace legale. Devisa să ne fie: conservarea individualităţii noastre naţionale şi fericirea patriei!

Arad, 15 aprilie 1884

Comitetul Central Executiv:
Ioan Popovici Desseanu,
preşedinte.
Vasile Mangra,
notar.

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, Sibiu, fond Vasile Mangra nr. 111/1884, tipărit.

75

1884 mai 4/aprilie 22, Sibiu. Apelul către alegătorii români, convocaţi într-o conferinţă generală a Partidei Naţionale Române, în care să se definească atitudinea ce urma să fie adoptată faţă de alegerile dietale.

Către alegătorii români aderenţi ai
Partidei Naţionale Române din Ungaria şi Transilvania.

Comitetul Electoral permanent al Partidei Naţionale Române emis[1] de către conferinţa reprezentanţilor alegătorilor români ţinută la Sibiu în zilele de 12, 13 şi 14 mai 1881, convoacă prin aceasta *o conferinţă generală a partidei pe 1 iunie calendarul nou*[2] *(20 mai calendarul vechi) la 10 ore a. m. la Sibiu* hotelul "Împăratul romanilor".

Spre acest scop invităm pre dd. delegaţi din cercurile electorale, aleşi în sensul apelului nostru de ddt.12/24 martie anul curent nr. 51, să binevoiască a se prezenta la acea conferinţă, având a se legitima cu literele credenţionale primite de la comitetul lor.

Obiectul conferinţei va fi *statornicirea atitudinei partidei noastre faţă cu proximele alegeri dietale*[3].

Din şedinţa Comitetului Electoral permanent al Partidei Naţionale Române, ţinută la Sibiu la 4 mai (22 aprilie) 1884.

Anania Trombiţaş
secretar

Să se expedieze:
1. "Telegrafului român" Sibiu
2. "Observatorului" Sibiu
3. "Tribunei" Sibiu
4. "Gazetei Transilvaniei".
5. "Luminatorului".

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, dos.nr. 1, vol. 1, f. 1 37.

---

1 ales, desemnat
2 subliniat în text.
3 idem.

76

1884 mai 20, Sibiu. Adresă semnată de George Bariţiu, prin care se aduce la cunoştinţă Comitetului Executiv al Partidei Naţionale Române, intenţia de a răspândi versiunea în limba franceză a Memorandumului, în mai multe ţări europene.

Către
Onorabilul Comitet Executiv al
Partidei Naţionale Române în Sibiu

Am onoarea a prezenta Onorabilului Comitet următorul comput relativ [la] ediţiunea şi împărţirea memorandului în limba franceză, destinat mai mult a se împărţi gratis în mai multe ţări ale Europei.

Conform listelor alăturate aci s-au împărţit prin Cassariul Academiei române, domnul Const.I.Iuga, aproape 400 exemplare franceze în capitala României şi în alte ţări şi în capitalele numite în catalog. Restul de exemplare s-au depus deocamdată la librării şi în Biblioteca Academiei până ce, sau adunarea (conferinţa) din anul acesta, sau noul comitet va dispune de ele.

Într-aceea, domnul C.I.Iuga îmi prezentase încă din 16/28 nov. 1883 alăturatul cont sub A, însoţit de 20 recipise, o adeverinţă de la calea ferată şi 1 cont separat, în sumă totală de L.n.81 bani 60 şi se roagă prin mine ca să i se numere acestă sumă [...] din partea mea.

Dorind, ba ţinându-mi de datoria patriotică să aflu despre starea vânzărei exemplarelor româneşti în capitala României, mi s-au transpus de către librarul I.Szöllosi numai franci 25, 20 pe bilet sub 13. Această sumă o transpun la casa partidei noastre.

Cu această ocaziune viu totodată a ruga pe Onoratul Comitet ca luând în binevoitoare consideraţiune că eu de la apariţiunea Memorandumului în patru limbi, am fost silit să port până în ziua de astăzi mulţime de corespondenţă confidenţială şi altele de afaceri cu librari, cu literaţi şi publicişti din ţări străine, fără ca să am alte probe de laboarea mea decât răspunsurile lor demne de a fi conservate prea bine de vreun arhiv, – să mi se mijlocească pentru timpul pierdut şi osteneala pusă în curs de 15 luni o modestă desdăunare de... 100

Sibiu, 20 mai 1884

Cu perfectă stimă şi respect
G. Bariţiu

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român Sibiu, dosar 1, vol. 1, f. 142.

77 **1884 decembrie 12 Turda.** Raportul înaintat ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, de către comitele suprem al comitatului Turda-Arieş, Kemény György, prin care prezintă măsurile aplicate pentru interzicerea aniversării lui Horia, exprimându-şi regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu "locuit exclusiv de români".

Nagyméltóságú Belügyminiszter úr!

Kegyelmes úram!

Hivatkozással N[agy]m[éltósá]godnak 1884-dik év novb. hó 30-án 1258/res szám alatt kelt rendeletére, melyben értesitve lettem, 1. hogy a román izgatók jövö 1885-ik év febr. hó 28-án tervezik a Hora ünnepet Fehérvárt megtartani, a mikor is a Hora kivégeztetése helyét egy márvány kö keresztel szándekoznak megjelölni. 2. hogy a tervelt ünnepély költségeinek fedezésére gyüjtö iveket szándékoznak kibocsátani.

Mielött N[agy]m[éltósá]godnak fennebb idézett rendeletét vettem volna egyik megbizható emberem ugyan jelentette nekem.

Késöbben vett megbizható jelentések szerint, valoszinü, hogy a politikai hatóságok tévútra vezetés céljából terjesztetett még ma is a fenebb emlitett hir, hogy annál biztosabban és háborithatatlanabbul sikerüljön a Hora Ünnep valahol masút, például Horának születés helyén Alsó Vidrán. Vannak kik azt hiszik, hogy a Hora ünnep megtartása egyáltalában el fog maradni. Én ezt az ártatlan nézetet egyáltalában nem osztom, söt azt hiszem, hogy a román párt valahol másutt, de nem Fehérvártt minden esetre megfogja ülni a Hora ünnepet, és pedig vagy Alsófehér, vagy Torda Aranyos megye majdnem kirekesztöleg románok által lakott valamelyik havasi községben, például Vidra községben, és pedig a körümlményekre tekintettel több, vagy kevesebb tüntetéssel. És esetleg ha másképp nem lehet, titokban is megfogják, a román izgatók a Hora ünnepet ülni.

Határózottan állitom, de be bizonyitani képes nem vagyok, hogy a román izgatók a Hora ünnepélyre meghivások utján akarnak minél számosabb közönséget össze csöditeni – az is valoszinü, hogy a Hora ünnepély költségeinek fedezésére gyüjtö ivek is lesznek kibocsátva.

Ezen ügyen ily állásában Torda Aranyos megye szolgabiroit és polgár mestereit összehivtam irásban és szóval leghatározottaban megrendeltem neki, hogy igyekezzenek a Hora ünnepély megtartását megakadályozni, egyszersmind nevezetteket útasitottam, hogy a netalán létezö gyüjtö iveknek kobbozák el és küldjék be hozzám.

Nagy baj, hogy Torda Aranyos megyében se közös hadseregbeli se honvéd katonaság egyáltalában nincs elhelyezve, hogy Fehérvár, Enyed, Torda, Kolozsvár városoktól nyugatra fekvö nagy kiterjedésü majdnem kirekesztöleg oláh nép által lakott havasokon egyetlen egy

katona állomás nincsen, csakis néhány csendör örködik a rendfenntartása felett, ezen nagy kiterjedésü havasos vidéken.

Ha a magas kormány okvetetlen megakarja akadályozni a Hora ünnepély megtartását, ez esetében, szükség lenne, néhány század közös hadseregbeli katonát Abrudbányára, még inkább Topánfalvára elhelyezni.

Ezen jelentésemmel a tervelt Hora ünnepélyre a tulzó párt bujtógatásaira vonatkozólag Nagy m[é]l[tósá]god által ez ügyben hozzám intézett korában tisztelt rendeleteire is – a lehetö felvilágositásokat tisztelettel megtettem.

Torda 1884 18/12 K. Gy.
elküld. 884 18/12
Asztalos

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Prezidiale, nr. 155-1885, f. 3-4, orig.

Traducere

Excelenţă, Domnule Ministru de Interne!

Referitor la ordinul dumneavoastră, nr. confidenţial 1258 din ziua de 30 noiembrie 1884, prin care am fost înştiinţat că

1. agitatorii români intenţionează să organizeze sărbătorirea lui Horea la Alba Iulia, în ziua de 28 februarie 1885, şi, cu acest prilej, să ridice la locul execuţiei o cruce de marmoră;

2. pentru acoperirea cheltuielilor prilejuite de aniversare intenţionează să trimită liste de subscripţii.

Înainte de a lua cunoştinţă de ordinul dumneavoastră, am fost informat exact despre aceste lucruri de către un om de încredere.

Mai târziu, potrivit unor informări demne de încredere, probabil pentru înşelarea oficialităţilor politice, s-a răspândit şi se răspândeşte şi în prezent zvonul amintit mai sus pentru ca aniversarea lui Horea să se desfăşoare mai sigur şi netulburată în altă parte, de exemplu în localitatea sa de baştină, Vidra de Jos. Există persoane care cred că se va renunţa la aniversarea lui Horea. Eu nu sunt de acord cu această părere, ba, mai mult, susţin că românii extremişti vor ţine aniversarea şi dacă nu la Alba Iulia, în orice caz în vreo comună, locuită exclusiv de români, din comitatele Alba de Jos sau Turda-Arieş, de exemplu, în localitatea în care s-a născut, Vidra, şi se va ţine cu manifestaţii mai ample sau mai reduse, în funcţie de împrejurări. Ba chiar, dacă nu se poate altfel, agitatorii români vor ţine aniversarea lui Horea şi în secret.

Susţin cu certitudine, fără însă a putea dovedi, că agitatorii români vor să adune, cu invitaţii, un număr cât mai mare de oameni la aniversare. Este probabil că pentru acoperirea cheltuielilor vor face liste de subscripţii.

În această situaţie, i-am convocat pe pretorii şi primarii comitatului Turda-Arieş şi le-am ordonat să se străduiască să împiedice desfăşurarea aniversării lui Horea, iar eventualele liste de subscripţii să le confişte şi să mi le trimită.

Este mare păcat că în comitatul Turda-Arieş nu este nici armată comună nici honvezi, că în vastul teritoriu muntos situat la vest de oraşele Alba Iulia, Aiud, Turda şi Cluj, *locuit exclusiv de români* nu există nici măcar o singură staţie militară, ci doar câţiva jandarmi care asigură ordinea în acest întins ţinut muntos.

Dacă înaltul guvern doreşte neapărat să împiedice desfăşurarea aniversării lui Horea ar fi necesar să disloce câteva companii de soldaţi din armata comună la Abrud şi mai ales la Câmpeni.

Prin acest raport referitor la proiectata aniversare a lui Horea şi la uneltirile partidei extremiste v-am răspuns şi la alte ordine anterioare şi am adus, cu respect, clarificările posibile.

Turda, 12.XII.1884

K[emény] G[yörgy]

Expediat 18.XII.1884
Asztalos

78

1884, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, trimis comiţilor supremi din Transilvania şi Banat, pentru a urmări şi interzice mişcările românilor organizate cu prilejul sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horea.

Arad m., Besztercze – Naszód m., Bihar m., Brassó m., Fogaras m., Hunyad m., Krassó-Szörény, Szeben, Alsó Fehér, Szolnok Doboka, Torda Aranyos, Háromszék, Máramaros, Kisskaküllö, N. Küküllö, Szilágy, Temes, Udvarhely, és Szatmár

megyék föispánjainak

Vett értesülés szerint a "Carpaţi" romániai egylet a "Hora" féle 1784-évi lázadás 100-ik évfordulójára a folyó év öszére az összes magyarországi román ajkú lakossok között emlék ünnepeket szándékoznak rendezni, mely czélra már a rendezö bizotság is egybeállitotta s a programott is nemsokára elkésziti.

Miröl czimet oly felkéréssel értesitem hogy fentebbiekre irányúló esetleges mozgalmat a legéberebb figyelemmel kisérni s a tapasztalan-

dókról hozzám azonnal jelentést tenni egyben pedig intézkedni szíveskedjék, hogy minden hazaellenes irányú vagy az egyes nemzetiségek felizgatását czélzó üzelmek s tüntetések a legerélyesebben meggátoltssanak.

Bpt. 884

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 340/1884, f. 1, copie.

Traducere

Comiţilor supremi ai comitatelor Arad, Bistriţa-Năsăud, Bihor, Braşov, Făgăraş, Hunedoara, Caraş-Severin, Sibiu, Alba de Jos, Solnoc-Dăbîca, Turda-Arieş, Trei Scaune, Maramureş, Târnava Mică, Târnava Mare, Sălaj, Timiş, Odorhei şi Satu Mare.

Potrivit unor informări, asociaţia "Carpaţi" din România intenţionează să organizeze sărbători comemorative în rândurile românilor din Transilvania, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la răscoala lui Horea din 1784. În acest scop a şi înfiinţat un comitet de organizare şi va pregăti, în curând, programul.

Vă informez, Domnule, asupra acestui lucru cu rugămintea de a urmări cu atenţie mişcarea semnalată mai sus şi să mă informaţi imediat asupra celor constatate, în acelaşi timp să binevoiţi a lua măsuri pentru a opri cu fermitate orice uneltiri şi manifestaţii antipatriotice sau care urmăresc instigarea unor naţionalităţi.

Budapesta, 1884

79

1884. Apelul intitulat “Către Români”, lansat de comitetul constituit pentru organizarea sărbătoririi centenarului Revoluţiei române de la 1784.

ad2302

M.E. 884

Le Centenaire de la Révolution Roumanie
de 1784

Aux Roumains!

Le 21 octobre (2 novembre) prochain, il y aura cent ans qu’eut lieu la révolution de Horia, ce grand et sanglant mouvement des Roumains

de Transylvanie, qui protestaient pour la première fois contre le joug pesant que leur imposait un peuple ennemi et oppresseur.

Les soussignés, constitués en Comité d'organisation font appel à tous les Roumains pour qu'ils s'associent à eux pour célébrer cette date éclatante de l'histoire de notre race.

Le programme de la fête est le suivant:

1. Publication d'un album intitulé: Centenaire de la Révolution de Horia, 1784, qui contiendra, outre l'historique de la révolution, diverses études sur l'histoire des Roumains. Dans ce but, nous faisons appel au concours de tous nos publicistes et écrivain des deux côtés des Carpathes. Le délai extrême est fixé au 20 septembre prochain.

2. La réproduction lithographique des portraits de Horia, Closhca et Crishan, les chefs de la révolution, dans le but de les répandre dans toutes les maisons roumaines.

3. L'organisation d'un banquet qui sera tenu à Bucarest, le 21 octobre, date du début de la révolution.

4. Création, au moyen des fonds provenant de la vente de l'album et des portraits, ainsi que des dons volontaires, d'un fonds de Horia destiné à secourir les Roumains subjugués qui seraient victimes de leur devoir de Roumains.

Toute correspondance relative à cette fête sera adressée à M.C.C. Dobresco, secrétaire général du Comité d'organisation, strada Negustori, 4; les fonds seront adressés à M.J.Ciura, pharmacien, cassier du Comité, Strada Lipscani, 1.

Les dispositions et mesures ultérieures seront communiqués en temps utile par le Comité.

G. SECASHANU, délégué de la Société Carpaţi;

C. C. DOBRESCO, A. P. CRAÏNICU, J. DROC-BANCILESCO, délégués de la Société Carpaţi;

C. BARCANESCU, délégué de l'Unirea Chorală;

C. IONESCU, délégué de la Société Comerciale Viitorul;

P. J. INOTESCO, délégué de la Société des étudiantsi en médicine;

AL. LENSH-PHILIPPESCO, délégué de la Société Viitorul Român;

J. N. IANCOVESCO, délégué de la Société Universitaire Unirea;

EM. A. FRUNZESCO, délégué par les étudiants de la Faculté de médicine;

C. C. BACALBASHA, délégué des étudiants de la Faculté de droit;

AL. SHABNER-TUDURI, délégué des étudiants de la Faculté des sciences;

AL. V. GEOROCEANO, délégué des étudiants de la Faculté des lettres

Arh. St. Bucureşti, colecţia MicrofilmeUngaria, rola 66, c.748, tipăritură (Magyar Országos Levéltár, Belügyministeriumi Levéltár, k.148 Elnöki iratok – Arhiva Naţională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.26, Acte prezidiale, 1884-2302, f. 6)

Traducere

la 2302

Prim-ministru 1884

Centenarul revoluţiei române de la 1784

Către Români!

La 21 octombrie (2 noiembrie) următor, vor fi 100 de ani de la revoluţia lui Horea, această mare şi sângeroasă mişcare a românilor din Transilvania care protestau pentru prima dată împotriva jugului apăsător impus lor de un popor duşman şi agresor.

Subsemnaţii, constituiţi în comitet de organizare fac apel la toţi românii pentru ca ei să li se alăture la celebrarea acestei date strălucitoare a istoriei neamului.

Programul sărbătoririi este următorul:

1. Publicarea unui album intitulat: Centenarul revoluţiei lui Horea, 1784, care va conţine în afara istoricului revoluţiei, diverse studii de istorie a românilor. În acest scop facem apel la concursul tuturor publiciştilor şi scriitorilor din cele două părţi ale Carpaţilor.

Termenul extrem este fixat pe 20 septembrie următor.

2. Reproducerea litografiată a portretelor lui Horea, Cloşca şi Crişan, conducătorii revoluţiei în scopul de a răspândi în toate casele româneşti.

3. Organizarea unui banchet care va avea loc la Bucureşti pe 21 octombrie, data începutului revoluţiei.

4. Crearea, din fondurile provenite din vânzarea albumului şi a portretelor precum şi de la donatorii voluntari, a unui fond Horea destinat ajutorării românilor subjugaţi care vor fi victime ale datoriei lor de români.

Toată corespondenţa referitoare al această sărbătorire va fi adresată lui M.C.C.DOBRESCO, secretarul general al comitetului de organizare, strada Negustori, 4; fondurile vor fi adresate lui M. J. CIURA, farmacist, casier al comitetului, strada Lipscani, 1.

Dispoziţiile şi măsurile ulterioare vor fi comunicate în timp util de către comitet.

G. SECĂŞANU, delegat al Societăţii "Carpaţi"

C. C. DOBRESCU, A. P. CRAINICU, J. DROC-BANCILESCU, delegaţi ai Societăţii "Carpaţi"

C. BĂRCĂNESCU, delegat la "Uniunea Corală"

C. IONESCU, delegat al Societăţii "Viitorul român"

J. N. IANCOVESCU, delegat al Societăţii universitare "Unirea"

EM. A. FRUNZESCU, delegat de studenţii Facultăţii de Medicină

C. C. BACALBAŞA, delegat al studenţilor de la Facultatea de drept

Al. ŞABNER-TUIDVRIR, delegat al studenţilor Facultăţii de Ştiinţe.

AL. V. GOROCEANU, delegat al Facultăţii de Litere.

80 **1885 martie 12, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere interzicerera aniversării de către românii transilvăneni a 60 de ani de activitate a Academiei de Stiinţe din Bucureşti.

235 szám/res.

Magyar királyi belügyminiszter saját kezéhez

Méltóságos úr!

Vett hivatalos jelentés szerint, a magyarországi román tulzók a bukaresti tudományos akadémia 60 éves fennálásának megünneplésére készületeket tesznek.

Miröl Méltóságodat oly felkéréssel értesitem, hogy ezen mozgalmat éber figyelemmel kisérni s egyszersmind ezen – mint hazaellenes – tüntetés meggátlására a kellö intézkedéseket megtenni s a tapasztalandókról hozzám haladéktalanul jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánitását,

Budapesten 1885 évi márczius hó 12-én

Tisza

Méltóságos báró Kemény György úrnak, mint Torda Aranyos megye föispánjának. Tordán

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Turda-Arieş, Actele comitelui suprem, Nr.41/1885, f. 1, copie.

Traducere:

Nr. 235 prez.

Ministrul de Interne regal maghiar

Personal

Domnule!

Potrivit unor înştiinţări oficiale extremiştii români din Ungaria se pregătesc să aniverseze 60 de ani de activitate a Academiei de ştiinţe din Bucureşti.

Vă informez asupra acestui fapt cu rugămintea de a urmări cu deosebită atenţie această mişcare şi să luaţi, totodată, măsurile ce se impun pentru oprirea acestei manifestări antipatriotice. Binevoiţi a mă informa asupra celor constatate.

Primiţi, Domnule, mainfestarea stimei mele.

Budapesta, 12 martie 1885.

Tisza

81 **1885 mai 27, Budapesta.** Raport al Procuraturii generale maghiare, prin care se aduce la cunoştinţa Ministerului de Interne ungar că, manifestul "Centenarul revoluţiei române de la 1784" nu poate fi încadrat la acuzaţia de înaltă trădare, întrucât el susţine "unirea tuturor românilor într-o Dacie Mare".

6448 szám/1885

Nagyméltöságú
m[aghyar] kir[ályi] Belügy Miniszter Úr!

Kegyelmes Úram!

Vonatkozva Nagyméltóságodnak f. évi május hó 20-án 491 szám alatt kelt kegyes rendeletére, s marosvásárhelyi kir. föügyésznek a Romániában megjelent "Centenarul revoluţiunei Române de la 1784" czimü röpirat iránt követendö eljárásra nézve tett jelentése tárgyában e következökben van szerencsém a közlemények % alatti visszarekesztése mellett véleméyes jelentésemet mély tisztelettel felterjeszteni.

Alázatos véleményem szerint ugyanis a jelen esetben a mennyiben magam a közlött forditásból a mely a kérdéses röpiratnak talán csak egy részére terjed ki, tájekozhatom: nem a Btk.134§-ában meghatározott felségsértés elkövetésére való felhivás, hanem a Btk. 173§ -ának sulya alá esö lázitásnak jelenségei forognak fenn, a magyar államot képzö országok között fenálló állam közösség ellen. Mert a "független Dacia" kiegészitésének vágyára, az eme vágytól vezetett összegyülekezésre s a harc készénállására szólittó felhivás még nem tekintetö "egyenes" felhivások oly cselekményére, a mely "közvetlenül" tehát feltétlenül és szükségkppen arra volna irányozva, hogy a "magyar államnak vagy az osztrák – magyar monarchia másik területe vagy ezeknek valamelyik része eröszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól, a melyhez tartozik eröszakkal elszakitassék. Hanem az által egyelöre csupán a kedélyeknek a sokasság szenvedélyének és hajlamának felgerjesztése illetöleg izgatása mellet mozgalmat akar a szóban levö röpirat elöidézni a "románok uniója" javára, hogy majdan "... az igazság idejében, melyet – úgymond – várunk s amelyen küzdeni és harcolni fogunk, egy nagy Dacziáért" –, azon napon, mely a nemzetiségekre nézve az igazság, szabadság és örvendezés napja lesz: Románia nem egy politikai kifejezés, hanem ethnikai kifejezés kell hogy legyen.Minthogy azonban a nagy ethnikailag is kifejezett független Dáczia eszményének a röpirat az összes románokat, a Tiszától a Kárpátokig" megakarja nyerni s kiváló pillantást vet Erdélyre " a nyugat (?) Helvetiájára": nyilván való, hogy az ily kiterjedésü Dáczia eszméje mellett való szendvedélyes agitatió: a magyar államot képezö országok között fenálló állam-közösség elleni lázitást foglal magában.

A mi pedig a fentebbi büncselekmény irányozott eljáras modját illeti; tekintve, hogy röpirat külföldön (Romániában) jelent meg, s annak szerzöje (Dobrescu C.C.) is külföldi a büncselekmény pedig nem olyan, amely a Btk. 7§-a alá esnék-; tekintve tehát hogy a jelen esetben a tettesek felelösségre vonását sem diplomáciai utón nem szorgalmazhatjuk, sem közvetlenül nem eszközölhetjük; ezekhez képest, alázatos véleményem szerint nincs más mod, mint a Btk. 62§ -ának útját követni, vagyis az eljárást a kérdéses röpiratnak a magyar törvénykönyv területére, elárusitást, terjesztés, vagy nyilvános kiállitás végett behozott példányainak elkobozása és megsemmisitése végett intézni. A mi a sajtóügygi eljárás szabályozása tárgyában 1867. május 17-én kiadott rendelet 5 § illetöleg az 1871. július 10-én kelt Igazságügy miniszteri rendelet szerint a budapesti kir. esküdtszék elött volna eszközlendö.

Budapest, 1885 május 27-én.

Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Aláirás kiolvashatatlan
kir. föügyész

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 529/1885, f. 3-4, orig,

Traducere:

Număr 6448/1885

Procuratura generală regală maghiară
Budapesta

Domnule Ministru regal maghiar de Interne!
Excelenţă!

Referitor la ordinul Excelenţei voastre numărul 491 din ziua de 20 mai anul curent referitor la măsurile ce trebuie luate de procurorul şef regal din Târgu Mureş faţă de manifestul apărut la Bucureşti intitulat: "Centenarul revoluţiunei române de la 1784" am onoarea să vă înaintez raportul meu, cu anexarea comunicatelor.

Potrivit umilei mele păreri, după cum am putut să-mi dau seama din traducerea unei părţi din numitul manifest, în situaţia de faţă nu este vorba de instigare la înaltă trădare prevăzută în paragraful 134 al legii penale, ci de instigare împotriva unităţii statale existente între ţările care alcătuiesc statul maghiar, ceea ce cade sub incidenţa articolului 173 al legii penale.

Căci manifestul, care instigă la întregirea "Daciei independente", la întruniri în acest sens şi la pregătirea permanentă pentru luptă, încă nu poate fi considerat ca un apel direct la o faptă care "nemijlocit", deci neapărat şi necesar ar fi îndreptată spre "trecerea teritoriului statului maghiar sau a altui stat al monarhiei austro-ungare sub stăpânire străină sau să fie rupt cu forţa de statul de care aparţine. Manifestul în cauză urmăreşte deocamdată ca pe lângă tulburarea şi respectiv, agitarea spiritelor, a patimilor şi pornirilor mulţimii, menţionatul manifest vrea să provoace o mişcare în favoarea "unirii românilor". Pentru ca într-o zi "a dreptăţii pe care – se spune – o aşteptăm, şi în care vom lupta pentru o Dacie Mare, în acea zi, care pentru naţionalităţi va fi ziua dreptăţii, libertăţii şi bucuriei: România nu trebuie să fie o metaforă politică ci una etnică". Întrucât însă manifestul doreşte să-i câştige de partea ideii Daciei independente şi din punct de vedere etnic pe toţi românii de la Tisa la Carpaţi şi, deoarece face o referire specială la Transilvania, la "Elveţia vestului", este clar că această agitaţie pătimaşă pentru ideea unei Dacii de o asemenea întindere conţine instigarea împotriva unităţii ţărilor care formează statul maghiar.

În ceea ce priveşte modul de pedepsire a delictului de mai sus şi având în vedere că manifestul în cauză a apărut în străinătate (în România) şi autorul său este străin (Dobrescu C.C.) nu se încadrează în paragraful 7 al legii penale şi, luând în considerare că în situaţia de faţă făptaşul nu poate fi tras la răspundere nici pe cale diplomatică, nici direct, părerea mea este că singura cale de aplicare a paragrafului 62 al legii penale adică să se ia măsuri pentru confiscarea exemplarelor aduse pe teritoriul de influenţă al jurisdicţiei maghiare pentru vânzare, răspândire sau afişare şi distrugerea lor.

În ceea ce priveşte procedura faţă de delictul de presă, aceasta trebuie înaintată Curţii cu juraţi din Budapesta, conform paragrafului 5 al ordinului din 17 mai 1867, respectiv ordinului Ministerului Justiţei din 10 iulie 1871.

Budapesta, 27 mai 1885

Excelenţei voastre,
slugă umilă

ss. indescifrabil
procuror şef

82

1885 septembrie 6, Turda. Raportul baronului Kemény György, comite suprem al comitatului Turda-Arieş către ministrul de interne maghiar, Tisza Kálmán, referitor la puternica influenţă avută de proclamaţia "Iredentei române" în mobilizarea populaţiei comitatului, fapt pentru care se propune întărirea forţelor poliţieneşti în mai multe comitate din Transilvania.

Szám 107-1885/föispán

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister ur!

Kegyelmes úram!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak jelen év szeptember hó 2-án 770/res szám kelt távirati rendeletére, és általam távirati utón szeptember 4-én 107 szám alatt tett rövid jelentésem kiegészitéséül, még a következendöket vagyok bátor jelenteni:

1. Folytonos örködés, pontos és tapintatos megfigyelés, után járás sem tudtam mai napig egyetlen egy esetet is kideriteni, hogy a román irredenta bizottsága Torda Aranyos megyébe egyeseknek küldött volna lázitó felhivásokat, pedig meg vagyok györödve, hogy az irredenta lázitó felhivásái Erdélynek minden oly vidékben be lettek csempészve, melynek lakossága tulnyomólag román nemzetiségü.

2. Biztosithatom Nagyméltóságodat, hogy ha emlitett lázitó felhivások Torda Aranyos, megyében netalán be is csempésztettek, de azok falra sehol ki nem ragasztottak.

3. Emlitett irredenta felhivás Torda-Aranyos megyében a román ajkú lakosságra, azok miveltségi foka szerint külömbözö hatással volt.

a) A román intelligentiának legmérsékletesebbei határozottan kárhoztatják az irredenta fellépést, és elitélik ezen fellépésnek modozát. De ezek ugy Torda Aranyosmegyében, valamint Erdélyben szerint nagyon kevesen vannak – azonkivül a bukaresti, szebeni, és brassói hirlapok által annyira által terrorizálva vannak, hogy legfejebb csak négy szem közt nyilatkoznak. Nevezettek kevesen is vannak és gyávák is. Ezekkel nincsen baj.

b) A román népnek olvasni nem tudó, részével sincs semmi baj.

c) de igen is van baj a román nép fél mivelt irás tudó kaputossival – neveszerint: kevés kivétellel, az unitus, és még inkább a dizsonutos papokkal.

d) A kormány kinevezett román nemzetiségü hivatalnokok legnagyobb számával: mert ezek legnagyobb része, éppen oly daco román, mint az irredenta.

e) és a román nép által választott igen kevés kivétellel nem megbizható körjegyzökkel.

A bukaresti irredentisták mostani fellépésüknek nagyon káros következése az, hogy Erdélyben a románok között, nagyon kezd azon

meggyözödés terjedni, miszerint az oláhországi kormány nem csak elnézni, de helyesli és segélyezi is a románoknak azon törekvését, kik a magyar államban lakó romanságót a magyar államtól elszakadására és Romániával való egyesülésre bujtogatják.

Hogy az erdélyi és magyarországi románok között emlitett meggyözödés terjed, azon legkevésbé se lehet csodálkozni mert ma magyar államban lakó oláhok azt hiszik, hogy az osztrák magyar állam nem bir oláhországgal és azért tür el annyi mindent az oláh kormánynak, és az oláh bujtógatóknak.

Ennek folytán én ismételten azon nézetemmek adok kifejezést, hogy a néhány év óta mind szemtelenebbül felmerülö román bujtógatásokat véglegesen csak is Bukarestben kell megsemisiteni.

Jelenleg Torda-Aranyos megyének, söt merem állitani Erdélynek belnyugalmát, a román irredentisták bujtógatásától egyáltalában nem lehet félteni, – de jövöre tekintettel, eljött ideje a román bujtógatások gyökeres kiirtásának.

Jelen körülmények között Torda Aranyos és néhány erdélyi megyében szükség lenne néhány forintra, rendöri czélokra: mert a szolgabirók, a kormányzati rendszer és a szerfelett sok irásos teendök miatt közvetlen nagyon keveset érintkezhetnek a néppel, a nép által választott körjegyzökben pedig, román lakta vidéken egyáltalában nem lehet bizni. Nagyon czélszerü lenne, aként intézkedni, hogy az Oláh országból postai utón Erdélybe érkezö gyanus levelek és csomagok beltartalmáról is a kormány megbizható közegei szereszhetnének maguknak tudómást.

Ezen utón, rövid idö alatt megtudná a magas kormány, hogy a magyar államban kik és minö politikai összeköttetésben vannak az oláhországi bujtogatókkal.

Tisztelettel lévén Nagyméltóságodnak alázatos szolgája.

Báró Kemény György
föispán.

Torda, 1885 szeptember 6-án.

Arh. St., Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 813/1885, f. 2-5, orig.

Traducere:

Număr 107-885

Comite suprem

Stimate Domnule Ministru de Interne regal magiar!
Excelenţă!

Cu referire la ordinul telegrafic emis de Excelenţa voastră la 2 septembrie anul curent, sub numărul *770* şi în complectarea scurtului raport trimis de mine telegrafic la 4 septembrie, sub numărul 107, îndrăznesc să mai raportez următoarele:

1.) Nici printr-o permanentă supraveghere, printr-o obsevare exactă şi discretă, prin diferite demersuri nu am reuşit să descopăr până în ziua de azi nici un singur caz în care comitetul Iredentei române ar fi trimis cuiva în comitatul Turda-Arieş proclamaţii instigatoare, deşi sunt convins că proclamaţiile instigatoare ale Iredentei au fost aduse prin contrabandă în toate ţinuturile Trasilvaniei cu populaţie majoritar românească.

2.) Pot să o asigur pe Excelenţa voastră că, chiar dacă amintitele proclamaţii instigatoare ar fi fost aduse prin contrabandă în comitatul Turda-Arieş ele nu au fost afişate niciunde.

3.) În comitatul Turda-Arieş, amintita proclamaţie iredentă a avut un efect diferit asupra populaţiei de naţionalitate română, corespunzător nivelului de cultură.

a) Cei mai moderaţi reprezentanţi ai intelectualităţii române au condamnat cu hotărâre acţiunea Iredentei şi au condamnat această modalitate de acţiune. Dar în comitatul Turda-Arieş, ca şi în Transilvania, aceştia sunt puţini la număr şi, în afară de aceasta, sunt atât de terorizaţi de ziarele din Bucureşti, Sibiu şi Braşov, încât îşi declară cel mult între patru ochi, opiniile. Respectivii sunt şi puţini şi laşi. Cu aceştia nu este nici o problemă.

b) Încă nu sunt probleme nici cu partea neştiutoare de carte a poporului român.

c) În schimb, problemele sunt cu surtucarii semidocţi, ştiutori de carte ai poprului român – respectiv cu puţine excepţii, preoţii uniţi şi, mai ales, cei neuniţi.

d) Cu majoritatea funcţionarilor români numiţi de guvern: pentru că cei mai mulţi dintre ei sunt la fel de daco-români ca şi iredenta.

e) şi cu notarii cercuali aleşi de poporul român, în cea mai mare parte nedemni de încredre.

O urmare foarte păgubitoare a actualei acţiuni a iredentiştilor bucureşteni este că printre românii în Transilvania începe să se răspândească convingerea conform căreia guvernul din România nu numai că tolerează, dar chiar aprobă şi ajută acele străduinţe ale

românilor care instigă la ruperea de statul maghiar a românilor ce locuiesc în statul maghiar şi la unirea cu România!

Nu este de mirare faptul că amintita convingere se răspândeşte atât de mult printre românii din Transilvania şi Ungaria căci, românii ce locuiesc în statul maghiar cred că statul austro-ungar nu face faţă României şi de aceea suportă atâtea de la Guvernul român şi de la instigatorii români.

Ca urmare, eu îmi exprim din nou opinia că uneltirile româneşti, tot mai obraznice de câţiva ani încoace, nu pot fi nimicite definitiv decât la Bucureşti.

În prezent, liniştea internă a comitatului Turda-Arieş, ba chiar, îndrăznesc să susţin, a Transilvaniei, nu poate fi deloc periclitată de uneltirile iredenţilor – dar, dacă ne gândim la viitor, a sosit timpul să smulgem din rădăcină uneltirile române.

În condiţiile actuale, în Turda-Arieş şi în câteva comitate transilvănene ar fi fost nevoie de câţiva florini în scopuri poliţieneşti, căci pretorii, din cauza sistemului de guvernare şi a numeroaselor activităţi birocratice, au puţin contact cu populaţia, iar în notarii cercuali din ţinuturile locuite de români, aleşi de popor, nu se poate avea deloc încredere. Ar fi foarte indicat să se ia măsuri pentru ca organele de încredere ale guvernului să poată cunoaşte întâi conţinutul scrisorilor şi pachetelor suspecte sosite prin poştă din România.

Pe acestă cale, înaltul guvern ar afla în scurt timp, cine, în statul maghiar, şi în ce fel de relaţie politică se află cu uneltitorii din România.

Cu stimă, Excelenţei voastre,

slugă umilă,

Baronul Kemény György, comite suprem

Turda, 6 septembrie 1885

83

1885 septembrie 8, Dej. Raportul notarului şef din Dej înaintat comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, referitor la desfăşurarea adunării generale a Asociaţiei transilvane pentru literatura şi cultura poporului român, ţinută la Gherla în zilele de 29-30 august 1885.

Méltoságos Báró föispám ur!

Tisztelt szóbeli megbizása folytán a midön az "Asociaţiunea transilvana pentru literatura şi cultura poporului român" Szamosujvár sz. kir. várossában folyó évi augusztus hó 29 és 30-ik napjain tartottközgyüléséröl oláh nyelven szerkesztett jegyzökönyveit a gyülésben részt vett tagok névjegyzékét és a "Transilvania" czimü lap 17-18 számait, mely tárgysorozatul szolgált % alatt ide zárva beterjesztem egyszer-

smind tisztelettel tudomására hozom Méltoságodnak, hogy a jegyzökönyvek magyar forditását azon okbol nem csatolhattom, mert jollehet Bologa Jacob elnök azokat Nagy-Szebenböl hól a másod napi ülés jegyzökönyve hitelesittetett-megküldeni igérte, azon gyanitható okból, mert az egylet föbb emberei át forditását ellenezték-nem küldötte meg.

A közgyülés átalánoságban véve a kitüzött tárgyakhoz szorithozva rendben és minden politikai szinezet kikerülésével folyt le.

A közgyülés tartalma alatt annak elsö napjain adatott egy közebéd estve egy hangverseny, mélyeken magam is mint meghivott vendég jelen voltam; ezen alkalmakkor sem észleltem oly nyilvános cselekményeket, melyek kifogás alá jöhettek volna. Itten azonban megkivánom jegyezni, hogy Muntéánu Aurel Maros-Vásárhelyi ügyvédjelölt a gyülésekben honvédhadnagyi egyen ruhában kardosan jelent meg.

A gyülés másod napján egy tánczestvély is rendeztetett, melyre szintén hivatalos voltam, de én az estvéli vonattal haza utazván., ezen estvélyben részt nem vehettem. Azonban ugy a városi rendörkapitány, mint a rendöri hatoság többi közegei külön szóbeli utasitásom szerint az estvélyen jelen voltak, és azt éber figyelemmel kisérték; vett értesitésem szerint ez estvélyen sem fordult elö valamely rendellenes tüntetö cselekmény.

Méltoságos Báró föispán úr! ezek azon tények, melyek a gülés s az aval egybekötött nyilvános összejövetelek lefolyásáról jelezhetek de engedje meg Méltoságod, hogy szerény észleleteimet, melyeket részint az egyének magatartásából részint a körülmények össze vetéséböl meritettem, a következöben adjam Méltoságodnak elé:

Szerény nézetem szerint azon békés és törvénytisztelö hangulat, mely az ülések folyamát végig kisérte csak látszólagos volt, s csak leplezéséül szolgált azon oláh nemzetiségi üzelmeknek, melyeket a nyilvános üléseken és társas össze jöveteleken kivül az oláhok eredeti szokásukhoz hiven alattomban folytattak. Oda vólt az irva könynyen olvasható jelekkel, minden egyes oláh arczára azon alattomos egyetértés, mely Magyar állam ellenes törekvést jelez s melynek mentöl tágosabb körben propágándát szerezni fötörekvésük. A vándor gyüléseken legjobb alkalmuk van erre, mert ilyenkor lehet ugyan gátolni a politikai tüntetéseket lehet ellenörizni gyüléseken az állam ellenes magatartást, de miután a magán össze jöveteleket sem meggátolni sem ellenörizni nem lehet, elég leend a még nem teljes fanatikus oláh félmivelt egyéneknek az egylet fejeitöl a Nagyszebeni föoláhoktól egy kéz szoritás egybiztató szó, hogy e percztöl fogva a legfanatikusabb oláhokká váljanak. E történik ma Szamosujvártt, holnap Károly-Fejérvártt s igy évente más-más helyen; mig Magyarország Erdély részét vándor gyüléseikkel beutazzák s a fanatikusok számát ezen közvetlen és ünnepies érintkezéssel halványosan szaporitják, a kolommposok pedig a helyzet felöl magukat folytonosan közvetlenüul tájékozzák.

Itt szerény javaslatom volna tehát hogy e vándor gyülések mint a nemzetiségi és állam ellenes törekvések legalkalmasabb eszkozeinek betiltása iránt Méltoságod minél elöbb felsöbb helyen legjobb belátása szerint elöterjesztést tenni méltoztassék.

Most áttérnék Szamosujvár város azon szomorú helyzetére meynek nemzetiségi és társadalmi tekintetben elébe néz, ha a város magyar nemzeties érzésü polgársága a kelö és gyors támogatásba nem részesül, melynek segélyével az oláh törekvésektöl meg szabadulhatna.

Szükségtelen fejtegetnem Méltóságod elött Szamosujvár város polgárságának jelenlegi állapotát, mert Méltóságod bizonyára tudni fogja, hogy a város polgársága, ugy anyagi mint szellemi tekintetben nagymérvü elszegényedésnek indult, elszegényedésnek mert a nagyobb töke felett rendelkezö tehetösebb rész az ország külömbözö részeiben fekvö birtokot vásárolt és a városból kitelepedett, s mert az értellmiség szellemi tökéjét Szamosujvár városában nem érvényesithetvén a városból szintén elszármozott ugy hogy a vagyonos és képes egyének száma ma már a városban nagyon is csekéky számra olvadott le.

Ezen körülményt felismervén az Oláhok minden törekvéseiket oda öszpontositják, hogy a gör. cath. püspökség elhelyezésével melynek hazafiságát teljesen kétségbe vonom Szamosujvár városénak, mint magyar városnak megadják a kegyelem döfést.

Számitások nem kevesebb mint a magyar kormány pénzbeli segitségével a gör. cath. püspöki residentiát és egyházat a hozzá tartozó semináriummal Szamosujvártt a piaczon elhelyezni, minthogy a püspökséghez tartozó Canonok' és föpapokon kivül-kik már jelenben is nagyobbára háztulaidonosok-ezek tehetösebb rokonai, és más fanatikus oláhok a várost meglepjék s hogy a különben is elszegényedésnek indult magyar érzelmü örményeket házaik és fekvö birtokaikbol ki vásárolják, ez uton rövid idö alatt a város képviseletének többségét s igy a város tekintélyes vagyona feletti rendelkezést magokhoz ragadják. -Igy akarjá kevés áldozattal megteremteni Magyarország Erdély részében az oláhok magoknak azt mivel ez ideig nem birtak, meg teremteni a tiszta oláh központot, hól ugy politikai üzelmeiket bátrabban folytathatnák mint separatisticus irányú culturájukat meggyökeresitethetnék. -Szamosujvár városában az örménység legszgényebb és als óbb osztálya már is saját örmény nyelve mellett mondhatni inkább csak az oláh nyelvet beszéli s ugy azok eloláhosodására kevés alkalom és idö kell. Evel szemben nézetem szerint a magas kormány részéről a gör. cath. püspökségnek Szamosujváron leendö elheyezése mindenek felett meggátlandó s az egy tiszta magyar városba lenne elhelyezendö mert ez által az oláhoknak Szamosujvár várossa iránti törekvése meghiusulna.

Egyébbiránt jelezhetem Méltóságodnak, hogy Szamosujvár város értelmeseb polgárai a helyzet tudatában vannak, a mint aggodalmai-

kat nekem is többen kifejezték s készzek részekröl minden áldozatot meghozni, csak hogy várossukat az oláhoktól megoltalmazhassák.
Fogadja Meltóságod tiszteletem öszinte kifejezését.

Deésen, 1885. szeptember 8-án.

alázatos szolgája föjegyzö mint kiküldött biztos

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 860/1885, f. 6-8, orig.

Traducere:

Domnule Baron, Comite Suprem!

Urmare însărcinării dumneavoastră verbale vă înaintez, în anexă, protocolul de şedinţă, încheiat în limba română, cu prilejul adunării generale a Asociaţiunii transilvane pentru literatura şi cultura poporului român, ţinută la Gherla în zilele de 29 şi 30 august, lista participanţilor la adunare şi numerele 17-18 din ziarul "Transilvania" care a servit ca programă şi vă informez totodată că nu pot înainta traducerea în limba maghiară a protocoalelor de şedinţă întrucât preşedintele Bologa Iacob nu a trimis-o din Sibiu, deşi a promis, aceasta din motivul, lesne de înţeles, că membrii de seamă s-au opus traducerii.

Adunarea s-a desfăşurat, în general, în ordine, cu evitarea oricărei coloraturi politice şi s-a limitat la problemele propuse. În prima zi s-a ţinut o masă comună, seara un concert la care am participat şi eu ca invitat; nici cu acest prilej nu am observat fapte suspecte.

Doresc însă să menţionez că Muntean Aurel, viitor avocat din Târgu Mureş a apărut în uniformă de sublocotenent de honvezi, şi cu sabie.

În a doua zi s-a organizat o serată dansantă, la care am fost invitat, dar plecând spre casă cu trenul de seară nu am participat la serată. De altfel la indicaţia mea verbală au participat la serată atât comandantul poliţiei cât şi alţi reprezentanţi ai poliţiei, care au urmărit-o cu vie atenţie. Potrivit informaţiilor primite nici cu prilejul seratei nu s-au petrecut fapte împotriva ordinii publice.

Domnule baron, comite suprem, acestea sunt evenimentele de semnalat cu prilejul adunării şi a întrunirilor legate de aceasta, dar, permiteţi-mi, Domnule, să vă prezint în continuare observaţiile mele, pe care le-am obţinut fie din atitudinea persoanelor, fie din diferitele împrejurări.

Potrivit modestei mele păreri acea atmosferă liniştită, legală care a caracterizat întreaga desfăşurare a adunării era doar aparentă şi a servit doar drept paravan uneltirilor naţionale româneşti pe care aceştia le-au continuat cu excepţia întrunirilor publice, pe ascuns, fideli

obiceiurilor lor. Se putea citi cu uşurinţă pe faţa fiecărui român acea înţelegere vicleană care arată străduinţa împotiva statului maghiar şi intenţia unei propagande într-un cerc cât mai larg. Cel mai bun prilej îl constituie adunările itinerante când pot fi oprite manifestaţiile politice, poate fi supravegheată atitudinea antistatală în cadrul adunărilor dar, întrucât, adunările particulare nu pot fi nici oprite nici supravegheate, ar fi suficient pentru românii semidocţi o strângere de mână, un cuvânt de îmbărbătare din partea conducătorilor asociaţiei de la şefii românilor din Sibiu ca să devină românii cei mai fanatici. Aşa se întâmplă azi la Gherla, mâine la Alba-Iulia şi anual în alt loc; până când vor cutreiera cu adunările lor itinerante partea transilvăneană a Ungariei şi vor spori uşor, prin aceste contacte, numărul fanaticilor, iar corifeii se orientează permanent asupra situaţiei.

De aceea, aş propune, Domnule, ca apelând mai sus să luaţi măsuri pentru interzicerea adunărilor itinerante, care constituie cele mai bune prilejuri pentru tendinţele naţionale şi antistatale.

M-aş referi acum la acea situaţie tristă, din punct de vedere naţional şi social, în faţa căreia se află oraşul Gherla, dacă cetăţenii cu simţăminte maghiare nu se vor bucura de ajutorul necesar şi rapid pentru a scăpa de acţiunile româneşti.

Este inutil a prezenta în faţa dumneavoastră situaţia actuală a cetăţenilor oraşului Gherla, căci cunoaşteţi că aceştia sunt pe calea unei sărăciri atât materiale cât şi spirituale căci cei care dispun de capital însemnat au cumpărat moşii în diferite părţi ale ţării şi au plecat din oraş, iar capitalul spiritual al intelectualităţii neputând fi valorificat în Gherla, la fel s-au îndepărtat de oraş, astfel încât a ajuns infim numărul celor bogaţi şi capabili.

Românii cunoscând această împrejurare îşi îndreaptă toate eforturile ca prin stabilirea episcopiei greco-catolice, al cărei patriotism îl pun la îndoială, să dea lovitura de graţie oraşului ca oraş maghiar.

Intenţiile lor nu au fost altele decât că, cu ajutorul material al Guvernului maghiar să înfiinţeze în piaţa oraşului reşedinţa episcopală şi biserica greco-catolică cu seminarul aparţinător, că în afara canonicilor şi preoţilor ţinând de episcopie, proprietari de case în marea lor majoritate, oraşul să fie invadat de rudele mai bogate ale acestora şi alţi fanatici români, care să cumpere de la armenii cu sentimente maghiare, aflaţi în pragul sărăciei, casele şi moşiile şi în felul acesta în scurt timp să obţină majoritatea în reprezentanţa oraşului şi să pună mâna pe averea oraşului.

În felul acesta doresc românii să realizeze cu eforturi minime, în părţile transilvănene ale Ungariei ceea ce nu au avut până acum, să creeze un centru pur românesc, unde să poată continua cu mai mult curaj uneltirile naţionale, unde să-şi poată dezvolta cultura de orientare separatistă.

Pătura cea mai săracă şi de jos a armenilor din oraş vorbeşte deja, alături de limba lor armenească, mai mult limba română. Astfel încât este nevoie de un timp foarte scurt pentru românizarea lor.

De aceea, potrivit părerii mele ar trebui oprită intenţia înaltului guvern de a înfiinţa episcopia greco-catolică în Gherla care ar trebui situată într-un oraş pur unguresc şi în felul acesta s-ar zădărnici strădaniile românilor în Gherla.

Vă informez totodată, Domnule, că populaţia mai instruită din oraşul Gherla cunoaşte situaţia, după cum mi s-au plâns mai mulţi şi au declarat că sunt gata de orice sacrificiu pentru a-şi apăra oraşul de români.

Primiţi, Domnule, expresia stimei mele sincere.

Dej, 8 septembrie 1885.

slugă umilă,
notar şef în calitate de comisar delegat

84

1885 septembrie 27, Ighiu. Raportul preotului plăşii Ighiu, Köblös Miklós, referitor la starea de spirit a românilor din zonă, pentru a căror supraveghere solicită dislocarea a 1-2 companii militare maghiare.

Szám 9-1885/res.

Nagyságos kir[ályi] tanácsos Alispán ur!

Ezen ide fogott magán levelet és mellékleteül beküldött irónnál irott román felhivásást vévén, azonnal kiszálltam Zalathnára és úgy az estve mint ma kútattam a dolgok után, de ólvasni nem tudván kerül a bejelentö kezébe.

Határozottan megállapitani nem birom a felhivás iróját mert óly egyén se Zalathnán se Abrudbányán nincs/ az irás a Demián Victor vonásaihoz hasonlók/, elég az, hogy a magyar lakosságra rosz benyomást tett.

A mi a magán levélben irtt gyülésekre vonatkozik, határozotsságál meg nem állapitható, hogy hól, és kik gyülekeznek; azonban az irtt czélt nem vonom kétségben. Tény az, hogy a magyarság meg van rémülve és a románok pedig többen utczán, útfélen összeálva beszélgetnek, hogy mit nem lehet megtudni.

Demián Victor és Deremus Miklós foglalkozás nélküli egyének lóháton többször a községböl eltávoznak, rolluk minden rosz feltehetö, még a bujtogatás is.

Alexi György kohótisztnek, egy kohó múnkás által, zavargást jelzö beszédek súgottak be, ki is utasitotta emberét lehetöleg saját fülével kihallgatni és meggyözödést szerezni – eredményét várom.

Járásomban többfelé kirándulva azon meggyözödést szereztem, hogy a nép súg-búg egymásközt, az inteligenssebje kerül, ha pedig találkozik erőltetett nyájasságot és alázatosságot mútat.

Magyar-Igen, Zalathna, Abrudbánya és Topánfalván 1-2 század magyar nemzetiségü katonaságot ajánlanék elhelyeztetni és lehetöleg f. év octóber 16-ig, mert az eddig nyert besugások arról biztosittak, hogy szüret elött semmi sem lesz; azután pedig ha már ennyire felbujtogatott nép italhoz jút verekedés czimén nagyobb mérvü dolgok is történhetnek.

Bátor vagyok kérni Nagyságodat méltóztoztassék magasabb helyen is tudomásra hozni ezen lakoinak emlitett hangulatát, azért is, mivel a zalathnai bánya tisztviselök nem érzik magukat kellö biztonságban úgy szintén a kezelésökre bizott kincstári vagyont se.

Vajasd községben, a magyarok vagyona feletti osztozkodási vágy szóban már nyilvánúlt is.

A magyar igeni járás szolgabirója

Magyar Igen 1885 szeptember hó 27-én

Köblös Miklós
szolgabiró

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 9(4 / 1885, fila 8-9, orig.

Traducere:

Nr. 9-1885

Confidenţial

Domnule Consilier regal, Vicecomite!

Luând cunoştinţă despre scrisoarea particulară anexată aici, şi de proclamaţia română, m-am deplasat imediat la Zlatna şi, atât aseară cât şi în cursul zilei de azi, am efecutat cercetări asupra situaţiei, dar fără rezultat. Cel care a găsit acest act românesc nu era ştiutor de carte, de aceea a ajuns în mâna denunţătorului.

Nu pot stabili cu certitudine autorul proclamaţiei căci nu există nici la Zlatna nici la Abrud persoane cu asemenea nume (scrisul seamănă cu cel al lui Demian Victor). E suficient faptul că a avut o influenţă nefastă asupra populaţiei maghiare.

În ceea ce privesc adunările pomenite în scrisoarea particulară, nu pot fi stabilite cu certitudine unde şi cine se întruneşte, însă, nu mă îndoiesc de scopul amintit. Este clar că populaţia maghiară este înspăi-

mântată iar românii, adunaţi pe străzi povestesc, dar despre ce, nu se poate şti.

Demian Victor şi Dărămuş Nicolae, persoane fără ocupaţie, au părăsit de mai multe ori comuna călare. Lor li se poate atribui orice, chiar şi instigarea.

Alexi Gheorghe, funcţionar de la cuptoare, a aflat despre cuvintele agitatoare prin denunţul unui lucrător. A dispus omului său să se intereseze personal şi să se convingă, pe cât posibil. Aştept răspunsul.

Cutreierând plasa mea am ajuns la convingerea că populaţia şuşoteşte, cei mai instruiţi mă evită, şi dacă totuşi ne întâlnim, afişează o prietenie şi supunere forţată.

Aş recomanda dislocarea a 1-2 companii maghiare la Ighiu, Zlatna, Abrud şi Câmpeni, şi dacă se poate, până în data de 16 octombrie anul curent, căci denunţurile primite ne asigură că înainte de cules nu se va întâmpla nimic. După aceea, dacă populaţia agitată va ajunge la băutură, sub motivul bătăilor, se pot petrece şi lucruri mai grave.

Îndrăznesc să vă rog, Domnule, să informaţi şi forurile superioare asupra stării de spirit a acestor locuitori şi din motivul că funcţionarii de la Direcţia minieră Zlatna nu se simt în siguranţă şi nici averea fiscală încredinţată lor.

În comuna Orejdea s-a pus deja în discuţie problema împărţirii averii maghiarilor.

Pretorul plăşii Ighiu.

Ighiu, 27 septembrie 1885

Köblös Miklos, pretor

85

1885 septembrie 29, Cluj. Raportul Comandamentului cercului de jandarmi nr. 1 prin care ministrul de interne regal maghiar este informat despre răspândirea unor manifeste "instigatoare în spirit daco-român" şi măsurile întreprinse de autorităţi pentru întărirea pazei în localităţile Zlatna, Abrud, Roşia Montană, Câmpeni, Ighiu.

Magy. kir. 1-sö számú csendörkerületi parancsnokság

88 szám/k.t.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Minister ur!

Mély alázattal jelentem, hogy a zalathnai örsparancsnokságtól beérkezett jelentés szerint e hó 23-árol 24-ére menö éjjel ottani község házának az utca felöli falára ismeretlen kezek által haza magyar ellenes dacorománˈ szellemü lázitó és A% alatt mellékelt költemény ragasztatott, mely e hó 24-én Esztergály János zalathnai lakos által levétett és a magyar-igeni szolgabirói hivatalnak beszolgáltatott.

A zalatnai örsparancsnokban gyanú támadt az iránt, hogy az emlitett költemény szerzöje nem lehet más, mint odavaló Daramus Miklós, miért is nevezetnél Oriás Sándor segédjegyzö jelenetében házmotozást tartott, mely alkalommal irónnál irt és B% alatt csatolt iratot talált, mely elkoboztatott, és jelentés kiséretében a magyar-igeni szolgabirói hivatalnak szintén átadatott.

Minthogy vett jelentés szerint Magyar Igen, Zalathna, Abrudbánya, Verespatak és Topánfalva környékén a magyarság meg van rémülve, az oláh pedig uton utfélen összálva tanácskoznak, ennélfogva a szükséges intézkedések megtétele czéljából Kovács Ferencz föhadnagy, nagy enyedi szakasz parancsnok urat utasitással rendeltem ki, hogy emlitett helységekben elhelyezett csendörségi örsöket a szükséghez képest megerösitse.

Kolozsvárt 1885 Szeptember 29-én

örnagy

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 947 / 1885, f. 2, orig.

Traducere:

Numărul 1
Numărul 88

Comandamentul Cercului de jandarmi
regal maghiar

Excelenţă, Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

Vă raprotez cu adâncă supunere că, potrivit informării venite de la comandamentul de garnizoană din Zlatna în noaptea de 23 spre 24 luna curentă s-a lipit de persoane necunoscute pe peretele dinspre stradă al primăriei localităţii un poem instigator în spirit daco-român (anexate sub A) şi care a fost scos în ziua de 24 luna curentă de către Esztergály János locuitor din Zlatna şi predat oficiului preturii din Ighiu.

Comandantul garnizoanei din Zlatna îl bănuie ca autor pe localnicul Dărămuş Nicolae şi de aceea i s-a făcut o percheziţie, la domiciliu, în prezenţa vicenotarului Oriás Sándor, cu care ocazie s-a găsit actul anexat sub B, care s-a confiscat şi s-a predat, cu raport însoţitor, oficiului preturii din Ighiu.

Întrucât, aşa cum reiese din raport, populaţia maghiară din Ighiu, Zlatna, Abrud, Roşia Montană şi Câmpeni este înspăimântată iar românii se întrunesc peste tot şi se sfătuiesc. În scopul luării măsurilor

ce se impun i-am dispus domnului locotenent Kovács Ferencz, comandantul plutonului Aiud, să întărească posturile de jandarmi din localităţile amintite în funcţie de necesităţi.

Cluj, 29 septembrie 1885

Maior,

86

1885 octombrie 25, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se solicită comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Bánffy Dezsö, să urmărească cu toată atenţia acţiunile românilor şi să aplice măsurile ce se impun, mergând până la angajarea unor indivizi de încredere, care să supravegheze mişcările naţionale.

1062 szám /res

Magyar királyi belügyminister
kizárólag saját kezéhez

Méltóságos úr!

Nem kétlem, hogy Méltóságos figyelmét nem kerülték ki a romániai "Carpatilor" egylet izgatásai és az " iredenta romana" lázitó felhivása folytán legközelebb megkisérlett hazaellenes román nemzetiségi üzelmek, – minthogy az eddigi nyomozatokból kiderül, hogy ezen üzelmek föképen a hazaellenes, elégedetlen ügyvédek, lelkészek, tanitók és jegyzök által szittatnak, mi az által is igazoltattik, mert az " irredenta romana " lázitó felhivása is ezekhez küldetett, de általuk minden hivatalos felhivás daczára be nem szolgáltatott. Mindenek élött tehát ezek magatartása kisérendö a legébérebb figyelemmel s ezen felügyeletre az összes tisztviselök személyes fellelösség terhe alatt kötelezendök valamint arra is, hogy elöforduló esetekben a tisztviselök a tapasztalandókról jelentést téve, a törvényes megtorlás iránt is az 1876 évi XXVIII törv. czikk alapján azonnal intézkedjenek.

Különösen tartoznak a tisztviselök a nemzetiségi felekezeti iskolákat, felügyelni, ezekben mindaszt, mi államellenes irka, tankönyv, másnemü könyv, térkép s.a.t. lefoglaltatni biztos tudomást szerezni a tanitó politikai magatartásáról, és valahányszor alapos gyanú forog fenn: úgy a tanitók, jegyzök, – mint magánosoknál is házmotozást eszközölni.

A nemzetiségi üzelmek legföbb elömozditói az izgató, utazók ezek magatartása megérkezésük perczétöl fogva a legéberebb felügyelendö ilyenek alapos gyanú esetében letartoztatandók, megmotozandók és a kir. biróságnak átadandók.

Nemzetiségi községben éppen a jegyzök lennének hivatva a másként csendes jónépet felvilágositani, a hazaellenes üzelmektöl megóvni, minthogy pedig köztudomására éppen az ellenkezöt teszik: úgy a szolgabirók, mint a megyei hatóságnak, illetöleg a megye elsö tisztviselöjének egész eréllyel oda kell hatni, hogy a községek a hazafiatlan jegyzöktöl megszabadittassanak, – ezt követeli elutasithatatlanúl nemcsak a közérdek, de a községi lakosok saját érdeke is.

Figyelmeztetendök továbbá a tisztviselök, hogy a csendörség utasitásai értelmében kötelesek a közigazgatási hatoság rendelete folytán eljárni, házmotozásoknál azonban hatosági vagy községi közeg közbenjötte nélkül nem müködhetik.

Végül felkérem Méltóságodat, hogy a mennyiben a nemzetiségi mozgalmak megfigyelésére bizalmas egyének alkalmazását szükségesnek tartja, ezek felfogadása iránt intézkedjék, kiknek költsége Méltóságod elöterjesztése folytán általam fog utalványoztatni.

A közigazgatási tisztviselök föhivása lévén, a közrend és csend biztositani, valamint a magyar állam érdekei felett kiválóan örködni az összes tisztviselöktöl és közegektöl elvárom, hogy e tekintetben teljes hazafiui önfeláldozással fogják ezen nemes kötelességöket teljesitenni.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilványitását.

Budapesten 1885 évi október hó 25-én.

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura judeţului Someş, Prezidiale, nr. 1463, f. 1-2.

Traducere

Nr. 1062

Confidenţial

Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule!

Nu mă îndoiesc că n-au scăpat atenţiei Dumneavoastră instigările societăţii "Carpaţi" din România şi încercările recente de uneltiri naţionale româneşti împotriva ţării, ca urmare a apelurilor răzvrătitoare ale "iredentei române", deoarece, din investigaţiile de până acum, reiese că aceste uneltiri sunt provocate mai cu seamă prin intermediul avocaţilor, preoţilor, învăţătorilor şi notarilor cu sentimente antipatriotice, nemulţumiţi, ceea ce se justifică şi prin faptul că apelul

răzvrătitor al "iredentei române" le-a fost trimis lor şi, împotriva tuturor ordinelor autorităţilor, nu l-au predat.

Înainte de toate, deci, comportamentul acestora trebuie urmărit cu cea mai vie atenţie şi la această supraveghere trebuie obligaţi toţi funcţionarii, sub răspundere personală, precum şi la aceea ca, în cazurile care ar surveni, funcţionarii, raportând despre cele constatate, să ia degrabă măsuri în direcţia represiunii legale, pe baza articolului de lege XXVIII din anul 1876.

În mod deosebit, funcţionarii sunt datori să supravegeze şcolile confesionale ale naţionalităţilor şi, de aici să confişte tot ce este caiet, manual, alt tip de carte, hartă ş.a.m.d. duşmănoase la adresa statului, să obţină informaţii exacte despre atitudinea politică a învăţătorilor şi, ori de cîte ori există vreo bănuială întemeiată, să efectueze percheziţii atât la învăţători, notari, cât şi la particulari.

Principalii sprijinitori ai uneltirilor naţionale sunt călătorii instigatori; comportamentul acestora trebuie urmărit cu cea mai vie atenţie din momentul apariţiei lor; în caz de suspiciune întemeiată, aceştia trebuie arestaţi, percheziţionaţi şi deferiţi judecătoriilor regale.

În comunele cu naţionalităţi, chiar notarii ar fi cei meniţi să informeze poporul, de altfel liniştit şi bun, să-l ferească de uneltirile antipatriotice, cum însă este public cunoscut faptul că ei fac tocmai contrariul, atât pretorii cât şi oficialităţile comitatului, respectiv primul funcţionar al comitatului, trebuie să acţioneze acolo cu toată energia ca să fie scăpate comunele de notarii lipsiţi de patriotism – acest lucru îl reclamă cu necesitate nu numai interesul general, dar şi propriul interes al locuitorilor din comune.

Trebuie atenţionaţi, în continuare, funcţionarii că, în conformitate cu îndrumările jandarmeriei, sunt datori să procedeze conform ordinului autorităţii administrative, însă nu pot întreprinde percheziţii, confiscări fără intervenţia unui agent comunal sau al autorităţii.

În încheiere, vă solicit ca, în măsura în care consideraţi necesară angajarea unor indivizi de încredere pentru supravegherea mişcărilor naţionale, să dispuneţi în direcţia angajării acestora, cheltuielile urmând a fi achitate de mine, în urma propunerii dumneavoastră.

Datoria principală a funcţionarilor administrativi fiind aceea de a asigura ordinea şi liniştea publică, precum şi de a veghea în mod deosebit asupra intereselor statului maghiar, pretind tuturor funcţionarilor şi agenţilor ca, în acestă privinţă, să-şi îndeplinească acestă datorie nobilă, cu deplin devotament patriotic.

Primiţi asigurarea stimei mele,

Budapesta, 1885, octombrie 25

Tisza

87

1885 octombrie, Budapesta. Notă informativă prin care se apreciază că pentru stăvilirea acţiunilor desfăşurate de românii transilvăneni este necesar că metoda agenţilor să fie folosită şi la nivelul jandarmeriei, prin angajarea unor "persoane adecvate" sau pensionari capabili să supravegheze mişcarea naţională.

Patay örnagynak[1]
kiz. saját kez. Kolozsvártt[2]
A nemzetiségi üzelmek csak úgy gátolhatók meg biztosan, ha azokról a felügyeletre hivatottak ideje korán értesittetnek; ugyan azért szükségnek tartom, hogy a csendörség is fogadjon bizalmas ügynököket nyugalmazott csendörökböl vagy más, arra alkalmas egyénekböl, kinek kötelessége lesz a nemzetiségi mozgalmakat, az azokkal foglalkozókat legéberebben felügyelni és a tapasztalandókról a csendörparancsnokat és az általa kijelölendö csendörtisztekröl azonal értesiteni.

Az ily bizalmas jelentések/czimed/vagy a/czimed/által megbizandó csendörtiszt által az illetékes közigazgatási hatoságokkal és az illetö megye föispánjával közlendök, valamint a csendörségi szolgálati utasitás értelmében a csendörség saját hatáskörében intézkedhetik.

Felhivom/czimed/ miszerint tegyen jelentést: hány ily bizalmas ügynök lenne szükséges és hól alkalmaztatnék?

Ezek költségei /czimed/elöterjesztése folytán a belügyminiszterium által a közbiztonsági alapból fognak fedeztetni.

Bpest, 1885. október

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 1066/1885, f. 1, copie.

Traducere:

maiorului Patay
Cluj

Strict personal

Uneltirile naţionale pot fi stopate doar în situaţia în care cei meniţi să le supravegheze sunt informaţi din timp. De aceea consider necesar ca şi jandarmeria să aibă agenţi secreţi, proveniţi fie dintre jandarmii pensionaţi fie din alte persoane adecvate acestei activităţi, care să aibă

1 subliniat în text.
2 idem.

obligaţia de a supraveghea cu cea mai vie atenţie mişcările naţionale şi să informeze imediat comandamentul de jandarmi şi ofiţerii desemnaţi asupra celor constatate.

Aceste rapoarte confidenţiale vor fi aduse la cunoştinţă prin dumneavoastră sau prin intermediul ofiţerului de jandarmi desemnat de Domnia voastră oficialităţilor administrative respective şi comitelui suprem al comitatului respectiv de asemenea pe baza acestora jandarmeria poate lua măsuri în baza regulamentelor lor în vigoare în propria sferă de activitate.

Vă rog, Domnule, să-mi raportaţi de câţi agenţi secreţi aveţi nevoie şi unde să fie angajaţi?

În urma informării dumneavoastră cheltuielile pentru întreţinerea lor se vor acoperi de către Ministerul de Interne din fondul siguranţei publice.

Budapesta, octombrie 1885.

88

1885 decembrie 28, Budapesta. Ordinul ministrului cultelor şi instrucţiunii publice al Ungariei, înaintat inspectorilor şcolari regali, cărora li se solicită să supravegheze cu toată atenţia starea de spirit din şcoli şi să aplice măsuri drastice pentru pătrunderea influenţei iredentei române în rândul elevilor.

A vallás és közoktatásügyi m[agyar] kir[ályi]
ministertöl 1848 eln[öki] számhoz.

A román nemzetiségi üzelmek legközelebbi idöben határozottan hazaellenes izgatássá fajultak, Romániában a magyarországi születésü kivándorolt megelégedetlenekböl alakult "Románia irredenta" az ország területére becsempészett felhivásában lázadásra ösztönzi az ország román ajkú lakosságat.

Ezen sajnos jelenség okait tüzetesen megvizsgálván arról gyözödött meg a kormány, hogy ezen hazaellenes üzelmek felderitése által mulasztatott el, kik felügyeleti joguk és kötelességüknél fogva ily üzelmeket felderiteni és megakadályozni elsö sorban volnának hivatva. E tekintetben a legméltóbb szemrehányás elsö vonalban a görög keleti román papságot éri, a mennyiben a nevelés és oktatás az összes gör[ög] keleti román iskolákban nyiltan hazaellenesen vezetettik és nemcsak a tanitókban és tanulókban de a gyermekekben is államellenes érzület ápoltatik, elkezdve az irkáktól – melyek czimlapján a romániai király képe van festve, hátsó lapján pedig Dacorománia térképe Magyarország nagy részével a Tiszáig és Debrecenig – azon számtalan hazaellenes lázitó könyvig és államellenes térképig, melyekkel az elemi és más

iskolai könyvtárak megtelve vannak. Különösen a tiltott könyvek és taneszközök háboritatlan használata után következtethetö, hogy az illetékes kir[ályi] tanfelügyelöt e részben a legnagyobb kötelesség mulasztás terheli.

Brassóban, Nagy-Szebenben s általában a nagyszebeni érseki, továbbá az aradi és káranszebesi püspöki gör[ög] keleti román egyházmegyében a tanulók sapkáikon román szineket viselnek, magatartásuk mindenütt hazaellenes, ösztöndijakért Romániába az izgató körökhöz folyamodnak, ugyanoda kirándulnak, a román izgatókat örömittasan tüntetöleg fogadják.Az itt vázoltakhoz részben üzelmek észleltettek a gör[ög] kath[ólikus] román érséki, és némely gör[ög] kath[olikus] román püspöki egyházmegyében is, a mennyiben gör[ög] kath[ólikus] román néptanitók magyar hangzású családnevet belügyminiszteri engedély nélkül – a tanodai, tanképesitö bizonyitványok és kinevezési okmányok tanusága szerint megváltoztatnak, a magyar nyelv kötelezö tanitásban buzgolkodó gör[ög] kath[ólikus] román felekezeti néptanitó üldöztetnek, ellenük habár valamely más ürügy fegyelmi vizsgálat inditattik, tanitói állomásaikból önkényesen elmozdittanak, s ehez hasonló törvénytelenségek és szabalytalanságok követetnek el.

Ily visszás állapotok türhetök nem lévén, ezen hazaellenes müködésnek minden törvényes eszkozökkel teljes eréllyel az iskolákból való kiküszöbölése okvetlenül szükséges, e végböl bizalmasan felhivom hogy a román felekezeti iskolai tanitók müködését, a tanulók magaviseletét, és a fennebb érintett hazaellenes üzelmekre valló bár minemü jelenségeket éber figyelemmel kisérvén; az eme irányban tapasztalt törvény-és hazaellenes cselekedetekre esetleg mulasztásokra vonatkozó, kellöen tényeket, ideértve a tiltott könyvek és taneszközök feltalálásának eseteit is körülményes jelentés kiséretében a föispán úr utján intézkedés celjából felelösség terhe alatt azonnal tudomására hozni elodázhatatlan köteleségének ismerje.

Budapesten, 1885 évi december hó 28-án.

Trefort

Arh. St. Oradea, fond Prefectura județului Bihor, inv. nr. 24, dosar 165, f. 3-4, orig.

Traducere:

De la Ministrul regal maghiar al Cultelor şi Instrucţuinii Publice.
La numărul prezidenţial 1848.

De curând uneltirile naţionalităţii române, în mod hotărât, au degenerat în instigare antipatriotică. "România Iredentă", constituită în România din emigranţii nemulţumiţi născuţi în Ungaria, în apelul introdus clandestin pe teritoriul ţării, îndeamnă locuitorii de naţionalitate română din ţară la răzvrătire.

Examinând amănunţit cauzele acestui regretabil fenomen, guvernul s-a convins că neglijarea descoperirii acelor uneltiri antipatriotice s-a comis de către cei care, având în vedere dreptul şi obligaţia lor de supraveghere, ar fi chemaţi în primul rând să descopere şi să împiedice astfel de uneltiri. În primul rînd, în acestă privinţă, cea a mai demnă de imputare este preoţimea română ortodoxă, întrucât în toate şcolile româneşti ortodoxe, educaţia şi instrucţia sunt conduse în mod deschis antipatriotic şi simţămintele antipatriotice sunt cultivate nu numai la învăţători şi la elevi, dar şi la copii, începând de la caiete – pe a căror copertă este zugrăvit portretul regelui României, iar pe ultima filă harta Dacoromâniei, cu o mare parte a Ungariei până la Debreţin şi Tisa – pînă la nenumărate cărţi antipatriotice şi hărţi antistatale, de care sunt pline bibliotecile şcolilor elementare şi a celorlalte şcoli. În mod deosebit, din folosirea netulburată a cărţilor şi materialelor didactice interzise, se deduce că, în acest sens, cea mai mare neglijare a obligaţiei îi revine inspectorului şcolar regal.

În Braşov, Sibiu, şi în general, în mitropolia de Sibiu, apoi în eparhiile române ortodoxe ale episcopiilor din Arad şi Caransebeş, elevii poartă pe şepcile lor culorile naţionale române, peste tot comportamentul lor este antipatriotic, se adresează pentru burse cercurilor instigatoare din România, tot acolo se duc în excursii, primesc demonstrativ cu entuziasm instigatorii români.

În cadrul mitropoliei române greco-catolice şi în câteva dieceze episcopale române greco-catolice se observă uneltiri în parte asemănătoare cu cele schiţate aici, întrucât, numele de familie cu sonoritate maghiară ale învăţătorilor români de la şcolile populare greco-catolice, fără aprobarea Ministrului de Interne, sunt schimbate după cum o mărturisesc certificatele şcolare, de calilficare şcolară şi actele de numire. Învăţătorilor confesionali români greco-catolici, zeloşi în învăţarea obligatorie a limbii maghiare, sunt prigoniţi, împotriva lor, sub orice alt motiv, se deschide cercetarea disciplinară, sunt destituiţi din posturile lor de învăţători în mod arbitrar şi se comit şi alte neregularităţi şi ilegalităţi asemănătoare.

Nefiind acceptabile astfel de stări ciudate, este neapărat necesară eliminarea cu toate puterea din şcoli, prin toate mijloacele legale, a

activităţilor antipatriotice. În acest sens, vă solicit confidenţial: să urmăriţi cu atenţie sporită activitatea învăţătorilor şcolilor confesionale româneşti, comportarea elevilor şi orice fel de fenomene referitoare la uneltirile antipatriotice amintite mai sus; să se considere ca o îndatorire urgentă, să mi se aducă imediat la cunoştinţă pe răspundere personală, prin intermediul domnului comite suprem, în vederea luării măsurilor, faptele ilegale şi antipatriotice constatate în acestă direcţie, eventual cele referitoare la neglijenţă, fapte suficient dovedite, înţelegând şi cazul găsirii de cărţi şi materiale didactice interzise, însoţite de un raport amănunţit.

Budapesta, 28 decembrie 1885.

Trefort

89

1886 ianuarie 28, Budapesta. Hotărârea Judecătoriei cercuale de instrucţie pentru probleme de presă din Budapesta, privind confiscarea Manifestului intitulat "Românilor", semnat de comitetul de iniţiativă al Iredentei române.

3879/1886 s.v.b. szám

A budapesti ker. kir[ályi] sajtóügyi biróságtól

A budapesti kerületi kir. sajtóügyi vizsgáló biróság Kozma Sándor Kir. Föügyész mint sajtóügyi közvádlónak – "Románok"/ Romanilor/ felirással "Bukarest 1885 august 18 "./ Bucuresci 18 august 1885/ kelettel és "Román Irredenta kezdeményezö bizottsága"/ Comitetul de initiativa al irredentei Románe/ aláirással ellátott kiálltvány elleni sajtóügyben alulirt hellyen és napon következöleg

határozott:

" Románok "/ Romanilor/ felirással " Bukarest 1885 august 18 "/ Bucuresci 18 august 1885/ kelettel " Román Irredenta kezdeményezö bizottsága "/ Comitetul de initiativa al Irredentei Romane / aláirással ellátott román nyelven irt és külföldön megjelent kiáltvány a magyar büntetö törvénykönyv hatálya területén tartozkodó egyének birtokában talált példányainak lefoglalása illetve zár allá vétele a sajtóügyi eljárást szabályózó 1867 évi május hó 17 én kelt 307 számú igazságügyi miniszteri rendelet 5, 16 és 17§-ai értelmében ezennél elrendeltetik és ennek az ország rendöri hatóságai által leendö foganatositása végett a nagym. m. kir. Belügyminiszterium felterjesztésileg megkerestetik

mert

panaszos kir. Föügyész mint sajtóügyi közvádló által inkriminált s fent körülirt kiáltványban különösen pedig a panaszbejelntésben kitételéiben oly kifejezések foglaltatnak melyek nyilván a B.T.K. 134, 140

és 172 §-aiba ütköznek miért is a további terjesztés meggátlása esetleg a B.T.K. 62§-ának alkalmazása céljából az ország területén tartozkodó egyének birtókában lévö példányainak lefoglalása illetve zár alá vétele szükségesnek találtatván az idézett igazságügyi miniszteri rendelet 17 §-a értelmében elrendelendö és ennek foganatositása végett a nagym. m. kir. Belügyminiszterium megkeresendö volt.

Miröl panaszos Kozma Sándor kir. Föügyész mint sajtóügyi közvádló-hivatkozással f. évi január hó 19-én kelt 565 számú panaszbejelentésére – felzeten értesitettik.

Budapesten, 1886 évi január hó 28-án

budapesti kerületi kir. sajtóügyi vizsgáló biró

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 116/1886, f. 8-9, orig.

Traducere:

Din partea Judecătoriei cercuale de instrucţie
pentru probleme de presă din Budapesta

Număr 3878/1886 j.i.p.

Judecătoria de instrucţie pentru
probleme de presă

Judecătoria cercuală de instrucţie pentru probleme de presă din Budapesta, Kozma Sándor, procuror regal, ca procuror în problemele de presă în cauza manifestului intitulat "Românilor", Bucureşti, 18 august 1885, semnat Comitetul de iniţiativă al Iredentei române, în ziua şi locul de mai jos a luat următoarea

Hotărâre:

Exemplarul din manifestul scris în limba română şi publicat în străinătate intitulat "Românilor" Bucureşti, 18 august 1885 şi semnat Comitetul de iniţiativă al Iredentei române găsit asupra unor persoane aflate pe teritoriul supus influenţei codului penal maghiar va fi confiscat în baza paragrafului 5, 16 şi 17 din ordinul Ministerului Justiţiei numărul 307 din 17 mai 1867 şi pentru aplicarea lui de către organele poliţieneşti se aduce la cunoştinţa Ministerului regal maghiar de Interne

căci

În manifestul descris mai sus şi incriminat de către procurorul regal şef, ca procuror în probleme de presă, şi, mai ales, în fragmentele citate în reclamaţie sunt cuprinse expresii care contravin alineatelor 134, 140 şi 172 ale Codului penal drept care, pentru a opri răspândirea lor, în scopul încadrării în art. 62 al Codului penal, s-a considerat necesară confiscarea exemplarelor găsite asupra persoanelor din ţară, conform paragrafului 17 al ordinului Ministerului Justiţiei. Pentru aducere la îndeplinire s-a încunoştinţat Ministerul regal maghiar de Interne.

Se aduce la cunoştinţa procurorului regal şef, Kozma Sándor, procuror în probleme de presă, cu referire la reclamaţia numărul 565 din 19 ianuarie anul curent.

Budapesta, 28 ianuarie 1886.

Judecător de instrucţie în probleme de presă

90

1886 iulie 28, Sighet. Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureş înaintat ministrului de interne regal maghiar referitor la măsurile adoptate de episcopii greco-catolici români din Transilvania, precum şi la credinţa manifestată de românii transilvăneni faţă de rege şi ţară după ce România a devenit regat.

262.

Nagyméltóságú magyar Királyi Belügy Minister Úr!

Folyó évi april hó 28-án 139 számán felterjesztésemben nem késtem volt Nagyméltóságodnak tudomására hozni hogy az anti katholikus és hazaellenes érzelmü Mihályi Viktor lugossi Püspök befolyása alatt álló Váncsa érsek rendelkezése folytán, a román g[örög] k[atholikus] püspökök Romába fognak menni; egyúttal bátor voltam azon meggyözödésemnek is kifejezést adni, hogy Váncsa és Mihályi csak azért mennek Romába hogy a Pápa sanucioját kinyerjék egyházuknak román nemzeti irányban leendö, tovább fejlesztését, illetöleg és e részben kérelmüket azzal indokolni, hogy csak is ez által lesznek a hiveik a keleti egyházba való áttérésröl vissza tarthatók.

Hogy a fentebbi tiszteletteljes jeletésem alapos volt és hogy a nevezettek nem eredmény nélkül jártak Romában, az azon tudomásomra jött körülmény igazolya, hogy Váncsa érsek már is intézkedett az eddigi oláh nyelvü liturgiának új román nyelvre leendö forditását, illetöleg vagy is helyesebben mondva a román ortodox egyház liturgiajával megegyezö átalakitására nézve.

Hogy Váncsa és Mihályi menyire igyekeznek a romai katolikus a g[örög] k[atolikus] egyházukat mindinkább a keleti egyház felé terelni

mutatják midön azt ök külsöleg is a nevezettek a püspök szakál viselését követelik a vezér szerepet vivö Mihályi pedig még ezenfelöl a legünnepésebb alkalommal is a palástot mellözve, a keleti püspökök öltözetében nyilványitja antikatholikus és keleti érzületét.

Ök csak akkor lojálisok és katholikusok ha ebböl anyagi hasznot huzhatnak, vagy pedig az által hazafiatlan tetteiket védeni és fedezni kiványák.

De midön külsöleg is keletiekkép kivánnak feltünni – a naptárak is egy a keletiekével – Szabó püspök kivételével a többiek, a latin nyelvet is mindenben és mindenütt, még a Schematismusokból is kiküszöbölték – és ha mostan még a lithurgiájukat és egyenlövé teszik a romániai keleti egyházával, – akkor majdan a czimöket kellend csak megváltoztatniok hogy végleg megszünjenek a felsége magyar alatvalói és a román katholika egyház hivei lenni.

Ismételem igy többek között nagyméltóságodhoz mint Miniszter Úrunkhoz a közig[azgatási] biz[otság] félévi jelentése alkalmából 223 szám alatti 1879 Július 29-ról kelt tiszteletteljes felterjesztésemben bátor voltam azt kimutatni hogy mind az mi a románok és oroszoknál a katholikus érdekek ellen történik, egyúttal a magyar állam érdekeit is sérti, – és megforditva a magyar érdekek ellenei, nem lehetnek öszinte katholikusok, mert miután romániában és oroszországban az orthodox vallás az állam vallása, a dacoromán vagy ruszophil érzelmü magyar ellenes oláh vagy ruthen nem lehet többé igaz és öszinte katholikus, – de megforditva a jó katholikus oláhnak és ruthénnek okvetetlen jó magyar jó hazafinak és kell lennie. Hogy ez igy van, azt a fentebbi tények, de azon jelenségek is tanusitják, melyek a ruthéneknél tapasztalhaták. A magyar ellenes ruszophil ruthén pap, mindenkor skismathikus irányúak is bizonyúl.Éppen ebben kölümböznek a magyar nemzetiségi állapotok a Lajtántuliaktól. Ottan az állam és a katholika egyház vég veszélye nelkül adhatók concesziók a nemzetiségeknek, mert ök osztrák és katholikusok kivánnak maradni, – de hazánkban a dákoromán, a szerb és rusophil nemzetiségü aspirátiók egyenlöen veszélyesek ugy a magyar állam mint a katholika egyházra nézve.

Éppen azért bátor vagyok azon tiszteletteljes meggyözödésemnek kifejezést adni, hogy Váncsa és Mihalyiéknek a liturgia új román iránybani átalakitását czélzö szándéka ugy katholikus, mint magyar állami érdekböl megakadályozandó volna, – és a Pápai Szentszék kellö felvilágositása által talán még lehetöséges is lenne.

Egyébiránt kénytelen vagyok azon igen szomorú tapasztalatomnak kifejezést adni, hogy mióta Romániá királysággi emeltetet az inteligentia körében nem dácoromán érzelmü, Ö Felsége a király és a haza iránt hü, lojális hazafiak már csak is az idösebb generatiónak, a hadsereget az államót vagy a megyét szolgáló egyénei között találhatók.

Máramarosnak oláh és ruthén népe ma még a király, a haza és katholika egyház iránt loyális és öszinte hüséggel viseltetik; – igazán katholikus és hazafias püspökök vezetése alatt, a megye nem magyar népe a jövöben is katholikus és hazafias érzelmü fognak maradni, – éppen ezért véltem kötelességemnek a fentebb jelzet értesülésemet késedelem nelkül bejelenteni.

28.7.1886.

m[ély] t[iszteletttel]

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura judeţului Maramureş, Seria actelor comitelui suprem, act nr. 262 / 1886.

Traducere:

Nr. 262.

Excelenţei sale, Domnului Ministru de Interne regal maghiar

La data de 28 aprilie a anului curent cu nr. 139 nu am întârziat să vă aduc la cunoştinţă că episcopii greco-catolici români organizaţi de către arhiepiscopul Vancea, aflat sub influenţa episcopului de Lugoj cu sentimente potrivnice catolicismului şi ţării, Victor Mihalyi, vor efectua o vizită la Roma, totodată am îndrăznit să-mi exprim părerea că Vancea şi Mihalyi merg la Roma numai pentru a obţine sancţionarea de către Papă ca bisericile lor să se dezvolte şi mai departe în spirit naţional românesc – şi o să-şi motiveze cererea prin faptul că numai astfel o să-şi împiedice credincioşii de la trecerea înapoi la biserica răsăriteană.

Că raportul meu de mai sus a avut temei şi că numiţii nu au umblat la Roma fără rezultat o dovedeşte împrejurarea ce mi-a venit la cunoştinţă că arhiepiscopul Vancea a şi luat măsuri deja ca limba română liturgică de până acum să fie actualizată în noua limbă română, respectiv şi mai corect spus să fie transformată în concordanţă cu liturghia biseicii ortodoxe române.

Cât de mult se străduiesc Vancea şi Mihalyi să îndrume, să apropie biserica greco-catolică rezultă şi din aspectul lor exterior, numiţii pretinzând episcopilor să poarte barbă, dătătorul de ton Mihalyi, pe deasupra, în cele mai sărbătoreşti împrejurări, trecând cu vederea purtarea anteriului, se îmbracă în straiele episcopilor ortodocşi, exprimându-şi astfel sentimentele anticatolice şi răsăritene.

Ei numai atunci sunt loiali şi catolici, dacă în urma acestora trag foloase materiale sau dacă prin aceasta doresc să-şi apere şi să-şi acopere acţiunile antipatriotice.

Dar când şi prin comportarea exterioară doresc să fie ca cei din răsărit – şi calendarele sunt la fel cu cele răsăritene – cu excepţia episcopului Szabó /de Gherla/ ceilalţi au înlocuit limba latină din toate şi de peste tot şi chiar şi din Schematisme – şi dacă încă de acuma liturghia o fac ca cea a bisericii ortodoxe româneşti – atunci nu le rămâne decât să-şi schimbe denumirea ca la sfârşit să înceteze de a mai fi credincioşi supuşi ai statului maghiar al Majestăţii sale şi ai bisericii romano-catolice.

Am repetat astfel, printre altele prin raportul semestrial al comitetului administrativ, înaintat Înălţimii sale, domnului ministru cu nr. 223 din 29 aprilie 1879, avînd curajul a vă raporta cu respect că atât românii cât şi ruşii noştri se manifestă împotriva catolicismului, lezând totodată şi interesele statului maghiar; – şi invers cei potrivnici intereselor statului maghiar nu pot fi catolici sinceri, deoarece după ce în România şi Rusia religia ortodoxă este confesiune de stat românii sau rutenii cu sentimente daco-române sau filoruse antimaghiare, nu mai pot fi adevăraţi şi sinceri catolici şi viceversa – românii şi rutenii buni catolici trebuie să fie neapărat şi buni patrioţi maghiari. Că aceasta aşa este, o dovedesc fapele de mai sus, dar şi fenomenele observate la ruteni. Preoţii ruteni rusofili, potrivnici maghiari se dovedesc a fi întotdeauna schismatici. Tocmai prin aceasta se deosebeşte starea naţiunii maghiare faţă de a celor de dincolo de râul Lajta. Acolo statul şi biserica catolice fără nici o primejdie pot să facă concesii naţionalităţilor, deoarece ei doresc să rămână austrieci şi catolici, dar în ţara noastră aspiraţiile naţionale ale daco-românilor, sârbilor şi rusofililor sunt în egală măsură periculoase atât statului maghiar cît şi bisericii catolice.

Tocmai de aceea am curajul să-mi exprim convingerea că ar trebui împiedicată strădania lui Vancea şi Mihalyi de a reforma din nou liturghia română, această împiedicare fiind atât în interesul catolicismului cît şi al statului maghiar, ceea ce ar fi chiar realizabil dacă Sfântului Scaun i s-ar da explicaţiile necesare.

Sunt nevoit totodată, fără plăcere, să-mi exprim părerea că, de când România a fost ridicată la rangul de regat, în rândul intelectualităţii patrioţi loiali credincioşi Majestăţii sale regelui şi patriei, fără simţăminte daco-romane pot fi găsiţi doar în generaţiile mai vârstnice, între ofiţerii şi slujbaşii statului sau ai comitatului.

Populaţia română şi ruteană din Maramureş, sub conducerea adevăraţilor episcopi catolici şi patrioţi, se comportă încă cu credinţă şi loialitate faţă de rege, ţară şi biserica catolică, populaţia nemaghiară din acest judeţ va rămâne şi în viitor cu simţăminte catolice şi patriotice, – tocmai pentru acesta am considerat de datoria mea a vă raporta fără întârziere cele semnalate mai sus.

28.7./18/86.

Cu profund respect

91 **1886 septembrie 6, Tîrgu Mureş.** Hotărârea Tribunalului regal din Târgu Mureş privind confiscarea şi distrugerea manifestului intitulat: "Românii de peste munţi ".

Sz. 4041-886/bf.

Másolat

Ö Felsége királyi nevében! A marosvásárhelyi kir. törvényszék mint országos bünfenyitö biróság a kir. ügyészségnek f. évi szeptember 2-án 5565 sz. a. kelt inditványa alapján a "Romanii de peste munti" czimü röpiratra vonatkozólag következöleg itélt: Bukarestben 1884 évben Mihaleszcu István nyomdájában a következö czim alatt megjelent röpirat: "Romanii de peste munti", – Cateva cestiuni de actualitate de G.S. feltalálható példányai a mbtkv. 62 § – sa értelmében elkoboztattnak és megsemmisitettnek. Indokok: Az Oláh-Tyukod községében 1885 évi szeptember 8-án Carleanu György birtokában megtalált és birói kézre került, – Bukarestben 1884 évben Mihalescu István nyomdájában megjelent "Romanii de peste munti", czimü röpirat egész nyiltsággal izgat Magyarország és a magyar nemzet ellen, s csak nem hason mása az ismeretes "Romániai irredenta "felé foradalmi proklamatioknak, oktatást ad arra nézve, hogy miképpen kelljen szervezni és végrehajtani a foradalmat a magyar nemzet kiirtására, s abban következö részek fordulnak elö, " A bérczen túli testvéreinknek még csak egyetlenegy reményük van. Ha tudná Bratianu mennyire szeretik öt ezen emberek és mennyit várnak töle! Hogy ha katonáink tudnák azt, mily könyveket hulatott elöttem egy öreg ember azon gondolhatása alatt, hogy még halála elött borithassa a zsászlót a román hadséreg elött! Továbbá meg jövendöli a foradalmot s mondja: "A foradalom vagy belölröl vagy kivülröl jönni fog ". – "A szolidáritás a gyülölés alapján minden ellen a mi magyar". Egyik fejezetében pedig leirása nézetét, mi képpen kellene a románokat a foradalmi szellemben oktatni és felnevelni, ezen oktatást tartja a románok jelenlegi missiójának és azt mondja: " Az iskolát, – templomot és korcsmát és minden helyet a hól két román össze jön, azt titkos foradalmi clúbbá kell tenni". Felemliti, hogy ha ez már régen megtörtént volna, akkor a miniszteri biztosokat és Román Miron metropolitát már régen elküldték volna a túl világba". Az irlandiakat hozza fel mintául az erdélyieknek, hogy ök is úgy tegyenek. Elmondja a románoknak ez után ezeket: "A bérczen túl a harmadik foradalmat a szabad föld mivelöktöl várjuk, miképpen a két elöbbenit megkezdték a jobbágyok". Továbbá: "Az erd. emigratió fontos szerepet játszott Románia regeneratiójában. Egy fontos szerep vár reá azon harczban, a mely Erdély felszabaditásáért és az összes románoknak egy jogar alatt való egyesitéséért vivandó. Ébredjenek és fogjanak munkáhóz, van erö, vannak eszközök, a mi még hiányzik nem egyébb az akaratnál tehát lássuk". – Ilyen s ezekhez hasonló kifejezések

vonulnak végig a röpirat tartalmán, s igy mint magyar állam ellenes röpiratnak feltalált és feltalálható példányainak elkobozása és megsemmisitése a mbtk. 62 § alapján kimondandó volt.

A marosvásárhelyi kir. törvényszéknek 1886 évi szeptember 4-én tartott üléséböl. Szentmáriai Dezsö s. k. elnök, Koncz s.k. jegyzö.

Maros Vásárhelytt 1886 szeptember 6-án

Jakab Gyula
kir. föügyészségi irnok

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 1022 / 1886, f. 10, copie.

Traducere:

Număr 4041-1886

Penal
Copie

În numele Maiestăţii sale, Regele! Tribunalul regal din Târgu Mureş ca instanţă penală în baza propunerii Procuraturii regale cu numărul 5565 din 2 septembrie anul curent, în legătură cu manifestul intitulat "Românii de peste munţi" a hotărât: exemplarele ce vor fi găsite din Manifestul apărut în 1884 în tipografia lui Mihăilescu Ştefan sub denumirea "Românii de peste munţi" – "Câteva chestiuni de actualitate de S. I." – se confiscă şi se distrug în baza §2 Cod penal. Motive: Manifestul intitulat "Românii de peste munţi" apărut în 1884 în tipografia lui Mihăilescu Ştefan din Bucureşti, descoperit în anul 1885 în Poieniţa la notarul cercual, Corleanu Gheorghe instigă pe faţă împotriva Ungariei şi naţiunii maghiare şi este o copie fidelă a cunoscutei proclamaţii revoluţionare "România iredentă". Învaţă cum trebuie să organizeze şi să se desfăşoare revolta pentru distrugerea naţiunii maghiare, şi apar pasaje ca: "Fraţii noştri de peste munţi mai au o singură speranţă. Dacă ar şti Brătianu cum îl iubesc aceşti oameni, şi cât aşteaptă de la el! Dacă ar şti soldaţii noştri ce lacrimi a vărsat un bătrân în faţa mea la gândul că înainte de moarte va putea închina drapelul în faţa armatei române"! Apoi prevede revoluţia şi spune "Revoluţia va veni fie din interior, fie din exterior". "Solidaritate împotriva a tot ceea ce este unguresc". Iar într-un paragraf descrie cum trebuie educaţi şi instruiţi românii în spiritul revoltei, aceasta este misiunea lor în prezent şi spune "Şcoala, biserica şi cârciuma şi orice loc în care se întrunesc doi români trebuie transformat în club secret

revoluţionar". Aminteşte, dacă acest lucru s-ar fi petrecut mai demult atunci pe comisarii ministeriali şi pe mitropolitul Miron Roman i-ar fi trimis demult în lumea de apoi". Îi aduce ca exemplu pentru transilvăneni pe irlandezi. Apoi spune românilor următoarele: "A treia răscoală de peste munţi o aşteptăm de la agricultorii liberi căci cele două anterioare au fost începute de iobagi". Apoi "Emigraţia transilvăneană a jucat un rol de seamă în regenerarea României. O aşteaptă un mare rol în acea luptă pentru eliberarea Transilvaniei şi unirea tuturor românilor sub un singur sceptru. Să se trezească şi să înceapă activitatea; este putere, sunt mijloace, ceea ce lipseşte nu este altceva decât voinţa, deci, să vedem!

Asemenea expresii şi altele asemănătoare se pot întâlni în tot cuprinsul manifestului şi în felul acesta din cauza atitudinii împotriva statului maghiar s-a dispus confiscarea şi distrugerea lui în baza §62 din Codul penal.

Din şedinţa Tribunalului regal – Târgu Mureş din 4 septembrie 1886

Szentmariay Dezsö, preşedinte
Koncz, notar

Pentru autenticitate
Târgu-Mureş, 6 septembrie 1886, Jakab Gyula.

92

1887 ianuarie 5, Iaşi. Raportul episcopului catolic de Iaşi, Giuseppe Camilli, înaintat cardinalului Simeoni, referitor la netemeinicia trimiterii unor misionari unguri în Moldova, datorită nemulţumirii manifestate de populaţia autohtonă faţă de propaganda şi politica de maghiarizare desfăşurate de respectivii misionari.

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Giovanni Simeoni
Prefetto della S.C. di Propaganda Fide

Iassy (România)
5 Gennaio 1887

Eminenza Reverendissima

Da una lettera del P. Procuratore Generale delle Missioni dei Minori Conventuali, in data del 30 Decembre scorso veggo che s'insiste presso di me perchè io mi pieghi a ricevere in Moldavia come Missionari apostolici religiosi di Ungheria. In una mia letera del 27 Settembre 1886 io aveva fatto minutamente conoscere al predetto P.Procuratore le ragioni per le quali non si poteva e non si doveva ammettere in Moldavia quei religiosi. Oggi mi credo in dovere far conoscere all'Eminenza Vostra Reverendissima queste medesime ragioni, affinchè non

solo io, ma la Santa Sede non abbia trovarsi in imbarazzo con questo Regio Governo romeno per causa del mio silenzio. Vostra Eminenza Reverendissima giudicherà poi e m'indicherà la risoluzione che dovrò prendere in proposito, e alla quale io mi sottometto fin da questo momento.

La ragioni che, secondo me, militerebbero per non più ammettere religiosi ungaresi in Moldavia altre sono di ordine politico, altre di ordine morale.

Comincio da queste ultime, e le espongo col dire semplicemente che quanti religiosi ungaresi a memoria di uomo sono fin qui in Moldavia, tutti senza eccezione sono stati cattivi soggetti, anche quelli che erano venuti qua raccomandati come i migliori, tanto che il fu Mons.Salandari, pentito di averne amesso uno, diceva in mia presenza finchè sarò Vescovo io in Moldavia nessun religioso ungarese vi mettera più piede. Questo religioso ammesso dal fu Mons. Salandari era il noto P.Giobbe Maté mandato qua con raccomandazione speciale del suo P.Provinciale. Egli con molta fatica, non ostante le reiterate ingiunzioni di cotesta S.C. di Propaganda, fu potuto finalmente cacciar via da Mons.Marangoni. Dopo la morte del P.Petras avvenuta nel Settembre 1886, resta in Moldavia un sol missionario ungarese, il quale domanda da se stesso di partire, ed io ne ringrazio di cuore il Signore.

Vero è che si potrebbe dire che io sono ingiusto, giudicando dalla cattiva condotta dei Missionari ungaresi stati fin qui in Moldavia quella di quei che son disposti a venir ora, e che io non conosco personalmente. Ma se ciò è vero, pare a me che sia pur vero e logico il principio che la medesima causa produce il medesimo effetto. Si sa infatti che l'educazione religiosa del clero regolare ungarese in generale non e stata migliorata, e che la provincia regolare dei Minori Conventuali ungaresi in specie non si è riformata. Se non che pure ammesso che i religiosi di Ungaria sieno oggi migliori, e che io non avrei più a temere certi scandali, resta sempre e più forte che mai la ragione politica.

Si conosce da tutti la secolare antipatia della nazione romena per la nazione ungarese, antipatia pur tropo giustificata dalla storia dei secoli passati e ribadita più che mai in questi ultimi due decenni dalle ingiustizie esercitate dai Maghiari a danno dei Romeni di Transilvania. Qui poi i Missionari di nazione ungarese sono stati considerati sempre come agenti politici per mantenere vivo lo spirito maghiaro tra i nostri 50 e più mila contadini cattolici, i quali benchè ungaresi di origine, sono divenuti dopo più secoli cittadini romeni godenti di tutti i diritti civili e politici come qualunque altro indigeno. Che questa non sia una falsa opinione per parte dei romeni, vi è il fatto che i missionari ungaresi sono stati sempre sostenuti da società di propaganda maghiara, e che essi stessi non hanno mai nascosto i loro sentimenti ostili alla nazione romena, di che hanno sempre riscosso lodi nelle pubblicazioni di Ungaria e ultimamente in un opuscolo stampato l'anno passato, nel quale

s'inciela quel pover uomo che fu il P.Patras allora tuttora vivente e si denigrano i nostri missionari italiani perche per loro mezzo specialmente i fratelli ungaresi che si trovano in Moldavia perdono l'amore della patria nazione ed amano la Romenia. Non entro a discutere quanto in questa asserzione vi sia di vero; ma non posso non dire esser certo che i missionari italiani non hanno mai dato ombra al Governo romeno, quale ha sempre avuto buono in mano per lagnarsi dei missionari ungaresi.

Di qui è nato che tanto il Re Carlo quanto i vari suoi Ministri ogni qualvolta hanno avuto occasione di parlare con me, non hanno lasciato d'inculcarmi che, finchè non potrò formarmi un clero indigeno, faccia venire missionari d'Italia piuttosto che da altre nazioni, e che esclude sempre e in ogni caso missionari ungaresi. Vedendo tanta insistenza da parte del Governo (e in cuor mio sapeva che essa non era ingiusta) dovetti promettere al Re e ai suoi Ministri che per quanto dipendesse da me non avrei permesso che nuovi missionari ungaresi venissero in Moldavia. Catolici degnissimi di fede tra i quali il Sig.Alessandro Farra Console generale e Segretario di Legazione di Romenia, mi hanno sempre detto che nell'interesse stesso della S.Chiesa non disgustassi il Governo col far venire altri sacerdoti ungaresi; e so che, non è ancora un anno, il Sig.Brătianu, Presidente del Consiglio dei Ministri, ha detto la stessa cosa ad uno dei mei missionari, ben sapendo che mi sarebbe stata riferita.

Lascio altri particolari (come, per esempio, l'accusa, benchè falsa lanciata contro di noi in pubblico parlamento dal Sig.Maiorescu e applaudita unanimemente dai deputati, che in Moldavia il numero dei missionari ungaresi aumenta mentre diminuisce quello dei sacerdoti italiani), perchè mi pare che quanto ho detto basti per illuminare l'Eminenza Vostra Reverendissima.

Non per creare imbarazzi all'Ordine cui appartengo, ma per dovere ho creduto necessario riferire queste cose all'Eminenza Vostra Reverendissima, affinchè Ella medesima indicadomi nella sua saggezza ed equità il partito da prendere, io non abbia nulla a improverarmi nè presso la S.Sede, nè presso l'Ordine stesso.

Con tutto il rispetto bacio la S.Porpora e mi protesto
Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo devotissimo obbligatissimo servitore
Fr. Nicola Giuseppe Camilli, vescovo eletto di Iassy

Reg. 31 Dicembre 1886

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Vatican, rola 118, c.528 – 529, 533-534; (Archivio della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, Scritture riferite nei Congressi, Moldavia, vol. 13, f. 318, 321).

Traducere:

Iaşi, România, 5 ianuarie 1887
Eminenţei sale, Cardinalului G. Simeoni, prefect al Sacrei Congregaţii De Propaganda Fide
Eminenţă,
Dintr-o scrisoare a părintelui procurator general al misiunilor minoriţilor conventuali din data de 30 decembrie, constat că se insistă să accept primirea în Moldova ca misionari apostolici a unor sacerdoţi din Ungaria. Într-o scrisoare a mea din 27 septembrie 1886, i-am adus la cunoştinţă în amănunţime sus-numitului părinte procurator motivele pentru care nu este posibil şi nu trebuie să se admită prezenţa în Moldova a acelor sacerdoţi.

Astăzi cred de datoria mea să aduc la cunoştinţă Eminenţei voastre aceste motive pentru ca nu numai eu, ci şi Sfântul Scaun să nu ajungă la conflicte cu Guvernul regal român din pricina tăcerii mele. Eminenţa voastră va judeca lucrurile şi-mi va indica hotărârea pe care trebuie s-o iau şi căreia mă voi supune începând din această clipă.

Motivele care după părerea mea, impun să nu se admită sacerdoţi unguri în Moldova sunt unele de natură politică, altele de natură morală. Încep cu acestea din urmă şi spun pur şi simplu că oricâţi sacerdoţi au funcţionat până acum în Moldova – evident, atât cât îşi poate aminti un om – toţi, fără excepţie, au fost supuşi răi, chiar şi cei care veniseră aici cu faima că sunt foarte buni; până într-atât încât monseniorul Salandari, căindu-se că a admis ca unul din aceşti sacerdoţi să funcţioneze aici, mi-a spus: câtă vreme voi fi eu episcop în Moldova, nici un preot ungur nu va mai pune piciorul aici. Acest preot pe care l-a acceptat monseniorul Salandari este cunoscutul părinte Jov Maté, trimis aici cu recomandare specială de stareţul provincial. Deabia cu multă trudă, şi împotriva nenumăratelor ingerinţe ale Sacrei Congregaţii Propaganda Fide, a putut fi în final alungat de către monseniorul Marangoni.

După moartea părintelui Petras, survenită în septembrie 1886, a rămas în Moldova un singur misionar ungur, care a cerut de la sine să plece, fapt pentru care mulţumesc lui Dumneazeu.

E adevărat că s-ar putea spune că sunt nedrept, judecând în funcţie de răul comportament al misionarilor unguri care au funcţionat până acum în Moldova, atitudinea misionarilor care ar urma să vină, şi pe care nu-i cunosc personal. Dar dacă lucrul acesta e adevărat, mi se pare că în aceeaşi măsură este adevărat şi logic principiul potrivit căruia aceeaşi cauză produce acelaşi efect. Se ştie în fapt că educaţia religioasă a clerului ordinar ungar nu s-a îmbunătăţit în general, şi că stăreţia minoriţilor conventuali unguri în special nu a fost reformată. Chiar dacă am admite că sacerdoţii din Ungaria sunt astăzi mai buni şi că în

consecinţă n-aş mai avea motive să mă tem de eventuale neplăceri, şi tot rămâne în picioare, mai puternic decât oricând, motivul politic.

E cunoscută de toată lumea antipatia seculară a naţiunii române pentru naţiunea ungară, antipatie justificată totuşi de istoria secolelor trecute, şi sporită mai mult ca niciodată în aceste ultime două decenii de nedreptăţile provocate de unguri românilor din Transilvania. Apoi, misionarii de naţionalitate ungară au fost întotdeauna consideraţi ca agenţi politici având rolul de a menţine viu spiritul maghiar în rândul celor mai mult de 50.000 de ţărani catolici de aici, care deşi sunt unguri de origine, au devenit de mai multe secole cetăţeni români care se bucură de toate drepturile politice, ca oricare autohton. Că la mijloc nu este o opinie falsă izvorâtă din mediile româneşti o dovedeşte faptul că misionarii unguri au fost întotdeauna susţinuţi de societăţi de propagandă maghiară, şi că aceşti misionari nu şi-au ascuns niciodată sentimentele ostile faţă de naţiunea română, despre care au spus întotdeauna tot felul de lucruri în publicaţiile din Ungaria, culminând cu editarea, anul trecut, a unui opuscul în care este ridicat în slăvi acel biet om care a fost părintele Petras, la acea dată încă în viaţă, şi în care sunt denigraţi misionarii noştri italieni pe motiv că datorită lor sacerdoţii unguri care se află în Moldova îşi pierd dragostea faţă de patria-mamă şi ajung să iubească România.

Nu vreau să discut cât adevăr se află în această aserţiune, dar nu pot să nu afirm cu certitudine că misionarii italieni nu au dat niciodată bătaie de cap Guvernului român, care a avut întotdeauna motive temeinice să se plângă de misionarii unguri.

În consecinţă, atât regele Carol, cât şi diferiţi miniştri ai săi, ori de câte ori au avut ocazia să vorbească cu mine, au încercat să îmi sugereze că, de vreme ce nu este posibil să se formeze un cler indigen, ar fi foarte potrivit să fac în aşa fel încât să vină aici misionari din Italia mai degrabă decât unii aparţinând altor naţiuni, şi că în orice caz să fie excluşi misionarii unguri.

Văzând atâta insistenţă din partea guvernului (şi în sufletul meu ştiu că ea nu este neîndreptăţită) a trebuit să promit regelui şi miniştrilor săi că atât cât depinde de mine nu voi îngădui ca noi misionari unguri să vină în Moldova.

Catolici demni de încredere, printre care domnul Alexandru Farra, consul general şi secretar al Legaţiei României mi-au spus mereu că, în interesul sfintei biserici nu este indicat a produce supărări guvernului aducând alţi sacerdoţi unguri; şi ştiu că nu e mai mult de un an de când domnul Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri, a spus acelaşi lucru unuia dintre misionarii mei, ştiind bine că afirmaţiile sale îmi vor fi aduse la cunoştinţă.

Las la o parte alte amănunte (ca de pildă acuzaţia, falsă, lansată împotriva noastră în public de domnul Maiorescu şi aplaudată la

unison de deputaţi, că în Moldova numărul misionarilor unguri sporeşte, în vreme ce acela al sacerdoţilor italieni se micşorează) pentru că mi se pare că ceea ce am spus este suficient pentru a-i da Eminenţei voastre o imagine clară asupra chestiunii.

Nu pentru a crea probleme ordinului de care aparţin ci pentru că am crezut că este de datoria mea am adus la cunoştinţă aceste lucruri Eminenţei voastre, spre a putea cu înţelepciunea şi spiritul de dreptate care vă caracterizează să-mi indicaţi calea de urmat şi pentru ca, la rândul meu, să nu am a-mi reproşa nimic, nici faţă de Sfântul Scaun, nici faţă de Ordinul însuşi.

Sărut cu respectul cuvenit Sfânta Purpură şi rămân al Eminenţei voastre prea umil, prea devotat şi prea supus servitor, fratele Nicola Giuseppe Camilli, episcop ales de Iaşi.

93

1887 august 19. Scrisoare prin care scriitorul Ioan Slavici îl roagă pe George Bariţiu să-i trimită proiectul memoradumului cu notele şi observaţiile membrilor Comitetului Central al Partidului Naţional Român.

Vineri d.a.

Stimabile Domnule Bariţ,

Fiincă n-am avut norocul de a vă găsi acasă, vă încunoştiinţez, că plec la Basna şi vă rog să binevoiţi a-mi trimite acolo cât mai curând proiectele de memorand ce vor fi sosite cu corecturi şi note de la membrii comitetului, pentru ca să mă pun pe lucru şi să pot fi gata cu proiectul definitiv până la 29 august, când mă voi întoarce.

Al Dumneavoastră servitor,

Ioan Slavici

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 21, f. 1, orig.

94

1887 august 30, Sibiu. Procesul-verbal al şedinţei Comitetului Electoral al Partidului Naţional Român în care s-a hotărât strategia elaborării Memorandumului.

PROCES-VERBAL
luat în şedinţa ţinută de Comitetul electoral al
Partidului Naţional Român la 9 mai 1887.

Constituindu-se, Comitetul alege Preşedinte pe dl.George Bariţiu, casier pe dl.Eugen Brote, ca secretar pe dl. Ioan Slavici, hotărându-se

ca în caz de împedecare Preşedintele să fie înlocuit prin cel mai bătrân dintre membrii comitetului, iar secretar prin vreunul dintre membrii mai tineri.

Se pune apoi la ordinea zilei chestiunea executării hotărârilor luate în conferinţă şi se decide:

1. ca biroul să adreseze cât mai curând alegătorilor români un apel electoral emis în numele alegătorilor;

2. ca biroul să se pronunţe, în numele comitetului, în care anume cercul partidului va pune candidaţii săi;

3. ca biroul să adune material pentru compunerea memorandumului;

4. ca din suma de 100 fl. ce se pune la dispoziţiunea casierului, biroul să acopere cheltuielile curente, iar cât pentru adunarea unui fond de dispoziţiune biroul să facă propuneri în cea mai apropiată şedinţă.

Acest proces-verbal s-a citit şi verificat în şedinţa Comitetului Central Electoral al Partidului Naţional Român în Sibiu 30. VII. 1887.

G. Bariţiu
Dr. Vasile Lucaciu

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. 2, f. 282, orig.

95

1887 noiembrie 29, Lugoj. Ordinul vicecomitelui comitatului Caraş-Severin către Primăria oraşului Caransebeş, prin care se cere urmărirea modului de desfăşurare a conferinţei alegătorilor români din cercul electoral al Caransebeşului de la 1 decembrie 1887, recomandânu-se aplicarea măsurilor necesare pentru împiedicarea manifestărilor naţionale.

148 szám/
alis[pán] eln[ök] 1887

Krassó Szöreny megye alispánjától
ajánlva saját kezéhez

Tudomásomra jutott, hogy Doda Trajan karánsebesi országyülési képvisélöjének a képviselöház elnökéhez másodizben intézett levele több karánsebesi szentszéki ülnök és több nyugalmazott csász[ári] és kir[ályi] katona tiszt által, aláirt és választókhoz intézett kiáltvány kiséretében nyomtatványban osztatott ki a nép között.

Ezen kiáltványában karánsebes választó kerület valasztói felhivatnak miszerint a karánsebesre folyó évi deczember hó 1-sö napjára kitüzött értekezletre, – melyben azon orátiók modozatai fognak megbeszéltetni, melyekbe Doda képvisélö mandátum ügyében elfoglalt álláspontért részesitendö lesz, – jelenjenek meg.

Felhivom ugyanazért polgármester úrat, hogy a menyiben az értekezlet egybehivói ezen értekezletet bejelentették erre az engedélyt megadva azon mint részemröl, ezennel kinevezett biztos megjelenvén maga mellé szükség esetére a városi kapitanyt is véve – minden intézkedést tegyen meg, hogy a csend, és a rend fentartassék egyrészt – másrészt hogy ezen értékezleten államellenes beszédek és tüntetések továbbá törvénytelenségek netörténjenek, hogy az értekezleten a bejelentendö vagy bejelentett tárgysorozat betartassék attól eltérés meg ne engedtessék, ellenkezö esetben ha t[udni] i[llik] államellenes beszédek és tünt[et]ések esetleg törvénytelenségek történnek avagy a gyülés be nem jelentetnék és engedély nélkül tartatnék, a gyülés feloszlattassék.

Az eredményröl és tapasztalatairól az értekezlet után várom azonnali jelentését.

Lugoson 1887 évi november 29-én

Litsek
alispán

Arh. St. Caransebeş, fond Primăria oraşului Caransebeş, dosar 10/1887, f. 1, orig.

Traducere:

nr. 148

Vicecomite preşedinte 1887,

De la vicecomitele comitatului
Caraş-Severin

Recomandare[1]
Personal

Ni s-a adus la cunoştinţă, că scrisoarea deputatului în Adunarea Naţională, Traian Doda din Caransebeş, adresată pentru a doua oară preşedintelui Adunării reprezentanţilor şi semnată de mai mulţi membri ai consistoriului ecleziastic din Caransebeş şi de mai mulţi ofiţeri cezaro-crăieşti în retragere, a fost difuzată populaţiei sub formă de tipăritură alături de manifestul adresat alegătorilor.

În acest manifest alegătorii din circumscripţia electorală Caransebeş sunt chemaţi la conferinţa stabilită pentru ziua de 1 decembrie la Caransebeş la care se vor dezbate modalităţile şi punctele de vedere pentru susţinerea mandatului lui Doda – şi la care sunt chemaţi să fie prezenţi.

---

1 subliniat în text

Invit de aceea pe domnul primar, ca în cazul în care convocatorii conferinţei au anunţat-o şi ca urmare i s-a dat aprobarea, prin aceasta fiind numit de către mine comisar, să vă prezentaţi la conferinţă luând alături de dumneavoastră şi pe căpitanul oraşului în caz de nevoie – să luaţi toate măsurile ca pe de o parte, ordinea şi liniştea publică să fie respectate – pe de altă parte, ca la această consfătuire să nu aibă loc cuvântări şi manifestăţii antistatale, şi alte ilegalităţi, ca ordinea de zi anunţată să se respecte şi să nu se admită nici o abatere de la aceasta, iar în caz contrar dacă vor fi cuvântări sau manifestaţii antistatale, eventual ilegalităţi, sau în cazul că adunarea se va ţine fără a fi anunţată şi fără aprobare, adunarea să fie dizolvată.

Imediat, după conferinţă, aştept raportul dumneavoastră despre rezultate şi constatări.

Lugoj, la 29 noiembrie 1887

Litsek, vicecomite

96

1887. Proiect de Memorandum redactat de scriitorul Ioan Slavici, în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Naţional Român din Transilvania

Delegaţii aleşi de partea precumpănitoare a românilor din ţările Coroanei ungare, întrunindu-se la 7 mai, anul curent în conferinţa electorală, au enunţat în unanimitate hotărârea românilor din aceste ţări de a nu se folosi de dreptul lor de alegători la alegerile ce aveau să se facă pentru dieta ungară.

În virtutea însărcinării primite de la alegătorii români din toate părţile ţării ne înfăţişăm la Tronul Majestăţii voastre şi rugăm cu supunere pe Majestatea voastră să se îndure a asculta motivele acestei hotărâri şi a primi cele mai formale încredinţări despre sentimentele de devotament şi despre alipirea credincioasă a Românilor către patrie şi tron.

Carpaţii, atât cei din Ardeal, cât şi cei de dimprejurul Ardealului, sunt de veacuri îndelungate patria Românilor, şi nu s-a putut încă determina timpul, de când Românii trăiesc în mase mai mari pe acest pământ. Există însă dovezi neîndoioase, că înainte de asta cu sute de ani ei erau în mai multe părţi ale ţării bine organizaţi şi aveau drepturi puse mai presus de orişice discuţiune. Popor de oameni paşnici, muncitori şi risipiţi în cete mai mici pe o mare întindere de pământ, ei în curând au fost însă încălcaţi de alţi concetăţeni ai lor. Astfel timp de veacuri îndelungate Românii au fost toleraţi numai în aceste ţări ca robi ai pământului, pe care-l numesc spre folosul încălcătorilor, şi întreaga lor istorie se reduce la lungul şir de persecuţiuni, pe care le-au

îndurat fiindcă nu voiau să se lapede de legea, de limba, de obiceiurile părinţilor săi.

Maiestatea voastră! Preaîndurate stăpâne! Românii sunt mândri, când îşi reamintesc îndelungatele timpuri de suferinţe grele, şi mândri sunt, fiindcă au ştiut să treacă prin ele fără ca să fi fost striviţi de greutatea timpurilor, fără ca să-şi fi renegat legea, fără ca să se fi lepădat de limba lor, fără ca să se fi abătut de la tradiţiunile părinţilor săi şi, mai presus de toate, fără ca să fi slăbit legăturile de iubire frăţească între dânşii.

Şi de aceea, când providenţa a voit ca ţările acestea să reintre sub stăpânirea glorioasei Case de Habsburg, înţelepţii străbuni ai Maiestăţii voastre au recunoscut, că, deşi reduşi la stare de sclavi, sălbăticiţi aproape, românii, acest popor nobil prin vânjoasa lui statornicie şi prin marile lui aptitudini, e singura temelie sigură a dezvoltării economice, culturale şi politice în această atât de importantă parte a împărăţiei lor. Cine vrea să ridice această parte a împărăţiei, îi ridică înainte de toate pe români, cine vrea să îmbogăţească şi să cultive ţările aceste, favorizează dezvoltarea economică şi etică a românilor, iar cine vrea ca această parte a Împărăţiei să fie slabă şi accesibilă pentru duşmani, împedecă dezvoltarea românilor.

Recunoscând în înţelepciunea lor aceste adevăruri, străbunii Maiestăţii voastre, glorioşii monarhi: Leopold I, Carol VI, Maria Terezia, Iosif II, Leopold II şi Francisc I, au ocrotit, pe cât iertau grelele timpuri de atunci, cu părintească solicitudine pe românii asupriţi de nobilimea feudală, şi astfel au creat prima epocă de dezvoltare paşnică în viaţa mult încercatului popor român.

Istoria modernă, singura noastră istorie, se începe, Preaînălţate Doamne, cu ziua, în care am ajuns sub stăpânirea ocrotitoare a Casei de Habsburg; din ziua aceasta se începe regenerarea poporului românesc, reorganizarea lui socială, şi nu este în viaţa noastră comună nici un aşezământ bun şi trainic, care nu ne reaminteşte vreunul dintre glorioşii străbuni ai Maiestăţii voastre, nu putem să facem cu viaţa noastră un singur pas înainte, fără ca să se ivească în inimile noastre, cele mai adânci simţăminte de pietate, de devotament şi de recunoştinţă către stăpânii providenţiali, care ne-au scos din întunericul, în care ne aflam sunt acum două sute de ani, în ajunul păcii de la Karloveţ.

Un străbun al Maiestăţii voastre a făcut ca preoţii noştri, povăţuitorii noştri morali şi culturali, să fie oameni liberi. Un străbun al Maiestăţii voastre a întemeiat primele noastre aşezăminte de cultură şi-a asigurat prin donaţiuni existenţa lor. Un străbun al Maiestăţii voastre, ne-a redat prin întemeierea Episcopiei din Sibiu pacea religioasă. El ne-a pus cu încredere în mână arma, pe care de atunci şi până în ziua de astăzi numai cu onoare am purtat-o. El ne-a dezlegat de glie şi ne-a dat dreptul de a ne muta de la un loc la altul. Şi tot străbunii

Maiestăţii voastre au trimis din mijlocul nostru în lumea cultă pe oamenii, care, întorcându-se iar aici, au propovăduit luminile şi au aşezat temeliile culturii noastre moderne.

Ducând mai departe lucrarea începută de aceşti mari antecesori, Maiestatea voastră i-aţi făcut, în sfârşit, şi pe români stăpânitori asupra pământului muncit de dânşii, i-aţi declarat în faţa legii deopotrivă cu orişicare alţi concetăţeni ai lor, le-aţi deschis calea la toate diregătoriile şi la toate rangurile, aţi desăvârşit prin întemeierea şi organizarea autonomă a celor două mitropolii naţionale române şi prin înfiinţarea unui mare număr de aşezăminte de învăţământ organizarea lor culturală, aţi introdus limba românească drept limbă obligată pentru diregătoriile, cu care ei vin în atingere, şi v-aţi îndurat a dispune prin legi, ca drepturile câştigate odată de români să fie şi păzite cu sfiinţenie pentru toate timpurile.

Toate aceste, Preaîndurate Stăpâne, sunt lucruri care nu se uită, nici se trec cu vederea. Milioanele de români, care trăiesc astăzi sub ocrotirea părintească a Maiestăţii voastre, cunosc starea, în care se aflau odinioară, ştiu cum au ajuns la starea în care se află astăzi, şi au conştiinţa datoriilor ce rezultă pentru dânşii şi pentru urmaşii lor, din istoria celor din urmă două sute de ani din viaţa poporului românesc.

Alipirea către monarhie şi către Preaînalta Casă a Maiestăţii voastre, credinţa neclintită în iubirea de dreptate şi în părinteasca purtare de grijă a împăraţilor din Casa Habsburg-Lotharingia şi sentimentul, că soarta poporului român în bine şi în rău atârnă de această monarhie şi mai presus de toate de dinastie, acestea sunt cele mai scumpe din tradiţiile românilor din ţările coroanei ungare, şi de aceea totdeauna românii au jertfit voioşi avutul şi sângele lor pentru monarhie şi tron, voioşi şi-au pus totdeauna viaţa în joc, când erau chemaţi să apere interesele monarhiei şi ale Preaînaltei Case domnitoare.

În numele acelor români, din însărcinarea cărora ne prezentăm la tronul Maiestăţii voastre, constatăm însă cu cea mai adâncă mâhnire, că actualul guvern ungar al Maiestăţii voastre a părăsit tradiţiunile stabilite de glorioşii antecesori ai Maiestăţii voastre şi pare a-şi da toată silinţa, ca să facă zadarnică lucrarea săvârşită în timp de două sute de ani pentru dezvoltarea poporului român.

Timp de mai multe veacuri, cât Ungaria a fost stăpânită de regii din familia Arpazilor, de moştenitorii acestora, începând de la Carol Robert până la nenorocitul Ludovic II, nu ştim ca vreodată purtătorii puterii să-şi fi dat silinţa de a-i ocroti pe români; avem însă din acele timpuri cele mai triste ştiri despre opintirile făcute spre a-i stârpi pe români din ţările acestea. Tot astfel după ce s-a stabilit stăpânirea turcească asupra unei mari părţi din teritoriul regatului ungar, atât purtătorii puterii din Ungaria, cât şi principii din Ardeal, vasali ai sultanului, ne-au fost totdeauna duşmani neînduraţi nouă, românilor.

Tradiţiunile acestor timpuri atât de triste pentru noi, tradiţiunile lui Ludovic I, care a silit pe cea mai valoroasă parte din românii de pe timpul său să părăsească ţara, tradiţiunile lui Ioan Zapolya, ale familiilor Báthory, Bocskai şi Rakoczy, tradiţiile reprezentate de nenorocitul Ludovic Kossuth sunt acele, pe care vrea să le pună actualul guvern al Maiestăţii voastre în faţa tradiţiunilor stabilite de glorioşii străbuni ai Maiestăţii voastre.

Regatul ungar, în care noi atât de mult am suferit, şi constituţionalitatea ungară, care totdeauna asupritoare a fost pentru noi, nu pot să fie pentru noi deopotrivă cu Monarchia unitară, care ne-a ocrotit, nu mai ales deopotrivă cu Autoritatea Coroanei împărăteşti, care pentru noi este simbolul dreptăţii şi al părinteştii purtări de grijă. Foarte fireşte dar dintr-un început noi românii n-am putut să ne impreteni cu ideea unui regat ungar şi cu constituţionalitatea introdusă în acest regat; guvernul Maiestăţii voastre însă, în loc de a-şi fi dat silinţa să ne convingă, că regatul modern nu e deopotrivă cu cel din timpurile vechi şi că constituţionalitatea modernă, numai e asupritoare pentru noi, în loc de a fi făcut să simţim, că regatul ungar ar da mai multă ocrotire ca monarhia unitară şi constituţionalitatea corespunde mai mult ca Autoritatea Coroanei cu interesele noastre de dezvoltare, ne-a persecutat şi ne persecută, fiindcă ţinem la monarchie mai mult ca la regatul ungar, la tron mai mult ca la constituţionalism.

Respinşi pe toate terenele vieţii comune, în luptă necurmată cu autorităţile publice şi astfel din zi în zi tot mai amărâţi şi mai înstrăinaţi de statul ungar şi de aşezămintele lui constituţionale, românii sunt luaţi drept nişte duşmani ai statului ungar şi ai constituţionalismului şi dezvoltarea economică şi culturală a lor e socotită drept un pericol pentru independenţa statului ungar şi pentru dezvoltarea lui în sens constituţional.

Astfel orişice măsură luată contra românilor se motivează cu "interesele patriei", şi, puse o dată aceste interese mai presus de toate, românii sunt trataţi ca un popor cucerit cu arma, după principiul roman "In hostem suprema auctoritas est".

Românii din Ardeal îndeosebi, deşi constituiesc două treimi din poporaţiunea ţării, nu s-au pronunţat niciodată contra unirii Ardealului cu Ungaria. Ei au cerut numai ca Ardealul să nu fie tratat ca o ţară cucerită, ca unirea să se facă în anumite condiţiuni, să se ţină seamă de drepturile câştigate şi să fie ascultaţi şi ei. Unirea cu toate aceste s-a proclamat de o dietă, în care românii n-au fost reprezentaţi, şi Ardealul nu numai s-a unit, ci a fost contopit în Ungaria.

Pentru resoane de stat, asupra cărora noi nu ne simţim competenţi a ne pronunţa, Maiestatea voastră vi-aţi dat preaînalta consimţire pentru această desfiinţare a ţării Ardealului. Astfel românilor, ca unui popor iubitor de ordine, nu le-a rămas decât să se supună.

Supunerea aceasta nu e însă deopotrivă cu renunţarea, şi românii nu s-au supus, nici se supun hotărârilor luate de dieta din Cluj, a cărei legitimitate n-o recunosc, nici legilor votate de dieta din Budapesta, care nu e competentă a crea legi şi pentru Ardeal, ci numai şi numai sancţiuni date de Maiestatea voastră, monarhul lor legitim.

Fiindcă Maiestatea voastră aţi voit şi numai câtă vreme voiţi Maiestatea voastră, românii din Ardeal se supun atât legilor create fără de concursul lor, cât şi autorităţilor instituite de Guvernul ungar din însărcinarea Maiestăţii voastre, singurul purtător a orişice putere legitimă în ţara aceasta.

S-au supus însă şi se supun românii, fiindcă sunt tari în credinţa că Majestatea voastră mai curând ori mai târziu vă veţi încredinţa, că, aşa cum s-a făcut, unirea Ardealului cu Ungaria este o nenorocire pentru locuitorii acestei ţări şi un izvor de greutăţi pentru monarhie. Înconjurată din toate părţile de munţi, ţara aceasta, cu stările ei economice şi etnografice, cu poziţiunea ei geografică, e predestinată să fie o ţară de sine şi nu va putea să ajungă la pace şi la înflorire câtă vreme e tratată ca teren de exploatare pentru alte ţări şi guvernată din afară de ea. Astfel actuala stare de lucruri, deşi, creată sub presiunea unei situaţiuni grele pentru monarhie, putea să pară atunci, când s-a creat, potrivită cu resoanele de stat, nu poate să fie definitivă, şi românii s-au simţit datori a nu lua nici un angajament, pentru susţinerea unui provizoriu stricăcios şi a-şi impune cea mai desăvârşită rezervă atât faţă cu guvernul, cât şi faţă cu dieta din Budapesta.

Timp de douăzeci de ani românii au persistat în această atitudine rezervată fără ca fie din partea guvernului, fie din partea dietei să se fi făcut vreo încercare spre a-i determina pe românii din Ardeal să ia parte la viaţa publică a statului ungar. Din contra, guvern şi dietă au stăruit împreună pentru crearea unei legi electorale speciale pentru Ardeal şi împărţirea cercurilor electorale s-a chibzuit anume astfel, ca românii să nu poată fi reprezentaţi în dietă potrivit cu importanţa lor în viaţa statului ungar.

După ce Maiestatea voastră, cedând stăruinţelor guvernului şi ale dietei, aţi dat preaînalta sancţiune şi acestei legi, românii se supun, dar persistă cu atât mai vârtos în rezerva lor faţă cu dieta ungară şi faţă cu Guvernul ungar, tari în credinţa, că mai curând ori mai târziu va trebui să străbată pretutindenea convingerea, că această excludere a lor din viaţa publică, această înstrăinare a lor nu este în interesul monarhiei, în interesul statului ungar.

Căci excluşi atât de la conducerea afacerilor publice, cât şi din dietă, românii din Ardeal trebuie neapărat să considere în cele din urmă Guvernul ungar ca un guvern străin pentru dânşii, şi dieta ungară drept o legislativă străină, care nu le oferă nici o garanţie de legalitate.

Şi în adevăr, după experienţele făcute în cei din urmă douăzeci şi mai ales, în cei din urmă doisprezece ani românii nu numai cei din Ardeal, ci în genere românii din ţările Coroanei ungare au pierdut încrederea în guvern şi în dietă şi nu mai găsesc nici în guvern, nici în dietă destulă garanţie, că legile sancţionate de Maiestatea voastră vor fi executate, potrivit cu părinteştile intenţiuni ale Maiestăţii voastre.

Libertatea personală, egalitatea în faţa legii, sfinţenia drepturilor câştigate nu mai există pentru noi decât în virtutea bunului plac al purtătorilor puterii publice. Le avem, dacă vor ei, iar dacă nu vor să le avem, nu găsim nicăieri garanţie sigură, că ni se va da reparaţiune. Reclamând la autorităţile superioare, se poate că ni se dă satisfacţiunea cuvenită, dar nu suntem niciodată siguri de aceasta. Şi tot atât de puţin siguri suntem, că dieta nu va aproba chiar cu aplauze zgomotoase pe guvernul, care săvârşeşte ori tolerează nedreptăţile ce ni se fac ori excesul de zel al autorităţilor inferioare faţă cu noi. Astfel nici că mai îndrăznim a reclama în cadrul vieţii constituţionale a regatului ungar.

Judecând lucrurile din punctul de vedere al legilor sancţionate de Maiestatea voastră şi îndeosebi al articolului de lege din 1886, românii din ţările Coroanei ungare atât în administraţiunea locală, cât şi în faţa judecătorilor se folosesc de limba lor maternă, pe care sunt datori a o şti toţi funcţionarii administrativi ori judecătoreşti din ţinuturi cu poporaţiune românească.

Aceasta e după priceperea comună înţelesul legilor, aceasta a fost şi este părinteasca intenţiune a Maiestăţii voastre.

Cu totul alta e însă starea ce rezultă din aplicarea legilor.

Autorităţile superioare, deşi chemate a supraveghia ca legile să fie aplicate cu bună credinţă, au stăruit ca funcţionarii până chiar şi cei comunali, să se folosească pretutindenea de limba maghiară şi au persecutat pe aceia dintre dânşii care ţineau la practica prescrisă de lege. Astfel, din zi în zi a scăzut numărul celor ce susţineau uzul limbii româneşti: unii, nemaiputând suporta persecuţiunile s-au retras din funcţiune, alţii au fost destituiţi ori n-au fost realeşi şi iar alţii au fost permutaţi din ţinuturile cu poporaţiune românească, iar în locul lor s-au numit ori au fost aleşi sub presiune administrativă oameni care nu ştiu româneşte ori nu vor să vorbească în oficiu decât limba maghiară.

Încetul cu încetul dar şi fără ca să se fi făcut vreo modificare în legile fundamentale ale ţării, am ajuns, că interesele românilor sunt chivernisite de oameni care nu cunosc obiceiurile şi limba lor şi nu pot să inspire poporului încrederea cuvenită. Dacă în Francia ori în Turcia, în Englitera ori în Rusia, dacă în vreuna din ţările ereditare ale Maiestăţii voastre, fără de Bucovina, un român care nu ştie decât româneşte s-ar înfăţişa, înaintea judecătorului, judecătorul ar trebui să recurgă la mijlocirea unui interpret spre a se pune în înţelegere cu

acele, pe care are să-l judece. Tot astfel se petrec lucrurile şi aici în ţinuturile româneşti ale regatului ungar, ba chiar şi în Ardeal. În ţara lor românii se pun prin mijlocirea interpreţilor în înţelegere cu judecătorii lor, şi li se refuză orişice cerere, dacă ea este exprimată în limba românească, întocmai precum şi s-ar refuza în Francia ori în Turcia, în Englitera ori în Rusia.

Tratat ca în ţară străină, românul pierde toată încrederea în bunăvoinţa şi în iubirea de dreptate a autorităţilor instituite de statul ungar şi simte din zi în zi mai mult, că el nu este în faţa legii deopotrivă cu concetăţenii lui maghiari.

Pe când maghiarul poate să se adreseze în limba lui la toate autorităţile publice şi este întâmpinat cu bunăvoinţă, românul este întâmpinat cu asprime, în mod respingător, dacă nu poate să-şi facă cererea în limba maghiară şi trebuie să-şi ia un mijlocitor, fie vre-un avocat, fie vre-un alt om, care ştie limba maghiară. Prin aceasta nu numai contactul cu autorităţile publice devine pentru român mai costisitor ca pentru concetăţenii lui maghiari, ci se produce totodată în poporul român sentimentul, că autorităţile publice sunt parţiale, preocupate contra românilor, dacă nu chiar ostile faţă cu românii.

Nu vom afirma, Maiestatea voastră, că aceia care judecă în numele Maiestăţii voastre, sunt în adevăr parţiali ori preocupaţi faţă cu românii; ei însă, chiar având cuvenita bunăvoinţă, ceea ce adeseori le lipseşte, necunoscând firea şi obiceiurile românilor şi neputându-se pune în înţelegere directă cu românii, sunt foarte adeseori incapabili de a judeca drept şi produc în popor sentimentul că sunt parţiali or preocupaţi şi românul se crede nedreptăţit de dânşii chiar şi atunci, când în adevăr nu este.

Spre a preîntâmpina resentimentul ce se produce astfel între cetăţeni faţă cu autorităţile publice, legile sancţionate de Maiestatea voastră nu numai pun în perspectivă preferirea românilor la ocuparea funcţiunilor publice din ţinuturile cu poporaţiune românească, ci dispun totodată ca în aşezămintele de învăţământ întreţinute din bugetul comun în ţinuturi cu poporaţiune românească tinerii români să primească instrucţiune în limba lor maternă.

Intenţiunea Maiestăţii voastre e pe cât de părintească, pe atât de clară: aţi voit Maiestatea voastră, ca să se creeze cât mai curând din oameni ieşiţi din mijlocul poporului român un contingent de funcţionari publici, care cunosc firea, obiceiurile şi interesele speciale ale românilor şi înţeleg limba lor, pentru ca prin aceşti oameni de încredere ai lor să chivernisească statul ungar afacerile locale ale lor.

Cu toate acestea astăzi douăzeci de ani după crearea legii, nu este în tot cuprinsul regatului ungar un singur aşezământ de instrucţiune susţinut de bugetul comun, unde instrucţiunea se dă în limba română. Guvernul Maiestăţii voastre n-a executat legea, nu a voit să ajute

crearea acelui contingent de funcţionari, care cunosc limba românească şi interesele românilor. El a conceput, din contră, ideea îndrăzneaţă de a le impune tuturor românilor să înveţe limba maghiară, pentru ca să poată înţelege pe funcţionarii publici, care numai de această limbă se folosesc.

Astfel s-a creat legea, prin care studiul limbii maghiare devine obligat pentru toate şcolile din ţară.

Sancţionată o dată de Maiestatea voastră, legea aceasta e sfântă. Nu însă astfel o înţeleg şi autorităţile publice ale regatului ungar. Acestea merg, Maiestatea voastră, mai departe ca legea. Pe când legea cere numai, ca în toate şcolile să li se dea copiilor putinţa de a învăţa limba maghiară, autorităţile însărcinate a executa legea, pretind că şcolile noastre să pună mai presus de toate limba maghiară şi alte obiecte de învăţământ să fie predate în limba maghiară.

Întocmai dar precum funcţionarii administrativi şi cei judecătoreşti se preocupă mai mult de propagarea spiritului aşa-numit patriotic şi de impunerea limbii maghiare decât de buna chivernisire a intereselor comune, şcolile chiar şi cele întrebuinţate din mijloace private propagă mai mult limba maghiară decât cultura.

Reclamele făcute contra unor asemenea procederi au rămas zadarnice. După ce judecătoriile cercuale au început să refuze cererile date în limba românească, unii dintre cei interesaţi au reclamat la autorităţile superioare, la guvern şi în cele din urmă la parlament. Interpelat în parlament, ministrul de justiţie a recunoscut că în virtutea legii şi a uzului de mai înainte judecătoriile n-aveau dreptul de a refuza cererile pentru motivul că erau formulate în limba română, dar pretindea că legea nu se poate executa, că executarea ei este contra intereselor statului ungar şi promitea că va stărui pentru ca legea să fie abrogată.

Iar Parlamentul a aprobat acest răspuns al ministrului, l-a aplaudat ca pe unul inspirat de sentimente patriotice, şi uzul impus contra legii se menţine, fără ca legea să fi fost abrogată.

Dacă asemenea procedere este cu putinţă chiar şi în justiţie, pe alte terene mai puţin controlate ale vieţii comune abaterile de la lege sunt cu atât mai dese şi mai făţişe.

Şi nu ne aducem, Maiestatea voastră, aminte, ca vreun român, care a fost atins în libertatea personală, în onoarea ori în interesele lui, să fi primit de la autorităţile regatului ungar reparaţiunea cuvenită. Din contră ştim cazuri nenumărate, în care reclamanţii au fost respinşi, pentru ca nu cumva românii să fie încurajaţi în opoziţiunea lor actualei stări de lucruri, şi abaterea de la lege ori excesul de zel, săvârşite de funcţionari inferiori faţă cu românii, nu numai că nu sunt reprobate de autorităţile superioare, ci sunt adeseori luate drept nişte dovezi de râvnă patriotică.

Consideraţi ca nişte duşmani ai statului ungar, suntem şi trataţi ca nişte duşmani şi foarte adeseori ne cuprinde sentimentul, că suntem puşi afară de lege, declaraţi oarecum de “vogelfrei” în ţara noastră.

Singura noastră ocrotire e bunăvoinţa personală a unora dintre diregători, care-şi expun poziţiunile, făcându-ne şi nouă dreptate, şi frica de mânia Maiestăţii voastre, care adeseori îi cuprinde pe cei ce ne asupresc din principiu.

Maiestatea voastră!

Românii sunt oameni.

Deşi trăiţi veacuri îndelungate în cele mai grele condiţiuni, ei ştiu mai bine ca multe alte popoare să suporte cu îndelungă răbdare asupririle de tot felul, suferinţele îi umplu de amărăciune, îi înstrăinează de concetăţenii lor şi îi fac din zi în zi mai accesibili pentru spiritul de retorsiune de care nu e scutită nici o societate compusă din oameni asupriţi.

Timpul trece, an urmează după an, deceniu după deceniu, fără ca să înceteze ori să slăbească, cel puţin, presiunea statului ungar asupra societăţii române; din contră, presiunea aceasta creşte în măsura, în care purtătorii puterii se conving, când sunt zadarnice toate opintirile făcute spre a-i opri pe români în dezvoltarea lor. Şi dacă suportă românii orişice asuprire în ceea ce priveşte dezvoltarea lor economică, nu pot, Maiestatea voastră, să suporte îndelung presiunea statului ungar în ceea ce priveşte dezvoltarea lor culturală.

Popor cu aspiraţiuni culturale, românii se cuprind de cea mai adâncă amărăciune, când văd cum din bugetul comun al ţării se cheltuiesc sume enorme pentru teatre maghiare şi pentru alte aşezăminte de lux ale maghiarilor, pe când pentru aşezămintele de cultură ale românilor statul nu contribuie cu nimic. Din contră chiar aşezămintele de cultură întemeiate şi susţinute de români din propriile lor mijloace sunt jignite în funcţionarea lor de către autorităţile statului. Superiorităţile bisericilor române, cu toate că s-a garantat prin lege sancţionată de Maiestatea voastră autonomia acestor biserici, au o poziţiune grea afară din seamă faţă cu guvernul, şi preoţii noştri se expun la cele mai grele persecuţiuni, dacă nu vor să facă servicii de agenţi politici. Sub pretextul de a controla executarea legii în ceea ce priveşte propagarea limbii maghiare, autorităţile instituite de stat au câştigat o înrâurire directă asupra şcolelor noastre şi se folosesc de înrâurirea aceasta spre a preface şcolile noastre în aşezăminte pentru propagarea limbii maghiare. Şi nu mai e astăzi în şcolile noastre vorba de progresele reale, pe care le fac şcolarii, ci de succesele obţinute în propagarea limbii maghiare. Învăţătorii, care neglijează celelalte mai importante obiecte de învăţământ, ca să poată obţine nişte succese de valoare problematică în ceea ce priveşte propagarea limbii maghiare, sunt distinşi şi premi-

aţi, pe când aceia, care au în vedere adevăratul scop al şcolii, se expun la persecuţiuni.

Românii, Maiestatea voastră, nu şi-au închipuit niciodată că o asemenea stare de lucruri va fi în ţara aceasta cu putinţă. Chiar ştiind limba maghiară tot atât de bine ca pe cea românească, ei vor şi cer în virtutea legilor sancţionate de Maiestatea voastră ca la dregătoriile acestei ţări limba românească să fie obligată, ca în şcolile din ţară limba românească să se cultive şi ca la ocuparea funcţiunilor publice din ţinuturile cu poporaţiune românească românii să fie preferaţi, pentru că numai astfel progresul cultural al românilor este cu putinţă.

Nu dar din aversiune naţională, ci din zelul cultural respingem impunerea limbii maghiare.

Timp îndelungat au avut concetăţenii noştri germani supremaţia culturală în ţările aceste. Noi, românii nu ne-am plâns niciodată de ea, fiindcă ne era binefăcătoare. Nu ne-am plânge nici astăzi, dacă în anumite sfere ale vieţii comune ar trebui să ne folosim de limba germană şi dacă în şcolile noastre ar fi obligată această limbă cultă, prin care ni se înlesneşte înţelegerea celei mai vaste comori literare şi ne punem în legătură cu întreaga lume cultă. Nu dăm însă şi nu vom da niciodată aceeaşi preferinţă supremaţiei culturale a concetăţenilor noştri maghiari şi ne simţim adânc jigniţi, când ni se impune o limbă nu mai bogată ca a noastră, care nici chiar între marginile regatului ungar nu e atât de răspândită ca cea germană şi care afară de hotarele acestui regat e străină şi neînţeleasă de nimeni.

Puşi în luptă contra acestei supremaţii culturale şi persecutaţi de autorităţile statului, care vor să o susţină cu orice preţ, am fost încetul cu încetul scoşi de pe toate terenele vieţii publice şi n-au mai putut să se suţină în viaţa publică decât aceia dintre românii cu ştiinţă de carte, care fie din nepăsare, fie din făţărnicie au renunţat a mai combate această nefirească preferinţă pentru unul din popoarele ce constituie regatul ungar. Ceilalţi ori s-au retras în viaţa privată ori au părăsit ţara.

Sunt, Maiestatea voastră, mii de oameni ieşiţi din mijlocul poporului român, e partea cu desăvârşire mare a generaţiunilor mai tinere, oameni cu cea mai bună pregătire, care au trecut hotarele ţării, ca să ia parte la lucrarea culturală a unei ţări vecine, care nu i-a respins, precum respinşi au fost aici în patria lor.

Această emigrare a tinerimii noastre culte e una din cele mai grave urmări ale actualei stări de lucruri. Sunt, Maiestatea voastră, în ţările Coroanei ungare şi mai ales în Ardeal mii de familii române, care au pe cei mai iubiţi dintre membrii lor într-o ţară vecină, în vreme ce aici acasă interesele românilor sunt chivernisite de oameni, care nu cunosc poporul român şi limba lui, nu au bunăvoinţa cuvenită faţă de români

şi nu ştiu, ba în foarte multe cazuri nici că ţin să-şi câştige simpatiile şi încrederea românilor.

Aceştia sunt, Preaîndurate Doamne, împrejurările care i-au îndemnat pe românii din ţările Coroanei ungare să-şi impună cea mai desăvârşită rezervă faţă cu Guvernul ungar şi faţă cu dieta ungară.

Au fost grele timpurile, prin care au trecut românii, şi dacă asupririle din trecut n-au putut să împiedice pe poporul român în dezvoltarea lui, astăzi, când asemenea asupriri nu mai sunt cu putinţă, nu se mai teme nici un om rezonabil că statul ungar va putea să-i abată pe români din calea firească a devoltării lor sociale. Din contră, greutăţile pe care le întîmpină, îi înteţesc pe români, îi fac îndărătnici şi mai uniţi între dânşii. Nu sunt dar şi nici că se simt românii din ţările Coroanei ameninţaţi în existenţa lor naţională, ei sunt însă jigniţi în lucrarea lor culturală şi aceasta îi umple de amărăciune.

Căci mult au suferit românii în viaţa lor îndelungată, niciodată însă nu au fost aşa de mare ca astăzi contrazicerea între exigenţele lor legitime şi starea de lucruri. Astăzi, când au aspiraţiuni culturale, ei simt înzecit orişice jignire: ceea ce un popor incult suportă cu un fel de nepăsare, un popor cuprins de un puternic avânt de dezvoltare nu poate suporta decât cu cea mai adâncă amărăciune.

Văzând amărăciunea aceasta şi modul în care se fac alegerile în regatul ungar, românii au ajuns la convingerea că e chestiune de prudenţă patriotică să nu mai intre nici pentru cercurile electorale dinafară de Ardeal în lupta electorală.

Legile sancţionate de Maiestatea voastră cuprind în ceea ce priveşte exercitarea dreptului de alegător cele mai salutare dispoziţiuni. Încetul cu încetul însă am ajuns cu toţii la convingerea, că în zadar am stărui pentru respectarea acestor legi. Coruperea alegătorilor cu bani, cu mâncăruri şi cu băuturi, violentarea conştiinţelor prin promisiuni şi ameninţări, siluirea lor cu forţa sunt lucruri, care în regatul ungar se săvârşesc în vederea tuturora, fără de nici o sfială şi fără ca cei ce le săvârşesc să aibă temerea că vor simţi vreodată asprimea legii.

Astfel chiar şi alegătorii maghiari, care au cuvinte de a fi mulţămiţi cu actuala stare de lucruri, intrând odată în lupta electorală, îşi pierd adeseori cumpătul şi fac vărsări de sânge ori se păgubesc unii pe alţii. Cu atât mai vârtos se expun alegătorii români, care combat în alegeri o stare de lucruri nesuferită pentru dânşii şi au în faţa lor întregul aparat al puterii publice.

Românii, Maiestatea voastră, în cercurile electorale din Ungaria şi din Banat, au luat parte la luptele electorale, totdeauna însă au avut să plătească foarte scump mandatele, pe care le-au obţinut. S-a vărsat sânge, s-au stins vieţi, s-au mistuit averi însemnate prin foc sau prin alte acte de răzbunare şi ani de zile populaţiunea a rămas agitată de învrăjbirile produse în timpul alegerilor.

Şi niciodată nu s-au luat, Maiestatea voastră, măsuri serioase pentru curmarea acestor rele.

Astfel pentru românii agitaţi de o adâncă şi generală nemulţumire, alegerile, aşa cum ele se fac în regatul ungar, foarte lesne ar putea să fie începutul unei conflagraţiuni primejdioase. Cu toate corupţiunile, cu toată presiunea, în ciuda tuturor siluirilor, cu toate că pentru Ardeal s-a creat o lege excepţională, românii ar putea, Maiestatea voastră, să trimită un însemnat număr de oameni de încredere ai lor în dieta din Budapesta, numai însă dacă ar face aşa, precum au făcut cu ocaziunea alegerilor de la 1872 în cercul Şiriei, unde succesul electoral a fost obţinut printr-un întreg şir de acte criminale care au rămas nepedepsite.

De aceasta s-au ferit românii, când au luat hotărârea de a intra în lupta electorală decât pentru cercurile, unde dreptul electoral se poate exercita în toată libertatea.

Şi rezultatul alegerilor a dovedit că un singur asemenea cerc există în tot cuprinsul regatului ungar, cercul în care alegătorii sunt foşti grăniceri, iar candidatul era un general al Maiestăţii voastre, adică un om faţă de care guvernul avea cuvinte de a-şi impune oarecare rezerve.

Nu ne sfiim, Maiestatea voastră, a mărturisi că atitudinea ce românii au ajuns astfel a-şi impune e ostilă faţă cu actualul guvern ungar, ostilă chiar şi faţă cu statul ungar. Ca bărbaţi şi ca oameni de omenie, mărturisim în faţa Maiestăţii voastre, că comitenţii noştri şi, în genere, românii din ţările Coroanei ungare nu-şi vor da de bună voie şi cu inima întreagă sângele şi avutul lor pentru susţinerea statului ungar, în care legile se creează anume astfel, ca să poată fi aplicate contra lor, în care legile nu se execută, dacă ele sunt în favorul lor şi în care exercitarea dreptului de alegător nu se poate decât prin provocarea războiului civil.

Românii ştiu însă să facă deosebire între monarhie şi regatul ungar, între guvernul constituţional al Ungariei şi monarhul legitim al lor, şi orişicât de nesuferită le-a făcut Guvernul ungar viaţa, orişicât de mult detestă constituţionalismul actual, ei nu uită binefacerile din trecut, nu pierd speranţa în viitor şi se alipesc cu credinţă şi cu încredere către monarhie şi sunt totdeauna gata să-şi dea voioşi sângele şi avutul pentru împăratul lor şi pentru gloria casei de Habsburg, Lottaringia.

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 22, f. 131-136.

97

1888 aprilie 11/23, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Orczy Béla, trimis prefecţilor comitatelor, cărora li se cere să supravegheze starea de spirit a populaţiei româneşti din Transilvania pentru a nu fi influenţată de răscoalele ţărăneşti sau emisarii veniţi din România.

ad. 249 szám/res.

Magyar királyi belügyminiszter.
kiz[árólag] saj[át] kezéhez

MÉLTÓSÁGÓS ÚR!

Meg vagyok ugyan gyözödve, hogy a személy és vagyon biztonság teljes biztositására a Méltóságod kormányzata alatt lévö megyében a kellö intézkedések meg vannak téve és elsö sorban a felügyelet és örködés éberen gyakoroltatik mindazon által tekintve a szomszéd Román királyságában dúló communisticus irányú lázadására – mely itt is ha lelkiismeretlen izgatók által a román ajkú polgárokkal közöltetik útánazásra találhatna – felkérem Méltóságodat, hogy a tisztviselöket kettöztetett éberségre és a legpontosabb felügyeletre figyelmeztesse azon utasitással, hogy bár hol észleltetnék oly készülödés vagy kisérlet, mely a személy és vagyonbiztonságra veszélyes, annak megakadályozására azonnal katonai karhatalom alkalmazása mellett is, mely ily sürgös esetekben a legközelebbi katonai parancsnokságtól az illetö tisztviselö által is kérhetö, minden lehetö intézkedés megteendö s arról hozzám is mindenkor távirati jelentés teendö. Különösen a legéberebb rendöri felügyelet alá helyezendök a Romániából beutazó és a román ajkú néppel érintkezök és irányukban a szabályos eljárás, a mint erre okot szolgáltatnak, a legszigorúbban foganatositandó.

Egyszersmind értesitem miszerint a csendör kerületi parancsnokot saját hatáskörében intézkedés végett egyidejüleg megfelelöen utasitottam.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánitását.

Budapesten, 1888 április hó 23-án.

B[áró] Orczy Béla

Arh. St. Bihor, fond Prefectura judeţului Bihor, inv.25, dosar 1888, f. l, orig.

Traducere:

Ministrul de Interne regal maghiar

Nr. 249 ad.

res.
Strict personal

Onorate Domn!

Cu toate că sunt convins că sub Onorata dumneavoastră cârmuire sunt luate cele mai eficiente măsuri pentru garantarea siguranţei persoanelor şi a bunurilor acestora, prin asigurarea în primul rând a supravegherii şi pazei, cu toate acestea şi ţinând cont de răscoala cu iz comunist care bântuie în regatul Român vecin, bântuit de răscoale ţărăneşti – situaţie ce şi la noi poate găsi adepţi dacă se face cunoscută cetăţenilor de naţionalitate română de către instigatori fără conştiinţă – de aceea vă cer, onorabile, să obligaţi toţi funcţionarii la vigilenţă mărită şi la supravegherea cea mai exactă, cu acea dispoziţie, ca oriunde s-ar sesiza încercări sau pregătiri în acest sens, care ar putea periclita siguranţa persoanei şi a bunurilor acestuia, pentru curmarea ei imediată, chiar şi prin folosirea forţei armate, în caz de nevoie, să poată a fi solicitată intervenţie de la unitatea militară cea mai apropiată de către funcţionarul de stat competent, şi să se ia toate măsurile posibile, despre care să-mi raportaţi telegrafic şi mie de fiecare dată.

În mod deosebit se vor pune sub urmărirea vigilentă a poliţiei cei veniţi din România şi cei care intră în contact cu populaţia de naţionalitate română, faţă de care în cazul că se impune, veţi aplica măsurile reglementare cele mai drastice.

În acelaşi timp, vă informez că l-am înştiinţat totodată şi pe comandantul jandarmeriei pentru a lua măsurile competente.

Onorabile, primiţi exprimarea respectului meu.

Budapesta la 23 aprilie 1888

Baronul Orczy Béla

98

1888 aprilie 25, Aiud. Ordinul circular dat tuturor comandanţilor de garnizoane din Transilvania, cărora li se cerea să urmărească starea de spirit a românilor pentru a nu fi influenţaţi de răscoale ţărăneşti ce se desfăşurau în regat.

14 szám/k.t.

Nagy Enyed 1888 április hó 25

A hirlapokból már mindnyájan olvashatták, hogy a szomszédos Román királyság területén hetek óta lázang a nép – a föld újfelosztását követelvén, melyre lelketlen izgatók bujtógatják a népet, – nehogy ezen gyalázatos izgatás az erdélyi részekben is megzavarja a köznyugalmat, – intézményünk hazafias kötelessége a legéberebb örködés által utját állani, minden ily szédelgésnek – izgatásnak és ha mindennek daczára hazarészünk valamely pontjában/vidéken ilyesmi még is megkiséreltetnék, elsö sorban nekünk kötelességünk azt a legerélyesebb rendszabályok alkalmazásával még csirájában elfojtani – mert a köznyugalom ép és zavartalan megörzetésért hazánknak erkölcsi felelösségel tartozunk, melynek legszebb jutalmát tapasztalhatjuk törekvésünk iránt, mindenkor tanusitott nemes áldozat készsége iránti osztatlan szeretetébe.

Az örsparancsnokok odaadó szolgálat kétségben teljesen megbizom és utasitom öket – hogy örskörzetükben megkettözött éber figyelemmel kisérjék a közhangulatott különösen a legéberebb felügyelet alá helyezzék a Romániából beutazó és a néppel különbözö alakban érintkezö gyanus egyéneket, – kik, leggyakrabban házaló kereskedöknek öltözve kóborolnak a nép között, az ily egyéneknek megfigyelés után azonnal *vezessék a legközelebbi szolga biróság elé*[1] – önigazolás és további elbánás végett, pedig tegyenek az esetröl részletes jelentést, a részletes motózásnál náluk talált és a hatóságnak átadott gyanus iromány ok tartalma is röviden jelentendö. Ha itt-ott a nép hangulatában feltünö változás, esetleg oly gyanusnak látszó készülödés észleltetnek, mely a közbiztonságra nézve vesszélyesnek mutatkozik, a közigazgatási hatóságnak rögtön jelentendö, ide pedig távirati jelentés teendö.

Utasitom összés alárendelt csendöreiket ez irányban behatóan oktatni és nekik is kötelességüké tenni, hogy mindennemü szolgálataik alkalmával a nép hangulatát alaposan figyeljék és jelentsék, különösen a román ajkú legénységtöl megkövetelem, hogy ez irányban a legnagyobb ügyességet és búzgóságot fejtendik ki és ök lesznek az elsök – akik mindent megtudnak – a mi nép között történik, ellenesetben ha részükröl a legnagyobb búzgóságot nem észlelném, mint hüséges katonnákal szokás hadtörvényszéki uton való eltávolitásukat fogom kér-

1 subliniat în text

ni, – ezen parancsom pedig által szigorúan titokban tartandó ésazáros asztalban a többi k.t. ügydarabok közt örzendö meg.

Kováts
Valamennyi Örsparancsnoknak!

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, Nr. 241-1888, f. 7, copie.

Traducere

Nr. 14

Aiud, 25 aprilie 1888

Am putut citi cu toţii în presă că pe teritoriul Regatului Român învecinat poporul se răzvrăteşte de săptămâni întregi cerând reîmpărţirea pământului, poporul fiind instigat de agitatori fără de suflet. Ca nu cumva această instigare mârşavă să tulbure şi în părţile transilvănene liniştea publică, – datoria patriotică a instituţiei noastre este stăvilirea prin cea mai atentă pază a oricărei astfel de înşelătorii sau instigări şi dacă cu toate acestea în vreun punct sau ţinut al acestei părţi a patriei noastre s-ar încerca aşa ceva, în primul rând noi avem datoria de a stârpi din leagăn răul prin aplicarea celor mai ferme regulamente – pentru că avem datoria morală faţă de patrie de a păstra netulburată liniştea publică, a cărei răsplată, cea mai frumoasă faţă de străduinţele noastre patriotice, o putem constata în permanentul spirit de sacrificiu şi în dragostea faţă de instituţia noastră.

Am încredere deplină în devotamentul comandanţilor de garnizoană şi le ordon ca în cercurile lor să urmărească cu atenţie mărită starea de spirit şi în mod special persoanele suspecte venite din România care iau contact cu populaţia prin diferite mijloace – de cele mai multe ori deghizaţi în comercianţi ambulanţi, hoinăresc în rândurile populaţiei. Şi astfel de persoane, după urmărire, să fie duse imediat *în faţa celei mai apropiate preturi*[1], iar pentru legitimare şi măsuri ulterioare, să se trimită un raport detaliat referitor la eveniment. Să se raporteze şi despre conţinutul actelor suspecte găsite asupra lor cu ocazia percheziţiei şi care au fost predate autorităţilor. Dacă în starea de spirit a populaţiei se observă, ici, colo, unele modificări frapante sau pregătiri suspecte care ar periclita siguranţa publică, să se raporteze imediat oficialităţii administrative, iar aici să se trimită raport telegrafic.

---

1 subliniat în text.

Dispun ca toţi jandarmii din subordine să fie instruiţi în acest sens şi să li se impună să urmărească, cu orice prilej, starea de spirit a populaţiei şi să raporteze. Pretind acest lucru mai ales din partea soldaţilor români, care să manifeste cea mai mare iscusinţă şi cea mai mare râvnă, pentru că ei vor fi primii care vor afla ce se întîmplă în rândurile populaţiei. Dimpotrivă, dacă nu voi constata cea mai mare râvnă din partea lor, voi solicita îndepărtarea lor, pe calea tribunalului militar, ca soldaţi infideli. Acest ordin este strict secret şi va fi păstrat sub cheie, alături de celelalte acte de acest fel.

Kováts

Tuturor comandanţilor de garnizoană!

99

1888 mai 12, Cluj. Scrisoarea adresată preşedintelui Partidului Naţional Român din Transilvania, George Bariţiu, căruia i se solicita convocarea cât mai grabnică a Comitetului Central Electoral român pentru dezbaterea şi adoptarea Memorandumului.

Prea stimate Domn!

Conferinţa electorală română ţinută la Sibiu în mai 1887 între alte a decis, să se compună un nou Memorand, acum mai mult politic, în care să se expună şi ilustreze cu cazuri concrete cauzele suferinţelor şi nemulţumirei poporului român din această patrie, şi care la timpul oportun să se substernă prin o deputaţiune şi Maiestăţii sale prea graţiosului nostru monarh.

Subscrisul club electoral al alegătorilor români din comitatul Cojocnei, – considerând împrejurările nostre actuale de tot soiul cum şi templările interne şi externe, ale căror martori oculari suntem – ţene a fi sosit acel moment oportun. Drept ce îşi ia pe lângă stima distinsă libertatea de a te recerca, să binevoieşti ca preşedinte al Comitetului Central Electoral român, a convoca cât mai fără amânare acum lăudatul Comitet, în scopul de a se dezbate şi stabili cestiunatul Memorand şi de a se chibzui paşii ulteriori, ce se vor fi aflând necesari.

Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât – după cum suntem bine informaţi – unul dintre domnii membri ai Comitetului Central, încredinţat cu conceperea deja amintitului Memorand, este deja de luni de zile gata cu lucrarea sa; ba mai mult: printre românimea mai fruntaşă de aici s-a şi făcut o colectă de peste 200 fl. pentru tipărirea Memorandului şi pentru alte spese eventuale.

În aşteptarea împlinirii acestei dorinţi a noastre, pe care, aşa credem o împărtăşesc şi Românii din alte părţi, subsemnăm cu tot respectul, –

Cluj, în 12 mai 1888.

Alexandru Bohăţel
Preşedintele Clubului electoral
Dr.Gregoriu Silasi
Emeric Pap
V. Atanasian
Iuliu Roşescu
Andrei Truţia
Gavril Pop
Basil Podolean

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 22 / 1888, f. 139.

100

1888 iunie 3, Turda. Scrisoarea lui Ioan Raţiu adresată lui Andrei Mureşianu, însărcinat cu redactarea Memorandumului căruia îi recomandă ca acest document să fie concis şi să cuprindă toate suferinţele şi drepturile românilor.

Stimate Domnule Mureşianu,

Domnul Bariţiu îmi scrie că te-ai apucat de elaborarea memorialului şi că mult până la finea lunii curgătoare vei fi gata foarte bine.

Io aflu de lipsă ca să publicăm cât mai curând acel memorial.

Cred că nu vei lua în nume de rău, dacă referitor la cuprinsul aceluia îţi voi atrage atenţiunea la câteva împrejurări de la care mult depinde rezultatul favoritoriu al acelui memorial.

Dipă părerea mea trebuie să fie cât se poate de scurt, dar să cuprindă în sine toate gravaminele noastre; să fie în stil diplomatic, cu vorbe frumoase, dar nu servile, să spună adevărul, să combată sistemul şi regimul, dar nu pe naţiunea maghiară, ici colea unde s-ar putea evita combaterea elementului maghiar să se restrângă atacul la aristocraţi şi privilegiaţi, căci aceştia sunt şi au fost inamicii noştri neîmpăcaţi, pe când poporul lor şi al secuilor au iobăgit deopotrivă cu noi.

Articlii publicaţi în "Tribuna" cu atâta vehemenţă în contra Rusiei ne-a indignat atât pe noi în această parte, cât şi pe cei mai mulţi dintre clujeni şi cred că nu vor fi mulţi români în Ardeal care să aprobe acea politică greşită.

Ce avem noi cu Rusia?

Cine ştie cum se vor grupa statele şi popoarele pentru viitorul rezbel?

Pe câtă vreme suntem sclavi în ţara noastră, se cuvine, domnule, să ne entuziasmăm în contra inimicilor maghiarilor, care pentru noi astăzi nu sunt nici mai periculoşi nici mai răuvoitori. Ce va fi în viitor asta nu e treaba noastră, în contra slavismului periculos vor lupta şi alte popoare la timpul său. Astăzi, să nu existe frică de muscali, de 50

de ori mai tari, amice, şi apăraţi şi Tribuna aruncă din mână cea mai puternică armă de care se folosiră până acum cu succes! Brânză bună în file de câne!

Salutări cordiale,

/Ioan Raţiu/

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 326/1888, f. 1-3, fotocopie.

101

1889 ianuarie 1/13, Sibiu. Apelul adresat de George Bariţiu, preşedintele Partidului Naţional Român din Transilvania, lui Ioan Raţiu şi Iuliu Coroianu, rugaţi să sprijine realizarea hotărârii adoptate în şedinţa plenară a Conferinţei electorale române din 9 mai 1887, privind elaborarea unui memorial, ce urma să fie înaintat împăratului, pentru a face cunoscută starea reală a românilor transilvăneni.

Prea onoraţilor domni, Dr. Ioan Raţiu şi Iuliu Coroianu
în Turda şi Cluj

Cunoscut este la toţi foştii 135 membri ai Conferenţiei electorale române ţinute în mai 1887, că aceea după dezbateri serioase de trei zile, în şedinţe plenare şi în comisiune de 90 membri, în 9 mai a votat în unanimitate resoluţiunea sa relativă la dreptul electoral şi la multe năpăstuiri grele căzute asupra poporului românesc locuitoriu în două ţări ale coroanei Sfântului Ştefan. În punctul 4 al acelei resoluţiuni comitetul ales de către acea conferenţie fu însărcinat, ca se cuprindă într-un memorial bine motivat şi explicativ cu temeiuri luate din *starea actuală*[1] a lucrurilor, toate cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui nu numai în puterea legilor raţiunei, ci nici chiar în sensul legilor positive existente.

Conform aceluiaşi punct din resoluţiune comitetul are să aducă memorialul *"în numele Conferenţiei, prin mijlocirea unei deputaţiuni la prea înalta cunostinţă a Coroanei în scopul de a fi apreciată după cum merită ea şi nu după cum o denunţă contrarii"*.[2]

În punctul 5 al resoluţiunei, comitetului i se impune grija "ca să se facă între marginile trase de legi, tot ce va afla de lipsa şi folositoriu atât cu privire la alegerile dietale, cât şi faţă cu alegerile municipale, şi preste tot întru apărarea cauzei române naţionale şi pentru luminarea opiniunei publice în ţară şi în afară".

1 subliniat în text
2 idem

Preste acestea comitetul a luat asupră-şi încă şi publicarea în carte separată a actelor conferenţiei; era la timpul său după înaintarea memorandului, tipărirea acestuia.

În şedinţa sa din 30 august 1887 comitetul denumise doi referenţi ca redactori ai memorandului. Acel operat[1] mare şi greu este precum ştiţi, gata de a fi înaintat.

Toate aceste lucrări însă cer spese, fără de care nu se poate face nici un pas înainte. Celor 11 membri ai comitetului aleşi din diverse ţinuturi ale ţării, le este prea de ajuns cu spesele călătoriei şi cu pierderea timpului preţios de la alte afaceri ale lor, rămâne ca să mai tragă şi alţii la greu.

Eu ştiu bine, că oamenii nu dau bucuros bani "pe politică", dar "apoi nici să nu aştepte în veci, rezultate politice".

De altă parte sunt şi eu convins, şi dumneavoastră, că se mai află mulţi români, care cred în imortalitatea elementului român întocmai precum cred în imortalitatea sufletului lor, prin urmare că spesele care se fac pentru emanciparea noastră naţională nu sunt pierdute, mai curând sau mai târziu ele vor fructifica desigur.

Cumpănind bine toate aceste împrejurări, sunteţi rugaţi şi Domniile voastre cu toată onoarea şi autorizaţi în numele comitetului, că pre lângă largile cunoştinţe de oameni care vă este propria să binevoiţi a face apel la patriotismul cunoscuţilor şi amicilor dumneavoastre spre scopurile sus-numite, iar rezultatul a-l face la timpul său cunoscut prezidiului dumneavoastră.

Sibiu, 13 / 1 ianuarie 1889.

ss. George Bariţiu

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 45 / 1889, f. 1-2.

102

1889 martie 3, Sibiu. Scrisoarea adresată de George Bariţiu lui Ioan Raţiu, prin care îşi exprimă intenţiile de a relua activităţile desfăşurate pe tărâm publicistic şi politic pentru susţinerea cauzei naţionale a românilor.

Sibiu, 3 martie 1889

Scumpe Amice!

Pe lângă că-mi cer scuzele mele pentru răspunsul meu întârziat la frăţeasca şi duioasa dumitale scrisoare din 18 februarie.a.c., promit din capul locului, că această scrisorică pripită a mea mi-am permis a o trimite la adresa bunei şi simpaticei dumitale soţii, era aceasta o foaie după ce am reflectat la pasajul din urmă al scrisorii dumitale din care

1 operă, lucrare

combin că poate chiar în zilele acestea dumneata eşti dus de acasă şi pentru un caz ca acesta doresc ca scrisoarea să te aştepte acasă.

Eu nu numai doream ca să-ţi răspund îndată după primirea scrisorii, dar la cea din urmă şedinţă a Comitetului Electoral din decembrie mă şi ştiam obligat a-ţi face cunoscut rezultatul aceleia, precum a-ţi şi transpune actele. După ce însă tipograful ce apucase cu tot adinsul cu tipărirea opului meu, ca să-mi poată da câte 2 coale pe săptămână şi să fie gata în 30-35 de săptămâni; după ce colegul meu, secretarul Crisianu e bolnav de 1 lună şi acum abia se mişcă de la un loc la altul, am ajuns să-mi rămâie numai orele de mâncat şi de dormit. Mai sunt şi alte afaceri, care ar fi prea lung a le înşira aici. La foaia "Transilvania" nu am de nicăiri nici un ajutor, căci puţinul ce ar fi nu convine publicului serios. Sunt la "Albina" şedinţele mai dese ca odinioară.

Da, simţii şi eu necesitatea de a mai merge o dată în viaţă pe la Turda. Între altele voi să văd cum a ieşit restaurarea caselor parohiale din Petridu, despre care nu am nici o informaţiune dacă pot fi locuite sau nu. Mi-ar părea foarte rău dacă s-ar fi ales din toate spezele o cârpitură ticăloasă. Simţii şi eu, că după această muncă grea şi necurmată la un op de peste 60 de coale tipărite, voi avea mare trebuinţă de un repaos undeva. Deocamdată în 16 martie plec la Braşov şi la Academie. Pe drum şi 2 zile în Braşov pot să am recreaţiune, iară pe loc în capitală va fi iarăşi mult de lucru. De acolo mă voi întoarce drept la Sibiu şi după ce vom mai ţinea aici o şedinţă la comitet, se poate că mă voi repezi la dumneavoastră, nu ca să fac cură de jintiţie, care de altmintrea îmi place din mica pruncie, precum îmi plac toate lăptăriile ca la un păcurariu, ci ca – precum ziseşi dumneata, să continuăm într-o seară ceea ce am precurmat astă toamnă.

Dumneata te miri de blestemăţiile partidei muscăleşti din România. Nihil mirari. De altmintrea, votarea din urmă a cerut-o şi dorit-o însuşi Brătianu, pentru că omului cu conştiinţa curată nu-i esta îndemână să stea în presupusuri; să urmeze investigaţiuni stricte şi cu ele adevărul. Observaţi bine că unii bandiţi o şi sucesc, zicând că da, I.Brătianu este curat, dacă alţi miniştri de ai lui au fost hoţi. Aşa să fie: hait, să-i convingă. Dar apoi nu vedem ce sufere Crispi în Italia, care este un alt Brătianu şi ce trag în Francia tocmai miniştrii cei mai oneşti, care nu lasă pe demagogi să fure milioane pentru concubinele lor.

Când voi veni, voi aduce şi actele, în cufăr, că pe poştă nu mă prea încumet. Nu va fi prea târziu.

Salve, sale, et me ut facis, dilige.

Frate devotat,
George Bariţiu.

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 44, f. 1, orig.

103

1889 aprilie 25, Cluj. Scrisoarea trimisă de Iuliu Coroianu lui Ioan Raţiu, prin care îşi exprimă nădejdea în "învierea geniului neamului românesc" pentru afirmarea drepturilor sale naţionale fireşti.

Adevărat că a înviat!

Simbolele credinţei care a mântuit în atâtea secole de naufragiu nava românismului în orientele Europei – prin influenţa lor exersată asupra minţii şi animii creştineşti a românului, – aşa cred că fieştecăruia român adevărat îi sunt talismane şi în prezent, care îi oţelesc şi îi apără de rugină virilitatea naţională şi-l pregăteşte şi îngrijeşte pentru timpurile viitorului în care va să dea atotpututul ca să vedem realizate aspiraţiunile şi dreptele postulate naţionale pentru care jertfim şi suferim de aşa îndelungat timp.

Îţi vei explica ce bine mi-a căzut salutarea ce-mi faci în prezenta epistolă dumneata 22/4.889 "Christos a înviat!". Eu continui "din morţi şi cu moarte pe moarte a călcat", "celor din morminte viaţă dăruindu-le!"!

O, de ar învia şi geniul neamului românesc din amorţeala-i apatică milenară şi prin fulgere şi trăsnete ar călca pe asupra năvălitorilor drepturilor fireşti şi naţionale, apoi ar da viaţa adevărată neamului nostru care o merită!

Dumnezeu este bun şi atotputernic şi eu tare cred în grija-i părintească, -numai să facem şi noi tot ce este posibil.

Aflu cu cale cele ce mi le comunici, pe *15 mai st.n. va fi bine să ne coadunăm la Turda*[1]. Membrii neabzişi, deci pe care trebuie să-i conchemi sunt:

1. Dr. Eugeniu Brote – *Sibiu*[2],
2. Dr. Aureliu Mureşan – *Braşov*[3]
3. Dr. Nicolae Oncu – *Arad*[4]
4. George Pop – *Băseşti*[5]
5. Dr. Vasile Lucaciu – *Siseşti*[6]
6. Nicolae I. Negruţiu – *Gherla*[7]
7. Iuliu Coroianu – *Cluj*[8]

La întrebarea care o face prin Domnia ta, scumpa coconiţă Dorina, te rog să comunici că da, petrecerea se va ţine, însă nu în Duminica Tomei, ci de duminică într-o săptămână pe care veţi primi şi invitări,

---

1 subliniat în text
2 idem
3 idem
4 idem
5 idem
6 idem
7 idem
8 idem

adică se va ţine în 5 mai a.c. st.n. Este prea bună ocaziunea aceasta ca să putem conveni şi noi conform proieptării ce o face în prezenta-ţi epistolă.

Soţia mea salută cordial pe venerata doamnă, precum pe domnişoarele Felicia şi Dorina, şi vă aşteaptă la petrecere. Iar eu îţi trimit cele mai sincere felicitări, precum întregii familii.

Cluj, 1889 aprilie 25

Sincer stimator,
Iuliu Coroianu

N.B. În momentul când eram să expediez această epistolă mi se da o cauză foarte importantă de segregaţiune în care este pertraptre pe 15 mai, în comuna Ördög Keresztur[1], amâna nu se poate, deci te rog ca să ne convoci ori pe 10-12, ori pe 18-20 mai st.n.

Idem

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 140/1889, f. 1, orig.

104

1889 septembrie 27, Cluj. Scrisoarea lui Iuliu Coroianu adresată dr. Ioan Raţiu, căruia îi declară că, în conjunctura internaţională foarte tulbure, fruntaşii naţiunii române au datoria să acţioneze în sensul satisfacerii drepturilor ei legitime.

Prea stimate Domnule,

Foile de azi seara ne aduc nişte telegrame care se văd a fi prevestitoare unei ere în care politica statului nostru poate să se strămute, ba poate să erumpă chiar un război în cel mai de aproape viitor. Iar noi? noi, afară de cele ce le-am lucrat, nu stăm nicicum.

Eu cred a fi sosit timpul suprem ca să plecăm să ne facem parale, şi să ne vedem altcum de afacerile care ne cad în sarcină. Datori suntem naţiunii noastre, nouă şi lui Dumnezeu ca să satisfacem obli...telor[2] ce ni le-a dat şi impus încrederea reprezentanţilor naţiunii.

Deci cu distinsă onoare, vă rog, ca să puneţi un termen pe o zi, oricare o veţi alege, ca să mergem la Oradea şi Blaj şi să facem ce vom putea.

Cu atât mai vârtos cred că veţi pune în cel mai scurt acel termen, încât cred ca, conform epistolei prezente ce mi-aţi scris adăunăzi veţi fi putut compune afacerile de aşa ca să putem merge.

---

1 Cristorel, jud. Cluj
2 ilizibil în text

Sărutăm mâinile stimatei doamne şi salutăm scumpele domniţe, iar pe Domnia voastră rugându-vă ca să primiţi expresiunea distinsei mele stime, prea

sincer coleg,
Iuliu Coroianu

Cluj, 1889, 27/IX.

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan Raţiu, dosar 143, f. 1-1 v, orig.

105

1889 decembrie 28, Caransebeş. Circulara Episcopiei greco-catolice române a Caransebeşului către protopopiatele din subordine prin care face cunoscut că în unele şcoli româneşti se utilizează manuale, colecţii de cântece şi hărţi neaprobate de autorităţi.

Nr. Şc. 646 ex. 1889

Către onoratele oficii protopresbiteriale!

Înaltul Minister regal ungar de Culte şi de Învăţământ public cu intimatul din 21 noiembrie a.c. nr. 33232 ne împărtăşeşte că în timpul din urmă a făcut experienţa că în unele şcoale româneşti, în loc de cărţile didactice, de colecţiunile de cântări şi de chartele geografice aprobate de autorităţile competente, învăţătorii dictează şcolarilor notiţe şi folosesc în şcoală charte geografice desemnate de ei însişi.

În urmarea aceasta de nou se îndatorează toţi învăţătorii şi toate învăţătoarele de la şcoalele noastre confesionale greco-ortodoxe din întreaga dieceză, de a se ţinea strâns de ordinăciunea consistorială din 16/28 noiembrie 1888, nr.şc.637 prin care sunt prescrise cărţile şi rechizitele de şcoală.

Afară de cărţile şi de chartele geografice cuprinse în numita ordinaciune, nu este iertat a se întrebuinţa în şcoală alte cărţi nici alte charte geografice.

Prin urmare, sub pedeapsa prevăzută în art<icolul> d<e> lege XXVIII din 1876 (7, p. 5) şi XXX din 1883 § 49 este oprit în loc de cărţile aprobate de consistoriu a se folosi manuscripte şi a se dicta pruncilor notiţe din ele; de a se întrebuinţa în şcoală charte geografice desemnate cu mâna, sau peste tot alte charte decât cele cuprinse în sus-numita ordinaciune.

Ordinaciunea de faţă onoratele oficii protopresbiterale o vor înmâna pe lângă revers, fiecărui învăţător şi fiecărei învăţătoare din tractul lor – spre strictă observare. Iară reversele le vor trimite încoaci cât mai curând.

Caransebeş, din şedinţa consistorială a senatului şcolar, ţinută în 28 decembrie 1889.

Episcopul diecezan,
Nicolae Popea m.p.

Arh. St. Caransebeş, fond Protopopiatul ortodox român Caransebeş, dosar 35 / 1890, f. 1, orig.

106

1890 august 27, Sibiu. Scrisoarea adresată de I. Coroianu, preşedintelui Comitetului Naţional Român, prin care îi solicită să convoace adunarea generală la Cluj, pentru a dezbate campania declanşată de guvern împotriva presei româneşti.

1890 august 27, Sibiu

Preastimate Domnule colega şi Preşedinte al
Comitetului Naţional!

Mă aflu azi în Sibiu unde, vorbind cu oamenii noştri despre afacerile noastre politice, m-au concedat ca să fac o încercare spre a mai clăti lucrurile, pentru că timpul ar fi să ne facem datoria.

Aşa m-am decis ca să te rog, încă de aici din Sibiu, ca să binevoieşti a conchema adunarea Comitetului Naţional din Cluj, pe 11 sept. st.vechi 1890, ca apoi să ne înţelegem şi asupra întrebărilor care ating jurnalistica noastră politică.

Goana care s-a luat din partea guvernului contra presei noastre trebuie să ne pună pe gânduri şi să ne coadune la fapte serioase.

Deci, te rog, cu toată onoarea, ca să binevoieşti pe ziua amintită a ne convoca la Cluj.

Cu domnul dr. Brote suntem înţeleşi în aceste privinţe.

Cu distinsă stimă,
I. Coroianu

Arh. St. Bucureşti, fond Ioan.Raţiu, dosar 148, f. 1, orig.

107 **1890 octombrie 27, Sibiu.** Procesul-verbal al Conferinţei generale a Partidului Naţional Român din Transilvania, la care s-a hotărât redactarea şi publicarea unui memorandum în care să fie cuprinse toate drepturile legitime ale românilor ardeleni.

PROCES VERBAL

luat în Conferinţa generală a delegaţilor alegătorilor români din Ungaria şi Transilvania, ţinută la Sibiu la 27 şi 28 octombrie 1890.

Şedinţa I
la 27 octombrie 1890

În urmarea convocării Comitetului Central, instituit în Conferinţa generală din 1887, emanată sub nr. ... şi datul ... şi alăturată sub A, delegaţii aleşi în cercurile electorale locuite de români, întrunindu-se în sala de la “Împăratul Romanilor”:

Nr.1

Preşedintele comitetului central dr.Ioan Raţiu prin cuvinte alese bineventează pre delegaţii alegătorilor români şi la 10 ore a.m. dechiară şedinţa deschisă.

Conferinţa decide ca cuvântarea prezidială de deschidere, primită cu aplauze şi aprobări generale să se acludă la acest proces verbal sub litera B.

Nr.2.

La ordinea zilei fiind alegerea biroului ad-hoc, delegatul Daniel Lica propune,

Iar conferinţa alege cu aclamare de preşedinte pe delegatul dr. Ioan Raţiu şi de notari pe delegaţii Petre Truţa şi D. Ioan Mihu.

Nr.3

Prezidiul provoacă pe delegaţii nou aleşi să-şi depună credenţionalele pe masa biroului

Credenţionalele prezentate se vor preda spre censurare şi raportare comisiunii verificătoare, ce urmează a se alege.

Nr.4

În urmarea concluziei de mai sus

Comisiunea verificatoare se alege în persoanele delegaţilor dr. Ioan Nichita, dr. George Popa şi dr. Absolon Todea, iar pe timpul până va lucra această comisiune prezidiul suspendă şedinţa.

Nr.5

La orele 11 1/2 redeschizându-se şedinţa, comisiunea verificatoare prin raportul său dr.George Popa propune spre verificare şi

Conferinţa verifică alegerile următorilor delegaţi:

Cercul Făgăraşului: Nicolau Cosgaria, c.r. căpitan şi Iuliu Dan, protopresbiter supleant dr. Nicolau Şerban;

Cercul Becicherecul-Mic: Paul Rotariu, avocat şi Alexandru Mocsonyi, proprietar mare, aleşi în 1887;

Cercul Becleanului: supleant Paul Sălvan, preot.

Cercul Dejului: Gavril Manu, avocat ales în 1887.

Cercul Iclodul-Mare: Gregoriu Steţu, avocat ales în 1887.

Cercul Ileanda-Mare: dr. Ioan Hosan, medic în Grafensberg, ales în 1887.

Cercul Lăpuşul unguresc: Teodor Herman, protopresbiter, ales în 1887.

Cercul Abrud-Roşia: Ioan Todescu, preot.

Cercul Haţegului: dr. Alexandru Hossu, avocat.

Cercul Cisnădiei: dr. Petru Cioran, medic.

Cercul Comloş-St. Ana: Constantin Popovici, paroh şi Mihai Veliciu, avocat.

Cercul Mediaşului: Dr. Nicolae Racoţia, medic.

Cercul Iosăşilului: Corneliu Lazăr, preot şi dr. Ştefan Pop.

Cercul Dioşod: Teodor Pop, protopresbiter.

Cercul Gileului: Pompiliu Piposiu şi Alexiu Pop, avocat.

Cercul Cehu-Silvaniei: supleant Ioan Pop, preot.

Cercul Aleşd: Ioan Popa, avocat şi redactor.

Cercul Vinga: Vincenţiu Babeş şi George Lazăr, avocat, ales din 1887.

Cercul Făgetului: Sebastian Olariu, protopresbiter şi dr. Aurel Popovici

Cercul Nocrichului: Pompiliu Piposiu, publicist şi Sabin P. Barcian, dirig. instit. econ. din Răşinari.

Cercul Gernesig: dr. Absolon Todea, avocat.

Cercul Sibiului: Eugen Brote, proprietar.

Cercul Nădlacului: Petru Precupaş, econom şi Vincenţiu Marcovici, preot.

Cercul Vinţul de Jos: dr. Avram Tincu, avocat şi supleant Victor Tordăşan.

Cercul Caransebeş: Mihail Popovici, protopresbiter.

Cercul Lugojului: dr. George Popovici, protoprezbiter.

Cercul Zorlenţi: Iuliu Popovici şi dr. George Dobrin, avocaţi.

Cercul Sebeşul săsesc: Ioan Droc, protopresbiter şi dr. Pompiliu Isac, avocat.

Cercul Caraşeu/Satul-Mare/: supleant Gavril Barbul, proprietar.

Nr.6

După acestea prezidiul constată că sunt de faţă 97 delegaţi verificaţi la 1887 şi 39 delegaţi verificaţi de nou, cu totul deci 136 delegaţi, care reprezintă 69 cercuri electorale. Conferenţa cu plăcere ia act după aceea, că atât numărul delegaţilor, cât şi acela al cercurilor reprezentate s-au înmulţit.

Nr.7

Urmând la ordinea zilei constituirea biroului definitiv, după ce preşedintele ad-hoc dr.Ioan Raţiu a declarat că nu poate primi prezidiul definitiv din motiv că conferinţa are să decidă asupra celor hotărâte de Comitetul Central sub prezidiul său

Conferinţa alege cu aclamare de preşedinte pe Vincenţiu Babeş, de vicepreşedinţi pe George Pop şi Vasile Raţiu, iar de notari pe Andrei Cosma, dr. Ioan Mihu, dr. Corneliu Diaconovich şi Sebastian Olariu.

Nr.8

Biroul definitiv ocupându-şi locul, preşedintele Vincenţiu Babeş mulţumeşte pentru încrederea într-însul şi constată, că oricine trebuie să fie convins, că în această adunare este concentrată floarea poporului român, cei mai buni, mai credincioşi, mai serioşi, cei mai iubiţi şi mai iubitori de popor ai naţiunii române. Ceea ce însă nu exclude, că şi afară de adunare vor mai exista bărbaţi vrednici, care din diferite cauze nu sunt aici, dar afară de această adunare nu va putea nimenea susţine şi dovedi, că sunt ca contrari de-ai noştri mai buni, mai adevăraţi, mai sinceri patrioţi şi naţionalişti. Constată aceasta ca o încurajare a prezidiului, care, sprijinit de astfel de reprezentanţi inteligenţi ai poporului nu va întâmpina greutăţi în conducerea agendelor acestei adunări. Este altcum de convingerea, că şi astăzi ca şi înainte de aceasta ne vom manifesta înaintea lumii cu demnitate, cu zelul naţional şi totodată cu simţul de ordine, care este înnăscut tuturor românilor. În fine notifică, că notariul şedinţei de astăzi este dr.Ioan Mihu.

Conferenţa cu plăcere ia act de cuvintele prezidiale.

Nr.9

După acestea membrul Comitetului Central dr. Vasile Lucaciu dă citire raportului general al comitetului central despre activitatea de la ultima conferinţă generală până acuma.

Raportul general al Comitetului Central primit cu vie manifestări de consimţire se aclude la procesul verbal prezent sub litera C, totodată se va supune deliberării comisiunii de 30, ce este a se alege conform uzului din trecut.

Nr.10

În/cheiem/ cu conclusul de mai sus

Comisiunea de 30 se alege în persoanele următorilor delegaţi: Daniel Lica, Simeon Monda, Gavril Manu, Rubin Patiţa, Alexandru Filip, dr. T. Mihali, Iuliu Coroian, dr. Ioan Raţiu, Francisc Hossu Longin, dr. Avram Tincu, Ludovic Csato, George B.Pop, dr. Absolon Todea, Patriciu Barbu, Nicolae Cristea, Eugen Brote, Alexiu Berinde, dr. Ioan Nichita, dr. George Popovici, Andrei Medan, Paul Rotariu, dr. Nicolae Oncu, Coriolan Brediceanu, dr. Vasile Lucaciu, dr. George Popa, Ilie Trăilă, Ungurean, Andrei Ghidiu, Simeon Căluţiu, Vasile Voina, Iacob Macavei, Ionaş, Const.Popovici, Palade, Steţu, Anania Pop, Mihai

Veliciu. Totodată se declară că în conformitate cu uzul din trecut membrii Comitetului Central, de prezent 8 la număr, încă vor face parte din acestă comisiune.

Nr.11

Delegatul dr. Nicolae Oncu propune şi

Conferinţa decide, că în vederea momentuozităţii obiectelor de pertractat în comisiunea de 30 la dezbaterile aceleia să poată lua parte cu vot consultativ toţi delegaţii prezenţi.

Nr.12

Nemaifiind alte obiecte de pertractat anunţând, că timpul şedinţei a II-a, în care se va pertracta raportul comisiunii de 30, se face cunoscut prin afişare la uşa sălii.

Serveşte spre ştire.

Cu aceasta şedinţa se încheie la orele 12 1/2.

Vincenţiu Babeş, dr. Ioan Mihu notar.

Şedinţa II.

la 28 octombrie 1890

Nr.13

Deschizându-se şedinţa la 4 ore postmeridiane prezidiul anunţă că procesul verbal încheiat în şedinţa I se va autentica cu acela, ce se va încheia în şedinţa de astăzi.

Serveşte spre ştire şi aprobare.

Nr.14

Preşedintele Vincenţiu Babeş anunţă, că fiind dânsul însărcinat cu referada asupra lucrărilor comisiunii de 30 în şedinţa prezentă predă prezidiul vicepreşedintelui George Pop.

Serveşte spre ştire şi aprobare.

Nr.15

Prezidiul prezentează 14 telegrame de aderenţă şi felicitare sosite la adresa conferinţei din diferite centre româneşti, care citindu-se

Cu plăcere se iau spre ştiinţă.

Nr.16

Urmând la ordinea zilei raportul comisiunii de 30 emise sub nr. 10 prezentat prin raportorul Vincenţiu Babeş după ascultarea cu toată atenţiunea a motivelor mai speciale expuse de raportor şi întrerupte cu vii aplauze de către conferenţă

Conferenţa în unanimitate decide:

I.

Adunarea generală ia spre ştiinţă raportul Comitetului Central, prezentat în şedinţa din 27octombrie 1890.

II.

Pe baza acestui raport adunarea generală susţine întreg şi neatins programul naţional statorit şi adoptat în adunările generale ale Partidului Naţional, ţinute în 1881, 1884 şi 1887.

III.

Procurarea mijloacelor eficace la promovarea intereselor naţionale şi executarea concluziilor prezente, conferinţa le concrede comitetului său central, căruia îi promite tot sprijinul.

IV.

Conferinţa generală a Partidului Naţional Român aprobă motivele pentru care comitetul nu a aflat până acum de oportun a subşterne memorandul la înaltul Tron. Totodată, cu considerare la situaţiunea ce s-a agravat, conferinţa generală întregeşte Comitetul Central la numărul de 25 membri, şi-l însărcinează pe acest comitet cu publicarea unui memorand politic, care să cuprindă toate gravaminile poporului român, iar aducerea gravaminilor la cunoştinţa prea Înaltului Loc s-o facă când va fi de lipsă.

Nr.17

După o pauză de 10 minute raportorul Vincenţiu Babeş ia cuvântul pentru a expune situaţiunea cu privire la afacerile internaţionale şi respective la crizele ce ameninţă pacea şi ordinea în Europa, făcând enunţiaţiuni, care nu sunt destinate a forma concluzii ale conferinţei, ci numai de a marca atitudinea Românilor din Austro-Ungaria faţă de acele crize. Acele enunţiaţiuni aplaudate de conferinţă sunt:

I. Prin situaţiunea noastră politică şi naţională-culturală avem un rol important. În virtutea acestei importanţe, de care suntem pătrunşi, convinşi şi conscii, îndreptăţiţi ne credem a ne ridica glasul nostru, ca să fie auzit la Budapesta, la Viena, în întreaga monarhie, ba chiar în cercurile politice conducătoare din întreaga Europă şi ca să ne recomandăm atenţiunii puternicilor din lăuntru şi din afară.

II. Suntem şi ne simţim membri ai marei familii române de 11 milioane; ca membrii ai ei tindem la dezvoltarea materială şi culturală a românimii, tindem la scutirea neamului nostru de toate influenţele străine; cu toate acestea negăm solemn, că am avea tendinţe daco-romanistice, ţinem a aparţinea monarhiei austro-ungare şi suntem supuşi credincioşi ai Coroanei de Habsburg.

III. Dorim o patrie comună fericită şi o monarhie puternică în care să fim membri buni şi folositori, dar cerem, ca cel puţin aici să ne fie recunoscut dreptul de fii ai patriei cu toate consecinţele, să nu mai fim numiţi şi trataţi ca străini, să nu fim daţi pradă oarbei patimi a adversarilor.

IV. Dorim împreunarea în privinţe economice a Austro-Ungariei cu România şi condamnăm barierele de vamă ridicate în paguba amândoror state.

V. Dorim menţinerea raporturilor bune pe teren politic cu România şi ştim a preţui încheierea unei convenţii militare.
VI. Nu se poate ajunge această ţintă a monarhiei, precât timp dăinuieşte nemulţumirea românilor de aici.
VII. Ne adresăm către toate naţionalităţile din patrie şi monarhie să se declare solidare cu noi şi cu postulatele noastre, în interesul lor bine priceput.
VIII. În partea apuseană a monarhiei a străbătut ideea împăcării naţionalităţilor în urma iniţiativei de la gubern, prin concesiuni reciproce. Aceasta dorim şi noi.
IX. Importanţa elementului român pentru politica triplei alianţe noi o pricepem. Dar nu se poate ca tripla alianţă să se întărească şi să dureze şi totodată să se susţină sistemul de opresiune şi nemulţumire al popoarelor, care doresc dezvoltare paşnică în patria lor.
Prezidiul din manifestările ce s-au făcut constatând consimţământul conferinţei.
Anunţă luarea la cunoştinţă a celor enumeraţiuni.
Nr.18
Reluând Vincenţiu Babeş prezidiul, urmează la ordinea zilei constituirea comitetului central, care se alege în persoanele
Delegaţilor următori: Vincenţiu Babeş, particular în Budapesta, dr. Ioan Raţiu, avocat în Turda, Iuliu Coroian, avocat în Cluj, George Pop, proprietar în Băseşti, dr. Vasile Lucaciu, paroh în Siseşti, Eugen Brote, proprietar în Sibiu, dr. Daniel P.Barcian, profesor în Sibiu, dr. Cornel Diaconovich, redactor în, [1] Coriolan Bredicean, avocat în Lugoj, dr. Ioan Mihu, avocat în Orăştie, Paul Rotariu, avocat şi redactor în Timişoara, dr.Nicolae Oncu, avocat în Arad; dr. T. Mihali, avocat în Dej; dr. George Popa, asesor consistorial în Arad; Francisc Hossu Longin, avocat în Deva; Mihail Popovici, protopresbiter în Orşova; Vasile Ignat, avocat în Beiuş; G. B. Pop, particular în Braşov; Alexandru Filip, avocat în Abrud; Vasile Raţiu, vicar foraneu în Făgăraş; dr. Aurel Mureşanu, redactor în Braşov; Ludovic Csato, avocat în Blaj; Patriciu Barb, avocat în Reghinul săsesc; Andrei Cosma, avocat şi proprietar în Şimleul Silvaniei şi Nicolae Cristea ases.cons. Sibiu.
Nr.19
Prezidiul pofteşte conferinţa a lua dispoziţiile de lipsă cu privire la autenticarea proceselor verbale luate în conferinţa generală.
Autenticarea acelora se concrede Comitetului Central.
Nr.20
Fiind ordinea zilei exhauriată, preşedintele mulţumeşte delegaţilor pentru interesul, zelul şi tactul cu care au conlucrat întru rezolvarea

1 loc alb în text

agendelor acestei conferinţe şi constată că lucrările conferinţei sunt terminate.

Nr.21

După acestea delegatul Pavel Rotariu luând cuvântul între aplauze generale mulţumeşte prezidiului pentru conducerea înţeleaptă a consultărilor şi lucrărilor conferinţei, asemenea mulţumeşte Comitetului Central pentru convocarea conferinţei.

Cu acestea şedinţa se încheie la orele 7 1/2 seara.

V. Babeş, dr. Ioan Mihu

not.

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 22, f. 150-159.orig.

108

1890 octombrie 27, Viena. Telegramă a studenţilor români din Viena care urează succes Conferinţei generale a Partidului Naţional Român.

Conferinţei Partidului Naţional Român
Sibiu

În aceste zile de grea urgie salutăm cu bucurie întrunirea Partidului Naţional Român. Fie ca acţiunea energică a acestui partid să insufle respect asupritorilor, revărsând în acelaşi timp mângăiere în inimile mâhnite ale românismului. Vom fi pururi cu acei care vor şti să apere mândria şi drepturile naţionale.

Trăiască Patria! Trăiască Naţiunea română!

Trăiască reprezentanţii poporului românesc!

Sus inimile noastre! Sus steagul naţional!

Junimea academică română din Viena

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 21, f. 50, orig.

109

1890 octombrie, Sibiu. Raportul Comitetului permanent al Partidului Naţional Român din Transilvania prezentat la Conferinţa generală din octombrie 1890, în care se subliniază metodele folosite pentru organizarea şi afirmarea drepturilor naţiunii române.

Raportul Comitetului permanent Electoral al Partidului Naţional Român despre activitatea sa din 1887 până la Conferinţa generală a alegătorilor acestui partid, din 27-28 octombrie 1890.

Onorată Conferinţă generală

Evenimentele politice din viaţa internă a Ungariei şi Transilvaniei, precum acele s-au dezvoltat până în anul 1887 au creat o situaţiune de tot gravă pentru poporul românesc.

Publicistica maghiară, îmbătată de succesele efemere ale exclusivismului naţional maghiar, ridicat la putere domnitoare în stat, nu mai cunoaşte margini; în agitaţiuni /rabuliate/ în contra naţionalităţilor, şi special contra românilor din Ungaria şi Transilvania, împlând lumea lor şi cea străină cu fel de fel de denunţări pe contul patriotismului şi a maturităţii politice a românilor, cu scopul vădit de a-i denegri înaintea tronului şi de a-i discredita înaintea lumii civilizate.

Pe lângă aceasta s-au pus cu desăvârşire şi hotărât, în serviciul utopiei de a preface statul milenar poliglot "Ungaria" în stat curat naţional unitar "Maghiar", ceea ce n-a fost, şi nu va fi în veci.

Cercurile conducătoare a<le> politicii de stat, /se văd/ a fi aplecate se sprijinească tendinţele manifestate de publicistica lor, până la extrema exagerată, punând astfel dificultăţi aproape insuportabile în calea bunei înţelegeri dintre naţionalităţi şi în specie zădărnicind voinţa nobilă a naţiunii române de a veni la o coînţelegere vrednică şi necesară cu maghiarii, cu acest element cu care noi pururea am căutat modul de convieţuire paşnică ca şi cu celelalte popoare conlocuitoare. Şi în special de la 1881 am cercat această înţelegere pe baza programului nostru naţional care este expresiunea şi postulatul cel mai moderat al justelor noastre aspiraţiuni naţionale.

Spre nefericirea patriei, legislaţiunea şi guvernul ţării nesocotind dezvoltarea istorică şi situaţiunea de fapt a relaţiunilor etnografice din ţară şi dispreţuind rezoanele unei politici de concilaţiune, între naţiunile conlocuitoare, au respins şi resping toate localele noastre încercări.

Astfel, pas de pas, nu numai că s-au nimicit şi modestele baze legale pe care s-a pus viaţa noastră politică naţională, în legea numită despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor din 1868, ci prin legi aduse specialmente în cauza administraţiunei, a justiţiei şi a instrucţiunei publice, precum şi prin ordinaţiuni ministeriale contrare legilor sancţionate, ni s-a creat o situaţiune în care vedem apropiat, că drepturile noastre naţionale sunt ignorate cu desăvârşire, limba naţională ne este scoasă din viaţa publică a patriei noastre, justele noastre postulate sunt nesocotite, /ba/ insultate, şi suntem ameninţaţi pe faţă în existenţa noastră naţională.

Conferinţa naţională a alegătorilor români, întrunită 7-8-9 mai din 1887, a arătat în mod solemn, că cunoaşte pe deplin reala situaţiune ce ni s-a creat şi cu demnitatea unei naţiuni convinse despre drepturile sale inalienabile a ridicat sărbătoreşte pretentul său în contra sistemului de prigonire cu care publicistica maghiară, cercurile politice maghiare, legislaţiunea şi guvernul ţării, năvălesc asupra noastră cu

atâta necruţare încât este o minune, care numai prin virtutea naţiunei române se poate explica, că în faţa nelegiuirilor vădite, în faţa uzurpării opiniei publice a ţării, în faţa violenţei sistemului politic ce apasă ţara, şi special pe popoarele nemaghiare, în loc să ne guverneze, am rămas şi rămânem ca un element model de ordine civilizatoare, căci numai cu legea şi cu dreptul sfânt în mână ne luptăm pentru realizarea justelor noastre aspiraţiuni naţionale.

Conferinţa generală din 1887 în cele 9 p. ale programului său, adoptat în unanimitate, de toţi delegaţii alegătorilor români, au depus memoriul pretenţiunilor naţiunii române, bine acum, că acea este expresiunea nefalsificată a sentimentului tuturor românilor, care sinceramente voiesc a pune condiţiuni durabile, pentru înflorirea iubitei patrii comune.

Partidul Naţional Român a lucrat în toată abnegaţiunea, spre realizarea acestui program, Conferinţa generală a partidului însă a voit şi a decis, ca îngrijirea executării acestor rezoluţiuni, să se depună în mâinile unui comitet permanent electoral de 11 membri, care în calitatea sa de organ executiv al voinţei alegătorilor români să dea expresiunea solemnă voinţei şi gândirii naţiunii întregi, unde şi când va pretinde aceasta interesul naţiunii române şi a patriei.

Cine nu va recunoaşte, onorată Conferinţă generală, că sarcina care s-au pus din partea naţiunii pe umerii acestui comitet, a fost şi este grea de tot în sine, şi împreunată cu o responsabilitate foarte mare înaintea naţiunii întregi?!

Consciu de datorinţa sa Comitetul permanent Electoral îndată după terminarea /descuţiunilor/ Conferinţei generale în 10 mai 1887, s-a constituit împărţindu-şi rol de activitate spre cele trei scopuri mari şi mai importante, ce i s-au pus înainte.

1.Emiterea unui apel către toţi alegătorii Partidului Naţional;

2. Redactarea unui memorial, bine motivat şi explicat, cu argumente luate din starea actuală a lucrurilor, cu toate cauzele, pentru care acest popor nefericit, nu poate ajunge, la folosirea drepturilor competente lui, nu numai în puterea legilor raţiunii, ci nici chiar în sensul legilor existente;

şi 3. Ca în numele conferinţei, prin mijlocirea unei deputaţiuni, să aducă memorialul la preaînalta cunoştinţă a Coroanei în scopul de a fi apreciată naţiunea precum merită ea, şi nu după cum o denunţă şi o tratează contrarii.

Comitetul Central al Partidului Naţional a şi redactat “Apelul către alegătorii români”, în care descrie în mod fidel procedura guvernului şi a tuturor factorilor politici domnitoare în ţară, în cauza legilor de deputaţi dietali, prin care devine iluzoriu dreptul şi libertatea de alegere, nu numai, ci prin legea excepţională de alegere în părţile transilvănene, şi, în genere, prin abuzurile puterii, prin tot felul de

corupţiuni, presiuni şi demoralizări, dreptul de alegere al cetăţenilor liberi devine o armă periculoasă în contra intereselor bine pricepute, ale naţiunii române şi a patriei comune; invită pe alegătorii români, să se abţină de la alegeri, şi de la mişcămintele electorale. Această rezistenţă pasivă o pretinde onoarea numelui român, şi interesele patriei. Pentru părţile ungurene însă, s-au lăsat excepţiuni, cu privire la acele locuri, unde s-a crezut că cetăţenii români îşi vor putea exercita liber dreptul lor de alegere.

Memorialul, prevăzut în p. 4 al rezoluţiunilor Conferinţei generale a Partidului Naţional Român, este redactat conform instrucţiunilor precizate în punctul amintit, şi a fost revăzut, cenzurat în mai multe şedinţe ale comitetului, aşa-că textul stabilit al acelui memorial, prin ajutorul lui, domnul Iuliu Coroian, este pus la dispoziţiunea onoratei conferinţe generale, aşteptând hotărârile on.conferinţe, în ce priveşte procedarea ulterioară în cauza memorialului.

Afară de aceste lucruri grave şi de supremă momentalitate în activitatea noastră, pentru eluptarea drepturilor naţionale, Comitetul Central Electoral a veghiat prin membrii săi, ca în luptele vehemente, şi chiar în ciocnirile serioase, care s-au ivit între reprezentanţii ideii juste naţionale şi între administratorii puterii de stat, interesele naţionale române să fie reprezentate cu demnitate, apărate cu bărbăţie şi purtate la triumful dorit.

Comitetul Central al Partidului Naţional, era de acea convingere, că guvernul ţării şi toţi factorii politicii domnitoare în stat, luând în consideraţiune serioasă motivele atât de evidente ale Partidului Naţional, observând procedura legală şi sinceră, a acestui partid şi, în fine convingându-se despre adevărul şi dreptatea pretenţiunilor naţiunii române, va reveni pe terenul legalităţii, faţă de poporul românesc, respectând cel puţin acele legi, pe care ei înşişi le-au creat, şi regele apostolic le-au sancţionat; şi cu bucurie va primi dreapta frăţească, ce i-o întinde o naţiune conştientă de puterea morală neinvingibilă a drepturilor sale.

Acum, după ce avem înaintea ochilor un şir lung de fapte duşmănoase, săvârşite din partea puterii în contra celor mai vitale interese, ale naţiunii române suntem siliţi a constata în faţa onoratei Conferinţe generale, un trist adevăr, pe care tot românul îl simte, vede şi recunoaşte, că adică amar ne-au înşelat şi această modestă speranţă.

Au decurs alegerile dietale.

Şi cine nu ştie, cine nu au văzut, că toată campania electorală, pe toată linia a fost un şir neîntrerupt de cele mai neruşinate abuzuri ale puterii publice, care în formă de presiune, de demoralizare, şi de corupţiune, au împins lucrurile la terminul, unde dreptul şi libertatea electorală, au devenit obiecte de batjocură în ţară.

Destul este să amintim acuzele grave şi adeverite până la evidenţă, ce le-au aruncat în ochii guvernului deputaţii opoziţionali, fiii naţiunii maghiare, constatând, că procedura guvernului, în decursul alegerilor dietale, au fost o parodie necalificabilă a ideilor de libertate cetăţenească, şi că aceste abuzuri, cu puterea guvernativă au fost cauza principală, de preşedintele Consiliului de Miniştri, în un mod nemaivăzut şi neobişnuit în ţări civilizate, au fost silit să-şi părăsească locul, de unde în curs de 15 ani atâtea dezastre au adus asupra acestei ţări nefericite.

Aceste abuzuri au pricinuit, şi aceea că la noi, şi din cele 3 cercuri electorale, unde au candidat deputaţi naţionali, cu învoirea Comitetului Central, numai în un singur cerc electoral, cel mai mare din ţară, care dispune de 6.000 de voturi s-a putut alege candidatul poporului românesc.

Şi după ce s-a constatat, înaintea lumii, falsificarea sistematică a libertăţilor constituţionale, publicistica maghiară guvernamentală, mai are cutezanţa de a susţinea că alegătorii români au mers la urnă – pentru ei. De sine urmează, că această procedură înaintea românilor leali şi conştiincioşi, precum şi înaintea tuturor oamenilor nepreocupaţi, se prezentează ca şi o mistificare politică.

Dar organele guvernului nu s-au mulţumit cu atâta, ci văzând pacienţa şi moderaţiunea politică a românilor, s-au atins cu atentate duşmănoase de mai mulţi bărbaţi, care în viaţa publică şi în presă, au reprezentat cu demnitate ideea naţională română.

Înaintea Tribunalului regesc din Sătmar s-a incriminat un proces politic în contra unui delegat la Conferinţa generală din 1887 care în termeni inofensivi a raportat înaintea alegătorilor săi români, despre lucrările conferinţei şi a descris în culori adevărate starea poporului român de sub acest sistem de guvernare.

Din acte oficiale, nimerite în mâinile avocatului apărător, s-au dovedit în mod inetragabil, că guvernul politic al ţării, a influenţat, ca fapta iprehensibilă a civelui liber, să se califice de delict de agitaţiune. În cursul pertractării finale din 4-9 iulie 1889 s-au demascat năzuinţele politice şi tribunalul regesc înfrânt de evidenţa datelor, a fost silit să pronunţe verdict de achitare pentru acuzat.

Un alt român, fala naţiunii române, pentru meritele sale câştigate pe câmpul de luptă, pentru înaltul tron şi patrie a fost tras în judecată sub pretext de delict de agitare şi târât înaintea tribunalelor în ciuda imunităţii, ce-i asigura legea punitivă, ca unui deputat ales pentru dietă.

Şi ce a fost vina acestui bărbat distins?

Aceea că adoptând cu sinceritate programul Partidului Naţional a observat cu mintea sa pătrunzătoare, că singur numai realizarea acestui program just poate să readucă pacea între români şi maghiari;

iar de altă parte, văzând încercările politicii domnitoare de a zădărnici toate năzuinţele nobile ale naţiunii române au constatat aceea ce, cu durere e scris pe fruntea fiecărui român, că adică naţiunea română din Ungaria şi Transilvania este scoasă în mod măiestrit din cadrele vieţii constituţionale şi că se recere lupta grea pentru a ne putea afirma şi a ne salva onoarea naţională.

Graţia preaînaltă a trebuit să intervină ca să se pună capăt procesului intentat şi numai aşa au încetat prigonirile pornite în contra credinciosului şi venerabilului oştean şi a neprihănitului cetăţean.

Nu mai puţin dureros ne-a atins pe toţi procedura sistemului politic faţă cu jurnalistica noastră.

Onorată Conferinţă generală!

Din conceptul libertăţii politice urmează să-ţi poţi exprima părerile ce le ai în suflet pentru promovarea fericirii individuale şi a celei comune, între marginile dreptului natural şi ale legilor eterne despre moralitate. Cel ce trece peste aceste margini, pe care şi lumina raţiunii necorupte şi le revelează, cade în libertinism, iar cel ce nu-ţi permite să te mişti liber între aceste margini împedecă cu lanţuri de sclavie mişcările spiritului şi apare ca şi un fantom de ispită în calea fericirii tale, pe care a-l da în lături sau peste care a trece este întotdeauna dreptul sufletului luminat, iar a-l nimici este datorinţa omului sau a naţiunii, care aspiră la fericire.

Natura toată prin manifestaţiunile izvorâte din legile eterne care o guvernează, constituie fenomenul cuceritor care în limbă omenească se numeşte harmonia universului. Fiecare individ, fiecare familie de fiinţe, prin dezvoltarea puterilor şi a cualităţilor inerente naturii sale, contribuie la producerea acestei harmonii.

După această analogie, popoarele, naţiunile, prin libera dezvoltare a fiinţei lor etnice şi etice se apropie către idealul omenimei, armonia vieţii spirituale în perfecţiunea inteligenţei şi moralei.

Şi unde e scris aceea, în cer sau pe pământ, că într-un stat compus din două deosebite elemente de popoare, unul sau altul să aibă drept de a nimici existenţa celuilalt, sau de a-şi crea bunăstarea şi gloria naţională pe mormântul celuilalt popor?! Nu este, ci din contra fiecare popor are dreptul neprescriptibil de a se dezvolta liber şi neîmpiedicat cu atribuţiunile sale generale de om şi în calităţile sale speciale de naţiune; aducând pe terenul vieţii publice talismanele de cultură şi morală ascunse în fiinţa sa, în limba, în moravurile, în dexterităţile sale, în poezia sa, în modul său de cugetare, în toată viaţa sa, ca aşa se contribuie la ajungerea măreţului scop: fericire şi perfecţiune.

Cel ce respectează adevărurile acestea pe sine se înalţă, cel ce le desconsideră, pe sine se degradează.

Aceste adevăruri trebuie să reguleze viaţa popoarelor în fiecare stat şi a le predica, a le susţine, a le instala în inima tuturor cetăţenilor, este prima neamânată şi imperativă datorinţă a presei publice.

Şi dacă undeva în lume de bună seamă în această monarhie este de lipsă a susţinea sus şi tare la vederea tuturor cetăţenilor adevărurile acestea unde ura şi prigonirea raselor nemaghiare s-au prefăcut în sistem politic de guvernare, unde existenţa statului, prosperarea, viaţa şi fericirea unei naţiuni prin cea mai condamnabilă şi cea mai nesocotită devalaţiune a tuturor principiilor de drept şi libertate, se condiţionează de la subjugarea, de la asimilarea, de la nimicirea celorlalte naţiuni.

Şi cum vine aceea, ce fel de monstru de patriotism este acela care să ceară de la noi astăzi, după o existenţă pe acest pământ de 18 veacuri pline de glorie şi de durere pentru neamul nostru, ca acum în veacul XIX în epoca deşteptării generale a tuturor popoarelor, să jertfim noi armonioasa...[1]

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 22, f. 143-149.

110

1890 noiembrie 15, Sibiu. Memoriu adresat de Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, Camerei deputaţilor din Parlamentul ungar, prin care i se exprimă îndoielile, îngrijorările şi obiecţiile faţă de proiectul de lege privind reglementarea problemei învăţământului preşcolar.

Hohes Abgeordnetenhaus!

Die weittragenden, in das Leben der Familie und der Kirche tief einschneidenden Bestimmungen des Gesetzentwurfes über die Regelung des Kinderbewahrwesens legen dem ehrfurchtsvoll gefertigten Oberkonsistorium die Pflicht auf, mit den nachfolgenden Ausführungen vor das hohe Haus zu treten.

Wir sind der Meinung, daß geplantes Unrecht, beabsichtigte Schmälerung begründeter Ansprüche dem Patrioten als das dunkle Ackerfeld erscheinen müssen, auf welchem die Furche des Rechtes zu pflügen und das Saatkorn aufklärender, sachlicher Gründe auszustreuen, die einzig richtige Betätigung des Patriotismus sei.

Zwar die vaterländische Verfassung gewährt im Oberhaus den Kirchen zur Wahrung ihrer Rechte und zur Vertretung ihrer Interessen einen dankenswerten Anteil an der Gesetzgebung. Gegenüber dem vorliegenden Gesetz-Entwurf aber können wir uns nicht beschränken auf die durch jene preiswürdige Einrichtung auch unserer Kirche

---

1 Document incomplet

gewährleistete Einflußnahme auf die gesetzgeberische Gestaltung des Bildungswesens der nachwachsenden Geschlechter und machen demnach von dem allen Bürgern und Körperschaften des Landes zustehenden Petitionsrechte Gebrauch.

Um jedem Mißverständnisse von vornherein zu begegnen, stehen wir nicht an, es auszusprechen, daß es nach unserer Überzeugung im souveränen Staate keine Körperschaft geben darf, welche selbst übergeordnet oder auch nur nebengeordnet wäre; daß es für den Staat keine höhere Autorität geben kann als seine eigene gesetzgeberische Autorität; daß diese für alle seine Glieder und Angehörigen unbedingt verpflichtende Kraft haben muß; und daß wir demnach weit entfernt sind, vom Standpunkte der Kirche die Kompetenz des Reichstags hinsichtlich der Regelung des Kinderbewahr-Wesens in Zweifel zu ziehen oder zu bestreiten.

Eben deshalb legen wir mit größter Zuversicht die Bedenken, Besorgnisse und Einwendungen, wozu der vorliegende Gesetz-Entwurf geradezu herausfordert, mit dem im konstitutionellen Staate zulässigen Freimut dem hohen Hause vor.

Es ist nicht unerheblich, was nach dem Jahresberichte Seiner Excellenz des Herrn Cultus – und Unterrichts-Ministers für 1888-1889 bislang auf dem Gebiete des Kinderbewahrwesens in Ungarn zustande gebracht wurde. Die Zahl der Bewahranstalten beträgt 644. Im Umfange unserer Kirche allein bestehen derzeit in Städten 16 (Kindergärten) Bewahranstalten, in Landgemeinden 18 Asyle. Das ist das Ergebnis freiwilliger Bestätigung edelgesinnter Männer und Frauen im Dienste der Fürsorge für die Kinderwelt anzusehen. Es haftet daran keine Aufregung, keine Verbitterung der Gemüter. Die Erhalter wie die Eltern der Besucher jener Anstalten erfreuen sich an denn Segnungen derselben.

An die Stelle dieser freien Betätigung der Liebe zur Kinderwelt soll nunmehr der Zwang treten, indem nach der Intention des vorliegenden Gesetzentwurfes (§ 14) die Gemeinden verpflichtet werden, Bewahranstalten ins Leben zu rufen. Es läßt sich zwar nicht Abrede stellen, daß dadurch mit einem Schlage die Zahl der Kinderbewahransstalten auf das Tausendfache vermehrt werden kann. Es muß ferner der Grundsatz anerkannt werden, daß die Gemeinden auch für kulturelle Bedürfnisse aufzukommen haben. Eine andere Frage aber ist's, ob es rätlich sei, die mit Abgaben überlasteten Gemeinden noch weiter zu belasten, die Zahl der Umlagen noch um eine zu vermehren und dadurch die Neigung zur Auswanderung zu steigern. Eine andere Frage ist's, ob im Hinblick auf die im obbezogenen Berichte des Herrn Unterrichts-Ministers aufgeführte Tatsache, daß es im Lande noch immer nicht weniger als 224 Gemeinden ohne Schulen gibt, angezeigt sei, an den Zwang zur Errichtung von Bewahranstalten durch die

Gemeinden zu denken. Vollends bedenklich erscheint jener Zwang, wenn demselben die Steuerziffer zu Grunde gelegt wird, nicht das, worauf es bei den Bewahranstalten zunächst ankommt, nämlich das aus der Art und Weise der Beschäftigung der Gemeindeangehörigen sich ergebende Bedürfnis.

Abgesehen davon, daß die gesetzliche Pflicht zur Errichtung von Bewahranstalten den Gemeinden in keinem andern Staate obliegt, – eine Erscheinung, deren Vorhandensein ihre Erklärung wohl in der Natur der Sache findet – so muß doch unbedingt anerkannt werden, daß jede freiwillige Bekämpfung der Übel des Lebens – und die Bekämpfung eines Übels wird doch durch die Bewahranstalten beabsichtigt – wertvoller ist, als der Zwang, weil sie nicht nur Gutes schafft, indem sie das Ziel erreicht, das sie sich vorsetzt, sondern weil auch der Weg zu diesem Ziele Fähigkeiten entwickelt und gebundene Kräfte entfesselt.

Wir sind demnach der unvorgreiflichen Ansicht, daß es dem hohen Zwecke, den der vorliegende Gesetz-Entwurf im Auge hat, besser entsprechen würde, wenn er sich darauf beschränken, den betreffenden staatlichen Organen die Pflicht aufzuerlegen, die Errichtung von Kinderbewahranstalten und Asylen nicht bloß in den Städten, sondern auch auf dem Lande, insoweit ein Bedürfnis hiefür nach Art und Weise der Beschäftigung der Bewohner sich kundgibt, in Anregung zu bringen und möglichst zu fördern.

Nichts was als ein sittlicher Zweck gesetzt wird, darf mit Bewältigung der Menschen durchgeführt werden; es muß Sache innerer Bewegung bleiben, weil es nur durch freie Anerkennung Dauer gewinnen kann.

Noch viel schwerere Bedenken und Besorgnisse werden jedoch in uns durch die auf den zwangsweisen Besuch der Kinderbewahranstalten bezüglichen Bestimmungen des vorliegenden Gesetzentwurfes erweckt. Dieselben erscheinen uns geeignet, die Verdienste die sich Ungarn um das Bewahranstaltwesen durch die Gräfin Therese Brunswyk von Koronka, die begeisterte Schülerin Pestalozzis, erworben hat, zu schmälern, indem dieselben eine Verkennung der Natur der Kinderbewahranstalten in sich schließen, die den Geist, aus welchem jene Anstalten auch in Ungarn hervorgingen, verleugnet; indem sie einen gewaltsamen Eingriff in das heiligste Recht der Familie anstreben, dessen verderbliche Folgen nicht ausbleiben können.

Die Verkennung der Aufgabe der Kinderbewahranstalten tritt in grellster abstoßendster Weise hervor schon in dem Umstande, daß zur Leitung derselben auch Männer zugelassen werden. Der Urheber der Kindergärten, dessen Name in allen Länder der Welt mit Achtung und Verehrung genannt wird, Fröbel, fand zur Leitung von Kindergärten vorzugsweise das Frauengemüt geeignet, das dem Kindesleben nach-

zugehen, sich ihm hinzugeben vermag und das durch den ihm eigenen liebevollen Sinn von der Natur dazu berufen ist, den Kindern möglichst alles zu sein und sie gleichsam wie eine geistige Sonne zu bescheinen und zu beleben. Und es sollen doch in die Bewahrungsanstalten sogar Kinder unter 3 Jahren aufgenommen werden! Was sind wohl Männer mit solchen Kindern im Stande anzufangen?

Jene Verkennung tritt noch greller darin hervor, daß der Besuch der Kinderbewahranstalten erzwungen werden will. Der zwangsweise Besuch der Kinderbewahranstalten wird als Grundsatz aufgestellt und demzufolge sollen alle Eltern verpflichtet sein, den Nachweis zu führen, daß ihre Kinder der nötigen Beaufsichtigung nicht entbehren. Dieser Grundsatz muß in der Theorie wie in der Praxis bekämpft werden. Man kann nicht schweigend dulden, daß die Allgemeinheit zu etwas gezwungen werde, was nur auf einen Teil Anwendung findet.

Weil es Eltern geben kann, 2 unter 100, so sollen alle chikanirt und zu einem Beweis gezwungen werden, den sie gar nicht schuldig sind. Juridisch ist diese Theorie ebenso unhaltbar, wie etwa diese, daß, weil es in einer Gemeinde unter 100 Einwohnern 2 Diebe geben kann, in allen Wohnungen Hausdurchsuchungen vorgenommen werden sollen.

Das Kind im vorschulpflichtigen Alter gehört nach dem Willen der Natur der Familie ausschließlich zu. Das elterliche Haus ist seine Welt. Innerhalb dessen bewegen sich alle seine Wünsche. All' seine Anschauungen sind dem Kreise des elterlichen Hauses entlehnt; alle seine Bedürfnisse schreiben sich von diesem Kreise her; seine Empfindungen sind vom demselben hervorgerufen. Kurz, es verdankt die ganze Form seines Seins dem Familienkreise.

"Das Kind" sagt Bluntschli, "ist von der Natur zunächst den Eltern und der Familie anvertraut. Die Triebe des gemeinsamen Blutes, das individuelle und tief verwachsene Leben der Familie, die persönliche Liebe und Pietät der Eltern und der Kinder sind bei der Erziehung ausschlaggebend".

Von Pestalozzi stammt das Wort:

"Die ersten Keime der Liebe und die ersten Keime der Einsicht, die wir als das gedoppelte Fundament eines vernünftigen Daseins erkennen und anerkennen müssen, vereinigen sich im Muttergefühle und in den instinktartigen und darum allgemeinen Folgen dieses Gefühles – in der allgemeinen Handlungsweise der Mutter gegen ihr Kind. Was Gott also zusammengefügt hat, Mütter, was Gott in Euch und durch Euch in Eure Kinder also zusammengefügt hat, das soll der Menschnicht scheiden".

Wenn es nun aber wirklich Familien gibt, welche dem Erziehungszwecke nicht entsprechen, so tritt allerdings die Notwendigkeit ein, diesem Mangel zu begegnen. Doch eben nur so weit die Not das Einschreiten einer obervormundschaftlichen Obersorge verlangt, weil

in einzelnen Fällen die Familie ihre Pflicht nicht erfüllen kann oder zu erfüllen grob vernachlässigt, ist der Staat berechtigt, an der leer gelassenen Stelle zu helfen. Ein weiterer Übergriff der Behörde in das heilige Recht der individuellen Freiheit und des Familienlebens kann nicht aus dem Staatsrechte begründet werden und wäre eben so verderblich als widerrechtlich.

Auch Pestalozzi erkannte jenen Notfall an, in welchem für einen Ersatz des Elternhauses unter gewissen Umständen gesorgt werden müsse. In seinem Volksbuche: "Lienhard und Gertrud" empfiehlt er die Errichtung von Kinderhäsern, darin arme Mütter ihre noch nicht schulfähigen Kinder hineinbringen und besorgen lassen können. Jedes in Ermangelung der Familienerziehung gewählte Surrogat ist aber nur dann empfehlenswert, wenn es den Charakter der Familie an sich trägt. Institute, in welchen 80 Kinder zwischen 3-6 Jahren unter der Aufsicht einer Leiterin und einer Gehilfin stehen, wie der vorliegende Gesetzentwurf in § 7 vorschlägt, sind als ganz unzweckmäßig zu verwerfen.

Und den Besuch solcher Anstalten erzwingen zu wollen, ist, wir wiederholen es, ein widerrechtlicher Eingriff in das Heiligtum der Familie. Eltern und Vormünder können nicht gezwungen werden, ihre Kinder oder Pflegebefohlenen in eine Kinderbewahranstalt aufnehmen zu lassen. Wie der Eintritt in diese Anstalten, so muß auch der Austritt aus denselben frei und nicht erzwungen sein. Nur solche Kinder, deren Eltern durch Richterspruch die die Fähigkeit, ihre Kinder zu erziehen, abgesprochen wurde, oder Kinder, für deren Erziehung aus anderen Gründen die Behörde versorgen muß, können zwangsweise zum Besuch der Bewahranstalten verhalten werden.

Der vorliegende Gesetzentwurf aber dehnt diesen Zwang nach § 6 auf alle Kinder aus, bezüglich deren die Eltern und Vormünder nicht nachweisen, daß dieselben zu Hause oder sonstwo ständig der erforderlichen Aufsicht teilhaftig werden, und legt die Entscheidung darüber nach § 28 in die Hand des Verwaltungs-Ausschusses und der Bezirkvorstehungen.

Daß durch der größten Willkür Thor und Thür geöffnet sei, kann nicht bezweifelt werden.

Faßt man die Bestimmungen der §§14, 15, 26 ins Auge, so darf man getrost die Behauptung aufstellen, daß in einer Gemeinde wo man sich der Pflicht der Errichtung einer Bewahranstalt entziehen will, die vorgeschriebene Anzahl von solchen Kindern, die zu Hause keiner ständigen Aufsicht und Pflege teilhaftig werden können, eben nicht vorhanden sein wird; und daß in der Nachbargemeinde, wo eine solche Anstalt unter allen Umständen gewünscht wird, die vorgeschriebene Kinderzahl herausgepreßt werden kann, und zwar jedesmal unter Berufung auf den Wortlaut obiger Bestimmungen.

Eine unübersehbare Reihe von Chikanen und Willkürlichkeiten werden sich im Gefolge jener Bestimmungen einstellen.

Wir sagen nicht zu viel, wenn wir behaupten, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit jenen Bestimmungen die Grenze des Polizeistaates streift, indem er eine unerträgliche Bevormundung der Individuen und der Familien herbeiführt.

Wenn der tiefgreifende Einfluß des Familienlebens auf die Staatswohlfahrt anerkannt werden muß, so ergibt sich für den Staat die Pflicht, das Familienleben zu schützen. Selbst die Spartaner entzogen die Kinder erst vom 7. Lebensjahre aus der Familie. Die spartanische Staatserziehung mochte ihre Entschuldigung finden in dem Bedürfnisse jenes Volkes, seine stets bedrohte Herrschaft mit den größten Anstrengungen und Opfern zu erkaufen. Ein derartiges Bedürfnis liegt jedoch im Vaterlande nicht vor. Sogar der absolute Staat hat einen derartigen Eingriff in die Freiheit der Individuen und Familien unterlassen, er war nur mißtrauisch und feindlich gegen alle Volksfreiheit. Der konstitutionelle Staat sollte sich durch den Versuch, den absoluten Staat in der Beschränkung der individuellen Freiheit zu überbieten, nicht entwürdigen. Erhielten jene Bestimmungen Gesetzeskraft, so stünde es seinen Eltern, die ihre Kinder in die Gemeinde-Bewahranstalt nicht schicken wollen, allerdings frei, ihre Kinder in einer anderen vom Gesetz vorgeschriebenen Art beaufsichtigen zu lassen. Und in diesem Falle würde dann der Ausspruch von Lord John Russel sich auch in Ungarn bewahrheiten: “Wenn Freiheit darin besteht, daß man thun kann, was das Gesetz vorschreibt, so ist ein gesetzlich bestehender Despotismus eine freie Regierung”.

Es liegt allerdings im tiefsten Interesse des Staates, daß nach dem nachwachsenden Geschlecht, ohne Unterschied der Confession, des Vermögens, der Sprache, jenes Maß allgemein menschlicher Bildung zuteil werde, welches nicht als die Gabe einzelner Klassen der Bevölkerung, sondern als das gemeinsame Bedürfnis für alle angesehen werden muß. Deshalb übernimmt der Staat selbst die sorge für die Befriedigung jenes Bedürfnisses durch ihre Nötigung der Eltern, ihre Kinder zur Schule gehen zu lassen, damit seine gesamte Jugend jene Bildung erhalte, welche sie zu verständigen Staatsbürger befähigt. Aus dem Interesse des Kulturstandes rechtfertigt sich jener Zwang; hier hat die Obervormundschaft des Staates ein Recht einzugreifen. Es reicht aber sein Recht eben auch hinsichtlich des Schulzwanges nur so weit, als der Grund desselben vorhanden ist. Deshalb geht der allgemeine Schulzwang über die Volksschule nicht hinaus.

Ja, in unserem Vaterlande hat es der Staat bisher dahin noch nicht gebracht, diesem Zwange allgemeine Geltung zu verschaffen. Wir sind noch weit entfernt von den Segnungen des Schulzwanges. Erschrekkend groß ist noch immer der Prozentsatz derjenigen Kinder, die

obschon sie schulpflichtig sind, gar keine Schule besuchen und ohne allen Schulunterricht aufwachsen. Und schon will der Versuch gemacht werden, die Kinder des vorschulpflichtigen Alters einem Zwange zu unterwerfen, der noch weit größer, ja unüberwindlichen Schwierigkeiten bei seiner Handhabung, der Natur der Individuen nach, auf die er sich erstreckt, begegnen wird.

Wir können es ferner nicht unerwähnt lassen, sondern müssen es nachdrücklich betonen, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit Bestimmungen der §§12, 13, 19, 20, 23, 24, 25 die zu Recht bestehende Verfassung unserer Kirche verletzt. Wenn jedoch jene Bestimmungen nur dem Wandel und der Abänderung untreliegende äußere Rechte unserer Kirche berühren, so ist mit der Bestimmung des §.8, wornach die Gemeinde-Bewahranstalt, in welche Kinder ohne Unterschied der Sprache und Konfession aufgenommen werden, Unterricht im Beten erteilen soll, das innere, ewige Recht unserer Kirche bedroht.

Wenn, wie nicht bestritten werden kann, die Pflege des religiösen Sinnes in der Bewahranstalt einen hervorragenden Platz einnimmt, so wird sich dieselbe auf Gebete und religiöse Erzählungen erstrecken müssen. Es liegt jedoch auf der Hand, daß die ersteren wie die letzteren konfessionelle Färbung tragen werden. Ist damit nicht der Beeinflussung des konfessionellen Kindes gewissenslos Thüre und Thor geöffnet? Der vorliegende Gesetzentwurf enthält aber trotzdem nicht ein Wort der Warnung, daß, wo Kinder verschiedener Glaubensbekenntnisse in den Bewahranstalten vereinigt seien, dafür gewisse Sorge zu tragen sei, daß ihnen nicht zugemutet werde, an Geboten oder religiösen Gebräuchen Anteil zu nehmen, welche mit den Grundsätzen ihrer Kirche nicht vereinbar sind; er enthält auch nicht die leiseste Andeutung, daß, wo die Kinderzahl es rätlich mache und die Mittel dazu vorhanden seien, die Scheidung der Kinder nach Confessionen werden möge.

Wir können und wollen den im obigen begründeten Vorwurf nicht zurückhalten, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit der bestandeten Bestimmung die durch die vaterländischen Gesetze gewährleistete Freiheit der Kirche gröblich und leichtfertig beeinträchtigt und damit eine Grundlage des konfessionellen Friedens gefährdet.

Wir versagen es uns, dem hohen Hause die Folgen jenes Beginnes vorzuhalten, weil wir der Meinung sind, Hochdasselbe werde nicht zulassen, daß dieses kostbare Gut des Vaterlandes durch eine unbesonnen textirte Gesetzbestimmung auf das Spiel gesetzt werde und nehmen mit der letzten unserer Einwendung die Erwägung des hohen Hauses noch mit einigen Worten in Anspruch.

Mit vollem Rechte bestimmt der § 8 ... [1], daß jeder schulmäßige Unterricht aus den Kinderbewahranstalten und Asylen ausgeschlos-

---

1 aşa în text

sen sei. Dagegen wird in demselben angeordnet, daß in den Kinderbewahranstalten und Kinderasylen die Beschäftigung jener Kinder, deren Muttersprache nicht die magyarische ist, mit derEinführung in die Kenntnis der magyarischen, als der Staatssprache, zu verbinden sei.

Diese Bestimmung erscheint uns ebenso in sich unhaltbar als in hohem Maße gravaminös.

Es ist nach den übereinstimmenden Anschauungen aller Psychologen und Anthropologen unzulässig, daß das Kind eine andere Sprache früher erlerne, als es sich die Muttersprache nicht allein gedächtnismäßig, sondern auch gemütlich aneignet, d.h. als es seine Gemütszustände in ihr auszudrücken vermag. Wer es dazu noch nicht gebracht hat, für den ist die fremde Sprache, ein Übel, gegen welches die Erleichterung gar nicht in Betracht kommt, die ein so frühes unbewußtes Erlernen gewähren mag. Abgesehen nämlich von der Überlastung des Gedächtnisses, welche offenbar durch gleichzeitige Aneignung zweier Sprachen dem kleinen Kinde zugemutet wird, ist es überhaupt eine oberflächliche Ansicht, die der Gemütsbildung sehr gefährlich werden kann; wenn man die Sprache nur als eine Summe von äußeren Zeichen betrachtet, auf deren Verständnis und fertigen Gebrauch es allein ankomme. Dann wäre es freilich gleichgültig, welche Sprache das Kind zuerst, welche zuletzt erlernte und ob eine oder mehrere zugleich. Ist dagegen die Sprache erst das Mittel, die eigenen inneren Zustände allmählich abzuklären und zu verdeutlichen, prägt sie dem Gemütsleben einen bestimmten nationalen Typus auf, erteilt sie die Auffassung des gesamten Lebens sowohl nach der religiösen und sittlichen, als nach der ästhetischen und geselligen Seite hin eine eigentümliche Färbung, die mit ihr und durch sie in das Gemüt des Kindes eingeht, so kann es keine gleichgiltige Sache sein, ob das Gemütsleben des Kindes zuerst in einer Sprache vollkommen heimisch werde, oder ob man es trotz des Widerstrebens der Natur sogleich in zwei verschiedene hineinpresse. Daß im letzten Falle teils mannigfaltige Schwankungen in der Begriffsbildung, teils Zwitterbildungen der Gefühle eintreten werden, welche insbesondere die Consolidirung des Charakters erschweren, liegt am Tage.

Wir halten jene Bestimmung auch für gravaminös, weil wir in ihr einen Angriff auf die Muttersprache der unserer Kirche angehörenden Kinder und damit unseres Volkes erblicken. Mit allem Nachdruck erheben wir unsere Stimmen gegen dieses Beginnen unter Hinweis auf das Gesetz über die Gleichberechtigung der Nationalitäten im Vaterlande und unter Hinweis auf das ewige, unveräßerliche Recht jedes Angehörigen des ungarischen Staates und jedes Volkes auf seine Muttersprache.

Die Sprache ist das eigenste Gut des Volkes, in der Sprache vorzüglich gibt sich die Eigenart desselben kund, sie ist das stärkste Band,

welches die Volksgenossen zu einer Culturgemeinschaft verbindet. Die Sprache eines Volkes antasten, ist eine Beleidigung gegen die Natur und eine mit jedem Schritt wachsende Barbarei, weil ein Verhältnis des Widerstandes auch die Mittel zur Vernichtung des angetasteten Gutes sich steigern müssen.

"Die Sprache" sagt Diesterweg, "ist jedes Volkes Heiligtum. Sie antasten, heißt: sein Leben an der Wurzel angreifen. Jedes Volk der Erde empfindet solche Wagniß als ein Verbrechen, das gegen seine Majestät geübt wird. Einen Menschen tödten, ist eine einzige, mit ihr selbst beendigte Handlung; aber einem Volke die Nationalität rauben, ist ein beständiger Mord".

Wir wissen es wohl, daß es in den Staatsangelegenheiten eine bevorzugte Staatssprache geben muß mit Ausschluß aller übrigen Volkssprachen. Im vorliegenden Falle aber handelt es sich nicht um eine Staatsangelegenheit, und demnach ist es weder rechtlich zulässig, noch nach den Gesetzen der Natur rätlich, das Erlernen der Staatssprache den in die Bewahranstalten und Asyle aufgenommenen Kindern vorzuschreiben. Und weil dies unumstößlich feststeht, entbehren auch die Bestimmungen in den §§. 36 und 38, wornach bei jenen Kinderbewahrerinnen-Präparandien, an denen die Unterrichtssprache nicht die magyarische ist, in den Musterbewahranstalten die Verkehrssprache wenigstens in einer Hälfte des Tages die magyarische sein soll, und wornach die Unterzeichnung der Diplome der Prüfungskandidatinen der konfessionellen Bewahrerinnen-Präparandien durch den Schulinspektor dann verweigert werden kann, wenn die Kandidatinen der magyarischen Sprache nicht in Wort und Schrift vollkommen mächtig sind.

Hohes Abgeordnetenhaus! Wir haben unsere Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse gegenüber dem vorliegenden Gesetzentwurfe mit rückhaltsloser Offenheit hier zum Ausdrucke gebracht, nicht weil wir die Bedeutung der Bewahranstalten für das Culturleben unterschätzen, sondern weil wir der Meinung sind, jene Bedeutung könne nicht hoch genug angeschlagen werden.

Wir wissen es, daß dieselben auf die Verminderung der Kindersterblichkeit günstig einwirken, daß sie der Verwilderung und Verlotterung unter den noch nicht schulfähigen Kindern entgegenwirken, daß sie die Sprachfähigkeit, die Übung des Gedächtnisses, die Gewohnheit an Ordnung und Gehorsam, sowie das religiöse Gemütsleben der ihnen anvertrauten Kinder fördern können. Doch allen diesen Erwartungen vermag die Kinderbewahranstalt, wie das Asyl nur dann zu entsprechen, wenn die Kinder in denselben so gut untergebracht sind, als ob sie unter der Obhut einer verständlichen, liebreichen Mutter wären. Die von uns der obigen Darlegung beanstandeten und bekämpften Bestimmungen des vorliegenden Gesetzentwurfes berechtigen jedoch

zur Behauptung, daß im Falle dieselben Gesetzeskraft erlangen sollen, die Kinderbewahranstalten und Asyle an vielen Orten zu Bruststätten ansteckender Krankheiten sowie zu Pflanzstätten der Zügellosigkeit, der Verstandesverenkung und der Gemütsverstockung werden können.

Es erfüllt uns auch mit Stolz, daß in dem vorliegenden Gesetzentwurfe das Streben zum Durchbruche kommt, jehne wohlwollende Fürsorge und jene werkthätige Hilfe, die in früheren Jahrhunderten durch Gründung von Hospitälern und Pfründe-Anstalten dem ablebenden Geschlechte sich zuwandte, nunmehr dem auflebenden nachwachsenden Geschlechte zuzuwenden. Ungarn hat auf diese Bahn ruhmvolle Erfolge bereits im ersten Viertel unseres Jahrhunderts errungen und ist damit für andere Länder Beispiel gebend gewesen, denn die erste Bewahranstalt auf väterlichem Boden wurde schon 1828 in Ofen errichtet. Und es ist doch eine historische Thatsache, daß die ersten Kinderbewahranstalten Wiens nach dem Muster der in Ofen und Pest bestehenden eingerichtet wurden. Wir befürchten, daß die von uns beanstandeten und bekämpften Bestimmungen, falls sie Gesetzeskraft erlangen sollten, jenes Ruhmes-Capital vergeuden werden und daß damit allen Freunden des Volkes und der Freiheit das betrübende Schauspiel vor Augen geführt werden wird, wie eine an sich segensvolle Einrichtung durch Verkennung ihrer Aufgabe zum Zerrbilde verunstaltet und zu einer Quelle des Unwillens, der Verbitterung und des Hasses herabgewürdigt werden kann.

Hohes Abgeordneteshaus! Wir können nicht voraussetzen, daß unsere Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse keinen anderen Erfolg haben würden als das ohnmächtige Rütteln des Gefangenen an den Eisenstäben seines Kerkers. Im Vertrauen auf die Weltordnung, die alle umschließt, hegen wir vielmehr die Hoffnung, daß unseren Worten überzeugende Kraft nicht fehlen werde.

Wir halten dafür, daß die Härten des staatlichen Lebens dazu da seien, allen Vaterlandsfreunden zur Anstrengung ihrer sittlichenn Kraft Veranlassung zu geben, um dem Ganzen, dessen Theile sie sind, zu dienen.

Möge das hohe Abgeordnetenhaus bei Behandlung des vorliegenden Gesetzentwurfes von dem Gesichtpunkte sich leiten lassen, daß, wer an die Schaffung einer Institution ohne kleinliche politisch-nationale oder anderweitige Hintergedanken herantritt, nur getragen von dem Bestreben, das allgemeine Beste zu fördern, bei einem Geschick in der Behandlung der öffentlichen Meinung die Sympathie der Bevölkerung in hohem Maße gewinnen könne, daß jedoch im entgegengesetzten Falle keine Macht der Erde groß genug sei, das herausgeforderte Mißtrauen und das aufgestachelte Widerstreben niederzuzwingen.

Wir denken., das Rad der Zeit gehe vorwärts und es dürfte mit Recht erwartet werden, daß eine erleuchtete Volksvertretung keinen Gefallen finden werde an Gesetzesbestimmungen, die in ihrem Schoße den Anstoß zu einem Rückschritt auf kulturellem Gebiete, sowie die Keime unermeßlichen Unheils für das Land tragen.

Und deshalb wagen wir zu bitten: Geruhe das Hohe Abgeordnetenhaus, unsere hier vorgebrachten Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse in Erwägung zu ziehen und zu würdigen.

Hermannstadt, den 15 November 1890

Das Landeskonsistorium der ev. Kirche A.B. in Siebenbürgen
Dr. Georg Daniel Teutsch
Bischof
Karl Fritsch
Schriftführer

Arh. St. Sibiu, fond Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, nr. 2344 / 1890, copie

Traducere

Înaltă Cameră a Reprezentanţilor!

Prevederile, de mare însemnătate şi cu ewfect profund asupra vieţii familiei şi a bbisericii, ale proiectrului de lege referitor la reglementarea problemei învăţământului preşcolar impune subsemnatului preasupus Consistoriu îndatorirea de a păşi în faţa înaltei Camere cu explicaţiile de mai jos.

Suntem de părere că un rău pus la cale, intenţia de a restrânge nişte drepturi legitime trebuie să-i apară oricărui patriot ca un câmp întunecat, pe care a trage brazda justiţiei şi a răspândi sămânţa unei motivaţii obiective, clarificatoare, este singura manifestare corectă a patriotismului.

E adevărat că însăşi Constituţia patriei asigură bisericilor, pentru salvgardarea drepturilor şi reprezentarea intereselor lor, dreptul de participare la activitatea legislativă în Camera Superioară. În cazul proiectului de faţă însă, nu ne putem limita la influenţa asigurată, prin lăudabila măsură amintită mai sus, şi bisericii noastre asupra reglementării juridice a problemei educaţiei generaţiilor viitoare şi deci facem uz de dreptul la petiţie, de care se bucură toţi cetăţenii şi toate corporaţiile ţării.

Pentru ca, de la bun început, să evităm orice neînţelegere, nu ezităm a declara că, după părerea noastră, într-un stat suveran nu trebuie să

existe nici o corporaţie supraordonată statului şi nici chiar aflată pe acelaşi plan cu el; că pentru un stat nu poate să existe autoritate mai înaltă decât propria sa autoritate legislativă; că ea trebuie să fie obligatorie pentru toate mădularele şi cetăţenii săi; şi că, prin urmare, e foarte departe de noi gândul ca, din punctul de vedere al bisericii, să punem la îndoială sau să negăm competenţa parlamentului în privinţa reglementării problemei învăţământului preşcolar.

Tocmai de aceea înfăţişăm înaltei Camere cu cea mai mare încredere îndoielile, îngrijorările şi obiecţiile pe care proiectul de lege le provoacă, cu sinceritatea permisă într-un stat constituţional.

Nu este lipsit de importanţă ceea ce, conform raportului anual al Excelenţei sale, domnul ministru al cultelor şi învăţământului pentru 1888-1889, s-a realizat în domeniul învăţământului preşcolar în Ungaria. Numărul grădiniţelor atinge 664. Numai în cuprinsul bisericii noastre există la ora actuală în oraşe 16 grădiniţe, în comune 18 aziluri. Acestea trebuie considerate rezultatul acţiunii benevole a unor generoşi bărbaţi şi femei în domeniul grijii pentru copii. Nu există nici un fel de tulburări, nici o amărăciune. Atât susţinătorii, cât şi părinţii copiilor care frecventează aceste instituţii se bucură de binefacerile acestora.

Locul acestei manifestări benevole a dragostei pentru copii trebuie să-l ia acum constrângerea, întrucât, după intenţiile actualului proiect (§ 14) comunele vor fi obligate să înfiinţeze grădiniţe. Nu intră în disuţie că în felul acesta numărul acestora poate fi dintr-o dată înmiit. În acelaşi timp trebuie recunoscut principiul conform căruia comunele sunt datoare să contribuie şi pentru scopuri culturale. E o altă problemă, dacă este indicat să pui noi poveri pe umerii şi aşa prea încărcaţi ai comunelor, să măreşti numărul dărilor cu încă una, accentuând în felul acesta tendinţa spre emigrare. Altă problemă este dacă, având în vedere faptul, reieşit din susamintitul raport al ministrului învăţământului, că mai există încă cel puţin 224 sate fără şcoli, este indicat a se pune problema de a constrânge comunele să înfiinţeze grădiniţe. De-a dreptul îngrijorătoare apare această constrângere dacă se ia ca bază cifra impozitelor şi nu ceea ce interesează în primul rând în cazul grădiniţelor, şi anume necesitatea izvorâtă din natura ocupaţiilor locuitorilor comunei.

Abstracţie făcând de faptul că, îndatorirea legală de a înfiinţa grădiniţe nu este impusă de nici un stat comunelor – aspect explicabil prin natura lucrurilor – trebuie cunoscut totuşi necondiţionat faptul că orice combatere conştientă a relelor vieţii – şi doar înlăturarea unui rău se preconizează prin înfiinţarea grădiniţelor – este mai valoroasă decât constrângerea, întrucât nu numai că, prin atingerea scopului propus, face un bine, ci şi pentru că drumul spre realizarea acestui scop dezvoltă calităţi şi eliberează forţă până atunci captive.

Ca atare, modesta noastră părere este că, înaltul scop pe care prezentul proiect de lege îl are în vedere ar putea fi mai bine servit, dacă acesta s-ar limita să impună organelor de stat obligaţia de a sugera înfiinţarea unor grădiniţe şi aziluri nu numai în oraşe, ci şi la ţară, în măsura în care această necesitate ar rezulta din natura preocupărilor locuitorilor şi de a le sprijini după posibilităţi.

Nimic din ceea ce este considerat un scop moral, nu trebuie realizat prin constrângerea oamenilor, ci trebuie să rămână o problemă de impuls interior, pentru că numai prin devotament poate dăinui.

Îndoieli şi îngrijorări şi mai profunde ne trezesc prevederile prezentului proiect de lege referitoare la frecventarea grădiniţelor. Aceste prevederi par menite de a întuneca meritele pe care Ungaria le-a dobândit în problema învăţământului preşcolar prin contesa Theresia Brunswyk de Koronka, entuziasta elevă a lui Pestalozzi, întrucât acele prevederi conţin o nerecunoaştere a naturii acestui învăţământ, contravenind spiritului care a dat naştere acestor instituţii şi în Ungaria, încercând să le confere dreptul de a interveni brutal în cel mai sfânt drept al familiei, fapt ale cărui urmări nu vor întârzia să se arate.

Necunoaşterea sarcinii învăţământului preşcolar iese în modul cel mai acut în evidenţă deja din împrejurarea că, pentru a le conduce, sunt admişi şi bărbaţi. Întemeietorul grădiniţelor, al cărui nume este rostit cu stimă şi respect în toatre ţările lumii, Fröbel, considera că pentru conducerea grădiniţelor cel mai potrivit este felul de a fi al femeii, care poate înţelege viaţa copilului şi i se poate dedica, deoarece prin firea sa înclinată spre dragoste are, de la natură, darul de a fi totul pentru copii, de a-i lumina şi încălzi ca o rază spirituală de soare. Şi doar se pune problema primirii în grădiniţă a copiilor sub vârstă de 3 ani! Cum s-ar putea descurca bărbaţii cu aceşti copii?

Necunoaşterea apare şi mai evidentă dacă se ia în considerare faptul că se preconizează ca frecventarea grădiniţelor să devină obligatorie.

Frecventarea obligatorie a grădiniţelor este considerată un principiu, şi ca urmare toţi părinţii vor fi obligaţi să prezinte dovezi că fiii lor beneficiază de supravegherea noastră. Acest principiu trebuie combătut atât în teorie, cât şi în practică. Nu se poate tolera în tăcere ca întreaga obşte să fie constrânsă la ceva ce nu-şi găseşte aplicare decât la o parte a ei.

Pentru că pot exista părinţi, 2 din 100, să fie toţi şicanaţi cu producerea de dovezi la care nu sunt nicidecum obligaţi. Din punct de vedere juridic această teorie este la fel de neconsistentă, ca şi, de exemplu, aceea că, pentru că într-un sat între 100 de locuitori pot fi 2 hoţi, să se facă percheziţii în toate casele.

Copilul de vârstă preşcolară aparţine, prin voia naturii, exclusiv familiei. Casa părintească este lumea sa. În interiorul ei se mişcă toate dorinţele sale. Toate impresiile sale se datoresc cercului casei părin-

teşti. Toate necesităţile sale sunt legate de acest cerc; senzaţiile sale sunt produse de ea. Pe scurt, el datorează întreaga formă a eului său cercului familial.

"Copilul" – spune Bluntschli – "este încredinţat de natură în primul rând familiei. Mlădiţă a sângelui comun, viaţa de familie individuală şi profund independentă, dragostea personală şi pietatea părinţilor şi copiilor sunt determinante în educaţie".

De la Pestalozzi ne-au rămas cuvintele:

"Primii germeni ai iubirii şi primii germeni ai înţelegerii, pe care îi admitem şi trebuie să-i recunoaştem drept dublul fundament al unei existenţe înţelepte, se unesc în sentimentul matern şi în consecinţele de natură instinctuală şi, prin aceasta, generale, ale acestui sentiment – în modul general de a acţiona al mamei faţă de copilul ei. Mamelor, ceea ce Dumnezeu a împreunat în voi şi prin voi în copiii voştri, omul să nu despartă".

Acum, dacă vor fi existând cu adevărat familii care nu fac faţă scopurilor educative, va interveni, bineînţeles, necesitatea de a înlătura acest neajuns. Însă numai în măsura în care nevoia reclamă instituirea unei supravegheri tutelare, atunci când în anumite cazuri familia nu-şi poate îndeplini datoria sau o neglijează flagrant, statul este îndreptăţit să dea o mână de ajutor în locul rămas gol. O intervenţie abuzivă a autorităţilor în dreptul sacru al libertăţii individuale şi al vieţii de familie nu poate fi justificată prin dreptul public şi ar fi pe cât de dăunătoare, pe atât de ilegitimă.

Pestalozzi însuşi a recunoscut aceste cazuri de necesitate, în care trebuie să se aibă în vedere găsirea unui înlocuitor al casei părinteşti. În cartea sa populară: "Lienhard şi Gertrud" el recomandă înfiinţarea unor case de copii, în care mamele cu copii sub vârsta şcolară să-i poată aduce şi să-i poată da în îngrijire. Orice surogat ales pentru suplinirea deficienţei educaţionale în familie nu poate fi însă recomandat decât, dacă ia oarecum un caracter de familie. Instituţii, în care 80 de copii între 3 şi 6 ani stau sub supravegherea unei educatoare şi a unei asistente, aşa cum propune actualul proiect de lege în § 7, trebuie respinse ca fiind fără rost.

Iar să impui obligativitatea frecventării unor astfel de instituţii este, o repetăm, o încălcare a caracterului sacru al familiei. Părinţi şi tutori nu pot fi constrânşi să-şi dea copiii proprii sau ce tutelaţi la grădiniţe. Aşa că intrarea în aceste instituţii, tot aşa şi ieşirea din ele trebuie să fie liberă, lipsită de constrângere. Numai acei copii, părinţii cărora au fost decăzuţi, prin hotărâre judecătorească, din calitatea respectivă sau copiii de care, din alte motive, autoritatea este obligată să se îngrijească pot fi constrânşi să frecventeze instituţiile de ocrotire.

Prezentul proiect de lege extinde prin § 6 această constrângere asupra tuturor copiilor, ai cărtor părinţi nu dovedesc că fiii lor benefi-

ciază acasă sau în alt loc de supravegherea necesară şi lasă hotărârea conform § 28 pe seama Consiliului de administraţie şi a conducerii plasei.

Nu se poate pune la îndoială faptul că prin aceasta se lasă cale liberă arbitrariului.

Dacă se analizează prevederile § 14, 15, 26 se poate aprecia cu inima împăcată că într-un sat care vrea să se sustragă obligaţiei de a întemeia o grădiniţă numărul de copii care să nu beneficieze acasă de supraveghere şi grijă pur şi simplu nu se va întruni; şi că în satul învecinat, unde o astfel de instituţie este dorită cu orice preţ, numărul impus de copii poate fi obţinut de fiecare dată se va putea face referire la litera prevederilor de mai sus.

O întreagă serie de şicane şi abuzuri se va declanşa ca urmare a acelor prevederi.

Nu spunem prea mult, dacă afirmăm că actualul proiect de lege frizează, prin acele prevederi, limita unui stat poliţienesc, întrucât duce la o insuportabilă tutelă a individului şi a familiei.

Dacă influenţa sensibilă a familiei asupra bunăstării statului trebuie recunoscută, pentru stat rezultă obligaţia de a ocroti viaţa de familie. Însăşi spartanii scoteau abia după 7 ani copilul din familie. Educaţia spartană făcută de stat şi-ar putea găsi justificarea în necesitatea acelui popor de a-şi asigura hegemonia permanent ameninţată, cu cele mai mari eforturi şi jertfe. O astfel de necesitate nu există însă în patria noastră. Nici chiar statul absolutist nu a întreprins o astfel de agresiune asupra libertăţii individului şi familiei, el era doar suspicios şi ostil oricăror libertăţi ale poporului. Statul constituţional ar trebui să nu se demită prin încercarea de a supralicita statul absolutist în limitarea libertăţii individuale. Dacă acele prevederi vor dobândi putere de lege, părinţii care n-ar vrea să-şi trimită copiii la grădiniţe din comune, ar fi liberi să dea copiii sub supraveghere în alt mod prescris de lege. Şi în acest caz s-ar adeveri şi în Ungaria cele spuse de lordul John Russel: “Dacă libertatea constă în a putea face ce prescrie legea, atunci un despotism care există legal este o conducere liberă”.

Este oricum în cel mai profund interes al statului ca tânăra generaţie, fără deosebire de confesiune, de avere, de limbă să beneficieze de acea măsură de educaţie general-umană, care nu trebuie considerată un dar al unor anumite clase ale populaţiei, ci o necesitate comună pentru toţi. De aceea statul preia asupra sa grija pentru satisfacerea acestei nevoi, obligând părinţii să-şi dea copiii la şcoală, pentru ca toţi tinerii să aibă parte de educaţia care le dă posibilitatea de a deveni cetăţeni conştienţi ai statului. Din punct de vedere al interesului pentru nivelul cultural, această constrângere se justifică; aici tutela din partea statului are dreptul de a interveni. Însă nici în privinţa obligativităţii şcolare drepturile sale nu merg decât atâta cât există

motive. De aceea, obligaţia de a frecventa şcoala nu trece dincolo de şcoala elementară.

Da, în patria noastră statul încă nu a reuşit să facă în aşa fel încât această constrângere să fie unanim respectată. Suntem încă foarte departe de binefacerile obligativităţii şcolare. Înspăimântător de mare mai este încă procentul acelor copii care, deşi au ajuns la vârsta şcolară, nu merg la nici o şcoală şi cresc fără nici un fel de instrucţie şcolară. Şi totuşi se încearcă deja supunerea copiilor de vârstă preşcolară unei constrângeri, aplicarea căreia va întâmpina dificultăţi cu mult mai mari, chiar insurmontabile, date de natura indivizilor asupra cărora se extinde.

Nu putem să nu amintim, ci din contră, trebuie să accentuăm în mod deosebit că actualul proiect de lege lezează, prin prevederile § 12, 13, 19, 20, 23, 24, 25 constituţia existentă de drept, a bisericii noastre. Dacă totuşi aceste prevederi ating doar modificările şi drepturile exterioare ale bisericii noastre, prevederea § 8 conform căreia grădiniţele din comune, în care copiii vor fi catehizaţi fără deosebire de limbă şi de confesiune, ameninţă drepturile veşnice, intime ale bisericii noastre.

Dacă în instituţia de ocrotire educarea sentimentului religios va ocupa incontestabil un loc de seamă, ea se va face prin rugăciuni şi povestiri cu caracter religios. Este deci uşor de înţeles că atât unele, cât şi celelalte cor avea coloratură confesională. Oare în felul acesta nu se lasă drum liber influenţării unui copil de o anumită confesiune? Actualul proiect de lege nu conţine nici un cuvânt care să atragă atenţia că, acolo unde în grădiniţe sunt uniţi copii de mai multe confesiuni, se va purta cu conştiinciozitate grijă ca ei să nu fie obligaţi să se roage sau să ia parte la datini religioase incompatibile cu principiile bisericii lor; el nu conţine nici cea mai vagă indicaţie privind separarea copiilor pe confesiuni, acolo unde numărul copiilor o recomandă şi unde există mijloacele necesare.

Nu putem şi nu vrem să evităm obiecţia argumentată prin cele de mai sus, că prezentul proiect de lege prin prevederile contestate, lezează grosolan şi nechibzuit libertatea bisericii, garantată prin legile ţării şi în felul acesta primejduieşte una din bazele păcii interconfesionale.

Ne abţinem de a prezenta Înaltei Camere urmările acestui început, pentru că suntem de părere că această avere a patriei să fie pusă în joc de o prevedere legală negândit formulată şi mai solicităm judecata înaltei Camere pentru o ultimă obiecţie:

Cu deplină justeţe § 8 precizează că orice instrucţie de tip şcolar este exclusă din grădiniţe şi aziluri. În schimb în acelaşi articol se dispune ca în grădiniţe şi aziluri în preocupările copiilor a căror limbă maternă nu este maghiara, să fie introdusă şi învăţarea acesteia, ca limbă de stat.

Această dispoziţie ni se pare atât de inconsistentă cât şi foarte reprobabilă.

Conform părerilor concordante ale tuturor psihologilor şi antropologilor, este inadmisibil ca un copil să fie pus să înveţe o altă limbă înainte de a-şi fi însuşit limba maternă nu numai la nivelul memoriei, cât şi al afectelor, adică să fie în stare să-şi exprime starea sufletească în această limbă. Pentru cel care încă n-a ajuns atât de departe, limba străină este un rău, pe care uşurinţa învăţării timpurii şi inconştiente nu-l poate compensa. Abstracţie făcând de supraîncărcarea memoriei care se impune evident copilului mic în cazul învăţării a două limbi, părerea că limba nu este altceva decât o sumă de semne şi că singura problemă este doar înţelegerea şi utilizarea lor îndemânatică, este superficială şi poate fi foarte dăunătoare formării afectivităţii. În cazul acesta ar fi, bineînţeles, indiferent ce limbă învaţă copilul mai întâi şi care pe urmă, sau dacă învaţă una ori mai multe concomitent. Însă dacă limba este în primul rând mijlocul de treptată clarificare şi precizare a stărilor sufleteşti, dacă ea pune asupra vieţii afective amprenta unui anumit tip naţional, conferă concepţiei despre viaţă o coloratură specifică atât sub aspect religios şi moral, cât şi estetic şi social, care pătrunde odată cu ea şi prin ea în sufletul copilului, nu poate fi o problemă lipsită de importanţă, dacă viaţa sufletească a copilului îi va fi indusă mai întâi într-o limbă, sau dacă în pofida răzvrătirii îi va fi pompată dintr-o dată în două limbi.

Este evident că în ultimul caz vor apărea noţiuni insuficient de stabile sau sentimente hibride care vor îngreuna consolidarea caracterului.

Considerăm acea precizare reprobabilă şi pentru că vedem în ea un atac îndreptat contra limbii materne a copiilor aparţinători bisericii noastre, şi deci contra poporului nostru. Cu toată tăria ne ridicăm glasul împotriva acestei iniţiative, făcând referire la legea privind egala îndreptăţire a naţionalităţilor patriei şi la dreptul veşnic şi inalienabil al fiecărui cetăţean al statului ungar şi al fiecărui popor la limba sa maternă.

Limba este bunul cel mai drag al fiecărui popor, prin limbă se manifestă cu precădere specificitatea fiecăruia, ea este liantul cel mai puternic care face din aparţinătorii unui popor – este o jignire adusă naturii şi o barbarie care creşte cu fiecare pas, pentru că raportul între intensificarea atitudinii de împotrivire şi a mijloacelor de nimicire a bunului lezat, va creşte obligatoriu.

"Limba", spune Diesterweg, "este lucrul cel mai sfânt al oricărui popor. A te atinge de ea înseamnă să-i agresezi viaţa de la rădăcină. Orice popor de pe pământ resimte o astfel de îndrăzneală ca pe o infracţiune de les-maiestate. Să omori un om este o acţiune singulară,

încheiată prin ea însăşi, însă să frustrezi un popor de naţionalitatea sa, este o moarte permanentă".

Ştim prea bine că în problemele de stat trebuie să existe o limbă de stat preferată, care să excludă toate celelalte limbi naţionale. În cazul de faţă, însă, nu e vorba despre o problemă de stat şi de aceea nu este nici admisibil din punct de vedere juridic, nici indicat conform legilor naturii, să impui copiilor primiţi în grădiniţe şi aziluri învăţarea limbii de stat. Şi pentru că acest lucru este de nezdruncinat, sunt superflue şi prevederile din § 36 şi 38, conform cărora în preparandiile care pregătesc educatoare şi în care limba de predare nu este cea maghiară, la grădiniţele model limba de comunicare trebuie să fie, cel puţin în jumătate de zi, cea maghiară, precum şi cea care prevede că inspectorul şcolar refuza să semneze diplomele candidaţilor la examen din preparandiile confesionale de educatoare în cazul în care candidatele nu ştiu vorbi şi scrie perfect în limba maghiară.

Înaltă Cameră a Deputaţilor! Am dat glas aici, cu o nedisimulată sinceritate, obiecţiilor, îngrijorărilor şi temerilor noastre faţă de prezentul proiect de lege nu pentru că am vrea să subestimăm însemnătatea grădiniţelor pentru viaţa culturală, ci pentru că suntem de părere că importanţa lor nu este destul de sus evaluată.

Ştim că ele vor avea un efect pozitiv asupra mortalităţii infantile, că vor preveni tendinţele de izolare, întârzierea mintală, proasta creştere în rândul copiilor de vârstă preşcolară, că ele pot stimula vorbirea, memoria, deprinderile de a fi ordonat şi de a asculta precum şi viaţa sufletească religioasă a copiilor încredinţaţi lor. Dar acestor aşteptări grădiniţa sau azilul nu le vor răspunde decât în cazul în care copiii beneficiază de condiţii atât de bune, încât să se simtă ca sub ocrotirea unei mame înţelegătoare şi iubitoare.

Prevederile amendate şi combătute de noi în prezentarea de mai sus îndreptăţesc afirmaţia că în cazul în care acestea ar dobândi putere de lege, în multe locuri grădiniţele şi azilurile ar deveni clocitoare de boli contagioase şi pepiniere de desfrâu, de schilodire a conştiinţei şi de împietrire a sentimentelor.

Şi pe noi ne umple de mândrie faptul că în prezentul proiect de lege se pune în evidenţă năzuinţa ca, acea binevoitoare grijă şi acel ajutor eficient care în secolele trecute se adresa, prin înfiinţarea de spitale şi aşezăminte caritabile, generaţiei în vârstă, să se orienteze de-acum spre generaţia aflată la începutul vieţii.

Ungaria a realizat deja în primul sfert al secolului nostru rezultate faimoase, fiind în acest fel un exemplu pentru alte ţări, întrucât prima grădiniţă pe pământul patriei s-a înfiinţat deja în 1828 la Buda. Şi este un fapt istoric acela că primele grădiniţe ale Vienei au fost organizate după modelul celor ce fiinţau la Buda şi Pesta. Ne temem că prevederile amendate şi combătute de noi, dacă vor dobândi putere de lege, vor irosi

acel capital de faimă şi tuturor prietenilor poporului şi ai libertăţii li se va aduce în faţa ochilor spectacolul întristător al modului în care o întreprindere binecuvântată poate, nesocotindu-şi misiunea, să se degradeze până la a deveni o caricatură, o sursă de nemulţumire, de amărăciune şi ură.

Înaltă Cameră a Deputaţilor!

Nu putem crede că, cu obiecţiile, temerile şi îngrijorările noastre nu vom avea mai mult succes decât are un puşcăriaş care zgâlţâie înnebunit gratiile de fier ale celulei sale ci, cu credinţă în ordinea universală, care include tot, nutrim speranţa că vorbelor noastre nu le va lipsi puterea de convingere.

Considerăm că dificultăţile vieţii de stat există pentru a determina toţi cetăţenii patriei să-şi concentreze întreaga forţă morală pentru a sluji întregului ale cărui părţi sunt.

Fie ca înalta Cameră a reprezentanţilor să se lase condusă, la discutarea acestui proiect de lege, de ideea că cel care trece la crearea unei instituţii fără gânduri ascunse de natură politico-naţională sau de alt fel, ci numai purtat de năzuinţa de a promova binele comun, poate, cu o oarecare îndemânare în tratarea opiniei publice, să obţină în mare măsură simpatia populaţiei, şi că în caz contrar nici o putere din lume nu va fi destul de mare ca să anihileze neîncrederea şi respingerea provocată.

Noi credem că roata timpului merge înainte şi că se poate aştepta pe bună dreptate ca o reprezentanţă populară luminată nu va găsi nici o plăcere în nişte prevederi de lege care sub auspiciile ei, vor duce la regres pe plan cultural şi vor purta germenii unui rău incomensurabil pentru ţară.

Şi de aceea, îndrăznim să rugăm, binevoiască înalta Cameră a Reprezentanţilor să ia în considerare aici prezentatele obiecţii, temeri şi îngrijorări şi să le cântărească.

Sibiu, 15 noiembrie 1890

Consistoriul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania

Dr. Georg Daniel Teutsch,
Episcop
Karl Fritsch,
Secretar

111 **1890 decembrie 17/29, Bucureşti.** Intervenţie a senatorului G. Mârzescu, prin care solicită Senatului să intervină pe lângă guvern, în temeiul principiilor de drept internaţional pentru a determina Austro-Ungaria să înceteze persecuţiile la care erau supuşi românii transilvăneni.

Dl. G.Mârzescu: Aş dori, domnilor senatori, ca fraza a doua din al doilea aliniat, relativ la politica noastră externă, să fie formulată în următorul mod:

"În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simţămintele de umanitate şi de onoare naţională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestăţii voastre, ca, conform principiilor de drept internaţional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să înceteze persecuţiunile de care suferă românii din Transilvania".

Pentru ca onoratul Senat să-şi dea socoteală şi mai bine despre importanţa amendamentului meu, voi citi întreg aliniatul al doilea cu amendamentul ce propun:

"El vede cu o vie mulţumire că raporturile noastre cu puterile străine sunt amicale şi nu se simte mai puţin fericit văzând că pacea în Europa tinde a se întemeia din ce în ce mai mult".

În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simţămintele de umanitate şi de onoare naţională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestăţii voastre ca, conform principiilor de drept intenaţional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să se înceteze persecuţiunile de care suferă românii din Transilvania.

Domnilor, este un principiu în afară de orice contestare: dreptul statelor ca să intervină, pe cale diplomatică, pe lângă guvernele altor state, în scop de a face să se recunoască şi să se respecte drepturile popoarelor şi ale umanităţii. Un exemplu îl pot lua din chiar Imperiul austro-ungar.

Austro-Ungaria, în 1867, a intervenit, pe cale diplomatică, pe lângă Guvernul statului român ca să facă să înceteze pretinsele persecuţiuni de care se plângeau evreii că ar suferi în România. Englezii umblă azi ca să intervină pe lângă ţarul tuturor ruşilor ca să facă să înceteze măsurile acelea pe care dânşii le cred în conştiinţa lor că sunt în contra umanităţii.

Guvernul Maiestăţii sale este foarte rezervat în cestiunea aceasta a situaţiunilor fraţilor noştri din Transilvania; şi eu cred că este de datoria sa ca să intervină, conform principiilor de drept internaţional, pe lângă Imperiul austro-ungar, ca să facă să înceteze persecuţiunile, actele de brutalitate comise contra fraţilor noştri din Transilvania. Această intervenţiune pe cale diplomatică, după mine, se impune tocmai în interesul conservării păcii europene.

Europa trăieşte astăzi într-o epocă de pace cu arma la braţ; o scânteie poate să aprindă focul cel mai cumplit şi, tulburând pacea europeană, să producă zguduirile cele mai înfricoşate şi calamităţile cele mai îngrozitoare.

Persecuţiunile, brutalităţile comise contra fraţilor noştri din Transilvania, a căror apărare au luat-o până şi ziarele germane, noi, popor de ginte latină, noi care avem un ideal îndepărtat, după cum fiecare naţiune îşi are idealul său şi noi românii avem idealul nostru. Şi în această privinţă îmi va da voie dl. V. A. Urechia, profesor de istoria noastră naţională, să nu ridiculizeze, prin mici naraţiuni din tinereţele noastre, nobilul ideal al întregului neam românesc. Căci acest ideal nu poate diplomaţia să ni-l răpească, el făcând parte din existenţa noastră naţională. Aspiraţiunile noastre de viitor – realizezi-se ele în secolele cele mai îndepărtate – sunt icoana sfântă la care ne închinăm, şi aceasta este atât de adevărat încât chiar ultimele cuvinte din răspunsul la Mesaj iată cum se exprimă:

"Precum de un pătrar de secol ţara, inspirată de înalte cugetări şi simţăminte ale Maiestăţii voastre, pentru care vă este etern recunoscătoare, a realizat atâtea fapte mari, Senatul e plin de încredere că şi în viitor toate aspiraţiunile noastre se vor traduce în fapte împlinite".

Până la realizarea acestui ideal foarte îndepărtat al poporului român, fie-ne permis cel puţin să ne ridicăm azi vocea noastră şi să rugăm pe guvernul Maiestăţii sale să binevoiască a interveni, după cum în alte ocaziuni guvernul Maiestăţii sale apostolice din Imperiul austro-ungar a intervenit pe lângă noi, pentru ca să se facă să înceteze acele imaginare persecuţiuni de care se plângeau israeliţii.

Cum? Auzul diplomatic al Imperiului vecin să fie atât de delicat încât să nu ne fie permis să ridicăm slaba noastră voce şi să invocăm chiar principiile de umanitate?

Mi s-ar părea, dlor, o ruşine naţională ca diplomaţia noastră să se mărginească numai în a petrece, în a bălui, în a lua ceaiuri... Cu cine? Tocmai cu reprezentanţii acelor puteri care asupresc pe fraţii noştri. Juna noastră diplomaţie, cred eu, e datoare ca să intervină conform regulilor de drept internaţional. A nu interveni, în conştiinţa mea, această absentaţiune o consider ca o ruşine naţională.

Amendamentul meu, domnilor senatori, nu poate fi respins de majoritatea acestui Senat, pentru că el este conceput tocmai în ordinea de idei a consolidării păcii europene, pace binefăcătoare, despre care ne vorbeşte atât răspunsul la discursul tronului, cât şi mesajul de deschidere al corpurilor legiuitoare. Şi ca să vă convingeţi pe deplin, vă cer voie a mai citi încă o dată amendamentul ce am onoarea de a vă propune: "În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simţămintele de umanitate şi de onoare naţională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestăţii voastre ca,

conform principiilor de drept internaţional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să înceteze persecuţiunile de care suferă românii din Transilvania".

Sunt miniştri care vorbesc cu corespondenţii ziarelor străine care-şi exprimă simţămintele lor; mai mult decât atât, care-şi exprimă indignarea lor contra măsurilor barbare luate contra fraţilor noştri din Transilvania, şi reprezentaţiunea naţională din regatul României să stea mută şi să nu-şi zică cuvântul său? Noi, mandatarii ţării să nu zicem absolut nici o vorbă, să nu îndemnăm, să nu rugăm pe guvernul Maiestăţii sale să intervină pentru ca să facă să înceteze persecuţiunile şi actele inumane de care suferă fraţii noştri de peste Carpaţi?

Cred, domnilor, că tăcerea noastră ar fi o ruşine naţională. Acestea sunt foarte pe scurt motivele pentru care am formulat acest amendament, pe care-l supun la judecata şi patriotismul acestui matur Corp.

Dezbaterile Senatului, Sesiunea ordinară 1890-1891, nr. 21, şedinţa din 17 decembrie 1890, p. 105.

112

1891 februarie 6, Sighet. Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureş, Lónyai János, înaintat ministrului de interne maghiar, referitor la intenţia înfiinţării unei case de credit, ce nu ar fi avut un scop financiar, ci unul naţional, urmărind stabilirea legăturilor între românii din comitat.

93 szám

Máramaros vármegye föispánja

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminiszter Úr!

Bizalmas értesülés szerint Szinér-Váralján Szatmár vármegyében 100000 forint részvénytökével egy hitelintézet felállitása terveztetik.

Tekintve, hogy ugy Szatmár vármegyében mint a kormányzatomra bizott vármegye föbb helyein pénzintézetek elegendö számban vannak s egy ü jabb felállitása közszükségletet nem képez.

Tekintve továbbá, hogy a mozgalom élén a hazafiúi tekintetben nem igen jó hirnévnek örvendö Berinde Elek ottani görög katholikus román s a szatmári pörböl hirhedté lett dr. Lúkács László volt laczfalvi lelkész állanak s

Tekintve végre, hogy a részvények elhelyezésének biztositása Máramoros vármegyében is megkiséreltetett:

azon véleményben vagyok, hogy a felállitandó intézet legföbb czélja nemzetiségi irányban hatni s alkalmat keresnek annak vezetöi az e megyebeli románokkal való érintkezés fenntartására

E nézetem szerint figyelemre méltó mozgalmat kötelességemnek tartom Nagyméltóságodnak mély tisztelettel bejelenteni valamint azt

is, hogy a kormányzatomra bizott vármegyében ez idö szerint a részvények átvételére vonatkozó igen csekély hajlandóssággal találkoznak.

Mély tisztelttel

Nagyméltóságodnak alázatós szolgája

Lónyai János föispán

Sziget 1891 február 6

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 96/1891, f. 2, orig.

Traducere

Nr. 93

Comitele suprem al comitatului Maramureş

Excelenţă!
Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

Potrivit unei informări confidenţiale, la Seini, comitatul Satu Mare, se intenţionează să se înfiinţeze o casă de credit cu un capital de 100.000 forinţi.

Având în vedere că atât în comitatul Satu Mare, cât şi în localităţile mai importante din comitatul aflat sub conducerea mea sunt destule instituţii financiare şi nu este necesară înfiinţarea uneia noi cât şi faptul că în fruntea mişcării se află preotul român greco-catolic Berinde Alexa, care nu are un renume prea bun din punct de vedere patriotic şi preotul din Siseşti, dr. Vasile Lucaciu, cunoscut din procesul de la Satu Mare şi, în sfârşit, ţinând cont şi de faptul că s-a încercat plasarea acţiunilor în comitatul Maramureş, sunt de părere că scopul principal al instituţiei financiare este naţional, iar conducătorii ei caută un prilej pentru a menţine legăturile cu românii din comitat.

Potrivit părerii mele, este de datoria mea să vă informez Excelenţă, asupra acestei mişcări demne de atenţie, cât şi faptul că în comitatul aflat sub conducerea mea, plasarea acţiunilor este puţin favorabilă în acest moment.

Cu deosebită stimă, slugă prea umilă a Excelenţei voastre,

Lónyay János, comite suprem

Sighet, 6 februarie 1891

113 **1891 iunie 30. Bucureşti.** Raport al Legaţiei Franţei la Bucureşti, prin care se aduce la cunoştinţă ministrului francez de externe intensificarea acţiunilor de protest ale "Ligii pentru unitatea culturală a românilor", împotriva unor proiecte de lege cu caracter discriminator privind învăţământul, considerându-se că "Şovinismul maghiar a găsit un mijloc ingenios pentru a ajunge să maghiarizeze diferite popoare supuse".

Légation de la République Fraçaise à Bucarest
Bucarest, 30 Juin 1891

Monsieur le Ministre,

Je remercie Votre Excellence d'avoir bien voulu me communiquer une copie de l'intéressante dépêche par laquelle, sous la date du 14 Mai dernier, M.Patrimonio Leci a fait connaître les échanges de manifestations amicales qui ont eu lieu récemment entre les étudiants de Bucarest et de Belgrad. Ces manifestations se sont produites au moment où un deuil bien cruel venait de me frapper et où pour cette raison, ma correspondance politique a souffert une interruption. Depuis lors j'ai cru devoir attendre une occasion pour envoyer quelques renseignements sur les origines, les tendances, les moyens d'action et les faits et gestes de la "Ligue pour l'Unité de culture des Roumains" à laquelle appartiennent les étudiants qui ont fraternisé avec la jeunesse universitaire de Serbie.

Ainsi que l'indique M. Patrimonio, cette "Ligue" fondée par de jeunes roumains a été la conséquence du mouvement de protestation qui s'est produit en Transylvanie contre la loi votée par le Parlement hongrois au sujet des crêches enfantines. Aux termes de cette loi en effet, il doit être procédé dans chaque village sur toute l'étendue du royaume à la création de maison d'asile où les parents seront tenus d'envoyer leurs enfants à partir de l'age de trois ans. Le pretexte invoqué est le désir de favoriser une diffusion plus grande de l'instruction primaire; mais en réalité le chauvinisme hongrois a trouvé là un moyen ingénieux pour arriver à "magyariser" les différents peuples soumis à la couronne de Saint Etienne qui se sont constamment montrés rebelles à toute tentative d'assimilation. Le danger d'une pareille disposition législative fut si bien compris par les groupes non magyars du Royaume que de tous les points de la Hongrie des protestations se sont élevées. On tratait la mesure prise d'inconstitutionnelle comme étant une violation du pacte fondamental de 1867 qui reconnaît à chaque nationalité avec le respect de son culte, le droit de se servir uniquement de sa langue propre. Dans ce concert de réclamations les Roumains de Transylvanie se sont montrés les plus ardents à la defense de leurs droits; ils forment sans contredit le groupe le plus nombreux, et ils sentent d'ailleurs bien que c'est surtout contre eux que cette loi est dirigée. Malheureusement, ils comprennent aussi leur impuissance, augmentée encore par les

divergences de vues qui se (sont) produites parmi eux au sujet des moyens à employer pour la lutte. Les uns ne veulent user que des moyens légaux, tels qu'un appel à la justice de l'Empereur; les autres sont d'avis de recourir à des procédés plus énergiques, plus révolutionnaires, pour ainsi dire, à cause de l'attitude passive que François Joseph ne manque pas de tenir, dès qu'il est en présence de volontés exprimées par les Hongrois.

La jeunesse universitaire de Roumanie ne pouvait rester insensible à ces revendications patriotiques. Il ne faut pas oublier qu'une grande partie des étudiants qui frequentent les Universités de Bucarest et de Jassi, et certainement les plus intelligents et les plus laborieux appartiennent à des familles de Transylvanie ("de d'incolo", de l'autre côté). Tout naturellement ce sont eux qui prirent la direction du mouvement. À leur instigation, il se fonda à Bucarest, à Jassi et dans les principales ville de Roumanie, des comités de propagande, chargés de réunir des souscriptions et des dons volontaires.

Le but des membres de la "Ligue" est de créer en Europe une agitation pour obtenir des témoignages de sympathie envers l'élément roumain menacé et de protestation contre les mesures adoptées par le Parlement de Pesth; ils espèrent que sous une telle pression les Hongrois se verraient contraints de revenir sur leur décision et de renoncer, pour l'instant du moins, à leurs visées d'assimilation forcée. Dans ce but ils cherchent à utiliser tous les moyens de réclame et de publicité possibles. Ils se sont adressés directement à un grand nombre d'homme marquants de touts les pays; ils ont obtenu que des journaux importants anglais, allemands, français prissent intérêt à leur cause. Enfin, les étudiants ont rédigé un mémoire de protestation qu'ils ont répandu avec profusion; mais l'administration hongroise ne s'est pas fait faute de violer le secret des correspondances pour saisir, non seulement les exemplaires destinés à la Hongrie, mais aussi ceux qui étaient adressés à l'étranger.

La "Ligue pour l'Unité de Culture des Roumains" a choisi pour président, un des hommes les plus importants de la Roumanie; c'est M. Démètre Stourdza, qui est resté l'un des chefs du Parti Libéral National et qui a fait partie de presque toutes les combinations ministérielles de M. J. Bratiano. La plupart des hommes politiques de Roumanie sont inscrits au nombre de ses membres ou de ses bienfaiteurs. Les membres du Gouvernement eux mêmes, bien que ne pouvant témoigner ouvertement de leur sympathie pour une oeuvre, sous laquelle se dissimulent des idées irrédentistes, ne se sont pas refusés à venir individuellement en aide à la Ligue, soit par des conseils soit par des subsides. La caisse de cette association contient paraît-il aujourd'hui une centaine de mille francs.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma respecteuse considération.

À Son Excellence,
Monsieur Ribot, Ministre des Affaires Etrangères, Paris.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme – Franţa, vila 52, vol 16, f. 163. (Ministère des Affaires Etrangères, Paris, Archives Diplomatiques. C.P. Roumanie, vol XVII)

Traducere

Legaţia Republicii Franceze la Bucureşti
Bucureşti, 30 iunie 1891

Domnule Mnistru,

Mulţumesc Excelenţei voastre pentru bunăvoinţa de a-mi trimite o copie a interesantei telegrame prin care, cu data de 14 mai anul trecut, dl. Patrimonio Leci a făcut cunoscut schimbul de manifestaţii amicale care au avut loc de curând între studenţii din Bucureşti şi Belgrad. Aceste manifestaţii au avut loc tocmai în momentul în care intram într-un doliu dureros şi din această pricină, corespondenţa politică a fost întreruptă un timp. De atunci am crezut că trebuie să aştept o ocazie pentru a vă trimite nişte informaţii despre originea, tendinţele, modalităţile de acţiune, faptele şi gesturile "Ligii pentru Unitatea culturală a românilor", ai cărei membri sunt studenţii care au fraternizat cu tineretul universitar din Serbia.

După cum afirmă dl. Patrimonio, această "Ligă" înfiinţată de tinerii români a fost consecinţa mişcării de protest care a avut loc în Transilvania împotriva legii votate de Parlamentul ungar în privinţa creşelor pentru copii. Potrivit acestei legi, într-adevăr în fiecare sat pe-întregul teritoriu al regatului, trebuie să se treacă la întemeierea unor case-azil în care părinţii îşi vor trimite copiii, de la vîrsta de 3 ani. Pretextul invocat este dorinţa de a favoriza o mai mare răspândire a învăţământului primar; dar, în realitate, şovinismul ungar a găsit în aceasta un mijloc ingenios pentru a ajunge să "maghiarizeze" diferitele popoare supuse coroanei Sfântului Ştefan care s-au dovedit în mod constant refractare oricărei tentative de asimilare. Pericolul unei astfel de măsuri legislative a fost atît de bine înţeles de grupurile nemaghiare din Regat, încât din toate colţurile Ungariei s-au făcut auzite proteste. Măsura luată era considerată neconstituţională, încălcând pactul fundamental din 1867 care asigură fiecărei naţionalităţi respectarea cultului religios, a dreptului de a-şi folosi limba proprie. În acest val de reclamaţii, românii din Transilvania s-au dovedit cei mai înflăcăraţi în apărarea drepturilor lor; ei reprezintă, fără îndoială, grupul cel mai

numeros, şi, în plus, ei au impresia că această lege e îndreptată în mod special împotriva lor. Din nefericire, îşi înţeleg şi neputinţa, amplificată şi de divergenţele de păreri care s-au ivit în privinţa mijloacelor de luptă ce trebuie folosite. Unii vor să folosească doar mijloacele legale, cum ar fi să ceară dreptate împăratului; alţii sunt de părere să se recurgă la procedee mai energice, mai revoluţionare, ca să spunem aşa, din cauza atitudinii pasive pe care o dovedeşte Francisc Iosif, îndată ce are de a face cu presiunile ungurilor.

Tineretul universtar din România nu poate rămâne insensibil la aceste revendicări patriotice. Nu trebuie să uităm că o mare parte a studenţilor care frecventează Universităţile din Bucureşti şi din Iaşi şi, cu siguranţă, cei mai inteligenţi şi mai activi aparţin unor familii din Transilvania ("de dincolo"). În mod firesc, ei au preluat conducerea mişcării. La iniţiativa lor, în Bucureşti, Iaşi şi în cele mai importante oraşe din România s-au înfiinţat comitete de propagandă, având sarcina de a strânge subscripţii şi ajutoare.

Scopul membrilor "Ligii" este de a face agitaţie în Europa pentru a obţine dovezi de simpatie faţă de elementul românesc ameninţat şi de protest împotriva măsurilor adoptate de Parlamentul de la Pesta; ei speră că sub această presiune, ungurii se vor vedea constrânşi să revină asupra hotărârii lor şi să renunţe, cel puţin pentru moment, la intenţia lor de asimilare forţată.

În acest scop caută să folosească toate mijloacele de reclamă şi de publicitate posibile. S-au adresat direct unui mare număr de oameni importanţi din toate ţările; au reuşit să sensibilizeze cîteva ziare impotante englezeşti, franţuzeşti şi nemţeşti.

În sfîrşit, studenţii au redactat un memoriu de protest pe care l-au răspândit peste tot; administraţia ungară, însă, nu s-a dat în lături de la a încălca secretul corespondenţei şi a sustras nu numai exemplarele destinate Ungariei, ci şi pe cele destinate străinătăţii.

"Liga pentru Unitatea culturală a românilor" şi-a ales ca preşedinte pe unul dintre cei mai importanţi oameni din România; şi anume Dimitrie Sturza, care este unul din şefii Partidului Liberal şi care a făcut parte din aproape toate combinaţiile ministeriale ale domnului Ion Brătianu. Majoritatea oamenilor politici din România sunt membri ai Ligii sau contribuabili. Chiar şi membrii guvernului, care nu-şi pot arăta pe faţă simpatia pentru o acţiune sub care se ascund idei iredentiste, au venit fiecare în ajutorul Ligii, fie cu sfaturi, fie cu subsidii. Fondurile acestei asociaţii se ridică astăzi, se pare, la suma de câteva sute de mii de franci.

Vă rog să primiţi, domnule ministru, asigurările deosebitei mele consideraţii.

Excelenţei sale domnului Ribot, ministrul Afacerilor Externe, Paris.

114

1891 august 14, Viena. Adresă a tinerilor studenţi români din Ungaria şi Transilvania de la Universităţile din Viena şi Graz către Comitetul Central al Partidului Naţional Român prin care se informează de intenţia de a redacta o replică la răspunsul dat de studenţii maghiari memoriului bucureştean.

Onorabilului Comitet al Partidului Naţional Românesc din Ungaria şi Ardeal în Sibiu

Onorabil Comitet,

Domnule Prezident,

În primăvara aceasta a apărut la Bucureşti un memoriu adresat de junimea academică din România liberă în cauza suferinţelor naţionale ale românilor de sub hegemonia maghiară.

Acel memorial ne-a făcut nouă românilor, un serviciu de o excepţională importanţă.

Astăzi, graţie acestei campanii publicistice, o parte însemnată din inteligenţa lumii străine şi cu deosebire mulţi din factorii politici consecvenţi au primit o idee oarecare despre existenţa neamului român în acest stat şi despre ticăloasa stare de subjugare naţională în care se găseşte.

Junimea academică maghiară însă a ţinut, să combată aserţiunile din memoriul bucureştean şi astfel a lansat în lume o broşură care nu este decât o ţesătură de sarbede sofisme, denaturări răutăcioase şi în parte de minciuni de cea mai ordinară specie.

Având în vedere că despre o cauză care pe noi ne interesează în prima linie, lupta decurge între membri mai mult sau mai puţin străini,

Având în vedere că în această luptă despre noi, e de datoria noastră a ieşi şi noi în planul luptei şi a ne pronunţa cu bărbătească energie care din cele două părţi luptă cu adevărul şi dreptatea.

Având în vedere că dacă nu vom profera şi noi un cuvânt în această ocazie, lumea are să creadă că sau suntem cu toţii deja renegaţi sau suntem atât de fricoşi şi atât de degeneraţi încât nu cutezăm a pune şi noi mâna pe un condei în această luptă, am hotărât în conferinţa noastră de la Viena, ca să publicăm o replică fulminantă la denaturările maghiare.

După planul nostru replica are să fie strict întemeiată pe dovezi autentice ca astfel o dată pentru totdeauna să frângem tactica şovinistă de a interverti faptele.

Afară de aceea vom folosi argumente puternice din scrierile celor mai celebri savanţi străini.

După toate acestea ne adresăm la înţelepciunea şi iubirea dumneavoastră de neam, rugându-vă, să binevoiţi a ne aviza care este părerea

dumneavoastră în această chestiune, eventual să ne ajutaţi cu sfaturile dumneavoastră.

Viena, 14 august 1891 st.n.

În numele junimii academice române din Ungaria şi Transilvania, de la Universitatea din Viena şi Graz.

G. Candrea   Aurel C.Popovici
Viena
Ilarian Rusan
Adresa de corespondenţă: Aurel C.Popovici
Graz, /Parkstrasse/ 7

Ad. Un plan al memoriului proiectat

Însemnare pe verso:

Comitetul cu plăcere a luat spre ştire scrisoarea junimei academice şi este aplecat a-i da tot concursul în întreprinderea iniţială, împuternicind biroul a pune la dispoziţiunea tinerimei datele şi informaţiunile ce le vor cere.

Comitetul îşi exprimă dorinţa, ca replica junimei înainte de publicare să se trimită la birou, ca să putem propune în caz de lipsă schimbarea şi îndreptarea acelor părţi ale manuscriptului, ce eventual le va afla necorespunzătoare.

D. Diaconovich

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 21, filele 38-39.

115

1891 octombrie 24-25, Sibiu. Proces-verbal al şedinţei Comitetului Central Electoral al Partidului Naţional Român în care s-a hotărât ca până la începutul anului 1892 să se definitiveze textul memorandumului.

PROCES VERBAL

Şedinţa Comitetului Central Electoral al Partidului Naţional Român din Transilvania şi Ungaria, ţinută în Sibiu la 24-25 octombrie 1891.

Preşedinte: V. Babeş   Secretar: D. C. Diaconovich

Membri prezenţi:

P Barbu, dr. D. P. Bărcian, C. Bredicean, Eugen Brote, Ludovic Ciato, Iuliu Coroianu, Nicolae Cristea, Alex. Filip, Fr. Hossu, dr. Vasile Lucaciu, dr. I. Mihu, dr. Aurel Mureşan, dr. Nicolae Oncu, B. G. Pop, Mihai Popovici, dr. Ioan Raţiu, P. Rotariu şi, mai târziu, dr. G. Popa.

I.

Executarea conodusului Conferinţei generale cu privire la susţinerea unui memorial la Coroană.

Preşedintele raportează, că proiectul de memorial, care D. Coroianu, autorul aceluia, în şedinţa din 31 august se angajase a-l trimite prezidiului, pentru a fi înmulţit şi împărţit între membrii spre studiere, până în moment nu i-a sosit.

D. Coroianu pune pe masa comitetului acel proiect.

Domnul membru dr.I.Raţiu pune în discuţiune chestiunea de oportunitare a prezentării memorandumului la Coroană.

După o dezbatere lungă şi serioasă

Propunerea dr. I. Raţiu – de a subşterne imediat un memorial la tron – nu se primeşte şi se declară momentul de faţă de nepotrivit pentru un asemenea pas.

Pentru propunerea domnului Dr.Raţiu au votat afară de propunător: domnii dr. D. Bărcianu, Eugen Brote, Nic. Cristea, Iul. Coroianu şi dr. Vasile Lucaciu.

Preşedintele şi dr. G. Popa s-au abţinut de la vot.

La 8 ore seara şedinţa se încheie.

Continuare în 25 octombrie 1891 la 10 ore a.n.

Prezenţi: cei de sus afară de domnii dr. N. Onea, dr. I. Mihu, dr. I. Raţiu şi Al. Filip.

II.

Pregătirea textelor memorialelor circumscrise în conclusele Conferinţei generale din octombrie 1890

Comitetul decide:

Proiectul de memorial pentru informarea publicului să se tipărească şi autografeze, să se comunice cu membrii comitetului spre studiere, pentru ca să se poată stabili definitiv în şedinţa proximă de la începutul anului 1892 şi apoi să se dea imediat publicităţii.

Asemeni se decide: să se pregătească paralel un memorial mai scurt, pur politic, pentru Coroană, astfel, ca până la Conferinţa generală, ce se va ţine în primăvara viitoare, să se poată prezenta acestei conferinţă, care va avea să fixeze timpul susţinerii la tron.

Cu compunerea acestui memoriu pur politic se însărcinează domnul dr.Aurel Mureşan, având a se îngriji prezidiul, ca şi acest text să se comunice imediat membrilor din comitet.

III.

Agitaţiunile "Tribunei" contra comitetului şi a preşedintelui său

După o dezbatere vie şedinţa se suspendă pe 2 ore.

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 330-331.

116

1892 ianuarie 10, Botoşani. Scrisoarea redactorului şef al revistei “Steaua Confederaţiei balcanice” din Botoşani, adresată dr. Ioan Raţiu, prin intermediul căreia este transmisă dorinţa triumfării cauzei românilor ardeleni.

10 ianuarie 1892
Botoşani

Domnule Vicepreşedinte Raţiu,

Necitind prin ziare de vreun preşedinte al Conferinţei Naţionale române de peste munţi şi nevoind a trimite scrisoarea mea numai sub simplul titlu de “preşedinte”, temând obiceiurile ungureşti, carile ar putea face să nu ajungă scrisoarea, în mâinile celui drept, am crezut cuviincios a ve-o adresa dumneavoastră.

În numele noii reviste, intitulată “Steaua Confederaţiei balcanice”, exprim prin dumneavoastră, tuturor inimilor patriotice, suprema dorinţă ce avem de a vedea triumfând cauza română, dincolo de munţi. Fie ca paşii ce veţi face, să fie încoronaţi de tot succesul ce se poate dori, unei cauze atât de sfinte, la care toate inimile generoase, fie chiar şi străine, nu pot decât să adereze. Faceţi ca prin delegaţii întruniţi, să se insufle până şi celor mai îndărătnici, – de se vor fi găsind cumva printre români, de aceştia -, spiritul de acţiune, energia necesară neamului nostru, spre a putea ieşi din trista încercare prin care trece de câtăva vreme, mai ales peste munţi.

Uniţi-vă cu celelalte naţionalităţi subjugate, cum bunăoară sârbii, şi cei de un neam cu dânşii, pe baza chiar a ideii noastre de înfrăţire, idee ce trebuie a încolţi în inimele locuitorilor micilor popoare balcanice, ce au a purta aceleaşi lupte, şi contra aceloraşi duşmani; încheiaţi cu dânşii o strânsă înţelegere, pe baza ajutorului reciproc, începând chiar voi românii, cu propagarea acestei idei, şi numai astfel legaţi cu toţii, să procedaţi la viitoarele lupte electorale, pentru ca focul să fie aţâţat şi hrănit de o dată, de peste tot, aşa că duşmanii stăpânitori, să nu mai găsească mijloace îndestulătoare, când vor voi a vă asupri, îndepărtându-vă şi de astă dată de la urnă.

Curaj numai, fiţi mândri de numele ce-l purtaţi, cum şi de cauza ce susţineţi; nu vă daţi înapoi dinaintea niciunei greutăţi, oricât de mare s-ar părea, chiar şi de-ar fi unită cu cele mai mari pericole, atâta timp, cât la sacrificiul ce veţi şti să faceţi, atârnă izbânda noastră, a tuturora; pe deasupra pericolului individual, puneţi pe cel naţional şi asupra celui din urmă, trebuim să avem ţintiţi ochii, toţi românii liberi ca şi cei subjugaţi, iubitorii neamului şi naţiunei noastre.

Trăiască dar sfânta idee a unirei tuturor românilor; trăiască toţi iubitorii naţiunei noastre; trăiască alegătorii români de peste munţi. Suntem doritori a vă trimite numerele apărute, şi, mai ales, numărul 3 ce va apare la 15 ale lunei, dar ne temem că până atunci nu veţi mai

fi întruniţi, nu vă ştiu adresele şi nici nu ştiu de le las ungurii să vă ajungă.

Primiţi, vă rog, domnule vicepreşedinte, asigurarea distinsei consideraţii ce vă păstrez,

Fortfocart Captaga,
redactorul revistei Steaua Confederaţiei balcanice
Botoşani

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 21, f. 3-4, orig.

117

1892 ianuarie 25, Sibiu. Apelul Biroului Comitetului Central Electoral al Partidului Naţional Român, prin care se solicită ca la nivelul fiecărui comitet să se constituie cluburi electorale şi organizaţii ale partidului, conform hotărârii Conferinţei naţionale.

Preastimate Domnule!

Avem onorul a vă înştiinţa, că Comitetul Central Electoral al Partidului Naţional Român, emis de conferinţa ţinută la Sibiu în 20 şi 21 ianuarie n.a.c., în şedinţa sa ţinută la 22 ianuarie a.c. s-a constituit precum urmează:

Prezident: dr. Ioan Raţiu
I. Viceprezident: George Pop de Băseşti
II. Viceprezident: Eugen Brote
I. Secretar: Demetriu Comşa
II. Secretar: Septimiu Albini
Secretar general: dr. Vasile Lucaciu
Casier: dr. D. P. Barcianu.

Cu acest prilej vă recercăm totodată să binevoiţi a dispune cât se poate mai curând cele trebuincioase, ca şi în comitatul dumneavoastră Partidul Naţional să se organizeze şi constituie fără amânare. Despre rezultatul acestora vă rugăm să încunoştinţaţi apoi şi Comitetul Central şi anume în mod detaliat atât despre organizaţia şi constituirea cluburilor electorale comitatense, cât şi despre acelor cercuale, şi unde numai se poate – şi despre acelor comunale. De un preţ deosebit ar fi dacă ne-aţi putea procura şi trimite o listă exactă a tuturor alegătorilor români din acel comitat, aparţinători Partidului nostru Naţional.

Având în vedere, preastimate domnule, concluzia Conferinţei naţionale din urmă, prin care Comitetul Central este însărcinat a completa organizaţia partidului în întreaga ţară, nutrim fărâma speranţă că veţi binevoi a ne da în această privinţă întreg valorosul dumneavoastră sprijin şi nu veţi întârzia a satisface rugăminţile cuprinse în scrisoarea de faţă.

Primiţi, preastimate domnule, expresiunea deosebitei noastre stime şi consideraţiuni.

Sibiu, 25 ianuarie 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Naţional Român:
vpreş., secretar,
Eugen Brotea S. Albini

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 360-360 v., orig.

118

1892 martie 26, Sibiu. Memorandumul românilor din Transilvania şi Ungaria către împăratul Francisc Iosif I, amplă analiză istorică, juridică, politică, administrativă, culturală a situaţiei românilor din Transilvania, constituind un adevărat act de acuzare la adresa guvernanţilor de la Budapesta.

Maiestatea voastră Imperială şi Regală Apostolică!
Preagraţioase Doamne!

Reprezentanţii alegătorilor români din ţările Coroanei ungare a Maiestăţii voastre, întrunindu-se pe zilele de 20 şi 21 ianuarie ale anului curgător la Sibiu, în conferinţa electorală, au constatat, că comitenţii lor, nemulţumiţi cu situaţia politică creată de sistemul de guvernământ inaugurat în anii 1866-1868 şi cu întreaga dezvoltare a vieţii noastre publice de atunci şi până acum, nu mai au, după tristele experienţe, pe care le-au făcut, nici o încredere în dieta din Budapesta şi în Guvernul maghiar, şi după lungi şi mature cumpăniri au căzut şi de astă dată cu toţii de acord, că e o chestiune de prudenţă patriotică, ca românii să nu mai facă încercarea de a se folosi de dreptul lor de a alege deputaţi, ci să se considere ca nefiind reprezentaţi în dieta ţării lor.

Din însărcinarea acelei conferinţe, în care au fost reprezentaţi toţi românii din Cisleithania, ne prezentăm cu omagială supunere la treptele gloriosului Tron al Maiestăţii voastre, ca să tragem părinteasca luare aminte a Maiestăţii voastre asupra primejdiilor ce rezultă pentru patria comună din actuala politică de stat şi să aducem la cunoştinţa Maiestăţii voastre faptele, în urma cărora românii, cei mai credincioşi şi mai răbdători dintre cetăţenii monarhiei, s-au văzut siliţi a renunţa deocamdată, la exercitarea celor mai mari dintre drepturile, pe care le au din îndurarea Maiestăţii voastre, drept răsplată pentru jertfele de avere şi de sânge, pe care le-au adus întru gloria Casei Domnitoare şi pentru Monarhie.

În anii 1866-1868, dorind o mai fericită împreună vieţuire a popoarelor adunate sub ocrotirea Maiestăţii voastre, v-aţi îndurat Maiestatea voastră preagraţios a consimţi, ca guvernarea Monarhiei să fie aşezată pe bazele dualismului.

Românii au întâmpinat cu îngrijorare această reformă radicală a sistemului de guvernare, deoarece pregătirile făcute pentru această nouă organizare indicau înclinarea spre o politică internă greşită şi primejdioasă.

Greşită şi primejdioasă zicem, fiindcă în viaţa de stat e greşală primejdioasă orice încercare spre o dezvoltare retrogresivă, făcută prin luarea drepturilor odată câştigate. În dezvoltarea istorică a vieţii statului nostru s-au cimentat în curgerea secolelor drepturile deosebitelor popoare ce constituiesc Monarhia, iar dezrobirea făcută după tristele evenimente de la 1848 aducea cu sine în mod firesc nu numai asigurarea din partea statului a acestor drepturi, ci totodată şi aplicarea lor în viaţa practică, conform cuvintelor dreptăţii şi ale egalităţii. Şi era de prevăzut, că sub noul sistem de guvernare, exercitarea drepturilor odată câştigate va fi aproape imposibilă.

Românii, popor iubitor de ordine şi plin de încredere în părinteasca priveghere a Maiestăţii voastre, au primit cu supunere noua stare de lucruri.

Prea în curând însă ei au trebuit să se încredinţeze, că pretutindeni în cercurile conducătoare e încurajată tendinţa de a face, printr-o falsă aplicare a formelor constituţionale iluzorii drepturile sancţionate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică.

În ciuda solemnelor promisiuni de a mulţumi toate naţionalităţile prin respectarea drepturilor odată câştigate, deodată cu noul sistem de guvernământ s-au inaugurat în Regatul ungar şi dominaţiunea de rasă, hegemonia naţională măiestrită.

Silinţele de a asigura această hegemonie naţională au predominat întreaga noastră viaţă constituţională în timpul celor 25 ani.

Această politică de stat e diametral opusă cu dezvoltarea întreagă a vieţii noastre politice şi istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspiraţiile politice tradiţionale ale poporului român şi cu interesele lui de existenţă naţională, opusă şi cu cerinţele organizaţiunilor constituţionale ale statelor moderne.

Istoria ne e mărturie, că în viaţa milenară a statului nostru şi în dezvoltarea lui istorică, relaţiunile de popor cuceritor şi cucerit, ca principiu de drept public, n-au existat niciodată, n-a existat dar nici dominaţiune politică naţională.

Toate frecările, care au ieşit la iveală în viaţa socială şi în relaţiunile vieţii legislative a statului, se reduc la acţiunea pornită pe la anii 1790-1791 şi la reacţiunea provocată de acea acţiune, şi se prezintă ca

o fază a luptei pentru existenţa şi asigurarea naţională la popoarele ce compun acest regat.

Poporul român, atunci ca mai nainte şi ca de atunci încoace în toate timpurile, pe baza dreptului său istoric milenar şi în virtutea importanţei ce i se cuvine din punctul de vedere al numărului fiilor săi, al poziţiunii sale etnice şi geografice, precum şi al calităţilor sale, a năzuit spre validitarea drepturilor sale naţionale, la care n-a renunţat niciodată.

Paşii făcuţi în anii 1696, 1700, 1790 şi 1791, atitudinea din 1848, precum şi toate insistările lui până la inaugurarea sistemului actual sunt tot atâtea dovezi, că a stăruit asupra acestor drepturi şi că în toate manifestările aspiraţiunilor lui a dominat ca idee fundamentală şi ca ţintă de realizare validitarea individualităţii sale naţionale ca factor de stat. Dreptul istoric, întocmai ca dreptul public al Transilvaniei, legile fundamentale, Pragmatica Sancţiune, asigurează autonomia Transilvaniei într-o formă inatacabilă, şi poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptăţiri de la 1848 şi după dezvoltarea făcută în anii 1863-1865 în dreptul public, avea în acest act preţios suprema garanţie pentru viaţa naţională română pe viitor, şi aspiraţiunile lui naţionale culminau în această autonomie.

Contra vederilor politice dominante într-un şir de secoli, autonomia a fost, prin uniune, nimicită într-o formă injustă, contrară dreptului public şi drepturilor elementelor libere, care constituiesc Transilvania şi fără considerare la poziţiunea etnică şi geografică şi la dezvoltarea ei specifică, care toate reclamă cu insistenţă această autonomie.

Prin acest act, poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice şi naţionale, pentru că:

a) Uniunea s-a enunţat fără participarea românilor într-o formă corespunzătoare cu numărul lor şi cu însemnătatea lor în această ţară, – s-a enunţat într-o dietă, care, ca atare, îşi avea reprezentanţii săi pe baza legilor electorale din anii 1790-1791 şi a legilor din 1848, adică a legilor din timpul întunecosului feudalism, relativ la care Însăşi Maiestatea voastră v-aţi îndurat a accentua în discursul de Tron de la 15 iunie 1863 următoarele: "Acea parte a constituţiunii avitice a Marelui Principat Transilvania, care priveşte compunerea Dietei, s-a schimbat în urma ştergerii stării excepţionale, a nobilimii, a robotelor şi prestaţiunilor urbariale şi în urma statoririi egalităţii de datorii şi de drepturi civile pentru toate clasele locuitorilor ţării atât de esenţial, încât o dietă convocată pe baza articolului XI, din anul 1790-1791, prin care ar fi exclusă cea mai mare parte a poporului de la exercitarea drepturilor civice-politice în contra adevăratelor interese ale ţării, nici nu ar putea fi privită ca o atare adevărată reprezentaţiune a poporaţiunii întregi din toată ţara, fără deosebire de stare, de naştere, de naţionalitate şi de religiune, care posedă autoritatea morală neapărat trebuincioasă,

pentru că atât trebile de dinlăuntru ale Transilvaniei să le rezolve spre mulţumirea tuturor naţiunilor conlocuitoare în ea, cât şi în privinţa relaţiunilor de drept public ale aceleia către întreaga monarhie să aducă la îndeplinire intenţiunile noastre de părinte al ţării de repeţite-ori răspicată", – iară "fiindcă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conclusă în anul 1848, nu s-a înfiinţat niciodată cu deplină putere legală, şi de fapt îndată s-a desfăcut, am lăsat neatinsă încă în deciziunile noastre din 20 octombrie 1860 şi am ordonat numai restaurarea reprezentaţiunii regnicolore a Transilvaniei".

b) vătămat se simte, de altă parte, poporul român prin această uniune, pentru că prin acel act s-a lucrat la efectuarea unei fuziuni fără considerarea legilor ce garantează autonomia acestei ţări.

Uniunea şi inaugurarea ei prin art. de lege 43/1868, sunt desconsiderarea făţişă a tuturor drepturilor poporului român ca element, care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie, precum şi a tuturor legilor fundamentale, care asigurează autonomia acestui principat, sunt înlăturarea totală a elementului român şi o nedreptate atât din punctul de vedere legislativ şi juridic, cât şi din cel politic.

Ajungând, prin sistemul dualist şi prin uniune, puterea statului în mâinile elementului maghiar, acesta nesocotind interesele comune, generale şi mari ale statului, a urmărit numai asigurarea hegemoniei sale şi unificarea naţională maghiară, şi toate legile create de atunci şi până astăzi, precum şi executarea lor adeveresc mersul regretabil spre acest povârniş.

Drept ilustrare a acestui trist adevăr ne luăm voie a aprecia, în liniamente generale, câteva din aceste legi, precum sunt: Legea electorală, Legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, Legile şcolare, Legea municipală, Legea de presă şi legile agrare.

A. *Legea electorală* creată pentru Transilvania este aceeaşi, care a fost luată drept bază pentru realizarea intenţiunilor naţionale maghiare manifestate la 1848.

Pornind din dispoziţiunile sociale şi politice, care erau în vigoare pe timpul feudalismului, creatorii acestei legi au fost conduşi tot de motivele, care au dat naştere Legii din anul 1790-1791. Deosebirea, în această privinţă, e numai, că între motivele conducătoare pentru crearea actualei legi concurge şi intenţia de a susţine, prin artificiu, hegemonia maghiară asupra celorlalte popoare şi după desfiinţarea feudalismului; ceea ce iese la iveală şi din faptul, că această lege se deosebeşte în dispoziţiunile ei privitoare la ţinuturile locuite de români de cele privitoare la ţinuturile locuite de secui, şi că legea are dispoziţiuni, care la prima vedere, par a stabili principiul constituţional al egalei îndreptăţiri între foştii iobagi şi domnii de pământ, acordând, pe lângă un anumit cens, dreptul de alegător şi poporului mai înainte

iobăgit. În adevăr însă această dispoziţiune, e un învederat neadevăr, care serveşte singur numai spre mascarea nedreptăţii ce i se face poporului dezrobit, deoarece acel cens, statorit pentru Transilvania, unde pământul e neroditor şi de clasa V-VIII, după un venit curat de 84 fl.v.a. al moşiei, e numai în foarte puţine cazuri realizabil pentru foştii iobagi. Pe când în Ungaria, unde e pământul roditor, censul e dat după 1/4 de sesiune, în Transilvania el este de aproape de nouă ori mai mare, deci atât de urcat, încât iese clar la iveală tendinţa legii de a face, ca poporul Transilvaniei să fie depărtat de la urnele electorale pentru legislativă şi legea totuşi să pară corespunzătoare egalizării popoarelor prin ştergerea robotei. Această dispoziţiune bătătoare la ochi nu numai adevereşte convingerea mai sus exprimată, dar explică totodată şi împrejurarea şi faptul deprimător, că sunt în Transilvania multe comune cu poporaţiune de 2 şi 3 mii de locuitori, în care, din cauza censului prea urcat, nu se află nici un alegător, deoarece moşiile urbariale, care au devenit proprietatea foştilor iobagi cu puţină excepţiune, plătesc dare direct între 4 şi 7 fl.v.a. şi numai prea puţine 8 fl. ori mai mult. Astfel poporaţiunea rurală şi după eliberarea ei din slujba domnească şi după egalizarea ei cu celelalte clase libere, şi după ce i s-au dat prin litera unei legi drepturile cetăţeneşti, a rămas tot prin litera altei legi despuiată de putinţa exercitării dreptului reprezentativ. Acest fapt e în contra dreptului şi în contra constituţionalismului democratic, fiindcă exclude majoritatea proprietarilor de pământ ai ţării de la exercitarea celui mai capital drept cetăţenesc şi- i ia puterea de a înrâuri asupra conducerii afacerilor publice.

Ceea ce mai vârtos face imposibilă reprezentarea în proporţiune corespunzătoare a românilor din Transilvania în legislaţiune sunt acele dintre dispoziţiunile Legii electorale, prin care, în oraşe, li se dă drepturi de alegător tuturor meşteşugarilor, chiar şi celor ce nu dispun de nici o avere, ba atât în oraşe, cât şi pe la sate, li se acordă aceleaşi drept tuturor nobililor şi libertinilor, precum şi secuilor libertini, fără considerare, dacă plătesc ori nu vreo dare statului. Va să zică, în practică, legea le dă secuilor şi celor mai mulţi dintre maghiari sufragiu universal, iar pe români îi exclude în majoritatea lor precumpănitoare de la urnă. În urma acestor dispoziţiuni ale legii, maghiarii libertini şi nobilii mărunţi, care, ca foşti favoriţi ai elementului maghiar până la 1848, au rămas în mare număr, vin acum, deşi oameni fără ocupaţiune şi fără de avere, şi majorizează pe plugarii români, care au clasele şi moşiile lor, şi- i plătesc patriei şi tronului deopotrivă tributul de avere şi sânge. Şi pe când aceştia, care cu drept cuvânt se consideră în vechea Transilvanie ca elementul ce compune şi susţine statul în preponderenta lui majoritate, sunt excluşi de la exercitarea acestui drept cardinal, foştii nobili şi libertini, care, cu puţine excepţiuni, se susţin spre sarcina şi greutatea societăţii, se îmbuibă cu privilegiul ce li s-a acordat

în lege şi e octroat, ca să reprezinte în legislaţiune factorii adevăraţi ai vieţii statului, elementele muncitoare şi productive. Iar aceasta se face în virtutea unui drept avut în timpul feudalismului, care, şters odată prin egalizarea oamenilor, s-a pierdut pentru toate timpurile.

În urma acestui aranjament legislativ, îngust şi nepotrivit cu spiritul constituţional, noi românii din Transilvania nici chiar în cele mai liniştite împrejurări nu am putea să trimitem mai mult de 10-12 deputaţi naţionali în dietă. Facem aproape 3/4 din poporaţiunea ţării, posedăm şi pământul ţării în aceeaşi proporţiune şi în aceeaşi proporţiune purtăm şi sarcinile comune; e incontestabil dar şi dreptul nostru de a fi reprezentaţi în dietă şi de a participa la conduceea afacerilor ţării tot în acea proporţiune; ar fi, credem, mai prejos de demnitatea omenească, să ne angajăm în luptele electorale pe baza unei legi atât de nedrepte.

Pe cât de nedreaptă e legea, pe atât de artificioasă e şi arondarea cercurilor electorale. E lucru curat ridicol a vedea cum, în unele cercuri electorale, alegătorul român e silit a călători câte o zi şi mai mult, ca să ajungă la localitatea unde-şi poate exercita dreptul.

În Transilvania trăiesc abia vreo 200.000 maghiari, risipiţi prin fostele comitate feudale, prin o poporaţiune română de peste 1.500.000 români: legiuitorii au purtat de grijă ca prin caricarea cercurilor electorale să asigureze acestei infime minorităţi maghiare majoritatea voturilor la urnă.

Dispoziţiunile legii şi împărţirea cercurilor electorale dau drept rezultat cea mai mare inegalitate electorală între comitatele din Transilvania, deoarece în comitatele secuieşti, fiind acordat secuilor sufragiu universal, ajung cu miile la dreptul de alegător, iar în comitatele, unde românii trăiesc în mase compacte, sunt rar de tot alegătorii.

E îndeosebi notoriu că, afară de secuime, în comitate şi districte, pentru proporţiune de 90-290 mii locuitori abia se găsesc 2-6mii de alegători, pe când prin oraşe la o proporţiune de 3.500 până la 29.000 suflete sunt 1.800 – 2.000 de alegători.

Peste 60.000 dintre alegătorii din Transilvania se folosesc de acest drept în virtutea naşterii din părinţi nobili, ori a drepturilor acordate liberilor secui: ceilalţi alegători ai ţării, care au dreptul în virtutea censului, se reduc la 15-20 mii. Şi precum arată datele de mai sus, în comitatele cu poporaţiunea română un deputat cade pe 50-60 mii locuitori, pe când secuimea trimite câte un deputat pentru 4-5 mii locuitori.

E de prisos să mai insistăm asupra amănuntelor în ceea ce priveşte punerea în aplicare a acestei Legi electorale. E lucru recunoscut în public, că în contra dispoziţiunilor Legii electorale şi ale celei criminale, sub titlul de onoare a alegătorilor, se fac corupţiuni prin băuturi şi mâncăruri, apoi prin bani. Sub era constituţională maghiară demora-

lizarea a ajuns în această privinţă la culme, încât acela, care voieşte să fie ales deputat, chiar şi fiind rugat de alegători să primească candidatura, trebuie să fie pregătit spre a face cheltuieli de mii.

Abuzurile săvârşite cu acapararea alegătorilor sunt atât de notorice, încât ne vedem în faţa unei organizări sistematice a corupţiunii electorale, al cărei sprijinitor şi factor principal se adevereşte a fi însuşi organismul administrativ al statului ungar. În faţa acestei falsificări generale şi sistematice a alegerilor este prea natural dacă chiar în dieta ungară s-au simţit mai mulţi îndemnaţi a-şi ridica glasul pentru apărarea dreptului de libertate electorală, care, precum se ştie, şi azi încă e un *"pium desiderium"*.[1]

Atât de departe merge în statul ungar corupţiunea electorală şi violenţa conscienţelor, abuzul de drept şi de putere ce se face în alegeri, încât numai cu capul a mână se mai poate avânta cetăţeanul în luptele electorale şi alegerile au ajuns să aibă înfăţişarea războiului civil.

Văzând aceste nelegiuiri, poporul român, mai ales în Transilvania, unde şi după inaugurarea uniunii s-a păstrat o lege electorală deosebită de cea din Ungaria proprie, află că ar fi o întreprindere nedemnă şi nepatriotică de a intra cu ciomagul şi toporul în lupta pentru validitarea celui mai cardinal dintre drepturile sale: el speră şi aşteaptă ca alegerile să fie libere şi Legea electorală să fie dreaptă.

După toate volniciile petrecute de la inaugurarea dualismului, românii sunt cuprinşi de o nemulţumire atât de adâncă, încât participarea în masă a alegătorilor români la alegerile falsificate ar putea să suscite chiar scene revoluţionare, a căror întindere nu se poate prevedea într-o ţară în care asupriţii sunt atât de mulţi şi asupritorii atât de puţini şi de nechibzuiţi ca în Transilvania. Cuprinşi dar de simţământul, că pentru români, câtă vreme se menţin legile nedrepte şi procedurile de violentare arătate mai sus, nu e loc în cadrul vieţii constituţionale a statului ungar, nici scaun în dieta ţării, alegătorii români din Transilvania şi din Ungaria au decretat a rămâne în rezistenţă pasivă faţă cu dieta din Budapesta.

Maiestatea voastră Imperială şi Regală Apostolică!

Românii totdeauna au dorit şi doresc şi acum să ieie parte la viaţa publică a patriei lor, care ajunge în dieta ţării la cea mai înaltă expresiune, ba au pretins şi pretind chiar dreptul la această participare, precum pretind să fie recunoscuţi ca factor în cadrul dreptului public din statul ungar: nu aşteaptă dar nici acum decât să li se deie putinţa de a lua parte la viaţa publică, potrivit cu demnitatea lor şi cu dreptul constituţional reprezentativ, fără de care participare cele mai de căpetenii criterii ale dezvoltării lor naţionale, politice şi culturale sunt încătuşate. În împrejurările create dinadins prin legi nedrepte şi prin

---

1 o dorinţă pioasă

aplicarea lor ilegàlă şi lipsită de bună-credinţă e imposibilă participarea aceasta; ne mângâiem dar cu gândul, că Maiestatea voastră va fi primit convingerea, că rezistenţa pasivă a românilor e justificată, impusă contra propriei lor mai bune voinţe şi contra tuturor postulatelor de drept.

E dureros adevărul, că peste 4 milioane dintre supuşii Maiestăţii voastre nu sunt şi nu se consideră reprezentaţi în dieta ţării lor şi că de un pătrar de secol se crează fără de participarea acestui factor politic, cu desconsiderarea intereselor lui şi contra marilor interese ale Monarhiei. Românii însă, oricât de grele ar fi fost timpurile trecute, n-au renunţat niciodată la individualitatea lor naţională, n-au încetat niciodată a pretinde respectarea dreptului lor de liberă dezvoltare culturală şi au astăzi faţă cu părinţii, bunii şi străbunii lor datoria de a nu contribui la consolidarea unui stat condus cu tendinţa mărturisită de a face peste putinţă orişice dezvoltare naţională română în Transilvania şi Ungaria.

B. *Legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor,* deşi defectuoasă, ar fi putut, dacă ar fi fost aplicată cu bună credinţă, ar fi putut să-i îndemne pe români a contribui la consolidarea statului ungar.

Românii totdeauna s-au luptat pentru păstrarea individualităţii lor naţionale. În cele mai grele timpuri ei au conservat limba, datinile şi moravurile contra tuturor uneltirilor făcute spre a-i deznaţionaliza ei nu s-au contopit în vreun alt popor. Nimic dar, pentru dânşii, nu e mai presus de dreptul liberei dezvoltări culturale şi toate pretenţiunile lor naţionale se reduc la principiul asigurării legale a existenţei şi liberei dezvoltări.

Orişicare ar fi dar statul în care li se dă această asigurare legală, el dispune de avutul şi de sângele, de toată iubirea lor.

Scrutând însă dispoziţiunile legii pentru egala îndreptăţire, ne încredinţăm, că atunci, când s-a creat legea aceasta nu se urmărea scopul acesta, deoarece legiuitorii nu numai că nu au asigurat prin lege existenţa lor naţională şi libera dezvoltare culturală a naţionalităţilor ce constituiesc statul ungar şi îndeosebi a românilor, ci, din contră, ignorând individualităţile naţionale, contopesc naţionalităţile într-un corp naţional şi sub masca etnică şi politică a înţelesului limbii maghiare, cu scopul învederat de a pune baza legală a unificării naţiunii maghiare.

Purcedând legislaţiunea ţării din aceste vederi greşite, e lucru firesc, că afară de titlu, întreaga lege n-a mai putut cuprinde măreaţa idee a egalei îndreptăţiri. De aici faptul, că dispoziţiunile singuratice ale legii, în contrazicere cu această idee, fără nici un temei de îndreptăţire, exclud din viaţa publică a statului celelalte limbi din patrie, şi sub titlul limbii statului, îi asigură limbii maghiare dominaţiune exclusivă.

Această asigurare legală a dominaţiunii exclusive a unei limbi într-un stat poliglot ca Ungaria nu se poate legitima nici din punctul de vedere al adevăratelor şi legitimelor aspiraţiuni naţionale, nici din al vederilor exprimate de comisiunea naţională, considerate ca singure corespunzătoare, ca fiind deduse din principiul egalei îndreptăţiri a individualităţilor cetăţenilor statului, nici prin consideraţiuni administrative exprimate în introducerea legii, care dispune de mintea, inima şi de conştiinţa cetăţenilor, ca în introducerea art. XLIV, ex. 1868, în care dieta află cu cale a zice: "Minthogy Magyar-Ország összes honpolgárai az alkotmány alap elvei szerint és politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzéghez is, egyenjogú tagja"[1].

Vasăzică toată făptura omenească ce există în Ungaria, fie român, german, slav etc., face parte din o singură naţiune nedespărţită, din cea maghiară. E deci lucru firesc că noi considerăm introducerea aceasta drept un atentat făţiş contra vieţii naţionale a noastre şi a celorlalţi concetăţeni nemaghiari ai noştri.

Prin această intenţionată confundare a noţiunii de naţiune politică cu noţiunea etnică a naţiunii, legea chiar în prima ei frază neagă existenţa noastră ca factor politic. Confirmând apoi şi în continuarea ei unitatea aceasta, legea numai pentru înlesnirea raporturilor interne ale statului ia dispoziţiuni pentru folosirea limbilor deosebite de cea maghiară, stabilind principiul: "minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az orzságban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabály alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetösége s az igazság pontos kiszolgáltatása szüksegessé teszik"[2].

Iar în § 1 decretează drept limbă a statului şi oficială pe cea maghiară.

În privinţa folosirii acestei limbi în viaţa publică, în afacerile politice, juridice şi comunale, în rapoartele oficiale, publice, administrative şi şcolare, în mai înaltele aşezăminte de cultură, legea ia dispoziţiuni imperative, pe când dispoziţiunile privitoare la celelalte limbi, sunt numai permisive, ca şi când aceste limbi ar fi numai un fel de dialecte, cărora nu li se cuvine cultivare şi o generală întrebuinţare în toate sferele vieţii omeneşti.

---

1 "Întrucât toţi cetăţenii Ungariei formează o naţiune, potrivit principiilor de bază ale Constituţiei şi din punct de vedere politic, naţiune al cărei membru cu drepturi egale este fiecare cetăţean al patriei, indiferent de naţionalitatea căreia îi aparţine".

2 "deoarece această egalitate în drepturi doar în privinţa folosirii oficiale a diferitelor limbi ce se vorbesc în ţară şi doar într-atât poate intra într-o reglementare separată, întrucât aceasta va fi necesară din cauza unităţii ţării, a posibilităţii lor practice ale guvernării şi administraţiei şi a aplicării exacte a dreptăţii".

Iară executarea acestei legi ne confirmă credința, că legislațiunea, chiar la decretarea legii era condusă de intențiuni nemărturisite în ceea ce privește aplicarea în practică.

§ 27 al legii dispune următoarele: "Hvatalok betöltésénél jövöre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthetö az országban léezö bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Söt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói vagy kózigazgatási hivatalokra, s különösen a föispánságokra, a külömbözö nemzetiségekböl a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas és másként is alkalmas személyek a lehetöségig alkalmaztassanak"[1].

Această dispozițiune a legii în viața practică e o literă moartă. În Transilvania peste tot, precum și în multe din comitatele ce cad afară de Transilvania, cum sunt Bihorul, Sălajul, Aradul, Timișul, Sătmarul, Maramureșul și Caraș-Severinul, cu totul în 23 comitate românii sunt în majoritate precumpănitoare, ba aproape singura poporațiune; nici într-unul din aceste 23 comitate însă guvernul nu a profitat de dispozițiunea cuprinsă în § mai sus citat al legii spre a se arăta drept și echitabil, încât astăzi nu este în întregul regat nici un comite-suprem, ba chiar nici un vicecomite luat dintre români. Și nu va susține nimeni că între 3 milioane de suflete nu e nici un om calificat.

Tot astfel s-a aplicat legea în ceea ce privește instanțele judecătorești. În toată țara, care are 65 tribunale și între acestea 23 în ținuturi cu poporațiune aproape curat românească, nu avem decât un singur român aplicat de Guvernul ungar ca președinte de tribunal; iar judecători de naționalitate română abia pe ici, pe colo găsim câte 1-2.

La oficiile judecătorești mai înalte, ori în posturi cardinale, de pe la ministerii, avem numai dintre cei ce au apucat să fie aplicați cu primele numiri de la 1866-1867 și au mai rămas în viață fără ca să fie înlăturați. Astfel că la întreaga curie regească avem un singur judecător luat dintre români, la tabla regească din Budapesta 3, la cea din M. Odorheiu au fost 4 înainte de descentralizare, iar acum a rămas 1, la cea din Cluj sunt 3, iar la acele din Debrețin și Seghedin câte 1, dar președinte de secțiune nu e nici unul.

Chiar și acești câțiva se mențin numai, pentru că n-au putut fi înlăturați.

Mai rău încă stăm în cadrele celorlalte ministere, cum e al Cultelor și al Instrucțiunii Publice, al Finanțelor ori al Comerțului. Nici în

---

1 "Și pe viitor orientarea principală pentru ocuparea posturilor fiind doar capacitatea personală, nici de acum încolo, nu poate fi considerată drept piedică naționalitatea cuiva, pentru ocuparea oricărei funcții sau a posturilor de judecători sau a acelora din administrație, mai ales pentru cele de comiți supremi, să fie angajate corespunzător posibilităților persoanelor aparținând diferitelor naționalități care cunosc perfect limbile necesare și care sunt corespunzătoare și din alte puncte de vedere".

provincie, nici în oficiile centrale românii nu sunt aplicaţi decât ca de poveste. Avem, de exemplu, la cele două universităţi un singur român, şi în întreaga instrucţiune un singur inspector şcolar, aruncat însă şi acela din mijlocul românilor într-un ţinut cu poporaţiune curat maghiară.

Maiestatea voastră Imperială şi Regală Apostolică!

Nu scoatem la iveală aceste fapte ca să ne plângem de nedreptatea ce ni se face, ci pentru ca să arătăm, cât de adâncă şi de generală e nemulţumirea, pe care actualul sistem de guvernământ a produs-o între români şi cât de încordate sunt relaţiunile dintre români şi actualul guvern.

Noi, românii, am făcut în timpul celor din urmă câteva decenii mari opintiri şi am adus mari jertfe, ca să propagăm cultura în masele poporului şi să scoatem din ele oamenii calificaţi pe la înaltele aşezăminte de învăţământ ale Apusului şi sunt azi între noi mii de oameni cu cultură apuseană, înzestraţi cu diplome, în toate ramurile de ştiinţă şi pentru toate specialităţile. Actualii consilieri ungari ai Maiestăţii voastre însă, cunoscând nemulţumirea, de care sunt agitaţi românii, se feresc de a aplica români în funcţiile publice; iar românii cu calificaţiune, văzând silinţele guvernului de a înăbuşi aspiraţiunile culturale ale românilor, se văd nevoiţi a se retrage din viaţa publică a patriei lor.

Unii dintre dânşii se susţin prin întreprinderi private ori ca advocaţi; iar cei cu desăvârşire mulţi au părăsit patria lor, în care sunt prigoniţi, şi trăiesc azi în alte ţări. Astfel, din zi în zi, românii tot mai mult au trebuit să simtă, că ei sunt trataţi ca străini în ţara lor, pe care au apărat-o părinţii şi străbunii cu sângele lor şi au s-o apere ei în viitor faţă cu orişicare duşman. Cu cât mai mult străbate simţământul acesta, cu cât mai mult se înăspreşte lupta inundată, spre care sunt împinşi românii.

Stăpânit de oameni, care-l consideră ca străin şi pe care el îi consideră străini, românul nici în justiţie, nici în administraţiune, nici în celelalte sfere ale vieţii publice nu e primit cu bunăvoinţa cuvenită şi nu află la nimeni mângâiere, nicăieri dreptate.

Iar aceasta mai ales pentru că, cu toate dispoziţiunile permisive ale legii pentru egala îndreptăţire, nu se ţine în viaţa publică seama de limba poporului, dacă el nu e maghiar.

O armată de invaziune, străbătând în ţară străină, se foloseşte în relaţiunile ei cu poporaţiunea ţării cucerite de oameni, care cunosc limba acestei poporaţiuni şi obiceiurile ei. Românii sunt, în Regatul ungar, trataţi mai rău ca poporaţiunile ţărilor cucerite. În administraţiune, la judecătorii, unde e vorba de justiţie, în întreaga viaţă publică, ei sunt întâmpinaţi în limba maghiară şi de către oameni, care nu cunosc limba, firea, obiceiurile şi interesele lor particulare. În limba maghiară e tras românul în judecată civilă ori criminală, în aceeaşi

limbă i se face pertractarea, în aceeaşi limbă i se pronunţă sentinţa: în cele mai multe cazuri el se vede dar osândit fără ca să-şi poată da seama, cum şi de ce. Deoarece judecătorii sunt oameni, care nu ştiu româneşte, iar interogatoriul şi întreaga investigaţiune se face în limba maghiară, pe care românul nu o înţelege, în cele mai multe cazuri vreunul din servitorii oficiului mijloceşte înţelegerea între judecător şi judecat.

Astfel, de cele mai multe ori, sentinţa se pronunţă pe baza interpretărilor făcute de un om, care nu are destulă cultură ca să poată face asemenea interpretări, ba e lipsit în unele cazuri şi de bunăvoinţa cuvenită.

Şi în adevăr preocuparea de căpetenie a guvernului nici nu e buna administraţiune, ci maghiarizarea întregii vieţi publice.

Prin funcţionarii, pe care-i are ca agenţi în oficiile publice, guvernul face tot posibilul ca românii, chiar nici acasă la dânşii, în satele lor, să nu aibă diregători luaţi din mijlocul lor. Sunt cazuri nenumărate, în care 4-5 comune, care compun un notariat locuit numai de români, au fost siluite să primească drept notar comunal pe vreun om care nu ştia româneşte, pentru ca nici chiar în viaţa comunală să nu-şi vadă românii tolerată limba.

Spre a uşura aceste impuneri, legea s-a modificat în sensul, că candidările nu le mai face comitetul comunal, ci pretorul, care în cele mai multe cazuri nici nu mai admite apoi candidaţi pe concurenţii români.

§-ii 2-12 şi art. de lege XLIV din 1868 acordă naţionalităţilor din statul ungar dreptul de a se folosi de limba maternă atât în afacerile oficiale comitatense şi comunale, cât şi în discuţiunile congregaţiunilor, şi recunosc orişicărui cetăţean dreptul de a se folosi de limba lui înaintea oficiilor şi tribunalelor. Cu toate acestea, limba maghiară a fost impusă pentru toate afacerile publice şi judiciare, ba chiar şi pentru instituţiunile private. Pentru ca să nu se poată ivi cazurile prevăzute în § 5, oficialii nu se aleg dintre români, iar notarilor comunali, care au rămas din timpul provizoriului ori s-au strecurat mai târziu în administraţiune, le este interzis a se folosi în oficiul lor de limba poporului.

Astfel nici un oficiu din ţară nu mai comunică în limba poporului: la tribunale, la cărţile funduare, la oficiile regeşti, cercuale, precum şi la toate celelalte diregătorii limba română e cu desăvârşire exclusă, fără ca să se mai ţină seama, dacă poporul înţelege ori nu comunicarea ce i se face, ori actul ce i se dă.

Dacă românul, folosindu-se de dreptul pe care l-a avut mai înainte de inaugurarea dualismului şi care a fost confirmat şi în §-ii mai sus citaţi ai legii, dă o cerere ori un act scris în limba lui maternă la vreo judecătorie ori la vreun oficiu public, el e respins cu motivarea, că nu

e scris în limba maghiară. Făcând apel, deciziunea de respingere e confirmată, ori oficialul, care a procedat contra legii, e scutit de purtarea spezelor.

Iar dacă se face arătare la ministerul competent, acesta îşi declină competenţa.

Guvernul dar nu numai că nu impune respectarea legii în punctele în care a mai rămas oarecare dreptate, dar ocroteşte pe funcţionarii, care emulează unul cu altul întru eludarea ei, ba am ajuns până acolo, că a cerut şi a obţinut de la dietă autorizarea de a scoate această lege din vigoare prin ordonanţe ministeriale, precum se vede din art. XXIX de la 1868, § 2, 6-9, în virtutea căruia ministrul de justiţie a emis ordonanţa de sub nr. 947/1888 prez.

Românul dar în ţara lui, în contra drepturilor acordate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică şi confirmate şi prin o lege votată de corpurile legiuitoare şi sancţionată de Maiestatea voastră şi ca Rege constituţional, nu poate să comunice cu diregătorii plătiţi din sudoarea lui şi puşi ca să chivernisească interesele lui, ba trebuie să plătească până chiar şi în justiţie traducători şi interpreţi şi astfel să aibă justiţie mai costisitoare ca concetăţeanul lui maghiar, căruia pretutindenea i se fac uşurări şi care pretutindenea e întâmpinat cu bunăvoinţă.

C. *Articolul de lege privitor la organizarea municipiilor* e creat şi el în vederea excluderii românilor din viaţa publică. Temeiul lui sunt dispoziţiunile nedrepte ale legii electorale, deoarece acea parte a consilierilor municipali, care intră în congregaţiune în virtutea încrederii publice, e aleasă tot din elementele, care aleg şi deputaţii în dietă. Tot pentru motivele, pentru care românii nu sunt reprezentaţi în dietă, ei nu pot să fie reprezentaţi potrivit cu numărul şi importanţa lor nici în congregaţiunile comitatelor ori ale districtelor, în care ei sunt în majoritate precumpănitoare şi în aceeaşi proporţiune posedă pământul şi poartă sarcinile publice.

Prin Legea electorală, prin arondarea artificioasă a cercurilor electorale şi prin corupţiunea şi violentarea electorală românii au fost siliţi a se pune în rezervă şi pentru viaţa municipală, în care actualul sistem de guvernământ nu caută decât cultivarea ideii de stat maghiar şi excluderea celorlalte naţionalităţi de la exerciţiul drepturilor de reprezentaţiune.

D. *Biserica şi şcoala* au rămas singurele sfere ale vieţii comune în care, graţie părinteştii purtări de grijă a Maiestăţii voastre, românii îşi mai credeau ocrotită libertatea lor de dezvoltare naţională.

Articolul XLII din legile anului 1868, § 14 asigură autonomia bisericească, precum şi competenţa forurilor bisericeşti autonome în materie de religiune şi de instrucţie.

În aceste autonomii e cuprins şi dreptul de a organiza şi conduce învăţământul în şcolile poporale confesionale şi în cele medii înfiinţate şi susţinute de confesiuni.

Legislaţiunea maghiară, confirmând prin crearea acestei legi o parte din drepturile de liberă dezvoltare culturală, pe care poporul român le avusese mai nainte din îndurarea Maiestăţii voastre, nu putea să vadă cu ochi buni foloasele culturale, pe care le trăgeau românii din exercitarea acestor drepturi. După puţini ani s-au pus dar în discuţiune proiecte de legi, care aveau drept scop nu numai ştirbirea acelor autonomii şi mărginirea lor la nişte cadre, în care avântul cultural e peste putinţă, ci totodată şi siluirea prin lege, ca fiii oricărei naţionalităţi, în şcolile confesionale, să înveţe limba maghiară. În vederea acestui scop, lucru nemaipomenit în lumea aceasta, s-a dispus prin lege, ca învăţătorii şcolilor confesionale să fie obligaţi în termine defipte a învăţa limba maghiară, dacă ţin să nu fie scoşi din oficiu.

Contra acestor intenţiuni au făcut, din partea românilor, reclamă arhiereii confesiunii greco-orientale şi a celei greco-catolice şi au ridicat glasul unii dintre deputaţi în dietă, arătând nedreptatea şi siluirea ce ni se face, atentatul îndreptat contra vieţii naţionale a elementului român prin aceste dispoziţiuni, care atacă cele mai scumpe tezaure, limba, pe care o păstrăm cu atâta sfinţenie, ca moştenire lăsată de străbunii noştri, şi drepturile noastre religioase şi culturale.

Reclamele acestea, deşi sprijinite cu rezoane serioase, au rămas zadarnice, şi cu toate că relaţiunile de învăţământ erau regulate prin articolul de lege XXXVII votat de dietă încă în anul 1868, proiectele noi au fost votate şi ridicate la valoare de lege.

Creată odată legea, învăţătorii şi şcolarii au fost siliţi să petreacă cea mai mare parte a timpului şcolar, 18 ore pe săptămână, căznindu-se să înveţe o limbă cu desăvârşire străină pentru dânşii, de care nu au nici o trebuinţă în relaţiunile lor locale. Astfel şcolile confesionale au încetat să mai fie aşezăminte de cultură şi au devenit nişte focare pentru propagarea limbii maghiare.

Rezultatul acestei siluiri nu putea să satisfacă pe autorii legii, deoarece e lucru peste putinţă, ca copiii de la sate să înveţe la şcoala poporală o limbă străină, pe care nu o mai aud nicăieri afară de şcoală. De aceea, după zadarnice opintiri de zece ani, în anul 1891, s-a creat legea pentru azilele de copii, prin care copii începând de la vârsta de trei ani sunt siliţi a învăţa limba maghiară.

Legea aceasta s-a votat cu toate protestările naţionalităţilor nemaghiare din Regatul ungar, dintre care îndeosebi românii au protestat în numeroase adunări poporale contra nemaipomenitului atentat la

viaţa familială, care se comite prin scoaterea copiilor de cea mai fragedă vârstă de sub purtarea de grijă a părinţilor.

Nu numai însă că nu s-a ţinut seamă de aceste protestări, ci a devenit totodată literă moartă şi § 14 din art. de lege XLIV de la 1868, precum şi §§-ii prin care se confirmă dreptul autorităţilor bisericeşti şi al confesiunilor de a alege limba de învăţământ pentru şcolile confesionale, un drept, care de sute de ani aparţine numai confesiunilor:limba maghiară a fost impusă cu cea mai făţişă nesocotire a drepturilor de autonomie, garantate de legi fundamentale în şcolile secundare confesionale române. Astfel contra actelor donaţionale şi contra legilor azi în vigoare, limba maghiară a fost impusă ca o limbă de propunere în şcolile secundare din Beiuş prin simple dispoziţiuni ministeriale.

Noi românii, o poporaţiune completă de peste 3 milioane de suflete, contribuim cu sângele şi cu averea noastră pentru susţinerea statului, nu avem însă pentru înaintarea noastră culturală nici un aşezământ susţinut de stat. Nu avem universitate, ba nici catedre paralele după cum s-a fost proiectat în anii 1865-1866 şi ni s-a pus în perspectivă cu ocaziunea înfiinţării universităţii din Cluj. Am ajuns atât de departe încât nici pentru catedra de limba şi literatura română nu mai este iertată propunerea în limba genetică, ba la universitatea din Cluj, prevederea acelei catedre e considerată ca o insultă adusă poporului român şi învăţământului superior.

Din banii plătiţi de noi statul nu susţine pentru dezvoltarea noastră naţională nici un gimnaziu, nici o şcoală medie, fie comercială ori economică, fie barem o şcoală pedagogică. Ba nu ni se mai dă nici o autorizaţiune de a înfiinţa noi înşine, din propriile noastre mijloace şcoli secundare.

Legea pentru egala îndreptăţire, § 26, cuprinde următoarele dispoziţiuni: "A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapitól határozzák meg"[1]. Ni se confirmă deci dreptul de a ne putea înfiinţa noi, ca confesiuni ori ca reuniuni, şcolile noastre şi de a determina limba în ele. Chiar şi pentru şcolile poporale ni se găseşte însă pe ici, pe colo câte o vină, pentru ca guvernul să aibă pretext de a le preface în şcoli comunale, pentru care guvernul poate mai uşor să impună învăţători maghiari şi limba maghiară. În vederea aceluiaşi scop se înfiinţează în comunele mixte şcoli comunale, şi românii care au şcolile lor confesionale sunt siliţi de puterea publică a statului a contribui pentru înfiinţarea şi întreţinerea şcolii comunale, pentru ca să renunţe în cele din urmă de a mai susţine şi şcolile lor confesionale.

La Arad şi la Caransebeş românii au stăruit în mai multe rânduri să li se deie autorizaţiunea de a înfiinţa din propria lor avere câte un gimnaziu: guvernul a refuzat autorizaţiunea sub pretext de nimic şi cu

1 "Limba institutelor particulare şi a asociaţiilor este stabilită de fondatori".

învederata intenţiune de a sili pe români să-şi trimită copiii numai la şcolile maghiare, unde preocuparea de căpetenie a învăţătorilor nu e dezvoltarea culturală, ci propagarea limbii maghiare şi a spiritului maghiar.

Pentru ca să poată propaga acelaşi spirit chiar şi din şcolile confesionale, autorităţile şcolare ale statului şi cele administrative proteg şi susţin în şcolile poporale ale confesiunilor învăţătorii destituiţi de autorităţile şcolare confesionale pentru abateri grave, dacă ei se distin prin zelul lor întru propagarea limbii maghiare. Spre a înlesni protejarea acestor elemente, s-a emis chiar o ordonanţă ministerială, prin care se interzice destituirea unor asemenea învăţători fără de înlocuirea prealabilă a ministerului. Astfel se suprimă de fapt dreptul disciplinar al autorităţilor bisericeşti autonome, şi li se dă autorităţilor politice o putere discreţionară în ceea ce priveşte şcolile confesionale.

În vederea aceluiaşi scop se atacă averile fundaţionale grănicereşti, cum sunt ale Năsăudenilor, ale Bănăţenilor şi ale celor din Făgăraş. Rescriptul emis de ministrul de culte sub nr. 31507/1886 la adresa comitelui suprem cu privire la statutele de manipulare a fondurilor grănicereşti la Regimentul I de Năsăud e în contrazicere vădită cu documentele date de Maiestatea voastră, la 20 ianuarie 1851, când acel regiment s-a desfiinţat, precum şi cu Autograful de la 22 august 1861 al Maiestăţii voastre, prin care acele fonduri au fost recunoscute ca averi exclusiv grănicereşti, fiind donate grănicerilor, care se aflau scrişi în condica militară "Grenzgemeinde"[1].

Propritarii fondurilor şi-au făcut conform tenorii acestor documente instrumentele de manipulare, care iarăşi au fost aprobate de Maiestatea voastră la 23 martie 1871, şi pe aceste baze ale dreptului de proprietate, recunoscut de Maiestatea voastră, s-au folosit grănicerii de averile lor până în anul 1855, când guvernul a numit comisar ministerial pentru administrarea acelor averi, care astfel au fost luate pe cale politică din mâinile proprietarilor. De la 1885 încoace averile sunt administrate de guvern prin comisarul său, care a pus la cale facerea altor statute. Acestea, făcute în conformitate cu documentele mai sus amintite, au fost în trei rânduri respinse de guvern. Desconsiderând drepturile acordate de Maiestatea voastră grănicerilor, guvernul impune o formă de statute, prin care averile grănicerilor devin averi comunale. Executând acest plan, guvernul, prin o dispoziţiune nedreaptă şi ilegală, a înstrăinat acele averi de la grănicerii, care le-au primit drept răsplată pentru alipirea lor către Tron şi rara lor abnegaţiune patriotică, şi le-a dat în folosirea tuturor veneticilor, care s-au aşezat ori se vor aşeza de aici înainte în fostele comune grănicereşti.

1 comună de graniţă

Iar pentru că autorităţile politice să aibă putere discreţionară asupra şcolilor susţinute din fondurile grănicereşti, mai ales, asupra gimnaziului din Năsăud, pentru care şi-a rezervat ministerul a hotărâ limba de propunere contra literelor fundaţionale.

Aceeaşi procedere s-a inaugurat şi pentru fondurile grănicerilor bănăţeni să fie înstrăinate de la adevăraţii lor proprietari şi folosite pentru scopuri de maghiarizare.

Ba spre cea mai adâncă întristare a credincioşilor, chiar şi ajutorul de stat acordat de Maiestatea voastră bisericii române greco-orientale pentru subvenţionarea preoţilor săraci e întrebuinţat azi de guvern spre aceleaşi scopuri. Cu toate protestările sinodului şi ale congresului bisericesc, guvernul şi-a însuşit dreptul de a distribui el, prin autorităţile politice şi fără de consultarea autorităţilor bisericeşti, acele subvenţiuni, ca şi când ele ar fi un fond de dispoziţiune pentru recompensarea serviciilor politice făcute de preoţii greco-orientali. Tocmai de aceea, deşi suma nu e mare, guvernul e atât de compromis între români, încât el n-a putut să găsească destui preoţi români gata de a primi acest premiu, pentru ca să o poată distribui întreagă.

Maiestatea voastră! Românii şi-au păstrat naţionalitatea în cele mai vechi timpuri şi o vor păstra şi în lupta cu actualul sistem de guvernământ. Lupta aceasta însă îi opreşte în dezvoltarea lor firească, îi umple de amărăciune şi-i înstrăinează din ce în ce mai mult de concetăţenii lor maghiari, care, seduşi şi preocupaţi de idealuri nerealizabile, au pierdut simţământul comunităţii de interese, care leagă popoarele adunate sub ocrotirea Maiestăţii voastre, şi risipesc puterile statului în zadarnice opintiri pentru anihilarea a tot ce nu e maghiar în statul ungar. A fost şi este o datorie cetăţenească să protestăm contra acestor opintiri şi avem conştiinţa de a ne fi făcut în toate împrejurările datoria aceasta: nouă, românilor, nu ni se poate face imputarea că am încurajat guvernul în mersul lui spre povârnişul, în care se află, tăcând atunci, când datoria noastră era să ne ridicăm glasul.

Guvernul însă a luat cele mai aspre măsuri, pentru ca glasul nostru să fie înăbuşit, ori cel puţin să nu străbată.

E. *Legea de presă* a fost croită anume în vederea acestui scop.

Deoarece în Transilvania românii sunt în majoritate precumpănitoare, guvernul a ţinut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceea ce priveşte presa, pentru ca să poată înăbuşi cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.

Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată şi o deosebită Lege de presă, mai aspră şi contrară liberalismului.

Prin această lege, guvernul a dat procurorilor putere discreţionară de a urmări fără nici un risc presa română şi de a reprima orişice exprimare a convingerilor neîmpărtăşite de guvern.

Pentru ca să fie sigur în toate împrejurările de succes, guvernul şi-a rezervat să compună juriile prin ordonanţe ministeriale în oraşe cu poporaţiune maghiară. Astfel, juriul din Sibiu, care nu se simţise îndemnat a pronunţa verdictele dorite de guvern, a fost dizolvat şi s-au constituit jurii la Cluj şi M. Oborheiu, unde juraţii sunt maghiari şi astfel, faţă cu ziarele române, judecători în propria lor cauză.

Pe când dar, în tot decursul celor 25 de ani de guvernare constituţională un singur ziar politic maghiar n-a fost tras la răspundere pentru combaterea guvernului ori pentru tulburarea bunei înţelegeri pentru popoarele conlocuitoare, deşi ziarele maghiare sunt zilnic pline de cele mai violente atacuri, ziarele române în decursul aceluiaşi timp au fost mereu trase înaintea juriului, care n-a lipsit a pronunţa verdictul de condamnare. Astfel ziarele româneşti "Federaţiuna", "Albina", "Observatorul", "Gazeta de Transilvania", "Tribuna", "Rumänische Revue" au fost trase în judecată şi condamnate fie pentru că au aprobat procederi ilegale, fie pentru că au reprodus şi combătut articole nepatriotice din ziare maghiare. Ba i s-a făcut proces de presă până chiar şi unei persoane apărate prin imunitatea de deputat, pentru un manifest către alegătorii săi, care nu conţinea decât cea mai fidelă exprimare a îngrijirilor patriotice împărtăşite de toţi românii.

Într-un singur an, 1888, s-au petrecut 7 deosebite procese contra ziarelor române, şi autorii ori redactorii au fost osândiţi la pedepse grele, pentru că au avut curajul civic de a exprima convingerile românilor în ceea ce priveşte grava situaţiune a ţării.

Pentru reproducerea şi dezaprobarea unui articol, prin care un ziar maghiar propaga cultul kossuth-ist, un redactor al "Tribunei" a fost condamnat la un an de zile închisoare şi ziarul la amendă grea. Alt redactor al aceluiaşi ziar a fost condamnat la aceeaşi pedeapsă pentru exprimarea aderării la manifestul deputatului Traian Doda, genera c.r. în pensiune. Generalul Doda el însuşi a fost condamnat pentru acelaşi manifest la închisoare de doi ani, precum şi la o mare amendă în bani, şi numai graţie preaînaltă a Maiestăţii voastre a scutit de prigoniri pe bătrânul încărunţit în merite pentru patrie şi tron.

Prigonirile însă n-au putut să-i oprească pe români de a-şi face datoria patriotică, şi astfel în anul 1890 a urmat o nouă serie de procese de presă, pornite contra ziarelor române. De astă dată mai mulţi ziarişti români au fost condamnaţi, între care un corespondent al "Tribunei" chiar la închisoare de un an şi jumătate, pentru că a dezaprobat cultul kossuth-ist al ziarelor maghiare.

Şi la nici o ocaziune nu s-a manifestat, ca în aceste procese de presă, tendinţa de a preface statul poliglot ungar într-unul naţional maghiar. Procurorii regeşti, chemaţi a interveni pentru respectarea legilor, nu s-au sfiit a cere, ca juraţii să nu-şi formeze convingerea după cele zise în articolii încriminaţi, ci să citească printre rânduri, ori să nu judece

conform dreptăţii şi după legile în vigoare, ci potrivit cu sentimentele lor de adevăraţi maghiari. Ba în faţa Tribunalului regesc din Cluj, în faţa juriului de presă, în faţa unui numeros public, procurorul regesc a adresat acuzatului apostrofa, că devotamentul către persoana Monarhului nu e încă patriotism, şi a insultat în cei mai nevrednici termeni glorioasa decoraţiune acordată de Maiestatea voastră grănicerilor de la Năsăud: "Für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue, 1848-1849"[1], declarând că faptele prin care românii au meritat această decoraţiune sunt o neştearsă pată de ruşine pentru poporul român.

În Ungaria de astăzi, Maiestatea voastră, păstrarea tradiţiilor noastre dinastice, alipirea către monarhie şi iubirea de neam sunt crime politice reprimate cu asprime, şi nimic mai mult ca procesele de presă intentate contra ziarelor române nu dovedesc, că guvernul a ştiut întotdeauna, şi ştie şi astăzi, cât de generală şi de adâncă e nemulţumirea românilor, dar n-a voit să ţie seama de ea, n-a ţinut să restabilească pacea şi buna înţelegere, ci a crezut că este bine şi potrivit cu interesele de rasă ale poporului maghiar, ca să facă toate opintirile spre a nu lăsa să se manifeste nemulţumirea.

F. Politica agrară a guvernului a fost condusă şi ea în vederea acestui scop.

Ţinând seama de importanţa relaţiunilor agrare pentru întreaga dezvoltare socială şi voind a asigura paşnica lucrare a marilor mase de agricultori, Maiestatea voastră v-aţi îndurat Preagraţios a lua în patentele de la 1853 şi 1854 un şir de dispoziţiuni favorabile foştilor iobagi.

Explicări şi reexplicări ale acestor patente, precum şi ale legilor aduse în cauza aceasta au favorizat în practica judecătorescă elementul posesoratului contra intereselor şi dreptului neîndoios al poporaţiunii rurale până la marginea insuportabilităţii. Numeroase comune române au făcut din cauza aceasta plângeri la Înaltul Tron al Maiestăţii voastre; iară jurisconsulţii români au adresat dietei în anul 1880 un memoriu contra proiectului de lege prezentat de guvern în materie agrară, care a fost ridicat cu toate acestea la valoare de lege ca art. XLV din anul 1880.

Ne mărginim dar aici a aduce la cunoştinţa Maiestăţii voastre, că şi astăzi, 44 ani după ştergerea robotelor, referniţele urbariale ale statului stau în mare parte nerezolvate şi o numeroasă serie de procese între foştii posesori şi iobagi sunt în curgere, împreunând, ba împiedicând chiar mersul dezvoltării economice, deoarece românul nu ştie, dacă nu

1 "Pentru neclintita păstrare a credinţei jurate, 1848–1849".

cumva i se va răpi dreptul de proprietate, câştigat cu sudoarea muncii lui şi a prestaţiunilor seculare.

Iar despre parţialitatea judecătorilor în cauzele urbariale, luăm drept dovezi numeroasele procese, pe care le-am pierdut faţă cu proprietarii feudali ori faţă cu erarul.

Poporul român, precum şi bisericile şi comunele româneşti mai mult încă au avut să simtă parţialitatea judecătorilor în afacerile segregaţionale de comasare şi în cele de limitare, care sunt puse la cale anume spre a lua de la români o parte cât se poate de mare din ceea ce au în virtutea patentelor imperiale.

În cauzele de segregare, justiţia maghiară nu le dă foştilor urbarialişti competenţa ce li se cuvine în virtutea patentelor şi a legilor urbariale, ci după procese tărăgănate zeci de ani, abia jumătate ori chiar a patra parte din ceea ce li se cuvine, conform dreptului de folosire ce l-au avut ca răsplată pentru prestaţiunile urbariale. În cele mai multe comune ei sunt lipsiţi şi de acest drept, cu toate că-l documentează.

În multe comune proprietarul, după anul 1848, a exclus cu volnicie pe foştii iobagi de la dreptul de lemnărit şi păşunărit, încât aceştia au fost siliţi să pornească procese de segregare. Aceste procese au fost tărăgănate de tribunale câte 20 şi 30 ani şi au costat mii de florini; după ce însă tribunalele au trebuit să recunoască dreptul foştilor iobagi, prin sentinţă validă, posesorii violatori n-au fost condamnaţi şi la despăgubire, deşi dreptul civil obligă pe toţi violatorii de drept la restituirea cheltuielilor de proces, pe care le cauzează.

O mai învederată dovadă de rea voinţă faţă cu poporul român este, că acolo, unde segregările pădurilor şi ale păşunilor s-au făcut între erariu, ca proprietar, şi între români, ca foşti iobagi, guvernul dispune prin oficialii săi, ca folosirea pădurilor să nu i se dea nici pe bani poporului român din localitate, ci să fie vândută altora. Astfel, mai ales în munţii Transilvaniei, unde poporul de secole s-a susţinut din prăsirea de vite şi din negoţul de lemne, românii abia se mai pot hrăni, deoarece prin sentinţele date de tribunale în cauzele de segregaţiune nu li s-a dat întinderea de teritor potrivită cu dreptul de folosire ce-l aveau *ab antiquo*[1]. Anume în Munţii Apuseni ai Tranislvaniei starea poporului e dar atât de grea, încât mare parte a poporaţiunii e mereu pe cale de emigrare.

Din toate acestea iese învederat la iveală, că guvernul lucrează cu plan şi cu premeditare, ca să le facă românilor viaţa nesuferită în ţara lor şi să treacă la alţii averile agonisite de dânşii.

Cu ocaziunea despăgubirii regaliilor, de exemplu, guvernul a dispus ca sumele, care în sensul legilor vechi li se cuveneau pe cele trei luni

---

1 din vechime

cantorale, de la 1 octombrie până la 1 ianuarie, foştilor iobagi, să nu se deie în mâinile lor şi să nu se distribuie între dânşii, ci să rămână avere comunală, un capital, din ale cărui procente să se acopere o parte din cheltuielile comunei. S-a luat dar o dispoziţiune legală, ca din veniturile unei proprietăţi câştigate prin seculară slujbă iobăgească să se împărtăşească, pe nedrept, şi toţi veneticii din comună, precum şi proprietarii, care au primit la rândul lor despăgubiri pentru drepturile ce le avuseseră. Aceeaşi procedare ca şi faţă cu averile grănicereşti.

Pentru ca românii, în greaua situaţie ce li s-a creat, să nu se poată ajuta nici între ei, guvernul şi legislaţiunea maghiară nici până astăzi, după o viaţă constituţională de 25 de ani, n-au crezut de cuviinţă a crea o lege privitoare la reuniuni şi întruniri publice, ci a rămas ca guvernul să ieie în privinţa aceasta dispoziţiunile lui, potrivit cu cerinţele politicii maghiare militante. Astfel, sub pretexte de nimic, guvernul a refuzat românilor încuviinţarea cerută de dânşii spre a înfiinţa reuniuni agricole ori culturale. Ba chiar femeilor române li s-a interzis întrunirea în reuniune pur culturală. În acelaşi timp, reuniuni de maghiarizare, deci asociaţiuni cu cel mai agresiv scop, s-au organizat şi lucrează sub protecţiunea autorităţilor publice şi întreţin lupta de rasă între deosebitele popoare ale ţării.

Maiestate! Noi românii, nu dorim decât să putem trăi în bună înţelegere cu toţi concetăţenii noştri şi să putem urma în pace lucrarea noastră culturală şi economică. Pătrunşi de consecinţa trăiniciei şi a incoruptibilităţii neamului nostru, noi am râde de silinţele zadarnice, pe care guvernul ţării noastre şi societatea maghiară încurajată de dânsul şi le dau spre a ne duce la decadenţa culturală şi economică, pentru ca să ne facă accesibili pentru renegarea naţională.

Acţiunea guvernului însă şi a societăţii maghiare produce în mod firesc o reacţiune, care se manifestă în toate sferele vieţii şi astfel atât monarhia, cât şi patria noastră mai restrânsă e ţinută în continuă frământare.

Suntem chibzuiţi, Maiestatea voastră, suntem iubitori de ordine, leali şi îndelung răbdători, dar suntem oameni şi nu se poate să rămânem neatinşi, când în fiecare zi suntem provocaţi, insultaţi fără de sfială, loviţi în interesele noastre culturale şi în cele economice, ameninţaţi în existenţa noastră naţională.

Dovadă despre această ameninţare e discursul cu care preşedintele a deschis anul 1883 "Reuniunea maghiară de cultură din Cluj", şedinţa de constituire.

Dovadă încă mai învederată sunt cele 25 puncte de comisiunea de o sută a reuniunilor culturale maghiare, în care se dă fără de înconjur pe faţă scopul de a maghiariza tot ceea ce nu e maghiar în statul ungar. Văzând reacţiunea produsă de această manifestaţiune nechibzuită la celelalte naţionalităţi, autorii acelor puncte şi-au dat, ce-i drept, silinţa

de a ascunde tendinţele reuniunilor prin explicări şi reexplicări: în practica vieţii însă s-a dovedit cu prisos adevărul că îndeosebi "Reuniunea maghiară de cultură din Transilvania" a fost înfiinţată cu scopul, ca aici, în Transilvania, elementul maghiar, sprijinit de guvern şi de maghiarii din Ungaria proprie, să absoarbă încetul cu încetul pe români şi pe germani în corpul naţiunii ungare; iar celelalte reuniuni din Ungaria au să lucreze pentru absorbirea românilor, slavilor şi germanilor de acolo.

Dovadă practică e înfiinţarea de şcoli maghiare în comune cu poporaţiune curat română, cum sunt Rodna, Buciumi ş.a., unde nu erau reclamate de nici o trebuinţă, deoarece acele comune aveau şcolile lor confesionale conforme cu prescrierile învăţământului.

Dovadă faptul că, sub pretextul, că o mare parte a elementului maghiar din Transilvania s-a românizat, se lucrează cu violenţă pentru remaghiarizarea multor sate române, cărora li se impune renegarea.

Dovadă, în sfârşit, discursul rostit de preşedintele Consiliului de Miniştri la 7 februarie 1892, la Timişoara, în faţa alegătorilor săi, cărora le zice:

"Nézetem szerint a hazában lakó idegen ajkú nemzetiségek assimilására és megnyugtatására leghelyesebb út az ha a törvényhozás oly intézkedéseket létesit és a kormány oly módon hajtja végre, hogy a külömböző nemzetiségekhez tartozó honpolgárok ez intézmények oltalma alatt jól érrezzék magokat. Tegyünk meg mindent az ország és annak egyesrészei gyarapodására. Legyen jó, olcsó és igazságos közigazgatás és igazságos szolgáltatás, mert ezek segélyével fog minden eröszak nélkül megoldatni a nemzetiségi kérdés – és ezért ebben a kérdésben ezen utat szándékozik követni a kormány"[1].

Preşedintele Consiliului de Miniştri consideră deci ca străine toate limbile afară de cea maghiară şi nu caută în viaţa statului decât cel mai potrivit mod pentru asimilarea cetăţenilor ce vorbesc în acele limbi străine. În vederea acestei asimilări au să fie create şi executate legile, pentru ca să se obţină mulţumirea indivizilor, iar nu a individualităţilor naţionale, care au să fie ignorate.

Se poate oare, ca să nu se revolte în români conscienţa naţională, când ei se văd trataţi chiar de şeful guvernului ca străini şi consideraţi numai drept material de asimilare pentru sporirea poporului maghiar!

---

1 "Potrivit opiniei mele, pentru liniştirea naţionalităţilor din patria noastră calea cea mai corectă va fi dacă legislaţia va adopta asemenea instrucţiuni şi guvernul le va aplica astfel, încât cetăţenii aparţinând diferitelor naţionalităţi să se simtă bine sub ocrotirea acestor instituţii. Să facem totul pentru sporirea ţării şi a unor părţi ale sale. Să existe o administraţie bună, ieftină şi dreaptă ca şi sevicii drepte, deoarece cu ajutorul acestora se va rezolva, fără nici o brutalitate, problema naţională – şi din cauza aceasta – şi în această problemă, guvernul doreşte să urmeze această cale".

Încurajaţi de guvern şi ajutaţi în toate întreprinderile lor de asimilare, concetăţenii noştri au devenit încetul cu încetul atât de îndrăzneţi şi de intoleranţi, încât nu mai pot suferi nici o manifestare a vieţii naţionale române. Astfel în anul 1891 la Cluj, adunându-se românii, ca să protesteze contra proiectului de lege privitor la azilele de copii, ei au fost atacaţi de către publicul maghiar cu pietre şi insultaţi în cel mai ordinar mod, fără ca autorităţile publice să fi crezut de cuviinţă a interveni la timp pentru menţinerea ordinii. "Reuniunile maghiare de cultură" nu sunt în adevăr decât organizarea societăţii maghiare pentru cea mai agresivă luptă de rasă, care, dacă nu va fi curmată la timp, nu poate să ducă în ultimele ei consecinţe decât la cele mai mari nenorociri pentru patrie.

Maiestatea voastră Imperială şi Regală Apostolică!

Prima datorie a cetăţeanului e sinceritatea faţă cu Monarhul şi faţă cu concetăţenii săi, şi românii au împlinit totdeauna datoria aceasta.

În constienţa marilor interese de dezvoltare şi de existenţă, care leagă poporul român de monarhie, şi din devotament către Maiestatea voastră, românii au primit cu supunere situaţiunea creată prin dualism, ca pe una, care nu poate să fie decât trecătoare, şi au suferit cu îndelungă răbdare nedreptăţile ce li s-au făcut în timp de un pătrar de secol. Ei însă n-au încetat niciodată a-şi da silinţa să oprească pe conducătorii statului din calea primejdioasă, pe care au apucat.

Având în vedere, că "volenti non fit injuria"[1], românii au protestat totdeauna fără de sfială contra oricărei încălcări de drepturi odată câştigate şi şi-au revendicat în faţa ţării şi în faţa lumii dreptul de revendicare pe timpuri mai priincioase pentru dezvoltarea internă a monarhiei.

Toate silinţele paşnice şi toate protestările lor leale au rămas însă zadarnice.

Am arătat în acest *Memorand* al nostru, că uniunea şi inaugurarea ei prin art. de lege XLIII, ex 1868 este o desconsiderare a tuturor drepturilor naţionale câştigate de români ca element ce compune majoritatea precumpănitoare în vechea Transilvanie, precum şi a tuturor legilor fundamentale, a *Pragmaticei Sancţiuni,* care asigură independenţa administrativă a acestui principat, – perhorescarea deplină a elementului român – o injurie atât din punctul de vedere legislativ şi juridic, cât şi din cel politic.

Am arătat că Legea electorală, bazată pe legile timpurilor feudale, este o învederată mistificare în ceea ce priveşte exercitarea celui mai cardinal dintre drepturile reclamate de spiritul de libertate şi de adevăratul constituţionalism, o înăbuşire în formă legală a exprimării

---

1 "nu i se face nedreptate celui care o acceptă de bunăvoie"

voinţei popoarelor: ea despoaie pe majoritatea cetăţenilor ţării şi îndeosebi pe români de dreptul lor reprezentativ şi atât prin arondarea artificială a cercurilor electorale, cât şi prin volnicia puterii publice, se asigură, în interesul dominaţiunii de rasă, precumpănirea minorităţii, de unde urmează, că ţara nu e reprezentată de adevăraţi factori ai popoarelor ei, şi legislaţiunea, dieta, e un falsificat.

Am arătat că cea mai de căpetenie cestiune de organizaţie internă, cestiunea naţionalităţilor, a fost rezolvată în mod injust, contra cerinţelor dezvoltării dreptului nostru public şi contra adevăratelor interese de consolidare ale statului. Legii, prin care s-a făcut încercarea de a rezolva cestiunea aceasta, îi lipseşte baza principală, care consistă în asigurarea legală a existenţei şi liberei dezvoltări a individualităţilor naţionale. Ignorând cu desăvârşire individualităţile etnice, care constituie statul, legea recunoaşte numai indivizi de deosebită naţionalitate, pe care îi declară drept o singură naţiune maghiară, pentru ca astfel să creeze o bază legală pentru silinţele de asimilare.

Am arătat că legea aceasta, anume în ceea ce priveşte dispoziţiunile favorabile pentru naţionalităţi, e o literă moartă şi nu se mai ţine seamă de asigurările date din partea puterii supreme pentru libera dezvoltare naţională a elementelor ce constituiesc majoritatea cetăţenilor.

Am arătat, că art. de lege 42 ex 1868 şi aplicarea lui în practica vieţii sunt, ca Legea pentru egala îndreptăţire, o dezminţire făţişă a ideii de egalizare naţională, în cuprins şi în forma de aplicare un mijloc legal pentru cultivarea ideii de stat naţional maghiar şi în municipii, despoind pe cât numai se poate pe celelalte popoare de dreptul cetăţenesc municipal.

Am arătat, că acele dintre dispoziţiunile legilor privitoare la învăţământul public, care asigură întrucâtva libertatea de dezvoltare culturală a tuturor naţionalităţilor, nu se consideră, nu se respectă: guvernul nesocoteşte dreptul confesiunilor şi al persoanelor private de a înfiinţa şi susţine din propriile lor mijloace şcoli şi alte aşezăminte de cultură; el refuză autorizaţiunea cerută de cei ce vor să înfiinţeze asemenea aşezăminte, şi supune pe cele existente, în ceea ce priveşte învăţământul, unei conduceri maghiarizatoare; el încurajează silinţele de maghiarizare prin subvenţiuni nemeritate, date din fondurile statului, fie învăţătorilor, fie preoţilor, fără de a mai consulta autorităţile competente pentru abateri grave, dacă ei servesc cauza maghiarismului; el a introdus corupţiunea chiar în sânul bisericilor şi a atacat simţământul religionar, care e baza ordinii sociale.

Am arătat, că libertatea cuvântului şi îndeosebi libertatea de presă pentru români există şi că Legea de presă e un instrument pentru înăbuşirea exprimării convingerilor.

Am arătat, că legile agrare, revăzute de legislaţiunea ţării, au înlăturat cele mai cardinale dispoziţiuni ale patentei şi că procesele de limitare să tărăgăneează zeci de ani în paguba economiei şi cu intenţiunea învederată de a favoriza pe posesorii maghiari faţă cu clasa română muncitoare.

Am arătat, că poporul român e exclus din legislaţiuni, din reprezentanţele comitatense, de la oficiile publice, iar limba lui e scoasă din toate sferele vieţii publice politice şi judiciare.

Am arătat, în sfârşit, că deşi contribuie cu averea şi cu sângele fiilor săi pentru susţinerea statului, în schimbul jertfelor ce aduce, statul nu face nimic pentru dezvoltarea lui culturală şi economică, ci e oprit chiar de puterea politică a statului în dezvoltarea lui culturală şi economică şi întâmpină cele mai mari greutăţi în exercitarea drepturilor de autonomie bisericească şi de liberă asociere.

Maiestatea voastră!

În timpul de la 1849 până la 1866 românii au câştigat, întocmai ca celelalte popoare mai înainte asuprite ale monarhiei, un întreg şir de drepturi şi de garanţii pentru dezvoltarea lor naţională. Deşi în pactaţiunile dualiste s-a stabilit respectarea acestor drepturi şi asigurarea lor prin legi create în formă constituţională experienţele făcute în timpul unei vieţi constituţionale de douăzeci şi cinci de ani au produs în inimile românilor convingerea, că elementele ridicate prin falsă aplicare a formelor constituţionale în fruntea statului nu se ţin de angajamentele luate, nu respectă drepturile acordate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică şi în conformitate cu adevăratele interese de fortificare a monarhiei, ci consideră drept o cestiune de ambiţiune naţională de a face ca statul ungar constituţional să ieie prin legiferare şi executare constituţională tot ceea ce ni s-a dat din partea monarhiei austriece unitare. Călcarea angajamentelor supărătoare, ascunderea adevărului asupra relaţiunilor interne, reaua credinţă în formularea legilor şi în aplicarea lor, violentarea în jos şi ameninţarea în sus au fost proclamate drept axiome de stat în patria noastră mai restrânsă, şi de aceea aici, în ţările coroanei ungare, aşezămintele constituţionale nu servesc spre asigurarea liberului exerciţiu al drepturilor şi spre înaintarea paşnicei dezvoltări, ci dau numai unei minorităţi violente şi lărmuitoare putinţa de a asupri majoritatea compusă din elemente muncitoare şi gata întotdeauna să subordoneze interesele lor particulare marilor interese ale monarhiei.

Puşi în faţa acestei situaţiuni, delegaţii trimişi de alegătorii români la conferinţa electorală ţinută la Sibiu în zilele de 20 şi 21 ianuarie a.c. s-au văzut siliţi a lua în unanimitate şi următorul conclus:

"Oricât de indispensabil trebuie să apară pentru fiecare patriot nepreocupat o schimbare salutară, totuşi conferinţa faţă cu dezvoltarea

ce o iau lucrurile se simte constrânsă la dureroasa mărturisire, că nu numai faţă cu regimul, ci şi faţă cu toţi factorii parlamentari şi-a pierdut încrederea. Ea crede, că sanarea răului ţara nu-l poate aştepta decât numai de la o intervenţiune corespunzătoare a celuilalt factor, a factorului suprem, de fapt a coroanei, care în poziţiunea sa înaltă, stând peste orice particularism şi cu adevărat reprezentant al intereselor celor mai înalte ale statului, are chemarea constituţională de a se întrepune cu sacra sa autoritate şi plenitudine a puterii sale, ori de câte ori statul ajunge într-o stare în care organismul său este ameninţat chiar în structura sa cea mai internă. Conferinţa susţine deci cu deplină încredere în gloriosul ei purtător, Preagraţiosul nostru Monarh, conclusul conferinţelor trecute cu privire la subşternerea unui memorand la Tron, şi decide ca acest memorand să se prezinte fără amânare".

Maiestatea voastră Imperială şi Regală Apostolică! Preagraţioase Stăpâne! Împlinind însărcinarea, cu care am fost onoraţi din partea oamenilor de încredere ai concetăţenilor noştri români, ne simţim datori a pune în vederea Maiestăţii voastre, că comitenţii noştri, românii, nu sunt numai ei singuri în starea nesuferită, asupra căreia am atras prin acest Memoriu părinteasca luare aminte a Maiestăţii voastre.

De la Porţile de Fier şi până în Leitha, din Marea Adriatică şi până în culmile Carpaţilor galiţieni, ţara e frământată de continue agitaţiuni şi cuprinsă de adâncă nemulţumire. Chiar concetăţenii noştri maghiari, văzând zădărnicia silinţelor lor utopice, sunt cei mai agitaţi şi mai nemulţumiţi şi împing mereu spre zguduiri violente.

O politică de stat, care atât în bazele ei, cât şi în scopul ei final e greşită, nu poate să fie decât dezastruoasă atât pentru cei ce stăruie în ea, cât şi pentru patrie şi tron. Diametral opusă trecutului milenar şi negând constituţionalismul liberal şi adevărat, politica aceasta trebuie neapărat să producă o generală nemulţumire, care poate să fie înlăturată şi ascunsă un timp oarecare, dar nu poate să fie înlăturată prin paleative, ce creşte pe înfundate şi devine din zi în zi mai ameninţătoare.

Singură, înfrăţirea sinceră şi întemeiată pe respectarea reciprocă a intereselor de existenţă şi de dezvoltare naţională poate să ducă statul spre consolidarea internă şi spre fortificarea, de la care atârnă existenţa lui în grelele timpuri, prin care trecem.

Regatul ungar, afară de Croaţia, care se bucură de autonomia ei, are o poporaţiune de vreo 13.200.000 suflete.

Aproape a patra parte din această poporaţiune, vreo trei milioane de suflete, sunt români aşezaţi în mase compacte în vechea Transilvanie, în Banat, în Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar şi Maramureş, adică la hotarele orientale ale monarhiei, pe ţărmul stâng al râului Tisa, în

triunghiul dintre Tisa şi Mureş şi între munţii mărginaşi ai Transilvaniei, pe un teritoriu de vreo 134.640, 54 km^2, unde ei fac 60-95% din întreaga poporaţiune. E adevăr neîndoios, că ei se află aici şi că stăpânesc, ca proprieate privată ori comunală, în aproape aceeaşi proporţiune pământul ţării. E adevăr neîndoios, că muncesc pământul acesta şi jertfesc din roadele muncii lor, plătind fel de fel de dări, pentru susţinerea statului. E adevăr neîndoios că dau, ca oşteni, jertfă de sânge pentru apărarea ţării. E adevăr neîndoios, dovedit prin miile de şcoli, pe care le-au înfiinţat şi le susţin din propriile lor mijloace, că ei au conscienţă naţională şi nu vor să fie luaţi drept nişte indivizi, ci se impun ca popor deosebit, care are aspiraţiunile sale culturale.

E adevăr dovedit prin luptele, pe care le-au purtat în timpul secolelor trecute fără de răgaz, şi prin silinţele ce şi-au dat să-şi creeze o clasă conducătoare, că ei au conştienţă despre importanţa lor etnică, geografică şi politică, îşi cunosc drepturile şi ţin să fie trataţi întru toate deopotrivă cu celelalte popoare conlocuitoare, îndeosebi şi deopotrivă cu poporul maghiar.

A nega aceste adevăruri, a le trece cu vederea, a le nesocoti, a nu voi să le ştii când ele se impun, este o gravă abatere de la cele mai elementare rezoane de stat.

Chiar dacă românii n-ar avea nici un trecut istoric şi astfel nici o bază legitimă luată din trecutul milenar al statului pentru pretenţiunile lor, chiar şi numai faptul că ei sunt, voiesc cu toată hotărârea şi pot multe în anumite împrejurări e destul motiv politic spre a detemina pe orişicare guvern să ţină seama de interesele lor legitime. Cu atât mai vârtos trebuie să se ţină seamă de aceste interese, când ei nu cer decât ca dreptul public al ţării să nu fie dezvoltat contra tradiţiunilor seculare, ca să fie respectate drepturile odată câştigate de dânşii şi să li se asigure, ca unui popor odată recunoscut ca atare, libertatea de dezvoltare.

Şi aceeaşi poziţiune, ca românii, o au şi concetăţenii noştri germani, precum şi cei slavi în statul ungar, aceleaşi rezoane de stat cer, ca să se ţină seama de interesele lor legitime.

Sistemul inaugurat în anii 1866-1868 n-a ţinut seamă de aceste rezoane de stat, şi astfel a fost peste putinţă şi realizarea dorinţei Maiestăţii voastre de a vedea pe popoarele ce constituiesc statul ungar poliglot ajunse la o mai fericită împreună vieţuire. Din contră, după o viaţă constituţională de 25 de ani, spiritele sunt mai învrăjbite ca orişicând şi lupta de rasă a fost organizată cu premeditare.

Nu mânaţi de gânduri pornite din egoismul naţional, ci cuprinşi de îngrijire patriotică am venit în faţa gloriosului tron al Maiestăţii voastre: calea, în care ne aflăm e tot cea aleasă de părinţii, bunii şi străbunii noştri, care, plini de încredere în părinteasca purtare de grijă

şi în înţelepciunea providenţială a Împăratului lor, au vărsat totdeauna cu inima veselă sângele lor pentru monarhie şi Tron.

Văzând nemulţumirea generală, de care sunt cuprinse toate straturile societăţii, şi greutăţile mari ale timpului, românii au ţinut să caute mângâiere şi îmbărbătare la Maiestatea voastră, făcându-şi datoria de supuşi loiali şi sinceri.

Azi ca totdeauna, convinşi că numai prin o sinceră înfrăţire a popoarelor se poate asigura paşnica dezvoltare a patriei noastre, românii stăruie în dorinţa, ca în formă legală şi prin concursul factorilor competenţi sistemul de guvernare să fie reformat în patria noastră astfel, ca să se asigure drepturile odată câştigate şi să se ţină seamă de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun statul ungar poliglot.

Stăruim deci şi de astă dată asupra votului separat subşternut Maiestăţii voastre din parte deputaţilor şi regaliştilor români din Dieta ţinută la Cluj în noiembrie 1865 şi tragem din nou luarea aminte a Maiestăţii voastre asupra modului, cum s-au contopit Banatul şi aşa-zisele părţi anexe.

Unitatea monarhiei şi rezoanele de stat care militează pentru această unitate, precum şi adevăratele interese ale Regatului ungar cer imperios, ca toate elementele compunătoare de stat să se simtă mulţumite şi dispuse a da sângele şi avutul lor pentru întărirea şi apărarea patriei comune, iar aceasta nu e cu putinţă câtă vreme drepturile naţionale nu sunt legal recunoscute şi respectate în practica executivă.

Încercarea de a ajunge la consolidarea statului ungar prin asigurarea dominaţiunii exclusive a poporului maghiar s-a dovedit zadarnică şi după opintiri făcute în timp de un pătrar de secol. Nici prin număr, nici prin cultură, nici prin prudenţă politică, poporul maghiar nu s-a ridicat la destulă superioritate, ca să poată conduce afacerile patriei comune el singur, fără sprijin din partea celorlalte popoare, ba chiar în luptă cu ele. Ideea de a preface statul ungar poliglot, prin unificarea naţională a elementelor lui constitutive, într-unul naţional maghiar s-a dovedit ca utopie primejdioasă. Astfel, actualul stat ungar se prezintă ca o formaţiune, care nu are decât menirea de a susţine dominaţiunea maghiară cu orice preţ, ajutând pe maghiari să despoaie pe ceilalţi concetăţeni ai lor şi să facă din roadele muncii săvârşite de alţii un condamnabil lux de aşezăminte naţionale ungare, pe când alţii sunt lipsiţi de cele mai elementare înlesniri în lucrarea lor culturală.

Salutea monarhiei, a patriei noastre mai restrânse, şi chiar a poporului maghiar îndeosebi, cere să se pună capăt acestei stări de lucruri şi să se ia cât mai curând iniţiativa pentru asocierea internă a popoarelor, pentru ca, adunaţi cu iubire şi cu încredere împrejurul Tronului, să emulăm cu toţii întru consolidarea şi fortificarea patriei comune.

Astăzi, după ce popoarele au fost învrăjbite prin o politică nesocotită şi îndărătnică, numai de la fireasca mijlocire a Maiestăţii Voastre se mai poate aştepta o asemenea schimbare salutară în viaţa noastră comună.

Pătrunşi dar de dorul păcii de atâta timp pierdute, îngrijoraţi de soarta patriei şi plini de încredere în înţelepciunea şi în părinteasca solicitudine a Maiestăţii voastre, românii se mângâie cu speranţa, că şi de astă dată, ca în atâtea rânduri, se va adeveri tradiţionala lor credinţă, că vindecarea relelor şi linişte inimilor tot de la Tron vine în cele din urmă, căci ale Monarhului sunt inimile şi inimile sunt plenitudinea puterii.

Ai Maiestăţii voastre cei mai creincioşi supuşi.

Comitetul desemnat de Adunarea generală a reprezentanţilor tuturor alegătorilor români din Transilvania şi Ungaria pentru aşternerea Memorandului.

Sibiu, 26 martie 1892

Dr. Ioan Raţiu m.p.,
preşedinte
George Pop de Băseşti m.p.,
vicepreşedinte
Eugen Brote m.p.,
vicepreşedinte
Dr. Vasile Lucaciu m.p.,
secretar general
Septimiu Albini m.p.,
secretar

Memorandul românilor din Transilvania şi Ungaria către Maiestatea sa, Imperială şi Regală Apostolică, Francisc Iosif I, Tiparul Institutului Tipografic, Sibiu, 1892

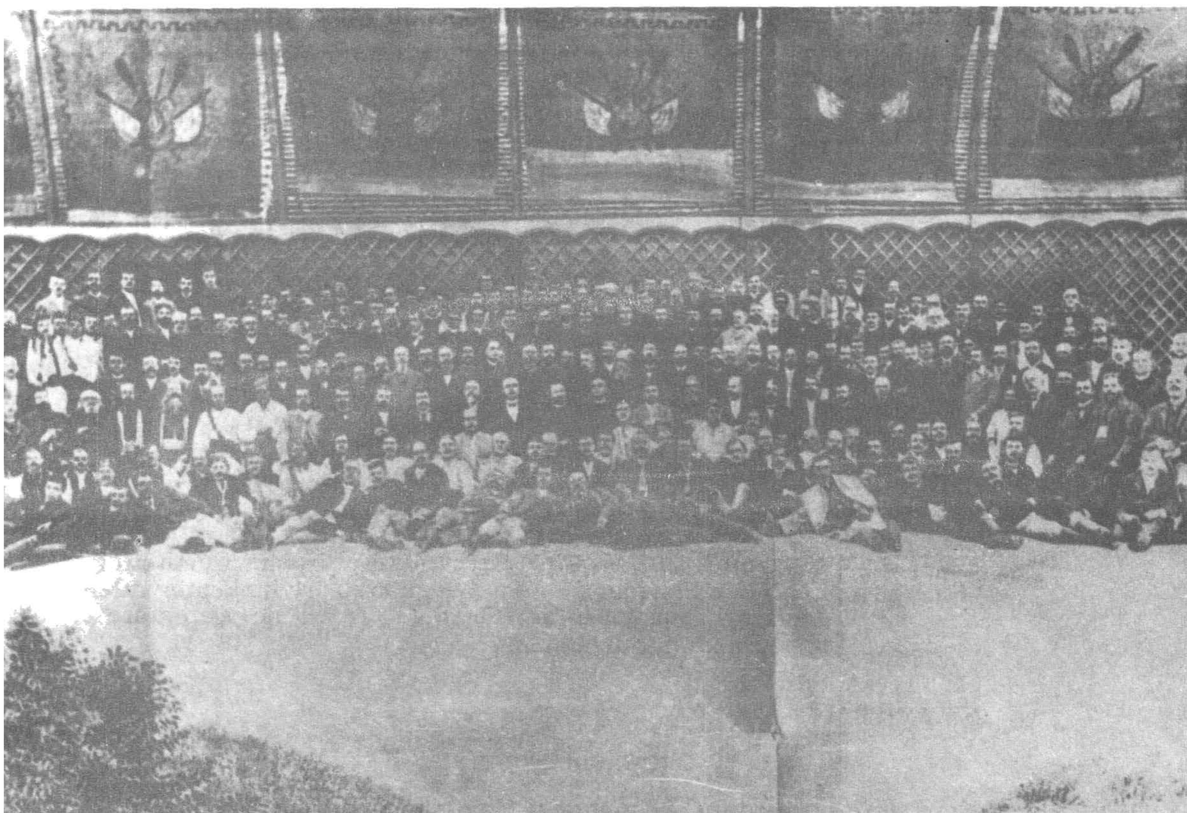
119

1892 aprilie 27, Sibiu. Biroul Comitetului Central al Partidului Naţional Român invită conducerea comitatului Braşov să-şi desemneze reprezentanţii pentru delegaţia care urma să prezinte Memorandumul la Viena.

Domniei sale, domnului Diamandi Manole
Braşov

Stimabile Domn,

Vă este cunoscut, că Comitetul Central al Partidului Naţional Român în şedinţa sa de la 25-26 martie n.a.c. a hotărât, ca memoriul către Coroană, al cărui text este deja stabilit, să fie prezentat, cel mai târziu în decursul lui mai a.c. de către o deputăţiune compusă din întreg comitetul şi din reprezentanţi ai tuturor comitatelor locuite de români.

Calea normală ar fi, ca această hotărâre a comitetului să o comunicăm prezidentului clubului dumneavoastră comitatens, care ar avea dorinţa să dispună apoi executarea lui în acel comitat. Ştiţi însă ce atitudine observă numitul domn faţă cu conclusul de sub întrebare al conferinţei generale de la 20-21 ianuarie n.a.c. şi prin urmare veţi afla natural, că într-însul nu mai avem încredere.

Drept aceea, cunoscându-vă pe dumneavoastră, stimabile domnule, ca pe un aderent nestrămutat al Partidului Naţional şi al concluzelor conferinţelor sale, ne luăm voie a vă adresa următoarea rugare:

Să binevoiţi a vă pune în înţelegere cu bărbaţii din comitatul Braşovului, care nu au încetat a respecta concluziile conferinţelor naţionale şi să faceţi paşii necesari, ca acest comitat să participe la compunerea deputăţiei, care va duce memoriul la coroană.

Să binevoiţi a compune în înţelegere comună o listă a celor ce se vor declara hotărâţi a face parte din deputăţie, şi pe aceasta a ne-o comunica cât se va putea mai curând.

Despre celelalte dispoziţiuni ce se vor mai lua şi despre timpul definitiv al prezentării memoriului ne vom permite a vă înştiinţa la timpul său.

Primiţi etc.

Sibiu 27 aprilie n. 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Naţional Român.
S. Albini,
secretar

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 415-416, orig.

120

1892 mai 3/15, Sibiu. Instrucţiunile Biroului Comitetului Central al Partidului Naţional Român cu privire la pregătirea deplasării, componenţa delegaţiei şi modul de prezentare a Memorandumului la Viena.

Nr.73/1892

Stimabile Domnule,

Cel mai important între conclusele Conferinţei naţionale de la 20-21 ianuarie n.a.c. este acela de a se prezenta Memorialul *fără amânare Maiestăţii sale, Monarhului*[1].

Comitetul Central al Partidului Naţional Român, instituit de conferinţa citată, de la venirea sa la conducerea partidului a avut cea mai mare solicitudine pentru executarea fidelă şi grabnică a acestui conclus.

Drept rezultat al stăruinţelor sale, comitetul încă în şedinţa sa dela 25-26 martie n.a.c. a fost în poziţie de a stabili definitiv textul memorialului către Maiestatea sa şi de a hotărâ în principiu, ca prezentarea lui să se facă cel mai târziu până la finea lui mai a.c. De la amintita şedinţă încoace biroul comitetului a făcut toate pregătirile necesare, astfel că astăzi, spre orientarea şi conformarea aderenţilor partidului, se vede plăcut îndemnat a anunţa următoarele:

În conformitate cu hotărârea Comitetului Central din şedinţa mai sus pomenită, memorialul va fi prezentat Augustului nostru, Monarh de o deputaţiune în număr *nelimitată*[2], din care vor face parte: comi-

1 subliniat în text
2 subliniat în text

tetul central *in corpore*[1], apoi reprezentanţi din *toate*[2] comitatele locuite de români şi din *toate*[3] clasele sociale.

Prezentarea se va face la *Viena*[4], reşedinţa glorioasei noastre dinastii şi metropola monarhiei habsburgice.

Toţi românii deci, care vroiesc a face parte din deputaţiune, sunt rugaţi, pentru înlesnirea aranjamentelor necesare la această manifestaţiune naţională, a se însemna, întrucât nu s-ar fi însemnat deja până acum, cel mult până la 9/21 l.c. la biroul Comitetului Central (Sibiu, strada Măcelarilor 21).

Toţi membrii deputaţiunii sunt poftiţi a se afla în Viena, *sâmbătă 16/28 mai a.c.*[5] Ziua *plecării*[6] la Viena rămâne la libera alegere a fiecăruia dintre participanţi. Deci domnii, care vor sosi la Viena *înainte*[7] de 16/28 mai, sunt rugaţi a se însemna la vicepreşedintul comitetului, dl *Eugen Brote*[8], sau la secretarul II dl. *Septimiu Albini*[9], care ambii se vor afla în Viena încă de la 11/23 l.c. începând.

În Viena se va constitui un *comitet de primire*[10], care va însinguina la sosire pe d-nii membrii ai deputaţiunii, va îngriji de încartelarea lor etc.

Pentru înlesnirea primirii şi a celorlalte dispoziţiuni necesare, domnii care vor face parte din deputaţie sunt rugaţi a folosi în mergere spre Viena trenurile liniei *Staatsbahngesellschaft*[11], şi a descinde din gara *Staatsbohnhof* cerând la plecare *expres bilet*[12] pentru *Staatsbahnhof*[13], unde toţi domnii, care vor sosi cu trenurile din 16/28 mai vor fi întâmpinaţi de membrii ai comitetului de primire, care vor da toate informaţiunile necesare, relativ la încuartirarea şi la programul ce se va stabili pentru decurgerea manifestaţiunii.

Membrii comitetului de primire, pentru a fi cunoscuţi, vor purta *insigne de panglică albă*[14] la butonieră.

Aducând aceste la cunoscinţa membrilor partidului, rămânem în ferma speranţă, că fiecare român aderent, căruia împrejurările îi vor permite, se va grăbi a se înscrie între membrii deputaţiunei şi a contribui astfel la reuşita cât se poate de strălucită a manifestaţiunii,

---

1 idem
2 idem
3 idem
4 idem
5 idem
6 idem
7 idem
8 idem
9 idem
10 idem
11 idem
12 subliniat în text
13 idem
14 idem

ca şi care mai momentuoasă dela 3/15 mai 1848 naţiunea noastră nu a mai reuşit.

Sibiu, 3/15 mai 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Naţional Român
Dr. Raţiu, prezident
S.Albini secretar

Arh. St. Bucureşti, fond Comitetul Naţional Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 419-422, orig.

121

1892 iunie 24, Bucureşti. Raport al ministrului belgian la Bucureşti, Forgeur, către ministrul de externe al Belgiei în legătură cu trimiterea la Viena a unei deputăţii a românilor din Transilvania (memorandiştii). Tulburările provocate de această acţiune.

Bucarest, 24 Juin 1892

Monsieur le Ministre,

Il ne m'appartient pas de vous rendre compte des incidents provoqués en Hongrie par l'envoi à Vienne d'une députation roumaine de la Transylvanie ni de vous énumérer en détail les griefs des Roumains qui au nombre de près de 3 millions font partie des Etats de la Couronne de St. Etienne. On connaît le tempérament dominateurs et l'esprit politique autoritaire de la race magyare. Les Roumains se plaignent de ne pas jouir de droits égaux à ceux des descendants d'Arpad et d'être sacrifiés à tous égards. Ils ont envoyé à l'Empereur une adresse énumérant leurs griefs et leurs voeux; elle ne pouvait être accueillie favorablement à Vienne. C'est le Roi de Hongrie seul qui par l'entremise de ses ministres hongrois avait qualité pour y répondre. Les représentants des Roumains commirent aussi la faute de se placer dans la capitale autrichienne sous l'égide de fractions turbulentes appartenant à l'opposition.

Quoiqu'il en soit à leur retour dans leurs foyers les délégués Roumains ont paraît-il été l'object de violences et d'insultes de la part des Magyares exaspérés de leur contrecoup en Roumanie. Les journaux de Bucarest se livrent depuis quelques jours à des attaques très vives contre l'oppression hongroise. Les étudiants de la capitale après avoir envoyée au Roi une adresse réclamant son intervention en faveur des frères de la Transylvanie vient d'organiser une grande démonstration qui doit avoir lieu dimanche prochain à Bucarest.

Il n'y a là sans doute qu'une effervescence superficielle et passagère qui ne tardera pas à se calmer. Je tiens de bonne source que le gouvernement y est absolument étranger et que l'un de ses membres dont le passage à Vienne a été récemment signalé, a déclaré que toute cette affaire ne regardait pas la Roumanie, l'Empereur François Joseph étant le maître chez lui. Il n'en est pas moins vrais que les sentiments réciproquement peu bienveillants qui animent les Hongrois et les Roumains n'en seront que plus accentués. Je ne serait pas trop surpris du reste si les Roumains qui forment pour leur patrie des voeux d'agrandissement qu'un avenir éloigné pourra réaliser n'étaient au fond assez satisfaits de voir leur frères d'au-delà les Karpathes soumis à un regime dont l'application contenue pourra finir par ébranler leur fidélité au trône des Habsbourgs.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma plus haute considération.

Forgeur

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Belgia, r.39, c.170-173; (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur. Bruxelles, Série Générale. Roumanie, vol. 9)

Bucureşti, 24 iunie 1892

Traducere

Domnule Ministru,

Nu-mi revine mie sarcina de a vă prezenta incidentele provocate în Ungaria de trimiterea la Viena a unei delegaţii româneşti din Transilvania, nici de a vă enumera pe larg revendicările românilor care, în număr de aproape 3 milioane, fac parte din statele Coroanei Sfântului Ştefan. Este cunoscut temperamentul dominator şi spiritul autoritar al rasei maghiare. Românii se plâng că nu au drepturi egale cu cele ale descendenţilor lui Arpad şi că sunt nişte sacrificaţi din toate punctele de vedere.

Ei au trimis împăratului o scrisoare în care îşi enumeră plângerile şi dorinţele. Ea nu putea însă găsi o primire favorabilă la Viena. Numai regele Ungariei prin intermediul miniştrilor săi unguri are calitatea de a răspunde.

Reprezentanţii români au comis însă greşeala de a se alătura în capitala austriacă fracţiunilor turbulente care aparţin opoziţiei.

Oricum, la întoarcerea lor acasă delegaţii români par a fi fost obiectul violenţelor şi insultelor maghiarilor, iritaţi din pricina demersului şi atitudinii lor. Aceste incidente din ultima vreme au avut o replică în România, ziarele din Bucureşti consacrându-se de câteva zile unor atacuri foarte violente împotriva oprimării ungare. Studenţii din capitală, după ce au trimis regelui o adresă prin care îi solicită intervenţia în favoarea fraţilor din Transilvania, pregătesc o mare demonstraţie, care trebuie să aibă loc duminica viitoare la Bucureşti.

Toate acestea nu sunt decât o agitaţie superficială şi trecătoare care se va potoli cât de curând. Ştiu din sursă sigură că guvernul nu are absolut nici o legătură cu evenimentele şi că unul din membrii săi care au trecut de curând pe la Viena a declarat că toată această poveste nu priveşte România, împăratul Franz Iosef fiind stăpân în ţara lui. Nu este mai puţin adevărat că sentimentele de inamiciţie care-i animă şi pe români şi pe unguri se vor accentua. De altfel, nu m-ar mira ca românii, care nutresc pentru ţara lor visuri de mărire, să fie chiar încântaţi să-şi vadă fraţii de dincolo de Carpaţi, supuşi unui regim a cărui aplicare va putea avea drept rezultat diminuarea fidelităţii lor faţă de tronul Habsburgilor.

Vă rog să primiţi, Domnule Ministru, asigurările celei mai înalte aprecieri,

Forgeur

A.

Adamovici, Lazăr, 74
Aiudanu, Constantin, 29
Albini, Isidor, 4
Albini, Septimiu, 117, 118, 119, 120
Alexandru cel Bun, 45
Alexi, Gheorghe, 84
Anderca, Antim, 22, 73
Andrássy, Gyula, conte, ministru de externe al Ungariei, 45, 48
Angyal, Lajos, procuror regal, 56
Arpad, 118
Atanasian, V., 99
Axente Sever, Ioan, 5, 15, 23

B.

Babesiu, George, intelectual din Bran, 20
Babeş, Vincenţiu, 52, 53, 115
Bacalbaşa, C.C. delegat, 79
Bach, Alexander, ministru de justiţie al Austriei, 19
Balás, Kálmán, 49
Balea, Ioan, intelectual din Bran, 20
Balint Simion, 15
Balta, George, 73
Banffy, Dezsö, baron, comite suprem, 86
Barb, Patriciu, avocat, 20
Barbul, Gavril, proprietar, 73
Barcian, Sabin P., 107
Barcianu, D.P., dr., 117
Bariţiu, George, scriitor, preşedinte al P.N.R., 44, 53, 56, 57, 61, 76, 93, 94, 99, 100, 101, 102
Báthory, familia, 96
Băltescu, Ilie, notar comunal, 7
Bărcănescu, C. delegat, 79
Bărnuţiu, Simion, 53
Beleş, Ioan, 20
Beleş, Vasile, 74
Bem, Iosif, general, 56
Beniamin, Filip, 107
Berinde, Alexa, preot, 112
Béthlen, Gábor, comite suprem al comitatului Braşov, 64, 67, 71
Binder, Georg Paul, 39
Blasianu, Olimpiu, 68
Bluntschli, pedagog, 39
Bocskai, familia, 96
Boeriu, Aron, profesor, 4
Bohăţiel, Alexandru, 99
Boiu, Zaharia, 56
Bologa, Iacob, consilier, 71, 83
Bozgan, Ilia, 74
Bran, Zaharia, paroh, 4
Bran, Pop de Lemeny, căpitan districtual, 23
Brătianu, I.C. 92, 100, 102
Brediceanu, Caius, 115
Brote, Eugen, doctor, 56, 94, 103, 106, 115, 117, 118, 120
Brunswyk von Koronka, Therese, contesă, 49
Bude, Vartolomeu, intelectual din Bran, 20
Butariu, Nicolae, 73

C.

Camilli, Nicola Giuseppe, episcop de Iaşi, 92
Captaga, Fortfocart, redactor, 116
Cârjan, librar din Ploieşti, 62
Carol I, rege al României, 35, 96
Carol al VI-lea, împărat al Austriei, 96
Castogean, Iacob, paroh, 4
Câmpianu, Ioan, 73
Ceontea, Teodor, 73
Cioran, Petru, dr., 107
Ciurea, Moise, intelectual din Bran, 20
Cloşca, conducător al răscoalei din 1784, 77
Codreanu, Ioan, 73
Cojan, George, intelectual din Bran, 20
Cojan, Ioan, 107
Coloja, Teodor, 73
Comşa, Demetriu, 56, 117

Comşa, Ioan, intelectual din Bran, 20
Corbean, Teodor, 67
Corleanu, Gheorghe, notar cercual, 91
Coroianu, Iuliu, 100, 103, 104, 106, 115
Cornea, Ioan, protopop din Boroşineu, 73
Cosgaria, Nicolau, delegat din Făgăraş 1890 P.N.R., 73
Crainic, A.P., delegat, 79
Crisianu, secretar, 102
Cristea, Ioan, 58
Crişan, Dimitrie, 29
Cure, Ioan, din Covăsânţi, 20

D.

Dan, Iuliu, delegat din Făgăraş, 73
Dărămuş, Nicolae, 84, 85
Demian, Victor, 84
Densuşianu, Aron, 37
Desseanu, Ioan P., 73
Desseanu, Simeon, 73
Diaconovich, D.C., student, 114, 115
Diamandi, Manole, 119
Dobrescu, C.C., secretar al Comitetului pentru centenarul lui Horea, 79, 81
Dobrin, George, dr. avocat, 107
Doda, Traian, deputat din Caransebeş, 95
Döry, Iozsef, prefect al judeţului Bihor, 66
Drăghici, vezi Drăjescu
Drăjescu, Ioachim, student, 17
Drăgescu I.C., doctor, 33, 34, 44
Droc-Băncilescu, I.

E.

Eminescu, Mihai, 45
Eötvös, Iosif, baron, 39
Ernst, Friedrich, 11
Esztergály, János, 85

F.

Farago, Dem C., 4, 8
Farra, Alexandru, consul general
Filimon, Nicolae, 73
Filip, Alexandru, avocat, 115
Filip, Beniamin, 4
Forgeur, ministrul Belgiei la Bucureşti, 121
Francisc I, împărat al Austriei, 96
Francisc II, împărat al Imperiului Habsburgic, 1
Francisc Iosif I, împărat al Austro-Ungariei, 39, 54, 96, 118
Frăţilă, Ioan, proprietar, 4

G.

Galea, Nicolae, 22
Gebbel, Franz, secretar al bisericii, 39
Goroceanu, Al. V., delegat, 79
Gorbacea, (Gârbacea), Ioan, intelectual din Bran, 20
Gogonea, Ioan, intelectual din Bran, 20
Gogu, Ifta, 29
Gregoriu, Mihali, canonic, 4, 8
Grigorescu, primar în Ploieşti, 62
Grozea, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Guguianu, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Gurbău, Constantin, 73

H.

Hania, Ioan, protopop, 23
Hanswenzl, consulul Austriei la Iaşi, 45
Hentesiu, Ioan, preot, 58
Herman, Teodor, protopresbiteriu, 107
Hodosiu, Iosif, 56
Hohenwart, 45
Horea, conducătorul răscoalei 1784, 77, 78, 79
Hosan, Ioan, dr., 107
Hossu, Alexandru, avocat, 107
Hossu-Longin, Francisc, avocat, 107

I.

Iancovescu, I.H., delegat, 79
Iancu, Avram, 26, 27, 45
Ignat, Vasile, avocat, 107
Iliuţ, Grigorie, 45
Ioanid, George, editor, 37
Ioanovici, Constantin, intelectual din Bran, 20
Ionescu, C., deputat, 71, 79

Ionescu, Dumitru, comite suprem, 7
Iosif al II-lea, împărat al Imperiului Habsburgic, 45, 96
Iovănescu Nuţiu, 29
Isac, Pompiliu, dr. avocat, 107
Ivacicovici, G., episcopul ortodox din Arad, 31
Iuga, Constantin, I., 76

J.

Jakob, Gyula, 91
Jonghe d'Ardoye, ambasadorul Belgiei la Viena, 9

K.

Kauffmann, Karl, 11
Kemény, Gabor, 45, 55
Kemény, György, comite suprem al comitatului Turda-Arieş, 12, 15, 38, 58, 70, 73, 77, 80, 82
Köblös, Miklos, pretor al plăşii Ighiu, 84
Koncz, notar, 91
Kossuth, Ludovic, 96
Kovács, Ferencz, comandant de pluton Aiud, 85
Kováts, 98
Kozma, Sandor, procuror regal, 89

L.

Lanée, editor parizian, 37
Langer, Theodor, 11
Laurian, August Treboniu, autor de manual, 35
Lazăr, Corneliu, preot
Lazăr, Gavril, 107
Lazăr, jude al comunei Sâmbăteni, 29
Leopold I, monarh, 96
Leopold II, monarh, 96
Lica, Daniel, 107
Litsek, vicecomite al comitatului Caraş-Severin, 95
Lónyay, János, comite suprem al comitatului Maramureş, 112
Lónyay Menyhért, conte, prim-ministru ungar, 22
Lucaciu, Vasile, dr., 94, 103, 112, 115, 117, 118

M.

Maior, Petru, 50
Maiorescu, Titu, ministru, 45
Mangra, Vasile, notar, 73
Manu, Gavril, avocat
Marangoni, misionar, 92
Mate, Giobbe, misionar, 92
Măcelariu, Ilie, 23, 64
Mănoiu, Nicolae, 20
Mârzărescu, G., senator, 110
Medan, Andrei, 107
Meţianu, Ioan, episcop, 20, 37
Mezej, Iákob, 23
Micu, Alexandru, vicar al Făgăraşului, 4
Micu, Ioan, 20
Micu, Iosif, 20
Mihailovici, Adalbert, 73
Mihali, Gregorie, protopop, 4, 8
Mihalyi, Victor, episcop de Lugoj, 90
Mihăilescu, Ştefan, tipograf, 91
Mihu, Ioan, 107
Milianu, Zaharia, 74
Milovan, Paul, 74
Miulescu, Pavel, preot, 32
Mocioni, Andrei, 53
Moldovan, Ioan, 15, 58
Moldovan, Ioan Micu, profesor, 4, 8
Monţa, Florian, 73
Moritz, Pál, 53
Moşoiu, Ioan, intelectual din Bran, 20
Moşoiu, Iosif, intelectual din Bran, 20
Moşoiu, Moise, intelectual din Bran, 20
Munteanu, Aurel Victor, avocat, 83
Mureşanu, Aurel, dr., 103, 115
Mureşianu, Iacob, redactor, 8

N.

Nagy, consilir regal, 13
Neagoe, Alexandru, 4, 64
Negoi, profesor, 64
Nedelu, Moise, 74
Negruţiu, Nicolae, 103
Nemeş, Petre, deputat, 5
Nicorescu, Nicolae, din Lupşa, 51

O.

Olariu, Sebastian, protopresbiter, 107

Olănescu, Teofil, student, 22
Oncu, Nicolae, dr. avocat, 103, 107, 113, 115
Oprea, Lazăr, 74
Oprişor, Isaia, 58
Orczy, Béla, baron, ministru de interne maghiar, 97
Oriás, Sandor, vicenotar, 85
Ormós, Zsigmond, comite suprem al comitatului Timiş, 32
Ostoi, Nică, jude, 28

P.

Paii, Petra, 29
Pap, Emeric, 99
Pap, Ioan, protopop, 74
Papii, Florea, 29
Papiu, Ilarian, Alexandru, 18
Patay, maior, 87
Patrimonio, Leci, 113
Păcurari, Iancu, 29
Péchy, G., comisar regal maghiar pentru Transilvania, 2, 12, 15, 38
Pecican, Costea, 29
Penciu, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Perii, Alexandru, 29
Petras, misionar, 92
Petrino, Dumitru, emigrant din Bucovina, 41
Petrovici, Constantin, 29
Pinciu, Ion, judecător din Dumbrăveni, 67
Podolean, Basil, 99
Pop, Andrei, vicar episcopal de Arad, 35, 36
Pop, Gavrilă, profesor, 4, 8, 89
Pop, Ion, preot, 58
Pop, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Pop, Ştefan, dr.
Pop, Teodor, protopresbiter, 107
Pop, Vasile, 6
Pop de Băseşti, Gheorghe, 52, 53, 55, 103, 117, 118
Popa, George, dr., asesor consistorial, 74
Popasu, Ioan, episcop diocezan, 72
Popea, Nicolae, episcop, 56, 57, 105
Popescu, Iosif, student bursier, 22
Popescu, George, 29
Popi, George
Popii, Florea, 29
Popovici, Alexe, 73
Popovici, Aurel, dr., 114
Popovici, Avram din Agriş, 74
Popovici, Constantin, preot, 74
Popovici, George, dr. protopresbiter, 20
Popovici, Ioan, din Varşand, 74
Popoviciu, Iuliu, avocat, 107
Popovici, Mihail, protopresbiter, 72, 115
Popoviciu, Dionisie, administrator protopresbiter, 20
Predoriciu, Ioan, 58
Pruncu, Ioan, profesor, 4
Puşcariu, Bucur, intelectual din Bran, 20
Puşcariu, Ioan, intelectual din Bran, 20
Puşcariu, Iosif, 2, 3, 20, 21
Puşcariu, Leontin, intelectual din Bran, 20

R.

Racoţia, Nicolau, dr., 107
Rajner, Pál, ministru de interne maghiar, 14
Rákoczy, familia, 96
Ratz, Basilui, preposit capitular, 4
Raţiu, Basiliu, profesor, 4, 8
Raţiu, Emilia, soţia lui I. Raţiu, 44
Raţiu, Ioan, dr., 1, 15, 33, 100, 101, 102, 104, 115, 118, 120
Raţiu Terenţiu, 73
Réz, Mihály, primpretor în Valea Lungă, 67
Roman, Dimitrie, 73
Roman, K., vicejudecător de ocol, 64
Roman, Miron, mitropolit, 68, 91
Roman, Visarion, protopop, 23, 56
Roşescu, Iuliu, 99
Rusu, Ioan, V., autor de manuale, 35
Rusu, Vasile, din Lupşa, 51

S.

Salandari, misionar, 92
Samu, Nagy, preşedinte al Judecătoriei Mureş, 8
Secăşanu, G., delegat, 79
Selagianu, Ioan Silviu, autor de manuale, 35
Silaşi, Gregoriu, dr., 99
Simeoni, Giovanni, cardinal prefect al Congregaţiei D.P.F., 92

Simonia, Vasile, preot, 51
Slavici, Ioan, scriitor, 93, 96
Socalescu, arhitect din Ploieşti, 62
Socec, editor, 35
Solomon, N., profesor, 4
Solomon, Perru, 4
Stanciu, I., protopop, 16
Stancu, Florea, 29
Stancu, Vasa, 29
Stănescu, M.B., 73
Stefanovic, protopop, 32
Stetu, Gregoriu, avocat, 107
Sterca Suluţiu, Alexandru, primpretor, 7
Sturdza, Mihail Grigore, domn al Moldovei, 45
Suciu, Aurel, 29
Suciu, Ioan, 29
Suciu, Nică, 28
Suluţiu Bran, Zaharia, protopop, 64
Szabó, episcop de Gherla, 90
Szentmariay, Dezsö, preşedintele Tribunalului regal Târgu-Mureş, 91
Szenteványi, Gergely, 50
Szigethi, 45
Szöllosi, I., librar, 35

Ş.

Şaguna, Andrei, mitropolit al Ardealului 45, 50
Şerban, Ioan, 107

T.

Tabajdi, Carol, vice-comite al comitatului Arad, 29
Tamaşdan, Dimitrie, 74
Tamaşdau, Stefan, 107
Tănăsescu, George, 20
Tătaru, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Telescu, George, 107
Teutsch, Georg Daniel, superintendent al Consistoriului Evanghelic din Transilvania, 39, 67, 68, 110
Tincu, Avram, avocat, 69
Tipograff, Mihai, 4
Tisza, Kálamán, prim-ministru al Ungariei, 40, 41, 42, 70, 73, 80, 82, 86
Todea, Absolon, 107
Todescu, Ivan, preot, 107
Toderasiu, George, 29
Tordăşan, Victor, 74
Toth, Vilmos, 27
Trefort, Agosten, ministru ungar al cultelor şi instrucţiunii publice, 35, 36, 88
Trombiţaş, Anania, 75
Truţă, Dumitru, judecător de plasă, 64, 67
Truţă, Petru, delegat la Conferinţa P.N.R., 79
Truţia, Andrei, 99
Tuducescu, Ioan, învăţător din Lipova, 45

U.

Ujfalussy, Miklós, prefect de poliţie, 10
Ungureanu, 20

V.

Vanea, Ioan, mitropolit de Alba-Iulia, 54
Vances, episcop, 90
Vanderstichelen, ministrul de externe belgian, 9
Veliciu, Mihai, avocat, 74
Veress, Albert, pretor, 26
Vinţileriu, Ioan, preot, 58
Vlasa, Ilie, canonic, 4, 8
Vlădescu, Gr., 35
Voina, Vasile, 107
Vuculescu, Iosif, 74
Vuia, George, dr., 107
Vulcan, Iosif, 65

W.

Washington, (George), 34
Wenckheim, Béla, baron, ministru de interne regal maghiar 10

Z.

Zapolya, Ioan, 96
Zarsa, Ioan, 107
Zarsa, Nicolae, 107
Zichi, Florea, 29
Zichi, Nicu, 29
Zorlenţan, Vasile, 74

INDICE TOPONIMIC

A.

Abrud, 69, 70, 84, 85
Abrud-Roşia, cerc, 107
Agriş, 73
Aiud, 77, 98
Alba de Jos, comitat, 14, 78
Alba-Iulia, 14, 19, 23, 54, 73, 77, 83
Aleşd, 42
Anglia (Englitera), 25, 96
Arad, 22, 35, 36, 73, 78, 118
Arad, comitat, 28, 31, 53
Ardeal, v. Trasilvania
Austria, 35, 68
Austro-Ungaria, 22, 45, 110

B.

Bacău, 49
Baia de Criş, 7, 26
Banat, 18, 55, 118
Basarabia, 52
Basna, 93
Băseşti, 70
Becicherecul Mic, 107
Beiuş, 42
Beclean, cerc, 107
Bela Crkva, 32
Belgia, 25
Belgrad, 113
Bihor, comitat, 42, 78, 118
Bistriţa-Năsăud, comitat, 78
Blaj, 7, 8, 15, 19, 30, 54, 67, 70
Boroşineu, cerc, 107
Botoşani, 116
Bran, 20, 21
Braşov, comitat, 8, 15, 19, 21, 22, 39, 48, 71, 78, 82, 88, 102
Bratislava, 68
Bucovina, 18, 41, 45, 55, 96
Bucureşti, 22, 52, 69, 82, 84, 89, 91, 93, 94, 113, 116, 117, 119, 121
Buda, 14, 27
Budapesta, 35, 36, 37, 40, 45, 50, 53, 63, 65, 68, 70, 73, 78, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 97, 118
Bulgaaria, 25, 44

C.

Caransebeş, 72, 95, 105, 118
Caraş-Severin, comitat, 78, 95
Carpaţi, Munţii, 81
Câmpeni, 84, 85
Cehu Silvaniei, 107
Cehu Silvaniei, cerc, 107
Ceica, 42
Cernăuţi, 45, 50
Chereluş, 73
Chioar, ţinut, 10
Chişineu, cerc, 74
Cisnădie, 59
Cisnădie, cerc, 107
Cluj, 2, 4, 12, 13, 14, 25, 38, 41, 55, 68, 77, 85, 87, 99, 101, 104, 118
Comloş – Sf. Ana, cerc, 107
Constantinopole, 45
Craiova, 34, 44
Cristian, 59
Cristorel (Ordög Keresztur)
Crişana, 35, 118
Croaţia, 45
Cuvin, 28

D.

Dăbâca, comitat, 14
Debreţin, 88
Dej, 83
Deva, 33
Dioşd, cerc, 107
Dumbrăveni, 67

E.

Elveţia, 25, 68
Europa, 107

F.

Făgăraş, 23
Făgăraş comitat, 45, 48, 70, 78, 118
Fiume, 45
Florenţa, 45
Franţa, 45, 96, 102

G.

Galaţi, 49
Germania, 68
Gherla, 83
Ghimeş, 49
Gileu, cerc, 107
Graz, 107

H.

Haţeg, cerc, 107
Hălmagiu, notariat, 7
Hunedoara, 69
Hunedoara, comitat, 78

I.

Iaşi, 45, 49, 82, 92
Iclodul Mare, cerc, 107
Ighiu, plasă, 84, 85
Ileanda Mare, cerc, 107
Iosaş, cerc, 73
Iosăşel cerc, 107
Italia, 96

K.

Karlovăţ, 96

L.

Lăpuşul Unguresc, cerc, 107
Letha, râu, 1, 9, 80
Lugoj, cerc, 95
Lupşa, 51

M.

Maramureş, 17
Maramureş, comitat, 63, 65, 78, 90, 112
Mediaş, 67
Mehadian, 72
Moldova, 45, 92
Mureş, scaun, 8

N.

Nădlac, cerc, 107
Năsăud, 1, 76, 118
Nocrich, cerc, 59

O.

Ocna Sibiului, 58
Odorhei, comitat, 78
Oradea, 42, 66
Orejdea, 84
Orşova, 72

P.

Paris, 33
Pesta, 1, 3, 9, 30, 52
Pesca, cerc, 73
Piatra Craiului, 47
Ploieşti, 65

R.

Radna, cerc, 29, 74
Rădăuţi, 45
Reghin, 70
Reghinul Săsesc, 107
Roma, 90
România, 52, 71, 78, 98, 102, 114
Roşia Montană, 85
Rumelia, 44
Rusia, 45, 53, 96, 100

S.

Satu Mare (Sătmar), 10, 112
Satu Mare, comitat, 78
Sălaj, comitat, 118
Sâmbăteni, 29
Sâncel, 67
Sânnicolaul Mic, 46
Sebeş, 59
Sebeşul Săsesc, cerc, 107
Sfânta Ana, cerc, 107
Sibiu, 5, 8, 11, 15, 19, 21, 23, 24, 36, 39, 50, 52, 56, 57, 59, 60, 65, 75, 76, 82, 83, 88, 93, 94, 96, 99, 101, 102, 106, 107, 109, 110, 114, 116, 117, 118, 119, 120
Sibiu, comitat, 78
Sighet, 2, 90
Sighişoara, 64
Sinaia, 71
Solnoc-Dăbâca, comitat, 78, 83, 86
Solnocul de Mijloc, comitat, 10
Solnocul Interior, comitat, 10
Suceava, 45

Ş.

Şimleul Silvaniei, 107
Şiria, 74, 96
Şomcuţa Mare, 10

T.

Târgu-Mureş, 8
Târnava de Jos, 65
Târnava Mare, comitat, 67, 78
Târnava Mică, comitat, 64, 67, 78
Timiş, comitat, 32
Timişoara, 32
Tinca, 42
Tisa, fluviu, 8, 88
Torino, 17
Transilvania, 1, 2, 3, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 18, 21, 22, 24, 25, 33, 35, 36, 38, 39, 44, 55, 60, 65, 68, 69, 75, 78, 79, 82, 83, 90, 92, 96, 100, 109, 110, 113, 115, 118
Trei Scaune, comitat, 78
Turcia, 45, 96
Turda, 2, 14, 15, 70, 71, 82, 100, 101, 102, 103
Turda Arieş, comitat, 51, 70, 77, 78, 82

Ţ.

Ţara Haţegului, 107

U.

Ungaria, 1, 3, 8, 9, 11, 18, 24, 28, 35, 39, 40, 42, 45, 55, 62, 68, 69, 75, 82, 88, 91, 92, 96, 109, 110, 114, 115, 118, 120

V.

Valea Lungă, 64, 65
Varşand, 107
Vaşcău, 42
Vârfurile
Vidra, 77
Viena, 9, 22, 44, 45, 68, 71, 108, 114, 119, 120, 121
Vinga, cerc, 107
Vinţul de Jos, cerc, 107

Z.

Zărand, comitat, 7, 27
Zărneşti, 20
Zlatna, 84, 85
Zorlenţi, cerc, 107

Procesare computerizată
INFO-TEAM Ltd.
Tel: 659.4626

Alimpiu Blăşianu
prof. gimnasiale
Ioanu Fratila
[illegible]
N. Solomonu prof.
Petru Solomonu prof.
Basiliu Ratiu prof.
Alesandru M. Micu profes.
Gedeone Blasianu profesor
Vasiliu [illegible] prof. gimn.
[illegible] prof. gimn.
Gavriele Popu Prof.
Alesandru Neagoe
Isidoru Albini
G. Popu
[illegible]

ISBN 973-95711-9-0

Lei 2950